วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
Journal of MCU Peace Studies

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2561)
Vol. 6 No. 2 (April - June 2018)

P-ISSN : 2287-0962
E-ISSN : 2539-6765

• วัตถุประสงค์

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร เป็นวารสารวิชาการราย 3 เดือน (ปีละ 4 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน, ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

The Journal of MCU Peace Studies is an academic journal published twice a year (1st issue January – March, 2nd issue April – June, 3rd July – September, 4th October – December) It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students. The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Interdisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of MCU Peace Studies, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of MCU Peace Studies including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of MCU Peace Studies, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **เจ้าของ**

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ห้อง D 423 79 หมู่ที่ 1
ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ 035248000 ต่อ 8528,
โทรสาร: 035-248000 ต่อ 8528
http://www.journal-peace.mcu.ac.th

- **ที่ปรึกษา**

อธิการบดี
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
คณบดีคณะพุทธศาสตร์
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

- **บรรณาธิการบริหาร**

พระมหาหรรษา ธมมหาโส, รศ.ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Master of Arts Program in Peace Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Zone D, D423 4th floor, School Building,
79 M.1, Phahon Yothin Road, Lam Sai,
Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya, 13170,
Thailand.
Tel: + 66 35 248 000 ext. 8528
Fax: + 66 35 248 000 ext. 8528
http://www.journal-peace.mcu.ac.th

- **Advisors**

The Rector
Vice-Rector for Academic Affairs
Dean, Faculty of Buddhism
Dean, Graduate School
The Secretary-General of King Prajadhipok's Institute
The Secretary-General of the Office of the Judiciary

- **Executive Editor**

Assoc. Prof. Dr. Phramaha Hansa Dhammahaso,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **กองบรรณาธิการ**

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK
Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam
Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea
Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India
H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary
ศ.ดร. จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. ปราโมทย์ ยอดแก้ว,
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร. รัตนะ ปัญญาภา,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร. ไกรฤกษ์ ศิลาคม,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผศ.ดร. เดโชพล เหมนาไลย,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. ถวิลวดี บุรีกุล,
สถาบันพระปกเกล้า
ดร. พูนสุข มาศรังสรรค์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. หิมพรรณ รักแต่งาม,
มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร. ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Editorial Board**

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK
Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam
Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea
Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India
H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary
Prof.Dr. Chamnong Adivadhanasit,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst.Prof.Dr. Pramote Yotkaew,
Suan Dusit University
Asst.Prof.Dr. Rattana Panyapa,
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr. Krairoek Silakom,
Udon Thani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr. Dechopol Hemnalai,
Thammasat University
Phramaha Duangden Thitañāṇo,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr. Thawilwadee Bureekul,
King Prajadhipok's Institute
Dr. Poonsuk Masrungson,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr. Himapan Ruktaengam,
Mahidol University
Dr. Khantong Wattanapradith,
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University

- **ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)**

  พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน : Phramaha Danai Upawattano
  พระมหาพลกฤษณ์ ฐิตเมธี : Phramaha Polkrish Thitamedhi
  สิรินาฏ พิมเสนาะ : Sirinad Pimsanoa

- **ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)**

  คชาภรณ์ คำสอนทา : Kachaporn Kumsonta

- **ออกแบบปก (Cover designed)**

  จุฬารัตน์ วิชานาติ : Jularatana Vichanati

- **จัดรูปเล่ม (Content designed)**

  บุศกรณ์ สรรพกิจจานนท์ : Busakorn Subpakijjanone

- **กำหนดออกเผยแพร่**

  ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม – มีนาคม
  ฉบับที่ 2 เดือน เมษายน – มิถุนายน
  ฉบับที่ 3 เดือน กรกฎาคม - กันยายน
  ฉบับที่ 4 เดือน ตุลาคม - ธันวาคม

- **พิมพ์ที่**

  บริษัท แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด
  99/164 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210
  โทรศัพท์ 0-2575-1791, 088-5788400 http://www.protexts.com

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 ประจำปีพุทธศักราช 2561 วารสารได้รับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index-TCI) และจัดกลุ่มคุณภาพวารสาร ประจำปี พ.ศ. 2559 (ระหว่างเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์) วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ได้รับการจัดเข้าในกลุ่ม **วารสารกลุ่มที่ 1 : วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI (จนถึง 31 ธันวาคม 2562) และอยู่ในฐานข้อมูล TCI และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป** และวารสารได้ผ่านการประเมินการตรวจรูปแบบตามเงื่อนไขของ TCI (1 - 28 กุมภาพันธ์ 2560) เพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปเงื่อนไข และกติกาสากลต่อไป

บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 26 บทความ บทความวิชาการจำนวน 4 บทความ และบทความวิจารณ์หนังสือ จำนวน 1 บทความ บรรณาธิการขอแนะนำบทความในฉบับนี้ที่น่าสนใจ ดังนี้

ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจรบ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดย **วินิจ ผาเจริญ** บทความนี้มีนำเสนอการศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนและรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการรวบรวมข้อมูลเอกสาร การสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มแกนนำชาวบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมในการคัดค้านการก่อสร้างโครงการ

สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน โดย **พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี), พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)และ ฤมลพรรนธ์ เมฆะศิลป์** บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม

พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร โดย **สายน้ำผึ้ง รัตนงาม และ อุปถัมภ์ ชมพู** บทความนี้นำเสนอการศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมปัจจุบันของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร แนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อและการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร และนำเสนอพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้ระเบียบวิจัยวิธีแบบผสมผสาน

การบูรณาการองค์ความรู้หลักการและวิถีปฏิบัติตามแนวทางศาสนาเพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ โดย **พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ (ตุนิน), พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน (ศรีจันทร์) และ พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์)** บทความนี้นำเสนอการ

ศึกษาหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนาต่างๆ การเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาต่างๆ และการบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนาต่างๆ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับศาสนาต่างๆ

แนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย โดย **อนันต์ ธรรมชาลัย** บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยง ศึกษาระดับการจัดการธุรกิจ และผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยง วิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัท และปัจจัยการจัดการธุรกิจที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยง และเสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยง

การจัดการความขัดแย้งการออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดย **มนตรี นามจิรโชติ และ กฤษณา ไวสำรวจ** บทความนี้นำเสนอ การออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อน ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ องค์ประกอบของความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐ และภาคประชาชน และ มาตรการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของกรมที่ดิน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โดย **ฐกร กาญจน์จิรเดช และ ศิริชัย เพชรรักษ์** บทความนี้นำเสนอสภาพปัญหาในปัจจุบันของการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน เพื่อผลักดันการนำผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ปิดท้ายด้วยบทบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง **ปรัชญาการศึกษา: Philosophy of Education** โดย **พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (เหมประไพ)** ผู้วิจารณ์นำเสนอว่าหนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ในแง่ที่พยายามชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการศึกษาในสังคมไทยตั้งแต่อดีต และศึกษาปัญหาการศึกษาของไทยในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังนำเสนอแนวทางการใช้พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพิจารณาว่ามหาวิทยาลัยควรมีสถานะแบบไหน สังคมควรมีอุดมคติแบบใด และรัฐบาลควรสนับสนุนการศึกษานั้นอย่างไรบ้าง แม้ว่าผู้เขียนจะพยายามนำเสนอไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว แต่อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาไทยนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านทุกท่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	**v**
บทความวิจัย : Research Articles	
Effect of Supportive Group Counseling on Increasing Purpose in Life of Widows in Terrorism *Sujai Suanphiroth*	**416-430**
ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจรบ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่: **The People's Movement on their resistant to Solid Waste Disposal Plant in Baan Pa Tung Noi, Pa Da District, Doi Saket, Chiangmai Province** *วินิจ ผาเจริญ: Winit Pharcharuen*	**431-444**
สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน: **Social Welfare in Buddhism Approach: Model and Community Empowerment** *พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี), พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน) และ ฤมลพรรนธ์ เมฆะศิลป์: Phramaha Nuntawit Dhirabhaddo (Kaewbooddee), Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen) and Ruemonphan Mekhasilp*	**445-459**
พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร: **The Buddhist way of the new Media Literacy for the Youth in Bangkok** *สายน้ำผึ้ง รัตนงาม และ อุปถัมภ์ ชมภู: Sainampueng Ratanangam and Upatam Chompu*	**460-473**

เรื่อง **หน้า**

การบูรณาการองค์ความรู้หลักการและวิถีปฏิบัติตามแนวทางศาสนา เพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ:
The Knowledge Integration of Principles and Practicing According to Religious Way for Developing Peace Building Process **474-489**

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ (ตุนิน)1, พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)
พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน (ศรีจันทร์) และ พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์):
Phramaha Duangden Thitañāṇo (Tunin), Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen),
Phramaha Danai Upawattano (Srichan) and Phra Weerasak Jayadhammo (Suwannawong)

แนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย:
The Methods of Risk Management for Petrochemical Industry of Thailand **490-505**

อนันต์ ธรรมชาลัย: Anan Thamchalai

รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ:
Fostering Morality and Ethics Model under National Standards for Higher Education **506-522**

วันชัย ปานจันทร์: Wanchai Panjan

การจัดการความขัดแย้งการออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ:
Conflict Management in the Issuance of Land Title Documents of the Department of Lands in the National Reserved Forests **523-536**

มนตรี นามจิรโชติ และ กฤษณา ไวสำรวจ: Montri Namjirach and KrisnaVaisamruat

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:
A Model of Community Participation in Water Management in Uthai Thani Province According to the Philosophy of Sufficiency Economy **537-552**

ฐกร กาญจน์จิรเดช, มยุรี รัตนเสริมพงศ์ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ:
Thakorn Karnjiradet, Mayuri Rattanasermpong and Somboon Suksamran

มรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนวัตถุ : วิกฤติการณ์และการจัดการ:
Cultural Heritage as Religious Places and Artifacts: Crisis and Management **553-570**

พระมหาอภัย ธิตวีริโย: Phramaha Apai Thitaweeriyo

เรื่อง	หน้า

การพัฒนารูปแบบการทำงานของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรีในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5:
The Development of Working Model of Kanchanaburi Sangha on the Five Precepts Undertaking Village Project 571-583

พระครูสุพัฒนกาญจนกิจ: PhrakhruSupatthanakanchanakij

การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้า:
The Use of the Media and Toots for communication of the Buddha 584-594

บุญเลิศ โอฐสู, บำรุง สุขพรรณ์, กมล ฉายาวัฒนะ, พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ และ กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน: Boonlert Otsu, Bomrung Sukpan, Gamon Chayawattana, Phrakhrupalad suvattanabanthitathuna and Kanokwan Karunaritthiyotin

การจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนา:
Land Management of Buddhist Temple 595-605

พระมหาคำพันธ์ ปภากโร, พระสุภาพร เตชธโร, พระสฤทธิ์ สุมโน, สุพิมล ศรศักดา และ นคร จันทราช: Phrama Kampan Papakaro, Phra Suphapon Tachatharo, Phra Sarit Sumano, Supimon Sonsakdha and Nakhon Jantharach

บทบาทของนวัตกรรมต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน:
The Role of Innovation to The Success of Small and Medium-Sized Home Furniture & Decoration Business 606-618

ธนกร แก้วมณี และ จิรพล จิยะจันทน์: Thanakorn Kaewmanee and Chiraphol Chiyachantana

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ:
The Development on Quality of Life for the Elderly by Buddhist Integration 619-631

เจริญ นุชนิยม: Charoen Nuchniyom

การวิเคราะห์รูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้า กรณีศึกษาผู้ประกอบการผลิตชิ้นส่วนเครื่องจักรกลการเกษตร:
An Analysis of Transportation Model in Milk Run System by Apply the Warehouse Service: A Case Study of the Manufacturer of Agricultural 632-641

วันเพ็ญ เพ็งสมบูรณ์ และ รวมพล จันทศาสตร์: Wanpen Pengsomboon and Ruampol Jantasart

เรื่อง	หน้า

ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทย:
The Problem and Impact from Expansion of Graduate Education Management of Public Administration, Thailand 642-655

บุญช่วย แจ้งเวชฉาย: Boonchuay Cheangwejchai

พระเครื่องกับการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย:
The Amulets and Conveying through the Ideologies, Beliefs and Religions in Thai society 656-668

พระมหาณัฐพล โพไพ: Phramaha Nattaphon Phophai

พุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา:
The Buddhist Integrated Educational Institution Administration into High Performance Organizations for Schools under the Primary Educational Service Area Office 669-682

ปารณีย์ เปี้ยทา, สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, และระวิง เรืองสังข์:
Pharanee Phaitha, Suddhipong Srivichai, and Rawing Ruangsanka

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา:
A Model of Excellence Educational Institution Administration Based on Buddhadhamma for Schools under the Primary Education Service Area Office 683-695

ณัฏฐนันท์ มันตะพงศ์, สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, และระวิง เรืองสังข์:
Natthanun Muntapong1, Suddhipong Srivichai, and Rawing Ruangsanka

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน: A Model for Developing Competency of the Morality Teaching Monks in School 696-710

พระมหาสุทธินารถ ญาณชโย และ อำนวย เดชชัยศรี:
Phramaha Suttinart Ñāṇajayo and Amanune Dajchaisre

รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต:
A Model of Thai Sangha Administration in the Future 711-728

พระมหาสัญญา ขนฺติธมฺโม (ตรีสวัสดิ์): Phramaha Sanya khantidhammo (treesawat)

เรื่อง **หน้า**

กระบวนการบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล:
The Processes and Stages of Attainment the Four Noble Truth of the Noble Person **729-741**

สมบูรณ์ ตาสนธิ, พระครูพิพิธสุตาทร, เทพประวิณ จันทร์แรง และ พูนชัย ปันธิยะ:
Somboon Tasonthi, PharkruPiphitsutatorm, Thepprawin Janreang and Poonchai Pantiya

ธรรมจักษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท:
Dhammacakkhu In Theravada Buddhism **742-754**

มณีรัตน์ ตั้งฐานทรัพย์: Maneerat Tangthansup

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี:
Strategies for Development of Sustainable Tourism of Suphan Buri Province **755-767**

ประสิทธิ์ เวทประสิทธิ์, ศิริชัย เพชรรักษ์ และ รังสรรค์ ประเสริฐศรี:
Prasit Wetprasit, Sirichai Petcharak and Rangsan Prasertsri

การพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดสุพรรณบุรี:
A Competencies Development of the Village Health Volunteers of Suphan Buri Province **768-779**

นาฏยา นุชนารถ, ศิริชัย เพชรรักษ์ และ สุเทพ เชาวลิต:
Nattaya Nutchanart, Sirichai Petcharak and Suthep Chaovalitk

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย:
Strategies to Promote Leaning of School Children in Loei Primary Education Office Area 3 by Integrating the Life insurance Business in Loei Province **780-792**

ชัยรัต สุทนต์, ภัทรธิรา ผลงาม, จุลดิษฐ อุปฮาต และ พิมพ์อร สดเอี่ยม:
Chairast Suthon, Patthira Phon-ngarm, Julladit Ooppahat and Pimorn Sodeam

เรื่อง	หน้า

บทความวิชาการ : Articles

การพัฒนาองค์กรอัจฉริยะตามหลักคำสอนในปหาราทสูตร:
Development of Smart Organization According to the Doctrine in Paharada Sutta 793-806

พระมหาวิศิต ธีรว์โส, พระปลัดสุระ ญาณธโร และ อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ:
Phramaha Wisit Dhiravangso, Phrapalad Sura Yanatharo and Orapin Piyasakulkiat

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการความขัดแย้งในหน่วยงานของรัฐในยุคปัจจุบัน:
The Application of Buddhist Ethics for Conflict Management in Modern Government 807-818

นงลักษณ์ ลักษณะโภคิน: Nongluk Luksanaphokin

การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ผ่านมิติปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา:
The Maintaining of Buddhism in Modern Thai Society through the View of Buddhist Philosophers 819-830

ทักษิณาร์ ไกรราช, เด่นพงษ์ แสนคำ และ กฤตย์ ไกรราช:
Thaksina Krairach, Denpong Sankum and Grid Krairach

บทวิจารณ์หนังสือ: Book Review

ปรัชญาการศึกษา: Philosophy of Education 831-844

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (เหมประไพ):
Phramaha Khwanchai Kittimethi (Hemprapai

ข้อแนะนำสำหรับผู้เขียน xiii

Effect of Supportive Group Counseling on Increasing Purpose in Life of Widows in Terrorism*

Sujai Suanphiroth
Department of Psychology and Guidance, Faculty of Education,
Prince of Songkla University, Pattani Campus
Email: sujai.s@psu.ac.th

Abstract

The research aimed to excemine the effect of supportive group counseling on increasing purpose in life of widows in terrorism. Quantitative quasi experimental approach are applied in this study. Through purposive sampling total of 18 persons. The volunteer sample group had scores in the purpose in life test lower than 25thpercentile. The simple randomization sampling method was used to assign sample into two groups: an experimental group and control group, with 9 widows in each. The instruments were the Purpose in Life Test: PLI (Crumbaugh & Maholick, 1969), are the administered to the treatment group before and after the program treatment. The sample group receives supportive group counseling program. The intervention was administered for 3 periods (session 8). The first period (session one) lasted about 6 hours performed together for the widows, the second period (session two - seven) lasted about 1 ½ hours and the third period (session eight) in one day lasted about 6 hours performed together for the widows. The study was divided into 3 phases: the pretest phase, the post-test phase, and the follow-up phase. The data were analyzed by mean, standard deviation and t-test. The result revealed that there was a statistically significant interaction between the

*Received August 14, 2017; Accepted April 28, 2018.

method and the duration the experiment. The analysis of mean difference show the levels of purpose of life were significantly different at .05 after being subjected to the supportive group counseling program in widows when measured in the pretest and follow-up phase.

Keywords: Supportive Group Counseling; Purpose in Life; Widows, Terrorism

Introduction

Thailand, like other developing countries in the South East Asia, is not spared from these problems. One of the ways of assisting the children are through group counseling which has been an effective means of bringing about purpose in life. These people are the national asset that needs to development. It is on this strength that the present study is undertaken with a view to helping the subjects in the study change their purpose in life through the supportive group counseling.

Scenario of the widows in Pattani, (one of terrorism in the Southern Border Provinces) a proportion of woman are facing many social problems dealing with violence in Southern Thailand. This is having a serious impact on the life. In case of Pattani, an increase rate in the widows have risen rapidly. These issues would be transformed in lots of misbehaviors such as stubbornness. Some of these issues have occurred for so long that we find them are hard to be cured, therefore, supporting and developing are more necessary and more essential than repairing. The way to make an improvement is to encourage the purpose in life and to build up self-esteem. Psychologist or counselor should play roles in supporting.

Therefore, the best way to support the widows for increasing good life skills that can have a strong influence on performance when we are upset and understand the problem how to past and how to develop throughout life the future for the purpose in life becoming a well-rounded individual the achievement motivation are social competencies that learn through the supportive group counseling.

Research Objectives

To study the effect of supportive group counseling on increasing purpose in life of widows in terrorism in Southern Thailand

Research Hypothesis

1. The received score from the measuring of purpose in life of widows in the post-test phase of supportive group counseling is higher than the pretest phase.

2. The received score from the measuring of purpose in life of widows in the post-test phase of supportive group counseling is higher than the control group.

3. The received score from the measuring of purpose in life of widows in the test-term follow-up of four months after attending supportive group counseling is higher than the pretest phase.

4. The received score from the measuring of purpose in life of widows in the test-term follow-up of four months after attending supportive group counseling is higher than the control group.

5. The received score from the measuring of purpose in life of widows in the test-term follow-up of five years after attending supportive group counseling is higher than the pretest phase.

6. The received score from the measuring of purpose in life of widows in the test-term follow-up of five years after attending supportive group counseling is higher than the control group.

Research Design

The research uses the Quasi-experimental methodologies by using conventional laboratory tests before and after the control group and the experiment group for three times (Pretest-Post-test Control Group Design). The variables are evaluated over four times which are the pre-experiment, after experiment, the follow-up 4 months, and follow-up of 5 years.

This is the format of the research design

Experimental group (E)	O1 A O2 O3 O4
Control group (C)	O5 B O6 O7 O8

A is Supportive group counseling

B is Un-supportive group counseling

E is Experimental group

O1 is Pretest experimental group

O2 is Post-test experimental group

O3 is Test-term follow-up of four months

O4 is Test-term follow-up of five years.

C is Control group

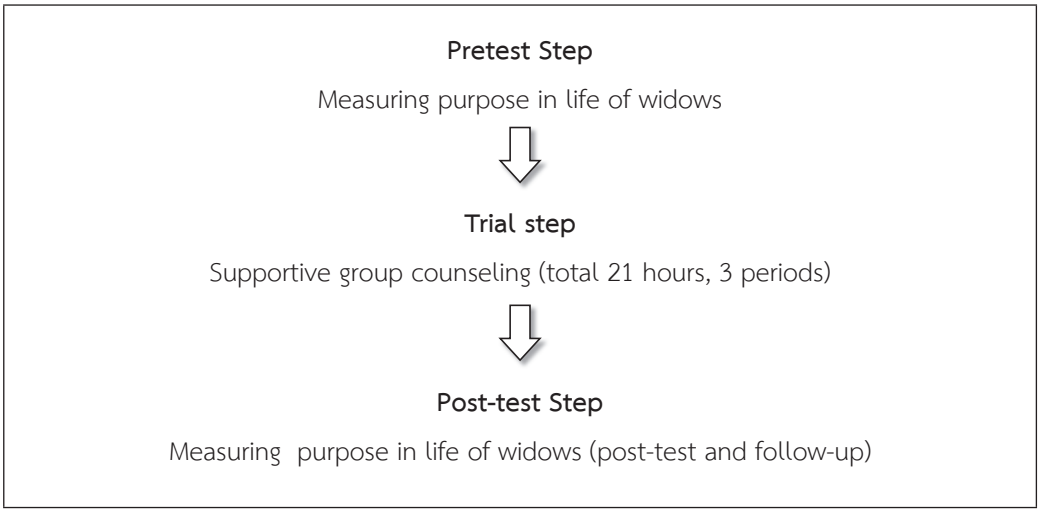
O5 is Pretest control group

O6 is Post-test control group

O7 is Test-term follow-up of four months

O8 is Test-term follow-up of five years.

Research Framework

The sample group receives the supportive group counseling program. The intervention was administered for 3 periods. The first period in one day lasted about 6 hours performed together for the widows. The second period, they separately work by each group 9 people per each sup-group counseling, lasted about 1 ½ hours. The third period lasted about 6 hours by meeting group widows. The study was divided into 3 phases: the pretest phase, the post-test phase, and the follow-up phase. The data were analyzed by mean, standard deviation and t-test

Sample group

The sample in this research indicates the widows in terrorism in Southern Thailand by considering a sample with low purpose in life while the scores ranged is lower than percentile 25. Also, they are voluntarily participating in the project. The researcher has randomized 18 people and was divided the sample group into two groups for 9 people for experimental group and 9 people for control group.

Variables of the Study

Independent variables are :

– Before and after attending the supportive group counseling
– Group characteristics are divided in supportive group counseling and un-supportive group counseling

Dependent variables are :

– Purpose in Life of Widows

Instrument

The instrument used in this research is the Purpose in Life Test (PIL) which was adapted from Crumbaugh & Maholick (1969).

Sampling Procedure

The researcher conducted the experiments and data storage from:

1. Preliminary experiments

1. Collecting the information by contacting the Office of Social Development and Human Security in Pattani and to obtain the name and principle information about the widows to be taken into consideration and coordination with targets with low purpose in life.

2. Choosing a specific sample (Purposive Sampling) by selecting the target widows for 80 people in Pattani.

3. Interviewing widows and orphans of their voluntary in decision to be involved in the research.

4. Choosing the sample with simple random sampling (Simple Random Sampling) for 36 people: 18 people for experimental group and 18 people for a control group.

5. Bringing the training program supportive group counseling on increasing purpose in life of widows in terrorism in Southern Thailand to consult with clinical psychologists. As a result, the sample group can attend the psychological counseling without causing serious mental harm in, there is no encouraging risk. Then, the group of widows participated in this research.

6. Providing the details of implementation of the project by giving the date, time, location of the meeting, and inform the purpose of supportive group counseling to the sample group.

7. Asking the widows to do the measurement purpose in life and keep the score on a test before entering the program (Pretest).

2. Steps of experiment

The experimental group has attended the supportive group counseling for 2 months. First, the group has attended the supportive group counseling for a day in six hours. Second, the group needed to attached the meeting as a sub-group for six sessions (each time for one and a half hour) every Monday and Friday Last, the group has attended the supportive group counseling for a day (six hours). So, during the program the experimental group has attended the program together for 21 hours.

The researcher try to plan for topics could be covered in purpose in life of widows .The size of the group and the quality of interaction often suggest the number of the topics that can be discussed in a given session. The sub-group plan consist of six sessions. A brief summary of what was accomplished would conclude the session. This summary would be restated at the opening of the following session as a reminder of what had occurred in the previous meeting and what was being discussed when the session ended.

In the second period, outline for increasing the purpose in life of each sessions. Session1: To welcome the group and introduce members, leader group to each other. To establish group rules, explain the format of the group plan. To identify the purpose of life. To review the expectation for membership in this group. To get feedback what each would like to accomplish in the group. To summarize the session. Session 2-5: To review the summary from the previous session. To follow up the assignment. To review the group rules, if necessary. To ask each members to report the homework assignment. To set a target goal for improving performance. To explore each member's attitude toward self. To understand the importance of action. To identify personal problem that can have a strong influence on performance when we are upset. To discuss the problem how the past can explain the present and how the present can predict the future. To open discussion on the meaning of success. To discuss the feelings of each member relative to purpose in life. To distribute guidelines for good life skills. Session 6: To open a discussion on how to develop throughout life. To ask each member to identify immediate future goals. How realistic are their goal? What would they have to do if they are to meet their goal? To review the key topics from the past six sessions. To have light refreshment and thank the group for its cooperation.

3. The steps of post-test

The researcher has asked the experimental group and the control group to reply to the measurement of purpose in life for keeping the test scores after the post-test by following-up period of 4 months and a follow-up period of 5 years.

Program of Supportive Group Counseling
• The first period lasted about 6 hours performed for the widows.
08.30 – 09.30 am : Orientation and explain about group meeting 09.30 – 10.30 am : (1) Myself : Life roles 10.30 – 10.50 am : Break time 1 10.50 – 12.00 am : (2) Trust communication 12:00 – 13.00 pm : Lunch time

12:00 – 13.00 pm : Lunch time 13.00 – 14.30 pm : (3) Change myself * Change my mind 14.30 – 14.50 pm : (4) Aspirations for Life 14.50 – 15.50 pm : Break time 2 15.50 – 16.30 pm : (5) Tolerance on the road of life
• The second period lasted 1 ½ hours in each session, 6 sessions Total 9 hours performed in each group for the widows.
Session 1. Discover meaning of life Session 2. Manage feeling meaningless of life. Session 3. How to live Session 4. Dream : Future Session 5. Aspirations for Life Session 6. Summarizing and closing group
• The third period in one day lasted 6 hours performed for the windows.
08.30 – 09.30 am : (6) True friend 09.30 – 10.30 am : (7) Think good, learn happy from joyless 10.30 – 10.50 am : Break time 1 10.50 – 12.00 am : (8) Talk with family “the widows & the orphans” 12:00 – 13.00 pm : Lunch time 13.00 – 14.30 pm : (9) Chance’s mother 14.30 – 14.50 pm : (10) Cooperation to Success 14.50 – 16.30 pm : (11) Impression go round

Methods of Data Analysis

The data collected was analyzed by using SPSS/FW program. Mean and standard deviations were calculated for each variable under investigation and test the difference in mean scores by the t-tests for independent group and dependent group.

Findings

Results of Data Analysis, means and standard deviations were calculated for the variables under investigation. The differences between groups were tested by t-tests for independent samples. The criterion for significance for all analyses was set at <.05, when testing for four relationships between the supportive group counseling and the control group.

This section presents the descriptive statistics of the analysis. Detailed analysis and testing of the hypotheses will be carried out in the inferential statistic analyses section. The results of the analysis are given in Table1.

Table 1 : It shows the values obtained from the respondents intended to measure the life of a in the experimental group individually in supportive group counseling before experiment, after experiment, long-term follow-up of 4 months, and follow-up of 5 years.

Subject (widows)	Pretest	Post-test	Follow-up of 4 months	Follow-up of 5 years
1	184	229	217	223
2	203	231	208	226
3	199	230	214	226
4	189	228	219	229
5	203	228	210	224
6	189	223	217	229
7	189	222	215	227
8	179	220	222	223
9	208	220	206	223
Mean	193.66	225.66	214.22	225.55

The following hypothesis was tested to examine the effectiveness of widows' purpose in life of the experimental group and the control group in the pretest and post-test. Table 2 include results for each treatment.

Table 2: It shows the average of the responses to the test of widows' purpose in life of the experimental group and the control group in the pretest and post-test. As a result, the score of experimental group is statistically higher than the control group at the .05 confidence level. Also, the score of experimental group after attending the supportive group counseling is significantly higher statistical confidence level of .05 than the pretest group.

Treatment (widows)	Pretest			Post-test		t-test	Sig
	n	Mean	SD	Mean	SD		
Experimental group	9	193.66	9.88	225.66	38	-29.88	.000*
Control group	9	138.78	9.05	146.78	90	-9.78	.000*
t-Independent	.000*						

*p<.05

Table 3: It shows the average of the responses to the test of widows' purpose in life of the experimental group and the control group in pretest and test-term follow-up of four months. As a result, the score of experimental group is statistically higher than the control group at the .05 confidence level. Also, the score of experimental group after attending the supportive group counseling is significantly higher statistical confidence level of .05 than the pretest group.

Treatment (widows)	Pretest			Follow-up of 4 months		t-test	Sig
	n	Mean	SD	Mean	SD		
Experimental group	9	193.66	9.88	214.22	5.28	-10.18	.000*
Control group	9	138.78	9.05	146.78	6.90	-2-2.27	.052
t-Independent	.000*						

*p<.05

Table 4: It shows the average of the responses to the test of widows' purpose in life of the experimental group and the control group in pretest and test-term follow-up of five years. As a result, the score of experimental group is statistically higher than the control group at the .05 confidence level. Also, the score of experimental group after attending the supportive group counseling is significantly higher statistical confidence level of .05 than the pretest group.

Treatment (widows)	Pretest			Follow-up of 5 years		t-test	Sig
	n	Mean	SD	Mean	SD		
Experimental group	9	193.66	9.88	225.56	2.45	-14.55	.000*
Control group	9	138.78	9.05	146.78	6.90	-2.27	.052
t-Independent	.000*						

*p<.05

Conclusion

The supportive group counseling is an effective to increase the purpose in life of widows in terrorism in Southern Thailand clearly and consistently. It was found that there was a statistically significant difference at 0.5 in both before experiment and after attending the supportive group counseling, test-term follow-up of four months, and test-term follow-up of five years, and it is higher than the control group. This development is related to the three aspects which are the factors of the implementation stage of the counseling (1) the factor of responsible participation of members of groups (2) and the factor of developing an understanding of the purpose in life (3). Value and meaning in life are happened when the life has goals and direction in attitude, creative and experience through ideas, beliefs, and anxiety or reluctance to re-understand. It should increase the dimensions of mental health care. The dimensional educational widow needs to be able to lead to a career or to teach others. And, we could have an excursion at different areas and exchange the prevailing views of life with women in other regions.

Suggestions

Suggestions for Application

1. Integrate cooperation of all sectors for healing and improving the quality of life for widows.

2. Upheld the Royals' works from "understanding, accessing and developing" of the area as a major force drive the strategy.

3. Develop the wellbeing of widows should use social capital in an adjunct to improve the quality of life and support strengthen the family empowerment.

4. Provide treatment and improve the quality of life for widows should be set as a national agenda so that these groups can adapt and live normally in society.

5. Establish the therapy group to help those affected people

6. Organize the development and rehabilitation center for recreation activities to modify the behavior.

7. Develop and promote all aspects of women by using the developmental funding that is support by the government.

8. Use the strategy for sustainable development and quality of life by using mechanisms of home, mosque /temple in collaboration with the government.

9. Encourage the role of women in civil society and develop the roles of women leaders to be stronger, be as a mediator to resolve the conflict, and work cooperatively between the public and the government. It is because women have a role in changing the quality of life and creating peace for the people in civil society.

10. Should regularly have a psychologist for commissioned counselors and organizing the development of mental health and psychological activities to provide advice and assist the widows in the area regularly. This would further prevent mental

References

Benjamin B. Wolman. (1981). *Contemporary Theories and Systems in Psychology*. Plenum Publishing.

Corey, Gerald. (1985). *Theory and Practice of Group Counseling. (2nd ed.)* Monterey: Brooks Cole

Crumbaugh J.C. and Maholick L.T. (1969). *The Purpose in Life Test*. Indiana: Psycholick Affiliates.

Fatom D. Irvin. (1980). *Existential Psychotherapy*. USA: Basic Books Inc.

Frank I.E.Viktor. (1970). *The Will to Meaning: Foundation and Application of Logo therapy*. New York: New American Library

Frank, I.E.Viktor. (1959). *Man's Search for Meaning: An Introduction to logo therapy*. Boston: Beacon Press.

Frank, I.E.Viktor. (1963*). The Doctor and the Soul: An Introduction to Logo therapy*. New York: Alfred A. Knopf

Frank, I.E.Viktor. (1967). *Psychotherapy and Existentialism: Selected Paper on Logo therapy*. New York: Washington Square Press.

Hansen, J. C., et al. (1980). *Groups Counseling: Theory and Process. (2nd ed.)* Boston: Houghton Mifflin.

Harlow L. Lisa and Newcomb D. Michael and Bentler. (1987).Variable Methods British. *Journal of Clinical Psychology*. 26(1987): 235 - 236.

Harlow L. Lisa and Newcomb D. Michael. (1990). Model of meaning and satisfaction in life. *Multivariate behavioral Research*. 25 (3 July 1990): 387 - 405.

Hoffman A. Mary. (1991) Counseling the HIV-Infected Client: A Psychosocial Model for Assessment and Intervention. *The Counseling Psychologist*. 19 (October 1991): 467 - 542.

Jung, C.G. (1993). *The Practice of Psychotherapy: Essays on the Psychology of the Transference and Other Subjects*. Swiss: Routledge.

Ohlsen, M.M. (1970). *Groups Counseling. (2nd ed.)* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Ottaway, A.K.C. (1976). *Learning Through Group Experiences*. London: Routhkedge & Kegan Paul.

Patterson C H. (1986). *Theories of Counseling and Psychotherapy. (4thed.)* New York: Harper & Row.

Rogers, C.R. (1951). *Client-Center Therapy*. Boston: Houghton Miffin.

Rogers, C.R. (1961). *On Becoming a Person*. Boston: Houghton Miffin.

Rogers, C.R. (1970). *Carl Rogers on Encounter Groups*.New York: Harper & Row.

Schultz, Duane P. (1977). *Growth Psychology: Model of the Healthy Personality*. New York: Litton Education Publishing.

Schultz, Duane P. (1977). *Theory of Personality*. Monterey C.A: Wadsworth Publishing Co.

Shertzer Bruce & Stone Shelley C. (1968). *Fundamental of Counseling*. New York: Houghton Miffin.

Stuart, Gail Wisearz and Sundeen, Jandra J. (1977). *Principles and Practice of Psychiatric Nursing*. St. Louis: Mosby Co.

Tarachow, Sidney. (1963). *An Introduction to psychotherapy*. New York: N.P.

Trotter, James P. (1977). *The counselor and The Group: Integration Theory Training and Practice*. Monterey C.A: Wadsworth Publishing Co.

Trotzer, J. P. (1989). *The Counselor and the Groups: Integrating Theory, Training and Practice. (2nded.)* Indiana: Accelerated Development.

Walberg, Lewis R. (1967). *Technique of Psychotherapy*. New York: Grunge & Stratton.

ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจรบ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*

The People's Movement on their resistant to Solid Waste Disposal Plant in Baan Pa Tung Noi, Pa Da District, Doi Saket, Chiangmai Province

วินิจ ผาเจริญ
Winit Pharcharuen
วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
School of Administrative Studies Maejo University, Thailand.
Email: winit.phacharuen@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนและรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการรวบรวมข้อมูลเอกสาร การสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มแกนนำชาวบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมในการคัดค้านการก่อสร้างโครงการ จำนวนรวมทั้งสิ้น 29 คน ผลการวิจัยพบว่า

ปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนพบว่า ประชาชนวิตกกังวลต่อผลกระทบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ได้แก่ กลิ่นเหม็นจากขยะ ปัญหาฝุ่นละออง ปัญหาการเกษตร ปัญหาสาธารณูปโภคและบริโภค ปัญหาสาธารณสุขที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ และโครงการดังกล่าวขาดความโปร่งใส่ จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่ออกมาคัดค้านการดำเนินงานก่อสร้างโครงการดังกล่าวฯ รูปแบบและยุทธวิธีการเคลื่อนไหว พบว่ามีแนวทางการเคลื่อนไหวการต่อสู้มีหลากหลายรูปแบบ

*Received January 25, 2018; Accepted May 29, 2018.

ได้แก่ ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ได้แก่ การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ การต่อสู้ผ่านใช้สิทธิตามกฎหมาย และยุทธวิธีการขัดขวางท้าทายระบบปกติ ได้แก่ การกดดัน มีการประชุมนุมประท้วงปิดถนน การสื่อสารกับสาธารณะ นอกจากนั้นการใช้กลไกทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการคว่ำบาตรทางสังคมในการต่อสู้อีกด้วย

ความสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน; โรงงานกำจัดขยะมูลฝอย; บ้านป่าตึงน้อย

Abstract

The objectives of this paper was to study factors leading to the integration of the people and their tactical model of protesting towards the factory of solid waste disposal plant at Baan Pa Tung Noi, Pa Da Sub-District, Doi Saket District Chiang Mai Province. The study employ a qualitative method of research by gathering data and related literature review, field survey with an in-depth interview from 29 participants which includes; villagers, community leaders and people who participated in protest towards the construction project. The result of the study shows that;

Factors that lead to group integration of the people shows that; they are anxious and concerned about the impact on natural resources and environment in the community. Such as bad smell and odors from waste and garbage, dust problem, agricultural problems, problems to public utilities, problems related to public health that might affect the general health of the people in the area and the aforementioned project lacked transparency. Therefore, this lead to protest from the people in the area against the construction of the project. Patterns and tactics of protest shows that; there are numerous method the people choose in their protest such as; tactical methods according to system of political channels, which includes submitting a petition according to government mechanism, enforcing law suits, including other tactical method of interrupting regular system. Which includes; enforce pressure, road closures, public communication, apart from this, they also use social mechanism as a tools in their protest.

Keyword: People's Movement; Resistant to Solid Waste Disposal Plant, Baan Pa Tung Noi

บทนำ

ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกกันว่ากระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ที่มุ่งเน้นให้เกิดความเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มของรายได้ประชาชาติ (National Income) ในขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมาด้วย ซึ่งปัญหาเหล่านี้กำลังกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาขยะมูลฝอย ซึ่งนับวันจะรุนแรงกว้างขวางขึ้นทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ (Pinta, 2013) การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมองข้ามปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการเคลื่อนไหวและการต่อต้านขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ เพื่อเรียกร้องให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรและรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ ซึ่งการเคลื่อนไหวเหล่านี้อาจมาจากหลายๆ ปัจจัย เช่น ความไม่เชื่อถือกลไกของภาครัฐ ไม่เชื่อถือความเป็นตัวแทนของระบบการเมือง ไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความสามารถและความจริงใจของรัฐในการทำหน้าที่ (Sirihorachai, 1999) มาจากการปฏิบัติหน้าที่ของภาครัฐที่ใช้อำนาจพยายามเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดความเข้าใจ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับความเป็นอยู่เดิมของชาวบ้าน จนทำให้ชาวบ้านออกมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์และอำนาจที่สูญเสียไปกลับคืนมา ซึ่งมักเป็นการเคลื่อนไหวระดับย่อยมากกว่าที่จะมุ่งเปลี่ยนแปลงระบบสังคมในระดับกว้าง (Kungwanleart, 2000)

การขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นส่วนมาก เป็นการเรียกร้องของชุมชนในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังต่อรองให้รัฐแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนที่มีภาครัฐและประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยกัน จากปัญหาการสื่อสารและขาดความต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหา (Janjula, 2017) มิใช่การรวมพลังเคลื่อนไหวเพื่อล้มล้างอำนาจรัฐหรือช่วงชิงอำนาจรัฐเหมือนที่ผ่านมา (Charoensin-o-larn, 2002) การรวมกลุ่มของภาคประชาชนในการเคลื่อนไหวและคัดค้านลักษณะนี้มีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการร่วมกลุ่มหรือการเคลื่อนไหวเพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหาส่วนหนึ่งทั้งนี้เนื่องมาจากประชาชนที่ตื่นตัวได้เริ่มตระหนักถึงภัยที่เกิดขึ้นทั้งภัยที่เกิดจากมลภาวะและการเสื่อมโทรมของทรัพยากรตลอดสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นประชาชนที่คิดว่าจะได้รับผลกระทบโดยตรง เริ่มมีการตื่นตัวคัดค้านโครงการใหญ่ๆ ของภาครัฐ ยกตัวอย่างเช่น จากกรณีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี, กรณีการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ้านกรูด อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, กรณีการเคลื่อนไหวทางสังคมในการคัดค้านโครงการก่อสร้างและติดตั้งระบบผลิตพลังงานจากขยะในเขตเทศบาลตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองลำพูน, กรณีการคัดค้านการก่อสร้างโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนจากขยะ ในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่, กรณีกระบวนการรวมพลังของชุมชนท้องถิ่นเพื่อคัดค้านการกำจัดมูลฝอยแบบฝังกลบในชุมชน บ้านเกษตรใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ดังกรณีจังหวัดเชียงใหม่ ได้เกิดวิกฤตการณ์ขยะล้นเมืองในปี พ.ศ. 2537 จนถึงปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากไม่มีที่ทิ้งกำจัดขยะเพราะผลจากการจัดการขยะที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และมีการต่อต้านจากประชาชน

บ้านบ่อ ตำบลแม่เหียะที่ได้รับผลกระทบจากขยะ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการทิ้งขยะในพื้นที่ต่อไปได้ และในปี พ.ศ.2537-2538 ที่ฝังกลบขยะในพื้นที่ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย ก็ต้องปิดการใช้งานลงเนื่องจากบ่อเต็ม ขณะนั้นเทศบาลนครเชียงใหม่ยังไม่มีสถานที่กำจัดขยะแห่งใหม่รองรับ ทำให้จังหวัดเชียงใหม่ต้องประสบปัญหาและเร่งหาแนวทางแก้ไขโดยได้จัดตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานขึ้นมาในปี พ.ศ.2541 เพื่อกำหนดนโยบายให้กับท้องถิ่นและจัดหาพื้นที่กำจัดขยะอย่างถูกหลักสุขาภิบาล รวมถึงทำความเข้าใจกับประชาชน เพื่อเสนอของบประมาณจากรัฐบาลและกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม สรุปผลได้มีมติเห็นชอบให้ดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ 3 เขต คือ 1) โซนเหนือ รับผิดชอบโดยเทศบาลตำบลเวียงฝาง เป็นผู้นำและประสานท้องถิ่น 3 เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล 17 แห่ง ในเขตพื้นที่อำเภอฝาง อำเภอไชยปราการ และอำเภอแม่อาย 2) โซนกลางให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้นำและประสานงานท้องถิ่น 5 เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล 31 แห่งในเขตพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ด สันทราย สันกำแพง และแม่ออน และ 3) โซนใต้ ให้เทศบาลนครเชียงใหม่เป็นผู้นำและประสานท้องถิ่น 6 เทศบาล ในพื้นที่อำเภอเมือง หางดง สันป่าตอง และดอยหล่อ (Chiang Mai Provincial Administrative Organization, 2001)

โครงการก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจรบ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อเดือนกรกฎาคม 2548 บนพื้นที่ 160 ไร่ ส่วนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ดำเนินโครงการก่อสร้าง ได้ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง ปรากฏว่าได้มีเสียงคัดค้านและโต้แย้งระหว่างประชาชนกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยชาวบ้านในพื้นที่ไม่ต้องการให้มีการก่อสร้างและขอให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดทบทวนการก่อสร้างโครงการฯ ในระหว่างที่หาข้อยุติไม่ได้ ชาวบ้านได้ขอให้หยุดการดำเนินการก่อสร้างก่อน และให้ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่จะเกิดกับตัวชาวบ้าน ให้ชาวบ้านได้มีโอกาสได้ทราบข้อมูลหรือสอบถามเกี่ยวกับโครงการฯ จึงนำมาสู่การก่อตัว การรวมตัวของประชาชนในพื้นที่จนเกิดขบวนการเคลื่อนไหวระดับชุมชนขึ้น ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านในขั้นแรกมีทั้งการเคลื่อนไหวที่เป็นการพึ่งพาอำนาจรัฐโดยการเสนอข้อเรียกร้องต่อการปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ก็ไม่เกิดผลสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ทำให้กลุ่มคัดค้านต้อง ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการเคลื่อนไหวมาเป็นการเคลื่อนไหวด้วยตัวเอง ซึ่งมีทั้งการปิดถนน การประท้วงบริเวณอำเภอดอยสะเก็ด การเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านสอดคล้องกับแนวคิดการเคลื่อนไหวที่ทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่กล่าวว่า เป็นการเคลื่อนไหวของประชาชนธรรมดา ที่ไม่ได้อยู่บนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้หวังช่วงชิงอำนาจของรัฐและเป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเอง (Phongpaichit, 2001; Charoensin-o-larn, 2002) เพื่อแสดงออกซึ่งสิทธิในการร่วมจัดการปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ประชาชนในพื้นที่อ้างถึงการขาดการระดมความคิดเห็นและการทำประชาพิจารณ์ในโครงการก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร ขาดความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และมีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Leknoi, 2017; Kaewsri, 2018) ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวจนนำมาสู่การระงับโครงการ

ก่อสร้างดังกล่าว จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ตอกย้ำการเคลื่อนไหวระดับชุมชนในประเทศไทยที่มีวิวัฒนาการและกระบวนการในการต่อสู้กับแนวทางการพัฒนาของรัฐและหน่วยการปกครองท้องถิ่นในระบอบประชาธิปไตยที่มีแนวโน้มขยายตัวและเข้มแข็งมากขึ้น ทำให้ภาครัฐต้องหันมาให้ความสนใจกับพลังของการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

โดยเฉพาะภายใต้กระแสของการมีส่วนร่วมทางการเมืองนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่มีการระบุถึงสิทธิชุมชนในมาตรา 46, 56, 59 และมาตรา 290 จนมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 66 ,67,57 และมาตรา 290 ซึ่งมีสาระสำคัญโดยย่อคือ บุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิใช้ บำรุงรักษาและมีส่วนร่วมกับการรักษาทรัพยากร โดยที่ไม่เป็นอันตรายสุขภาพและไม่กระทบต่อการดำรงชีพย่อมได้รับความคุ้มครอง แต่การกระทำดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้ และมาตรา 59 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปคือ ประชาชนย่อมต้องได้รับข้อมูลชี้แจงจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการใดๆ ก็ตามที่อาจส่งผลต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชน และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นได้ภายใต้ข้อบัญญัติของกฎหมาย นำมาสู่การพยายามเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายของชุมชน ผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

จากปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการค้านค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาถึงปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มการคัดค้านโครงการฯ รวมถึงแนวคิดที่นำมาสู่การรวมตัวของภาคประชาชนในพื้นที่ที่นำไปสู่รูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวว่ามีรูปแบบยุทธวิธีการในการเคลื่อนไหวอย่างไร ต่อการคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร และน่าจะทำให้เราเข้าใจต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ลุ่มลึกมากขึ้น อีกทั้งยังน่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ ในการนำข้อค้นพบไปศึกษาเปรียบเทียบกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ ต่อไป รวมถึงในส่วนของภาคประชาชนเองที่กระแสประชาธิปไตยทางตรงกำลังเบ่งบานการทำความเข้าใจต่อปัจจัยและยุทธวิธีการต่อสู้เฉพาะพื้นที่ศึกษา จึงนับเป็นสิ่งสำคัญสำหรับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในสังคมไทยในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษารูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยศึกษาจากเอกสารและการวิจัยภาคสนาม (field research) เป็นสำคัญ การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและรอบด้าน จึงมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 29 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มแกนนำชาวบ้าน จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้นำชุมชนในการเคลื่อนไหว จำนวน 9 คน กลุ่มที่ 3 ประชาชนที่เข้าร่วมในการคัดค้านการก่อสร้างโครงการ จำนวน 15 คน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเพื่อนำเสนอเกี่ยวกับปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนและรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร ทั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่คือ บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพราะว่าเป็นสถานที่ก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะฝอยครบวงจรในพื้นที่และเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านรวมพลังของชุมชนในการเคลื่อนไหวแสดงถึงการปฏิเสธ คัดค้านและต่อต้านต่อโครงการฯ ตลอด และขอบเขตด้านระยะเวลาศึกษาเดือนมีนาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2560

การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พูดคุย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ของประชากรในพื้นที่รวมถึงบริบทแวดล้อมในชุมชน เพื่อให้ตรงกับคำถามและวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งพยายามให้กลุ่มตัวอย่างกระจาย และครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องมากที่สุด และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์ และผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ทำให้คำตอบที่ได้มาเป็นคำตอบที่มาจากทัศนคติที่แท้จริงของผู้ถูกสัมภาษณ์

2) การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องคือ แนวคิดทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม แนวคิดของการเมืองภาคประชาชน แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และอธิบาย

ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยได้นำเอาประเด็นการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เปรียบเทียบคำตอบ ในคำถามแต่ละประเด็นของกลุ่มตัวอย่างที่ได้มา เพื่อทำการแยกแยะหมวดหมู่ และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องความสมบูรณ์ของข้อมูล ว่ามีความตรงกันกับข้อมูลที่ได้รวบรวมมาจากผู้ให้สัมภาษณ์ หรือผู้ให้ข้อมูลอื่นหรือไม่ หากพบว่าข้อมูลไม่ตรงกัน ผู้วิเคราะห์จะใช้การสอบถามผู้ให้ข้อมูลเดิมอีกครั้ง โดยที่จะยึดถือผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นสำคัญและจะนำเสนอข้อมูลที่ได้ในลักษณะเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อจะตอบคำถามในการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า **ประการแรก** ประชาชนวิตกกังวลกับการดำเนินงานก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะที่จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นจากขยะ ปัญหาฝุ่นละออง ปัญหาด้านการเกษตร ปัญหาด้านสาธารณสุข และสาธารณูปโภคและบริโภค เป็นต้น **ประการที่สอง** องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ดำเนินโครงการได้ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่ง ปรากฏว่าได้มีเสียงคัดค้านจากชาวบ้าน ขอให้ทบทวนการก่อสร้างโครงการฯ ก่อน เพื่อให้ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่จะเกิดกับตัวชาวบ้าน จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลป่าป้องและองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดเวทีประชาคมเพื่อลงประชามติและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่น ณ ที่ว่าการอำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งปรากฏว่าในเวทีแสดงผลประชามติดังกล่าวทางฝ่ายองค์การบริหารส่วนตำบลป่าป้อง ได้มีการนำรายชื่อผู้สนับสนุนการก่อสร้างโรงงานจำกัดขยะดังกล่าว จำนวน 2,000 คน และประชาชนก็ไม่รู้ว่าบุคคลเหล่านั้นมาจากไหน โดยที่จริงแล้วประชาชนในตำบลป่าป้องส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการฯ ในครั้งนี้อยู่แล้วยิ่งทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจและเกิดความไม่โปร่งใสในการลงประชามติในครั้งนั้น จากประเด็นดังกล่าวจึงทำให้ประชาชนไม่ไว้วางใจว่าโครงการดังกล่าวจะมีความโปร่งใสหรือตรวจสอบได้ เพราะประชาชนในพื้นที่ไม่ยินยอมก่อสร้างโรงงานขยะตั้งแต่เริ่มแรก ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่ประชาชนเกิดความวิตกกังวล และขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ด้วยมีความรักทรัพยากรท้องถิ่นมีความห่วงใยต่อชุมชนของประชาชนในพื้นที่ จึงนำมาสู่การขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโครงการฯ ดังกล่าว

2. เพื่อศึกษารูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร ผลการศึกษาพบว่า จากการเคลื่อนไหวของชาวบ้านป่าตึงน้อยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2548 จนกระทั่งในปัจจุบัน มีการใช้ยุทธวิธีการต่อสู้ที่หลากหลายเพื่อการคัดค้านการดำเนินก่อสร้างโรงงานกำจัด

ขยะมูลฝอยครบวงจรเช่น **การต่อสู้ตามยุทธวิธีตามช่วงทางระบบการเมืองปกติ** ได้แก่ การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ เป็นวิธีแรกที่ประชาชนร่วมกลุ่มยืนเรียกร้องให้หน่อยงานที่รับผิดชอบ และที่เกี่ยวข้องได้ทบทวนโครงการอีกครั้ง **ยุทธวิธีการต่อสู้ผ่านการใช้สิทธิตามกฎหมายและผ่านกระบวนการยุติธรรม** โดยประชาชนได้ใช้เป็นยุทธวิธีในการอ้างอิงตามรัฐธรรมนูญในการต่อสู้ เพราะการคัดค้านการดำเนินงานโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่สวนกระแสสิทธิของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540-2550 ที่รองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างชัดเจน ตั้งแต่สิทธิการเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมแสดงความคิดเห็น โดยวิธีประชาพิจารณ์และวิธีการลงประชามติ นอกจากนั้นจะเห็นว่า การดำเนินโครงการก่อสร้างไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานของภาครัฐ จึงทำให้ประชาชนตื่นตัวในการใช้สิทธิ์ของตนเองตามกรอบกฎหมาย ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลังของชุมชนได้อย่างเด่นชัดเจน การรวมตัวกันยื่นเพื่อฟ้องต่อศาลปกครองจังหวัดเชียงใหม่ ศาลปกครองได้รับคดีไว้เพื่อพิจารณาตรวจสอบโครงการดังกล่าว ดังนั้น ประชาชนจึงยุติการรวมกลุ่มต่อต้านโครงการระยะหนึ่ง เพราะต้องการรอผลการพิจารณาคดีของศาลปกครอง และมีความเชื่อมั่นว่าศาลปกครองจะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนได้ และ**ส่วนยุทธวิธีการขัดขวางท้าทายระบบปกติ และการกดดัน ได้แก่** โดยที่ประชาชนเห็นว่าการยื่นตามช่วงทางระบบการเมืองปกติไม่ได้ตอบสนองความต้องการของชุมชนเลย ดังนั้น ภาคประชาชนพยายามกดดันผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาต่อองค์การบริหารส่วนตำบลป่าป้อง และองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ ให้มีการจัดเวทีประชามติรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ณ ที่ว่าการอำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งปรากฏว่าในเวทีแสดงผลประชามติดังกล่าว ได้มีการนำรายชื่อผู้สนับสนุนโรงงานขยะดังกล่าวจำนวน 2,000 คน ซึ่งไม่ทราบว่าเป็นใครมาจากไหน ยิ่งสร้างความไม่พอใจกับประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะเท่ากับเป็นไม่เคารพประชามติของประชาชนท้องถิ่น จึงมีการจุดประทัดและล้มเวทีดังกล่าวแล้วเดินขวบนประท้วงและการชุมนุมประท้วง พร้อมปิดถนนสายเชียงใหม่-เชียงราย มีจำนวนประชาชน 2,000 คน มีหน่วยงานจากจังหวัดได้มาเจรจากับประชาชนพร้อมกับรับปากว่า จะมีการเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อยุติ ถึงวันที่นัดหมายหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่ได้เดินทางมาเจรจาหาข้อยุติกับประชาชน ยิ่งทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจอย่างมากจึงเดินขบวนประท้วงไปที่ว่าการอำเภอดอยสะเก็ด เพื่อกดดันให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเดินทางมาพบเพื่อยุติการดำเนินโครงการดังกล่าวและให้คำตอบว่าทำไมจึงมีการบิดพลิ้วไม่ทำตามสัญญา และ**ยุทธวิธีการต่อสู้ใช้สื่อสารกับสาธารณะ** ได้แก่ การรณรงค์ในเขตชุมชน และเมืองการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์สมัยใหม่ และยุทธวิธีการสร้างเครือข่าย ได้แก่ การสร้างเครือข่ายกับผู้มีโอกาสได้รับผลประโยชน์โดยตรง การสร้างเครือข่ายกับบรรดาผู้มีจิตสำนึกในประเด็นปัญหา และการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่และนอกพื้นที่ นักวิชาการอิสระ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้ใช้กลไกทางสังคมอย่างการคว่ำบาตรทางสังคม ได้แก่ การไม่คบค้าสมาคมกับผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ และการไม่ร่วมงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการดังกล่าว

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”

ประเด็นที่ 1 ปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้ศึกษาได้ค้นพบมีอยู่ 2 ประเด็นหลัก **ประเด็นแรก** เนื่องจากประชาชนเกิดความวิตกกังวลกับปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ทั้งปัญหากลิ่นเหม็นจากขยะ ปัญหาฝุ่นละออง ปัญหาด้านการเกษตร ปัญหาด้านสาธารณสุข สาธารณูปโภคและบริโภค เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา วารุณี แก้วทิพย์ (Kaewthip, 2010) การศึกษาประชาสังคมของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการผลิตกระแสไฟฟ้าโรงไฟฟ้าแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากมลภาวะเป็นพิษ อันเกิดจากการผลิตกระแสไฟฟ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ เริ่มแรกในปี พ.ศ. 2535 ได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อชาวบ้านที่อยู่อาศัยโดยรอบ ได้แก่ ปัญหามลพิษจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ปัญหาฝุ่นละอองที่เกิดจากการขนถ่ายวัสดุดินและถ่านหินปัญหาเรื่องกลิ่นจากการลุกติดไฟของถ่านหิน ปัญหาด้านสุขภาพ ที่ชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยเสียชีวิต ปัญหาด้านการเกษตร ปัญหาด้านสาธารณสุข สาธารณูปโภคและบริโภค เป็นต้น จากผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มชาวบ้านรวมกลุ่มออกมาเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ประเด็นที่สอง นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลป่าป้องและองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดเวทีประชาคมเพื่อลงประชามติและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่น ณ ที่ว่าการอำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งปรากฏว่าในเวทีแสดงผลประชามติดังกล่าวทางฝ่ายเทศบาลตำบลป่าป้อง ได้มีการนำรายชื่อผู้สนับสนุนการก่อสร้างโรงงานจำกัดขยะดังกล่าว จำนวน 2,000 คน และประชาชนก็ไม่รู้ว่าประชาชนเหล่านั้นมาจากไหน โดยที่จริงแล้วประชาชนในตำบลป่าป้องส่วนใหญ่ ไม่เห็นด้วยกับโครงการฯ ดังกล่าวอยู่แล้ว ยิ่งทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ และเกิดความไม่โปร่งใสในการลงประชามติในครั้งนั้น จากประเด็นดังกล่าวจึงทำให้ประชาชนไม่ไว้วางใจว่าโครงการดังกล่าวจะมีความโปร่งใส หรือตรวจสอบได้ เพราะประชาชนในพื้นที่ไม่ยินยอมก่อสร้างโรงงานขยะตั้งแต่เริ่มแรก จึงมีการรวมกลุ่มเพื่อคัดค้านเพื่อคัดค้านโครงการฯ ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ ธนวัฒน์ ปินตา (Pinta, 2013) ที่ได้กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในการคัดค้านโครงการก่อสร้าง และติดตั้งระบบผลิตพลังงานจากขยะในเขตเทศบาลตำบลบ้านกลาง อำเภอเมืองลำพูน เป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยใช้เหตุผลในการเคลื่อนไหวคัดค้าน คือการก่อสร้างโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้าน อีกทั้งยังมีประเด็นเรื่องของความเคลือบแคลงสงสัยในความโปร่งใสของโครงการ เนื่องจากทางเทศบาลตำบลบ้านกลางไม่ได้มีการทำประชาพิจารณ์ ให้ข้อมูลโครงการก่อสร้างแก่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่รวมกลุ่มกันออกมาคัดค้านโครงการดังกล่าว ซึ่งผลการศึกษาที่ผู้วิจัยค้นพบกับประเด็นสาเหตุของการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ได้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุวรรณ อ่อนรักษ์ (Onruk, 2011) และไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร Charoensin-o-larn, 2002) เป็นไปตามแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement) เพราะมุ่งไปที่การเปิดประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องพื้นที่สาธารณะ (public space) ที่เริ่มจากการมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต อาชีพ วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำไปสู่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการที่จะตอบโต้แนวนโยบายการพัฒนาและการใช้อำนาจของรัฐ ซึ่งกิจกรรมการเคลื่อนไหวไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อยึดอำนาจรัฐ แต่เป็นการจัดการเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน เมื่อคนในสังคมเห็นสภาพปัญหาร่วมกัน และมีจิตสำนึกร่วมกันได้รวมตัวกันจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการดำเนินโดยมิได้หวังผลกำไร แต่การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเป็นการตรวจสอบติดตาม ข้อมูล รวมตัวรวมกลุ่มเพื่อคัดค้านโครงการดังกล่าว โดยอาศัยการอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เช่น การอ้างสิทธิแสดงความคิดเห็น อ้างสิทธิในการรวมตัวรวมกลุ่ม อ้างสิทธิในการชุมนุมเรียกร้อง อ้างสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การอ้างสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการกำหนดนโยบายต่างๆ ของรัฐ กระทั่งการคัดค้านโครงการพัฒนาต่างๆ ของภาครัฐที่จะเป็นผลกระทบต่อวิถีชีวิตและประชาชนสามารถการอ้างสิทธิ์ในการพิทักษ์อนุรักษ์ ปกป้อง วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้ เป็นต้น

ส่วนประเด็นที่ 2 ได้มีข้อที่ค้นพบว่ายุทธวิธีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโครงการฯ พบว่า มียุทธวิธีการเคลื่อนไหวมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ได้แก่ การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ การต่อสู้ผ่านใช้สิทธิตามกฎหมาย และยุทธวิธีการขัดขวางท้าทายระบบปกติ ได้แก่ การกดดัน มีการประชุมนุมประท้วงปิดถนน การสื่อสารกับสาธารณะ สอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์ทางทฤษฎีการระดมทรัพยากรและทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองในเรื่องของยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ซึ่งได้แบ่งยุทธวิธีการเคลื่อนไหวออกเป็นสามแนวทางคือ ยุทธวิธีการขัดขวางท้าทายระบบปกติ ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ และยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง นอกจากนั้นชาวบ้านยังใช้กลไกทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการคว่ำบาตรทางสังคมมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้อีกด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการใช้แนวคิดทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ได้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฐากูร สรวงศ์สิริ (Soravongsiri, 2010) การศึกษาประชาสังคมของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการผลิตกระแสไฟฟ้า โรงไฟฟ้าแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และณัฐพงษ์ ราชมี (Ratme, 2012) อำนาจของคนชายขอบ : กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวต่อสู้ในพื้นที่เหมืองแร่โปแตชในอีสาน สามารถสรุปประเด็นการยุทธศาสตร์การต่อสู้ที่หลากหลาย ได้แก่ ยุทธศาสตร์การต่อสู้ตามยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ยุทธศาสตร์การต่อสู้ตามยุทธวิธีการขัดขวางท้าทายระบบปกติ และการกดดัน ยุทธศาสตร์การต่อสู้ตามยุทธวิธีการสื่อสารและสาธารณะ ยุทธศาสตร์การต่อสู้ตามยุทธวิธีการสร้างเครือข่าย นอกจากนี้กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี และเครือข่ายพันธมิตรยังได้ใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม รวมถึงการใช้กลไกทางสังคมอย่างการคว่ำบาตรทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประเด็นขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีประเด็นที่เป็นข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานของภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เนื่องจากประชาชนมีสิทธิการเป็นผู้อยู่ในพื้นที่ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการของภาครัฐ โดยการจัดเวทีให้ประชาชนได้แสดงความคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์วิจารณ์โดยสาธารณะ จากการศึกษาทำให้ทราบว่าปัญหาที่ประชาชนวิตกกังวลกับปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในชุมชนทั้งเรื่องปัญหากลิ่นเหม็นจากขยะ ด้านฝุ่นละออง ด้านการเกษตร ด้านสาธารณสุข สาธารณูปโภคและบริโภค เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ก่อสร้างโรงงานขยะเนื่องจากโรงงานเหล่านี้จะต้องอยู่ในพื้นที่ของชุมชนหรือใกล้เคียงกับชุมชน ทุกครั้งก่อนมีโครงการก่อสร้าง ควรมีผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเชิงลึกในชุมชน และพื้นที่โดยรอบก่อนนำผลการศึกษาเข้าเสนอ การประชุมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน โดยเน้นฐานความคิดของชุมชน แล้วนำมาประกอบผลการศึกษาว่ามีความเป็นไปได้ ควรอธิบายปรึกษาหารือกัน ในปัจจุบันโครงการก่อสร้างโรงงานขยะมีความใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็นและรับฟังในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับโครงการผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็น การนำเสนอการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมรอบชุมชนก่อนก่อสร้าง เพื่อให้ประชาชนรับรู้และเสนอแนะข้อมูลต่างๆ เพิ่มเติมสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาก่อนเริ่มโครงการ ทั้งนี้เป็นความร่วมมือในรูปแบบคณะกรรมการไตรภาคีประกอบด้วยหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และภาคประชาชนในท้องถิ่นทำให้เกิดการเข้าใจและยอมรับจากชุมชนมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผลกระทบบางอย่างที่เกิดมาจากการกระทำของภาครัฐหรือหน่วยงานท้องถิ่น ไม่ว่าโครงการเหล่านั้นจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมย่อมจะเกิดผลดีต่อโครงการเหล่านั้น เพราะเมื่อใดที่โครงการเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่หากไม่มีการให้ข้อมูลการประชาพิจารณ์ การประชาสังคมหรือให้ข้อมูลแก่ประชาชนให้ประชาชนได้รับทราบอย่างแท้จริงแล้วก็จะเกิดการต่อต้าน คัดค้านดังกรณีของการคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ดังนั้นการกระทำของภาครัฐที่สามารถก่อให้เกิดผลกระทบกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรจะมีการสอบถามความคิดเห็นของประชาชนก่อนที่จะดำเนินการ

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัย “ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการคัดค้านโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร”ยังมีข้อจำกัด ข้อบกพร่องอยู่มาก ระยะเวลาในการวิจัยที่จำกัด กรอบความคิดการวิเคราะห์และกระบวนการวิจัยที่ใช้ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงบทวิเคราะห์เบื้องต้นเท่านั้น โดยพยายามทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่นำไปสู่การรวมกลุ่มของชาวบ้าน รูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ฉะนั้น ผู้ที่จะศึกษาวิจัยต่อไปควรเจาะลึกในอีกหลายด้าน โดยควรมีแนวทางในการวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตั้งโจทย์ร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักวิจัย ซึ่งชาวบ้านจะได้นำความรู้ที่พัฒนาร่วมกันไปปรับใช้ในการจัดการของตน ส่วนนักวิจัยก็จะได้ข้อมูลในระดับลึกที่เป็นแนวการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการรวมพลังเคลื่อนไหวและการจัดการปัญหาด้วยวิธีอื่นๆ ของชุมชนในมิติใหม่ๆ ซึ่งการวิจัยดังกล่าวจะต้องเป็นทีมทำงานร่วมกันไม่สามารถทำคนเดียวได้

References

Baipo, W. (2013). Social and environmental impacts on community from integrated waste management middle zone, Ban Pa Thung Noi village, Doi Saket district, Chiang Mai province. *Rajabhat Chiangmai Research Journal*, 14(2)

Charoensin-o-larn, C. (2002). *New Social Movements*. Bangkok: Sanạk phimphwiṗhasa

Chiang Mai Provincial Administrative Organization. (2001). *Full report of waste management project of Chiang Mai Provincial Administration Organization Together with the local government organization in Chiang Mai*. Chiang Mai: Chiang Mai Provincial Administrative Organization

Janjula, N. (2017). Utokvibhatprasit Irrigation Gate Management on the Household Economy of Artisanal Fishing. *Journal of Environmental Management*, 13(2), 18-33.

Kaewsri, P. (2018). The Enhancement of Capacity in Participatory Administration of Community Enterprise Wawee, Mae Suai District, Chiang Rai Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 293-305.

Kaewthip, V. (2010). *A Study of People Affected by Electronic Power Production of Mae Moh Electronic Plants as A Civil Society Group*. Master of Arts (Political Science), Graduate School, Chiang Mai University.

Leknoi, U. (2017). Suburban community to Green Community Driven Guideline: Low Carbon Community. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2), 56-74.

Onruk, S. (2011). *People Movemet against the Renewal of Quarry Concession Ticket at Kao Koohar*. An Independent Study Report for the Degree of Master of Public Administration in Local Government, College of Local Administration, Khon Kaen University.

Phongpaichit, P. (2001). *Rise Against: Contemporary People's Movement*. Bangkok: The Thailand Research Fund.

Pinta, T. (2013). *Social Movement against Construction of the Production Garbage Power Generating System Project in Ban Klang Municipality, Mueang Lamphun District*. Master of Arts (Political Science), Graduate School, Chiang Mai University.

Ratme, N. (2012). *The Power of Marginal People: A Case Study of the Movement in the Areas of Isan Potash Mines*. Master of Political Science Program, College of politics and Governance Mahasarakham University.

Sirihorachai, M. (1999). *Mobilization process of Local Community in Opposing Sanitary Landfill: A Case Study of Ban Kasetmai, San Sai District, Chiang Mai Province*. M.A. Thesis, Graduate School, Chiang Mai University.

Soravongsiri, T. (2010). *Social Movement against Udornthani Potash Mine*. Master of Arts Thesis in Development Sociology, Graduate School, Khon Kaen University.

สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ : รูปแบบและการสร้างพลังชุมชน*

Social Welfare in Buddhism Approach: Model and Community Empowerment

พระมหานันทวิทย์ ธีรภทฺโท (แก้วบุตรดี)[1*], พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)[1] และ ฤมลพรรนธ์ เมฆะศิลป์[2]

Phramaha Nuntawit Dhirabhaddo (Kaewbooddee)[1], Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen)[1] and Ruemonphan Mekhasilp[2]

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[2]วิทยาลัยนานาชาติเซนต์เทเรซา

[2]St Theresa International College

[1*]Corresponding Author. Email: Sakorn_49@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม

ผลการวิจัยพบว่า

1) พระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่างๆ โดยวัดบทบาททางสังคม 5 ประการ คือ 1) บทบาทการรวมคน 2) บทบาทการรวมเงิน 3) บทบาทการรวมปัญญาความคิด 4) บทบาทการสร้างกองทุนสวัสดิการเงินกองกลาง 5) บทบาทการพัฒนาเศรษฐกิจ

*Received August 28, 2017; Accepted February 6, 2018.

2) วัดที่จะพัฒนาเป็นวัดที่ทำบทบาทหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน ควรศึกษาในเรื่องความพร้อมของวัดและชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งการมีองค์กรชุมชนที่เข็มแข็ง หรือมีการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านในพื้นที่ รวมทั้งการพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ของวัดด้วยว่า ตั้งอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด และจะดำเนินการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนแบบใด การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และวัดควรมีนโยบายในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนโดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชนหรือแทรกการรักษาสวัสดิการชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และการจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้านสู่กลุ่มเยาวชนหรือชาวบ้านในชุมชนให้มีการสืบทอดต่อไป

คำสำคัญ: สวัสดิการสังคมเชิงพุทธ; รูปแบบ; การสร้างพลังชุมชน

Abstract

The objectives of this research 1) to analyze the principles and ways to promote social welfare network of monks and community follow Buddhism in Thai society, and 2) to propose social models through integrated Buddhist cultural. This research is qualitative research and mixed up with the document and field study methods.

The Result are as follow:-

1) Monks in Thai society have been working to promote social welfare under various dimensions such as; financial welfare, wealth accumulation, the elderly, health care, education, career, income, etc. in the works with the public sector, private sector, community and other parties. The five social roles are measured: 1) role-playing people 2) role of money 3) role to collective intelligence 4) role to welfare fund creation, 5) role of community economic development.

2) The temple, that will be developed as a temple to serves a role in the welfare of the community. There should be studying of the readiness of the temple itself and the community, and especially monk leaders, should have knowledge of folk medicine and strong leadership with a strong community, organization or a group of folk healers in the area, including a consideration of the context of the area of the temple that is located in the area either way and will continue to maintain a particular community welfare. Supporting from government, Temple should have a policy to promote the welfare of communities by providing villagers in the community participate in activities related to community welfare. Linking with community development activities, or inserting community welfare are the part of the community's path, and organizing the process of transmitting folk medicine to youth or villagers in the community for further succession.

Keywords: Social Welfare in Buddhism Approach; Model Community Empowerment

บทนำ

สวัสดิการสังคมมีรากฐานมาจากความรู้สึกห่วงใยที่คนในสังคมมีต่อเพื่อนมนุษย์ อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเดือดร้อนและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ในระยะเริ่มแรกคำว่า สวัสดิการสังคมยังไม่ปรากฏชัดเจนในสังคมไทย เป็นเพียงความคิดในการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกในอังกฤษและเยอรมัน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสวัสดิการสังคมนี้ ซึ่งต่อมา คำว่า สวัสดิการสังคม ดูเหมือนเป็นที่นิยมและนำมาพูดกันมากในกระแสสังคมไทยปัจจุบันโดยเฉพาะรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคเพื่อไทย ซึ่งได้มีโครงการสวัสดิการสังคมในรูปแบบเอื้ออาทรเกิดขึ้นหลายโครงการ และมีโครงการสวัสดิการขนาดใหญ่เช่น โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า โครงการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ โครงการบ้านเอื้ออาทร โครงการเรื่องทุนการศึกษา จึงสรุปได้ว่า ความหายของสวัสดิการสังคม หมายถึงระบบการบริการสังคมเพื่อป้องกันแก้ไข และพัฒนาสังคม โดยการจัดบริการดังกล่าวต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและความมั่นคงทางสังคมในระดับมาตรฐาน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเป็นธรรมในสังคม โดยประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสวัสดิการสังคม รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายสวัสดิการสังคมไว้ว่า “สังคมสวัสดิการ ถ้วนหน้า ในปี 2560” ต้องการให้ประชาชนคนไทยทุกคนได้รับการดูแล และมีสวัสดิการพื้นฐานในเรื่องที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและมีหลักประกัน ทำให้หน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องจับมือร่วมกันเดินหน้าดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งนโยบายดังกล่าวอาจเกิดจากผลของพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 (ฉบับแรก) และต่อมาได้เป็นพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2550 (ฉบับที่ 2) โดยมีสาระสำคัญคือ เป็นกฎหมายแม่บทคุ้มครองส่งเสริมระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษาสุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับในชีวิตประจำวันทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน (Pingwong, 2016)

“สวัสดิการสังคม” จะเป็นคำใหม่ในสังคมไทยแต่ความคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมก็มีปรากฏอยู่ในสังคมไทยมานานนับตั้งแต่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ เพื่อนสนิท ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานสงเคราะห์ของภาคเอกชนต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน หลานส่งเงินให้ปู่ย่าตายาย ทำบุญเข้าวัด การบวชเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาของเด็กชาย การหยิบยืมเงินเพื่อนบ้าน การทำบุญให้ผู้ยากไร้ ฯลฯ เมื่อสังคมไทยพัฒนาเข้าสู่วิถีการผลิตแบบทุนนิยม โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเปลี่ยนแปลง ระบบสวัสดิการใหม่จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในเมืองและการล่มสลายของภาคชนบท ปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมมีความครอบคลุมและสามารถตอบสนอง

ความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมายและในเชิงพื้นที่มากขึ้น โดยมีการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมตามองค์ประกอบ 4 ด้านหลัก ประกอบด้วย การบริการสังคม การช่วยเหลือทางสังคม การประกันสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชนโดยมีการดำเนินงาน ดังนี้ 1) การบริการสังคม 2) การช่วยเหลือทางสังคม 3) การประกันสังคม และ 4) การช่วยเหลือเกื้อกูลของภาคประชาชน เป็นการดำเนินการขององค์กรชุมชน ภาคธุรกิจเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือรับผิดชอบต่อปัญหาสังคม และกิจการประกันภัยของเอกชน

การจัดสวัสดิการสังคมในสังคมไทยมีรากฐานมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา งานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย วัดหรือพระสงฆ์ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีบทบาทในดูแลสุขภาพชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จัดทำโครงการหรือกิจกรรม ทำให้วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีมากขึ้นเมื่อยามที่ชุมชนมีปัญหาสุขภาพ พระสงฆ์นอกจากจะให้การบำบัดด้วยยาสมุนไพรซึ่งเป็นยารักษาทางร่างกายแล้ว ยังให้การบำบัดทางจิตใจแก่ผู้ป่วยด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาอีกด้วย ปัจจุบันพระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านการเงิน การสะสมทรัพย์ ด้านผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกับภาครัฐ เอกชน ชุมชนและฝ่ายต่างๆ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ที่ก่อตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ต้นแบบของการดำเนินงานด้านการออมทรัพย์, วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี โดยพระราชวิสิทธิประชานาถ (หลวงพ่ออลงกต) กลุ่มฮักเมืองน่าน พระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ที่ใช้กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสวัสดิการสังคมในการพัฒนาอาชีพและรายได้ สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น โดยพระสงฆ์และเครือข่ายเหล่านี้มีเป้าหมายหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน การสงเคราะห์ชุมชนและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปัน สร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติจากการดำเนินชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะว่าความเข้มแข็งของชุมชนมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยความสามัคคีชุมชนสามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา และตัดสินทางเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จพัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (Phrakhrusamu Woravit Pasuko, 2016) รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกบุคคลในสังคมให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม จนสามารถแสดงความพึงพอใจ หรือชื่นชมในประสบการณ์ของตนและมีความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ได้ตามปกติ (Phraatikan Thatsatep Tanakaro, 2016; PhrapaladWeerachon Khemaweero, 2017)

จากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์ที่ดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิและการจัดสวัสดิการสังคมดังกล่าว คณะผู้วิจัยในฐานะหน่วยงานที่ทำการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนา จึงสนใจที่

จะศึกษาถึงแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธ-ศาสนาของพระสงฆ์ไทย ศึกษากระบวนการและเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์ รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมและการสร้างพลังชุมชนเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์หลักการและวิธีการส่งเสริมเครือข่ายการจัดสวัสดิการสังคมของพระสงฆ์และชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยศึกษาในภาคสนาม (Field Study) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

การศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา วัฒนธรรม บทบาท ความสัมพันธ์ และการสวัสดิการสังคมทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ทั้งในระดับนโยบายประชาชน ดังนี้

1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยช่วงเวลาเป็นกรอบในการศึกษา

2) ทำการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย ทั้งในระดับนโยบายประชาชน องค์กร ชุมชน และสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

3) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม บทบาท ความสัมพันธ์ และการจัดสวัสดิการสังคมของประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในภาคสนาม

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การคัดเลือกแหล่งข้อมูลวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสาคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อทราบถึงแนวคิด บทบาท ความสัมพันธ์ รูปแบบ และกระบวนการจัดสวัสดิการสังคมด้วยวิธีแห่งวัฒนธรรมบนฐานความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา(เชิงพุทธบูรณาการ) ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ทำการศึกษาและคัดเลือกองค์กร ชุมชน สถาบันทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กร/ชุมชน ที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในระดับชุมชน ผูกพันกับสังคมไทย

2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การร่วมสังเกตุการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับชุมชน พระสงฆ์ ผู้บริหาร บุคลากร เจ้าหน้าที่ และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง

3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ ประวัติ ความเป็นมา บทบาท ความสัมพันธ์ วัฒนธรรม การจัดรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในมิติต่างๆ ทั้งนี้เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

5) วิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการพัฒนาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยมุ่งเน้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นเกณฑ์ประเมินการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพุทธในประเทศไทยที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ

6) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำประกอบด้วยประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ สมาชิกกลุ่ม สมาชิกเครือข่าย บุคลากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การสังเกตในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การจัดเวทีประชุม ส่วนการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1) การศึกษาเอกสารเพื่อค้นหาวัฒนธรรม บทบาทการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

2) การร่วมประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบถึงทิศทางและการพัฒนารูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

3) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย

4) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

5) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้บริหาร ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

6) การสังเกต เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และวิธีการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนในสังคมไทย

4. เครื่องมือที่สร้างขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1) แบบสัมภาษณ์และสังเกต

2) ประเด็นในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

3) การบันทึกภาพและเสียง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลตามกิจกรรมวิจัยต่อไปนี้

1) การสำรวจและสังเกตการณ์ในพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ งานวิจัยโดยใช้แบบสำรวจ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการบันทึกภาพและเสียง หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้จัดทำรายงานสรุปวิเคราะห์รูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณากาของแต่ละพื้นที่

6. การประมวลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลทุติยภูมิเป็นการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ตามกรอบประเด็นศึกษา

2) ข้อมูลปฐมภูมิเป็นการนำข้อมูลจากการสำรวจ สังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

3) นำผลการวิเคราะห์จากข้อ 1-2 มาทำการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมภาคประชาชนด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้การวิจัย ดังนี้

1. ศักยภาพของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากผลการศึกษาบริบทของวัด พบว่า การดำเนินการเพื่อให้วัดเป็นสถานที่รักษาสวัสดิการชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงคือ ความแตกต่างของบริบทพื้นที่ให้การรักษาของวัดเจียง เนื่องจากบางชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหน่วยงานทางการแพทย์ที่ทันสมัย มีปัญหาด้านการเดินทาง บางแห่งเป็นพื้นที่สูงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ประชาชนมีปัญหาการเข้าถึงบริการของภาครัฐ แต่มีจุดเด่น คือ ตั้งอยู่ใกล้กับเขตพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ และมีพืชสมุนไพรตามธรรมชาติจำนวนมาก ประกอบกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร ทำให้สามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ ดังนั้น การดำเนินงานด้านสวัสดิการชุมชนของวัดจึงควรพิจารณาความสอดคล้องเหมาะสมของพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญด้วย บริบทของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน

ผลของการรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร เป็นการรักษาบรรเทาอาการของโรคให้หายขาด จึงเห็นผลช้าไม่เหมือนกับยาแผนปัจจุบัน แต่ไม่มีสารตกค้างหรืออาการผลข้างเคียงจากยาเหมือนยาแผนปัจจุบัน แต่ก็มียาสมุนไพรบางตัวที่มีผลกระทบกับโรคบางชนิด ต้องมีหมอเมืองให้คำปรึกษาและการรักษาอย่างใกล้ชิด หรือบางกรณีผู้ป่วยเป็นโรคแทรกซ้อนมาก การรักษาด้วยยาสมุนไพรอย่างเดียวก็ไม่หายหรือหายช้า ในบางกรณีผู้ป่วยจึงต้องใช้ยาสมุนไพรและยาแผนปัจจุบันควบคู่กัน ส่วนผลการรักษากลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับสารพิษ พบว่า หลังจากการใช้ยาสมุนไพรและการอบสมุนไพร ผู้ป่วยมีสารพิษในร่างกายลดลง แต่ผู้ป่วยก็อาจได้รับสารพิษจากสารเคมีเพิ่ม ดังนั้น ควรมีการแก้ไขการรักษาสุขภาพให้รอบด้าน คือ การงดใช้สารเคมีในการเกษตร การไม่รับประทานอาหารที่มีสารพิษตกค้าง หรือการสัมผัสกับสารเคมี การใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ทั้งหมดก็คือการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่น่าอาศัยจะเป็นการรักษาสุขภาพที่ดีที่สุด

2. แนวทางเสริมศักยภาพของวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

จากผลการศึกษาแนวทางของวัดในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการของชุมชน พบว่า

1) ปัญหาและอุปสรรคของการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด เนื่องจากแพทย์พื้นบ้านยังมีข้อจำกัดและเงื่อนไขต่างๆ เช่น ติดขัดอยู่ที่กฎหมาย และระเบียบราชการต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาด้วยยาสมุนไพร การรวมกลุ่มของหมอเมืองเพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้กับหมอพื้นบ้าน แหล่งพืชสมุนไพรตามธรรมชาติค่อนข้างขาดแคลน จึงต้องสวนสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งผลิตทรัพยากร และเป็นอุทยานการเรียนรู้ให้การศึกษา การปลูกสวนป่าเพิ่ม และปัญหาการสืบต่อและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร จึงควรให้มีการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน การจัดฝึกอบรมความรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพร การดูแลรักษาความรู้ในเรื่องการเก็บยา และการผลิตยาสมุนไพร

2) ความต้องการการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัด เป็นแผนงานที่ต้องการจะทำในอนาคตของวัดเจียง คือเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างแท้จริง และโดยเฉพาะเรื่องการดูแลสุขภาพ และสมุนไพร มีลักษณะสำคัญ 4 ประการดังนี้ คือ

2.1) เป็นงานที่มีจุดเน้นในกิจกรรมของชมรมหมอเมืองแม่แจ่ม

2.2) งานของชุมชนบ้านเจียง ซึ่งมีวัดเจียงเป็นศูนย์กลาง

2.3) งานที่เป็นกิจกรรมร่วมของชาวแม่แจ่ม ทั้งในส่วนที่ท่านเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญรูปหนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม และในฐานะเป็นชาวแม่แจ่มผู้มีสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่น

2.4) งานหรือกิจกรรมที่มีผลหรือเชื่อมโยงกับสังคมในขอบเขตที่กว้างไปกว่าพื้นที่แม่แจ่ม

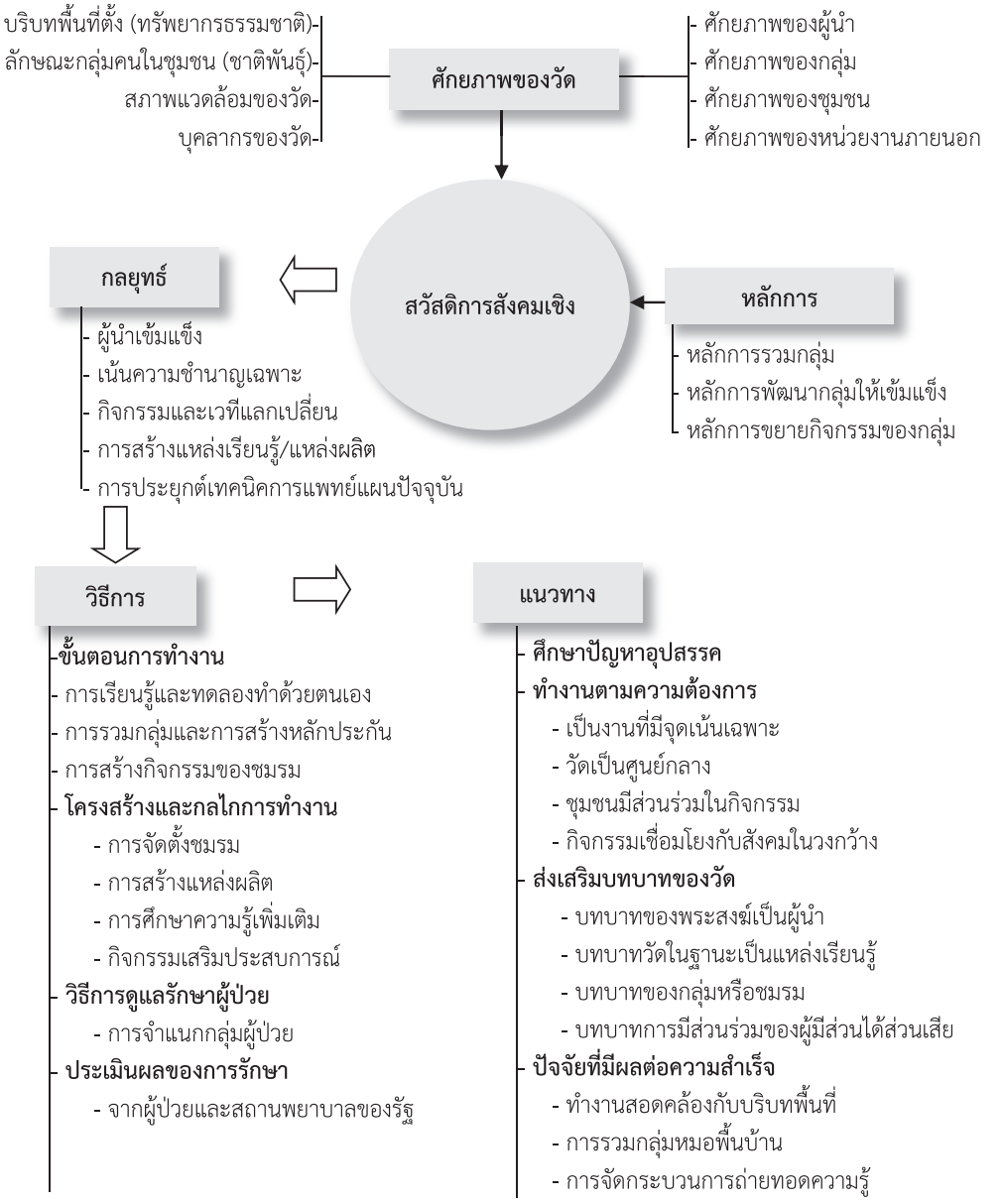
3) บทบาทของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนของวัดเจียง คือ

3.1) บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่ใฝ่หาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน และมีความมั่นใจในการนำความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านไปใช้ในการรักษาสวัสดิการชุมชน

3.2) บทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากสิ่งที่รู้และสร้างให้เห็นเป็นรูปธรรมก่อนแล้วก็ขยายไปสู่การพัฒนางานให้กว้างขวางขึ้น

3.3) บทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอพื้นบ้าน การรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน และทำกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก การศึกษาสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรและการรักษาพื้นบ้านระหว่างสมาชิกและชุมชน การผลิตยาสมุนไพรเพื่อให้บริการสร้างสถานที่ผลิตยาสมุนไพรเพื่อให้บริการรักษาสวัสดิการชุมชน และจำหน่ายยาเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านแก่คนรุ่นหลัง ทั้งในเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพรหรือตำรับยา โดยการจัดเก็บและรวบรวมคัมภีร์ใบลานและพับสาตำรายาสมุนไพร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากการเดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร

3.4) บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ป่วยในกิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้เดินป่าศึกษาพืชสมุนไพร กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพรในบ้าน กิจกรรมเกษตรปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ของสมุนไพรตามธรรมชาติ และจัดทำทะเบียนพืชสมุนไพรในพื้นที่ รวมไปถึงการส่งเสริมให้หมอเมืองมีความรู้มากขึ้น และได้สิทธิ์ตามระเบียบของราชการในการรักษาและใช้ยาสมุนไพร

ผังแนวทางการการพัฒนาศักยภาพวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ

4) ปัจจัยสำคัญทำให้เกิดแหล่งดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

4.1) บริบทของพื้นที่ การพิจารณาถึงความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรพื้นฐานในการผลิต

4.2) การรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากหมอพื้นบ้านเหล่านี้เป็นทั้งทรัพยากรบุคคลและเป็นทรัพยากรความรู้ รวมไปถึงความตั้งใจจริงในการทำงานและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

4.3) การจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การแพทย์พื้นบ้านมีความยั่งยืนต่อไปสู่คนรุ่นหลังและการเผยแพร่ความรู้สู่ชาวบ้านในชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ของชุมชน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาบริบทและศักยภาพของวัดในการรักษาสวัสดิการชุมชน ทำให้ทราบว่า บริบทของพื้นที่เป็นปัจจัยแรกสุดในการกำหนดรูปแบบการรักษาสวัสดิการชุมชน และเรายังพบว่า การแพทย์พื้นบ้านนั้นมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ แต่ก็สามารถทำงานรวมกลุ่มกันได้และให้การยอมรับซึ่งกันและกันในความหลากหลายนั้น ดังเช่น ชมรมแพทย์พื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาการรักษาถึง 5 กลุ่ม ตามความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ และหมอเมืองแต่ละคนก็มีความชำนาญและถนัดในการรักษาแตกต่างกัน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า ระบบการแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะผูกโยงอยู่กับเงื่อนไขของท้องถิ่นอย่างมาก เมื่อศึกษาการแพทย์พื้นบ้านล้านนา ใน 8 จังหวัดก็มีความแตกต่างกัน เช่น ความเชื่อเรื่องผีตัวเดียวกัน ในต่างอำเภอต่างหมู่บ้านก็ยังมีวิธีคิดต่างกัน เพราะมีบริบทที่ไม่เหมือนกัน ทำให้องค์ความรู้เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามท้องถิ่น และมีข้อเสนอแนะว่า การสร้างมาตรฐานจะเป็นการทำลายระบบการแพทย์พื้นบ้าน เพราะฉะนั้น ควรส่งเสริมการจัดการความรู้ภายใต้ความเฉพาะเจาะจงและความหลากหลายนั้น (Khunbunjan, 2003)

ด้านศักยภาพของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน พบว่า วัดมีศักยภาพเพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลด้านสวัสดิการชุมชนร่วมกับหน่วยงานทางสาธารณสุขภาครัฐ ดังที่ ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ กล่าวว่า ศักยภาพของหมอพื้นบ้าน มี 2 ส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นความรู้ ความสามารถหรือประสิทธิภาพของหมอโดยตรง และ 2) ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อม ในที่นี้ได้แก่ สังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม เงื่อนไขทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจการเมือง ความทันสมัยการพัฒนาทางการแพทย์และสาธารณสุข การให้ความสำคัญกับการแพทย์พื้นบ้านของรัฐ เงื่อนไขทางด้านปัญหาความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือสภาวะสุขภาพ เป็นต้น หมอพื้นบ้านในที่นี้ มีสองนัย คือ นัยแรก หมอพื้นบ้านที่เป็นบุคคลแต่ละคน นัยที่สอง หมอพื้นบ้านในฐานะเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการรักษาสวัสดิการชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ก็คือ สถาบันศาสนาหรือวัดที่ให้การ

รักษาสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีทรัพยากร ความรู้ ความสามารถ ประสิทธิภาพ และบทบาทในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน ซึ่งจากประเด็นที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า วัดเจียง มีศักยภาพทั้งในด้านผู้นำ ซึ่งมีความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน ศักยภาพของกลุ่มและการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้าน ส่วนปัจจัยแวดล้อม คือ ศักยภาพของชุมชน ที่ให้ความร่วมมือ และที่ขาดไม่ได้คือ การให้การยอบรับและสนับสนุนความร่วมมือของหน่วยงานทางการแพทย์ของภาครัฐ ซึ่งก็คือ ศักยภาพของหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้การสนับสนุนวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน ดังงานวิจัยว่า “การจัดสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพจะต้องมีการบูรณาการระหว่างคนในชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน รัฐบาล/หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา องค์การเอกชน มาร่วมกันเป็นหุ้นส่วนในการจัดสวัสดิการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิต” (Kiratikobmanee, 2017)

จากการศึกษาบทบาทของวัดในการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน พบว่า กรณีวัดเจียง บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำที่ใฝ่หาความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างบทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน การสร้างบทบาทของบุคลากรให้รวมกลุ่มกันเป็นชมรมหมอพื้นบ้าน และการสร้างบทบาทของชุมชนและผู้ป่วยให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน ซึ่งมีงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์นั้นนอกจากจะเป็นผู้นำทางศาสนาและจิตใจแล้ว บทบาทส่วนหนึ่งก็ได้ทำหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน สอดคล้องกับงานศึกษาของพระมหาประพันธ์ ไทยใหญ่ (Phramaha Prapan Thaiyai, 2014) ที่นำเสนอว่า การใช้บทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 4 บทบาท พระสงฆ์ต้องการให้บทบาทชาวบ้านในชุมชนรวมตัวกันเพื่อสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับชุมชนกับครอบครัวของชาวชุมชนเองผ่านกิจกรรมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม ตลอดถึงการส่งเสริมหลักประชาธิปไตยให้เกิดในชุมชน ด้านวัฒนธรรม ชาวบ้านพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองภายในชุมชน พระสงฆ์เสริมสร้างการเรียนรู้กับชนรุ่นหลัง พระสงฆ์และชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดีงามของตน ทำให้เกิดความสามัคคีอยู่ในชุมชนและเป็นปัจจัยต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านในชุมชนมีมาตรการในการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

จากผลการศึกษาปัจจัยที่เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์สวัสดิการชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า วัดที่จะพัฒนาเป็นวัดที่ทำบทบาทหน้าที่ในการรักษาสวัสดิการชุมชน ควรศึกษาในเรื่องความพร้อมของวัดและชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำควรเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้าน และเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งการมีองค์กรชุมชนที่เข็มแข็ง หรือมีการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านในพื้นที่ รวมทั้งการพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ของวัดด้วยว่า ตั้งอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด และจะดำเนินการดูแลรักษาสวัสดิการชุมชนแบบใด การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และวัดควรมีนโยบายในการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนโดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชนหรือแทรกการรักษาสวัสดิการชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน และการจัดกระบวนการถ่ายทอดการแพทย์พื้นบ้านสู่กลุ่มเยาวชนหรือชาวบ้านในชุมชนให้มีการสืบทอดต่อไป ดังที่ อำนาจ ศรีรัตนบัลล์ (Sriratanaban, 2007) นำเสนอว่า บทบาทของบุคลากรด้านสาธารณสุข รวมทั้งแพทย์ ในบริบทของ

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ว่า ควรนำแนวคิดเรื่อง การเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment) มาใช้กับการบริการรักษาสุขภาพ กล่าวคือ ให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วม ในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามผล เพื่อเพิ่มความสามารถในการควบคุมสุขภาพให้กับผู้รับบริการ ส่วนระบบบริการสาธารณสุข ซึ่งมีบุคลากรวิชาชีพที่มีความรู้ความสามารถสูง ก็สามารถเป็นผู้ช่วยเหลือ (Facilitator) ให้กับการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนในรูปแบบของการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยให้ชุมชนหรือวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมดูแลรักษาสวัสดิการชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

1) ควรมีการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านให้มีกิจกรรมทำงานร่วมกัน โดยเป็นการพัฒนาเครือข่ายหลายระดับตั้งแต่ระดับเล็กในพื้นที่จนถึงระดับใหญ่ เช่น ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ มีการจัดตั้งสมาคมแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีการคัดเลือกตัวแทนในการบริหารจัดการ แสวงหาทุนและความร่วมมือกับหน่วยงานแพทย์ภาครัฐและภาคเอกชน ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค องค์ความรู้ และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น รวมไปถึงการได้รับการรับรองและยอบรับในมาตรฐานการรักษา การประกาศเกียรติคุณแพทย์พื้นบ้านดีเด่น การมอบทุนในการพัฒนาและปรับปรุงการรักษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านให้ปรากฏแก่สาธารณชนในสื่อต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารมวลชน และสื่อออนไลน์ การจัดประชุมสัมมนาในระดับต่างๆ การทำสื่อให้ความรู้ และสื่อการเรียนการสอนแพทย์พื้นบ้านในโรงเรียน วัด และสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และการพัฒนาให้เปิดสอนหลักสูตรวิชาชีพแพทย์พื้นบ้านสำหรับนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สาธารณชนทั่วไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนา โดยการส่งเสริมการฝึกอบรมความรู้หรือพัฒนาหลักสูตรการแพทย์พื้นบ้านให้แก่พระสงฆ์เพื่อยกมาตรฐานความรู้ในเรื่องการแพทย์พื้นบ้าน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่รักษาสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการวิจัยประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการรักษาโดยใช้แนวคิดการแพทย์แบบองค์รวมเน้นการบูรณาการทั้งการรักษาทางกาย ทางจิตและทางสังคม

2) ควรมีการศึกษาวิจัยวัดที่เป็นสถานให้บริการแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วประเทศเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลและการสร้างเครือข่ายวัดที่เป็นสถานรักษาสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการรักษาที่มีความแตกต่างกัน เพื่อนำจุดดีและจุดด้อยไปใช้ในพัฒนาวัดให้เป็นสถานรักษาสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

References

Khunbunjan, T. (2003). *Thailand folk Medicine Paradigm*. Bangkok: The War Veterans Organization of Thailand Press.

Kiratikobmanee, K. (2017). An effectiveness of integrated urban welfare management model. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 252-265.

Phraatikan Thatsatep Tanakaro. (2016). The Principle of Buddhadhamma and Solving the Problem of Poverty in Thai Society. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 1(3), 61-70.

Phrakhrusamu Woravit Pasuko. (2016). The Monks with the Strengthening of the Communities: A Case Study of Wat Sam Chuk, on the Western Site and the Eastern Site. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(sp), 270-283.

Phramaha Prapan Thaiyai. (2014). The Sangha's Roles towards the Satja Savings Group Promotion Affecting the Strength of the Community in Chiang Rai Province. *Journal of Language, Religion and Culture*, 3(1), 89-108.

Phrapalad Weerachon Khemaweero et al. (2017). Enhancement of Elder People's Spiritual Well - Being According to Buddhism Doctrines. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 78-88.

Pingwong, B. (2016). An Integration of Thai Traditional Medicine with Health Care according to Buddhism guidelines: A Case Study of Health Promoting Temple in the Northern Region. *Journal of Graduate Research*, 7(2), 195-206.

Sriratanaban, A. (2007). To strengthen health and the National Health Act, B.E. 2550. *I-San journal of internal medicine*, 6(3), 6-12.

พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร*

The Buddhist Way of the New Media Literacy for the Youth in Bangkok

สายน้ำผึ้ง รัตนงาม[1], อุปถัมภ์ ชมภู[2]
Sainampueng Ratanangam[1], Upatam Chompu[2]
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2]มหาวิทยาลัยมหิดล
[2]Mahidol University
[2]Corresponding Author. Email: upatam.cho@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมปัจจุบันของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร (2) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อและการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร (3) เพื่อเสนอพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยคือระเบียบวิจัยวิธีแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า ผลทดสอบด้านโยนิโสมนสิการ 4 ด้าน (1) วิธีคิดเหตุปัจจัย เป็นการคิดค้นหาสาเหตุที่เกิดขึ้นก่อน ส่งผลกระทบอื่นตามมา หรือค้นจากผลที่เกิดขึ้น สืบค้นไปหาสาเหตุที่แท้จริง (2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นความคิดแยกส่วนจนเข้าใจส่วนที่ดีหรือไม่ดีได้ (3) วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก เป็นวิธีคิดหาความจริงของสื่อใหม่ ให้เห็นครบถ้วนทั้ง 3 ด้านคือ คุณ โทษและทางออกหรือด้านดีไม่ดีและวิธีแก้ไข (4) วิธีคิดเร้ากุศล เป็นวิธีที่เร้าพลังจิตใจให้เกิดคุณความดี ทำให้เยาวชนรู้เท่าทันสื่อใหม่ควรให้ครบกระบวนการทั้งบุคคล ครอบครัว สังคม สภาพแวดล้อม คือ ในส่วนบุคคล มีกัลยาณมิตรที่ดีที่ควรสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ แรงจูงใจใฝ่ความดี คิดเป็น คิดถูกวิธี และในส่วนสังคม ที่ส่งผลให้มีสติ วินัย สัมมาทิฏฐิ และพัฒนาเด็กให้มีวิธีคิดเชิงปัญญาและคิดเชิงคุณธรรม

คำสำคัญ: พุทธวิธี; การรู้เท่าทัน; สื่อใหม่; เยาวชน

*Received December 5, 2017; Accepted May 11, 2018.

Abstract

This Article was to study how the new media consumption of Thai youth in Bangkok was. To study the concept, theories of media literacy, and the application of the Yonisomanasikan method (Critical thinking Reflection) as the Buddhist way of knowing new media for the youth in Bangkok, and to give the recommendations for the youth in Bangkok as the Buddhist way of new media literacy. The research methology of the mixed method research is both quantitative and qualitative analyses.

The research results were found that: The results of the test in the fourfold thinking method were found that (1) Right Reasoning is right thinking by happened reason and cause connected to the following effect to enlighten the true. (2) Right Analyzing is classification thinking of components to understand the good and bad. (3) Systematic thinking by advantage disadvantage and resolve is a threefold process of accomplishment in reality of good bad and solution. (4) Good thinking is the positive thinking for good action. The process of the Buddhist new media literacy must approach with integration completely such as people family social and the environment. That is personally related having good friends that have motivation for learning, positive thinking, having the fourfold Critical Reflection thinking. By having good environments in the society that encourages youth to develop Consciousness, Discipline, Right View, an intelligence and Moral thinking.

Keywords: The Buddhist way; Literacy; new media; the Yout

บทนำ

เยาวชนสังคมไทยได้บริโภคข่าวสารจากสื่อสารออนไลน์ จนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน จากข้อมูลพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่สำหรับเยาวชนไทย พบว่า การใช้สื่อใหม่ผ่านแอปพลิเคชั่นต่างๆ เช่น Facebook, YouTube, Line ฯลฯ เป็นช่องทางสำคัญ ที่ส่งผลให้เยาวชนได้สำรวจ เรียนรู้ตนเอง และมีส่วนสร้างค่านิยมทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากเยาวชนสามารถเข้าถึงและใกล้ชิดกับสื่อใหม่มากที่สุด ส่งผลทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการถูกหลอก กลั่นแกล้งทางออนไลน์ และการทำผิดกฎหมาย (Thitinan, 2013) นอกจากนี้ พบว่า ยังมีพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่เกินความพอดี ขาดสติและสมาธิ ขาดการคิดวิเคราะห์และจิตสำนึกลดน้อยลง อาทิ มักเสพสื่อโฆษณาสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสุขภาวะของเยาวชน (Thai Health Promotion Foundation, 2014)

จากผลสำรวจการเปิดรับสื่อของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในรูปแบบที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมากที่สุด คือการเพิ่มเพื่อน (Add Friend) และแชร์กิจกรรมผ่านสื่อสื่อใหม่ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนอายุไม่เกิน 15 ปี พบว่า เข้าถึงสื่อใหม่ได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้ไม่รู้เท่าทันและไม่สามารถแยกแยะเนื้อหาที่ดีและไม่ดีได้ สื่อออนไลน์มีจุดเด่นด้านมิติแห่งกาลเวลาต้องฉับไวทันทีมุ่งกระจายข้อมูล (Sompong, 2016: Kant Ch., 2014) จนไม่สามารถแยกแยะได้ นอกจากนี้ เยาวชนอายุ 10-19 ปี เข้าถึงสื่อใหม่เช่น Line นานเกือบ 3 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ เพื่อค้นหาข้อมูลทำการบ้าน วิดีโอ คลิป การ์ตูน ภาพยนตร์ เล่นเกม และการคุยกับเพื่อน ประมาณ 10 ชั่วโมงต่อวัน และใช้ต่อเนื่อง 2 ชั่วโมง เน้นความบันเทิงเป็นหลัก ส่วนการติดตามข่าวสารหรืออ่านหนังสือ มีน้อยที่สุด ร้อยละ 46.5 จึงส่งผลให้เยาวชนขาดทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็น และ สำคัญ ต่อชีวิต (National Statistical Office, 2016) รวมทั้งการถูกรบกวนจากเว็บไซต์ลามก และในบางครั้งจะเป็นการถูกละเมิดข้อมูลส่วนตัว (Ministry of Information and Communication Technology, 2016) นอกจากนี้ยังถูกล่อลวง จากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รูปแบบ และวิธีการต่างๆ (Preedakorn, 2016) หากผู้เล่นการพนันมีช่วงอายุที่น้อยลงและมีรายได้น้อยพฤติกรรมนี้อาจส่งผลกระทบและทำให้เกิดปัญหาต่อสังคมในวงกว้าง เช่น ปัญหายาเสพติด การคอรัปชั่นในหน้าที่การงาน หรือการลักเล็กขโมยน้อย (Phornprapa, 2017)

ปัญหาหลักของการใช้สื่อใหม่ในยุคดิจิทัลของเยาวชน คือ การใช้สื่อใหม่เกินพอดี ขาดสติและสมาธิ ขาดการคิดวิเคราะห์ มีจิตสำนึกลดน้อยลง ไม่ชอบสื่อสารกับใคร เลือกเสพสื่อโฆษณาสิ่งไม่ดี และเน้นเสพเพื่อความบันเทิงมากกว่าการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ จนก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ เช่น ความเสี่ยงต่อการถูกหลอก กลั่นแกล้งทางออนไลน์ และการทำความผิดทางกฎหมาย เยาวชนขาดทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญและจำเป็นต่อชีวิต จึงส่งผลในการพัฒนาสุขภาวะของเยาวชน

ดังนั้นควรพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพจิตที่ดี สร้างความใฝ่รู้ในการศึกษา และความพากเพียร (P.A. Payutto, 2010) ควรเริ่มต้นชีวิตการศึกษาด้วยการสร้างฉันทะในการใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ให้รู้จักใช้อินทรีย์ในการสำรวมระวัง เพื่อให้คิดเป็น ดูเป็น เพื่อการรู้มากขึ้นกว่าเดิมจนถึงขั้นปัญญาหรือโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่สัมพันธ์กับเรื่องกาย จิต ปัญญา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมปัจจุบันของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อและการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีเพื่อการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อเสนอพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย มีดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยวิธีแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อายุระหว่าง 11-15 ปี เขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกลุ่มหลักที่ใช้สื่อใหม่ประเภทต่างๆ จำนวน 400 คน ที่มีคุณสมบัติคือ มีการใช้สื่อใหม่ประเภท smart phone tablet computer Notebook Facebook Line Instagram Twitter และ Application

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อายุระหว่าง 11-15 ปี เขตกรุงเทพมหานคร ที่คัดเลือกใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายเป็นเพศชาย 100 คน เพศหญิง 100 คน รวมทั้งหมด 200 คน คัดตามคุณสมบัติและสัดส่วนข้อมูลที่ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการให้ข้อมูลครบถ้วน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อใหม่และด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 6 ท่าน โดยการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัยเพื่อวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร 6 ประเด็นหลักคือ คือ 1) ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ 2) ด้านแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อใหม่ 3) ด้านพฤติกรรมการแชร์ข้อมูลต่างๆ ผ่านสื่อใหม่ 4) ด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ 5) ด้านการรู้เท่าทันสื่อใหม่ 6) ด้านพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อใช้เป็นแบบวัดการเปิดรับสื่อใหม่ แรงจูงใจ พฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ แบบวัดความรู้เท่าทันสื่อใหม่ และแบบวัดด้านพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่

2. นิยามความหมายเฉพาะของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

3. สร้างแบบทดสอบพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ การรู้เท่าทันสื่อใหม่ และพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่

4. สร้างแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อใหม่และด้านพระพุทธ-ศาสนา จำนวน 6 ท่าน

5. ทดสอบเครื่องมือวิจัยในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร โดยคัดกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นำไปใช้ในกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อายุระหว่าง 11-15 ปี เขตกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบแบบสอบถามและทดสอบวิธีคิดตามแบบโยนิโสมนสิการ

6. ดำเนินการแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในช่วงเดือนเมษายน – กรกฎาคม พ.ศ.2560

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เขตกรุงเทพมหานคร มี 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักเรียน ประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา และรายได้

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ของนักเรียน แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ 2) ด้านแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อใหม่ 3) ด้านพฤติกรรมการแชร์ข้อมูลต่างๆ ผ่านสื่อใหม่ที่แชร์มากที่สุด 4) ด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ และพฤติกรรมเชิงลบ

ตอนที่ 3 ด้านการรู้เท่าทันสื่อ 16 ข้อ และปัจจัยเชิงลบ 6 ข้อ

ตอนที่ 4 แบบสอบด้านพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ใช้ 4 วิธีคิด ได้แก่ 1) คิดหาเหตุผล 2) คิดแยกแยะ 3) คิดข้อดี ข้อเสีย วิธีแก้ไข 4) คิดเร้ากุศล คิดดีงาม โดยใช้แบบทดสอบ 4 เรื่อง

2. แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 ท่าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

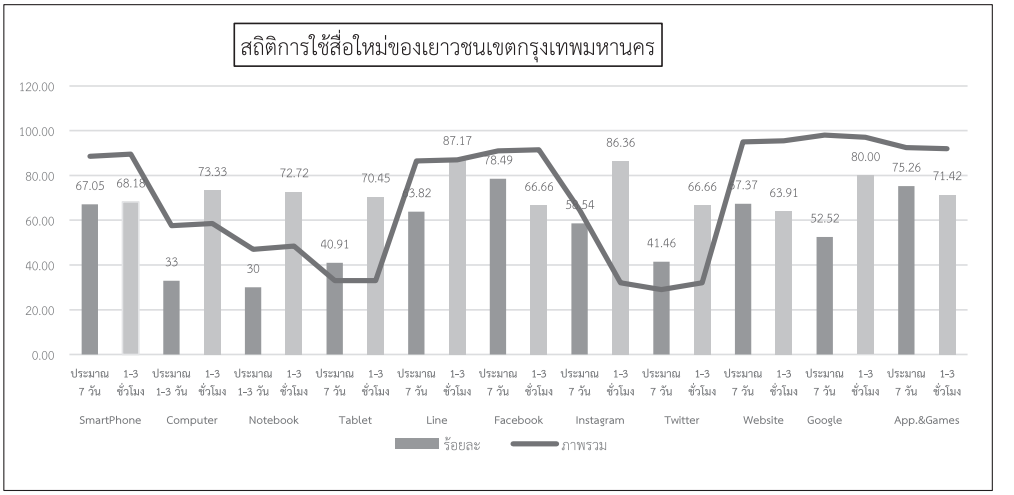
การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานหรือผสานวิธี ทั้งเชิงปริมาณทั้งเชิงคุณภาพโดยเชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน คือ การหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation: SD) แทน เพื่อนำไปวิเคราะห์ เปรียบเทียบและสรุปผล การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และจัดเรียงข้อมูล เป็นกลุ่ม ประเภท ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เปรียบเทียบเนื้อหาความแตกต่างและความสอดคล้อง และสรุป อภิปรายผล ในลักษณะพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย

1. พฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า ด้านเปิดรับสื่อใหม่คือ โทรศัพท์มือถือ, แท็บเล็ต, คอมพิวเตอร์, โน้ตบุ๊ก พบว่าส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์มือถือ (ร้อยละ 88.50) คอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 57.50) โน้ตบุ๊ก (ร้อยละ 47) แท็บเล็ต (ร้อยละ 33) เฉลี่ยใช้โทรศัพท์ทุกวัน ส่วนอุปกรณ์อื่นใช้โดยเฉลี่ย 1-3 วันต่อสัปดาห์ และใช้เฉลี่ย 1-3 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนการใช้สื่อใหม่ประเภท Google Search (ร้อยละ 98) website (ร้อยละ 95) Facebook (ร้อยละ 91) แอปพลิเคชันเกมและเกมออนไลน์ (ร้อยละ 92.50) Line (ร้อยละ 86.50) Instagram (ร้อยละ 64.50) Twitter (ร้อยละ 29) สรุปโดยเฉลี่ย 1-3 วันต่อสัปดาห์และ ใช้มากที่สุด 1-3 ชั่วโมงต่อวัน ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1: สถิติการใช้สื่อใหม่ของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

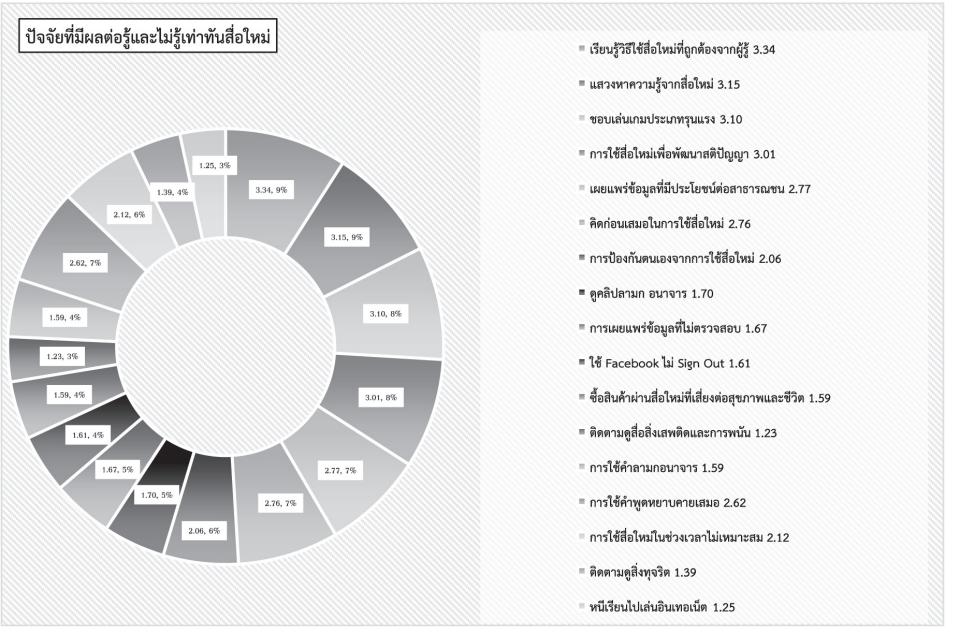
จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า จากด้านแรงจูงใจการใช้สื่อใหม่ของเยาวชน พบว่า เยาวชนมีแรงจูงใจ ในระดับมาก ได้แก่ Facebook Line Instagram Twitter ($\bar{X}$ = 4.49) ต้องการใช้สื่อใหม่เพื่อสื่อสารกับเพื่อน ($\bar{X}$ = 4.20) ต้องการใช้สื่อใหม่ในยามว่าง ($\bar{X}$ = 4.09) ต้องการความสุข ความบันเทิง ($\bar{X}$ = 3.93) ความต้องการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์ในสังคม ($\bar{X}$ = 3.92) ส่วนแรงจูงใจในระดับปานกลาง ได้แก่ ต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม ($\bar{X}$ = 3.27) ต้องการติดตามบุคคลและเหตุการณ์ผ่านสื่อใหม่ ($\bar{X}$ = 2.82) แสดงว่า ส่วนใหญ่ต้องการติดต่อสื่อสารและความบันเทิง มากกว่าข่าวสาร ข้อมูล บุคคลและสังคม

ด้านพฤติกรรมเชิงลบของเยาวชน พบว่า อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ใช้เฟซบุ๊กหรือไลน์คุยกันในชั้นเรียน ($\bar{X}$ = 2.12) ใช้คำลามก อนาจาร สื่อทางเพศที่ไม่เหมาะสม ($\bar{X}$ = 1.59) ติดตามสื่อใหม่ไม่เหมาะ เช่น ดูวิธีขโมยผ่านสื่อใหม่ ($\bar{X}$ = 1.39) แอบหนีเรียนเพื่อเล่นเกมหรือแอบใช้สื่อใหม่ ($\bar{X}$ = 1.25) และใช้สื่อใหม่เพื่อดูวิธีเสพสิ่งเสพติด ($\bar{X}$ = 1.23)

ผลการรู้เท่าทันสื่อใหม่ของเยาวชนโดยภาพรวมทั้งหมด อยู่ในระดับปานกลาง ระดับการรู้เท่าทันสื่อใหม่ พบว่า การเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตผู้อื่น ($\bar{X}$ = 2.78) ใช้โทรศัพท์โดยมีผู้ปกครองคอยดูแล ($\bar{X}$ = 2.77) คิดก่อนเสมอในการใช้สื่อใหม่เพื่อไม่ให้ทำร้ายผู้อื่น ($\bar{X}$ = 2.76) สามารถสร้างสื่อเพื่อการเผยแพร่ผ่านสื่อใหม่ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ ($\bar{X}$ = 2.47) ป้องกันตนเองจากบุคคลในสื่อใหม่ที่อาจก่ออันตราย ($\bar{X}$ = 2.06) ติดตามคลิปลามกในสื่อออนไลน์ ($\bar{X}$ = 1.70) เผยแพร่ข้อมูลที่ยังไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง ($\bar{X}$ = 1.67) ระมัดระวังในการใช้สื่อใหม่ เช่น ออกจากระบบ (Sign Out) ($\bar{X}$ = 1.61) ซื้อสินค้าผ่านสื่อใหม่ เช่น ยาลดความอ้วนเพื่อใช้เอง ($\bar{X}$ = 1.59)

ผลด้านพฤติกรรมเชิงลบที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใหม่ พบว่า มากที่สุดคือ เคยปล่อยข่าวลือในสื่อใหม่ (ร้อยละ 43) เคยโพสต์ข้อความแกล้งเพื่อน (ร้อยละ 40.50) เคยใช้ความรุนแรงกับเพื่อนเลียนแบบจากเกม (ร้อยละ 36.50) เคยเข้าถึงคอมพิวเตอร์ของผู้อื่นหรือทำข้อมูลเสียหาย (ร้อยละ 30.50) เคยใส่ร้ายเพื่อนหรือทำให้อับอาย (ร้อยละ 26.50)

สรุปผลข้างต้นแสดงให้เห็นปัจจัยที่ดีและไม่ดีที่มีผลต่อความรู้และไม่รู้เท่าทันสื่อใหม่ มากที่สุด ได้แก่ เรียนรู้วิธีใช้สื่อใหม่ที่ถูกต้องจากผู้รู้ ($\bar{X}$ = 3.34) แสวงหาความรู้จากสื่อใหม่ ($\bar{X}$ = 3.15) เป็นต้น ส่วนด้านไม่ดี มากที่สุด ได้แก่ ติดตามดูคลิปลามกอนาจาร ($\bar{X}$ = 1.70) การเผยแพร่ข้อมูลโดยไม่ได้ตรวจสอบ ($\bar{X}$ = 1.67) ตามภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2: แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการรู้และไม่รู้เท่าทันสื่อใหม่

2. แนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อใหม่และการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโส-มนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

ผลทดสอบวิธีคิดเหตุผล วิธีคิดคุณโทษทางออก วิธีคิดแยกแยะและวิธีคิดเร้ากุศล พบว่า

วิธีคิดสืบสาวหาเหตุผล: เยาวชนมีความคิดเชิงปัญญาคือ เข้าใจหาสาเหตุของปัญหาการใช้สื่อใหม่ เช่น ปัญหาครอบครัว การติดเพื่อนและชวนกันไปเล่นสื่อใหม่บ่อยครั้งจนเสพติด เข้าใจปัญหาความรู้สึกหมกมุ่นในการใช้ (ความหลงหรือโมหะ) ทำให้ขาดสติ จึงเผลอ เพลิน ไม่มีความรู้สึกตัวและไม่สามารถควบคุมตนเองได้

วิธีคิดแบบคุณ โทษ: เยาวชนมีความคิดเชิงปัญญา มากที่สุด คือ เห็นโทษจากการใช้สื่อใหม่ เช่น ใช้สื่อใหม่ที่ไม่เหมาะสม ติดสื่อลามก ติดแชท ติดเกม ติดเน็ตไอดอล รองลงมา คือ เข้าใจคิดหาทางออก เช่น ใช้ถูกเวลา ถูกสถานที่และใช้อย่างเหมาะสม

วิธีคิดเร้ากุศล: เยาวชนมีวิธีคิดเชิงเร้ากุศล คือ มีสติในการใช้สื่อใหม่ มีปัญญาคิดไตร่ตรอง ไม่เชื่อง่าย รับสื่อที่ดีงาม คือพิจารณาว่า สื่อใหม่ที่ใช้แล้วก่อให้ธรรม คือ ความดีหรือไม่ ถ้าดี ควรใช้ ถ้าไม่ดี ไม่ควรใช้เยาวชนมีความคิดเชิงคุณธรรม เช่น เข้าใจเรื่องความซื่อสัตย์ คือแสดงความซื่อตรงในการตนเองและการทำงาน เรื่องพยาบาท คือ ความเบียดเบียนคนอื่นให้เดือนร้อนเมื่อใช้สื่อใหม่เข้าใจ และเรื่องศีลข้อที่ 4 เช่น การใช้คำพูดโกหก หยาบคาย เมื่อใช้สื่อใหม่

วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ: เยาวชนมีวิธีคิดแยกส่วนต่างๆ จากส่วนย่อยไปจนถึงส่วนรวมทั้งหมด แยกแยะส่วนต่างๆ จนเข้าใจสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

ดังนั้น การประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ เห็นว่า ปัญหาการใช้สื่อใหม่อย่างไม่รู้เท่าทันของเยาวชนไทย เกิดขึ้นเพราะเยาวชนสั่งสมประสบการณ์และเรียนรู้สื่อใหม่แบบไม่รู้ตัวหรือขาดภูมิคุ้มกันตนเอง พื้นฐานการพัฒนาสติปัญญา ที่จะพัฒนาเยาวชนให้รู้ทันสื่อใหม่ อาศัยปัจจัย 4 ด้าน คือ การฟัง คิด ถาม เขียน เพราะเยาวชนที่ใช้สื่อใหม่ จำเป็นต้องมีทักษะการฟัง คิด ถาม เขียนเป็น และมีวิธีคิดรอบคอบ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี การสร้างกัลยาณมิตร และการส่งเสริมวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ การป้องกันสื่อไม่ดีและสร้างการเรียนรู้ที่ดี เป็นปัจจัยส่งเสริมความรู้และปฏิบัติตนตามพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่

3. พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

การเลือกใช้วิธีคิดทั้ง 4 แบบ เพราะเป็นวิธีคิดที่ครอบคลุมวิธีคิดทั้งหมด และเป็นพื้นฐานที่ส่งผลดีในส่วนของปัญญา คือ แนวคิดเชิงเหตุผล และจิตใจ คือ คุณธรรมหรือกุศล ทั้งนี้ต้องอาศัยปัจจัย 4 ด้าน คือ การฟัง คิด ถาม เขียน ควบคู่กับการมีกัลยาณมิตรและการสร้างวิธีคิดเพื่อรู้เท่าทันการใช้สื่อใหม่ดังกล่าว

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ได้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ที่เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับเยาวชน โดยใช้วิธีคิด 4 แบบ ส่งผลดีต่อการรู้เท่าทันของเยาวชน ดังนี้

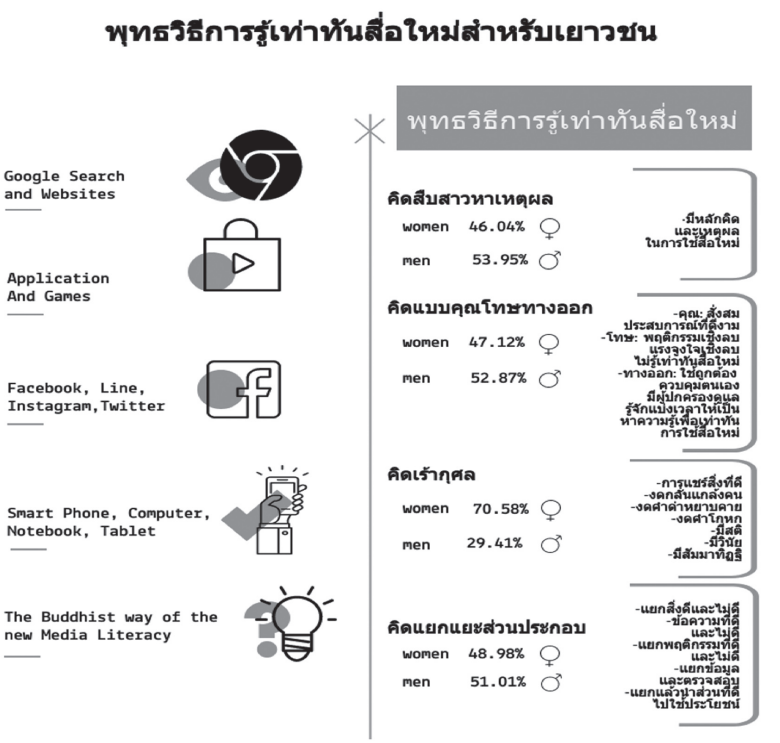
วิธีคิดสืบสาวหาเหตุผล เป็นวิธีคิดที่ช่วยหาเหตุและเชื่อมโยงไปหาผล ทำให้เยาวชนเข้าใจสาเหตุของปัญหาการใช้สื่อใหม่ เช่น ปัญหาครอบครัว เพราะเยาวชนเห็นว่า ผู้ปกครองไม่สนใจดูและ ไม่ทำตัวเป็นแบบอย่าง อยากมีโลกส่วนตัว หรือการใช้สื่อใหม่โดยขาดสติหรือเพลิดเพลินในการใช้เกินไปจนควบคุมตนเองไม่ได้

วิธีคิดแบบคุณ โทษ ทางออก เป็นวิธีคิดที่ค้นหาความจริงของสื่อใหม่อย่างรอบด้านทั้งด้านดี ไม่ดี และวิธีแก้ไข ได้แก่ 1) เห็นคุณค่าสื่อใหม่ เช่น การใช้สื่อใหม่เป็นประตูสู่แหล่งเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ที่ดีงาม 2) เห็นภัยจากสื่อใหม่ที่มีผลต่อการไม่รู้เท่าทันสื่อใหม่ เช่น การใช้คำพูดหยาบคายเสมอ ดูคลิปลามก อนาจาร ติดตามดูสิ่งทุจริต เป็นต้น 3) คิดหาวิธีใช้สื่อใหม่อย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น ฝึกควบคุมตนเอง แบ่งเวลาให้เป็นและพัฒนาตนเอง

วิธีคิดเร้ากุศล เป็นวิธีคิดเชิงคุณธรรม จริยธรรม ที่สำคัญต่อการใช้สื่อใหม่ ทำให้เยาวชนมีความคิดดี เช่น เลือกเสพสื่อดี มีสติในขณะใช้สื่อใหม่ คิดใคร่ครวญก่อนโดยเตือนตนให้ใช้ในทางที่ดี พิจารณาการใช้อย่างถูกวิธี รอบคอบและไม่เชื่อทันที คิดก่อนว่า จะไม่มุ่งทำร้ายใคร รู้จักสร้างคุณธรรม เช่น วินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ มีสัมมาทิฏฐิ ไม่พยาบาทคือไม่ทำให้คนอื่นเดือนร้อน และมีศีลข้อที่ 4 เช่น ไม่ใช้คำพูดโกหก, หยาบคาย, ส่อเสียด, ยุแหย่, เพ้อเจ้อ

วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ เป็นวิธีคิดแยกแยะในประเด็นต่างๆ คือ แยกแยะสื่อใหม่ที่ดีและไม่ดี แยกแยะข้อความที่ดีและไม่ดี แยกแยะสิ่งส่งผลดีและไม่ดี แยกแยะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี แยกแยะข้อมูลและตรวจสอบ แยกแยะการใช้สื่อใหม่ในทางกุศลว่า ควรทำหรือไม่ควรทำ หรือ ไม่เชื่อถือง่าย ควรหาข้อมูลและพิจารณาให้ดีก่อน

ดังนั้น การประยุกต์ใช้วิธีคิด 4 แบบ ควรดำเนินการไปอย่างบูรณาการอาศัยกัน เช่น สภาพแวดล้อม ตนเอง สังคม ครอบครัว โดยมีหลักการ คือ สร้างกัลยาณมิตร เช่น เพื่อนดี ครูดี พ่อแม่ที่ดี ครอบครัวดี เป็นต้นแบบและส่งเสริมให้เด็กมีโยนิโสมนสิการ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมการคิดเชิงเหตุผลต่อการใช้สื่อใหม่ จะทำให้เยาวชนรู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผล รวมทั้งมีการฝึกสอนและฝึกหัดอบรมเยาวชนเพื่อสร้างการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ด้วยหลักคิด 4 วิธี จะช่วยให้รู้จักเข้าถึงสื่อใหม่ที่ดี รู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผลและมีคุณธรรม ตามรูปแบบภาพพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ตามภาพที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3: แสดงรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนไทย

อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เยาวชนในช่วงอายุ 11-15 ปี ใช้ Google Search มากที่สุด (ร้อยละ 98) ใช้เฉลี่ยทุกวันๆ ละ 1-3 ชั่วโมง (ร้อยละ 97) สื่อใหม่ ประเภท Application And Games ใช้มากที่สุด (ร้อยละ 92.50) ใช้เฉลี่ยทุกวันๆ ละ 1-3 ชั่วโมง (ร้อยละ 92) สื่อใหม่ เช่น Facebook มีใช้มากที่สุด รองลงมาคือ Line สอดคล้องกับสถิติการใช้สื่อใหม่จากข้อมูลสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2559 พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อกิจกรรมต่างๆ ผ่านสื่อใหม่ประเภท Social Network (Facebook, Twitter, Google Plus, LINE, Instagram (National Statistical Office, 2016) และสาเหตุที่ทำให้เยาวชนมีแรงจูงใจต่อการใช้สื่อใหม่ มากที่สุดคือ ชื่นชอบสื่อใหม่เพราะใช้เพื่อสร้างสังคมกับเพื่อน รองลงมาคือ เพื่อติดต่อสื่อสาร ความบันเทิง รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การยอมรับทางสังคม และติดตามบุคคล

ด้านความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่และการนิยมในการแชร์ข้อมูล มีปัจจัยเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านแรงจูงใจในหลายประเด็น เช่น ความต้องการการใช้สื่อ เพราะใช้เพื่อความสัมพันธ์แบบคู่รัก การแชทกับคนแปลกเพราะต้องการหาเพื่อนใหม่ การสื่อสารกับครูหรือเพื่อนเพื่อการศึกษา การใช้สื่อใหม่เพื่อความบันเทิง เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของแรงจูงใจ พฤติกรรมการใช้สื่อ และการแชร์ข้อมูลมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยคือ เพื่อน สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อใหม่ของเยาวชน สอดคล้องกับปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคม ตามที่ศิริวรรณ เสรีรัตน์ กล่าวถึงอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคของวัยรุ่น เนื่องจากวัยนี้เป็นวัยที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากที่สุด เมื่อมีปัญหาจะปรึกษาเพื่อนเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ วัยรุ่นต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากเพื่อนในกลุ่มที่สังกัดอยู่ วัยรุ่นจะพยายามแสดงพฤติกรรมต่างๆ ให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ทำตัวให้สอดคล้องกับคนในกลุ่ม (National Statistical Office, 2016)

จากวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การรู้เท่าทันสื่อใหม่ของเยาวชน อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากปัจจัยของการเรียนรู้และพฤติกรรมของการใช้สื่อใหม่ ซึ่งมีลักษณะเชิงบวก ได้แก่ การใช้สื่อใหม่เพื่อพัฒนาสติปัญญา เผยแพร่ข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อสาธารณชน คิดก่อนเสมอในการใช้สื่อใหม่ นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องการใช้โทรศัพท์อย่างเหมาะสม โดยพิจารณากฎระเบียบ การได้เรียนรู้หรือคำแนะนำในการใช้สื่อใหม่จากครูหรือผู้ปกครอง การติดตามและหาความรู้เกี่ยวกับสื่อเทคโนโลยี การนำข้อมูลต่างๆ ไปเผยแพร่ต่อผ่านสื่อใหม่ การคำนึงถือเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตผู้อื่น และปัจจัยด้านพฤติกรรมเชิงลบ ที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ซึ่งอาจให้เกิดความเสี่ยง เช่น โพสต์ข้อความเพื่อกลั่นแกล้งเพื่อน ใช้ความรุนแรงกับเพื่อน หรือเคยถูกคนแปลกหน้าชักชวนให้ขายบริการทางเพศ เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องผลกระทบจากสื่อใหม่ มีอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อกระบวนการเรียนรู้ ความคิดเห็น ทัศนคติ การพัฒนาทางบุคลิกภาพและค่านิยมทางวัฒนธรรมของเยาวชน มีทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคม เช่น การพนันออนไลน์ ดังผลการวิจัยที่พบว่า หากผู้เล่นการพนันมีช่วงอายุที่น้อยลง อาจส่งผลกระทบและทำให้

เกิดปัญหาต่อสังคมในวงกว้าง เช่น ปัญหายาเสพติด การคอรัปชั่นในหน้าที่การงาน หรือ การลักเล็กขโมยน้อย (Phornprapa, 2017) เพราะว่ากระบวนการต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รูปแบบ และวิธีการต่างๆ ในการชักชวน หรือ ชักชวน (Preedakorn, 2016) นอกจากนี้การถูกล่อลวงจาก Social Media การเลียนแบบ (ที่ไม่เหมาะสม) เสียการเรียน การติดเกมและการท้องก่อนวัย เนื่องจากมีทัศนคติและพฤติกรรมเบี่ยงเบน มีค่านิยมแบบบริโภคนิยม และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร (Thitinan, 2013) เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการไม่รู้เท่าทันสื่อของเยาวชน

จากวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ผลการทดสอบเยาวชนทำให้ได้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ในการใช้สื่อใหม่ คือ การใช้วิธีคิด 4 แบบ ประกอบไปด้วย วิธีความคิดแบบคุณ โทษ ทางออก/คิดหาเหตุผล/คิดแยกแยะส่วนประกอบต่างๆ และ การคิดเร้ากุศล คือ การใช้สื่อที่เสพอย่างมีสติ ในขณะใช้ ไม่คิดทำร้ายใคร และสร้างวิธีคิดดีซึ่งทำให้เกิดการรู้เท่าทันสื่อใหม่ตามแบบพุทธวิธี ด้วยการสร้างการเรียนรู้และสั่งสมสิ่งที่ดี สร้างภูมิคุ้มกันและการควบคุมตนเอง การสร้างสติ สัมมาทิฏฐิ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยหลักการ คือ สร้างกัลยาณมิตรเป็นแบบและส่งเสริมให้เด็กมีโยนิโสมนสิการ ทำให้รู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผลและมีคุณธรรม สอดคล้องกับแนวคิดการฝึกฝนวิธีคิดเป็นทักษะที่จะช่วยพัฒนากระบวนการคิดที่จะนำไปสู่ปัญญารู้แจ้ง คือ 1) ทักษะด้านการคิดอย่าง มีวิจารณญาณ (Critical Thinking Skills) เช่น การคิดวิเคราะห์ การประเมินคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม และการพิจารณาถึงประโยชน์และโทษ 2) ทักษะด้านการไตร่ตรองสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ หรือโยนิโสมนสิการ (Critical Reflection Skills) หมายถึง การใช้ความคิดพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลอย่างรอบคอบถี่ถ้วน ตามวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทั้ง 10 วิธีคือ การคิดจากเหตุไปหาผล การคิดจากผลไปหาเหตุ การคิดแบบเห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ การคิดเน้นเฉพาะจุด การคิดเห็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เจริญ การคิดเห็นองค์ประกอบที่ทำให้เสื่อม การคิดเห็นสิ่งที่มาตัดขาด ให้ดับ การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ การคิดแบบองค์รวม การคิดแบบอะไรเป็นไปได้และอะไรเป็นไปไม่ได้ สรุปย่อเป็น 4 วิธีคิดว่า “คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล” (Nonthasruang, 2015)

สรุป

การพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพตามแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ด้วยการสร้างการเรียนรู้และสั่งสมสิ่งที่ดี สร้างภูมิคุ้มกันและการควบคุมตนเอง การสร้างสติ สัมมาทิฏฐิ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยหลักการ คือ สร้างกัลยาณมิตรเป็นแบบและส่งเสริมให้เด็กมีโยนิโสมนสิการ ทำให้เด็กรู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผลและมีคุณธรรม ดังนั้น การใช้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ด้วยวิธีคิด 4 ด้าน จึงส่งผลดีต่อการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ 1) การส่งผลต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของสาเหตุกับผลของการใช้สื่อใหม่ 2) สามารถรู้เท่าทัน สามารถแยกแยะสื่อใหม่ที่ดีและไม่ดี แยกแยะข้อมูลที่ดีและไม่ดี 3) การมองสื่อทั้งหลายตามความเป็นจริง 4) วิธีคิดเร้ากุศล เป็นวิธีที่เร้าพลังจิตใจให้เกิดคุณความดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อใหม่ ปัจจัยด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ ปัจจัยด้านการรู้เท่าทันสื่อใหม่ มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อใหม่ของเด็กชั้นมัธยมศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน คือ ผู้ปกครอง/สมาชิกในครอบครัว คณะผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน พระสงฆ์ที่เข้าไปอบรมให้ความรู้ ควรให้ความสำคัญและส่งเสริมให้เด็กมีการรู้เท่าทันสื่อ เกิดความสามารถในการควบคุมตนและมีพฤติกรรมใฝ่รู้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1) ปัจจัยของสื่อใหม่ที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมความรุนแรงของเด็กและเยาวชน

2) พฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ตามรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทัน โดยทดสอบการใช้สื่อใหม่ควบคู่ไปกับพัฒนาเด็กให้มีความรู้และทักษะการป้องกันภัยจากสื่อใหม่

References

Kant Ch. (2014). *The impact of media consumption on children 4th Conference*, May 9, 2014. Panyapiwat Institute of Management, Faculty of Communication Arts.

Ministry of Information and Communication Technology. (2016). *Thailand Internet User Profile 2016*. Bangkok, Thailand: Electronic Transactions Development Agency (Public Organization).

Ministry of Information and Communication Technology. (2015). *E-Commerce-Survey-2015*. The Office of Electronic Transaction Development (Public Organization).

National Statistical Office. (2016). *Survey on the use of information and communication technology in households in 2016*. Bangkok: Ministry of Information and Communication Technology.

Nonthasruang Kleebpung. (2015). *Teaching and Learning Approach for Wisdom Develop*. National Institute for Child and Family Development, Mahidol University.

P.A. Payutto. (2001). *The Holistic development of Thai children*. Thailand: The Longitudinal Research Project in Thai Children.

P.A. Payutto. (2010). *ICT advances. People need to develop wisdom and discipline*. Faculty of Information and Communication Technology Mahidol University.

Thai Health Promotion Foundation. (2014). *Young People's Dialogue on the Use of New Media in the Region*, June 24, 2014. Association for Radio and Media for Children and Youth.

Thitinan B. (2013). *New Media, Socialization and the Construction of Social Values of Thai Youth*. Bankok: Dhurakij Pundit University.

การบูรณาการองค์ความรู้หลักการและวิธีปฏิบัติตามแนวทางศาสนาเพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ*

The Knowledge Integration of Principles and Practicing According to Religious Way for Developing Peace Building Process

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ (ตุนิน)[1], พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)
พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน (ศรีจันทร์) และ พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (สุวรรณวงศ์)
Phramaha Duangden Thitañāṇo (Tunin)[1], Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen),
Phramaha Danai Upawattano (Srichan) and
Phra Weerasak Jayadhammo (Suwannawong)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
1Email: deeden108@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนาต่างๆ 2) เพื่อเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาต่างๆ 3) เพื่อบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนาต่างๆ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับศาสนาต่างๆ

ผลการวิจัย พบว่า

1) หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนาต่างๆ โดยศาสนาต่างๆ ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของมนุษย์ที่มีปรารถนาความสงบปลอดภัย และความสุขในชีวิต โดยไม่ใช้ความ

*ได้รับการสนับสนุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย MCU RS 610759008
Received January 12, 2018; Accepted May 28, 2018.

รุนแรงต่อกัน ข้อเรียกร้องหรือความต้องการสันติภาพเกิดจากสภาพสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดปรากฏมีขึ้นมากมายในหลายสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งระหว่างองค์กร และจนถึงความขัดแย้งระหว่างประเทศ มีการรบพุ่งกัน ต่อสู้กันจึงเกิดเป็นสงคราม

2) จากการเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาต่างๆ พบว่า ศาสนาต่างๆ ให้คุณค่าและความสำคัญของศาสนาเพื่อให้เกิดสันติทั้งภายนอกและภายใน แต่อย่างไรก็ตาม การมีความเข้าใจในแต่ละศาสนาจะทำให้เกิดการปรับตัว หรือปฏิบัติ และนำคำสอนทางศาสนามาใช้ให้เกิดสันติสุขต่อสังคมในหลายมิติได้ โดยการดำรงรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนไว้

3) จากการบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนาต่างๆ พบว่า วัตถุประสงค์แท้จริงส่วนหนึ่งของแต่ละศาสนา คือเพื่อให้พึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอกทุกอย่าง หากแต่จะพึ่งวัตถุภายนอกใน อย่างไรก็ตามหากมีการพึ่งพิงในด้านที่จำเป็นคือ ต่อสุขภาพ อนามัย หรือด้านปัจจัย 4 แต่ไม่ใช่แสวงหาเพื่อมอมเมาจิตใจให้เกิดการสะสมจนไม่รู้จักเพียงพอ

คำสำคัญ: การบูรณาการองค์ความรู้; วิถีปฏิบัติตามแนวทางศาสนา; กระบวนการสร้างสันติภาพ

Abstract

This Research has three objectives; 1) To study the principle and the practical method for making the peace by various religions, 2) To compare the principle and the practical method for making the peace between various religions, 3) To integrate the principle and the practical method for making the peace in various religions. This research is a qualitative study from the document consisting of the primary source, secondary source, and from interviewing the experts who have the mastery knowledge in various religions.

The results found in this research are:

1) For the principle and the practical method for making the peace by various religions, they give the significance on the goal of human beings who has a desire to have serenity, safety, and happiness in life without using any violence towards each other. The request or demand to have peace originates from the state of conflict circumstances that has occurred tremendously in different society. Not for the fact that it is the conflict between individuals, conflict between organizations, and up to the conflict between countries. There are fighting a battle till making a war.

2) From the comparison of the principle and the practical method for making the peace between various religions, it was found that religions give value and importance of religion in order to have both the inner peace and the outer peace. However, with the understanding in each religion, it would initiate an adaptation or practice. Then, it would bring the religious teaching to make use for creating peace towards the society in different dimensions by preserving the purity of the teaching.

3) From an integration of the principle and the practical method for making the peace in various religions, it was found that part of the real objective in each religion is the self-reliance without any relying on all outside materials but the inner one. However, there is some reliance which is necessary to health, sanitation or the 4 basic necessities, but it is not for seeking to lead astray the mind to gather more until there is no sufficiency.

Keywords: Knowledge Integration; Practicing According to Religions; Peace Building Process

บทนำ

ศาสนากับสันติภาพนับว่าเป็นประเด็นที่สังคมคาดหวัง ความปรารถนาที่จะให้ศาสนาเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพและจัดการความขัดแย้งในสังคม เพราะเมื่อเกิดความขัดแย้งมักจะตามมาด้วยความรุนแรง ความรุนแรงจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในในจำนวนทางเลือกมากมาย เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Yuri, 2004) ในอดีตการแก้ปัญหาความขัดแย้ง มักนิยมเลือกที่จะใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการตอบโต้ความรุนแรง (Janchidfa, 2006) เป็นการใช้ความรุนแรงที่เหนือกว่า ซึ่งจะยกระดับไปสู่การฆ่าหรือทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม ซึ่งจัดว่าเป็นวัฏจักรแห่งความหายนะนี้จะไม่มีวันจบสิ้น ตราบใดที่สังคมยังยอมรับว่าการใช้ความรุนแรงคือวิธีแก้ปัญหาอาชญากรรม ผลก็เป็นเหตุให้มีการสร้างและปรับปรุง กองกำลังทหาร และยุทโธปกรณ์ เพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ (Khandi, 2010)

สำหรับพระพุทธศาสนาได้นำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงงมงาย มุ่งความสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือ หลักไตรสิกขา (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996; Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2015) ที่จะช่วยให้มนุษย์เกิดสันติภาพภายนอกและสันติภาพภายใน สิ่งที่พระพุทธศาสนาเน้นให้เห็นความสำคัญของสันติภาพในระดับภายนอกนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่สันติภายใน โดยพัฒนาในระดับศีลอันเป็นพื้นฐานไปสู่ระดับสมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับสูงหรือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะว่า “ความขัดแย้งเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูลและอกุศลมูล รวมถึงตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ผนวกกับปัจจัยภายนอก คือข้อเท็จจริง ความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ค่านิยม โครงสร้างที่ไม่เหมาะสม (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2011)

ในขณะที่ศาสนาคริสต์ บิช็อบคาร์ลอส ฟิลิเป ซีเมเนส เบโล ได้กล่าวถึงบริบทของ Christian spirituality ศาสนศาสตร์เชิงจิตวิญญาณจำแนกความแตกต่าง ระหว่างสันติภาพของบุคคลหรือสันติภาพภายใน กับสันติภาพของสังคมหรือสันติภาพภายนอกไว้ว่า สันติภาพของบุคคลนั้นเป็นความสงบสุขที่ถือกำเนิดจากจิตวิญญาณภายในและการตระหนักรู้ถึงสัมพันธภาพของตนกับพระผู้เป็นเจ้าและกับผู้อื่น ส่วนสันติภาพทางสังคมนั้น เป็นการอยู่ร่วมกันภายใต้กฎระเบียบทางสังคมอย่างสงบ สำหรับศาสนาอิสลามสอนให้มีศรัทธาบริสุทธิ์ ยอมรับในเอกภาพของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้สร้างดุลยภาพของชีวิต คือ วัตถุและจิตใจโดย ชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุข ทั้งด้านขัดเกลาจิตใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ สุชาติ เศรษฐมาลินี ได้ศึกษาถึงความรุนแรง สันติภาพและความหลากหลายในโลกอิสลาม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงคำสอนอิสลามเป็นแหล่งคุณค่าของการสร้างสันติภาพ เช่น คุณค่าเกี่ยวกับความยุติธรรม คุณธรรมความดีงาม, และการใช้วิทยปัญญา ล้วนเป็นคุณค่าสากลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกรอบคิดและยุทธวิธีในการสร้างสันติภาพ ส่วนศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู สอนให้รักษาและปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคลด้วยการกระทำตามหน้าที่ตามหลักอาศรม 4 การพูดที่ดีต่อกัน การเสียสละ ซื่อตรงต่อมิตร มุ่งเสียสละ

ชีวิต เพื่อชาติ เพื่อธรรม ศาสนาฮินดูสอนให้รักสันติภาพไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ทำร้ายกัน ให้กระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อมนุษย์ เป็นต้น และสำหรับศาสนาซิกข์ได้เห็นบริบทของสันติภาพจากความพยายามของคุรุนานักที่พยายามพัฒนาศาสนาที่รวมจิตวิญญาณของศาสนาฮินดูและอิสลามเข้ามาไว้ด้วยกัน ดังนั้นศาสนาซิกข์จึงเป็นศาสนาที่ประนีประนอมศาสนาต่างๆ ในอินเดีย โดยเฉพาะศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลามเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพหรือความเป็นอันเดียวกัน อันจะนามาซึ่งสันติภาพที่แท้จริง (Online, 2016)

สันติภาพจึงเป็นภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขเป็นภาวะที่มนุษย์มีความต้องการเป็นภาวะที่ไม่ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อกันเป็นเกณฑ์ในการให้อภัย (Phramaha Khwanchai Kittimethi (Hemprapai, 2017) ในอีกมิติหนึ่งหากระงับความขัดแย้งไม่ให้แสดงออกด้วยการใช้ความรุนแรงก็ถือว่าความขัดแย้งยังอยู่ในฝั่งเดียวกันกับสันติภาพ แต่เมื่อใช้ความรุนแรงครั้งใดก็แสดงว่าความขัดแย้งกับสันติภาพถูกความรุนแรงกีดกันออกจากกัน จึงทำให้มองเห็นความเป็นอื่นหรือสิ่งที่อยู่ตรงกันข้าม นอกจากนี้สันติภาพ ยังรวมความถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลมนุษยชาติ ความร่วมมือที่จะขจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อเป็นความหวังในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข” (Subpityakul, 1999) ลดความเห็นแก่ตัว รักคนอื่นเหมือนกับรักตนเอง ความเชื่อเรื่องสันติภาพจึงเป็นการร่วมมือกันช่วยเหลือผู้ที่อ่อนด้อยกว่า (Chavalitthamrong, 2003) เพื่อให้ผู้ที่ด้อยกว่าทั้งทางกำลังอำนาจ เศรษฐกิจ และสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีกำลังอำนาจเหนือกว่าได้ เป็นการทำให้เกิดการแบ่งปันและการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า เป็นสันติภาพในมิติความดี ความงามและความจริง เป็นเป้าหมายแห่งชีวิต เป็นความสุขที่ได้รับสนองตอบทางกายภาพสมบูรณ์ด้วยปัจจัย 4

เมื่อสันติภาพเป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันว่าภาวะของสันติภาพเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ไม่ใช่เพียงจินตนาการที่เพ้อฝัน เพราะมนุษยชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเป้าหมายของชีวิตและสังคม แม้แต่สัตว์ก็ต้องการจะมีชีวิตที่มีความสุข เป็นเป้าหมายสาธารณะที่ชีวิตต้องการอยากจับต้อง และพยายามแสวงหา สันติภาพจึงเป็นยอดปรารถนาของคนทั้งปวง โดยไม่จำกัดเพศ วัย อาชีพ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา หากไม่มีสันติภาพก็จะทำให้เกิดความรุนแรงการทำร้ายเบียนเบียนกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวิธีการหรือกระบวนการสร้างสันติภาพของแต่ละศาสนา คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ เพื่อเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาต่างๆ พร้อมทั้งบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพของศาสนาต่างๆ ให้ครอบคลุมทุกด้าน ด้วยหวังให้เป็นแนวทางหรือรูปแบบการจัดการความขัดแย้งหรือชุดของวิธีคิดใหม่ๆ เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งและสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนาต่างๆ
2. เพื่อเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนา ต่างๆ
3. เพื่อบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนาต่างๆ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาแนวคิดและทฤษฎี หรือหลักการเกี่ยวกับแนวทางการสร้างสันติภาพในศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ กล่าวคือ เป็นการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาด้านแนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวทาง และขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อสร้างสันติภาพ พร้อมทั้งถอดบทเรียนจากเหตุการณ์ในแต่ละศาสนา ว่ามีลักษณะรูปแบบแนวทางการสร้างสันติภาพที่แตกต่างหรือสอดคล้องกันอย่างไร มีหลักการและขั้นตอนอย่างไร ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Field Research) ดังนั้น จึงมุ่งอาศัยข้อมูลจากเอกสารและคัมภีร์ของแต่ละศาสนา พร้อมทั้งการสัมภาษณ์ผู้นำในแต่ละศาสนา กล่าวคือ

1. เอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ จากคัมภีร์ของแต่ละศาสนา เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น ซึ่งมุ่งเน้นศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสังคมสันติสุขหรือสันติภาพ

2. เอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา และหนังสือ หรือตำราคัมภีร์ที่ได้ทำการแปลหรืออธิบายความหมายของคำสอนในแต่ละศาสนา รวมทั้งเอกสาร วารสารบทความ และข้อมูลจากเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องด้านสันติภาพของแต่ละศาสนา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะต้องทำการสัมภาษณ์นักการศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ ฮินดู เพื่อค้นหาและตรวจสอบข้อมูลแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของแต่ละศาสนา ซึ่งนักการศาสนาดังกล่าวได้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเขตพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์นักการศาสนา ได้แก่ เขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร การสัมภาษณ์นักการศาสนานั้นจะเน้นการสัมภาษณ์นักการศาสนาทั้ง 5 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์

ขอบเขตด้านเวลา

ในการศึกษาและสัมภาษณ์นักการศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ เพื่อการค้นหาและตรวจสอบหลักการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพของแต่ละศาสนา ซึ่งจะต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งหมด 6 เดือน กล่าวคือ

ระยะที่ 1 ระยะเวลาในการรวบรวมเอกสาร 4 เดือน ตั้งแต่ กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2559

ระยะที่ 2 ระยะเวลาภาคสนาม เพื่อการสัมภาษณ์นักการศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ เป็นเวลา 2 เดือน ตั้งแต่ มิถุนายน-กรกฎาคม 2559

ระยะที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์เปรียบแนวคิดสันติภาพในระหว่างศาสนา เพื่อค้นหาหลักการ รูปแบบแนวทาง หรือ หลักเกณฑ์ในการสร้างสันติภาพในระหว่างศาสนาที่เป็นมาตรฐาน ที่เป็นที่ยอมรับกันได้ทุกฝ่าย ใช้เวลาศึกษา 1 เดือน คือ สิงหาคม 2559

ระยะที่ 4 สรุปเนื้อหา บูรณาการและนำเสนอองค์ความรู้ แนวคิดและวิถีปฏิบัติเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ โดยอาศัยหลักเกณฑ์มาตรฐานปฏิบัติในมิติของศาสนา ใช้เวลา 1 เดือน คือ กันยายน 2559

ระยะที่ 5 นำเสนอร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ตุลาคม 2559

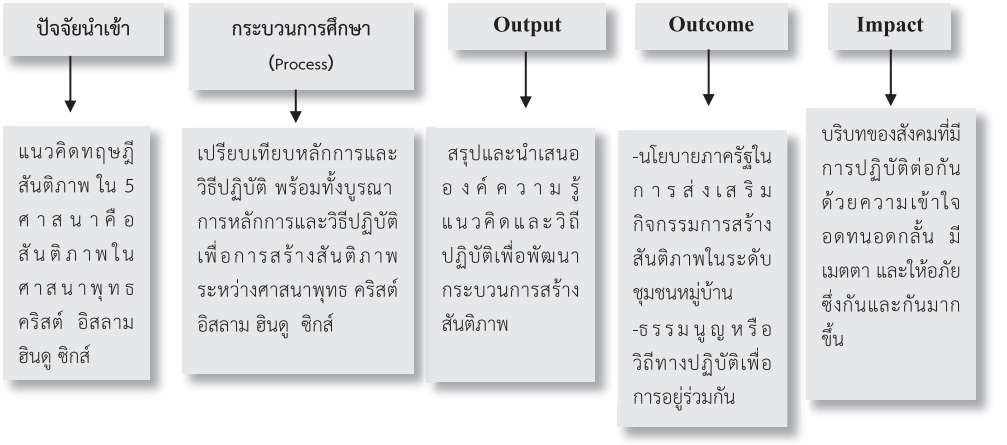
กรอบกระบวนการการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการองค์ความรู้หลักการ และวิถีปฏิบัติตามแนวทางศาสนา เพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Document Research) โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **ขั้นตอนที่ 1** ขั้นรวบรวม และศึกษาข้อมูลแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างสันติภาพของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ โดยรวบรวมข้อมูลเอกสารทั้งที่เป็นตำรา คัมภีร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อข้อมูลจากผู้นำในแต่ละศาสนาเพื่อยืนยันความถูกต้องในหลักการคำสอน หรือวิธีการเพื่อสันติภาพในมิติของศาสนานั้นๆ

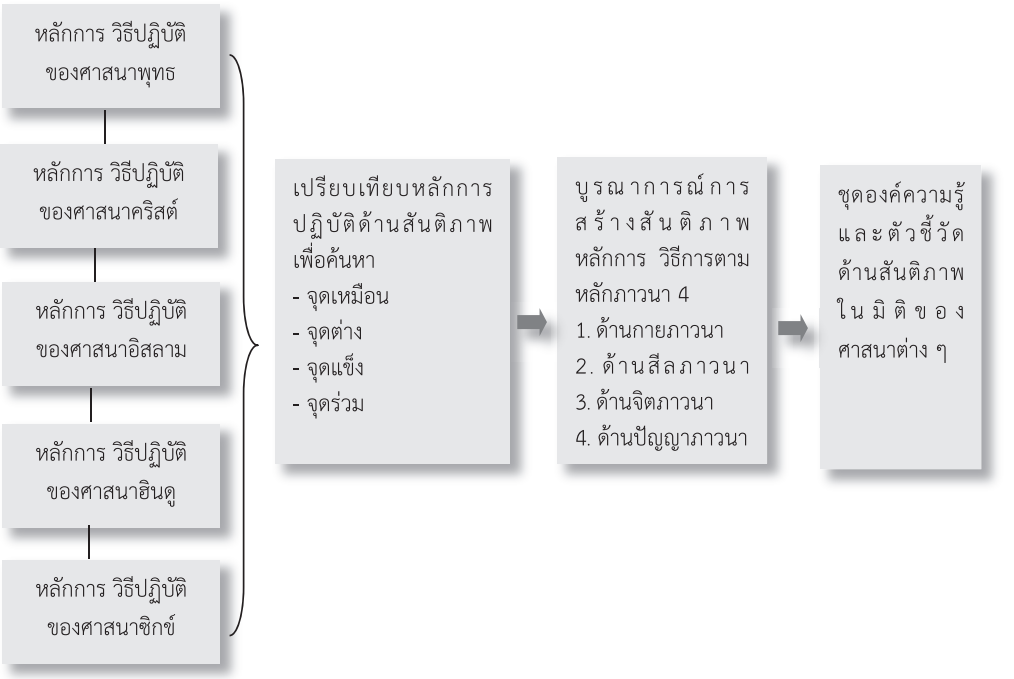
2. **ขั้นตอนที่ 2** ขั้นทำการเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ทำการแยกแยะ จัดประเภท เปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหา อรรถาธิบาย ตีความ สังเคราะห์ และหาจุดร่วมที่เหมาะสมในการประยุกต์ใช้ เพื่อค้นหารูปแบบ แนวทาง วิธีการที่นำไปใช้เพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข

3. **ขั้นตอนที่** 3 ขั้นการบูรณาการและนำเสนอองค์ความรู้ หลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพของศาสนาต่างๆ และทำการนำเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางต้นแบบแห่งการนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องหรือเหมาะสมกับสภาพปัญหาและวิกฤตของสังคม ทั้งหมดสรุปเป็นกรอบให้เห็นภาพได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบกระบวนการการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนาต่าง ๆ

ผลการวิจัยพบว่า

บริบทของแนวคิดสันติภาพ ความเป็นจริงธรรมชาติของมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหมด ต่างก็ปรารถนาความสงบปลอดภัย และความสุขในชีวิต ความสุข คือ นัยยะแห่งสันติภาพ คำว่าสันติภาพจึงมีความหมายและขอบเขตกว้างขวางกว่าภาวะปลอดสงครามหรือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง กล่าวคือ มนุษย์มีความขัดแย้งกันได้ ก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ขาดสันติภาพ ตราบใดที่ยังไม่เลือกใช้วิธีการรุนแรงในการจัดการกับความขัดแย้ง กล่าวโดยรวมแล้ว สันติภาพเชิงอุดมการณ์หรืออุดมคติที่ปราศจากความขัดแย้ง กับสันติภาพที่ไม่ได้ปฏิเสธความขัดแย้ง และเป็นสันติภาพในระดับที่อยู่กับความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ข้อเรียกร้องหรือต้องการสันติภาพเกิดจากสภาพสถานการณ์ความขัดแย้งเกิดปรากฏมีขึ้นมากมายในหลายสังคมไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งระหว่างองค์กร จนถึงความขัดแย้งระหว่างต่อสู้กันจึงเกิดเป็นสงคราม ลักษณะและประเภทของความขัดแย้งความขัดแย้งมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล ความขัดแย้งเป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคน ที่มีความคิดเห็น

ค่านิยม และ เป้าหมายไม่เป็นไปในทางเดียวกัน ความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะเชิงบวก และลักษณะเชิงลบ

แนวคิดทฤษฎีว่าด้วยสันติภาพ สันติภาพ หมายถึง ความสงบ เป็นสภาพการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้กำลังสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรือความรุนแรงในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สังคมปราศจากสันติสุข สันติภาพมิอาจเกิดขึ้นได้ด้วยความบังเอิญ แต่เกิดขึ้นได้จากกระบวนการหรือวิธีการที่เป็นระบบและรูปแบบชัดเจนและพิสูจน์ได้ กล่าวคือ สันติภาพเกิดขึ้นได้ต้องใช้สันติวิธี นอกจากนี้สันติภาพยังหมายรวมถึงหนทางหรือแนวทางที่จะกระทำ วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ เช่น เจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี สันติวิธีมีหลายความหมาย ได้แก่ “วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต” “สันติวิธีเป็นวิธีที่กลุ่มบุคคลหรือมวลชนใช้ต่อสู้เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ” ดังนั้น สันติวิธีจึงหมายถึงวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมในการบริหารจัดการชีวิตของตนเองและสังคม เป็นเครื่องมือในการจัดการกับความขัดแย้งได้ด้วยความสงบและไม่ใช้ความรุนแรง รวมไปถึงการใช้ชีวิตด้วยสันติวิธี สันติภาพในมิติของนักวิชาการ การสร้างสันติภาพให้เกิดมีขึ้นในสังคมนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าสันติภาพเกิดจากความรู้ความตั้งใจในการที่จะสร้างให้มีขึ้น กล่าวคือ การสร้างสันติภาพเป็นทฤษฎีที่มีหลักการหรือขั้นตอนวิธีการ เป็นกระบวนการและแนวทางที่แน่นอนและหลากหลาย ดังที่ปรากฏให้เห็นในสังคมโลก 3 แนวทาง หรือ 16 วิธีการ ได้แก่ การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีทางการทูต หรือ การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีทางกฎหมาย ทางเลือกเชิงสันติอื่น เป็นต้น

สันติภาพในมิติของศาสนา ศาสนาเป็นความเชื่อถือของมนุษย์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ทุกศาสนาล้วนมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อุดมการณ์ของการก่อตั้งศาสนาเป็นไปเพื่อให้โลกสงบร่มเย็น อุดมการณ์ของศาสนาไม่ใช่เพื่อทำลายร้าง แต่เป็นการสร้างสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ หรือระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว คุณค่าของศาสนาย่อมมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในอันที่จะเข้าไปช่วยฟื้นฟู และเชื่อมสมานสังคมโลกให้สามารถปรับวิธีคิด และท่าทีของการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สามารถยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา อุดมการณ์และความเชื่ออย่างมีสติ การการสร้างสันติภาพในมิติของศาสนา 5 ศาสนา กล่าวคือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ ฮินดู เพื่อเป็นทางเลือกและทางรอดของสังคมโลกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะแม้ว่าโลกจะก้าวไกลไปขนาดไหน ศาสนาก็ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ชนิดที่ไม่อาจมองข้ามได้ ดังนั้น สันติวิธี ในมิติของศาสนาจะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน และจะเป็นพื้นฐานแห่งสันติภาพที่ยั่งยืน

การสร้างสันติภาพหรือสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์นั้นมีหลากหลายวิธีและหลากหลายองค์กร แต่สันติภาพก็ใช่ว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างถ่องแท้ ดังนั้น มิติสันติภาพควรจะมีมิติของศาสนาด้วย ด้วยว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ต่างก็นับถือศาสนาเป็นวิถีชีวิตอยู่แล้ว อีกอย่างหนึ่งศาสนานั้นต่างมีเป้าหมายและปณิธานในการก่อตั้งก็เพื่อสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ ดังนั้นเราควรมาช่วยกันค้นหาเครื่องมือหรือแนวทางการสร้างสันติภาพ

จากบริบทของแต่ละศาสนา ความจริงหากศาสนาไม่สามารถที่จะทำให้ผู้นับถือมีความสุขในการอยู่ร่วมกันหรือการดำเนินชีวิต ไม่สามารถลดความหวาดระแวง และหวาดกลัวต่อมนุษย์ด้วยกันแล้ว คุณค่าของศาสนาย่อมลดน้อยลงไป ดังนั้นนอกจากจะเป็นการอาศัยศาสนาเป็นทางเลือกแล้ว ในอีกด้านหนึ่งยังช่วยให้ทุกคนที่นับถือศาสนาได้หันไปศึกษาศาสนาของตนให้ถ่องแท้ ให้เข้าใจศาสนาของตนได้อย่างลึกซึ้ง ด้วยเชื่อว่า เมื่อทุกคนเห็นคุณค่าของศาสนาที่สามารถสร้างสันติภาพได้ ก็จะพยายามศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงเนื้อแท้หรือแก่นแท้ของศาสนา เมื่อทุกคนให้ความสำคัญต่อศาสนาก็ย่อมเป็นหลักประกันได้ว่าทุกคนย่อมค้นพบช่องทางการเข้าถึงความสุข เพราะว่าศาสนาทุกศาสนาล้วนมีนัยที่มุ่งเน้นให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และสันติ อีกทั้งเป็นไปเพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมแนวทางสันติภาพ สันติวิธีความสมานฉันท์ และความปรองดองของคนในชาติและสังคมโลก

การให้ความสำคัญต่อศาสนาย่อมเป็นการยืนหยัดในคำสอนและช่วยกันเผยแผ่คำสอนที่สร้างสรรค์สันติภาพให้กว้างขวาง ด้วยว่าถ้าศาสนามีคนศึกษาหรือรู้น้อยย่อมเป็นเหตุให้คนบางคนทำการบิดเบือนหรือแปรรูปคำสอนหรือหลักการทางศาสนาที่ทรงคุณค่าไปสู่การรับใช้อุดมการณ์ ผลประโยชน์ความต้องการ และอำนาจของกลุ่มตน หรือองค์กรของตน ซึ่งศาสนาอาจตกเป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้สร้างความขัดแย้งได้ ดังนั้น มิติของสันติภาพทางศาสนาย่อมมีแน่นอน เพียงแต่ไม่ได้รับการเผยแผ่ให้แพร่หลาย ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นศาสนบุคคลหรือองค์กรทางศาสนาต่างๆต้องพยายามชักนำ และชักพาให้ศาสนิกที่เคารพศรัทธาและนับถือให้หลุดออกไปจากกับดักของความขัดแย้ง นำคำสอนทางศาสนามารับใช้มนุษยชาติเพื่อการรู้เท่าทันและพัฒนาตัวเองและสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มาร่วมกันค้นหาแนวทางหรือส่งเสริมการสร้างความรัก ความเมตตา กรุณา การแบ่งปันช่วยเหลือ การอดทน การให้อภัยให้เกิดขึ้นออย่างแพร่หลาย ด้วยเชื่อว่า เมื่อศาสนามีบทบาทเป็นแก่นนำในการสร้างสรรค์สันติภาพ สภาวะความคิดที่เกิดจากการเกลียดชัง การมุ่งร้ายกันก็จะลดน้อยลงและไม่ปรากฏ จะก่อเกิดสังคมแห่งการให้อภัยและอดทนต่อกันและกันมากขึ้น

2. เปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาต่าง ๆ

ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าและความสำคัญของศาสนา การมีความเข้าใจในแต่ละศาสนาจะทำให้เกิดการปรับตัว หรือปฏิบัติ และนำคำสอนทางศาสนามาใช้ให้เกิดสันติสุขต่อสังคมในหลายมิติได้ เช่น เพื่อการดำรงรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนไว้ การศึกษาคำสอนเพื่อให้เราได้เข้าใจอย่างท่องแท้ในคำสอนแต่ละศาสนา เพื่อป้องกันการนำเอาศาสนาเป็นเครื่องมือในการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง เช่น นักการเมืองและอื่นๆ ซึ่งอาจก่อปัญหาได้ในอนาคต ทุกฝ่ายควรชี้นำให้ทุกฝ่ายยึดหลักการทางศาสนาไว้ ดังนั้น การพัฒนา ฝึกฝนอบรมเพื่อให้มนุษย์มีความรู้ มีจริยธรรม มีความมั่นคงในหลักคำสอนทางศาสนา คือ มีความเข้าใจในปัญหาของชีวิตและตระหนักในคุณค่าของหลักธรรมให้มากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมมนุษย์

หลักการและวิธีปฏิบัติทางศาสนา ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างหลากหลาย ก่อให้เกิดวิถีปฏิบัติที่แตกต่าง แบ่งแยก และแปลกแยก โดยแต่ละศาสนามีอุดมการณ์มุ่งมั่นที่จะ

ธำรงรักษาความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ของศาสนาและหลักศรัทธา ทำให้เกิดภาวการณ์ยึดมั่นถือมั่น นำไปสู่การไม่ลงรอยกันในที่สุด นอกเหนือจากความแตกต่างหลากหลายระหว่างชาติพันธ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความแปลกแยก มีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนอคติทางศาสนา แฝงเร้นไว้ด้วยความรู้สึกต่อต้านกัน เป็นศัตรูกัน ถือเขา ถือเรา โอกาสที่จะเกิดความกระทบกระทั่งกันได้ง่าย แม้ในเรื่องเล็กน้อย ที่โน้มนำไปสู่ความรู้สึกดูหมิ่น ดูแคลน และการกระทำที่รุนแรง ความขัดแย้งทางศาสนาเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นง่ายและรุนแรง เนื่องจากผู้นับถือศาสนาแบบยึดมั่นถือมั่นจะเห็นว่าศาสนาหรือลัทธิที่ตนนับถือดีกว่าของผู้อื่นละไม่ยอมรับคนต่างศาสนาต่างลัทธิ ทั้งนี้เพราะคนเหล่านั้นมีพื้นฐานความเชื่อต่างกันและตีความศาสนาไปตามความเชื่อของตน ผลที่ตามคือ แบ่งแยก แข่งขัน ไม้ไว้ใจกัน เมื่อเกิดการแข่งขันก็ตั้งป้อมสู้กันและไม่ไว้ใจกัน ก็อยากทำลายฝ่ายตรงข้าม

ในการศึกษาแนวคิดและวิธิปฏิบัติของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ ผู้วิจัยได้พบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างศาสนาที่น่าสนใจ ซึ่งจัดว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการทำความเข้าใจในอัตลักษณ์และการเรียนรู้ที่จะยอมรับหรือเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานของความเข้าใจในวิถีและรูปแบบของแต่ละศาสนา ไม่มองความแตกต่างเป็นสิ่งนำมาซึ่งความขัดแย้ง สามารถนำหลักการเหล่านั้นนำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาของสังคมปัจจุบัน ประกอบด้วย ศาสดา หลักความดี เป้าหมายสูงสุด หลักคำสอนที่สำคัญ หลักในการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมหลักความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย และหลักปฏิบัติและพิธีกรรมเพื่อเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้เกิดสันติสุข

กล่าวโดยสรุปความเหมือนและความแตกต่างระหว่างศาสนา โดยภาพความคือความสอดคล้องของหลักคำสอน คือ ทุกศาสนาต่างมุ่งเน้น การทำความดี ละเว้นความชั่ว การแสดงความรักความเมตตา เสียสละ มุ่งพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ขยันหมั่นเพียร ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน ทุกศาสนามุ่งสอนให้เป็นคนดี ไม่คิดร้ายกับผู้อื่น เหล่านี้เป็นเพียงจุดมุ่งหมายพื้นฐาน แต่ถ้าเราศึกษา จุดมุ่งหมายสูงสุดของแต่ละศาสนาแล้ว จะไม่เหมือนกัน จากบริบทแต่ละศาสนาได้มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดความคิดความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีและบรรทัดฐานทางสังคม ถ้าสังคมได้หันมาศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนอย่างจริงจัง เชื่อได้ว่าสังคมย่อมเกิดความสงบสุขอย่างแน่นอน

จุดร่วมของคำสอนที่เป็นหลักคำสอนสากล

สังคมมนุษย์มีความจำเป็นต้องมีเกณฑ์ตัดสินที่จะวัดหรือจำแนกแยกแยะว่าอะไรดีอะไร ชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร ซึ่งหลักการดังกล่าวสามารถค้นหาได้ในคำสอนทางศาสนา เนื่องด้วยทุกศาสนาต่างมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี ดังนั้น คำสอนแต่ละศาสนาย่อมมีหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องและมีหลักการที่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ ในที่นี้หมายถึง เกณฑ์ปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานสากลที่ทุกคนสามารถยอมรับกันได้และใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณธรรม หรือจำแนกความดี ความชั่วได้ เพราะศาสนาทุกศาสนาต่างมีคำสอนที่มุ่งสอนให้ทำความดีละเว้นความชั่ว ช่วยให้สมาชิกของสังคมสงบสุข เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข (Satit Kamara Pava, 2017) ดังนั้นคำสอนแต่ละศาสนาจึงกลายเป็นกฎศีลธรรมของสังคม

เป็นแหล่งกำเนิดจริยธรรม ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี และนี้เองได้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมที่ใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปในแนวเดียวกัน ดังจะกล่าวดังต่อไปนี้

กล่าวโดยสรุป ศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ความรู้สึก เมื่อบุคคลที่เกิดมาในศาสนาใดก็จะนับถือศาสนานั้นและมีความประพฤติตามศาสนาที่ตนนับถือ ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่และพฤติกรรมของมนุษย์ แม้ว่าศาสนาจะมีความแตกต่างกันในส่วนคำสอนที่มีมากมาย แต่ถึงอย่างนี้ ก็ยังมีส่วนที่สามารถจัดได้ว่าเป็นคำสอนที่เป็นหลักสากลที่มีจุดมุ่งหมายอยู่บ้าง กล่าวคือ ทุกศาสนามีความสอดคล้องกันในเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข กล่าวสรุปโดยรวมจึงพบคำสอนทุกศาสนาต่างก็มีคำสอนที่เหมือนๆ กัน คือ มีปรากฏในทุกศาสนา ซึ่งจัดได้ว่าเป็นหลักสากลที่ยอมรับปฏิบัติร่วมกันได้ ซึ่งพอประมวลเป็นหลักการใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. การทำความดี ละเว้นความชั่ว เช่น ศีล 5 ของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์และหลักศรัทธา 6 ประการกับหลักปฏิบัติ 5 ประการของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

2. การพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง เช่น ศาสนาพุทธสอนว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ศาสนาพราหมณ์มีหลักอาศรม 4 ศาสนาอิสลามสอนให้คนใฝ่หาความรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นต้น

3. ความยุติธรรม ความเสมอภาพและเสรีภาพ เช่น ศาสนาพุทธสอนหลักอคติ 4 คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติและภยาคติ ศาสนาอิสลามก็สอนให้ดำรงความยุติธรรมอย่าถือตามอารมณ์ใครในการรักษาความยุติธรรม เป็นต้น

4. การเสียสละหรือการสังคมสงเคราะห์ เช่น ศาสนาพุทธสอนหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาต แก่ผู้ขัดสน ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้อภัย เอื้อเฟื้อ เป็นต้น

5. ความอุตสาหะและความพยายาม เช่น ศาสนาพุทธสอนหลักคำสอนอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ศาสนาอิสลามมีการละหมาดวันละ 5 ครั้งจึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์

6. ความรักความเมตตา เช่น ศาสนาคริสต์เน้นเรื่องความรักความเมตตา ศาสนาพุทธสอนหลักเมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก เป็นต้น

7. ความมีคุณธรรมอดทน อดกลั้น เช่น ศีลของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์ การถือศีลอดของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

8. การยกย่องเคารพบิดามารดา เช่น ศาสนาพุทธกล่าวไว้ว่าบิดา มารดาเป็นพระพรหมของลูก ศาสนาคริสต์มีใช้ในบัญญัติ 10 ประการ ข้อที่ 4 ว่า จงนับถือบิดา มารดา เป็นต้น

9. **การไม่แบ่งชั้นวรรณะ** เช่น ศาสนาพุทธสอนว่า กำเนิดชาติตระกูลมิได้ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์ เป็นกษัตริย์ เป็นพ่อค้า ความประพฤติของบุคคลเป็นเครื่องกำหนดบุคคล ทุกคนเท่าเทียมกัน ศาสนาอิสลามถือเป็นหลักสำคัญว่า หลักศรัทธาและหลักบัญญัติต้องอยู่ในเงื่อนไขการไม่แบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจน เป็นต้น

10. ไม่เสพสุรา ไม่เล่นการพนัน และไม่พูดจาขยายความ เช่น ศีลในศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการในศาสนาคริสต์ หลักบัญญัติในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

จากคำสอนที่ปรากฏ จะเห็นว่าศาสนาทุกศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นแนวเดียวกันคือ ต้องการให้ทุกคนเป็นคนดี ทำแต่สิ่งดีงาม แสวงหาสันติสุข รักความสงบ ดังนั้น ไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาใดก็ตาม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขที่สำคัญกว่านั้น ก็คือ ศาสนาจะเป็นเครื่องการยอมรับและเข้าใจ หรือเคารพในเชื้อชาติ ละเอกลักษณ์ของแต่ละศาสนา (Vitsanu Thanyaanun, 2017) ศาสนาสามารถปลูกฝังความเข้าใจและเรียนรู้ในวัฒนธรรมของคนอื่น เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียร อดทน เมื่อมนุษย์ยอมรับในลักษณะอันแตกต่างระหว่างกันได้แล้วความสัมพันธ์อันดีย่อมเกิดขึ้น ความเป็นมิตรภาพและการช่วยเหลือเผื่อแผ่ต่อกันก็จะตามมา (Phrarajkawee, 2017) การมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกและยอมรับในความหลากหลายจึงจะสามารถนำมาซึ่งสันติภาพที่จะบังเกิดขึ้นในสังคมโลกได้ ดังนั้น ความเลื่อมใสศรัทธา หรือการปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาจึงเป็นเครื่องมืออย่างดีเลิศในการฝึกพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ และจะเป็นหลักประกันการเคารพในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการสร้างบรรยากาศแห่งความสร้างสรรค์ที่ยั่งยืน

3. การบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา

วัตถุประสงค์แท้จริงส่วนหนึ่งของแต่ละศาสนา เพื่อให้พึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอกทุกอย่างไป จะพึ่งวัตถุภายนอกในกรณีที่จำเป็นต่อสุขภาพ อนามัย ความจำเป็นด้านปัจจัย 4 มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค แต่ไม่ใช่แสวงหาเพื่อมอมเมาจิตใจให้เกิดการสะสมจนไม่รู้จักเพียงพอ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของคำสอนทางศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อให้รู้ความสำคัญในการดำเนินชีวิต จะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ไม่ประมาทในการทำกิจการ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามและส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสันติสุข การจัดคำสอนและแนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาตามกรอบแนวคิดในการสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุขที่รอบคอบและครอบคลุม หรือรอบด้าน และตลอดวงจร เรียกว่า ภาวนา หมายถึง การพัฒนาชีวิตให้เกิดความเจริญงอกงามในทางที่ดีงาม ตามหลักพุทธสันติวิธี แบ่งออกเป็น 4 ได้แก่ การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) การพัฒนาด้านศีล (สีลภาวนา) การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตภาวนา) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) ดังนี้ต่อไปนี้

1. เว้นจากการทำชั่วและมุ่งทำความดี ทุกศาสนาสอนให้ละเว้นการกระทำความชั่วและทำแต่ความดีทั้งสิ้น เพื่อให้ศาสนิกชนทั้งหลายเป็นคนดีนั่นเอง ถึงแม้แนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาอาจมีข้อแตกต่างกันไป

2. ความรัก ความเมตตา แต่ละศาสนากล่าวถึงความรักความเมตตาไว้มากมายทั้งหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ และคำสอนแทรกไว้ในแต่ละตอนของคำสอนนั้นๆ บางครั้งก็มีคำสอนทำนองภาษิตเตือนใจ (Phramaha Wutthichai Wachirametee, 2016)

3. การเสียสละหรือการสังคมสงเคราะห์ เมื่อมนุษย์มีความรักความเมตตาแล้ว ก็จะมีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

4. ความอุตสาหะและพัฒนาตนเอง ศาสนาต่างๆ สอนให้คนมีความเพียร อดทน ขยันขันแข็ง และมีความอุตสาหะ มีความพยายาม อันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จและรู้จักพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 4 อันได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มีคติเตือนใจ เช่น ความเพียรอยู่ในความสำเร็จอยู่ที่นั่น

5. ความยุติธรรม คำสอนทุกศาสนาเน้นเรื่องความยุติธรรม เพราะการที่สังคมจะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้น จำเป็นต้องมีหลักแห่งความยุติธรรมเป็นแกนกลาง

ปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพในมิติของศาสนา จากหลักการและแนวทางปฏิบัติตามหลักศาสนาจะพบว่า ทุกศาสนาล้วนมีคำสอนที่ส่งเสริมต่อการสร้างสันติสุขทั้งในระดับสังคมและบุคคล (Nhumsuk, 2017) แต่ในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กลับพบว่า ศาสนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้ง นั้นหมายความว่า จุดมุ่งหมายของศาสนายังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างแท้จริง ปัญหาอุปสรรคการนำคำสอนมาสร้างสันติภาพนั้นเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น (1) ความอยุติธรรมทางสังคม (2) ปัญหาทางสังคม ความเจ็บป่วยทางสังคม และการขาดความสุข (3) การคอร์รัปชั่น (4) ความไร้ซึ่งเสถียรภาพ (5) ความไร้ซึ่งความยั่งยืน และ (6) ความไร้ซึ่งสันติสุขและสันติภาพ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการสร้างสันติภาพในมิติศาสนา (1) สันติภาพ (Peace) สันติภาพเป็นสังคมแห่งเป้าหมายที่มนุษยชาติมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข นักสันติภาพบางท่านอาจจะตีความสันติภาพว่าเป็น “เป้าหมาย” ของชีวิตและสังคม (2) สันติวิธี (Peaceful Means) สันติวิธีเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่ “สันติภาพ” ทั้งมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมิติภายใน และภายนอก หรือในเชิงปัจเจก และ (3) สมานฉันท์ (Reconciliation) เนื้อแท้ของคำนี้บางท่านตีความว่า “การคืนดี” หรือ “การฟื้นคืนดี” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประนีประนอมกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มขัดแย้งให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข (4) ความปรองดอง (Harmony) หรืออาจจะตีความหมายของคำนี้ว่า “ประสมกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ซึ่งคำนี้มีนัยที่สะท้อนทั้งในมิติภายใน และภายนอก

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา พุทธทาสภิกขุ ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่สันติภาพจะเกิดขึ้น และสำเร็จผลตามที่ต้องการนั้น ปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวมต้องตั้งปณิธานร่วมกัน 3 ประการด้วยกัน (1) การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ (2) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา (3) ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม “หลักความคิดหลักสากล 3 ประการ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพ กล่าวคือ (1) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา (2) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจ ให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมีสังกัดใดหรือไม่ (3) ความมีเมตตาที่เป็นสากล และหลักสาราณียธรรม 6 ประการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

การนำวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์นั้นจะต้องคำนึงถึงบริบทของเท็จจริงของสภาพแวดล้อม เกี่ยวกับสถานที่ บุคคล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สังคมทุกสังคมย่อมมีคติความเชื่อที่เป็นรากฐานที่แตกต่างกันออกไป ศาสนาถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคม แต่ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงของโลกเชิงกายภาพที่เทคโนโลยีแทรกแซงเข้ามาถึงวิถีชีวิตของผู้คน หากอาศัยเทคโนโลยีไปในทางที่ดีก็ย่อมอำนาจประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน สังคม แต่หากไม่แล้วก็ย่อมก่อให้เกิดโทษเป็นผลพวงกระทบถึงกันและกัน

โดยพื้นฐานของมนุษย์ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยเป็นสิ่งที่สำคัญที่มนุษย์ต้องมีและเป็นเครื่องอาศัยดำรงอยู่ได้แล้ว จิตใจและจิตวิญญาณเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่มนุษย์จะต้องแสวงหาอย่างน้อยก็กล่อมเกลาจิตใจให้อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ และทั้งยังสร้างสรรค์สังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การแบ่งปัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและกัน ดังนั้น การเข้าใจถึงแก่นแท้ของศาสนาของตนและการพิจารณาถึงบริบทของสังคมรอบข้างที่เป็นไปย่อมทำให้เข้าใจถึงเหตุผลของการมีอยู่และการใช้ศาสนาให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน อย่างเข้าอกเข้าใจกันและกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. การนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันว่าเป็นอย่างไรบ้าง เพื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายว่าเป็นอย่างไร ในแง่มุมของศาสนาต่างๆ

2. การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนจากรัฐในการส่งเสริมการทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ที่เกิดกรณีปัญหาระหว่างศาสนา โดยให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วม

3. การศึกษาถึงอิทธิพลของเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งบนพื้นที่สาธารณะ เช่น ในโลกออนไลน์ และนำมาสู่การสร้างผลกระทบในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน ว่ามีมากน้อยแค่ไหนและเตรียมการอย่างไรในกรณีที่จะแก้ไขปัญหา

References

Chavalitthamrong, S. (2003). *Wide field of Political Science*. Bangkok: Sawitchan Printing.

Janchidfa, S. (2006). *Violence in the Mist: What to See, and in the Three Southern Border Provinces*. Bangkok: Kobfai.

Khandi, A. (2010). *The spirit of Nonviolence, Heritage, on the Path of Peace, Learning my Way*. Bangkok: Komolkeemthong Foundation.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Nhumsuk, A. (2017). Faculty of human science, Ramkhamhaeng University. *Interview* September 26.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: Prithamma.

Phramaha Hansa Dhammahaso. (2011). *Buddhist Peaceful Means: Integrating the Principles and Tools to Manage Conflict*. Bangkok: 21 Century.

Phramaha Khwanchai Kittimethi (Hemprapai). (2017). The Concept of the Amnesty in Theravada Buddhist Philosophy. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 376-388.

Phramaha Wutthichai Wachirametee. (2016). *Interview*. October 6.

Phrarajkawee. (2017). Vice-Rector for Academic Affairs, MCU. *Interview*. September 10.

Satit Kamara Pava. (2017). Advisors of The Hindu Samath Association. *Interview.* August 11

Subpityakul, S. (1999). *Human and Peace*. (2nd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Thanyaanun, V. (2017). Head of the State Council Deputy Secretary General of the Roman Catholic Bishop hotels, Thailand. *Interview*. September 20.

Yuri, W. (2004). *The healing strategy to achieve peace together*, translation by Benjawan Saechua. Bangkok: Fuangfa Printing.

แนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย*

The Methods of Risk Management for Petrochemical Industry of Thailand

อนันต์ ธรรมชาลัย
Anan Thamchalai
มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
North Bangkok University
Corresponding Author. Email: anan.th@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยง ศึกษาระดับการจัดการธุรกิจ และผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยง วิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัท และปัจจัยการจัดการธุรกิจที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยง และเสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยงใช้การวิจัยแบบผสมทั้งเชิงปริมาณโดยเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจำนวน 260 บริษัท และเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร ผู้จัดการและหน่วยงานภาครัฐจำนวน 17 คน พบว่า 1) สภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมียังคงมีการใช้เครื่องมือในการจัดการความเสี่ยงตามมาตรฐานจากทวีปอเมริกาและทวีปยุโรป 2) ระดับการจัดการธุรกิจโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากและระดับผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด 3) การวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัททุกด้านพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯ ที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงโดยรวม ร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงได้ร้อยละ 32.4 ในขณะที่ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯ ด้านการวางแผน และด้านการควบคุมส่งผลต่อผลการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัจจัยการจัดการธุรกิจฯ ด้านการจัดองค์กร และด้านการประสานงานส่งผลต่อการจัดการด้านผล

*Received August 5, 2017; Accepted May 11, 2018.

การดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) แนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทยประกอบด้วย (1) มาตรการในการลดความเสี่ยง (2) มาตรการในการป้องกันความเสี่ยง และ (3) มาตรการในการแก้ไข

คำสำคัญ: การจัดการความเสี่ยง; อุตสาหกรรม; ปิโตรเคมี

Abstract

The article aimed to study the current situations in risk management, the level of management in business and performance of risk management. The study analyzed the factors of general information of the companies and the factors of business management affecting the risk management and provided the methods for risk management. Both qualitative and quantitative research methods were chosen for this study. For quantitative research method, the data collection was from 260 companies. While in-depth interviews to 17 executive staffs and include staff in government sectors were selected for qualitative research method. The results showed that 1) in current situations, risk management tools that complied with American and European standard for risk management were still used in petrochemical industry 2) the level of business management in petrochemical industry was at high level and the level of risk management implementation in petrochemical industry was the highest level 3) the factors of general information of the companies were not significantly different in statistics at .05 level; moreover, the analysis in the factors of business management affecting the risk management could be also applied to explain the change of the performance of the risk management at 32.4 percent while the factors of business planning and controlling had a significantly effect on the risk management in statistics at .01 level, and the factors of organization management in industrial business in petrochemical industry and the coordination affected the outcome management in statistically significant results at .05 level and 4) the methods for risk management of petrochemical industry in Thailand included (1) measure for risk reduction (2) measure for risk prevention and (3) measure for solution.

Keywords: risk management; industry; petrochemical

บทนำ

ความเป็นมาของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทยเกิดขึ้นในช่วงเริ่มต้นระหว่างปี พ.ศ. 2482-2488 ได้ประสบภาวะขาดแคลนน้ำมันช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีการนำเข้าน้ำมันที่มีราคาแพง ซึ่งในช่วงเวลานั้นมีบริษัทใหญ่ที่มีส่วนแบ่งทางการตลาดที่สูงที่สุดใน 2 รายใหญ่ของประเทศคือ บริษัท Standard และบริษัท Shell Premium จากนั้นปี พ.ศ. 2514 รัฐบาลเห็นสมควรให้มีการส่งเสริมการสำรวจปิโตรเลียมในทะเล และต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ประเทศไทยได้ค้นพบก๊าซธรรมชาติในกลางทะเลอ่าวไทย จากนั้นปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลไทยได้จัดตั้งการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ขึ้น และต่อมาปี พ.ศ. 2523 รัฐบาลตัดสินใจลงทุนก่อสร้างท่อส่งก๊าซในทะเล อ่าวไทย-ระยอง และท่อขนส่งทางบก ระยอง-โรงไฟฟ้าบางปะกงนับว่าเป็นโรงไฟฟ้าพระนครเส้นแรก และในปี พ.ศ. 2527 ได้สร้างโรงแยกก๊าซโรงแรก หน่วยที่ 1 รัฐบาลไทยได้อนุมัติแผนพัฒนาชายฝั่งทะเลนตะวันออกและแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) แผนพัฒนาปิโตรเคมีระยะที่ 1 (พ.ศ. 2523-2532) และปี พ.ศ. 2532 ได้มีการก่อสร้างบริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ (NPC) ขึ้น ต่อมามีแผนพัฒนาปิโตรเคมีระยะที่ 2 (พ.ศ. 2533-2547) ขึ้นจนมาถึงในสมัยปัจจุบัน ซึ่งจากความสำคัญดังกล่าวการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อการผลิตและบริการให้สอดกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) และสอดคล้องกับผลการดำเนินงานของบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่มีการลงทุนสูงถึง 992,000 ล้านบาท และสามารถสร้างรายได้ 7,227,927 ล้านบาทต่อปี คิดในด้านการสร้างงานรวมกว่า 400,000 คน และก่อให้เกิดผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมกว่า 3,000 ราย นับว่าเป็นกำลังในการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ของไทย บริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีจึงมีระเบียบและข้อกำหนดในการจัดการความเสี่ยงเพื่อป้องกันชีวิตพนักงานอย่างปลอดภัยและทรัพย์สินขององค์กรให้อยู่ภายใต้ความเสี่ยงในระดับที่ยอมรับได้ องค์กรใดที่นำการจัดการความเสี่ยงมาประยุกต์ใช้จะเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งทางตรงและทางอ้อมกับองค์กร มีศักยภาพในการแข่งขันที่เหนือกว่าคู่แข่งทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญในการนำวิธีการจัดการความเสี่ยงมาเป็นเครื่องมือในการเพิ่มขีดความสามารถและศักยภาพในการแข่งขัน PTT Global Chemical Public Company Limited (2016) อย่างไรก็ตามจากอดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ดังที่ปรากฏในข่าวสารบ้านเมืองถึงอุบัติการณ์ที่เกิดจากการจัดการความเสี่ยงที่ยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการจัดการความเสี่ยง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลและได้นำเสนอสรุปไว้ในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 สรุปลำดับเหตุการณ์สำคัญต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในประเทศไทย

ปี พ.ศ.	บันทึกเหตุการณ์สำคัญ	ลักษณะของมลพิษ
2525-2535	โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเฟสที่ 1	
2535-2540	ชาวบ้าน ครู นักเรียน และพระ เริ่มร้องเรียน	มลพิษทางอากาศ
2541-2545	กระทรวงสาธารณสุข และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ยืนยันผลการวิจัยค้นพบสารอินทรีย์ระเหยก่อมะเร็งในพื้นที่	มลพิษทางอากาศ
2542	2 ธันวาคม 2542 คลังน้ำมันของบริษัทไทยออยล์ จำกัด ที่อ่าวอุดม อ.ศรีราชา จ.ชลบุรี เกิดเพลิงลุกไหม้และระเบิดใช้เวลาควบคุมเพลิง 48 ชั่วโมง มียอดผู้เสียชีวิต 7 ศพ บาดเจ็บ 18 ราย	มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ และมลพิษทางเสียง
2545-2547	กลุ่มกรีนพีซและเครือข่ายองค์กรเอกชนตรวจสอบพบสารอินทรีย์ระเหยก่อมะเร็ง 6 ชนิด มีค่าสูงกว่ามาตราฐานของอเมริกา	มลพิษทางอากาศ
2548	กรมควบคุมมลพิษตรวจสอบพบสารอินทรีย์ระเหยก่อมะเร็ง 19 ชนิดสูงกว่ามาตรฐานของสหรัฐอเมริกา	มลพิษทางอากาศ
2549-2550	สถาบันมะเร็งแห่งชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยศิลปกร และกรมควบคุมโรค รายงานผลการศึกษา ปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมพบปัญหาการปนเปื้อนในน้ำบ่อตื้น และปัญหาทางสุขภาพจากสารประกอบอินทรีย์ระเหยง่าย	มลพิษทางน้ำ และมลพิษทางอากาศ
2551	- กรมควบคุมมลพิษ พบปัญหาสารอินทรีย์ระเหย ก่อมะเร็งในอากาศและบ่อน้ำตื้น และกรมควบคุมโรค พบปัญหาสารอินทรีย์ระเหยก่อมะเร็งในปัสสาวะของประชาชนในพื้นที่ - 10 มิถุนายน 2551 ได้เกิดสารคิวมีน (Cumene) รั่วไหลจากถังเก็บของบริษัท ปตท. ฟีนอล จำกัด มีคนงานถูกนำส่งโรงพยาบาล 179 ราย - 25 พฤศจิกายน 2552 เกิดเพลิงไหม้สารฟอกขาว ท่าเรือแหลมฉบัง จ.ชลบุรีทำให้มีผู้เสียชีวิต 2 ราย - 12 ธันวาคม 2552 ก๊าซบิวเทน 1 รั่วจากเรือ GLOBAL HIME ระหว่างโหลดสินค้าที่ท่าเทียบเรือจนต้องนำส่งชาวบ้านในชุมชนตากวนอ่าวประดู่ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจำนวนมาก	มลพิษทางน้ำ มลพิษทางดิน และมลพิษทางอากาศ

ตาราง 1 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	บันทึกเหตุการณ์สำคัญ	ลักษณะของมลพิษ
2555-ปัจจุบัน	- 4 กรกฎาคม 2555 ท่อน้ำมันก๊าดของโรงกลั่นน้ำมันบริษัทบางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน)ซอยสุขุมวิท 64 แขวงบางจาก ก.ท.ม. เกิดแตกจนระเบิดควันดำ - 5 พฤษภาคม 2555 บริษัท บีเอสที อิลาสโตเมอร์ จำกัด เกิดระเบิดขึ้นระหว่างซ่อมบำรุงกระบวนการผลิตจนมีผู้เสียชีวิต 12 คน บาดเจ็บ 141 คน	มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง มลพิษทางน้ำ

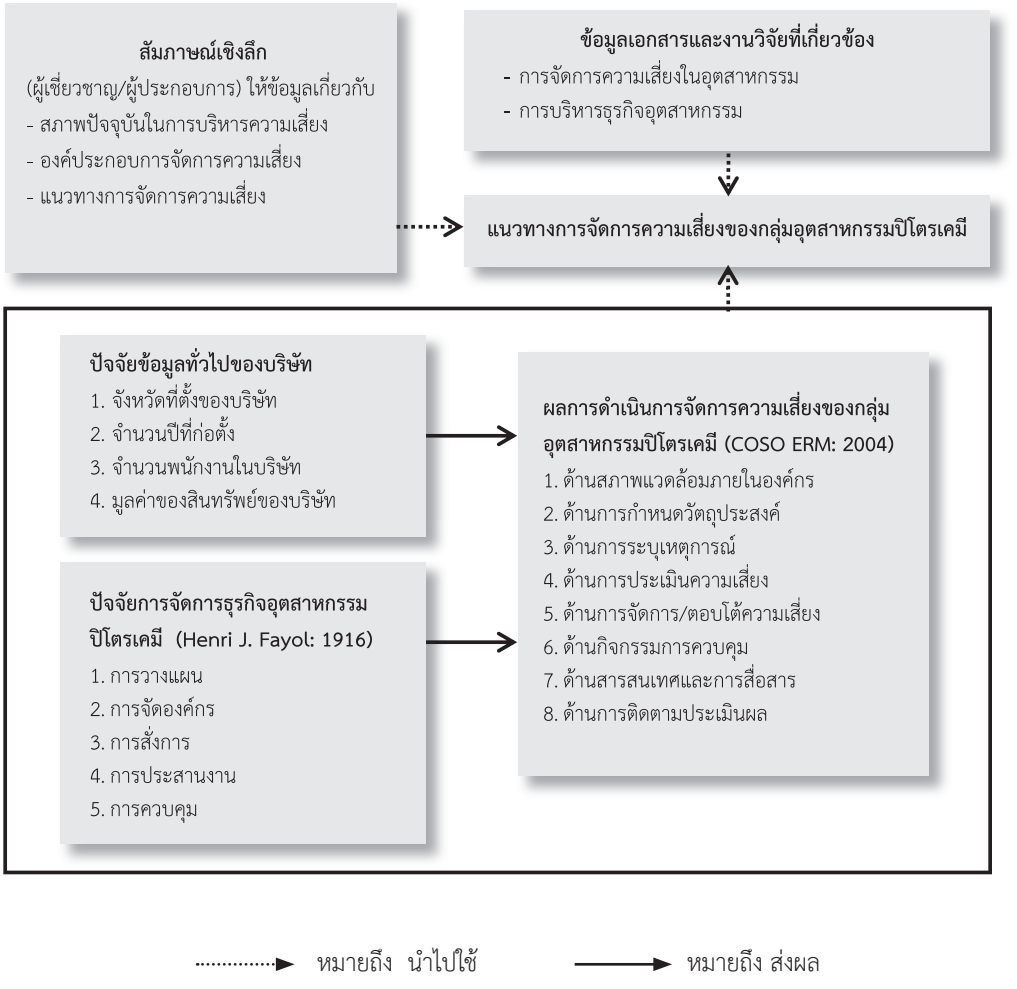
ที่มา: Daily News Online (3 December 1999), Newspaper Manager 360 Degrees (9-15 November 2009), National Environmental Board (2010) and Thai Rath News Online (6 July 2012)

สรุปได้ว่า กระบวนการจัดการความเสี่ยงในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีซึ่งประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม การจัดการความเสี่ยงนั้นเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และความเข้าใจให้สอดรับกับวิธีการและประเภทกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะทางใช้เทคโนโลยีขั้นสูง (high technology) ใช้เงินลงทุนสูง (capital-intensive) และผลการศึกษาอุตสาหกรรม พ.ศ. 2525-2558 ซึ่งได้พบประเด็นปัญหาเชิงสถานการณ์หลักที่เกิดขึ้นดังนี้ 1) การจัดการความเสี่ยงในกลุ่มบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมียังพบความเสี่ยงที่เกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่องถึงขั้นเกิดอุบัติเหตุจนมีผู้เสียชีวิตและผู้บาดเจ็บดังที่มีการรายงานอุบัติเหตุในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมีมาอย่างต่อเนื่อง และ 2) ความรู้ ทักษะ และสามารถของบุคลากรประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูง ผู้จัดการแผนก คณะกรรมการจัดการความเสี่ยง คณะทำงานการจัดการความเสี่ยง พนักงาน และผู้มีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงในองค์กรยังพบประเด็นข้อจำกัดในความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการจัดการความเสี่ยงในองค์กรอย่าถูกต้องจนนำไปสู่อุบัติเหตุต่อชีวิตและทรัพย์สินขององค์กร The Federation of Thai Industries (2013)

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าแนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย เนื่องการจัดการความเสี่ยงเป็นกระบวนการที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรโดยการค้นหามาตรการในการลดความเสี่ยง มาตรการควบคุมป้องกันความเสี่ยง และมาตรการแก้ไขความเสี่ยงอย่างเหมาะสมทั้งในระดับกิจกรรม และระดับองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพจะนำไปสู่ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินดังเจตนารมณ์ขององค์กรต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความเสี่ยงในกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย และใช้หลักการและแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัทโดยใช้แนวคิดของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ ปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ใช้หลักการและแนวคิดของ Henri J. Fayol (1916) ส่วนผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงผู้วิจัยใช้หลักการการควบคุมความเสี่ยงของ Committee of Sponsoring Organization of the Tread Way Commission (1992) เพื่อศึกษาค้นหาการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

2. เพื่อศึกษาระดับของการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัท และปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

4. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้วิธีการผสมผสาน ด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative and Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาถึงระบบการจัดการความเสี่ยงในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในปัจจุบัน โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ดังนี้

ประชากร คือผู้แทนบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ตำแหน่งผู้บริหาร/ผู้จัดการ ที่ยังคงปฏิบัติงานในบริษัทกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัด ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด สระแก้ว ในปัจจุบันบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีทั้ง 3 กลุ่มบริษัท ประกอบด้วยกลุ่มที่ 1 กลุ่มพลาสติกจำนวน 377 บริษัท กลุ่มที่ 2 กลุ่มปิโตรเลียม ปิโตรเคมีและผลิตภัณฑ์จำนวน 260 บริษัท และกลุ่มที่ 3 กลุ่มเคมีจำนวน 151 บริษัท รวมทั้งสิ้น 788 บริษัท Eastern Industry Office (2013)

กลุ่มตัวอย่าง (เชิงปริมาณ) ผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan (1970) ใช้ในการประมาณค่าสัดส่วนของประชากรเท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่าง 260 บริษัท โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) ตามสัดส่วนร้อยละของแต่ละกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวข้างต้น โดยเก็บข้อมูลจากผู้แทนบริษัทในตำแหน่งผู้บริหาร/ผู้จัดการ บริษัทละ 1 คน จาก 1) กลุ่มพลาสติกจำนวน 124 บริษัท 2) กลุ่มปิโตรเลียม ปิโตรเคมีและผลิตภัณฑ์จำนวน 86 บริษัท และ 3) กลุ่มเคมีจำนวน 50 บริษัท รวมทั้งสิ้น 260 บริษัท

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือ (แบบสอบถาม) จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความเสี่ยงทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นคำถามแบบตรวจรายการให้เลือกคำตอบ (Check List) จำนวน 65 ข้อ โดยนำแบบสอบถามที่ได้สร้างขึ้นมาหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนเป็นผู้ประเมิน

แบบสอบถามโดยได้ผลการประเมิน IOC 0.86 และผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง (Try Out) จำนวน 32 บริษัทเพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.92

กลุ่มตัวอย่าง (เชิงคุณภาพ) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant Person) ด้วยการเจาะจงเลือก (Purposive Sampling)จากผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ เช่นสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมจังหวัด และภาคเอกชนเช่นผู้บริหาร ผู้จัดการในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีจำนวน 17 คน ถึงสภาพปัจจุบันในการบริหารความเสี่ยง ผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยง แนวทางการจัดการความเสี่ยงอุตสาหกรรมปิโตรเคมี รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทยที่เหมาะสมต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

ผลการวิจัยพบว่า สภาพโดยทั่วไปบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีมีความตระหนักในการจัดการความเสี่ยงภายในสถานประกอบการ ด้วยการใช้ระบบควบคุมมาตรฐานในการประเมิน การป้องกันและการแก้ไข โดยส่วนใหญ่พบว่าจะนิยมใช้รูปแบบการจัดการความเสี่ยงที่มีลักษณะคล้ายกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์เนื่องจากวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันดังนั้นโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะนิยมใช้มาตรฐานการจัดการความเสี่ยงเช่น 1. มาตรฐาน ISO 27001 (Risk Assessment) กระบวนการในการบริหารจัดการความเสี่ยงเป็น Requirement หนึ่งในการจัดทำระบบ ISMS (Information Security Management Systems) ตามมาตรฐาน ISO 27001 และถือเป็นส่วนสำคัญที่มีผลอย่างมากต่อความสำเร็จและความมีประสิทธิภาพ ของระบบ ISMS โดยตัว 2. มาตรฐานการ ISO 31000 เป็นมาตรฐานจัดการความเสี่ยงที่กำหนดขึ้นโดยสถาบัน ISO (Risk Management – Guidelines on Principles and Implementation of Risk Management) 3. มาตรฐาน COSO ได้สร้างมาตรฐานที่เป็นกรอบแนวคิด ของการบริหารความเสี่ยงทั่วทั้งองค์กร (Enterprise Risk Management (ERM) Framework) 4. M-o-R ซึ่งเป็นมาตรฐานของอังกฤษโดยใช้แนวคิดของหน่วยงานที่มีชื่อว่า The UK Office of Government Commerce (OGC) 5. มาตรฐาน Australia and New Zealand Standard 4360 ที่เรียกว่า Risk Management System Standard (AS/NZ 4360) 6. มาตรฐาน AAIRM เป็นมาตรฐานที่กำหนดขึ้นโดย The AIRMIC, ALARM, IRM, (AAIRM), Standard1 และอื่นๆ

2. ผลการศึกษาระดับของการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ดังตาราง 2 และตาราง 3 ตามลำดับ

ตาราง 2 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมี โดยรวมเฉลี่ย

ข้อ	ปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านการวางแผน	3.93	0.331	มาก
2	ด้านการจัดองค์การ	3.81	0.331	มาก
3	ด้านการสั่งการ	4.42	0.339	มากที่สุด
4	ด้านการประสานงาน	4.18	0.451	มาก
5	ด้านการควบคุม	4.39	0.344	มากที่สุด
	รวม	4.15	0.196	มาก

จากตาราง 2 พบว่าผู้บริหารองค์กรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.15, S.D. = 0.196) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือคือด้านการสั่งการอยู่มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.42, S.D. = 0.339) รองลงมาคือด้านการควบคุมอยู่มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.39, S.D. = 0.344) และด้านที่น้อยที่สุดคือ ด้านการจัดองค์การมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากด ($\bar{X}$ = 3.81, S.D. = 0.331)

ตาราง 3 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความคิดเห็นของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี โดยรวมเฉลี่ย

ข้อ	ผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านสภาพแวดล้อมภายในองค์กร	4.19	0.419	มาก
2	ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์	4.38	0.334	มากที่สุด
3	ด้านการระบุเหตุการณ์	4.67	0.279	มากที่สุด
4	ด้านการประเมินความเสี่ยง	4.36	0.305	มากที่สุด
5	ด้านการจัดการ/ตอบโต้ความเสี่ยง	4.58	0.359	มากที่สุด
6	ด้านกิจกรรมการควบคุม	4.81	0.202	มากที่สุด
7	ด้านสารสนเทศและการสื่อสาร	4.49	0.338	มากที่สุด
8	ด้านการติดตามประเมินผล	4.68	0.273	มากที่สุด
	รวม	4.52	0.180	มากที่สุด

จากตาราง 3 พบว่า ผู้บริหารองค์กรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53, S.D. = 0.52) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านกิจกรรมการควบคุมอยู่มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.81, S.D. = 0.202) รองลงมาคือด้านการติดตามประเมินผลมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.273) และด้านที่น้อยที่สุดคือ ด้านสภาพแวดล้อมภายในองค์กรมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.19, S.D. = 0.419)

3. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี จำแนกตามปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัท

ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัท	ค่าสถิติ	p-value	สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน
1. จังหวัดที่ตั้งของบริษัท	.781	.585	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
2. จำนวนปีที่ก่อตั้ง	.728	.484	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
3. จำนวนพนักงานในบริษัท	.310	.818	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
4. มูลค่าของสินทรัพย์ของบริษัท	.027	.973	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี จำแนกตามจังหวัดที่ตั้งของบริษัท จำนวนปีที่ก่อตั้ง จำนวนพนักงานในบริษัท และมูลค่าของสินทรัพย์ของบริษัท พบว่าการทดสอบทางสถิติค่า F-test คำนวณได้ .781 .728 .310 และ .027 ตามลำดับซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่มากกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 สามารถอธิบายได้ว่า ค่าเฉลี่ยของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี จำแนกตามจังหวัดที่ตั้งของบริษัท จำนวนปีที่ก่อตั้ง จำนวนพนักงานในบริษัท และมูลค่าของสินทรัพย์ของบริษัท ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตาราง 5 การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณทดสอบปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig
	B	S.E.	Beta		
ค่าคงที่	3.734	.209		17.847	.000
1. ด้านการวางแผน	-.098	.029	-.181	-3.382**	.001
2. ด้านการจัดองค์กร	-.062	.029	-.113	-2.097*	.037
3. ด้านการสั่งการ	-.021	.032	-.040	-.657	.512
4. ด้านการประสานงาน	.055	.023	.138	2.342*	.020
5. ด้านการควบคุม	.290	.035	.554	8.336**	.000
Adjusted R Square = .324 R Square = .337 F = 25.876 p < .05					

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 5 การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ พบว่าปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีได้ร้อยละ 32.4 (Adjusted R2 = .324) ในขณะที่ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯ ด้านการวางแผน และด้านการควบคุมส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีด้านการจัดองค์กร และด้านการประสานงานส่งผลต่อการจัดการด้านผลการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักของผลกระทบของตัวแปรอิสระ พบว่า ปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีด้านการจัดองค์กร (Beta = .554) ที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

4. ผลการวิเคราะห์ปัญหาและนำแนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทย

สรุปผลจากการวิจัยในภาพรวม ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอในวัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่ามีแนวทางการจัดการความเสี่ยงในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในปัจจุบันจะประกอบด้วย 3 แนวทางคือ 1) แนวทางในการลดความเสี่ยง เช่นการปรับเปลี่ยนแปลงขั้นตอนของกิจกรรมบางส่วนที่นำไปสู่เหตุการณ์ที่เป็นความเสี่ยง ลดความน่าจะเป็นที่เหตุการณ์ที่เป็นความเสี่ยงจะเกิดขึ้น ลดระดับความรุนแรงของผลกระทบเมื่อเหตุการณ์ที่เป็นความเสี่ยงเกิดขึ้น 2) แนวทางในการป้องกันความเสี่ยง องค์กรควรมีการจัดให้มีบรรยากาศและวัฒนธรรมที่สนับสนุนการบริหารความเสี่ยง การสื่อสารสองทางที่มีประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบการตระหนักถึงปลอดภัยไว้ก่อน (Safety First) การจัดตั้งทีมงานบริหารความเสี่ยง โดยมีตัวแทนของแต่ละฝ่าย เพื่อศึกษาหลักการและแนวทางการบริหารความเสี่ยงให้เข้าใจตรงกันและผู้บริหารระดับสูงให้การสนับสนุน 3) แนวทางในการแก้ไของค์กรควรมีคณะทำงานในการวางแผนในการแก้ไข การตรวจติดตามการทำงานเมื่อเกิดอุบัติการณ์ต่างๆได้อย่างเข้าใจถูกหลักการ และทันทีเพื่อป้องกันบุคลากรในหน่วยงานชุมชนใกล้เคียงได้รับผลกระทบ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมียังคงมีการใช้เครื่องมือในการจัดการความเสี่ยงตามมาตรฐานจากทวีปอเมริกาและทวีปยุโรป ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของไทยยังคงใช้รูปแบบการจัดการความเสี่ยงด้วยความรู้เชิงขั้นตอน (know-how) ของประเทศต่างๆในทวีปอเมริกาและทวีปยุโรป ซึ่งสอดคล้องกับ Safety Technology Bureau (2560) ได้อธิบายถึงคู่มือโรงงานเคมีภัณฑ์ สารเคมีฯ 42 (1)(2) และคู่มือโรงกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม 49

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ระดับการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะอุตสาหกรรมปิโตรเคมีใช้ระบบการจัดการพื้นฐานในการบริหารธุรกิจและข้อบังคับ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในการทำงานของโรงงานจำพวก 3 ประเภท 42 (1) (2) 44 45 (1) (2) (3) 49 และ 89 ซึ่งอยู่ภายใต้ข้อบังคับกฎหมายไทยซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Phurada (2010) พบว่า การจัดการข้อมูลและความมุ่งมั่นอยู่ในระดับมากและการเรียนรู้ขององค์กร การมีส่วนร่วมและการสื่อสารอยู่ในระดับปานกลาง และระดับผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับ The Siam Cement Public Company Limited (2014) ได้ศึกษาและการวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงพบว่าความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบกับบริษัทปูซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ประกอบด้วยความเสี่ยง ด้านความปลอดภัยสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ด้านชื่อเสียงองค์กร ด้านต้นทุนการผลิต ด้านการดำเนินงาน จากเหตุการณ์ที่รุนแรง ด้านการเงิน และด้านสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าผลการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัททุกด้านพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะในภาพรวมทุกบริษัทจะต้องปฏิบัติตามที่ข้อกฎหมายบัญญัติไว้ในการดำเนินธุรกิจของบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีซึ่งเป็นธุรกิจเฉพาะ ดังนั้นทำเลที่ตั้งของบริษัท จำนวนปีที่ก่อตั้ง จำนวนพนักงานในบริษัท และมูลค่าของสินทรัพย์จะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมายในประเทศเช่นเดียวกัน และผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯ ที่ส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวม สามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีได้ร้อยละ 32.4 ในขณะที่ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯด้านการวางแผน และด้านการควบคุมส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนปัจจัยการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีด้านการจัดองค์กร และด้านการประสานงานส่งผลต่อการจัดการด้านผลการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Boonsiri (2016) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยความเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อโครงการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขนาดใหญ่พบว่า ด้านการวางแผนแรงงานวัสดุและอุปกรณ์ ด้านการควบคุมความล่าช้าของงาน ด้านการจัดองค์กรผู้รับเหมารายย่อยและปัจจัยด้านขอบเขตงาน ด้านการประสานงานขออนุญาตและสัญญามีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่าแนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทยประกอบด้วย 1) มาตรการในการลดความเสี่ยง 2) มาตรการในการป้องกันความเสี่ยง และ3) มาตรการในการแก้ไข ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะกุญแจสำคัญในการบริหารบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีต้องคำนึงถึงหลักการความปลอดภัยไว้ก่อน (Safety First) ดังนั้นการหาแนวทางในการลดความเสี่ยง หามาตรการในการป้องกันและมาตรการในการแก้ไขในช่วงการออกแบบงานวิศวกรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ธุรกิจดำเนินการต่อไปได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Siwakorn (2012) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาและวิเคราะห์ความเสี่ยงของการก่อสร้างอาคารสูงในเขตเทศบาลเมืองพัทยา พบว่าป้องกัน ติดตาม แก้ไข และแนะนำจะช่วยเพิ่มคุณภาพของงาน เพิ่มความปลอดภัยและเพิ่มประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าสภาพปัจจุบันในการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมียังคงมีการใช้เครื่องมือในการจัดการความเสี่ยงตามมาตรฐานจากทวีปอเมริกาและทวีปยุโรปดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ 1) ผู้บริหารองค์กรควรพิจารณาเลือกเครื่องมือกำหนดมาตรการลดความเสี่ยง แนวทางในการป้องกัน/ควบคุม และแก้ไขความเสี่ยงบรรจุลงในแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร 2) การนำเครื่องมือจากที่ใช้จัดการความเสี่ยงประยุกต์ลงในแผนปฏิบัติการการจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นหมวดหมู่

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าระดับการจัดการธุรกิจอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่าผลการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของบริษัททุกด้านพบว่าไม่แตกต่างกัน และผลการวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯส่งผลต่อผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีโดยรวม สามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีได้ร้อยละ 32.4 ในขณะที่ปัจจัยการจัดการธุรกิจฯด้านการวางแผนด้านการควบคุม ด้านการจัดองค์กร และด้านการประสานงานส่งผลต่อการจัดการด้านผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงของกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ 1) ผู้บริหารองค์กรควรกำหนดให้มีการวิเคราะห์และประเมินปัจจัยความเสี่ยงรวมถึงสื่อสารให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอภายในองค์กร 2) มีการติดตาม และประเมินผลประสิทธิภาพในการควบคุมและป้องกันความเสี่ยงของหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ 3) ทบทวนการวางแผนงานขององค์การอย่างเหมาะสม และควรพิจารณาถึงจัดองค์การที่เหมาะสมให้สามารถปฏิบัติงานได้สอดคล้องการทำงานของทุกฝ่ายเพื่อความต่อเนื่องในการทำงาน 4) โดยการกำหนดให้ทุกฝ่ายมีการจัดประชุมเพื่อการประสานงานการจัดการด้านผลการดำเนินการจัดการความเสี่ยงขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 4 พบว่าแนวทางการจัดการความเสี่ยงสำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีของประเทศไทยประกอบด้วย 1) มาตรการในการลดความเสี่ยง 2) มาตรการในการป้องกันความเสี่ยง และ 3) มาตรการในการแก้ไข ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ 1) ผู้บริหารองค์การควรวางมาตรการในการลดความเสี่ยง 2) กำหนดมาตรการในการป้องกันความเสี่ยง และหาแนวทางและมาตรการในการแก้ไขในบริษัทเพื่อให้ได้ประสิทธิผลในการจัดการความเสี่ยงภายในองค์กร

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรเพิ่มเติมการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสนทนากลุ่ม (Focus Group) หรือวิธีการประชุมระดมสมอง (Brainstorming Session) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเชิงวิชาการในการลด การควบคุม การป้องกัน และการแก้ไข

2. ควรทำการศึกษาวิจัยโดยการทดลองใช้กับหน่วยงานย่อยในบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เนื่องจากในแต่ละบริษัทจะมีหลายหน่วยผลิตย่อยที่มีคุณลักษณะเฉพาะจึงควรศึกษาอันจะพัฒนาการจัดการความเสี่ยงจากระดับองค์กรไปสู่ระดับหน่วยงานย่อได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

References

Boonsiri, S. (2016). *A study of risk factors affecting the construction projects of petrochemical industry: An owners' perspective.* An Independent Study in Master of Engineering. Faculty of Engineering. Burapha University.

Charoen, C. (2003). *Introduction to risk management.* Bangkok: Pordee Publisher.

Minton, B., Taillard, J., & Williamson, R. (2010). *Do independence and financial expertise of the board matter for risk taking and performance? Fisher College of Business Working Paper.* The Ohio State University, Boston College and Georgetown University.

Narumon, S. (2007). *Enterprise Risk Management*. Bangkok: Thanbook.

Pagach, D., & Warr, R. (2011). *The characteristics of firms that hire chief risk officers. The Journal of Risk and Insurance,* 78 (1), 185-211.

Phurada, P. (2010). *Risk Management Maturity of New Product Development: A Case Study of the Chemical Manufacturing.* An Independent Study in Master of Science Technology Management College of Innovation Thammasat University.

Siwakorn, W. (2012). *A Study and risk analysis of high-rise building in Pattaya*. Master Dissertation. Faculty of Engineering. Suranaree University of Technology.

Santori, L., & Bevan, K., Myers, C. (2007). *Summary of Standard & Poor's enterprise risk management evaluation process for insurers*. Standard & Poor's: New York, 1-9.

Thailand Development Research Institute. (2016). *Petrochemical Industry.* Retrieved March 20, 2016, from http://library.dip.go.th/multim4/eb/EB%2030%20%E0%B8%97477.pdf.

The Siam Cement Public Company Limited. (2014). *The study analyzed the factors affecting The Siam Cement Public Company Limited.* Retrieved March 1, 2016, from file:///C:/Users/Administrator/Downloads/30103_Risk%20Factors_25580901.pdf

The Thailand Research Fund. (2012). *Risk Management Manual*. Retrieved March 20, 2016, from https://www.trf.or.th/component/attachments/download/1.

รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ*

Fostering Morality and Ethics Model under National Standards for Higher Education

วันชัย ปานจันทร์
Wanchai Panjan
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University
2086 Ramkhamhaeng Road, Bangkapi, 10240, Thailand
E-mail: chaipanjan@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ สร้างรูปแบบและประเมินรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญสำหรับประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า

1) ผลการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ โดยภาพรวมทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความมีวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี 6) ด้านการเข้าใจผู้อื่น และ 7) ด้านการเข้าใจโลก พบว่า นักศึกษาได้รับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2) ผลการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติพบว่า ในภาพรวมรูปแบบฯ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีความเหมาะสมอยู่

*Received March 21, 2017; Accepted May 25, 2018.

ในระดับมาก 2 ประเด็นคือ หลักการและเหตุผลของรูปแบบ และจุดมุ่งหมายของรูปแบบส่วนประเด็นอื่นๆ อยู่ในระดับมากที่สุด

3) ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน สำหรับความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือองค์ประกอบด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี และองค์ประกอบด้านความเสียสละ ส่วนองค์ประกอบด้านอื่นๆ อยู่ในระดับมากตามลำดับ

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง; คุณธรรมจริยธรรม; มาตรฐานคุณวุฒิ; อุดมศึกษา

Abstract

This research aimed to (1) study the ethical and moral development of the National Higher Education Qualifications Framework. (2) Create a model and built within the framework of national qualifications. There are samples of research: students in the field of higher education, the highly qualified specialists for assessing the suitability and feasibility of introducing a form of moral ethics based National Qualifications Framework for higher education into practice. Statistics used in data analysis include frequency, percentage, mean, standard deviation, Findings are as follows:

(1) The study of ethical and moral development for students in the framework of the National Higher Education Curriculum. 1) Self-discipline 2) responsibility 3) honesty 4) abnegation 5) being a good role model 6) understanding others 7) understanding the world was found that the students had moral enhancement at the high level.

(2) The results of the model building ethics and moral standards in the national higher education. Overall, the most appropriate level it was suitable at a high level. And the purpose of the model, other issues were found at the highest level.

(3) The results of the evaluation were found that the model of ethical morality enhancement according to the standard framework of the higher education National level is most appropriate in all aspects. For the possibility of adopting the model of morality enhancement according to the national standard of higher education, is found that there are two possible implementation possibilities: the good role model. Moreover, the sacrifice element, other components at the high level, respectively.

Keywords: Fostering; Morality and Ethics; National Qualification Award; Higher Education

บทนำ

สถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์ พร้อมทั้งในยุคปัจจุบันมีสื่อและเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดนจนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วและรุนแรง เด็กและเยาวชนมีสภาพจิตใจอ่อนแอและมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่บกพร่อง ขาดวิจารณญาณในการคัดสรรที่จะเลือกรับสิ่งที่ดีงามและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์มาใช้ เป็นเหตุให้ค่านิยม พฤติกรรมทางสังคม วิถีชีวิต โลกทัศน์ของความเป็นมนุษย์ และความเป็นสังคมแบบบริโภคนิยมและให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ยึดถือการแข่งขันและการผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนเป็นหลัก ยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการอย่างไร้ศีลธรรมและจริยธรรม จึงทำให้สภาพของสังคมไทยในปัจจุบันเกิดวิกฤติคุณธรรมจริยธรรม และมีปัญหาอาชญากรรมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและนับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงมากขึ้น (Tantiprayanawong and Taveewan, 2009)

สภาพปัญหาของความบกพร่องทางคุณธรรมจริยธรรมมิได้เกิดเฉพาะในส่วนของคดีอาชญากรรมเท่านั้น แต่ยังมีส่วนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดด้วย ดังเช่นปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น ซึ่งเพิ่มทวีความรุนแรงด้วยเช่นกัน สำหรับประเทศไทย ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นเกิดขึ้นในสังคมไทยมาช้านานและมีแนวโน้มที่จะมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ และพบปัญหาดังกล่าวเกือบทุกภาคส่วน ถึงแม้รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบการทุจริตได้มีความพยายามป้องกันและแก้ไขมาโดยตลอด แต่ดูเหมือนว่าปัญหาการคอรัปชั่นก็ขยับอันดับขึ้นมาไม่มากนักและเป็นไปในลักษณะขึ้นๆ ลงๆ ในปี พ.ศ. 2554 พบว่า ค่าดัชนีภาพลักษณ์คอรัปชั่นยังอยู่ในระดับต่ำนั่นคืออยู่ที่ระดับ 32 จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน และในปี 2559 ร่วงลงมาจากอันดับ 38 มาเป็น 35 ในขณะที่ปี 2560 ได้คะแนนเพิ่มขึ้นมาอีก 1 อันดับ คือ 37 จากคะแนนเต็ม 100 ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดที่สามารถสะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีปัญหาคอรัปชั่นในระดับที่สูง ดังนั้นรัฐบาลจึงได้จัดให้ปัญหาการคอรัปชั่นนั้นเป็นหนึ่งในวาระแห่งชาติที่ทุกภาคส่วนจะต้องช่วยกัน โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาที่จะเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมผ่านกระบวนวิชาต่างๆ ของแต่ละหลักสูตรที่สามารถสอดแทรกหลักคุณธรรมเข้าไปเพื่อหล่อหลอมให้นักศึกษายึดมั่นในคุณธรรมความดีงามต่อไปและไม่ส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น พร้อมกันนี้ ในปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมาประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ดังนั้นจะต้องสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มประเทศสมาชิกในหลายๆ ด้านที่จะเป็นผู้นำในภูมิภาคนี้ จึงได้มีการใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว มิเช่นนั้นการรวมกลุ่มของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในอนาคตคงจะไม่ประสบผลสำเร็จเหมือนกลุ่มประเทศในสหภาพยุโรปที่มีค่าเฉลี่ยดัชนีภาพลักษณ์คอรัปชั่นอยู่ในระดับที่สูง (Suksalapong, 2013)

จากสถานการณ์ของปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นที่กล่าวถึงข้างต้นแล้วปัญหาภายในประเทศที่เกี่ยวกับความบกพร่องอันเกิดจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กและเยาวชนยังส่งผลกระทบต่อสังคมเช่น

เดียวกัน เนื่องจากจำนวนคดีอันเป็นความผิดซึ่งเกิดจากการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนยังเป็นจำนวนที่สูงอยู่นั่นเอง โดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กได้รวบรวมสถิติเกี่ยวกับคดีการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนไว้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 สถิติเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทั่วประเทศ จำแนกตามอายุตั้งแต่ปี 2554-2558

อายุ	ปี พ.ศ.				
	2554	**2555**	**2556**	**2557**	2558
เกิน 10 แต่ไม่เกิน 15 ปี	5,082	6,108	10,672	10,776	4,383
เกิน 15 แต่ไม่เกิน 18 ปี	29,967	28,168	26,091	25,761	28,738
รวม	**35,049**	**34,276**	**36,763**	**36,537**	**33,121**

ที่มา : กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน 2560 : ออนไลน์

จากข้อมูลทางสถิติของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนพบว่า จำนวนเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-2558 ซึ่งยังคงเป็นสถิติที่น่าวิตกกังวลถึงสถานการณ์ของสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมาย อันเนื่องมาจากความบกพร่องทางด้านคุณธรรมจริยธรรมซึ่งส่งผลกระทบต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหากับสังคมที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นแล้วสถาบันอุดมศึกษานับได้ว่าเป็นขุมพลังของความเป็นหน่วยงานอันทรงคุณค่ายิ่งของสังคมและประเทศชาติ ในการพัฒนานักศึกษาไปสู่เป้าหมายให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ซึ่งเป็นหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมของความเป็นสถาบันอุดมศึกษา การพัฒนานักศึกษาจึงมิใช่เป็นเพียงการจัดการเรียนการสอนหรือการจัดประสบการณ์ให้มีความรู้และทักษะในสาขาอาชีพเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาออกไปเป็นคนดี มีความรู้คู่คุณธรรมด้วย ด้วยความเป็นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีภารกิจที่สำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน (Department of Education, 2001) ดังนี้ 1) ด้านการผลิตบัณฑิต 2) ด้านการวิจัย 3) ด้านการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม 4) ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม

พันธกิจดังกล่าวของความเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่พึงปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณค่ากับสังคมในการผลิตบัณฑิตที่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนประเทศให้สามารถแข่งขันได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งปัจจัยที่สำคัญคือมาตรฐานของกระบวนการในการผลิตบัณฑิตทั้งระบบเพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อสังคมคือกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF) ที่ต้องเป็นไปตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ครอบคลุม

อย่างน้อย 5 ด้าน คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลขการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ สามารถนำไปใช้ในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งในชีวิตต่อไป (Phophichit, 2017)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อสร้างรูปแบบสำหรับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาที่จะเป็นการเตรียมความพร้อมทั้งองค์ความรู้ที่มาควบคู่กับสำนึกนำที่ดีที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองสังคมส่วนโดยหลักคุณธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 ระดับที่ 2 (ปริญญาตรี) ประกอบด้วย 1) ด้านความมีวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี 6) ด้านการเข้าใจผู้อื่น และ 7) ด้านการเข้าใจโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ
2. เพื่อสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ
3. เพื่อประเมินรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mix Research) ทั้งวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยการวิจัยในเชิงปริมาณใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากประชากรคือนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาปีการศึกษา 2559 รวมทั้งสิ้น 1,669,354 คน แยกเป็นนักศึกษาในสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐบาลจำนวน 1,422,024 คน และนักศึกษาสังกัดมหาวิทยาลัยเอกชนจำนวน 247,330 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2560) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากประชากรแยกตามลักษณะของสังกัดมหาวิทยาลัยรัฐบาลและมหาวิทยาลัยเอกชนที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อน 5% ได้กลุ่มละ 400 คน รวม 2 กลุ่มจะได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 800 คน จากการเปิดตารางสำเร็จรูปในการคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ Yamane (1960) ที่มีการกำหนดค่า ∞ (Infinity: ∞) คือจำนวนของประชากรที่ไม่แน่นอนของสถานภาพความเป็นนักศึกษาทำให้มีการคลาดเคลื่อนของจำนวนประชากรที่ยอมรับได้ (สุวิมล ติรกานันท์, 2555) จึงกำหนดไว้

ตามเกณฑ์คือกลุ่มละ 400 คน และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างอันเป็นการคัดกรองสำหรับการเก็บข้อมูลจริงโดยการสุ่มแบบโควตาอย่างไม่เป็นสัดส่วนจากนักศึกษามหาวิทยาลัยรัฐบาลจำนวน 400 คน และนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนจำนวน 400 คน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญและให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจาก 2 ส่วน คือ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน สำหรับพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญจำนวน 15 ท่าน สำหรับประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษา และดำเนินการตรวจสอบเครื่องมือ ซึ่งในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการศึกษาจริง ทั้ง 2 ประเภท ได้แก่

2.1 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้านความตรง (validity) ผู้วิจัยได้เลือกตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการหาความสอดคล้อง (Item Objective Congruence index--IOC) ของแบบสอบถามกับเนื้อหาที่จะทำการศึกษาว่าข้อคำถามในแบบสอบถามแต่ละข้อนั้นมีความสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาหรือไม่ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งถ้าค่าคะแนนจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีระดับคะแนน 0.5 ขึ้นไป เป็นค่าระดับความเหมาะสมที่ใช้ได้ แต่ถ้าต่ำกว่า 0.5 ถือว่าใช้ไม่ได้ และในการตรวจสอบเพื่อคำนวณค่าคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒินั้น มีวิธีคำนวณด้วยการให้ค่าความสอดคล้องของเนื้อหาในแบบสอบถาม (Mehrens & Lehmann, 1991)

2.2 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้านความเที่ยง (reliability) หลังจากที่มีการตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาความเที่ยง (reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (coefficient-α) ของ Cronbach ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน ซึ่งผลจากการคำนวณค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับอยู่ที่ 0.91 แสดงว่าเครื่องมือมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงที่สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้

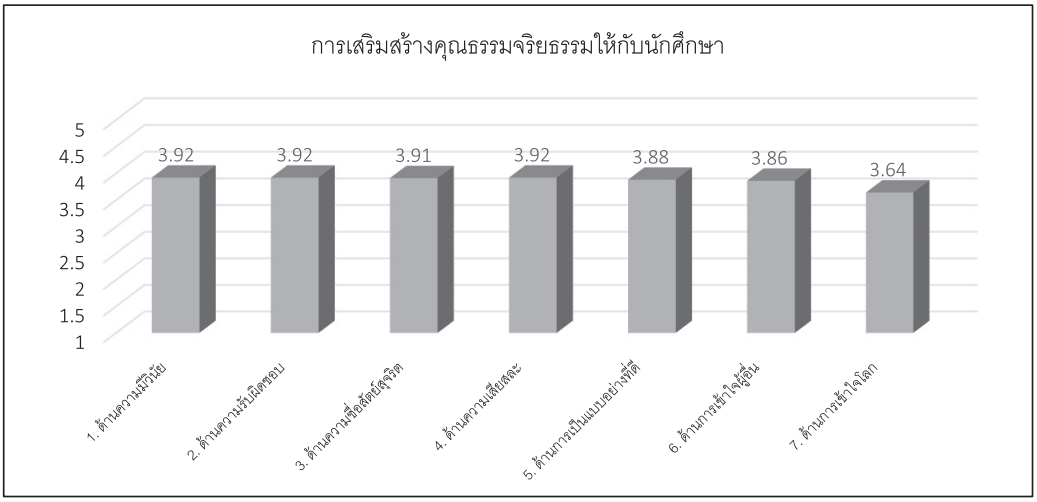
3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ สำหรับการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติซึ่งประกอบด้วยสถิติดังนี้คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากกระบวนการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งสรุปผลตามประเด็นหลักได้ 3 ส่วนสำคัญและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

1. ผลการศึกษาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ โดยผลการศึกษาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาโดยภาพรวมทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความมีวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี 6) ด้านการเข้าใจผู้อื่น และ 7) ด้านการเข้าใจโลก พบว่า ในภาพรวมนักศึกษาได้รับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบและความเสียสละ ซึ่งมีการเสริมสร้างมากที่สุดในระดับที่เท่าๆ กัน รองลงมาเป็นด้านความซื่อสัตย์สุจริต การเป็นแบบอย่างที่ดี การเข้าใจผู้อื่น และการเข้าใจโลก ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมและรายด้าน ผลการศึกษาดังกราฟที่ 1

กราฟที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ

จากกราฟที่ 1 พบว่า นักศึกษาได้รับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบและความเสียสละ ซึ่งมีการเสริมสร้างมากที่สุดในระดับที่เท่าๆ กัน ($\bar{X}$ = 3.92) รองลงมาเป็นด้านความซื่อสัตย์สุจริต ($\bar{X}$ = 3.91) การเป็นแบบอย่างที่ดี ($\bar{X}$ = 3.88) การเข้าใจผู้อื่น ($\bar{X}$ = 3.86) และการเข้าใจโลก ($\bar{X}$ = 3.64) ตามลำดับ

2. ผลการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งจากผลการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ สามารถนำเสนอข้อมูลในรูปของตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมของการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ

รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ	$\bar{X}$	SD.	ระดับความเหมาะสม
1. หลักการและเหตุผลของรูปแบบ	4.27	.324	มาก
2. จุดมุ่งหมายของรูปแบบ	4.21	.288	มาก
3. รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมฯ	4.55	.593	มากที่สุด
4. องค์ประกอบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมฯ			
4.1 องค์ประกอบด้านความมีวินัย	4.64	.387	มากที่สุด
4.2 องค์ประกอบด้านความรับผิดชอบ	4.67	.645	มากที่สุด
4.3 องค์ประกอบด้านความซื่อสัตย์สุจริต	4.53	.447	มากที่สุด
4.4 องค์ประกอบด้านความเสียสละ	4.52	.286	มากที่สุด
4.5 องค์ประกอบด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี	4.67	.418	มากที่สุด
4.6 องค์ประกอบด้านการเข้าใจผู้อื่น	4.76	.384	มากที่สุด
4.7 องค์ประกอบด้านการเข้าใจโลก	4.55	.641	มากที่สุด
5. ภาพรวมของรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ	4.63	.579	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 เป็นการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พบว่า ในภาพรวมการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.63) และมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 2 ประเด็นคือ หลักการและเหตุผลของรูปแบบ ($\bar{X}$ = 4.27) และจุดมุ่งหมายของรูปแบบที่สุดทุกด้าน ($\bar{X}$ = 4.21) ส่วนประเด็นอื่นๆ อยู่ในระดับมากที่สุดไม่ว่าเป็น รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมฯ รวมถึงองค์ประกอบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติในด้านต่างๆ ด้วย

จากการสร้างรูปแบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยสำหรับนำไปปรับใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านความมีวินัย	ยึดมั่นในหลักข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง
	ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม
	ควบคุมความประพฤติให้เหมาะสม
	ยอมรับหลักศีลธรรมและค่านิยมที่ถูกต้อง
	ชื่นชมยกย่องผู้ที่ปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านความรับผิดชอบ	มีจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบ
	ปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างปกติ
	ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สัมฤทธิผล
	พัฒนาตนเองให้มีความสามารถที่สูงขึ้น
	กำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติหน้าที่อย่างชัดเจน

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี	ยอมรับแนวปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม
	ปฏิบัติหน้าที่ไม่ขัดต่อค่านิยมทางสังคม
	เข้าใจบรรทัดฐานที่ถูกต้องในทางสังคม
	ชื่นชมยกย่องบุคคลที่ปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม
	กระตือรือร้นต่อการปฏิบัติตนที่ถูกต้องดีงาม

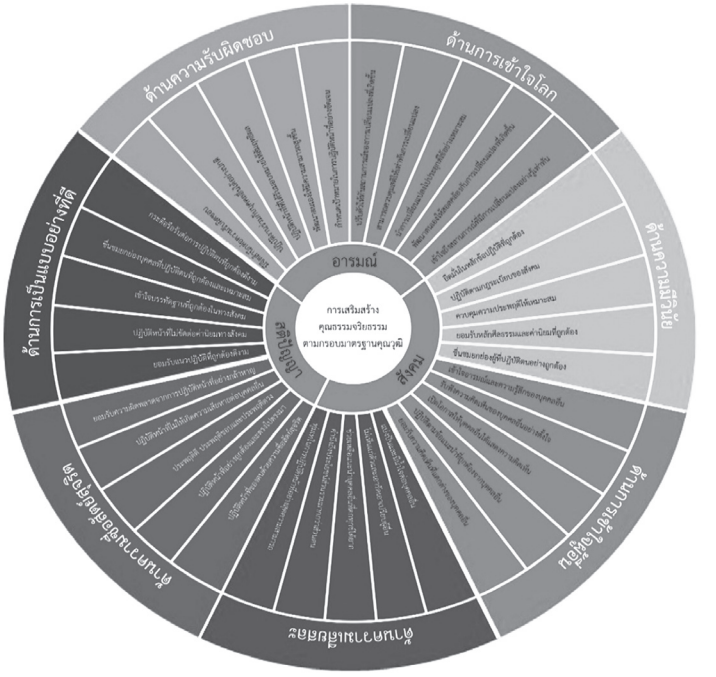
องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านการเข้าใจผู้อื่น	เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลอื่น
	รับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นอย่างตั้งใจ
	เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้แสดงความคิดเห็น
	ปฏิบัติตนตามข้อแนะนำที่ถูกต้องจากบุคคลอื่น
	ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างของบุคคลอื่น

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านความซื่อสัตย์สุจริต	ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
	ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและตรงไปตรงมา
	ประพฤติดีประพฤติชอบและประพฤติตรง
	ปฏิบัติหน้าที่ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น
	ยอมรับความผิดพลาดจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างกล้าหาญ

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านความเสียสละ	แบ่งปันและมีน้ำใจต่อบุคคลอื่น
	ไม่เห็นแก่ตัวและเอารัดเอาเปรียบบุคคลอื่น
	ช่วยเหลือแนะนำบุคคลอื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก
	คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
	ทุ่มเทในการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถ

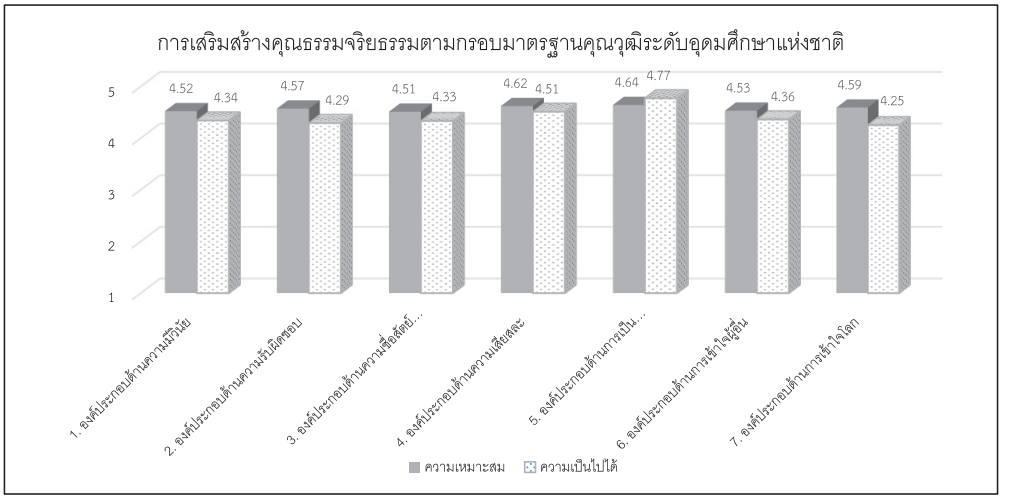
องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย
ด้านการเข้าใจโลก	ปรับตัวให้ทันสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
	สามารถควบคุมสติให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
	นำการเปลี่ยนแปลงไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม
	พัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
	เข้าใจถึงสัจธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน

จากองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยดังกล่าวข้างต้นที่เป็นส่วนสำคัญสำหรับนำไปใช้ในการกำหนด หลักการ วัตถุประสงค์ กิจกรรมประกอบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และการประเมินกิจกรรมอันเกิดจากการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษา จึงสามารถนำเสนอเป็นรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ดังนี้

3. ผลการประเมินรูปแบบทั้งในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติ สามารถนำเสนอได้ดังกราฟที่ 2

กราฟที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาไปปฏิบัติ

จากกราฟที่ 2 พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยลำดับแรกที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือองค์ประกอบด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี ($\bar{X}$ =4.64) รองลงมาคือองค์ประกอบด้านความเสียสละ ($\bar{X}$ = 4.62)

สำหรับความเป็นไปได้ในการนำการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี ($\bar{X}$ = 4.77) และองค์ประกอบด้านความเสียสละ ($\bar{X}$ = 4.51) ส่วนองค์ประกอบด้านอื่นๆ อยู่ในระดับมากตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติสามารถอภิปรายผลเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ได้แก่ 1) ด้านความมีวินัย 2) ด้านความรับผิดชอบ 3) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 4) ด้านความเสียสละ 5) ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี 6) ด้านการเข้าใจผู้อื่น และ 7) ด้านการเข้าใจโลก ซึ่งในภาพรวมนักศึกษาได้รับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางต่างๆ ที่ได้นำมาใช้ในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีมีความรับผิดชอบผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาที่จะต้องหล่อหลอมด้านคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในหลักสูตร พร้อมทั้งได้จัดให้มีการวัดผลในด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างชัดเจน จึงทำให้สถาบันการศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยผลการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานทุกด้านจึงอยู่ในระดับที่มาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของจิรภา คำทาและสมบัติ วรินทรนุวัตร (Kumtuo and Warinthornnuwat, 2016) ที่ได้ทำการศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาคณะบริหารธุรกิจ สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งผลการศึกษาระดับคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก 5 ด้าน อันได้แก่ด้านความเมตตา ด้านความรับผิดชอบ ด้านความอดทนอดกลั้น ด้านความมีวินัย และด้านความเสียสละ ส่วนด้านความซื่อสัตย์ และด้านความกตัญญูกตเวทีนักศึกษามีคุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ประเด็นที่มีความสำคัญสำหรับการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาคือการสร้างคุณลักษณะให้มีความโดดเด่นคือการสร้างความรู้สึกในด้านความรับผิดชอบ ที่แสดงถึงคุณลักษณะสำคัญของความเป็นคนดีอันเป็นพื้นฐานสากลที่สะท้อนถึงจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบที่จะสร้างหรือพัฒนาให้เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคุณลักษณะที่ดีของความเป็นคนดีของฮูอิทท์ (Huitt, 2014) ที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีว่าจะต้องมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ดังนี้

1) มีความรับผิดชอบ ซึ่งเน้นว่าต้องรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายอย่างมีคุณธรรม คือรู้ว่าควรทำอย่างไรจึงจะถูกต้องและไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเสียหาย และแสดงความรับผิดชอบและมีจริยธรรมต่อสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป 2) มีความสามารถในการกำกับวินัย การรักษาวินัยและบังคับตนให้อยู่ในระเบียบและกฎเกณฑ์ตามที่ตนเองวางกรอบไว้ 3) มีคุณธรรมที่แสดงออกทางค่านิยม จุดมุ่งหมายและกระบวนการที่สร้างสรรค์สังคม 4) มีมาตรฐานของความประพฤติส่วนตนและความคิดที่เป็นอิสระ

2. ผลการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พบว่า ในภาพรวมรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ซึ่งการสร้างรูปแบบจะทำให้เห็นถึงแนวทางต่างๆ ที่จะนำไปสู่การปรับใช้อย่างเหมาะสมจากต้นแบบที่มีการศึกษาและได้มีการนำไปทดลองใช้เป็นแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่จะช่วยกล่อมเกลาคุณภาพจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนากร วงค์ศรี, นันทกา โกมลเสน และรุ่งฤดี พรหมแก้วงาม (Wongsri, Komosan, and Phromkaewngam, 2008) ซึ่งได้ทำการศึกษาสภาพการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาและแนวทางพัฒนาการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาของโรงเรียนลำปางพาณิชยการและเทคโนโลยีจังหวัดลำปางผลการวิจัย พบว่า 1) ครูและนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่าวิธีที่ดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาในวิธีแรกคือการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่กับกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน การกำหนดระเบียบปฏิบัติของนักเรียนนักศึกษาและการควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 2) แนวทางพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาตามความคิดเห็นของครูคือครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนนักศึกษา 3) แนวทางพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาตามความคิดเห็นของนักเรียนคือครูควรเพิ่มความเอาใจใส่ต่อความประพฤติของนักเรียนนักศึกษาในทุกๆ ด้านอย่างต่อเนื่องและให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อสร้างความตระหนักในการอยู่ร่วมกันทางสังคม ดังนั้นการสร้างความตระหนักด้านคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญของการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาที่ทำให้เกิดความเข้าใจสังคม เข้าใจโลกได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลวิทย์ เจียรจิตต์ (Jearajit, 2011) ที่ได้ทำการศึกษาการตระหนักด้านจริยธรรมของนิสิตระดับอุดมศึกษากรณีศึกษานิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจากนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผลการวิจัย พบว่า นิสิตมีความตระหนักทางจริยธรรมในระดับค่อนข้างมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามระดับคะแนนเฉลี่ย คือ การซื่อสัตย์สุจริต การมีจิตมุ่งบริการ ทุกคนตรวจสอบได้ การงานสัมฤทธิ์ผลและการพัฒนาตนที่จะทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ผลการประเมินรูปแบบทั้งในด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริม-สร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัตินั้นผลการศึกษาความเหมาะสมของรูปแบบการสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติมี

ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ในขณะที่ความเป็นไปได้ในการนำการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติโดยภาพรวมมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ซึ่งในทางปฏิบัติที่จะนำรูปแบบไปปรับใช้ต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์ รวมถึงการเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้วย แต่อย่างไรก็ตามด้วยบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาจะต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษา ดังนั้นการมีรูปแบบที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติเพื่อการสร้างความตระหนักรู้อย่างเป็นระบบให้กับนักศึกษาในด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฐาปนีย์ พสิษฐ์เนาวกุล และพรสวรรค์ สุวัณณศรีย์ (2551) ที่ได้จัดทำการศึกษาสภาพปัญหาและหารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านการไม่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนของนักศึกษาเป็นรูปแบบที่ต้องมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยได้แก่ด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ระบบการเรียนรู้ ระบบการดูแลช่วยเหลือกิจกรรมเสริมหลักสูตร การสนับสนุนความร่วมมือเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ของสังคม

สรุป

รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับเกณฑ์มาตรฐานของหลักสูตรที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์แบบหลังจากสำเร็จการศึกษาไปแล้ว ดังนั้นในการศึกษาเพื่อสร้างรูปแบบสำหรับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติในครั้งนี้นั้นจะทำให้เห็นถึงองค์ประกอบหลักที่เป็นหัวใจสำคัญที่พึงประสงค์ องค์ประกอบย่อยที่เป็นตัวบ่งชี้เพื่อสร้างเป็นบรรทัดฐานให้กับนักศึกษา นอกจากนั้นได้จำลองกิจกรรมการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมซึ่งประกอบด้วยหลักการ วัตถุประสงค์ กิจกรรมประกอบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และการประเมินกิจกรรม เพื่อให้เห็นภาพรวมทั้งหลักการ แนวปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามองค์ประกอบตามที่กำหนดไว้ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาได้สอดคล้องตามเกณฑ์มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการศึกษาข้อเสนอแนะต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติสามารถให้ข้อเสนอแนะเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่านักศึกษาได้รับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติในระดับมากทุกด้าน ดังนั้นสถาบันการศึกษาควรดำเนินการในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1.1 ในด้านความมีวินัยนั้นสถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญกับการชื่นชมและยกย่องบุคคลที่ปฏิบัติตัวปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้อง รวมถึงเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีต่อนักศึกษาที่ประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้อง

1.2 ด้านความรับผิดชอบนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ให้กับนักศึกษา เพื่อเป็นการฝึกให้นักศึกษามีความรับผิดชอบในเบื้องต้นคือการรับผิดชอบต่อตนเอง เมื่อรับผิดชอบต่อตนเองได้แล้วจะส่งผลให้เกิดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในระดับที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะเมื่อสำเร็จการศึกษาไปแล้วพฤติกรรมในเรื่องของความรับผิดชอบก็จะติดตัวนักศึกษาไปด้วย จะทำให้นักศึกษามีทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อบทบาทในแต่ละสถานการณ์ต่อไปด้วย

1.3 ด้านความซื่อสัตย์สุจริตนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรสร้างความตระหนักในการปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นนักศึกษาที่ดีที่มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างถูกต้องและตรงไปตรงมา และยอมรับข้อบกพร่องอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ที่ผิดพลาดด้วยความทรนง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ

1.4 ด้านความเสียสละนั้นสถาบันอุดมศึกษาควรส่งเสริมให้นักศึกษาจัดกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงออกถึงการแบ่งปันและการมีน้ำใจต่อบุคคลอื่นตามกำลังความสามารถของตนเอง เพื่อเป็นการปลูกฝังในเรื่องของจิตสาธารณะให้กับนักศึกษาในระยะยาวที่เมื่อสำเร็จการศึกษาไปแล้ว จะมีจิตสำนึกที่ดีที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสังคมที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นด้วย จะทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรในระยะยาว

1.5 ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรมีการส่งเสริมหรือจัดกิจกรรมอันเป็นเวทีเปิดในลักษณะต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่มีคุณลักษณะที่ดี ประพฤติตนดี มีความซื่อสัตย์สุจริตเสียสละมาเป็นบุคคลต้นแบบที่จะทำให้นักศึกษาโดยทั่วไปสามารถยึดเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนตามได้อันเป็นการส่งเสริมและการสร้างค่านิยมที่ดีให้เกิดขึ้นกับสังคม

1.6 ด้านการเข้าใจผู้อื่นนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรมีการส่งเสริมและจัดกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นการแสดงออกถึงการรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่น สามารถปฏิบัติตนตามข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น เปิดโอกาสให้บุคคลอื่นได้แสดงออกถึงความคิดเห็นอย่างรอบด้าน และมีความสามารถในการเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลอื่นอย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข ที่จะต้องมีการยอมรับและรับฟังรวมถึงการเคารพต่อกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน จะได้ไม่เกิดความขัดแย้งในสังคม

2. ผลการศึกษารูปแบบและการประเมินรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติไปปฏิบัติ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือองค์ประกอบด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี และองค์ประกอบด้านความเสียสละ ดังนั้นสถาบันการศึกษาควรดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 การตระหนักถึงความสำคัญของการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่จะปลูกฝังให้กับนักศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถกำหนดเป็นนโยบายอย่างชัดเจน แล้วกำหนดให้การจัดการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชามีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปด้วยตามความเหมาะสมที่สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้มานั้นจะนำไปใช้ให้เกิดคุณค่ากับสังคมและตนเองอย่างไรบนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกต่อความรู้ที่ต้องควบคู่คุณธรรม โดยการสร้างบุคคลต้นแบบที่จะนำมาใช้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับการยึดเป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง

2.2 การปรับใช้รูปแบบจากองค์ประกอบต่างๆ โดยยึดหลักการ วัตถุประสงค์ กิจกรรมการเสริม-สร้างคุณธรรมจริยธรรมและการประเมินกิจกรรมควรคำนึงถึงความสัมพันธ์และสร้างความรู้สึกไม่กดดันจนทำให้นักศึกษาขาดความสนใจที่จะนำไปสู่การต่อต้านการจัดการเรียนการสอน และไม่ให้ความร่วมมือ นอกจากนั้นสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันที่จะทำให้นักศึกษาเกิดการรับรู้ที่ดีและมีความเข้าใจที่มากขึ้นด้วย

References

Department of Education. (2001). The Development of Ethical Youth Features. Bangkok: Printing Department of Religious Affairs..

Department of Juvenile Observation and Protection. (2017). Children and juveniles were prosecuted by the Department of Juvenile Observation and Protection Nationwide by age from 2011-2015. From

http://www.djop.go.th/stat/statbetween2008- 2011/item/308. September 12, 2017.

Huitt, W. G. *Moral and character development.* Valdosta State University. [Online]. Available; http://www.wilderdom.com/character.html (2014, June 12).

Jearajit, C. (2011). Ethical Recognition of Higher Education Students Case Study of Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University. Department of Sociology Faculty of Social Sciences Srinakharinwirot University.

Kornjanthes, C. (2015). *Understanding others.* From https://pirun.ku.ac.th/~agrpct/envelop/understand.doc. October 16, 2015.

Kumtuo, J. and Warinthornnuwat, S. (2016). Moral and ethical education of students of the Faculty of Business Administration. Thai-Japanese Technology. Humanities and Social Sciences Year 9 No. 2 2016.

Mehrens & Lehmann. (1991). *Measurement and Evaluation in Education and Psychology*. (4th ed). Holt, Rinehart and Winston, New York.

Ministry of Education. (2002). *National Education Act, (1999), as amended (No. 2) 2002*. Bangkok: Prikwarn Graphic.

Office of Buddhism. (2015). *The sacrifice.* From http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=1485:2009-10-24-08-01-02&catid=96:2009-09-19-10-13-59&Itemid=326. November 14, 2015.

Office of the Higher Education Commission. (2009). *Thai Qualifications Framework for Higher Education. (2009) and practices.* From http://www.mua.go.th/users/tqf-hed/news/ FilesNews/FilesNews3/News328072552.pdf. November 15, 2015.

Phophichit, N. (2017). Buddhist Psychological Factors Related to Resilience of Adolescents in Bangkok. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 253-263.

Sirimahasakorn, B. (2003). *Teaching Techniques to enhance the desired features.* Bangkok: Book Point.

Suksalapong, J. (2013). *Trends of Corruption in Thailand.* Law Office. Office of the Secretary of the House of Representatives.

Tantiprayanawong, S. and Taveewan, S. (2009). *Promoting the virtue of efficiency: Case studies of children/youth and government officials.* Department of Religious Affairs, Ministry of Culture.

Udomphichikul, T. (2002). Educational Economics with Curriculum Studies. Bangkok: Srinakharinwirot University.

Wongsri, R., Komosan, N. and Phromkaewngam, R. (2008). *Development of Moral Ethics for Students in Lampang Commercial and Technology School. Lampang. Research Report***.** Lampang Vocationnal College of commerce and Technology. Lampang.

Yamane, T. (1960). *Statistics: An Introductory Analysis.* Singapore: Harper International Edition.

การจัดการความขัดแย้งการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ*

Conflict Management in the Issuance of Land Title Documents of the Department of Lands in the National Reserved Forests

มนตรี นามจิรโชติ และ กฤษณา ไวสำรวจ
Montri Namjirach and KrisnaVaisamruat
มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
Western University
Email: BossMontri@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) การออกเอกสารสิทธิในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (2) องค์ประกอบของความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐ และภาคประชาชน (3) มาตรการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการออกเอกสารสิทธิที่ดินของกรมที่ดิน

ผลการวิจัยพบว่า 1) นโยบายของรัฐบาลในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินแต่ละรัฐบาล จะขัดแย้งกับ รัฐบาลก่อนหน้านี้ (2) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประกาศหาผู้คัดค้าน (3) มีความขัดแย้งด้านเทคนิคในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน(4) ไม่มีการบริหารจัดการข่าวสารเกี่ยวกับ ข้อมูลที่ดินอย่างถูกต้องให้ประชาชนรับรู้ (5) มีการทุจริตในกระบวนการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของ ข้าราชการการเมือง ข้าราชการประจำและกลุ่มผู้มีอิทธิพล ทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย

ข้อเสนอแนะ : (1) รัฐบาลต้องทบทวนนโยบายการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของรัฐบาลที่ผ่านมา ก่อนที่จะแถลงนโยบายในด้านนี้ของรัฐบาลปัจจุบัน (2) ปัญหาเรื่องที่ดินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นปัญหาเร่งด่วนที่รัฐบาลต้องแก้ไข จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น และการประสานงาน ภาครัฐควรใช้การประนีประนอมด้วยสันติวิธี (3) ใช้แนวทางการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่เพื่อการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน (4) สร้างระบบการตรวจสอบของภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็งพร้อม ที่จะเดินไปพร้อมๆ กับภาครัฐ

คำสำคัญ: การออกเอกสารสิทธิในที่ดิน; ความขัดแย้ง; เขตป่าสงวนแห่งชาติ

---

*Received December 15, 2017; Accepted May 11, 2018.

Abstract

The objectives of this research were to study: (1) The issuance of land title documents, which causes overlapping of land in the national reserved forest. (2) Elements of conflict between the government and the people in the issuance of land title documents. (3) Remedies and suggestions for the issuance of land title documents of the Department of Lands.

Findings of this research were: (1) Government policy on issuance of land title documents will conflict with the previous government. (2) Lack of public participation in the dissemination of the objections. (3) There has been a technical conflict in the issuance of land title documents. (4) There is no accurate management of land information to the public. (5) There has been a corruption in the process of issuance of land title documents for politicians, civil servants and influential groups.

Recommendations were as follows: (1) The government must review the government's past issuance of land title policy before announcing its current government policy. (2) The land issue is a structural problem, which is an urgent issue that needs to be resolved by the government, so there should be more publicity and coordination should the government use peaceful compromise. (3) The state should adopt a new state management approach for issuing land title documents. (4) Establish a strong public sector monitoring system that is ready to go along with the government.

Keywords: Issuance of land title documents; Conflict; the national reserved forests.

บทนำ

ที่ดินในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ที่ดินของเอกชน และที่ดินของรัฐ โดยที่ดินของเอกชน คือ ที่ดินที่ประชาชนมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ส่วนที่ดิน ของรัฐ คือ ที่ดินที่รัฐเป็นเจ้าของซึ่งมีหลายประเภทแต่ละประเภทจะมีกฎหมายเฉพาะให้อำนาจในการ ดูแลรักษา เช่น ที่ดินป่าไม้ ที่ดินอุทยานแห่งชาติ ที่ดินแม่น้ำที่ดินทางหลวง ที่ดินสำนักงานการปฏิรูป เพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ที่ดินราชพัสดุ ที่ดินนิคมสร้างตนเอง ที่ดินสาธารณประโยชน์ (Land Department, 2011) เป็นต้น

การจัดการที่ดินในประเทศไทยในอดีต มีความสำคัญไม่มากนักเนื่องด้วยพื้นที่รกร้างว่างเปล่ามีปริมาณมาก ในสมัยอยุธยาหรือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่มีการหวงห้ามการบุกเบิกป่ามาเป็นที่ ทำกิน รวมถึงมีการส่งเสริมให้ราษฎรบุกเบิกป่าเป็นนา เช่น ถ้าใครบุกเบิกป่าเป็นนาจะได้รับการยกเว้น ภาษีเป็นเวลา 3 ปี เป็นต้น ปี พ.ศ. 2470 คณะกรรมการพิจารณาวางโครงการเรื่องที่ดินของประเทศ ถือได้ว่าเป็นนโยบายสาธารณะประโยชน์ว่าด้วยการจัดการที่ดินของรัฐ มีความเห็นว่าประเทศไทยยังมี ที่ดินอยู่อีกมาก โดยส่วนใหญ่เป็นเป็นป่าดงที่ไม่มีการทำประโยชน์ ถึงแม้จะมีการบุกรุกแผ้วถางป่าซึ่ง เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็ช่วยแปรสภาพป่าให้เป็นไร่นาจึงควรยึดเป็นนโยบายที่จะไม่เอาโทษผู้บุกรุกที่ดินของรัฐ (Vongvattanasan, 2526)

ความเปลี่ยนแปลงของการถือครองที่ดินหรือการบุกเบิกที่ทำกินในป่าเริ่มมีมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 ที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นช่วงที่มีการขยายตัวทางการค้าและการปลูกพืชเชิงพาณิชย์อย่างกว้างขวาง แต่ภาครัฐก็มิได้ให้ความสำคัญต่อการบุกรุกป่า ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธุ์ และมิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด ได้ชี้ให้เห็นว่าการบุกเบิกพื้นที่ป่าเกิดมาจากหลายปัจจัย เช่น การที่ภาครัฐได้ มีการให้สัมปทานป่าไม้ทั้งบริษัทต่างประเทศและบริษัทของคนไทยเพื่อนำไม้ไปทำหมอนรถไฟทำให้ไม้ ใหญ่หมดไป จึงทำให้สะดวกต่อการบุกเบิกที่ดินทำกิน การขยายตัวของพืชพาณิชย์กระตุ้นให้เกิดความ ต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูก การที่ทางราชการได้เข้าไปจัดตั้งชุมชนในเขตป่าเป็นหมู่บ้านทางราชการ เพื่อความมั่นคงและจัดที่ดินเพื่อขจัดความยากจน เป็นต้น และในปี พ.ศ.2489 ภาครัฐได้ให้มีการ แจ้งสิทธิครอบครองและออกเอกสาร ส.ค. 1 แม้ไม่ใช่เอกสารสิทธิ แต่ชาวบ้านถือว่าเป็นเอกสารสิทธิ ชนิดหนึ่ง แนวทางปฏิบัติเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่ารัฐบาลส่งเสริมการบุกเบิกพื้นที่ป่า ประกอบกับ รัฐมีนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์จึงไม่มีการป้องปราม คนที่เข้าไปอยู่ในเขตป่าสมัยนี้จึงเป็น “ผู้บุกเบิก” ซึ่งตอนหลังกลายเป็น “ผู้บุกรุก” (kanjanaphan, 2538

การกระจายการถือครองที่ดินของภาครัฐยังคงไม่ประสบความสำเร็จ ดูได้จากตัวเลขการขึ้นทะเบียนคนจนทั่วประเทศของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตช.) ในปี พ.ศ. 2547 พบว่ามีคนจนและเกษตรกรรายย่อย มาขึ้นทะเบียนเพื่อขอรับความช่วยเหลือด้านที่ดิน กว่า 5 ล้านคน (ใช้เกณฑ์รายได้คนจนที่ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อปี) ที่ดินอยู่ในมือคนจนเพียงร้อยละ 10 ที่ดินที่จัดสรรไปให้ประชาชนก็ถูกนำไปขายต่อ พื้นที่ในเขตปฏิรูปจำนวนมากอยู่ในมือผู้อิทธิพลที่ทำให้การจัดสรร

เป็นไปไม่ได้ (Samutcha, 2554) ทั้งนี้ได้พบว่าปัญหาการกระจายการถือครองที่ดินในสังคมไทยมีหลายประการ เช่น การมีหน่วยงานที่กำกับหลากหลายทำให้ไม่มีเอกภาพในการทำงาน ผู้ถือครองที่ดินรายใหญ่ล้วนแล้วแต่มีทั้งอิทธิพลและอำนาจ รวมถึง การที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายมรดกและกฎหมายที่ เก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้าและจำกัดการถือครองที่ดินไม่มีความจริงจังกับปัญหาการกระจายที่ดิน (kraiyoonwong, 2006)

ต่อมาเมื่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้เข้ามาบริหารประเทศและได้มีนโยบายเอาคืนผืนป่า ทำให้เกิดมีการขัดแย้งในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินระหว่างภาครัฐกับประชาชนโดยเฉพาะประเด็นการบุกรุกที่ดินอุทยานแห่งชาติสิรินาถ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งเป็นคดีที่สนใจเพราะกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการทวงคืนผืนป่าอุทยานแห่งชาติสิรินาถที่ถูกกลุ่มนายทุนบุกรุกก่อสร้างเป็นโรงแรม และบ้านพักตากอากาศ ซึ่งนายนิพนธ์ โชติบาล อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติฯ ได้เปิดเผยว่ามีการเปิดยุทธการทวงคืนผืนป่าอุทยานแห่งชาติสิรินาถอย่างเข้มข้นในเดือนกันยายน–ตุลาคม พ.ศ. 2558 การขัดแย้งการออกเอกสารสิทธิในที่ดินระหว่างภาครัฐกับประชาชนที่เด่นชัดอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ปรากฏการณ์ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐกับประชาชนชาวสกลนคร โดยสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ยื่นคำขอออกโฉนดที่ดินให้แก่วัดดอนสวรรค์ (ร้าง) ในพื้นที่บริเวณเกาะดอนสวรรค์ ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภททรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน และในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2555 ประชาชนได้มีการรวมตัวกันออกมาชุมนุมเคลื่อนไหวคัดค้านการออกโฉนดที่ดินวัดดอนสวรรค์ของหน่วยงานภาครัฐที่ไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงให้ประชาชนทราบ ในเวลาต่อมาจังหวัดสกลนคร ได้แจ้งให้ทางสำนักงานที่ดินจังหวัดสกลนคร ระงับการออกโฉนดที่ดินวัดดอนสวรรค์

แต่เหตุการณ์ในความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชนชาวจังหวัดสกลนครมิได้ยุติลง ปรากฏการณ์นี้ถือเป็นตัวอย่าง ที่สะท้อนการปฏิบัติงานขององค์การภาครัฐ รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานรัฐที่มีความขัดแย้งอย่างชัดเจน ในเรื่องความขัดแย้งที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (Rakkcamsuk, 2014) พื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี มีเหตุการณ์การทวงคืนผืนป่าของคณะรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ โดยติดตามคดีการบุกรุกเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาใหญ่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 การขีดเขตป่าไม้ทับซ้อนกับที่ดินภาครัฐกับภาครัฐ และหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ ได้กล่าวหาเจ้าหน้าที่ที่ดินการนำเดินสำรวจออกโฉนด นำไปสู่ความขัดแย้งของหน่วยงานภาครัฐ ที่ได้สำรวจออกเอกสารสิทธิโฉนดที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และ พื้นที่หวงห้ามตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 ซึ่งที่ดินดังกล่าวไม่ อยู่ในหลักเกณฑ์ที่จะออกโฉนดที่ดินได้ตามประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 58 และ 58 ทวิ และ กฎกระทรวงฉบับที่ 43 (พ.ศ. 2537)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการออกเอกสารสิทธิในพื้นที่ที่มีการทับซ้อนกับที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาใหญ่ที่เป็นปรากฏการณ์ปมขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาครัฐและ ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชนผู้นำเดินสำรวจออกโฉนดที่ดิน อาจกล่าวได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับกรมที่ดิน และความขัดแย้งระหว่าง กระทรวงทรัพยากร-

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับประชาชนผู้นำเดินสำรวจออกโฉนดที่ดิน ทั้งนี้เพื่อสามารถนำผลการวิจัยเสนอต่อกรมที่ดินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับเปลี่ยนแนวทางในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาการณ์ปัจจุบันโดยเป็นไปตามหลักของกฎหมาย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการออกเอกสารสิทธิในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐ และภาคประชาชน
3. เพื่อศึกษามาตรการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการออกเอกสารสิทธิที่ดินของกรมที่ดิน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยทั้งหมด จำนวน 26 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นผู้กำหนดนโยบาย จำนวน 2 คน ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงมหาดไทยกับที่ปรึกษาและคณะทำงานทางคดีกรรมาธิการสำนักคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตใน ภาครัฐ

กลุ่มที่ 2 คือ ผู้บริหารระดับสูง จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด 1 คน รองอธิบดีกรมที่ดิน 1 คน ผู้ตรวจราชการกรมที่ดิน 2 คน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ในภาครัฐ 1 คน

กลุ่มที่ 3 คือ ผู้ปฏิบัติ จำนวน 14 คน ประกอบด้วย เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด 1 คน ธนารักษ์ พื้นที่จังหวัด 1 คน หัวหน้ากลุ่มวิชาการที่ดิน 1 คน หัวหน้างานรังวัด 3 คน หัวหน้าป้องกันรักษาป่า สำนักบริหาร 1 คน หัวหน้าสำนักงานปลัดเทศบาล 1 คน นักวิชาการที่ดินกรมที่ดิน 1 คน เจ้าหน้าที่ กรมป่าไม้ในพื้นที่ 1 คน ผู้ปกครองท้องที่ในพื้นที่ 2 คน และนายช่างรังวัด 2 คน

กลุ่มที่ 4 คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ประชาชนในพื้นที่ผู้นำเดิน สำรวจออกเอกสารสิทธิในที่ดิน 4 คน และกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่ 1 คน

เครื่องมือที่ใช้เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย (1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้างเพื่อการสัมภาษณ์แบบกึ่งเป็นทางการกับผู้ที่มีหน้าที่ ในการกำหนดนโยบายและผู้บริหารระดับสูง (2) แบบการสนทนากลุ่มที่ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยมีศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นผู้วิจัยสร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ขึ้นเองโดยการศึกษาประเด็นคำถาม จากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สร้างเป็นคำถามให้มีการครอบคลุมตามขอบเขตของการวิจัยอันเป็นสิ่งที่ต้องการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เรียงลำดับคำถาม เนื้อหาของคำถามอย่าง

เป็นระบบ แบบสัมภาษณ์ที่กึ่งโครงสร้าง และแบบสนทนากลุ่มเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องวัตถุประสงค์ นำข้อแนะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมตามคำแนะนำแล้วจึงนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการถอดรหัสข้อมูลด้วยการลดทอนขนาดข้อมูล แล้วใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ แล้วเรียบเรียงจำแนกอย่างเป็นระบบ นำมาตีความ ประกอบกับการวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา เชื่อมโยงความสัมพันธ์และหารูปแบบของความสัมพันธ์ แล้วอภิปรายผลตามแนวคิด ทฤษฎี เพื่อสร้างข้อสรุปข้อเสนอแนะ นำเสนอข้อมูลการวิจัยโดยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ผู้วิจัยสามารถทำการสรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. การออกเอกสารสิทธิในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

การออกเอกสารสิทธิในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เป็นการออกโฉนดที่ดินโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอาจเกิดขึ้นได้สองกรณี ได้แก่ 1) การออกโฉนดที่ดินทับซ้อนที่ดินในที่ดินของรัฐ และ 2) การออกโฉนดทีดินทับซ้อนที่ดินของบุคคลอื่น นำมาซึ่งความเสียหาย อันเกิดขึ้นกับภาครัฐและบุคคลภายนอก แนวคิดของราชการที่จะพัฒนาการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน ได้พัฒนาขึ้นมาอย่างมีระบบแบบแผน ในการที่จะควบคุมมิให้เกิดการทุจริตและปัญหาการทับซ้อนของการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน โดยเฉพาะแนวคิดหรือนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย ที่ให้ข้าราชการประจำปรับปรุงการทำงานที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินมาก ขึ้น ซึ่งก็จะทำ ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย สำหรับสาเหตุการออกเอกสารสิทธิ ในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ผู้วิจัยสรุปได้ 2 ประเด็น ดังนี้

(1) การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่สอบสวนสิทธิ์กระทำโดยไม่ได้เข้าไปพิสูจน์ถึงการ ได้มาซึ่งที่ดินที่ประชาชนนำมาออกโฉนด จึงทำให้การพิสูจน์สิทธิ์การได้มาซึ่งที่ดินแปลงนั้นมีข้อมูลผิดพลาดคลาดเคลื่อน เพราะหากพิจารณาแล้วไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายที่ดินเจ้าหน้าที่ สอบสวนจะต้องแสดงการสอบสวนสิทธิ์ลงในใบไต่สวน (น.ส. 5) ให้ได้ความที่เป็นไปตามระเบียบข้อ กฎหมาย แต่การดำเนินการของเจ้าหน้าที่อาจจะมิได้เข้าไปตรวจสอบสภาพพื้นที่ แต่ใช้วิธีการรวบรัด โดยการสอบสวนที่บ้านผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำ ให้ได้ข้อมูลการสอบสวนสิทธิ์ที่ผิดพลาด คลาดเคลื่อน จึงทำให้ส่งผลเสียหายแก่ทางราชการอย่างร้ายแรง

(2) การออกเอกสารสิทธิที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ สาเหตุการทับ ซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เนื่องจากนโยบายรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งจะมีแนวทางสวนทาง กับนโยบายกับรัฐบาลที่มาจากรัฐประหาร จึงส่งผลให้กรมป่าไม้ต้องขีดเขตแนวป่าสงวนแห่งชาติเพื่อ ป้องกันการบุกรุกที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งนี้ในอดีตการขีดเขตป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้ใช้สีเมจิกขีด เขตป่าในระวางแผนที่ 1/50,000 ซึ่งหัวปากกาสีเมจิกเมื่อเทียบกับระวางแผนที่ ยูทีเอ็ม 1/40,000 แล้วความหนาของแนวเส้นเมจิกจะกินในพื้นที่จริงประมาณสามร้อยเมตร จึงเป็นประเด็นข้อพิพาท แนวเขตป่าสงวนระหว่างกรมป่าไม้และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมาโดยตลอด

2. องค์ประกอบของความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐและภาคประชาชน

ปัญหาในการบริหารจัดการในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อแก้ไขปัญหาการทับซ้อนของการออกเอกสารสิทธิในที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยในการบริหารงาน และการจัดการของกรมที่ดินยังขาดปัจจัยการบริหาร 4 Ms ที่ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) การจัดการ (Management) และวัสดุ (Material) ดังนี้

ปัจจัยด้านคน (Man) คือ การขาดแคลนอัตรากำลังของกรมที่ดิน กรมป่าไม้ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน ที่ทำให้บุคลากรมีไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้มีความคล่องตัวและถูกต้องตามระเบียบข้อกฎหมาย และส่งผลให้งานเสร็จไม่ทันเวลา เกิดความคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องขาดความรอบครอบ

ปัจจัยด้านเงิน (Money) หรืองบประมาณรายจ่าย เมื่อข้าราชการมีค่าตอบแทนไม่พอก็จะสร้างปัญหาที่ตามมาก็คือการทุจริตต่อหน้าที่ทุกรูปแบบเพื่อความอยู่รอดของตนเอง

ปัจจัยด้านการจัดการ (Management) คือการจัดการในการดำเนินการในส่วนของกรมที่ดินกับกรมป่าไม้ให้เป็นเรื่องเดียวกันโดยมีความจริงใจในการที่จะแก้ไขปัญหาการขีดเส้นเขตป่า สงวนแห่งชาติอย่างถูกต้องและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนราชการทุกภาคส่วน โดยยึดถือเส้นเดียวกัน มาตราส่วน 1/4,000 ซึ่งเป็นมติคณะรัฐมนตรีที่จะต้องดำเนินการให้สำเร็จรุล่วง หากแต่เหตุการณ์ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันการบริหารจัดการเรื่องการขีดเขตป่าไม้ก็ยังไม่สำเร็จ

ปัจจัยด้านวัสดุ (Material) คือ การขาดแคลนเครื่องมือที่จะดำเนินการให้ได้แนวเขต ป่าไม้ที่จะเป็นเส้นเดียวกัน ในปัจจุบันกรมที่ดินและกรมป่าไม้ได้ของบประมาณมาเพื่อซื้อเครื่องมือที่ใช้ สัญญาณจากดาวเทียมเพื่อกำหนดพิกัดภูมิศาสตร์ที่เป็นระบบโครงข่ายการรังวัดด้วยดาวเทียมแบบจลน์ (Real Time Kinematics: RTK) แต่เครื่องมือมีราคาที่สูงมาก เช่นเดียวกับกรมป่าไม้ที่ขาด แคลนทั้งเครื่องมือและบุคลากรที่มีความรู้ในการใช้เครื่องมือที่เป็นวิทยาการใหม่และทันสมัย

ดังนั้นการที่รัฐบาลมีกระบวนการดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน บนพื้นฐานการ ขาดแคลนปัจจัยการบริหารงานที่สำคัญทั้งบุคลากร งบประมาณ การจัดการ และเครื่องมือ ของภาค ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจะส่งผลเสียหายต่อ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทันที

และส่งผลให้ในอนาคตต้องเพิกถอนโฉนดที่ดินตามมาตรา 61 แห่งประมวลกฎหมาย เมื่อพิสูจน์ได้ว่าเอกสารสิทธิในที่ดินฉบับนั้นๆ ออกมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ปัจจัยแวดล้อมภายในองค์กรและภายนอก

ปัจจัยแวดล้อมภายในองค์กรและภายนอกองค์กรต่อการบริหารจัดการในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อแก้ไขปัญหาการออกเอกสารสิทธิในที่ดินทับซ้อนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ปัจจัยภายใน : (1) การขาดแคลนอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ทั้งในระดับผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติในการดำเนินการออกโฉนดที่ดิน (2) การมีงานในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ล้นมือในงานประจำหนักมาก ทำไม่ทันเวลาที่ทางราชการกำหนด มีงานคั่งค้างมาก

ปัจจัยภายนอก : (1) ด้านนโยบายของรัฐบาลไม่มีเอกภาพและไม่มีความต่อเนื่องเมื่อ เปลี่ยนรัฐบาลใหม่ ทำให้การปฏิบัติงานจะไม่มีความต่อเนื่อง (2) การทุจริตต่อหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกจากการที่นักการเมืองและข้าราชการประจำชั้นผู้ใหญ่ใช้อำนาจหน้าที่บังคับให้ข้าราชการระดับล่าง (ผู้ปฏิบัติในพื้นที่) กระทำการกระทำทุจริตต่อหน้าที่ จากการติดสินบนหรือได้ สร้างแรงจูงใจว่าจะให้หรือให้สินบนเป็นทรัพย์สินหรือตำแหน่งหน้าที่ราชการตลอดจนการโยกย้าย

3) การนำนโยบายในการพัฒนาที่ป้องกันการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ทับซ้อนกับการออกเอกสารสิทธิในที่ดินไปสู่การนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมของสังคมไทย

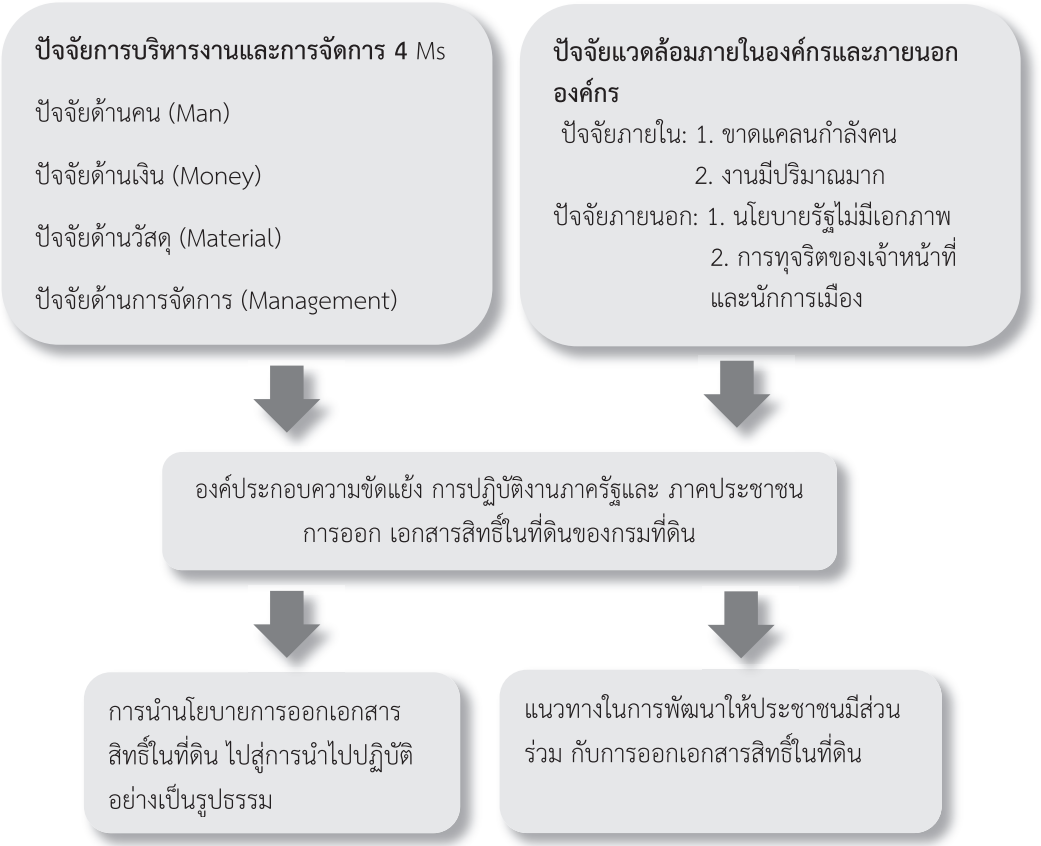
อาจกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลแต่ละรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศมีแนวคิดมาจากการรับปากรับคำจากประชาชน ซึ่งเป็นนโยบายพรรคการเมืองที่นำมาหาเสียง จนนำมาสู่การกำหนดเป็นนโยบายของรัฐบาล ซึ่งในการเปลี่ยนรัฐบาลแต่ละครั้งนำมาซึ่งการประกาศนโยบายที่สวนทางกับรัฐบาลก่อนหน้าเสียทุกครั้งไป การนำปัญหาเรื่องที่ดินเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรจึงเป็นเรื่องที่แก้ไขไม่ตรง จุดที่จะแก้ไขปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วนให้สัมฤทธิ์ผลแต่อย่างใด จากปรากฏการณ์การนำปัญหาเรื่องที่ดินเข้าสภาฯ นับครั้งไม่ถ้วนจนถึงยุคปัจจุบันเป็นรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารก็ยังไม่มีข้อยุติที่จะ แก้ไขให้เป็นที่พึงพอใจในสังคม การเมืองและความมั่นคงได้แต่อย่างใด โครงการแนวทางเส้นเดียว (one map) เป็นนโยบายที่กำลังดำเนินการอยู่ในรัฐบาลยุคนี้ ถ้าผู้ใหญ่ในบ้านในเมืองมีความจริงใจในการแก้ไขปัญหาที่ดินก็จะสัมฤทธิ์ผลได้ แต่การดำเนินการต้องเป็นไปด้วยความชอบธรรม

4) แนวทางในการพัฒนาให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินที่ทับซ้อนกับที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

จากแนวคิดการให้บริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS) ซึ่งได้เน้นรากฐานตัวแบบชุมชนและประชาสังคม บนพื้นฐานของการดูแลซึ่งกันและกัน ความไว้เนื้อเชื่อใจ ทำงานร่วมกันเป็นทีม ชุมชนย่อมมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและมีระบบการติดต่อสื่อสารและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่มีประสิทธิผล ความเป็นชุมชนจึงเป็นหนทางหนึ่งในการทำให้เกิดความสมานฉันท์ ซึ่งการบริหารรัฐกิจในรัฐบาลปัจจุบันพบว่าช่วง

วันที่ 8 มกราคม และ 28 มีนาคม พ.ศ. 2559 รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทย เห็นชอบให้กรมที่ดินออกระเบียบเป็นมาตรการกำหนดพื้นที่ ที่จะเดินสำรวจออกโฉนดที่ดิน ในระดับจังหวัดให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ที่จะเดินสำรวจออกโฉนดที่ดินมากขึ้น กว่าเดิมและพิจารณาเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบโดยเฉพาะหนังสือที่ขอความร่วมมือให้นำข้อมูลที่ดิน นำเดินสำรวจออกโฉนดที่ดินเข้าที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการชุมชนเทศบาล เข้าร่วมในการกลั่นกรองและพิจารณาในการพิจารณารายละเอียดของที่ดินที่จะออกโฉนดแต่ละแปลงว่า เป็นที่สงวนหวงห้ามหรือเป็นที่สาธารณประโยชน์หรือเป็นที่ดินของรัฐหรือไม่ เพื่อให้ศูนย์เดินสำรวจนำไปประกอบการพิจารณาดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายที่สอดรับกับแนวทางของแนวคิดการให้บริการสาธารณะแนวใหม่ที่ส่งผลให้กรมที่ดินมีระเบียบออกมาดังที่ ได้กล่าวมาข้างต้น

จากการศึกษา องค์ประกอบของความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐและภาคประชาชนการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินผู้วิจัยสามารถนำเสนอเป็นภาพแผนภูมิได้ ดังนี้

ภาพแสดง องค์ประกอบของความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐและภาคประชาชน การออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดิน

3. มาตรการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการออกเอกสารสิทธิที่ดินของกรมที่ดิน

3.1 การบังคับใช้กฎหมาย

1) กรมที่ดินควรมีการกำหนดระเบียบ คำสั่ง ขั้นตอนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้ เคร่งครัดและชัดเจนในการดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็น ด้วยความถูกต้อง หากมีเจตนาทุจริตต้องดำเนินการลงโทษทั้งด้านวินัยและทางอาญาแผ่นดินต่อไป

2) ลดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ ประเด็นการวินิจฉัยที่เห็นสมควร ใน 2 ส่วนคือ

(1) ควรลดการใช้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ เพราะอาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนจากการที่ขาดความรู้ความเข้าใจในกฎระเบียบอย่างชัดเจน

(2) ควรลดอำนาจตามบทบัญญัติมาตรา 61 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินที่บังคับใช้ในปัจจุบัน โดยการลดอำนาจอธิบดีกรมที่ดินหรือผู้ซึ่งอธิบดีกรมที่ดินมอบหมาย มีอยู่ 2 ส่วน คือ อำนาจดุลพินิจและอำนาจผูกพัน

3) ลดช่องว่างในการแสวงหาผลประโยชน์ในแต่ละขั้นตอนการดำเนินการเจ้าหน้าที่ ของกรมที่ดิน ที่ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่เดินสำรวจรังวัดทำแผนที่ เจ้าหน้าที่โยงยึดหลักเขต เจ้าหน้าที่สอบสวนสิทธิ ผู้กำกับการรังวัด ผู้กำกับการเดินสำรวจ และผู้อำนวยการศูนย์เดินสำรวจ โดยกรมที่ดินจะต้องกวดขันเข้มงวดทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีวินัยในการทำงาน ให้บริการกับประชาชนด้วย ความเที่ยงธรรมตามระเบียบกฎหมาย และเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อการมีสัมพันธภาพที่ดีอันนำไปสู่การลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้จากความไม่เข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ได้ระหว่างเจ้าหน้าที่ ของรัฐกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน และหากมีการกระทำผิดควรมีการ ดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำการทุจริต ทั้งทางวินัย และทางอาญาอย่างเด็ดขาดด้วย

3.2 การใช้เครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาในการออกเอกสารสิทธิ

1) กำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ให้ชัดเจน โดยยึดถือตามระเบียบเดียวกัน

2) กำหนดแนวเขตที่ดินให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยใช้มาตราส่วน 1:4,000 ซึ่งมาตราส่วนเดียวกันกับกรมที่ดิน เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ในการดำเนินการขีดเขตป่าสงวนแห่งชาติ

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ผู้วิจัยได้ทำการอภิปรายผลการวิจัยตามลำดับความวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 การออกเอกสารสิทธิในที่ดินอันเป็นสาเหตุการทับซ้อนที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การออกเอกสารสิทธิในที่ดินไม่ใช่หน้าที่ของกรมที่ดินเพียงหน่วยงานเดียว แต่ทุกภาคส่วนในหน่วยงาน

ภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ เอกชน และประชาชนทุกคนต้องรับทราบ และต้องช่วยกันตรวจสอบให้ความร่วมมือสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อการนำนโยบายด้านการพัฒนาที่ป้องกันการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ทับซ้อนกับการออกเอกสารสิทธิในที่ดินไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมของสังคมไทย จากการศึกษาอาจจะกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลแต่ละรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศมีแนวคิด มาจากการรับปากรับคำจากประชาชน ซึ่งนำมาเป็นนโยบายพรรคการเมือง จนนำมาสู่การกำหนดเป็น นโยบายของรัฐบาล และการที่การเมืองมักจะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนในการเข้ามาเป็นแกนนำจัดตั้งพรรครัฐบาล จึงนำมาซึ่งการประกาศนโยบายของพรรคเป็นนโยบายรัฐบาล แต่จากการที่การเปลี่ยนรัฐบาลก็เหมือนกับการเปลี่ยนพรรค การเปลี่ยนพรรคก็เปรียบเสมือนเป็นรัฐบาล จึงทำให้นโยบายในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของรัฐบาลในแต่ละยุคจะเปลี่ยนแปลงไป ที่สำคัญจะเป็นนโยบายที่สวนทางกับรัฐบาลก่อนหน้านี้เสียทุกครั้งไป ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการนำปัญหาเรื่องการออกเอกสารสิทธิในที่ดินเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรจึงเป็นเรื่องที่แก้ไขไม่ตรงจุด ไม่นำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาให้สัมฤทธิ์ผลแต่อย่างใด จากปรากฏการณ์ในการนำการออกเอกสารสิทธิในที่ดินเข้าสู่สภาฯ ของรัฐบาลมีมานับครั้งไม่ถ้วน จนถึงยุคปัจจุบันซึ่งเป็นรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารก็ยังสามารถไม่มีข้อยุติที่จะแก้ไขให้เป็นที่พึงพอใจในสังคม การเมืองและความมั่นคงได้แต่อย่างใด จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ในประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนที่มาจากการไม่รับรู้ข้อมูลการทำงานของเจ้าหน้าที่ แม้ว่าตนเองควรมีสิทธิรับรู้ว่ามีการดำเนินออกเอกสารสิทธิที่ดินของเจ้าหน้าที่อาจมีผลกระทบต่อที่ดินของตน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ไชยา วิสุทธิปราณี ที่พบว่า มีการดำเนินการที่ไม่ยุติธรรมสำหรับประชาชน เพื่อความเป็นธรรมและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิสูจน์สิทธิ์ของตน ตามมาตรา 59 ทวิแห่งประมวลกฎหมายที่ดิน เช่นเดียวกับผู้ครอบครองที่ดินทั่วไป และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ โครงการศึกษาวิจัยกระบวนการยุติธรรมปัญหาและแนวทางแก้ไขกรณี คดีความเรื่องที่ดิน พบว่า มีประเด็นปัญหาและเสนอแนะแนวทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่ ได้รับผลความไม่เป็นธรรมคดีที่ดิน 17 ประเด็นแบ่งตามลักษณะปัญหาได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูล และพยานหลักฐาน ด้านการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐพบความไม่เป็นธรรม ด้านการฟ้องคดีและการพิจารณาคดี ด้านการต่อสู้คดี และด้านการเยียวยาผู้บริสุทธิ์ แสดงให้เห็นถึงบุคลากรผู้ปฏิบัติงานมีส่วนสำคัญที่อาจทำให้เกิดปัญหาหรือเป็นส่วนสำคัญที่มีผลต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้เช่นกัน

วัตถุประสงค์ข้อ 2 องค์ประกอบความขัดแย้งจากการปฏิบัติงานภาครัฐ และภาคประชาชน การที่รัฐบาลดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินบนพื้นฐานของการขาดแคลนปัจจัยด้านการบริหารงานที่สำคัญทั้งบุคลากร งบประมาณ การจัดการ และเครื่องมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจะส่งผลเสียหายต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทันที ส่งผลให้ในอนาคตจะต้องเพิก-ถอนโฉนดที่ดินตาม มาตรา 61 แห่งประมวลกฎหมาย เมื่อพิสูจน์ได้ว่าเอกสารสิทธิในที่ดินฉบับนั้นๆ ออกมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย สอดคล้องกับนายทิวา วัชรกาฬ 8 รองผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรี ที่กล่าวว่า เอกสารสิทธิในที่ดินที่ออกมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย การทับซ้อนของเอกสารสิทธิในที่ดิน 22 แปลง ในพื้นที่หมู่ที่ 13 ตำบลโพธิ์งาม อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เกิดจากการคลาดเคลื่อนของแนวเขตป่า

สงวนแห่งชาติ ทั้งนี้การบุกรุกป่าสงวน แห่งชาติของประชาชนที่อยู่ใกล้ชิดแนวเขตป่าส่วนใหญ่จะมาจากการไม่ทราบแนวเขตป่าที่แท้จริง เพราะไม่มีแนวรั้งรอบขอบชิด หรือหมุดหลักเขตของป่าสงวนแห่งชาติให้ตรวจสอบได้เลยมีแต่การขีด แนวเขตป่าไว้ในแผนที่ พูดง่ายๆ ว่าเป็นเส้นอากาศ แม้จะมีการพัฒนาระบบดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ของประชาชนและความถูกต้องตามหลักธรรมาภิบาลก็ตาม แต่ในความเป็นจริงยังคงพบกับการทุจริต คอรัปชั่น สินบน เล่นพวกพ้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในการดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน ด้วยเหตุของความอยากได้อยากมีและผลประโยชน์ซึ่งอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากกลุ่มการเมืองประกอบกับการที่ ข้าราชการที่มีลักษณะของการมองตนเหนือกว่าคนอื่น ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แม้มี ปัญหาในทางปฏิบัติก็ไม่พยายามหาทางแก้ปัญหาโดยสันติวิธีจึงนำมาซึ่งความขัดแย้งได้ ซึ่งมักจะพบ เห็นกรณีความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานกับหน่วยงาน ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐกับ ประชาชนในการดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน อีกทั้งหากมีการใช้อำนาจหน้าที่ที่ไม่ถูกต้องหรือ การไม่เข้าใจในระเบียบข้อกฎหมายอย่างถูกต้องก็นำมาซึ่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนและ ของหน่วยงานในการดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินได้

วัตถุประสงค์ข้อ 3 มาตรการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการออกเอกสารสิทธิที่ดินของกรมที่ดิน

1. การบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งกรมที่ดินควรมีการกำหนดระเบียบ คำสั่ง ขั้นตอนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้เคร่งครัดและชัดเจนในการดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน เพื่อให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นไปด้วยความถูกต้อง หากมีเจตนาทุจริตต้องดำเนินการลงโทษทั้งด้านวินัยและทาง อาญาแผ่นดินต่อไป ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว จะได้สอดคล้องกับงานวิจัยของธงชัยเนตร ที่พบว่า ในการปฏิบัติหน้าที่การออกโฉนดที่ดิน ได้ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนของ กระบวนการออดโฉนดที่ดิน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทางราชการและตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ อาจจะต้องรับผิดทางวินัยตามพระราช-บัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ได้ และการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวยังสอดคล้องกับพระปลัดไพรวัลย์ ชาคโร (ศรีเมือง) ที่ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา แล้วได้พบว่า เมื่อมีกฎระเบียบนโยบายของทางสำนักการศึกษากรุงเทพมหานครมาจะให้คุณครูทุกท่านได้รับเอกสารและลงลายมือชื่อเพื่อรับทราบ เกี่ยวกับนโยบายนั้นๆ หากไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้จะ ถูกดำเนินการ ตามขั้นตอนของทางราชการ โดยกฎระเบียบต่างๆ ซึ่งข้าราชการทุกคนเมื่อเข้ารับราชการต้องศึกษา กฎระเบียบนั้นๆ เพื่อการปฏิบัติตามให้ถูกต้อง รู้ระเบียบมีวินัย รู้สิทธิของตน

2. การลดช่องว่างในการแสวงหาผลประโยชน์ในแต่ละขั้นตอนการดำเนินการเจ้าหน้าที่ของกรม-ที่ดินที่ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่เดินสำรวจรังวัดทำแผนที่ เจ้าหน้าที่โยงยึดหลักเขต เจ้าหน้าที่ สอบสวนสิทธิ ผู้กำกับการรังวัด ผู้กำกับการเดินสำรวจ และผู้อำนวยการศูนย์เดินสำรวจ โดยกรมที่ดินจะต้องกวดขันเข้มงวดทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีวินัยในการทำงาน และให้บริการกับประชาชน ด้วยความเที่ยงธรรมตามระเบียบกฎหมาย มีหลักธรรมาภิบาล และเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชนซึ่งจะสอดคล้องกับธีรยุทธ บุญมี

ที่ได้อธิบายว่าหลักของธรรมาภิบาลเป็นกระบวนความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างภาครัฐ สังคม เอกชน และประชาชน ซึ่งทำให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ มี คุณธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความร่วมมือของฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจะสร้างธรรมาภิบาลใน สังคมไทยได้นั้น ธีรยุทธ บุญมี จึงได้เสนอว่าต้องมีการปฏิรูประบบ 4 ส่วน ที่ประกอบด้วย ปฏิรูปภาค ราชการ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคเศรษฐกิจสังคม และปฏิรูปกฎหมาย ดังนั้นการดำเนินการออกเอกสาร สิทธิในที่ดินของกรมที่ดิน เพื่อการมีสัมพันธภาพที่ดีอันนำไปสู่การลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้จาก ความไม่เข้าใจในการปฏิบัติหน้าที่ได้ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของ รัฐกับประชาชน และหากมีการกระทำผิดกรมที่ดินต้องมีการดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำการทุจริต ทั้งทางวินัย และทางอาญาอย่างเด็ดขาด

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะประกอบด้วยข้อเสนอเกี่ยวกับเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ รัฐบาลจะต้องทบทวนนโยบายการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของรัฐบาลที่ผ่านมาก่อนที่จะแถลงนโยบายในด้านนี้ของรัฐบาลปัจจุบัน โดยภาครัฐต้องสร้างระบบการตรวจสอบของภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็งพร้อมที่จะเดินไปพร้อมๆ กับภาครัฐในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ปัญหาเรื่องที่ดินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งเป็นปัญหาเร่งด่วนที่รัฐบาลต้องแก้ไข กรมที่ดินจึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น และในการประสานงานควรใช้การประนีประนอมด้วยสันติวิธี ประเด็นสำคัญกรมที่ดินควรใช้ระบบสัญญาณดาวเทียม (RTK) มาใช้ในการกำหนดขอบเขตป่าไม้และแนวเขตที่ดินของรัฐทุกประเภท ในเชิงบูรณาการ พร้อมกับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPS) เพื่อการจัดการและพัฒนาศักยภาพเพื่อการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ปัญหาเรื่องที่ดินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ทุกรัฐบาลต้องนำมาแก้ไขเป็นลำดับต้นๆ ผู้วิจัยจึงขอแนะนำให้ผู้ที่สนใจทำการวิจัยต่อยอดในพื้นที่ภาคใต้ที่มีสภาพพื้นที่เป็นเกาะ หรือพื้นที่ภาคเหนือซึ่งในอดีตมีปัญหาการออกเอกสารสิทธิในที่ดินทับซ้อนกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวคิดเชิงเปรียบเทียบในการที่จะนำผลการวิจัยมาแก้ไขปัญหาการออกเอกสารสิทธิในที่ดินไม่ให้เกิดการทับซ้อนกับที่ดินของรัฐอีกต่อไป หรือให้เหลือจำนวนน้อยที่สุด เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของประเทศไทยต่อไปในอนาคต

References

Boonmee, T. (1998). *State fair, Thailand disaster recovery strategy*. Bangkok: Saitan.

Department of Land. (2011). *Description Land Allocation Act, 2000*. Bangkok: Department of Land.

Kanjanapan, A. and Kaosa-art, M. (1995). *The evolution of pioneer farming land in the wild: Case study in northern Thailand*. Bangkok: Thailand Development Research Institute.

Kraiyoonwong, S. (2006). *The disputes and conflicts land issues in Thailand*. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF).

Netarawachirakul, T. (2010). *The problem of land officials performing the land title deeds related to the Act on the administrative procedure in 1996: Case Study: The land office in Songkhla province*. Master thesis of public administration. Prince of Songkla University.

Phra Palad Paiwal Jagaro. (2016). *The school administration based on the good governance of the administrators in the elementary school*, Department of education in Saimai district office, Bangkok. Master thesis of arts (Educational Administration). Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Rakkwamsuk, E. (2014). *The role of people in good governance: The case of issuance of land title deeds to Wat Don Sawan (deserted) in Sakon Nakhon*. Sakon Nakhon Provincial Administration Organization.

Thailand Reform Assembly. (2011). *Reform Assembly 1*. Main 3 "Reform of land allocation fairly" National Reform Assembly 1, February 24.

Visutippranee, C. (1994). *The problem of issuance of land title deeds on the Island under the ministerial regulation No. 43*. Master thesis of Laws. Public Law Courses College. Sriprathum University Chonburi Campus, 2009.

Watcharakan, T. (2017). Deputy governor of Prachin Buri. Conflict of land title documents of the Department of Lands in Prachin Buri. *Interviews*, 25 January.

Wongwatanasarn, C. (1983). *Law and reform of agricultural land*. Bangkok: Ramkhamhaeng University.

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*

A Model of Community Participation in Water Management in Uthai Thani Province According to the Philosophy of Sufficiency Economy

ฐกร กาญจน์จิรเดช[1], มยุรี รัตนเสริมพงศ์ และ สมบูรณ์ สุขสำราญ

Thakorn Karnjiradet[1], Mayuri Rattanasermpong and Somboon Suksamran

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Thepsatri Rajabhat University

[1]Coresponding Author E-mail: thakorn35@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง 3) เพื่อศึกษาแนวผันน้ำและแหล่งเก็บกักน้ำบริเวณที่ราบลุ่มเพื่อบรรเทาอุทกภัย และแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำจากการขาดแคลนน้ำ ในลุ่มน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) เพื่อศึกษาระบบข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล 5) เพื่อผลักดันการนำผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

*Received February 11, 2018; Accepted May 28, 2018.

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากที่สุด รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ ปัญหาที่พบด้านการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ได้แก่ ประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการประชุมกลุ่ม องค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มีประสิทธิภาพในด้านการบริหารจัดการน้ำ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การบริหารจัดการน้ำ; ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research has an objective. To study 1. Current problems of water management in Uthaithani Province According to Sufficiency Economy Philosophy 2. Participation of community in water management of Uthaithani Province According to Sufficiency Economy Philosophy of all relevant sectors. 3. Water diversion and reservoir in the lowlands to alleviate the flood. And solve the water crisis from lack of water. In the watershed of Uthaithani province, according to Sufficiency Economy Philosophy. 4. Information System on Community Participation in Water Management for Sustainability in accordance with Sufficiency Economy Philosophy. Focusing on all parts of the society knows the value of water. Use reasonably reasonably priced water. 5. Drive research results into development policy. Community Participation Model in Water Management for Sustainability According to Sufficiency Economy Philosophy Of all related sectors the research found that the level of community participation in water management in Uthaithani Province according to the Sufficiency Economy Philosophy, according to the criteria set out, has a moderate level of participation. But is involved in most actions. Secondly, participation in the consultation. The problems found in water management under the Sufficiency Economy Philosophy are that people do not pay attention to group meetings. Water user organization or group is not effective in water management.

Keywords: Participation; management; Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในบริบทโลก และปัจจัยภายในประเทศ ทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเพิ่มขึ้นของประชากร การพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งการเจริญเติบโตและการแข่งขันทางด้านการค้า และการลงทุน ทำให้มีการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติเกินศักยภาพในการรองรับของระบบนิเวศ ในขณะที่ขีดความสามารถของการบริหารจัดการและเครื่องมือทางนโยบาย เช่น ฐานข้อมูล กฎระเบียบ การบังคับใช้กฎหมาย และเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ ยังไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และส่งผลต่อความสมดุลของระบบนิเวศโดยรวมอย่างต่อเนื่อง (The Office of National Economic and Social Development, 2014)

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ น้ำตามสภาพธรรมชาติที่ประชาชนทุกท้องที่อาศัยใช้ ได้แก่ น้ำในบรรยากาศ (ฝน) น้ำผิวดิน และน้ำบาดาล นับเป็นผลิตผลจากธรรมชาติที่เราไม่สามารถผลิตเพิ่มขึ้นมา หรือลดปริมาณที่มีอยู่ในธรรมชาติได้เองตามต้องการ บางปีอาจเกิดฝนแล้งเป็นเหตุให้น้ำในแม่น้ำลำธารมีน้อย จนไม่สามารถแบ่งปันได้ทั่วถึง หรือบางปีฝนตกชุกต่อเนื่องจนเกิดความเสียหายเนื่องจากน้ำท่วมทรัพย์สินและพื้นที่ชุมชน ตลอดจนการมีน้ำเสียหรือมลพิษทางน้ำเกิดขึ้นในหลายท้องที่ตามมาอีกด้วย นับเป็นวิกฤตการณ์เกี่ยวกับน้ำ ซึ่งปัจจุบันนี้เกิดขึ้นอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ทุกภาคของประเทศไทยในสภาพค่อนข้างใกล้เคียงกันแทบทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2536 ว่า

> “...เคยพูดมาหลายปีแล้ว ในวิธีที่ปฏิบัติเพื่อที่จะให้มีทรัพยากรน้ำที่พอเพียงและเหมาะสม คำว่าพอเพียงก็หมายความว่าให้มีพอในการบริโภค ในการใช้ ทั้งในด้านการใช้อุปโภคในบ้าน ทั้งในการใช้ในการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมต้องมีพอ ถ้าไม่มีพอ ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะชะงักลง แล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่เราภูมิใจว่าประเทศไทยเราก้าวหน้า เจริญ ก็จะชะงัก ไม่มีทางที่จะมีความเจริญถ้าไม่มีน้ำ...”

กระแสพระราชดำรัสดังกล่าว ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความห่วงใยปัญหาเกี่ยวกับน้ำที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ทรงมีต่อพสกนิกรของพระองค์อย่างแท้จริง ดังนั้น น้ำจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติของคนไทยที่ต้องมีการบริหารจัดการทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และชุมชนในลุ่มน้ำ ควรต้องร่วมกันทบทวนและปรับปรุงกระบวนการจัดการน้ำบางส่วนให้มีความเหมาะสมกับกาลปัจจุบันด้วยแนวคิดของนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้โดยอาศัยข้อมูล ความรอบรู้ และสติปัญญาของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหา การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกันคิด ช่วยกัน

หารูปแบบและวิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ แบบบูรณาการในทุกมิติเสมอ จึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืน โดยไม่เกิดความขัดแย้งในสังคม (Maiklad, 2007)

การจัดการน้ำต้องมีกระบวนการบริหารจัดการน้ำ ทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างสอดคล้องและบูรณาการเพื่อรักษาดุลยภาพทางธรรมชาติในทุกลุ่มน้ำไว้ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนของทุกฝ่าย และที่สำคัญคือประชาชนในลุ่มน้ำผู้มีส่วนได้เสียด้วยกลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านต่างๆ ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยต้องร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ เช่น การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรม เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในชุมชน และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการน้ำของชุมชน ร่วมวางนโยบาย หรือกำหนดแผนงานกิจกรรมหรือโครงการเพื่อบรรเทาหรือขจัดปัญหาเรื่องน้ำที่สนองความต้องการของชุมชน ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม ร่วมจัดการ ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ (Thamthiwat et. al., 2012)

ปัญหาการขาดแคลนน้ำและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ทั้งอุทกภัยและปัญหาภัยแล้งมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และทวีความรุนแรงขึ้น โดยความสามารถกักเก็บน้ำเพื่อนำมาใช้งานในฤดูแล้งมีเพียง 74,000 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถใช้ได้จริงเพียงปีละ 55,000 ล้านลูกบาศก์เมตร สนองความต้องการใช้น้ำได้เฉพาะในพื้นที่ชลประทานเท่านั้น ขณะที่ความต้องการใช้น้ำจะเพิ่มขึ้นจาก 57,452 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ในปี 2559 โดยภาคกลางมีความต้องการใช้น้ำมากที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ ดังนั้นโอกาสที่ความรุนแรงของปัญหาการขาดแคลนน้ำและความขัดแย้งจากการแย่งชิงน้ำระหว่างลุ่มน้ำ และระหว่างภาคการผลิตจะเพิ่มสูงขึ้นในทุกสาขาการผลิต ทั้งนี้หมู่บ้านที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยแล้งในระดับปานกลางถึงระดับรุนแรง สาเหตุสำคัญเกิดจากพื้นที่ที่เป็นป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลาย การขาดแคลนน้ำจากการที่ปริมาณน้ำฝนมีความแปรปรวนในหลายพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศจะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำท่า และน้ำใต้ดินในระยะยาว ในขณะที่ความต้องการใช้น้ำเพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกิดความไม่สมดุลของปริมาณน้ำ จนส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่เสื่อมโทรมลง (The Office of National Economic and Social Development, 2014)

ดังนั้นกลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดกรน้ำด้านต่างๆ ของจังหวัดอุทัยธานี ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน คือ 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรม ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน 2) ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการน้ำของชุมชน โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชนเสมอด้วย 3) ร่วมวางนโยบาย หรือกำหนดแผนงานกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อบรรเทาหรือขจัดปัญหาเรื่องน้ำที่สนองความต้องการของชุมชน 4) ร่วมตัดสินใจ

การใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม 5) ร่วมจัดการ หรือปรับปรุงรับการบริหารงานพัฒนาเกี่ยวกับน้ำในลุ่มน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของชุมชนเอง และของหน่วยงาน 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งที่เอกชนและรัฐดำเนินการให้ใช้ประโยชน์ได้ยืนนานตลอดไป 9) ร่วมประชุม อบรม สัมมนา ที่ทางราชการและภาคเอกชนจัดขึ้น โดยร่วมเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกับ 10) มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวน แนะนำ ประชาสัมพันธ์ เรื่องราว ข่าวสาร เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำด้านต่างๆ ให้ประชาชนในชุมชนของแต่ละลุ่มน้ำได้รับรู้เรื่องราวและเกิดความเข้าใจที่ดี (Maiklad, 2007)

การศึกษาการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการบริหารจัดการน้ำ จึงต้องพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการอย่างบูรณาการขึ้นมา โดยเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกันของฝ่ายราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนา การใช้และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่แกนนำชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ เหล่านี้จะช่วยเพิ่มศักยภาพทางสังคมสามารถร่วมกันนำพาให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำทุกด้านเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบันของการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน มีลักษณะเป็นอย่างไร

2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีลักษณะเป็นอย่างไร

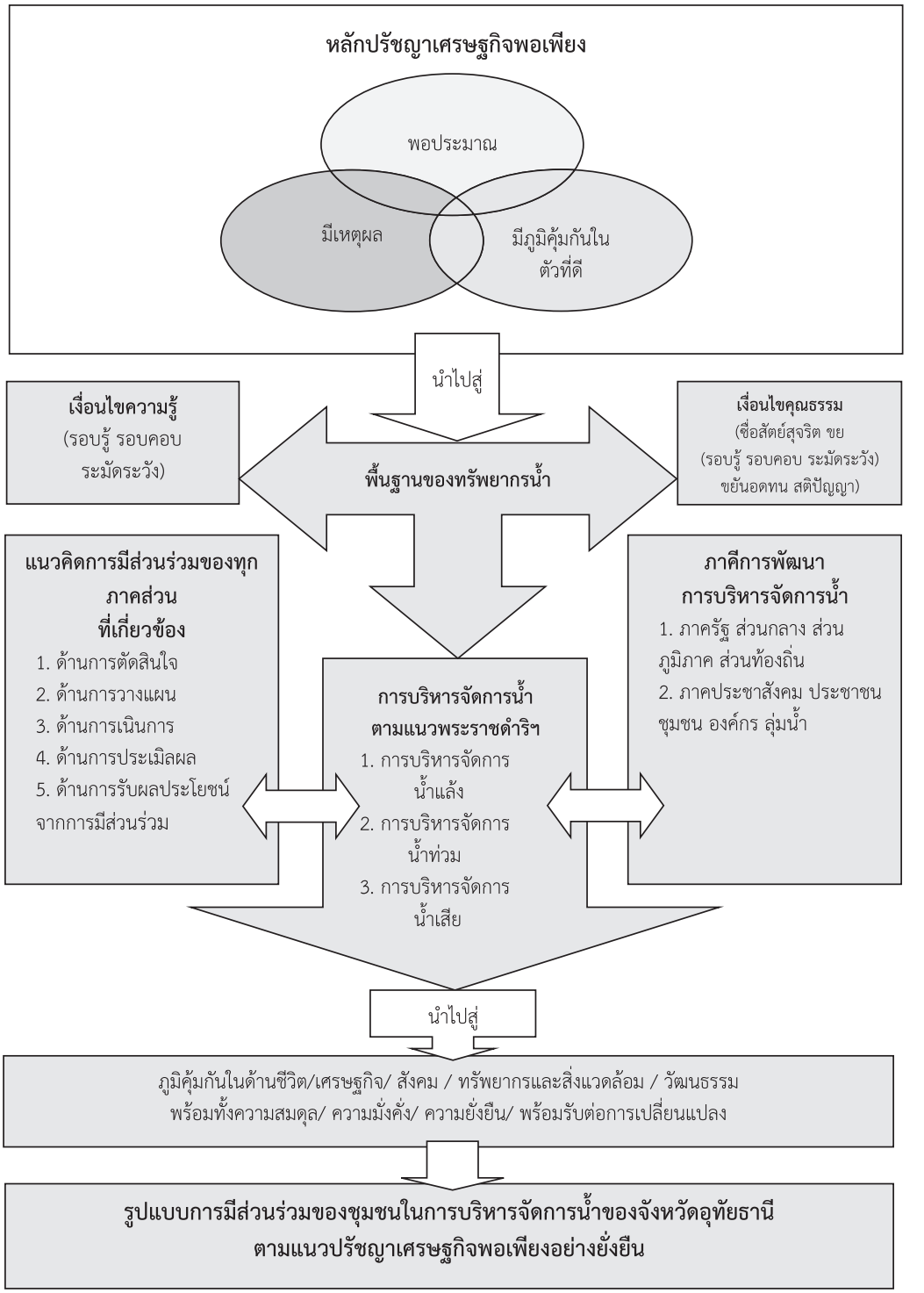
3. เพื่อแนวผันน้ำและแหล่งเก็บกักน้ำบริเวณที่ราบลุ่มเพื่อบรรเทาอุทกภัย และแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำจากการขาดแคลนน้ำ ในลุ่มน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะเป็นอย่างไร

4. เพื่อศึกษาระบบข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล มีลักษณะเป็นอย่างไร

5. เพื่อผลักดันการนำผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบความคิดหลักของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โดยยึดกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มูลนิธิอุทกพัฒน์ในพระบรมราชูปถัมภ์ (Foundation under the Patronage of Phat-hydrogeology, 2014)) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (The Office of National Economic and Social Development, 2014), (John M. Cohen, &NormanT. Uphoff, 1980) แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบในการศึกษาเพื่อนำไปกำหนดแนวรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ดังต่อไป กรอบแนวความคิดสามารถแสดงได้ ดังแผนภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) จากผู้บริหารภาครัฐ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยกำหนดจำนวน 18 ราย และภาคประชาสังคม หมายถึง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนประชาชน ที่อาศัยอยู่ในทุกตำบลของจังหวัดอุทัยธานีที่เป็นผู้มีส่วนร่วมและส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำในจังหวัดอุทัยธานี โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญในระดับตำบลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพียงตำบลละ 1 คน โดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ยอมให้มีความคลาดเคลื่อน .05 (Prasitsinsin, 2007) ได้ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมจำนวน 70 คน ซึ่งดำเนินการใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling)

2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอนโดยได้ศึกษาและวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตั้งแต่ขั้นต้นของการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน เพื่อกำหนดตัวแปรและประเด็นคำถามที่ได้ศึกษาจากแนวคิดของการมีส่วนร่วม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมถึงตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย โดยมีการหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีคุณภาพอย่างเพียงพอและความน่าเชื่อถือรวมถึงมีความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยได้ขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ชำนาญการ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาความถูกต้องของการใช้ภาษา ความเหมาะสมและความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อคำถามในประเด็นต่างๆ จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้ตอบแบบสอบถามที่มิใช่กลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็กจำนวน 30 ชุด และนำมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามซึ่งใช้วิธีของ ครอนบาค (Cronbach, 1971) โดยมีสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha - Coefficient)

3. การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) เป็นกระบวนการในการทำให้ข้อมูลที่สำรวจและรวบรวมได้มีความถูกต้องแม่นยำมากขึ้น เนื่องจากเทคนิคสามเส้ามีจุดกำเนิดจากการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้เพื่อเสริมความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของการวิจัย การใช้เทคนิคสามเส้ามีองค์ประกอบ ดังนี้ เบ็คชเต็ด (Bechstedt, 1997)

1) ใช้กลุ่มนักวิจัยแบบสหวิชาการ (Multidisciplinary Team) สมาชิกในกลุ่มวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ผู้มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญจากต่างสาขาเพื่อให้สามารถมองเห็นปัญหาและแนวทางการศึกษาได้ครอบคลุมทุกแง่มุมอย่างลึกซึ้ง เป็นการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งกันและกัน

2) มีความหลากหลายของแหล่งข้อมูล (Diversity of Sources of Information) โดยใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลายทั้งจากบุคคล เหตุการณ์ และสถานที่ โดยเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพมากกว่าข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งข้อมูลต่างๆ จะตรวจสอบและยืนยันซึ่งกันและกันเพื่อประกันความเชื่อถือได้

3) มีความหลากหลายของเทคนิคในการเก็บข้อมูล (Diversity of Information and Techniques) ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกัน ตัวอย่างแหล่งข้อมูลและเทคนิควิธี เช่น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นต้น และผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) โดยผู้วิจัยวิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาถึงความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งมีการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การหาค่าร้อยละ (percentage) ค่าความถี่ (frequency) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) พร้อมทั้งแสดงข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบวิธีการพรรณนา (Descriptive method) ในการอภิปรายผลและวิจารณ์ผลควบคู่ไปด้วย โดยกำหนดการแปลความหมายของข้อมูลเป็น 5 ระดับ

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาในปัจจุบันของการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า ในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนตามเกณฑ์ที่กำหนดในภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากที่สุด รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ได้แก่ ประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการประชุมกลุ่ม องค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มีประสิทธิภาพในด้านการบริหารจัดการน้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความตระหนักให้ประชาชนต่อการจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ปัญหาด้านการส่งน้ำล่าช้าไม่ทันฤดูกาลเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง คลองส่งน้ำชลประทานเกิดการรั่วซึม อุดตันมีวัชพืชขวางทางการไหลของน้ำทำให้การส่งน้ำไม่สะดวก

3. แนวผันน้ำและแหล่งเก็บกักน้ำบริเวณที่ราบลุ่มเพื่อบรรเทาอุทกภัย และแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำจากการขาดแคลนน้ำ ในลุ่มน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า จากการที่ผู้วิจัยได้สร้างความเข้าใจในกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เพื่อให้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำร่วมกัน พบว่าต้องสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีต่อกระบวนการและผลประโยชน์ของการทำวิจัย ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการบริหารจัดการน้ำ สร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนการวิจัย โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและที่สำคัญคือประชาชนในพื้นที่ผู้มีส่วนได้เสียด้วย เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำก็ควรที่จะต้องเป็น “การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน” โดยเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณ มีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลและพอประมาณ รักษาดุลยภาพทางธรรมชาติในลุ่มน้ำไว้ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนในลุ่มน้ำผู้มีส่วนได้เสียด้วย

4. ระบบข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า ระบบข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล พบว่า ต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัด นำมาจัดเก็บข้อมูลด้วยโปรแกรมด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์ เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลต่างๆ โดยเป็นระบบที่สามารถรองรับข้อมูลเพิ่มเติมในอนาคต และสามารถนำไปปรับปรุงใช้งานผ่านระบบเครือข่ายอินเตอร์เน็ตได้ในภายหลัง

5. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน กระบวนการการเสริมสร้างขีดความสามารถทักษะและเทคนิคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า ต้องพัฒนาขีดความสามารถทักษะและเทคนิคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพลังคนและพลังแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาพลังคนเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพ มีคุณธรรม และคนในชุมชนมีความสุข โดยต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่จำเป็นต่างๆ ให้กับชุมชนในลักษณะพลังแห่งการเรียนรู้ ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์และการแก้ปัญหา และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำ สู่ความสมดุล พอเพียง และยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลจากข้อค้นพบของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัญหาในปัจจุบันของการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากที่สุด รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนนั้น ยังไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำทั้งด้านดีและเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ให้ทุกภาคส่วนทราบอย่างเข้าใจ จึงส่งผลให้ระดับการมีส่วนร่วมนั้นอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร ผู้ใช้น้ำชลประทานต่อโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยบังพวน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (Pongmesa, 2007) ผลการวิจัยพบว่า 1) การมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานต่อโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยบังพวน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า มีปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ได้แก่ ประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการประชุมกลุ่มองค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มีประสิทธิภาพในด้านการบริหารจัดการน้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความตระหนักให้ประชาชนต่อการจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ปัญหาด้านการส่งน้ำล่าช้าไม่ทันฤดูกาลเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง คลองส่งน้ำชลประทานเกิดการรั่วซึม อุดตันมีวัชพืชขวางทางการไหลของน้ำทำให้การส่งน้ำไม่สะดวก รวมถึงปริมาณน้ำที่ส่งให้ทุกภาคส่วนใช้นั้นมีน้ำต้นทุนที่ไม่เพียงพอในแต่ละปีจึงส่งผลต่อการบริหารจัดการน้ำที่ไม่เพียงพอในทุกๆ ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องการศึกษาความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ศึกษากรณีโครงการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคเทศบาลนครนครราชสีมา (Chartsuwatjananont, 2012) พบว่า สาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน คือ 1) กระบวนการพิจารณาและตัดสินใจดำเนินโครงการมีข้อบกพร่อง 2) การขาดกระบวนการที่เหมาะสมในการจัดการความขัดแย้ง 3) ความขัดแย้งในผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย นอกจากนี้แล้วการรับรู้ และการสื่อสารยังเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มความขัดแย้งอีกด้วย ในส่วนของการระดมทรัพยากรที่นำมาใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้งของกลุ่มผู้รับผิดชอบโครงการกลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ และกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ พบว่ามีการใช้ทรัพยากรในรูปแบบคล้ายคลึงกัน อาทิเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง สื่อบุคคล

3. แนวผันน้ำและแหล่งเก็บกักน้ำบริเวณที่ราบลุ่มเพื่อบรรเทาอุทกภัย และแก้ปัญหาวิกฤตการณ์น้ำจากการขาดแคลนน้ำ ในลุ่มน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีต่อกระบวนการและผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการบริหาร

จัดการน้ำ สร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและที่สำคัญคือประชาชนในพื้นที่ผู้มีส่วนได้เสียส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างทั่วถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำก็ควรที่จะต้องเป็น “การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน” โดยเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณ มีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพและร่วมกันแก้ปัญหาน้ำที่เกิดจากภัยพิบัติต่างๆ ได้อย่างมีเหตุมีผล ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการทรัพยากรน้ำจากโครงการชลประทานแม่น้ำชี กรณีศึกษาโครงการสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านกุดแข้ จังหวัดร้อยเอ็ด (Chantra, 2013) พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับสูง โดยปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะการถือครองที่ดิน ระยะเวลาการเป็นสมาชิกสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำและการให้คุณค่าทรัพยากรน้ำ ส่วนการศึกษาปัญหาและอุปสรรค ผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาดังต่อไปนี้ คือ ปัญหาการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน การแสดงความคิดเห็น ปัญหาการไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาการขาดความร่วมมือและการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเกษตรกรในการทำกิจกรรมต่างๆ ของโครงการร่วมกัน

4) ระบบข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล ผลการวิจัยพบว่า ควรทุกภาคส่วนต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัด นำมาจัดเก็บข้อมูลด้วยโปรแกรมด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์ เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลต่างๆ โดยเป็นระบบที่สามารถรองรับข้อมูลเพิ่มเติมในอนาคต และสามารถนำไปปรับปรุงใช้งานผ่านระบบเครือข่ายอินเตอร์เน็ตได้ในภายหลัง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการทรัพยากรน้ำจากโครงการชลประทานแม่น้ำชี กรณีศึกษาโครงการสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านกุดแข้ จังหวัดร้อยเอ็ด (Chantra, 2013) พบว่า มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน การแสดงความคิดเห็น ปัญหาการไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาการขาดความร่วมมือและการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเกษตรกรในการทำกิจกรรมต่างๆ ของโครงการร่วมกัน ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ หน่วยงานภาครัฐความเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ร่วมแสดงความคิดเห็น เข้าประชุมและอบรม ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง โดยมุ่งเน้นให้ทราบถึงประโยชน์และปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการชลประทานให้แก่เกษตรกรได้รับทราบ ควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรน้ำ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องประสิทธิผลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในเขตลุ่มน้ำชี (Panturat (2015) พบว่า จัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยการรวบรวมหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรน้ำมาอยู่หน่วยงานเดียวกัน เพื่อทำหน้าที่บูรณาการข้อมูลและทำงานร่วมกันจะส่งผลให้มีหลักในการบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ผลักดันการนำผลการวิจัยสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 72 “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน” โดยที่น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคประจำวัน และการใช้เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และน้ำก็จัดว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ จึงต้องมีกระบวนการบริหารจัดการน้ำทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างสอดคล้องและบูรณาการเพื่อรักษาดุลยภาพทางธรรมชาติในทุกกลุ่มน้ำไว้ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและที่สำคัญคือประชาชนในพื้นที่ผู้มีส่วนได้เสียด้วย ดังต่อไปนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรม ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการน้ำของชุมชน โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชนเสมอด้วย

3. ร่วมวางนโยบาย หรือกำหนดแผนกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อบรรเทาหรือขจัดปัญหาเรื่องน้ำที่สนองความต้องการของชุมชน

4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม

5. ร่วมจัดการ หรือปรับปรุงรับการบริหารงานพัฒนาเกี่ยวกับน้ำในลุ่มน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและประชาชนในการจัดการน้ำจึงต้องพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเชิงบูรณาการขึ้นมา โดยเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกันของฝ่ายราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ในการพัฒนา การใช้และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่แกนนำชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชน พัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ฯลฯ เหล่านี้จะช่วยเพิ่มศักยภาพทางสังคม สามารถร่วมกันนำพาให้การจัดการทรัพยากรน้ำทุกด้านเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นผลการวิจัยพบว่า ควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีการพัฒนาขีดความสามารถทักษะและเทคนิคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาพลังคนและพลังแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาพลังคนเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพ มีคุณธรรมและคนในชุมชนมีความสุข โดยต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่จำเป็นต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรมีนโยบายที่มุ่งเน้นการส่งเสริม กระตุ้น สนับสนุน ให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนตามแนวทาง ความถนัด และศักยภาพของชุมชน

2. หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินโครงการควรให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ จากประชาชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ เพื่อนำข้อมูลมาปรับใช้ในการดำเนินโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ควรปลูกฝังทัศนคติในการดำเนินงานการจัดการน้ำของจังหวัดอุทัยธานีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนในกลุ่มเยาวชน โดยบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะเป็นพลังสำคัญยิ่งในการผลักดันให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จในโอกาสถัดไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาบทบาทหรือการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการนำแนวคิดการจัดการน้ำตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนไปแนะนำ ส่งเสริม ให้ประชาชนปฏิบัติในพื้นที่

References

Bechstedt, H. (1997). *Participatory Research and Technology Development***.** A Training Manual based on a Workshop held from 26 May to 3 June 1997, Thailand.

Chantra, S. (2013). *Participation of Farmers in Water Resource Management.From the Chi River Irrigation Project. A Case Study on Electric Pumping Station Project. Kutkae Village, Roi-Et*. Thesis, Mahidol University.

Chartsuwatjananont, J. (2012). *Studies Conflict on Water Resource Management. The Case Studies Project was a Shortage of Water Consumer Municipality*. Nakhon-ratchasima. Master Thesis, National Institute of Development Administration.

Cronbach, L.J. (1971). *Essentials of Psychological Testing*. (5th ed.). New York: Harper & Row.

Foundation under the Patronage of Phat-hydrogeology. (2014). *Water Resource Management by Communities*. Bangkok: Institute of Information Technology, Agriculture and Water Resources.

John M. Cohen, & Norman T. Uphoff. (1980). *Participation's Place in Rural Develop: Seeking clarity Through Specificity*. World Development.

Maiklad, P. (2007). *Resource Management, Integrated Sustainable*. (Mimeograph document). Bangkok: Kasetsart University.

Panturat, P. (2015). *The Effectiveness of Water Resources Management for Agriculture in Chi Basin*. Ph.d. Thesis, Walai Alongkorn Rajabhat University.

Pongmesa, W. (2007) *The Participation of a Group of Farmers use Irrigation Water, Huay Baan Puan, Nong Khai province*. Thesis, Rajabhat Maha sarakham University.

Prasitsinsin, S. (2007). *Research Methods in Social Science*. Bangkok: Company Fuengfa Printing.

The Office of National Economic and Social Development. (2014). *Economic and Social Development Plan, the National No. 11*. Bangkok: Sahamit Printing & Publishing.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd.). New York: Harper and Row Publication.

มรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนวัตถุ : วิกฤติการณ์และการจัดการ*

Cultural Heritage as Religious Places and Artifacts: Crisis and Management

พระมหาอภัย ธิตวีริโย

Phramaha Apai Thitaweeriyo

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: apayo.18@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “มรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนวัตถุ : วิกฤติการณ์และการจัดการ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ 2) เพื่อศึกษาสภาพวิกฤติการณ์มรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ 3) เพื่อเสนอแนวทางจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า (1) แนวคิดมรดกวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนา คือ สิ่งก่อสร้างที่ปลูกขึ้นเพื่อใช้ปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ เจติยสถาน พุทธสถาน สังฆสถาน บริวารสถานและอนุสรณ์สถาน (2) สภาพวิกฤติการณ์ปัญหามรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่สำคัญมีปัญหาด้านกฎหมาย ปัญหาด้านการจัดการ ปัญหาด้านการมีส่วนร่วม (3) แนวทางจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการบริหารจัดการเชิงนโยบาย การจัดการตามอนุสัญญาว่าด้วยมรดกโลก และการจัดการตามกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์ศาสนสถานและศาสนาวัตถุ

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “วิกฤติการณ์และทางออกของการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย: กรณีศึกษาโบราณสถาน 4 รูปแบบ” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2559.

2) รูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การจัดการประสานความร่วมมือของพระสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ 3) รูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมภายในวัดเชิงพื้นที่ การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และการสร้างเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ศาสนสถานและศาสนาวัตถุ

คำสำคัญ : มรดกวัฒนธรรม; พระพุทธศาสนา; วิกฤตการณ์; การจัดการ

Abstract

This research article “Cultural heritage as religious places and artifacts: Crisis and management” has three objectives: 1) to study the concept of the cultural heritages as religious places and artifacts 2) to study crisis and solutions of the cultural heritages as religious places and artifacts in Thailand and 3) to offer the management of cultural heritages as religious places and artifacts. This is a qualitative research by studying related documents and interviews.

The research found that (1) the concept of Buddhist cultural heritages as religious places and artifacts refers to The building was built for religious practice in Buddhism can divided into five categories, pagoda, Buddha places, Sangha places, surroundings and monuments. (2) the crisis and solutions of the cultural heritage as religious places and artifacts in Thailand : legal issues, Management problems, Involvement issues of relevant agencies. (3) The way to manage the cultural heritage as religious places and artifacts three models such as 1) Policy formulation Management, the Convention on World heritage and management in accordance with law governing religious places and artifacts. 2) Participatory cultural heritage management model, Collaborative management of monks, Government, Educational institution, Local and private communities to preserve the religious places and artifacts. 3) Management model of cultural heritage in local temples, organizing activities to raise awareness in conservation and the creation of networks for the conservation of religious places and artifacts.

Keywords: Cultural heritage; Buddhism; Crisis; Management

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังการสังคายนาครั้งที่ 3 ในราวปี พ.ศ.236 พระสมณทูตมีพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าคณะ ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในประเทศต่างๆ มีการส่งเสริมการพัฒนาด้านพุทธศาสนสถานและศาสนบุคคล พร้อมทั้งการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาสู่ประชาชนทุกสังคม จากการศึกษา “สุวรรณภูมิ” มีปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยพื้นที่ของประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชาเวียดนามและอินโดนีเซีย ซึ่งแต่ละประเทศต่างก็อ้างว่าเป็นดินแดนสุวรรณภูมิที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในช่วงพุทธ-ศตวรรษที่ 3 ส่วนประเทศไทยมีความเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาครั้งแรกที่นครปฐม ซึ่งมีพระปฐมเจดีย์รูประฆังคว่ำเป็นสัญลักษณ์ศิลปกรรมในยุคสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ (Phothinantha, 1994) หลังจากนั้นเป็นต้นมา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้ได้เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับดังปรากฏให้เห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ศาสนวัตถุ โบราณวัตถุ เป็นต้น

นิยามความหมายของมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ในบทความวิจัยนี้มุ่งถึงส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในศาสนาต่างๆ และใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ แบ่งออกได้ 5 ประเภท ได้แก่ เจติยสถาน พุทธสถาน สังฆสถาน บริวารสถาน และอนุสรณ์สถาน ซึ่งมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอาจมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นโบราณสถานและเป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนโดยทั่วไป แต่ในทางกฎหมายระบุไว้กว้างๆ เพื่อความสะดวกจัดการพุทธโบราณสถานจึงกำหนดไว้ 2 อย่าง คือ ศาสนสมบัติของวัดและศาสนสมบัติกลาง

สภาพวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นกับมรดกวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นศาสนสถานและศาสนวัตถุเป็นที่ยอมรับกันดีว่า ในทุกประเทศประสบปัญหาเรื่องการเสื่อมสลาย หรือปัญหาในการดำเนินการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการจัดการศาสนสถานและศาสนาวัตถุในพระพุทธ-ศาสนา ประเด็นปัญหาที่ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาการเสื่อมสลายของโบราณสถาน เช่น การเสื่อมสลายไปจากภัยทางธรรมชาติ น้ำท่วม หรือวัชพืชต่างๆ ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน การจัดภูมิทัศน์ไม่สอดคล้องกับโบราณสถาน การแต่งเติมก่อสร้างของโบราณสถานที่ไม่ถูกต้อง ปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย เช่น ปัญหาการซ้อนทับของกฎหมาย และการบังคับใช้ การบุกรุกโบราณสถาน และที่สำคัญนโยบายของภาครัฐ ซึ่งเป็นทางโน้นการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรม ปัญหาความร่วมมือและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม โครงสร้างและบทบาทหน่วยงานด้านวัฒนธรรม รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณและมาตรการส่งเสริมสนับสนุน และเกิดความรู้สึกร่วมของความเป็นเจ้าของ (Sapu, 2011)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีกระบวนการทางกฎหมายออกมาบังคับใช้และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ แต่การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนายังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร สาเหตุสำคัญของปัญหาคือ การขาดการตระหนักในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากประชาชนและชุมชนขาดความรู้และความเข้าใจในประโยชน์และความสำคัญของประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของการอนุรักษ์อย่างแท้จริง ฉะนั้น จึงต้องมีการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมของทั้งภาครัฐ เอกชนรวมทั้งองค์กรชุมชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่กรณีศึกษาแบบเจาะจง ได้แก่ วัดที่เป็นแหล่งโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร 4 แห่ง ได้แก่ 1) วัดธรรมิกราช ต.ท่าวาสุกรี อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา 2) วัดเชิงท่า ต.ท่าวาสุกรี อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนคร ศรีอยุธยา (3) วัดใหญ่ชัยมงคล ต.คลองสวนพลู อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา และ 4) วัดภูเขาทอง ต.ภูเขาทอง อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาวิกฤติการณ์มรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาแนวทางจัดการมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “มรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุ : วิกฤติการณ์และการจัดการ” เป็นการศึกษาวิจัยวิจัยเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอน คือ

1) ขอบเขตด้านข้อมูล การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาแนวคิดและสภาพวิกฤติปัญหาเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และข้อมูลพื้นที่กรณีศึกษา โดยศึกษานโยบายและกลไกของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหามรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

2) ขอบเขตผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามความสำคัญของเรื่องที่ศึกษาเพื่อประกอบการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้บริหารของวัดทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ (1) พระครูธรรมิกาจารคุณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดธรรมิกราช (2) พระปลัดวิเชียร ขนฺติกโร เจ้าอาวาสวัดเชิงท่า (3) พระมหาบรรณ์ ปญฺญาธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล (4) พระครูใบฎีกาประเทือง กิตฺติปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดมรดกวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ประเด็นวิกฤติการณ์ของศาสนสถานหรือศาสนวัตถุในทางพระพุทธศาสนา และนำเสนอประเด็นปัญหาของพื้นที่กรณีศึกษาและแนวทางในการจัดการของแต่ละพื้นที่ และนำมาสังเคราะห์รวมกันโดยให้ความสำคัญกับรูปแบบของการจัดการศาสนสถานหรือศาสนวัตถุในทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นนำเสนอตามวัตถุสงค์ของการวิจัย โดยนำเสนอด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ดังนี้

1. แนวคิดมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกได้กล่าวสังเวชนียสถานซึ่งในปัจจุบันจัดเป็น “มรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ” ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ สังเวชนียสถาน คือสถานที่ตั้งแห่งความสังเวช ที่ให้เกิดความสังเวช 4 ตำบล พระพุทธองค์ได้ตอบคำถามของพระอานนท์ที่ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในทิศทั้งหลายมาเฝ้าพระตถาคต ข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมได้พบ ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไป ข้าพระองค์ทั้งหลายจะไม่ได้พบ ไม่ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบพระอานนท์ตอนหนึ่งว่า “อานนท์ สังเวชนียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ (1) สถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือ อุทยานลุมพินี ปัจจุบันเรียก ลุมพินี (2) สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ควงโพธิ์ ที่ตำบลพุทธคยา (3) สถานที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียก สารนาถ (4) สถานที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือ ที่สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา (ที.ม. (ไทย) 10/202/150-151)

ความหมายมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถาน หรือศาสนวัตถุอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงพุทธสถานอันเป็นสิ่งก่อสร้างอันสื่อถึงสัญลักษ์ในพระพุทธศาสนา ในเบื้องต้น ได้แก่ เสนาสนะ 4 อย่างตามพุทธานุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเสนาสนะ 5 ประเภท คือ วิหาร อัฑฒโยค ปราสาท หัมมิยะ คูหา” (Thai Tipitakas 7/294/89-90) พระอรรถกถาจารย์ ได้ขยายความรูปแบบของเสนาสนะ แต่ละประเภทไว้ ดังนี้ (1) วิหาร บาลีว่า วิหารำ หมายถึง ที่พักอาศัย ยกเว้นเรือนมุงแถบเดียว สังฆารามทั้งหมด ที่ล้อมรอบด้วยกำแพง มีที่พัก เช่น กุฏีที่สร้างด้วยโครงไม้และดินและมุงด้วยหญ้า เป็นต้น (2) อัฑฒโยค บาลีว่า อฑฺฒโยคำ หมายถึง เรือนมุงแถบเดียวคล้ายเพิงหมาแหงน คือ เรือนที่สร้างด้วยโครงไม้มุงด้วยหญ้า มีด้านหน้าสูง ด้านหลังต่ำ (3) ปราสาท บาลีว่า ปาสาทำ หมายถึง เรือนชั้นที่มีลักษณะเป็นเรือนยาวจะมีชั้นเดียวหรือหลายชั้นแต่ไม่เกิน 7 ชั้น มีบันไดขึ้นลงอยู่ภายในอาคาร (4) หัมมิยะ บาลีว่า หมฺมิยำ หมายถึง เรือนโล้นที่มีหลังคาตัด

เรียบราบเป็นดาดฟ้า มีลานไว้สำหรับชมจันทร์ มีบันไดสำหรับขึ้นลงอยู่ด้านนอกอาคาร นิยมสร้างไม่เกิน 2 ชั้น (5) คูหา บาลีว่า คุหำ หมายถึง ถ้ำอิฐ ถ้ำศิลา ถ้ำไม้ ถ้ำดิน ถ้ำในภูเขา ซอกเขา ที่ได้รับการตกแต่งสามารถจุดโคมประทีป (*Thai Tipitaka and Commentaries* 3/294/401)

การจัดประเภทของมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุ แบ่งตามลักษณะทางพุทธสถาปัตยกรรมและความสำคัญ สามารถแบ่งออกได้ 5 ประเภท ได้แก่ (1) เจติยสถาน สถานที่อันมีความสำคัญแก่การสักการะบูชา หรือน้อมจิตระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระสถูปเจดีย์แบบต่างๆ พระพุทธปรางค์ พระมหาธาตุเจดีย์ พระมณฑปที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาท เป็นต้น (2) พุทธสถาน สิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธปฏิมากร คือ รูปแทนพระองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประดิษฐานเป็นประธานแห่งพระสงฆ์ เช่น พระอุโบสถ พระวิหารต่างๆ (3) สังฆสถาน สิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่อยู่อาศัยของคณะสงฆ์ เช่น กุฏิ หอฉัน หอกลอง ฯลฯ (4) บริวารสถาน สิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อการส่งเสริมความสำคัญของเจติยสถาน และพุทธสถาน ให้มีความหมาย คุณค่าและความสำคัญตามฐานะในที่แห่งนั้น เช่น พระระเบียง ซุ้มเสมา กำแพงแก้ว ศาลาราย ศาลาท่าน้ำ ทางเดินจงกรม ฯลฯ (5) อนุสรณ์สถาน สิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ คือ เป็นที่หมายของสิ่งสำคัญอันควรแก่ความระลึกคำนึงถึง อนุสรณ์สถานทำเป็นพระเจดีย์แบบต่างๆ (Nagvajara et al., 1982)

ดังนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง การพัฒนาพุทธสถานได้มีเพิ่มมากขึ้น มีการสร้างวัดให้เป็นอารามที่อยู่ของภิกษุสงฆ์ สิ่งปลูกสร้างที่มั่นคงถาวรที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ และสถานที่เพื่ออำนวยความสัปปายะแก่พุทธศาสนิกชนผู้สนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติ ได้ใช้พักอาศัยอยู่ปฏิบัติธรรม ได้แก่ กุฏิ วิหาร ศาลาธรรม อุโบสถ เป็นต้น ที่ปรากฏให้เห็นล่องรอยความเป็นมรดกทางพระพุทธศาสนาได้ในปัจจุบัน ดังนั้น จึงมีการอธิบายมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในฐานะเชิงกฎหมายเพิ่มเติมว่า มรดกวัฒนธรรมที่จัดเป็นทรัพย์สินของพระศาสนา เรียกว่า ศาสนสมบัติ มี 2 ประเภท คือ (1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง (2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เช่น โฉนดที่ดินของวัด อาคารเสนาสนะของวัด เป็นต้น (Government Gazette, 1992)

2. สภาพวิกฤติการณ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

สภาพวิกฤติการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา หากจะกล่าวอย่างกว้างๆ แล้ว การเสื่อมสลายของมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยเกิดจากสาเหตุประเด็นปัญหาใหญ่ๆ ได้แก่ ปัญหาการเสื่อมสะลายของโบราณสถาน ปัญหาด้านกฎหมาย ปัญหาด้านการจัดการ และปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอภาพรวมของวิกฤติการณ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา จากรายงานผลการวิจัยและจากการสำรวจพื้นที่กรณีศึกษา พบว่า สภาพวิกฤติการณ์มรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของประเทศไทย สรุปประเด็นได้ ดังนี้

1) ปัญหาด้านกฎหมาย ประเทศไทยมีการพัฒนาด้านกฎหมายที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์และมีการเพิ่มเติมปรับปรุงมาเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่บทบัญญัติว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองโบราณวัตถุที่เกี่ยวกับศาสนา ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง (สมัยรัชกาลที่ 1) จนถึงปัจจุบันคือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แม้ว่าจะมีกฎหมายที่เป็นบทบัญญัติบังคับใช้มาเป็นเวลาช้านาน แต่มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ประสบปัญหาอย่างต่อเนื่อง (Sakulpanich, 2010)

คณะอนุกรรมาธิการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกวัฒนธรรมในคณะกรรมาธิการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรมของวุฒิสภา ได้สรุปประเด็นปัญหาในการบริหารจัดการศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ ในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายไว้ ดังนี้ (1) การบุกรุกโบราณสถาน ประเภทวัดร้างหรือใช้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่ โดยขาดการประสานงานระหว่างสำนักพระพุทธศาสนากับทางกรมศิลปากร (2) มีการรื้อถอน ซ่อมแซม ต่อเติมหรือก่อสร้างโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากอธิบดีกรมศิลปากร มีการบูรณะซ่อมแซมโดยมีการเปลี่ยนแปลงสี วัสดุ หรือรูปแบบโดยไม่ได้รับการอนุญาตจากกรมศิลปากร (3) การไม่ยินยอมให้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานหรือให้ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถาน รวมถึงการรอให้กรมศิลปากรเป็นผู้มาดูแลโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน (4) ปัญหาการซ้อนทับของกฎหมายและการบังคับใช้ กรณีพระราชบัญญัติสงฆ์ พระราชบัญญัติโบราณสถานฯ และพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น (Chaturawong et al, 2010)

2) ปัญหาด้านการจัดการ ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้สรุปประเด็นปัญหาไว้ ดังนี้ (1) การปล่อยให้โบราณสถานเสื่อมสภาพไปโดยไม่มีการดูแลรักษา (2) การจัดการสิ่งก่อสร้างของโบราณสถานที่ไม่ถูกต้อง (3) การจัดภูมิทัศน์ที่ไม่สอดคล้องกับโบราณสถาน (4) การจัดการที่เน้นให้ศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยไม่มีการบริหารจัดการที่ดี และ (5) การขาดความเข้าใจในการมีส่วนร่วมเป็นผู้ดูแลโบราณสถานจากภาคประชาชน (Chaturawong et al, 2010) กรมศิลปากรได้รวบรวมตัวอย่างปัญหาเกี่ยวการจัดการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในแง่มุมต่างๆ โดยนำเสนอกรณีศึกษา ดังต่อไปนี้ (1) การทอดทิ้งเพิกเฉยต่อโบราณสถานที่มีอยู่ โดยปล่อยให้รกร้างผุพัง เกิดจากโบราณสถานเมื่อมีการก่อสร้างย่อมมีการเสื่อมโทรม อายุของวัสดุก่อสร้างมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อชำรุดต้องแจ้งกรมศิลปากรเพื่อดำเนินการซ่อมแซมเบื้องต้น หากปล่อยจนเมื่อชำรุดผุพังมากก็จะถูกทิ้งร้าง ปล่อยให้หมดสภาพจนพังไปในที่สุด (2) การซ่อมแซมโบราณสถานโดยใช้เทคนิค วัสดุที่ไม่เหมาะสม เกิดจากการขาดผู้มีความรู้ในการซ่อมแซมที่ถูกต้อง การใช้เทคนิคการก่อสร้างผิดวิธีในการอนุรักษ์ รวมถึงการหาวัสดุสมัยใหม่ทดแทนวัสดุก่อสร้างแบบโบราณ (3) การดัดแปลงโบราณสถานและการก่อสร้างอาคารใหม่ในเขตทับซ้อนหรือประชิดโบราณสถาน เกิดจากการมิได้คำนึงถึงสภาพความเก่าแก่ของโบราณสถาน การขาดการวางแผนอนุรักษ์เพื่อที่โบราณสถานภายในวัด และการสร้างอาคารใหม่ที่มีรูปแบบและขนาดไม่เหมาะสม ขาดความกลมกลืนกับโบราณสถาน ทำให้คุณค่าและความสวยงามลดลง (Department of Fine Arts, 2007)

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้รวบรวมปัญหาที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานศาสนสถาน ประเด็นสำคัญ คือ ปัญหาขัดแย้งของหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลศาสนาสถาน คือ พระภิกษุผู้ดูแลศาสนสถานกับกรมศิลปากร ปัญหาที่มักเกิดขึ้นบ่อย เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับการพัฒนากับการอนุรักษ์ซึ่งไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ปัญหาการปฏิบัติระเบียบข้อกฎหมาย ปัญหาเรื่องอำนาจและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ศาสนสถาน จนทำให้เกิดความไม่เหมาะสมต่อศาสนาบ้าง ทำลายโบราณสถานและหลักฐานทางประวัติศาสตร์บ้าง โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์และโดยเจตนา สาเหตุอาจมาจากแต่ละฝ่ายใช้ความคุ้นเคยและวิธีคิดที่แตกต่างกัน (Saisingha, 2013)

3) ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากแหล่งมรดกวัฒนธรรมส่วนใหญ่ได้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมศิลปากรและกรมการศาสนา ปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญกับการเคารพในสิทธิและความสนใจของชุมชนท้องถิ่นการอนุรักษ์โดยให้คุณค่าทางวิชาการและรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น การอนุรักษ์และบูรณะ/ปฏิสังขรณ์มีแนวทางที่แตกต่างกันไปผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ คือ หน่วยงานราชการ เอกชน ผู้รับเหมา ชาวบ้านพระสงฆ์ นักวิชาการ และกลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่น ที่ผ่านมาพบว่า มีปัญหาสำคัญของการมีส่วนร่วม ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมเชิงโยบาย เกิดจากความไม่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ในพื้นที่ของระบบราชการ ทำให้การอนุรักษ์และบูรณะ/ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและโบราณสถานภายใต้ความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ขาดความเข้าใจลักษณะการทำงานและความสำคัญของการอนุรักษ์ เช่น การพัฒนาเมือง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการของเมืองที่ ไม่ได้ศึกษาผลกระทบกับการอนุรักษ์ การเร่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมเป็นผลให้มรดกวัฒนธรรม โบราณสถานและสภาพแวดล้อม ถูกรุกล้ำทำลายจากโครงการใหญ่ของรัฐ (2) ปัญหาความเข้าใจของชุมชน สาเหตุจากแนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทยมี 2 แนวทางคือ การอนุรักษ์บนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบัน สามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรมโบราณวัตถุสถานไว้ได้ แต่ยังขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง และอีกหนึ่งแนวคิดจากตะวันออกที่มีวัตถุประสงค์การอนุรักษ์ศาสนสถานซึ่งใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักอาศัยความเชื่อ หลักความศรัทธา และความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมมากกว่าความสำคัญต่อรูปธรรม (3) ปัญหาวิธีการอนุรักษ์ ขั้นตอนวิธีการไม่เหมาะสม ปัญหาที่ทั้งสองภาคส่วนทางราชการและท้องถิ่นมีวิธีการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน กรมศิลปากรผู้รับผิดชอบต่องานอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ซึ่งมีแผนงานและงบประมาณ ควรประสานงานกับผู้บริหารท้องถิ่นและประชาชนทำแผนงานการอนุรักษ์ร่วมกัน ทั้งนี้จะตอบสนองความต้องการได้ทั้งทางราชการและประชานในท้องถิ่นด้วย (Vithoon Liaorungrueng, 2009)

โดยสรุปวิกฤติการณ์ของมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สำคัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาข้อกฎหมาย โดยเฉพาะการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับโบราณสถาน เช่น ปัญหาการซ้อนทับของกฎหมาย และการบุกรุกโบราณสถาน ปัญหาด้านการจัดการ เช่น การแต่งเติมก่อสร้างของโบราณสถานที่ไม่ถูกต้อง การจัดภูมิทัศน์ไม่สอดคล้องกับโบราณสถาน และปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจมาจากโครงสร้างเชิงนโยบายของภาครัฐกับการพัฒนาในมิติวัฒนธรรม ปัญหาความร่วมมือและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ

3. แนวทางจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ

คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ที่ทำให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้และการศึกษาข้อมูลทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ด้านเศรษฐกิจเป็นการสร้างรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งด้านการใช้สอย ซึ่งใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ในการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ จึงมีประเด็นคำถามว่ามีองค์กรและหน่วยงานไหนบ้างที่เกี่ยวข้องโดยตรง มีวิธีการในการจัดการอนุรักษ์อย่างไร และมีรูปแบบในการจัดการอย่างไรเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนามรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงสืบไป ผู้วิจัยจะนำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1) องค์กรที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ มีหน่วยงานสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐอันประกอบด้วยกระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ส่วนองค์กรชุมชน คือวัดที่มีพุทธโบราณสถาน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้เป็นเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้ใช้สอยพื้นที่โดยตรง เสมือนหนึ่งเป็นเจ้าของบ้าน มีบทบาทหลักในการติดต่อประสานงานเพื่อเชื่อมให้เกิดกิจกรรมเพื่อการจัดการมรดกวัฒนธรรมภายในวัด

หากจะตอบคำถามว่าใครเป็นผู้จัดการและจัดการอย่างไร แต่ละหน่วยงานในการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ มีพันธกิจและบทบาทหน้าที่ของแบ่งหน้าที่กันชัดเจนตามลำดับภายใต้เจตนารมณ์ที่สำคัญ คือ การคุ้มครอง ป้องกัน อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัย พัฒนา สืบทอดศิลปะและทรัพย์สินมรดกทางพระพุทธศาสนา เพื่อธำรงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นชาติอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ

2) หลักการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ ในการวิจัยนี้จะนำเสนอกรอบกระบวนการจัดการมรดกวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ 3 ส่วน เรียกว่า 3 E-Model คือ กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ การบังคับใช้กฎระเบียบ (Prichanchit, 2004) เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาขั้นตอนการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้

(1) กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ ตามระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน กำหนดว่า “การอนุรักษ์” หมายถึง การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย ในกระบวนการศึกษาเบื้องต้นนี้ จะต้องมีการจัดเตรียมแผนแม่บทการอนุรักษ์ มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนบอกถึงมาตรการการอนุรักษ์ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้

การศึกษานี้ เพื่อประเมินดูที่คุณค่าทางโบราณสถาน และเพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานนั้นๆ ทั้งคุณลักษณะทางนามธรรมและกายภาพว่า โบราณสถานมีคุณค่าทาง

ด้านใด และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนดำเนินการต่อไป พร้อมกันนี้ จะต้องทำแผนแม่บทกำหนดการอนุรักษ์โบราณสถานไปด้วย ในขณะเดียวกัน การอนุรักษ์โบราณสถานจะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าโบราณสถาน ต้องให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

(2) การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานสมัยใหม่ มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการรักษาไว้ซึ่งสภาพทั้งทางกายภาพและคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ กระบวนการจัดการอนุรักษ์โบราณสถานนี้ เป็นการปฏิบัติตามแผนแม่บทที่ได้กำหนดไว้ จะต้องดำเนินงานผ่านหลักเกณฑ์มาตรฐานด้านการอนุรักษ์และระเบียบว่าด้วยด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน 5 มาตรฐานหลัก ได้แก่ (1) มาตรฐานสำหรับการเสริมสร้างความมั่นคง การเสริมสร้างความมั่นคง ด้วยวิธีเพิ่มความแข็งแรงให้กับโครงสร้างรับน้ำหนัก หรือโดยการยังยั้งการเสื่อมสภาพผุพังของวัสดุอื่น และการเสริมสร้างความมั่นคงจะเป็นการทำให้สภาพของทรัพย์สินสามารถทนต่อสภาพสภาวะอากาศได้อีกครั้ง (2) มาตรฐานสำหรับการอนุรักษ์สงวนรักษาเป็นการดำรงไว้ตามที่ปรากฏแห่งลักษณะรูปทรง บูรณภาพและวัสดุต่างๆ กรรมวิธีอนุรักษ์นี้จะรวมเทคนิคเพื่อการยับยั้งหรือชะลอการเสื่อมสภาพ ผุพังของทรัพย์สินนี้ไว้ โดยการจัดเข้าเป็นโปรแกรมเพื่อการบำรุงรักษา ต้องจะดำเนินการเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง (3) มาตรฐานเพื่อการปฏิสังขรณ์ ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลในทุกวิถีทาง เพื่อให้ทรัพย์สินตามเจตนารมณ์ดั้งเดิม หรือให้จัดใช้ในงานซึ่งต้องการดัดแปลงในทรัพย์สินหรือสิ่งแวดล้อมของมันน้อยที่สุด (4) มาตรฐานเพื่อการบูรณะสร้างใหม่ ลักษณะการบูรณะใหม่มีหลายรูปแบบ เช่น การสร้างขึ้นใหม่แต่เพียงบางส่วนหรือทั้งหมด เพื่อการทดแทนส่วนสำคัญที่ขาดหายไป เพื่อการอนุรักษ์ให้ดำรงไว้ซึ่งสิ่งดั้งเดิมที่เหลืออยู่ (5) มาตรฐานในการฟื้นฟูปรับเปลี่ยนโบราณสถาน ว่าด้วยการฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้สมบัติที่มีค่าทางประวัติศาสตร์นี้สำหรับจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้แต่เดิม ในส่วนลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพ ควรจะได้รับการซ่อมแซมมากกว่าจะถูกสร้างขึ้นใหม่ ในกรณีที่การสร้างขึ้นใหม่ทดแทนนั้นจำเป็นจริงๆ วัสดุใหม่ก็ควรจะเข้ากันได้กับวัสดุที่ถูกแทนที่ ทั้งในด้านองค์ประกอบการออกแบบ สีสัน เนื้อ วัสดุ และคุณสมบัติที่มองเห็นได้

กระบวนการปฏิบัติตามแผนแม่บทนี้ทั้งหมด เป็นขั้นลงมือปฏิบัติงานโดยใช้เทคนิคและวิธีการทางสถาปัตยกรรม เช่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียมหรือการบูรณะสร้างขึ้นใหม่ รวมไปถึงการบังคับใช้กฎเกณฑ์ขอ้ปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความประสงค์ที่จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมดำรงอยู่ และพร้อมที่จะนำเสนอผลงานต่อสาธารณชนต่อไป

(3) การบังคับใช้ กระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม มีลักษณะของการนำเอาเงื่อนไขกฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติและกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกัน มาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกัน และเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่น ขั้นตอนด้านการบังคับใช้กฎระเบียบ เริ่มตั้งแต่การขอจดทะเบียนเป็นโบราณสถาน คือ การยื่นเจตจำนงเพื่อพิจารณาโบราณสถานนั้น

ว่า มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดี เช่น เป็นสถานที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ เป็นอาคารที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นต้น หลังจากนั้น เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรต้องออกไปสำรวจ เพื่อประเมินคุณค่าของโบราณสถาน หากโบราณสถานนั้นมีเจ้าของ จะต้องมีหนังสือแจ้งให้เจ้าของรับทราบและยินยอมก่อนประกาศขึ้นทะเบียน

ผลของการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน หรือแม้แต่โบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน ช่วยให้สามารถคุ้มครอง ควบคุม และดูแลรักษาโบราณสถานได้อย่างเต็มที่ เพราะหากจะมีการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้สภาพของโบราณสถาน หรือพื้นที่ที่กำหนดเป็นเขตโบราณสถานต้องเปลี่ยน แปลงไป เช่น การปลูกสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่ การซ่อมแซมหรือบูรณะอาคาร ฯลฯ จะต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากร ในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีผลใช้บังคับทั้งในทางแพ่งและอาญา ในทางแพ่งมีผลในกรณีที่ขัดขืนไม่ระงับการก่อสร้าง หรือรื้อถอนอาคาร หรือส่วนแห่งอาคาร ให้อธิบดีกรมศิลปากร ดำเนินการรื้อถอนอาคาร หรือส่วนแห่งอาคารนั้นได้ โดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย หรือดำเนินคดีแก่ผู้รื้อถอน ไม่ว่าด้วยประการใดๆ ทั้งสิ้น และสัมภาระที่รื้อถอนเสร็จ อธิบดีกรมศิลปากรย่อมมีอำนาจจัดการขายทอดตลาดสัมภาระนั้นได้ เมื่อได้เงินจากการขายทอดตลาดนั้นแล้ว ให้นำมาหักค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนและการขาย หากมีเหลือก็ต้องคืนเจ้าของสัมภาระนั้น ส่วนมาตรการทางอาญาให้ถือว่า ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของอธิบดีกรมศิลปากร ผู้ที่ฝ่าฝืนมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 387 บัญญัติว่า “ผู้ใดทราบคำสั่งของเจ้าพนักงาน สั่งการตามอำนาจที่กฎหมายให้ไว้ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้น โดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบวัน หรือปรับไม่เกิน 500 บาทหรือทั้งจำทั้งปรับ” (Government Gazette, 1992)

การบังคับใช้กฎหมายเพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน เป็นกลวิธีการหนึ่งช่วยให้มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่คู่กับประเทศไทย แต่การบังคับใช้จะต้องเอื้อต่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นวิธีการเชิงกระบวนการพัฒนา ที่เป็นคุณค่าต่อทั้งชุมชนและเป็นประโยชน์ต่อตัวมรดกวัฒนธรรมด้วย และจะต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน คือ เพื่อรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน มิได้มุ่งเฉพาะตัวโบราณสถานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงที่ดินโดยรอบโบราณสถานด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานกับตัวโบราณสถาน และเป็นการทำให้เกิดทัศนียภาพที่กลมกลืนกับโบราณสถาน

3) รูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุ

ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ จากการศึกษาพบว่า ประกอบด้วยรูปแบบการจัดการเชิงนโยบาย การจัดการแบบมีส่วนร่วม และการจัดการเชิงพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบการบริหารจัดการเชิงนโยบาย สามารถปฏิบัติได้ภายใต้กรอบกฎหมาย นโยบายและภายในองค์กรที่รับหน้าที่ดูแลด้านมรดกวัฒนธรรมโดยเฉพาะ ประกอบด้วยการจัดการตามอนุสัญญาว่าด้วยมรดกโลก และการจัดการเชิงกฎหมาย จากพื้นที่กรณีศึกษาพบว่า วัดมีโบราณสถานขึ้นทะเบียนมรดกโลก ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัดธรรมิกราช เกิดจากพื้นที่ทับซ้อนระหว่างวัดธรรมิกราชและโรงเรียนธรรมิกราช ซึ่งเดิมทีโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่ของโบราณสถานและเป็นที่วัดด้วย

> “เมื่อกำหนดให้พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกโลก คณะกรรมการมีมติให้รื้อถอนโรงเรียนวัดธรรมิกราช แต่ทางโรงเรียนเปิดการเรียนการสอนตามปกติ ทางคณะกรรมการวัดจึงปรึกษาทางกรมศิลปากรเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยอาศัยกฎหมายว่าด้วยการบุกรุกโบราณสถานยื่นคำฟ้องต่อศาลเพื่อพิจารณาการรื้อถอนอาคารโรงเรียนวัดธรรมิกราชซึ่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนกับทางวัดจนสำเร็จ” (Phrakru Thammikajarakhun, 2017)

จากการศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษา พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถานที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การบุกรุกเข้าไปสร้างอาคารหรือโรงเรือนในเขตโบราณสถานและโดยรอบของโบราณสถานวัดภูเขาทอง

> “วัดภูเขาทองมีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทับซ้อน เนื่องจากเดิมวัดภูเขาทองเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา ได้มีประชาชนเข้ามาจับจองพื้นที่และได้ปลูกบ้านพักอาศัยในเขตบริเวณวัด การออกเอกสารสิทธิ การออกโฉนดที่ดินทับซ้อนถือว่า เป็นปัญหาด้านกฎหมายโดยตรง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อถึงปัญหาด้านการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานหรือศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนาตามมา” (Phrakrubaidika Pratheung Kitthipanyo, 2017)

ส่วนวัดใหญ่ชัยมงคลมีโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนมรดกโลก คือ พระเจดีย์ พระอุโบสถ และพระพุทธไสยาสน์ ข้อดีของวัดที่มีโบราณขึ้นทะเบียนมรดกโลก พระมหาบรรณ์ ปญฺญาธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล กล่าวว่า

> “วัดใหญ่ชัยมงคลที่มีโบราณสถานเป็นมรดกโลกนั้น คือ จะมีแผนที่ท่องเที่ยวจะปรากฏในแผนที่มรดกโลก และหากมีการเปลี่ยนแปลงของโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน เช่น โบราณสถานชำรุดหรือเสียหาย เป็นต้น กรมศิลปากรจะต้องแจ้งต่อคณะกรรมการมรดกโลกเพื่อนำทีมมาสำรวจความเปลี่ยนแปลงของตัวโบราณสถานทันที” (Phramaha Ban Panyatharo, 2017)

โดยหลักการเบื้องต้น องค์การยูเนสโกจะคัดเลือกโบราณสถานให้เป็นมรดกโลก เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่บรรพบุรุษของชาติได้สร้างขึ้นมา โบราณสถานที่เป็นมรดกโลกแต่ละแห่งเป็นทรัพย์สินของประเทศที่เป็นเจ้าของดินแดนที่มรดกโลกตั้งอยู่ แต่ได้ถูกพิจารณาให้เป็นผลประโยชน์ของประชาคมระหว่างประเทศในการอนุรักษ์มรดกโลกแห่งนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์ คณะสงฆ์บางส่วนยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม และ

ความชำนาญในการดูแลมรดกทางวัฒนธรรมที่ดีพอ ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าถูกทอดทิ้งให้ชำรุดทรุดโทรมหรือถูกรื้อทำลายลงทั้งโดยเจตนาหรือไม่มีเจตนา จากมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าภายในวัดวาอารามต่างๆ ถูกเปลี่ยนกลายเป็นพื้นที่แห่งการแสวงหาผลประโยชน์และเน้นพัฒนาที่มุ่งประโยชน์เชิงพาณิชย์

การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนา ให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 (แก้ไขเพิ่มเติม 2535) ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 และระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการจัดผลประโยชน์และควบคุมสิ่งก่อสร้างในเขตโบราณสถาน พ.ศ.2535 ด้านคณะสงฆ์มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หมวดว่าด้วยศาสนสมบัติ และมีกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการดูแลและการจัดการศาสนสมบัติภายในวัด เป็นต้น

ผลการจากการศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษา พบว่า ประเด็นด้านกฎหมายรวมทั้งศาสตร์ว่าด้วยการบริหารวัด พระครูธรรมิกาจารคุณ กล่าวไว้ว่า

> “พระสงฆ์จะต้องความรู้ความเข้าใจในข้อกฎหมายด้วย มิเช่นนั้นอาจเป็นผลเสียและส่งผลไปถึงการมอบอำนาจให้บุคคลอื่นหรือคณะบุคคลที่เข้ามารองรับอำนาจแทนเจ้าอาวาส อาจเกิดผลเสียได้ และไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าอาวาสอาจจะมีความผิดในฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบได้” (Phrakru Thammikajarakhun, 2017)

ส่วนในรายละเอียดข้อระเบียบที่ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานในเบื้องต้น วัดทั้ง 4 แห่ง ได้ปฏิบัติพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในกรณีที่โบราณสถานมีความชำรุดหรือหักพังหรือเสียหาย คณะกรรมการวัดจึงแจ้งต่อสำนักศิลปากรที่ 3 ซึ่งที่ดูแลในพื้นที่ทันที ประเด็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งว่าด้วยการปลูกสร้างอาคารที่รุกล้ำแหล่งโบราณสถาน จนนำไปสู่การรื้อถอน พระครูใบฎีกาประเทือง กิตฺติปณฺโญ กล่าวว่า เช่น

> “กรณีฟ้าผ่าลงที่ยอดปล้องไฉนพระเจดีย์รายที่วัดภูเขาทอง ทางวัดได้แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรเพื่อมาสำรวจประเมินความเสียหายและทำการซ่อมแซม หรือกรณีวัดใหญ่ชัยมงคลจะทำการบูรณะบันไดทางขึ้นพระเจดีย์ คณะกรรมการวัดจะมีหนังสือแจ้งมาเป็นทางการต่อหัวหน้าสำนักศิลปากรที่ 3 หรือบางโอกาสเจ้าหน้าที่จะมาปรึกษากับทางคณะกรรมการวัด โดยสรุปด้านกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน วัดจะทำการบูรณะส่วนใดส่วนหนึ่งของตัวโบราณสถานต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรให้รับทราบอย่างต่อเนื่อง เรื่องการบุกรุกเขตโบราณสถานได้ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยกระทำผิดพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อก่อนมีกุฏิสงฆ์และอาคารที่พักอาศัย ที่รุกล้ำและบดบังโบราณสถาน ส่วนอาคารกุฏิสงฆ์ได้รื้อถอดเรียบร้อย มีบ้านพักฆราวาสที่สร้างบนพื้นวัด ได้อาศัยอำนาจทางกฎหมายมีกำหนดให้รื้อถอนภายใน 7 วัน ซึ่งเป็นการใช้กฎหมายเพื่อการจัดการโบราณสถาน” (Phrakrubaidika Pratheung Kitthipanyo, 2017)

แนวทางปฏิบัติด้านกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการมรดกวัฒนธรรมภายในวัดทั้ง 4 แห่ง ได้ดำเนินทั้งในระเบียบที่ต้องปฏิบัติเบื้องต้น และตามขั้นตอนกฎหมายเพื่อจัดการบุคคลหรือหน่วยงานที่รุกล้ำภายในเขตของโบราณสถาน ทั้งนี้จะต้องมีการประสานงานกับสำนักงานศิลปากรที่ 3 กรมศิลปากร ถือเป็นสถาบันหลักในการดูแลโบราณสถานโดยตรง ในขณะเดียวกัน พระสงฆ์ในวัดที่มีมรดกโลกจะต้องมีองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และควรมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาอบรมถวายความรู้พระสงฆ์เป็นการช่วยให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าในที่ถูกต้องในการดูแลโบราณสถานภายในวัดด้วย

2) รูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เป็นการจัดการประสานความร่วมมือของพระสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชน ซึ่งทุกส่วนมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการดูแลโบราณสถาน

จากการศึกษาพื้นที่โบราณสถานทั้ง 4 แห่ง พบว่า การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเอกชนในการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนของบทบาทพระสงฆ์ที่สำคัญต้องให้ความสำคัญของโบราณสถานทุกอย่าง

> “บทบาทของพระสงฆ์ต้องศึกษาให้เข้าใจถึงความสำคัญของโบราณสถานแต่ละอย่าง มีความรักและห่วงแหนในโบราณสถานด้วย การจะทำทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานต้องสอบถามกับผู้รู้ก่อนว่า จะทำการอย่างไรจึงจะมีความเหมาะสมหรือไม่ สิ่งใดที่สามารถกระทำได้บ้าง และสิ่งไหนไม่สามารถกระทำได้ ต้องรักษาโบราณวัตถุที่สำคัญไว้ให้ยืนยาวที่สุด” (Phrakrubaidika Pratheung Kitthipanyo, May 7, 2017)

พระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่ในพื้นที่โบราณสถานต้องคอยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการจัดการโบราณสถานภายในวัด

> “พระสงฆ์จะมีบทบาทในการติดต่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก จะช่วยให้วัดสามารถดำเนินการจัดการโบราณสถานภายในวัดได้ง่ายขึ้น เพราะหน่วยงานหรือบุคคลจะมีปัจจัยหลายอย่าง เช่น เงินทุน บุคลากร หรือการช่วยในการวางแผนงาน เป็นต้น” (Phrakru Thammikajarakhun, 2017)

ในส่วนของวิธีการจัดการโบราณสถานภายในวัดที่ถูกต้อง ควรยึดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการของกรมศิลปากรได้ให้คำแนะนำไว้

> “วิธีการจัดการโบราณสถานภายในวัดที่ถูกต้อง ควรยึดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการของกรมศิลปากรได้ให้คำแนะนำไว้ ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐ คือ กรมศิลปากรเองควรเร่งประชาสัมพันธ์ จัดพิมพ์เอกสาร ฝึกอบรมถวายความรู้พระสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ตรงกัน (Phrakru Thammikajarakhun, 2017)

ในด้านการใช้พื้นที่โบราณสถานต้องแนะนำนักท่องเที่ยวมิให้กระทำการใดๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม หรือกระทำการอันไม่สุภาพต่อโบราณสถาน

> “ภาคเอกชนที่จัดการท่องเที่ยวต้องคอยการดูแล การควบคุมนักท่องเที่ยวปฏิบัติตามคำแนะนำ โดยมิให้กระทำการใดๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม หรือกระทำการอันไม่สุภาพต่อโบราณสถาน ทางวัดได้การทำป้ายเตือนนักท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวการปีนหรือจับต้องโบราณสถาน อาจทำให้เกิดการชำรุด ด้วยอิฐหรือวัสดุที่สร้างขึ้นมีข้อจำกัดด้านกาลเวลา (Phrapalad Vichein kanthikaro. May 6, 2017)

3) รูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมภายในวัดเชิงพื้นที่ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นสามารถดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ (1) การจัดการแบบภาคีเครือข่าย กิจกรรมเชิงพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มี โครงการ “อยุธยา มหามงคล” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดโครงการอยุธยามหามงคล ไหว้พระ 9 วัด 10 เส้นทางบุญ ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญต่างๆ ได้แก่ วัด โบราณ-สถาน และแหล่งเรียนรู้อื่น ซึ่งการจัดโครงการไหว้พระ 9 วัด 10 เส้นทางบุญ เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2) การจัดการแบบสำนึกในการอนุรักษ์สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณ-สถาน ตัวอย่างเช่น กิจกรรม “อาสาพาใจมาอนุรักษ์” กลุ่มจิตอาสาวัดภูเขาทอง โดยกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาวัดภูเขาทอง ตลอดถึงการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน สมาชิกจิตอาสาจะได้เรียนรู้วิธีการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างถูกต้องจากนักโบราณคดีกรมศิลปากร องค์ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่และคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานวัดภูเขาทอง และความรู้ในด้านการทำงานจิตอาสาในพื้นที่โบราณสถานที่ถูกต้อง ได้ร่วมกันลงมือ-ลงแรง กำจัดวัชพืชต่างๆ ที่ขึ้นอยู่ตามแนวอิฐ เพื่อช่วยชะลอการเสื่อมสภาพของโบราณสถานภายในวัด พร้อมกับการฝึกตนเองผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนา

สรุป

แนวคิดมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ ความหมายมรดกวัฒนธรรมในฐานะศาสนสถานและศาสนาวัตถุที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ สังเวชนียสถาน อันสื่อถึงสัญลักษ์ทางพระพุทธศาสนา มี 5 ประเภท ได้แก่ เจติยสถาน พุทธสถาน สังฆสถาน บริวารสถาน และอนุสรณ์สถาน ซึ่งเป็นโบราณสถานและเป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนโดยทั่วไป แต่ในด้านกฎหมายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อความสะดวกในการจัดการพุทธศาสนสมบัติ จึงได้กำหนดไว้ 2 ส่วนคือ ศาสนสมบัติของวัด และศาสนสมบัติกลาง สภาพวิกฤติการณ์มรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้แก่ ปัญหาการเสื่อมสลายของโบราณสถาน ปัญหาเชิง

การจัดการมรดกวัฒนธรรม เป็นปัญหาด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน ปัญหาเชิงกฎหมาย และปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจมาจากโครงสร้างเชิงนโยบายของภาครัฐกับการพัฒนาในมิติวัฒนธรรม ปัญหาความร่วมมือและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สำหรับแนวทางจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เป็นศาสนสถานและศาสนาวัตถุ จากการศึกษาครั้งนี้ได้เสนอแนวทางการจัดการไว้ 3 รูปแบบ คือ รูปแบบการบริหารจัดการเชิงนโยบาย 2) รูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม และรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมภายในวัดเชิงพื้นที่ คือ การจัดการแบบภาคีเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ศาสนสถานและศาสนาวัตถุ และการจัดการแบบสำนึกในการอนุรักษ์ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถาน

ข้อเสนอแนะ

การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยนำเสนอประเด็นที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัยต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรท้องถิ่น ส่งผลให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาโบราณสถานมากขึ้น ดังนั้น ควรสร้างความพร้อมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคลากร งบประมาณเพื่อรองรับกับแผนกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

2. ภาครัฐควรจัดทำคู่มือการดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้พระสังฆาธิการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านมรดกวัฒนธรรมของชาติ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาสภาพปัญหาในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ควรศึกษาเครือข่ายการจัดการมรดกวัฒนธรรมในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธ-ศาสนา

References

Chaturawong, C. et al. (2010). *The Management of Cultural Heritage in Religious and Sacred Place*. Bangkok: Secretariat of the Senate.

Department of Fine Arts. (2007). *The Conservation of monuments for monks*. Bangkok: Department of Fine Arts.

Government Gazette Vol. 109 Part 16. (1992). *The Sangha Act B.E.2505 (NO.2, 1992)*.

Government Gazette, Vol. 109, No. 37, (1992). *Act of Antiquities, Artifacts, and National Museum, Amended in 1992*.

Liaorungrueng, V. (2009). *Conservation and Management of Cultural Heritage*. Bangkok: Charoenwit Printing.

Mahachulalongkornrajavidhayalaya (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Mahamakutrajavidyalaya University. (1963). *Thai Tipitaka and Commentaries, Set of 91 Volumes*. (3rd ed.). Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya University Press.

Nagvajara.N. et al. (1982). *Wat in Bangkok: Patterns and changes in 200 years*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Phothinantha. S. (1994). *History of Buddhism 2nd edition*. Bangkok: MBU Press.

Phrakru Thammikajarakhun. (2017). Abbot Wat Thammikarat, *Interview*. May 7.

Phrakrubaitheka Pratheung Kitthipanyo. (2017). Abbot Wat Phukhaothong, *Interview*. May 7.

PhramahaBan Panyatharo. (2017). Abbot assistant WatYaichaimongkhon. *Interview*. May 6.

Phrapalad Vichein kanthikaro. (2017). Abbot Wat Chengtha. *Interview*. May 6, 2017.

Prichanchit, S. (2004). *Cultural Resource Management in Community Development*. Bangkok: Thammasat Press.

Ravadee Sakulpanich. (2010). *The succession of the knowledge of law, legacy, art and culture for the development of law*. Bangkok: Department of Fine Arts.

Saisingha. S. (2013). Conservation of monuments and Religious place: Problems and solutions, *Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University*, 20(1), 59-73.

Sapu, S. (2011). Approaches to Chiang Sean World Heritage: Heritage for Whom. *Journal of Mekong Societies*, 7(3), 101-119.

การพัฒนารูปแบบการทำงานของคณะสงฆ์ จังหวัดกาญจนบุรี ในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5*

The Development of Working Model of Kanchanaburi Sangha on the Five Precepts Undertaking Village Project

พระครูสุพัฒนกาญจนกิจ
PhrakhruSupatthanakanchanakij
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: supatthana_8@windowslive.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดโครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามนโยบายของคณะสงฆ์ไทย 2) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้าน รักษาศีล 5 ของพระคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี และ 3) ศึกษาพัฒนารูปแบบดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) โครงการหมู่รักษาบ้านศีล 5 มีความเป็นมาจากคณะสงฆ์ ที่จะเสริมสร้างและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบสุข มีความสามัคคีกัน ด้วยการประพฤติตามหลักศีล 5 ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ส่งเสริมให้สังคมไทยมีคุณธรรม จริยธรรม และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ การดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างต่อเนื่อง เกิดการสร้างเครือข่ายทางศาสนาระหว่างสถานศึกษา วัด และชุมชน อย่างเป็นระบบมาโดยตลอด โดยใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมการดำเนินโครงการ คือ สาราณียธรรม 6 2) คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรีได้จัดยุทธศาสตร์การปลูกฝังหลักศีล 5 สู่การปฏิบัติ การพัฒนาศักยภาพโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มุ่งผลสัมฤทธิ์ที่เป็นความสำเร็จของการดำเนินการและมีตัวชี้วัด พัฒนาเป็นรูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านศีล 5

*Received May 20, 2017; Accepted February 25, 2018

ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี โดยการนำแนวคิดการบริหารเชิงคุณภาพตามทฤษฎี (PDCA.) และทฤษฎีการบริหารจัดการ 5M มาใช้ดำเนินการบริหารจัดการโครงการนี้ให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เข้าร่วมโครงการ ให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ด้วยหลักการรักษาศีล 5 ของชุมชน หมู่บ้าน การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี ออกมาเป็นรูปแบบใหม่ คือ 5M – PDCA เพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คำสำคัญ พัฒนา; รูปแบบการทำงาน; คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี; โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5

Abstract

This research aimed to study 1) study the concept of five precepts based community project according to Thai Sangha's policy, 2) study present situations and problems affecting on the five precepts based community according to Kanchanaburi Sangha's project, and 3) study the development of Kanchanaburi Sangha's five precepts based community project. Analysis data by Descriptive statistics and Content Analysis. The research results were found as follows; 1) the five precepts based community project was historically derived from Sangha's policy in order to happily harmonize people in the country through five precepts observation; Thai people should be morally trained so that their quality of life can be achieved. According to the Buddhist tenet, five precepts basically means non-bodily- and -verbally –violation. Those who follow five precepts can expect to gain certain benefit and social happiness. It is said that one's intention is the inseparable factor in the observation of five precepts; those who do not follow will also expect to gain disadvantages resulting in suffering lamentation. In support of this claim, many examples are shown in various Suttas. When it comes to the present situations and problems relating to the mentioned project, it showed that many activities have been continuously carried out by Kanchanaburi Sangha while doing five precepts based community project to promote the program, the linkage between temples, schools and communities was systematically made through states of conciliation, but the problems relating to this project stem from the improper sources of staff, equipment and budget. 2) As far as the mentioned project is concerned, the strategies in putting five precepts based community project into practices were obviously given by Kanchanaburi Sangha as follows: the aforesaid project development should aim at the effectiveness based on its indicators and thereby developing it as Kanchanaburi Sangha's model through the theory of PDCA and five M's management. Based on this, its effectiveness can be increased to higher level and then it can bring about certain benefit to those who participate in the project including communities and country as a whole. Consequently, the expected endless harmony in all sectors of the country can be met with respectively.

Keywords: Development; The Working Model, Kanchanaburi Sangka; The Five Precepts Undertaking Village Project

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธเพราะประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในวิถีชีวิตของคนไทย ดังจะเห็นได้การดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมต่างๆ ได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยเป็นเวลานาน สามารถสังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่างๆ เช่น วิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของคนไทยตลอดจนถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ลักษณะดังกล่าวซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการนำมาปฏิบัติดัดแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต”1 โดยเฉพาะเรื่องศีลที่ถือว่า “เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่ชาวพุทธจะพึงมี แต่ในปัจจุบันนี้พฤติกรรมและอารมณ์ของบุคคลในสังคมไทยนับว่ามีปัญหาขั้นรุนแรง เช่น ปัญหาพิษสุราเรื้อรัง สิ่งเสพติด การฆ่าคน (Supap, 2006) สภาพการรักษาศีลของคนในสังคมไทยต่ำลง ดังปรากฏว่ามีคดีความเกี่ยวกับการละเมิดศีล 5 อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น คดีข่มขืน คดีอาชญากรรม คดีฉ้อโกง ปล้นฆ่า และลักขโมย เป็นต้น

การมีศีลตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะผลดีต่อสังคม เพราะความสำนึกในการรักษาศีล หรือปฏิบัติตามศีล ได้แก่การฝึกหัดขัดเกลาตนเอง เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป และการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังคม เพื่อประโยชน์อันจะทำให้เกิดความดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชนของประชาชนในสังคม (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2009) นอกจากนี้การมีศีลจะส่งผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ดังโอวาทของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทานไว้ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556 ความว่า “อันว่าศีล 5 เป็นการสำคัญมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้นๆ คือ ประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล 5” ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (National Office of Busdhism, 2014) ทั้งนี้นื่องจากศีลจะเป็นสิ่งที่คอยกำกับความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีระเบียบวินัย, มีมารยาทที่ปราศจากโทษ ตลอดถึงมีความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2009) สามารถกระตุ้นให้รู้จักบาปบุญคุณโทษในการรักษาหลักเบญจศีลเบญจธรรมในการดำเนินชีวิต ควรส่งเสริมคนทำดีและยกย่องชมเชยให้ชุมชนทราบ ไม่ปกป้องคนชั่วและเพิ่มบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ทำตามกฎและกติกาให้เห็นเป็นรูปธรรมเพื่อการเน้นให้มีสติทบทวนการกระทำของตนอย่างสม่ำเสมอ (Promdee, 2011)

การปฏิบัติตามหลักศีล 5 เป็นการรักษากฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเอาไว้ สามารถสร้างจิตสำนึก ทำให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยและสันติสุข จึงควรรักษาและพัฒนา โดยการส่งเสริมการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักศีล 5 เพื่อร่วมสร้างสังคมที่สงบสุข (Atthakorn, 2014) ตลอดถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยปัจจุบันได้อย่างดี (Kongjan, 2016) โดยอาศัยความปรารถนาดีต่อกัน ทั้งทางกาย วาจา ใจ ความประพฤติที่เรียบร้อย มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และ เกื้อกูลในสิ่งที่ขาดแคลน สามารถ

อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข (Siriart and Phrapalad Somchai Payogo) นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญที่เพิ่มการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (Phramaha Kritsada Sobhanasilo, 2016)

ด้วยเหตุนี้ จึงได้เกิดโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ขึ้นมา ผู้เขียนในฐานะที่เป็นพระสังฆาธิการในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีจึงเห็นว่าควรที่จะต้องมีการศึกษารูปแบบของการสร้างและการพัฒนา โครงการนี้นำมาพัฒนาให้สามารถดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์กับคณะสงฆ์ ประชาชนและหน่วยงานต่างๆ รวมถึงเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายศีล 5 ในจังหวัดอื่นๆ สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดโครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามนโยบายของคณะสงฆ์ไทย
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของพระคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อศึกษาพัฒนารูปแบบดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก เก็บข้อมูลด้วยวิธี การสำรวจ (Survey) สังเกต (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ในพื้นที่ และการทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ชุมชน / วัด ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทราบแนวคิดโครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามนโยบายของคณะสงฆ์ไทย สภาพปัจจุบันและปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี และการนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี จากผู้เชี่ยวชาญและสมาชิกผู้สนใจทั่วไป แล้วนำประเด็นที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข

ผลการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับโครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามนโยบายของคณะสงฆ์ไทย

โครงการหมู่บ้านศีล 5 มีความเป็นมาจากคณะสงฆ์โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีดำริที่จะเสริมสร้างและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบสันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ด้วยการน้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำ

วัน โดยมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรเครือข่ายชาวพุทธ ได้ขับเคลื่อนโครงการเพื่อสนับสนุนนโยบายดังกล่าว โดยกำหนดเป้าหมายทุกตำบล ทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ พร้อมทั้งตั้งเป้าตัวชี้วัด ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม ภายใน 4 ปี (ปี 2557 - 2560) (National Office of Busdhism, 2014) ตลอดทั้ง พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยการให้ทุกภาคส่วนในประเทศร่วมมือกันดำเนินการในเรื่องการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะนำพาประเทศก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยยั่งยืน ส่งเสริมให้สังคมไทยมีคุณธรรม จริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับ ตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5” เมื่อทุกคนมีศีล 5 สังคมนั้นย่อมจะอยู่เป็นสุข

ศีล 5 มีความเป็นมาในสมัยพระเจ้าสมมุติราช ในอัคคัญญสูตร (Thai Tipitakas 11/115/5- 6) ได้แสดงจุดกำเนิดของศีลกับพัฒนาการทางสังคม ความหมายของศีล 5 ศีล คือ เจตนาไม่ล่วงละเมิด (Thai Tipitakas 31/39/60) ทางกาย ทางวาจา การงดเว้นในสิ่งที่เป็นโทษแก่ตนเองและผู้อื่น ศีลเป็นหลักการฝึกอบรมตนในการงดเว้นจากความชั่ว การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความสุจริตทางกาย และวาจาและอาชีพ การละเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกตน ศีลมีความสำคัญ การรักษาศีลที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนคนอื่น ส่งผลให้สังคมสงบสุขร่มเย็น เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลายและเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง พ้นจากความทุจริต จิตแจ่มใส ศีล 5 ถือได้ว่าเป็นกฎระเบียบอยู่คู่กับสังคมพุทธของไทย ศีล 5 ยังมีอิทธิพลต่อสังคมมาก เพราะจัดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมด้านศีลธรรมของประชาชน ส่งเสริมชุมชนต่างๆ ให้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบ องค์ประกอบของศีล (See in Thai Tipitaka and Commentaries 1/90/187; 1/4/252/450) ที่ล่วงละเมิดและขาดว่า จะต้องมีเจตนา จึงจะล่วงศีลข้อนั้นๆ

การรักษาศีล 5 มีอานิสงส์ มีคุณค่าและคุณธรรมในการครองของชีวิตดำเนินชีวิตปราศจากโทษ ผู้ใดปฏิบัติตามย่อมได้รับความดีงามความสุขเป็นอานิสงส์ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรเพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรง จะต้องรับผิดชอบผลของกรรมตามกฎแห่งกรรม การรักษาศีล 5 ย่อมได้รับผลเป็นสุขทั้งโลกนี้ และโลกหน้า มีพระนิพพานในเบื้องหน้าเป็นที่สุด โทษของการไม่รักษาศีล เป็นสังคมขาดศีล ขาดความซื่อสัตย์ สุจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมปราศจากความสงบสุขย่อมล่วงละเมิดในชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ ย่อมประสบทุกข์ทั้งในชาติปัจจุบัน และอนาคตในที่สุด (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2009) อานิสงส์แห่งศีลสมบัติ 5 ประการ คือ (1) ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง (2) กิตติศัพท์อันดีงามกระฉ่อนไป (3) ย่อมแกล้วกล้า ไม่เก้อเขิน (4) ไม่หลงลืมสติตาย (5) ตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (Thai Tipitakas 10/150/94) ผู้มีศีล 5 ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ โทษของการไม่รักษาศีล 5 เป็นบ่อเกิดแห่ง

ภัยเวรเบียดเบียนตนเอง บั่นทอนความก้าวหน้าในชีวิตทั้งปัจจุบัน และอนาคต ถึงภพหน้า ได้รับทุกข์โทมนัสใจ ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้ (Thai Tipitakas 22/28/403) ผู้ทุศีล มีศีลวิบัติย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมาก กิตติศัพท์อันชั่วกระฉ่อนไป ย่อมไม่แกล้วกล้า เก้อเขิน หลงลืมสติตาย หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติวินิบาต นรก ทั้งนี้มีพุทธพจน์ที่ตรัสสั่งสอนส่งเสริมสนับสนุนการรักษาศีลของพุทธบริษัท ปรากฏในพระสูตรต่างๆ อาทิ มหานามสูตร กูฏทันตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และเมฆิยสูตร เป็นต้น

รูปแบบการบริหารงานของโครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามมติมหาเถรสมาคมมีจังหวัดสระบุรีเป็นต้นแบบ และมีจังหวัดนำร่อง โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำโครงการ แนวทางการดำเนินงานและขั้นตอนการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ กำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินงานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้านเพื่อดำเนินงานตามโครงการ กำหนดรูปแบบ วิธีการดำเนินงาน กิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการนำหลักการของศีล 5 ให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย จัดประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจ อันดีระหว่างวัด ส่วนราชการ สถานศึกษา ขุมขน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น หมู่บ้าน องค์กร ภาคเอกชน ให้ทราบถึงความสำคัญของโครงการ แนวทางการอำเนินงานและ การติดตามประเมินผล ประกอบด้วยหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน เป้าหมายโครงการ สถานที่ดำเนินการ ระยะเวลาดำเนินการ งบประมาณ หน่วยงาน/บุคคลที่รับผิดชอบ การรายงานผล เกณฑ์การประเมิน ตลอดถึงผลที่คาดว่าจะได้รับ ประชาชนให้ความสำคัญในการส่งเสริมความ ปรองดองและสันติสุขด้วยศีล 5 เพราะ ศีล 5 เป็นหลักธรรมเบื้องต้น เป็นหลักคำสอนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการขัดเกลาจิตใจของบุคคล ทำให้มีความเมตตากรุณา มีความเสียสละรู้จักแบ่งปัน มีความยินดีพอใจในสิ่งของของตน (Phramedhavinaiyaros Pasiviko, 2017) มีความปรารถนาดีรู้จักพูดในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ และมีการควบคุมตนเองให้มีสติอยู่เสมอเพื่อเป็นการละเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น เพื่อเป็นการละเว้นเบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น เพื่อเป็นการละเว้นจากการล่วงละเมิดและประพฤติผิดทางกายในของรักของผู้อื่น เพื่อเป็นการละเว้นจากการประพฤติผิดทางวาจา และเพื่อเป็นละเว้นจากการทำให้ตนขาดสติสัมปชัญญะ การรักษาศีล 5 เท่ากับการงดเว้นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับคำกล่าวของ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) ที่ประทานไว้ว่า “อันว่าศีล 5 เป็นการสำคัญมนุษย์เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้นๆ คือ ประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข” (National Office of Busdhism, 2014)

กระบวนการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในส่วนภูมิภาค คณะสงฆ์จังหวัด และผู้บริหารระดับจังหวัด ขอความร่วมมือให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่จะเป็นจังหวัดรักษาศีล 5 ต้นแบบนำร่องบูรณาการ การทำงานร่วมกับภาคคณะสงฆ์ และทุกภาคส่วนของจังหวัด โดยให้ดำเนินการเป็น “จังหวัดรักษาศีล 5 ต้นแบบ” ซึ่งมีหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่ผ่านเกณฑ์เป็น “หมู่บ้านรักษาศีล 5” สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดจัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงานโครงการฯ ระดับจังหวัดและประสานงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการฯ ระดับจังหวัดเพื่อบริหาร

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยมีโครงสร้างประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดจังหวัดวัฒนธรรมจังหวัดและผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และมีนักวิชาการวัฒนธรรมและนักวิชาการศาสนา พระสงฆ์แกนนำขอความร่วมมือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ทำความเข้าใจกับพี่น้องประชาชนในชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ เชิญชวนประชาชนในหมู่บ้านมาร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มีการขับเคลื่อนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามแผนงาน โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ระดับจังหวัดมีการแบ่งสายการทำงานในการดำเนินงาน

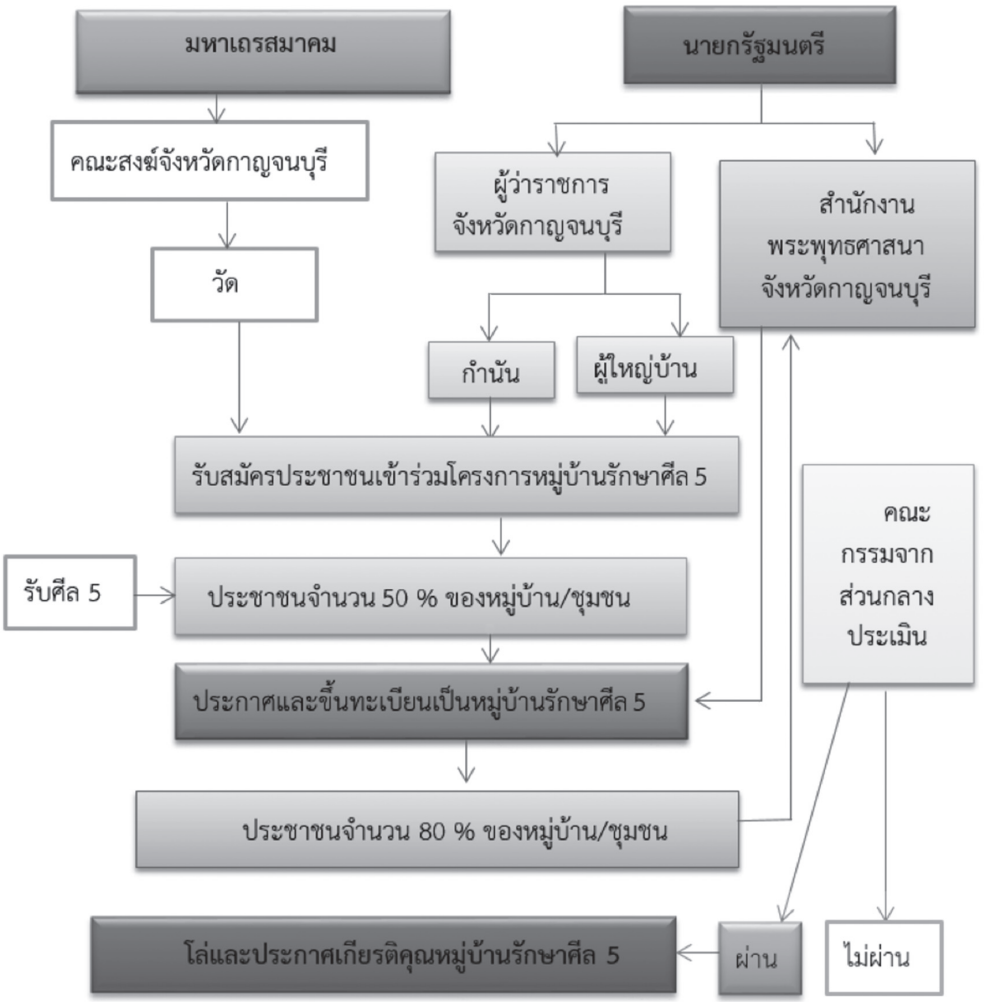
สภาพปัจจุบันและปัญหาที่อุปสรรค การดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี

สภาพปัจจุบันในการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดกาญจนบุรี ได้นำเสนอข้อมูลโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เลือกพื้นที่ศึกษาที่ขับเคลื่อนดำเนินการที่อยู่ในระยะที่ 3 จำนวน 5 อำเภอ 10 ตำบล 9 พื้นที่ โดยเลือกวัดที่ประสบความสำเร็จเป็นหลักในการศึกษา มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 แก่บุคคล สถาบันการศึกษา สถานศึกษา และหน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เกิดการสร้างเครือข่ายทางศาสนาในการส่งเสริมเผยแพร่คุณธรรมจริยธรรมระหว่างสถานศึกษา วัด และชุมชน จากการสัมภาษณ์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ถึงสภาพปัจจุบันของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จังหวัดกาญจนบุรี โดยการนำของผู้บริหารทั้งพุทธจักรและอาณาจักร มีการดำเนินงานเพื่อการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบมาโดยตลอด มีการทำงานตามแผนงานและการดำเนินการได้อย่างเรียบร้อยตามศักยภาพของพื้นที่ เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ ด้วยความเรียบร้อยพร้อมเพรียง ต่อเนื่อง (Phrakrusirskanjanatorn, 2016; Poonsiri, 2016) เป็นโครงการที่ดีที่ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างมากและสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ชุมชนอยู่อย่างสงบสุข ทำให้เกิดความสามัคคี การดำเนินการมีวัดโดยเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในโครงการฯ มีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ช่วยและให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ มีการประสานงานระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน สภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี จะมีในวัดและชุมชนขนาดเล็กและอยู่ในพื้นที่ห่างไกล เช่น ปัญหาบุคลากรขาดทักษะเกี่ยวกับเทคโนโลยี ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์มีน้อยหรือชำรุดและงบประมาณในการขับเคลื่อนโครงการฯ ไม่เพียงพอ (Hongto, 2016 Tanwattanawit, 2016) เป็นต้น จึงเสนอให้นำวงจร “PDCA” มาปรับใช้ที่สอดคล้องกับ หลักสาราณียธรรม 6 ตลอดทั้งได้นำเสนอ การดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในชุมชนของจังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ ชุมชนในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่ามะกา อำเภอไทรโยค อำเภอพนมทวน และอำเภอท่าม่วง ทั้งสภาพทั่วไปของวัด การจัดกิจกรรมส่งเสริมตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 การมีส่วนร่วมของประชาชน สภาพปัจจุบันและปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการทำงานของคณะสงฆ์ ในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 แต่ละชุมชน โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เขตอำเภอเมืองได้แก่ ชุมชนบ้านใต้/วัดไชย-

ชุมพลชนะสงคราม เขตอำเภอท่ามะกา ได้แก่ ชุมชน/วัดดอนขมิ้น และชุมชน/วัดตะคร้ำเอน เขตอำเภอท่าม่วง ได้แก่ ชุมชนบ้านหนองขาว/วัดอินทาราม และชุมชน/วัดวังขนายทายิการาม เขตอำเภอพนมทวน ได้แก่ ชุมชนวังรัก/วัดวังรักราษฎร์บำรุง ชุมชนดอนงิ้ว/วัดดอนงิ้ว และชุมชนหนองสาหร่าย เขตอำเภอไทรโยค ได้แก่ ชุมชน/วัดน้ำตก โครงการนี้มีหลักธรรมที่สำคัญ คือ ศีล 5 โดยมีหลักธรรมที่ส่งเสริมการดำเนินโครงการ คือ สาราณียธรรม 6

การพัฒนารูปแบบดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี

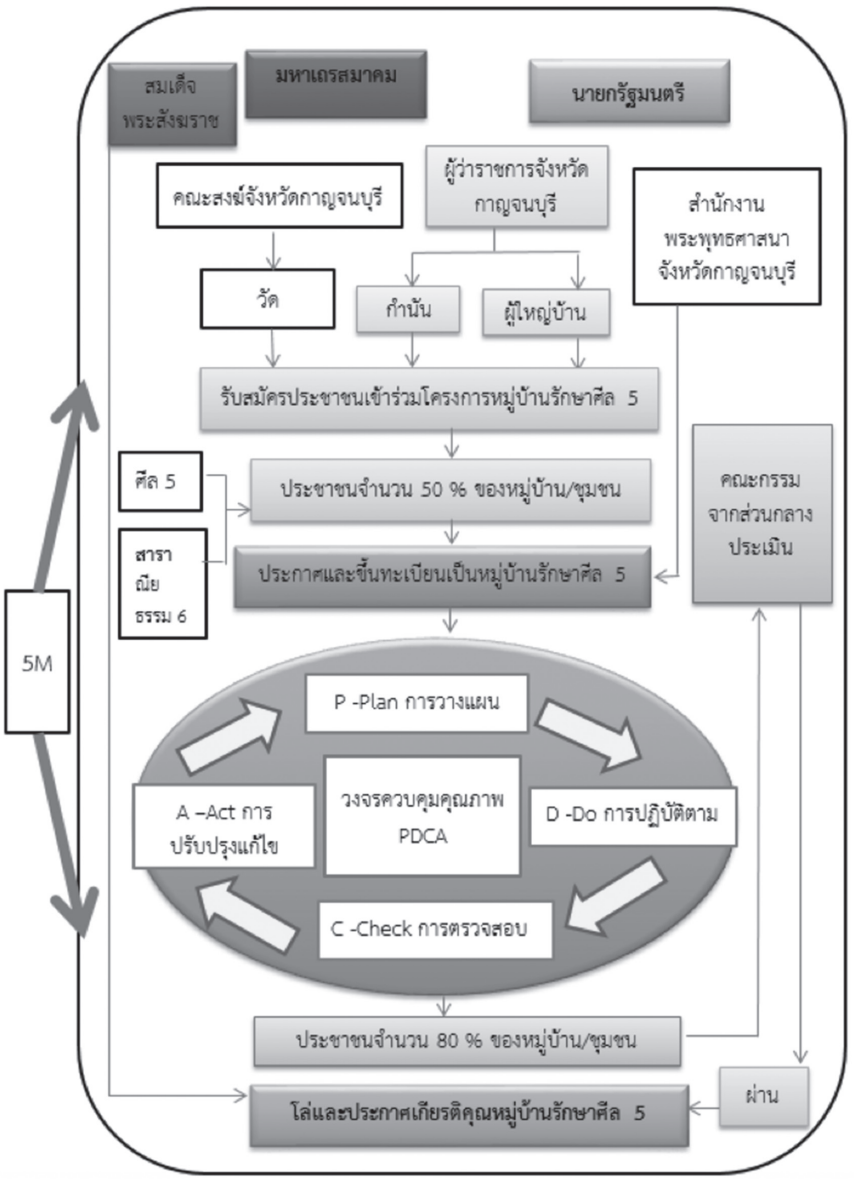
รูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี ที่ให้ประชาชนสมัครเข้าร่วมโครงการฯ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดจะขึ้นทะเบียนเป็นหมู่บ้านรักษาศีล 5 เมื่อผ่านการประเมิน จะมอบโล่ประกาศเกียรติคุณให้แก่หมู่บ้านนั้น สภาพการทำงานของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรีในโครงการหมู่บ้านรักษารักษาศีล 5 มีการพัฒนาคน พัฒนางาน ทำให้สังคมดีมีความสุข โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้ดำเนินไปตามกระบวนการตลอดมา จนสามารถสรุปเป็นแผนภาพรูปแบบการบริหารงานของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรีในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้ คณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรีได้ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการ ตามทฤษฎีวงจรเดมมิ่งหรือวงจรควบคุมคุณภาพ PDCA มี 4 ขั้นตอน คือ (1) การวางแผน (Plan – P) (2) การปฏิบัติตามแผน (Do – D) (3) การตรวจสอบ (Check – C) (4) การปรับปรุง (ACT = A) โดยมีหลักการว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจที่จะมาร่วมรักษาศีล 5 มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน มีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย มีความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างหมู่บ้านรักษาศีล 5 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายหมู่บ้าน เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ให้คนในชุมชนร่วมดำเนินการรักษาศีล 5 ด้วยความสมัครใจ มีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สมาชิกต่างก็เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้งหมู่บ้าน เป็นการทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่นเกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เป็นหมู่บ้านรักษาศีล 5 ที่สามารถพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ภาพประกอบที่ 1 แสดงรูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี

จากปัญหาอุปสรรคที่พบในหัวข้อที่ผ่านมา ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี โดยได้นำแนวคิดสวอต (SWOT Analysis) มาวิเคราะห์สภาพโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดเด่น จุดด้อย หรือสิ่งที่เป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานจัดยุทธศาสตร์การปลูกฝังหลักศีล 5 สู่การปฏิบัติ 4 ยุทธศาสตร์ สามารถสร้างรูปแบบการพัฒนาระบบการบริหารโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยมี เป้าประสงค์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์ ความสำเร็จและตัวชี้วัดความสำเร็จ การพัฒนาศักยภาพโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 พัฒนาเป็นรูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี โดยการนำแนวคิดการบริหารเชิงคุณภาพตามทฤษฎี (PDCA.)

และทฤษฎีการบริหารจัดการ 5M ได้แก่ (1) Man หมายถึง คน (2) Mind หมายถึง จิตใจ (3) Management หมายถึง การจัดการ หรือ Methodology หมายถึง วิธีการ (4) Materials หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ และ (5) Money หมายถึง เงิน เพื่อให้การดำเนินการบริหารจัดการโครงการนี้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น จึงสรุปพัฒนาการรูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 รูปแบบใหม่คือ 5M–PDCA ซึ่งได้แสดงเป็นแผนภาพ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 2 พัฒนาการรูปแบบการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี

สรุป

โครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามนโยบายของคณะสงฆ์ไทย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนโครงการ ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้สังคมไทยมีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ทุกคนมีศีล 5 สังคมก็จะมีความสงบสุข ศีล 5 คือ เจตนา ไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา ฝึกอบรมตนให้สุจริต เรียบร้อย การรักษาศีล 5 มีอานิสงส์ การไม่รักษาศีลมีโทษ สังคมย่อมปราศจากความสงบสุข พุทธพจน์ที่ตรัสเรื่องศีลในพระสูตรต่างๆ รูปแบบการบริหารงานของโครงการหมู่บ้านศีล 5 ตามมติมหาเถรสมาคม ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด นักวิชาการ พระสงฆ์ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ มาร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ระดับจังหวัดมีการแบ่งสายการทำงานในการดำเนินงาน สภาพปัจจุบันในการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดกาญจนบุรี อยู่ในระยะที่ 3 มีการจัดกิจกรรม อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง เพื่อความสุขที่แท้จริง เกิดการสร้างเครือข่ายทางศาสนาในการส่งเสริมเผยแพร่คุณธรรมจริยธรรมระหว่างสถานศึกษา วัด และชุมชน แต่ยังมีปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานบ้าง จึงเสนอให้นำวงจร “PDCA” มาปรับใช้ให้สอดคล้องหลักสาราณียธรรม 6 จึงได้พัฒนารูปแบบดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์จังหวัดกาญจนบุรี จากการนำแนวคิดสวอต (SWOT Analysis) มาวิเคราะห์ แล้วจัดยุทธศาสตร์การปลูกฝังหลักศีล 5 สู่การปฏิบัติ อย่างมียุทธศาสตร์ พันธกิจ และตัวชี้วัดความสำเร็จ การพัฒนาศักยภาพโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มาพัฒนาเป็นรูปแบบใหม่ โดยการนำแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการ 5M ตามหลักสาราณียธรรม 6 จนได้รูปแบบใหม่ คือ 5M – PDCA

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการให้วัดและชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสนับสนุนด้านเงินงบประมาณเป็นรายหัวหรือรายครอบครัว คณะสงฆ์ควรมีกฎหรือบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ไม่เข้าร่วมโครงการอย่างเป็นระบบ และมีมาตรการสำหรับเจ้าอาวาสและชุมชนที่ไม่ให้ความสำคัญ คณะสงฆ์และรัฐบาลควรสร้างบุคลากรด้านนี้โดยเฉพาะและสร้างแผนงานให้ครอบคลุมระบบการเผยแผ่สู่สากล

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1) มีการวิจัยลักษณะนี้แต่ใช้รูปแบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการในภาพรวม

2) ควรมีการวิจัยโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาในระยะยาว

3) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารและขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างเป็นระบบ

References

Chanya Siriart and Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen). (2016). The Conflicts Management between the State and the Community by Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Suvarnabhumi Airport. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (2), 144-158.

Hongto, P. (2016). *Interview*. April 4.

Kongjan, W. (2016). The Model of Strengthening the Stability of the Family by Buddhist Integration. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (Special 1), 257-269.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Mahamakutrajavidyalaya University. (1963).*Thai Tipitaka and Commentaries, Set of 91Volumes*. (3rd ed.). Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya University Press.

National Office of Buddhism. (2014). *The Operation Manual Reconciliation Projects Using the Principles of the Buddhist Precepts 5 "Village "*. Bangkok: National Office of Buddhism Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2007). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (11th ed). Bangkok: MCU Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.

Phrakrusirskanjanatorn. (2016). *Interview*. April 1.

Phramaha Kritsada Sobhanasilo. (2016). Reconciliation Building By Five Precepts Observing Village Project In Ayutthaya Province. *Journal of MCU Social Science Review*, 5(3), 45-62.

Phramedhavinaiyaros (Pasiviko). (2017). The Form in Promoting Reconciliation and Peacefulness with Five Precepts of People in Saraburi Province. Journal of MCU Peace Studies, 5(1), 1-14.

Poonsiri, P. (2016). *Interview*. April 24.

Supap, S. (2006). Social Problems. (20th ed.). Bangkok: Thaiwattanapanit.

Tanwattanawit, R. (2016). *Interview*. April 3.

การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้า*

The Use of the Media and Toots for communication of the Buddha

บุญเลิศ โอฐสู[1]*, บำรุง สุขพรรณ์[1], กมล ฉายาวัฒนะ[1],
พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ[1] และ กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน[2]
Boonlert Otsu Bomrung Sukpan Gamon Chayawattana
Phrakhrupalad suvattanabanthitathuna and Kanokwan Karunaritthiyotin
[1]บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1]Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2]กองการศึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี
[2]Department of Education, Nonthaburi Provincial Administration Organization
[1*]Corresponding Author. Email: boleheart@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาวิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า และ 3) เพื่อบูรณาการการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสารแล้วนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร

ผลการวิจัยพบว่า การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือการที่พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธกิจ 5 ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาเย็นทรงแสดงธรรม เวลาย่ำค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาบุคคลที่จะแสดงธรรมโปรด สารคือหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสื่อออกไปเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาคือความทุกข์ของสรรพสัตว์ ส่วนประเภทของสื่อและอุปกรณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสื่อสาร ได้แก่ (1) สื่อบุคคล (2) สื่อธรรม (3) สื่อสังคมและวัฒนธรรม (4) สื่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (5) สื่อภาษา (6) สื่ออุปมาอุปมัย และ (7) สื่อนิทาน ชาดก

*Received August 5, 2017; Accepted May 11, 2018.

วิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า เริ่มจากการที่พระองค์มีจุดมุ่งหมายและจุดประสงค์ในการสื่อสาร ประกอบด้วยทรงมีเทคนิคในการใช้สื่อและอุปกรณ์ เช่น สื่อบุคคล อย่างกรณีที่ทรงใช้กับองคุลิมาล เป็นต้น ส่วนสื่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อย่างกรณีใบไม้ประดู่ลายที่ทรงใช้เป็นสื่อกับภิกษุทั้งหลาย ภาชนะน้ำอันว่างเปล่าใช้กับสามเณรราหุล เป็นต้น ผลสำเร็จทำให้ท่านเหล่านั้นได้บรรลุธรรมในที่สุด

การบูรณาการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร สามารถทำได้ด้วยการนำเอาการใช้สื่อและอุปกรณ์ประเภทต่างๆ มาบูรณาการกับทักษะ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยนำหลักคุณธรรม เช่น พระมหากรุณาธิคุณ เป็นต้น ไปบูรณาการกับการเรียนการสอนเน้นให้นิสิตมีความกรุณาต่อเพื่อนนิสิต (2) ด้านความรู้ เช่น อาทิตตปริยายสูตรไปช่วยแก้ปัญหาทิฏฐิ ให้เกิดเจตคติและทัศนคติในตัวนิสิต (3) ด้านทักษะทางปัญญา บูรณาการกับการที่นิสิตสามารถคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ (4) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ บูรณาการกับทักษะในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนด้วยกันด้วยการทำงานเป็นทีม และเคารพสิทธิรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ นำไปบูรณาการกับทักษะในการสื่อสารด้านการพูด การอ่าน การฟัง การเขียน การนำเสนอ และการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลต่างๆ ในรูปแบบที่เหมาะสม

คำสำคัญ: สื่ออุปกรณ์; การสื่อสาร; การใช้สื่ออุปกรณ์

Abstract

There are three points in this research, 1) to study the use of the Buddha's communication media in the Tipitaka; 2) to study how to communicate the effectiveness of the Buddha. and (3) to integrate the Buddha's teachings. Use the Buddha 's communication devices to teach the Buddhist way of communication. Using the qualitative research method, the document is then integrated into teaching and learning in the Buddhist way of communication.

The research found that The use of the Buddha's communication media in the Tipitaka. It is the Buddha's Got Talent 5 in communication in daily life, including morning, almsgiving. The evening was fair. Evening Obedience to the bhikkhus At midnight answer angel problem. Time nearer to consider. At the next moment, consider the person who will show the dhamma.. The substance is the principle that the Buddha sent out to solve the problem is the suffering of all animals. The types of media that the Buddha uses in communication are (1) personal media (2) Media Theology (3) Social Media, and Culture (4) Natural Media (5) language media, (6) Media, allegories, and (7) Media Jataka tales.

How to Communicate for the Effectiveness of the Buddha Start with His purpose. And the purpose of communication. It has the technique to use media and equipment such as personal media such as used with the Kumal. In case of leaves that are used as a way to communicate with the Buddhist monks. The empty water bowl is used by the novices.

Integration of the media and communication equipment of the Buddha with the teaching of the Buddhist way of communication. It can be done with the use of various types of media and equipment. Integration with 5 skills: (1) Moral ethics. Integrating with the teaching and learning to emphasize the student's kindness to the students. (2) The knowledge, such as the original formula to solve the problem. Attitude and attitude in the students. (3) Intellectual skills. (4) Interpersonal skills and responsibility. Integrate with the skills of building relationships among learners by working together as a team. (5) skills in numerical analysis, communication and use of information technology. Integrate with communication skills in speaking, reading, listening, writing, presenting, and communicating with individuals. In the right format

Keywords : Media equipment; communication; Media usage

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณที่จะทรงสื่อสารหรือแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ด้วยมีพระประสงค์หรือจุดหมายเพื่อให้สรรพสัตว์พ้นไปจากทุกข์ ได้ทรงหวนระลึกถึงอาฬารดาบสกาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร แต่ทั้งสองได้สิ้นชีพไปแล้ว จึงทรงคำนึงถึงปัญจวัคคีย์ซึ่งเคยมีอุปการะแก่พระองค์ จึงทรงพระดำเนินไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แล้วทรงสื่อสารหรือแสดงธรรมจักรกัปปวัตนสูตร อันเป็นปฐมเทศนากัณฑ์แรกจนสังฆรัตนะได้เกิดขึ้นในโลก (Thai Tripitaka/4/1-17/1-25) การแสดงธรรมครั้งนั้น ถือได้ว่า เป็นพุทธกิจอย่างหนึ่งในบรรดาพุทธกิจ 5 อย่างที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอดชีวิต คือ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ เวลาเย็นทรงแสดงพระธรรม เวลาพลบค่ำทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุ เวลาเที่ยงคืนทรงแก้ปัญหาเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลกที่ควรโปรดและไม่ควรโปรด (Thai Tripitaka/1/61/191) ประเด็นที่ว่า เวลาเย็นทรงแสดงธรรมนั้น เป็นการสื่อสารหรือธรรมของพระพุทธเจ้านั่นเอง ในเวลาที่พระพุทธองค์ทรงสื่อสารหรือแสดงธรรมก็ทรงใช้อุปกรณ์ในการ เช่น สื่ออุปกรณ์ที่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบ้าง เป็นอุปกรณ์ที่พระองค์ทรงประสบและผู้ฟังได้ประสบอยู่ในขณะนั้นบ้าง ถึงแม้ในปัจจุบันสื่อจะมีหลายความหมาย เป็นทั้งนามและกิริยา ที่หมายถึงสื่อการศึกษา คือสิ่งที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งหมายถึงวิธีการ เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นสื่อในการศึกษา หรือในการสอน (Royal Academy, 2003)

พระพุทธองค์ทรงสื่อสารหรือสั่งสอนสาวกของพระองค์ แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ผู้ที่ออกบวชเป็นบรรพชิตและผู้ครองเรือน การสั่งสอนในสมัยของพระพุทธเจ้านั้นได้มีการใช้สื่อการสอนแล้ว แต่เป็นสื่อตามธรรมชาติที่มีอยู่ในครั้งนั้น แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สื่อที่เป็นนามธรรมและสื่อที่เป็นรูปธรรม สื่อที่เป็นนามธรรมทรงใช้สิ่งที่ผู้ฟังคำสอนทราบมาก่อน ส่วนสื่อที่เป็นรูปธรรมทรงใช้สื่อที่มีอยู่ใกล้พระองค์และผู้ฟังได้ทราบได้เห็นสิ่งนั้นด้วย สื่อที่เป็นนามธรรม สื่อการศึกษา ถ้าหมายถึงวิธีการและเครื่องมือ พระพุทธองค์ก็ทรงใช้ตั้งแต่ที่ทรงสื่อสารหรือสอนปัญจวัคคีย์ ผู้ที่เคยติดตามไปเฝ้าอุปัฏฐากดูแลพระองค์ในสมัยที่ยังไม่ได้ตรัสรู้ ซึ่งการปฏิบัติที่มีในครั้งนั้น นิยมปฏิบัติกัน 2 แบบ คือ แบบทรมานตน เรียกว่า ปฏิบัติแบบอัตตกิลมถานุโยค และปฏิบัติแบบตามที่ตนต้องการ คือ ต้องการอะไรก็หามาสนองความต้องการ เรียกว่า ปฏิบัติแบบกามสุขัลลิกานุโยค เป็นที่สังเกตว่า การที่พระพุทธองค์ทรงเริ่มสื่อหรือสอนปัญจวัคคีย์ ก็ทรงยกการปฏิบัติ 2 อย่างมาเป็นสื่อ เพื่อสื่อสารให้เห็นว่า การปฏิบัติอย่างนั้นเป็นการปฏิบัติที่สุดโต่ง ไม่อาจนำผู้ปฏิบัติให้บรรลุคุณวิเศษได้ ต้องปฏิบัติตามทางสายกลาง ซึ่งผู้รับสารหรือท่านปัญจวัคคีย์รู้เรื่องสุดโต่ง 2 ประการเป็นอย่างดี เพราะเชื่อว่า จะบรรลุธรรมได้ ต้องปฏิบัติแบบอัตตกิลมถานุโยค พระพุทธองค์ทรงนำความเชื่อถือของปัญจวัคคีย์มาเป็นสื่ออุปกรณ์ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติแบบอัตตกิลมถานุโยค เป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำให้บรรลุธรรมได้

ในการสื่อสารหรือแสดงพระธรรมเทศนานี้ ทำให้ท่านพระโกณฑัญญะซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มปัญจวัคคีย์ได้รู้ตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ไม่ว่าสิ่งใดๆ ที่เกิดขึ้นมา ย่อมแตกดับไปทั้งหมด (Thai Tripitaka/4/13-16/20-24) ต่อมาเมื่อท่านปัญจวัคคีย์ ได้รู้ธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงสอน คือได้ดวงตาเห็นธรรมที่

เรียกว่า โสดาปัตติผล ครบทั้ง 5 ท่านแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงสื่อสาร หรือแสดงอนัตตลักขณสูตร ว่าด้วยเรื่องลักษณะที่เป็นอนัตตา จนกระทั่งภิกษุปัญจวัคคีย์ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ (Thai Tripitaka/4/19-24/26-31) และเมื่อครั้งที่ทรงสื่อสารหรือแสดงธรรมแก่ชฎิล 1,003 ท่าน พระพุทธองค์ก็ทรงใช้ไฟที่พวกชฎิลบูชาเป็นสื่อ แต่ทรงเปลี่ยนเป็นไฟภายใน คือ ไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ จบธรรมเทศนา ท่านอดีตนักบวชชฎิลได้สำเร็จเป็นอรหัตตผล (Thai Tripitaka/4/45/63-65) ในช่วงแรกแห่งการตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนนักบวชด้วยกันเอง จึงทรงใช้สื่อที่เป็นนามธรรมเป็นส่วนมาก เป็นเรื่องที่พวกเขาเคยผ่านการประพฤติปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ มาเป็นอย่างดี สื่อที่เป็นรูปธรรม คือ พระพุทธองค์ทรงใช้สิ่งของที่เห็นได้ด้วยตาเปล่าเป็นสื่อ ซึ่งสิ่งของนั้นมีอยู่ในขณะที่ทรงสั่งสอน ก่อนจะนำเสนอ เราต้องทราบก่อนว่า พระพุทธองค์กับพระสาวกทั้งหลาย หลังจากอยู่จำพรรษาในฤดูฝนแล้วจะเสด็จออกจาริกไปในถิ่นต่างๆ เสด็จพักตามป่า เขา ทุ่งนา ริมฝั่งน้ำ หมู่บ้านและที่พักที่มีทายกสร้างถวายเป็นที่พักระหว่างทาง ดังนั้น เวลาที่พระองค์ทรงสั่งสอนพระสาวกทั้งหลาย ในช่วงเสด็จจาริก สื่อที่ทรงใช้ประกอบการสั่งสอนจึงขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และสถานที่ ตัวอย่างเช่น ช่วงที่เจ้าชายเทวทัตเข้ามาบวชได้ไม่นานท่านติดลาภสักการะและการกล่าวชม พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภเรื่องของพระเทวทัตโดยทรงใช้กิ่ง ใบ สะเก็ด เปลือก กระพี้ และแก่นของต้นไม้ ที่ภิกษุทั้งหลายรู้จักดีมาเป็นสื่อเปรียบเทียบสั่งสอน ชี้ให้เห็นว่า ลาภสักการะการกล่าวชมเปรียบด้วยกิ่งและใบไม้ ศีลเปรียบด้วยสะเก็ดต้นไม้ สมาธิเปรียบด้วยเปลือกต้นไม้ ญาณทัสสนะเปรียบด้วยกระพี้ต้นไม้ เจโตวิมุตติเปรียบด้วยแก่นของต้นไม้ จบพระธรรมเทศนาเรื่องนี้ ภิกษุทั้งหลายต่างพากันชื่นชม (Thai Tripitaka/12/307-311/340-348)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ามีอยู่มากมายในคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนั้น จึงเป็นที่มาของการวิจัยเรื่องนี้ที่ผู้วิจัยสนใจจะทำการศึกษาว่า การใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าเป็นไปตามความพระประสงค์ ความจำเป็น เหมาะสมและสามารถถ่ายทอดธรรม (ความรู้) ให้แก่สาวก (ผู้รับสาร) เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ได้เร็วขึ้นในการสื่อสารของพระองค์

อนึ่ง หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาธรรมนิเทศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดการศึกษาเน้นเรื่องการสื่อสารทุกรูปแบบ โดยเฉพาะรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสารมีวัตถุประสงค์ต้องการให้ผู้ศึกษานำการสื่อสารของพระพุทธเจ้ามาใช้กับสังคมปัจจุบัน พร้อมทั้งเป็นผู้นำสังคมในด้านการสื่อสารหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การมีศีลาจารวัตร เป็นต้น (Arbhasil, D., 2016 : 146) ในปัจจุบันสังคมโลกกำลังเกิดความเปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ยุคสารสนเทศ คนในสังคมรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ แบบง่ายและสะดวกสบายมากขึ้นด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารไร้สาย ประจวบกับสังคมไทยได้มีการประยุกต์ใช้เครือข่ายอินเตอร์เน็ตกับการสื่อสารอยู่หลายรูปแบบ เช่น ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) การสนทนา (Chat) การอ่านหรือแสดงความคิดเห็นในเว็บบอร์ด การติดตามข่าวสาร การเรียนรู้ออนไลน์ (E-learning) เป็นต้น (Ruben, Brent D., 1984 : 26) อย่างไรก็ตาม ในการที่อินเตอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทหนึ่งในสังคมนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม เริ่มจากสังคมครอบครัว (Pongpha, K. and Pharamaha Chitnaretes Wuthidhammo, 2016 : 47) ผลกระทบทางบวก เช่น สามารถได้รับข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับข่าวสารมาก

ยิ่งขึ้น เช่น กลุ่มสังคมอาเซียนได้รับรู้เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความรับผิดชอบต่อมนุษยชาติ เป็นต้น (Fong, Lim Kooi, 2016 : 114) สามารถติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต ผลกระทบทางลบ คือการได้รับข้อมูลหรือรูปภาพที่ไม่เหมาะสมสำหรับเยาวชน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า อินเตอร์เน็ตคือสื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารปัจจุบัน เป็นนวัตกรรมการสื่อสารที่เติบโตและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบัน ผู้วิจัยมองว่า จำเป็นที่ต้องมีการบูรณาการการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ ดังที่พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า “การศึกษาแบบบูรณาการเป็นการนำสิ่งที่เราศึกษามาปรับแต่งผสมผสานกันจนก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์” (Phara Prommaphantit (Prayoon Dhammacitto), 2014 : 22) หรือเป็นรูปแบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ (Vichai. V., 2015 : 112)

ในบทความวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก วิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า และการบูรณาการการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสารใน 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม (2) ด้านความรู้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (4) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยสอดคล้องกับวิชาพุทธวิธีการสื่อสารซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ 3 ประการ คือ (1) เพื่อให้นิสิตได้รู้และเข้าใจประวัติ พัฒนาการ หลักการ วิธีการสื่อสารของพระพุทธเจ้าในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งผลสำเร็จของการสื่อสารอย่างถูกต้อง (2) เพื่อให้นิสิตสามารถวิเคราะห์แนวคิด หลักการ วิธีการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่มีผลต่อการสื่อสารในปัจจุบันและการประยุกต์วิธีการสื่อสารของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธ-ศาสนา และ (3) เพื่อให้นิสิตมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองด้วยหลักคุณธรรมและจริยธรรมในการสื่อสารพุทธธรรมต่อสาธารณะที่มีผลต่อชีวิตและสังคมไทยเป็นลำดับสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2) เพื่อศึกษาวิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า

3) เพื่อบูรณาการการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ด้วยการวิจัยทางเอกสาร (Documentary research) แล้วนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร มีขั้นตอนวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

ขั้นที่ 2 นำข้อมูลที่ได้ศึกษาและวิเคราะห์แล้ว (บทที่ 1 2 3) เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิทางธรรมนิเทศ แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิทางธรรมนิเทศอีกครั้ง

ขั้นที่ 3 นำเอาข้อมูลที่ได้ศึกษาและวิเคราะห์ที่ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิทางธรรมนิเทศ ไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร (บทที่ 4)

ขั้นที่ 4 สรุปผลการวิจัยพร้อมมีข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1) การใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

การใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธกิจ 5 ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันหรือตลอดชีวิตของการเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาเย็นทรงแสดงธรรม เวลาย่ำค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา เวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาหา บุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรม สารคือหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสื่อออกไปเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาคือความทุกข์ของสรรพสัตว์ ส่วนประเภทของสื่อและอุปกรณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสื่อสาร ได้แก่ (1) สื่อธรรม (2) สื่อสังคมและวัฒนธรรม (4) สื่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (5) สื่อภาษา (6) สื่ออุปมาอุปมัย และ (7) สื่อนิทาน ชาดก สื่อธรรมคือการที่พระพุทธเจ้าสอนธรรมด้วยอุปมาด้วยพฤติกรรมหรือกิริยาอาการกระทำ เช่น การดีดพิณเปรียบด้วยการทำความเพียรในโสณสูตร เป็นต้น สื่อสังคมและวัฒนธรรมคือการที่พระพุทธเจ้าเอาสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งแล้วสื่อสารกับกลุ่มคนสังคม เช่น ทรงสนทนาโต้ตอบกับโปฏฐปาทปริพาชก และการเข้าไปหาสกุลุทายีปริพาชิก เป็นต้น สื่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมคือสื่อประกอบที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม เช่น การประพฤติปฏิบัติแบบอัตกิลมถานุโยคของปัญจวัคคีย์ และใบประดู่ลาย เมฆฝน เป็นต้น สื่อภาษาคือการใช้ภาษาในการสื่อสารหรือสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ภาษาสันสกฤตกับภาษาบาลี หรือมาคธี เป็นต้น สื่ออุปมาอุปมัยคือการนำเอาสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติใกล้ตัวมาเปรียบเทียบในการสื่อสารหรือสอนของพระพุทธเจ้า เช่น กิ่งไม้ ใบไม้เปรียบกับ

ลาภสักการะ สรรเสริญ หรือความทุกข์ติดตามคนชั่วเปรียบดังล้อเกวียนหมุนไปรอยเท้าโค เป็นต้น ส่วนสื่อนิทาน ชาดกคือการที่พระพุทธเจ้านำเอาเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งที่เป็นอดีตพุทธะ ประวัติพระสาวก ประวัติศาสตร์มีนิทานชาดกถึง 547 เรื่อง อย่างเช่น เรื่องพระเวสสันดร ลิงเฝ้าสวน เป็นต้น มาเป็นสื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารหรือสอนของพระพุทธเจ้า

2) วิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า

วิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า เริ่มจากการที่พระองค์มีจุดมุ่งหมายและจุดประสงค์ในการสื่อสาร ประกอบด้วยทรงมีเทคนิคในการใช้สื่อและอุปกรณ์ด้วย รวมถึงทรงมีวิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ ทรงใช้วิธีการปฏิวัติคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของศาสนาดั้งเดิม อีกทั้งทรงรู้จักใช้วิธีปาฏิหาริย์ 3 อย่างในกาสื่อสาร นอกจากนี้ ในการสื่อของพระพุทธองค์ทรงใช้บุคลิกภาพ วิธีการปฏิรูปคำสอนให้เกิดความเป็นเอกลักลักษณ์ วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเสด็จเยี่ยมเยือนตามบ้าน วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนา วิธีการบริการสังคมชุมชน วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลสำเร็จของการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ามาจากการมีบุคลิกภาพคุณธรรม และเนื้อหาสารหรือธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสื่อออกไปเน้นประโยชน์อันสูงสุดของผู้รับสาร จึงทำให้การใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าประสบผลสำเร็จอันสูงสุด โดยเฉพาะทรงมีเทคนิคในการใช้สื่อและอุปกรณ์ เช่น สื่อบุคคล อย่างกรณีที่ทรงใช้กับยสกุลบุตร นางปฏาจารา องคุลิมาล เป็นต้น จนทำให้ท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ หรือ สื่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อย่างกรณีใบไม้ประดู่ลายที่ทรงใช้เป็นสื่อกับภิกษุทั้งหลาย ภาชนะน้ำอันว่างเปล่ากับสามเณรราหุล ผ้าขาวกับพระจูฬปันถก เป็นต้น ผลสำเร็จทำให้ท่านเหล่านั้นได้บรรลุธรรมในที่สุด

3) การบูรณาการการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร

การบูรณาการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร สามารถทำได้ด้วยการนำเอาสื่ออุปกรณ์ประเภทต่างๆ มาบูรณาการกับด้านทักษะ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม คือนำเอาคุณธรรมของพระพุทธเจ้าบางประการ เช่น พระมหากรุณาธิคุณ เป็นต้น มาบูรณาการกับการเรียนการสอนโดยเน้นให้นิสิตมีความกรุณาต่อเพื่อนนิสิต ซื่อสัตย์สุจริต เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริตในการเขียนงานทางวิชาการและงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น มีภาวะความเป็นผู้นำและผู้ตาม สามารถทำงานเป็นทีมและสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งและลำดับ เคารพกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ขององค์กรและสังคม รวมทั้งเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยสามารถประเมินจากการอ้างอิงเอกสารที่ได้นำมาทำรายงานอย่างถูกต้องและเหมาะสม พฤติกรรมการเข้าชั้นเรียน การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามวัฒนธรรมขององค์กร การมีมารยาทในชั้นเรียน การเข้าเรียนและการมีส่วนร่วมใน

รายวิชา และการทดสอบย่อยรายสัปดาห์ประเมินจากการส่งงานที่ได้รับมอบหมายและความตรงต่อเวลา และประเมินจากผลการสอบข้อเขียนหรือทำเป็นโครงงาน (2) ด้านความรู้ คือนำเอาความรู้ที่นิสิตได้รับ เช่น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี หลักการเรื่องการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การนำหลักธรรมและประยุกต์ใช้ในการสื่อสารอย่างถูกต้องและถูกวิธี ความรู้ความเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและสามารถใช้ธรรมนิเทศนำเสนอเพื่อให้สังคมมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง มีทักษะในการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการและการเขียนรายงานในด้านธรรมนิเทศ โดยสามารถประเมินผลจากการอ้างอิงเอกสารที่ได้นำมาทำรายงาน พฤติกรรมการเข้าชั้นเรียน การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามวัฒนธรรมขององค์กร การมีมารยาทในชั้นเรียน การเข้าเรียนและการมีส่วนร่วมในรายวิชา การทดสอบย่อยรายสัปดาห์ การส่งงานที่ได้รับมอบหมายและความตรงต่อเวลา และประเมินจากผลการสอบข้อเขียน (3) ทักษะทางปัญญา สามารถนำไปบูรณาการกับการที่ให้นิสิตสามารถสืบค้นข้อมูลจากคัมภีร์เพื่อนำไปใช้อ้างอิงในการวิจัย และพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล มีการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ทางธรรมนิเทศอย่างเหมาะสม สามารถนำความรู้และหลักพุทธธรรมไปเผยแผ่ได้ สามารถประเมินผลจากการอ้างอิงเอกสารที่ได้นำมาทำรายงาน พฤติกรรมการเข้าชั้นเรียน การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยตามวัฒนธรรมขององค์กร การมีมารยาทในชั้นเรียน การเข้าเรียนและการมีส่วนร่วมในรายวิชา มีประเมินจากการทดสอบย่อยรายสัปดาห์ รวมถึงประเมินจากการส่งงานที่ได้รับมอบหมายและความตรงต่อเวลา และประเมินจากผลการสอบข้อเขียน (4) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบสามารถนำไปบูรณาการกับทักษะในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนด้วยกันด้วยการทำงานเป็นทีม สามารถปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่น เคารพสิทธิรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายอย่างครบถ้วนตามกำหนดเวลา โดยวิธีการสอนเน้นจัดกิจกรรมกลุ่มในการทำงานสัมมนาทางวิชาการและการจัดทัศนศึกษา การต้องติดต่อประสานงานกับผู้อื่น และมอบหมายงานเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล สามารถประเมินผลได้จากรายงานการศึกษาด้วยตนเอง (รายงาน สรุปรวมยอดความรู้) และประเมินผลจากพฤติกรรมการทำงานเป็นทีม และ (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ สามารถนำไปบูรณาการกับทักษะในการสื่อสารด้านการพูด การอ่าน การฟัง การเขียน และการนำเสนอ และการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลต่างๆ ด้วยวิธีการและรูปแบบที่เหมาะสม ทักษะในการสืบค้นข้อมูลทางอินเตอร์เน็ตเพื่อทำรายงานพัฒนาทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษา ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสาร เช่น การส่งงานทางอีเมล์ และทักษะในการนำเสนอรายงานโดยใช้รูปแบบ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยมีวิธีการสอนแบบบรรยาย โดยมีแหล่งข้อมูลอ้างอิง เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น มีจำนวนที่มาหลายแห่ง และใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย

สรุป

การบูรณาการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสาร สามารถทำได้ด้วยมีจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายแล้วการนำไปบูรณาการกับทักษะ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสามารถทำให้การเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสารประสบผลสำเร็จได้ตามที่ตั้งวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายแน่นอน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากงานวิจัยเรื่องนี้เกี่ยวกับการสื่อสารหรือนิเทศศาสตร์โดยตรง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เปิดการเรียนการสอนทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ต้องศึกษาเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถใช้ได้โดยตรง นอกจากนี้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านสาขาพระพุทธศาสนาหรือด้านอื่นๆ ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้เช่นกัน

2) สถาบันทางพระพุทธศาสนา วัดหรือสถาบันที่มีการอบรมพระนักเทศน์ สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา ที่มีโครงการอบรม สัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนา สามารถนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปเป็นแนวทางในการอบรม สัมมนาวิชาการได้เป็นอย่างดี

3) สถาบันอื่นๆ อย่างเช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนสาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สาขาวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์กับนิเทศศาสตร์หรือวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนได้ด้วยเช่นกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้า” ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะประเด็นการใช้สื่ออุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก วิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลของพระพุทธเจ้า และการบูรณาการการใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้ากับการเรียนการสอนรายวิชาพุทธวิธีการสื่อสารแล้ว จึงเสนอให้วิจัยต่อในประเด็น “การประยุกต์การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าเพื่อสร้างสรรค์การสื่อสารคนในสังคมไทย” เพราะว่า การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของคนในสังคมไทยในปัจจุบันกลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งจบวัน หรือมีการใช้สื่อและอุปกรณ์อยู่ตลอดเวลา

References

Arbhasil, D. (2016). Bodhisattva's Ethical Concepts for Modern Leadership. *Journal of Graduate Studies Review*, 12(1), 141-159.

Fong, Lim Kooi. (2016). ASEAN Integration: Human Dignity and Responsibility to Humanity from a Buddhist Perspective. *Journal of the International Association of Buddhist Universities*. 9(2), 111-114.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.

Phara Prommaphantit (Prayoon Dhammacitto). (2014). How to integrate Buddhism with modern science. Bangkok: MCU Press.

Pongpha, K. and Pharamaha Chitnaretes Wuthidhammo. (2016). Pañcasikkhāpada: Moral Practice for Family in Buddhism. *Journal of International Buddhist Studies*. 7(1), 47-52.

Ruben, Brent D. (1984). *Commuoication and Human Behavior*. New York: Macmillan.

Vichai. V. (2015). Methods for Buddhist Academic Studies. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 106-118.

การจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนา*
Land Management of Buddhist Temple

พระมหาคำพันธ์ ปภากโร, พระสุภาพร เตชธโร, พระสฤทธิ์ สุมโน,
สุพิมล ศรศักดา และ นคร จันทราช
Phrama Kampan Papakaro, Phra Suphapon Tachatharo, Phra Sarit Sumano,
Supimon Sonsakdha and Nakhon Jantharach[1]
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
Mahachulalongkonrajavidyalaya University College Ubon Campas
[1]Corresponding Author.Email: nakhonsingh@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาการได้มาและการจัดการที่ดินในพระพุทธศาสนาตามพระธรรมวินัย 2) ศึกษาการจัดการที่ดินศาสนสมบัติของวัดตามกฎหมายไทย และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาและการจัดการที่ดินวัดกรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยการรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสาร และสัมภาษณ์ความเห็นเจ้าอาวาสจำนวน 3 รูป โดยวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

ที่ดินในพุทธศาสนาเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุเป็นที่บำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชนมีเป้าหมาย 2 อย่าง คือ 1) สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ 2) สำหรับเป็นที่พักของพระสงฆ์จากทิศทั้ง 4 ส่วนหลักธรรมเพื่อการจัดการที่ดินวัดในพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ 1) หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองวัด และ 2) หลักธรรมสำหรับผู้อยู่ร่วมกัน

การได้ดินของวัดตามหลักของกฎหมาย ฐานะของวัดและการถือครองที่ดินของวัดมีผู้ศรัทธาบริจาคที่ดินเพื่อสร้างวัด ประเภทของที่ดินของวัดมี 3 อย่าง คือ 1) ที่วัด 2) ที่ธรณีสงฆ์ และ 3) ที่กัลปนา กรรมสิทธิ์ในที่ดินของวัดเป็นไปตามประมวลกฎหมายที่ดิน และการคุ้มครองที่ดินของวัดมี 4 อย่าง คือ 1) ลักษณะที่ดินของวัด 2) การห้ามโอนที่ดินของวัด 3) การห้ามยกอายุความขึ้นสู้กับวัด และ 4) การห้ามบังคับคดีกับที่ดินของวัด

*Received October 23, 2017; Accepted April 28, 2018.

ส่วนการจัดการที่ดินของวัดในสังคมไทย ปัญหาเรื่องที่ดินวัดในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 4 กรณี คือ 1) กรณีเช่าที่ดินวัดของวัดหลวง 2) กรณียกที่ดินวัดร้างของวัดป่าพระพิฆเณศวร์ และ 3) กรณีนำที่ดินวัดไปจัดสรรประโยชน์ของวัดด้ามพร้าทั้งหมดแก้ปัญหาเรื่องที่ดินวัดด้วยความความเมตตาแลกรุณาผ่านการประนีประนอมเป็นหลักสำคัญ

คำสำคัญ : การจัดการ; ที่ดิน; วัด; พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the churchyard inheriting and management in Buddhism into disciplinary (2) To study churchyard's property management of the Buddhist monasteries into Thai's law. and (3) To study method for the Buddhist monasteries churchyard's problem resolution and management: a case study in Ubonratchathani Province. The researcher had collected the data by observing no-participation and participation, in-dept interview with 3 abbots by face to face, reference from documents and analyzing data by the descriptive interpretation.

The results showed that:

Temple land is a monk's residence where Thai Buddhists love to make merit. The goals are the propagation of Buddhism and the monk's residence in Thailand. For, 2 principles dramatic for managing land are for the abbots and dependent monks.

The temple land is donated by the people who are the faithful person. There are 4 types of temple land: temple land, churchyard and Kappana (merit dedicated to the departed). The temple land where the ownership is acquired in accordance with the law on land. There are 4 kinds of protected areas; it is the temple lands, people cannot set up a prescription defense for temple, and they could not execute judgment temple.

Temple Land Management in Ubonratchatani has 4 problems. Firstly, it is a case study of Temple Land lease of monastery. Moreover, it is the deserted Kitsanat Forest Temple. Thirdly, And lastly, it is on utilization of useful by Dam Pra temple. So, the researcher collects to use Buddha's doctrines in two points: compromise and compassion for solving the problems of Temple land.

Keyword: Land; Management; Buddhism; Temple

บทนำ

วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันศาสนาเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ (Ponpirin, 1988) แล้วยังเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและศูนย์กลางของชุนชน วัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาโดยมีเสนาสนะ และอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่อยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทุเกคนทั้งทางด้านจิตใจ และกิจกรรมตามประเพณีนิยม (Phradhamvornayok Opas Niruttimeti, 2003) วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษา อบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพตำราแพทย์แผนโบราณและศิลปกรรมแขนงต่างๆ ใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครองรวมทั้งเป็นสถานที่สงเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมา และเป็นเหมือนสถานที่รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นๆ เพราะวัดถือได้ว่าเป็นที่พึงทางใจ เป็นที่พักทางใจ เป็นที่หาความสงบทางใจได้ดีที่สุด (Department of Religious Affairs, 2002) เป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามที่จะก่อให้เกิดความสะอาด ความสว่าง และความสงบ (Ponsan Pokritong, 1996) นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาอีกด้วย วัดทุกวัดในทางพุทธศาสนาในสังคมไทยมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน (National Office of Buddhism, 2011) แต่ในทางพระวินัยยังมีฐานะที่แตกต่างกัน ตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยได้จำแนกวัดออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ อาราม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัย

2) สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัด รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ด้วย และยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่สามารถใช้เป็นสถานที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ ซึ่งฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว แต่ฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อม ที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยทุกประการได้ เพราะยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ดังนั้นคำว่า วัด จึงเป็นสิ่งหนึ่งที่อยู่คู่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในครั้งสมัยอดีตวัดไม่ใช่สิ่งที่พระสงฆ์ต้องแสดงภาวะความเป็นเจ้าของ แต่เป็นสมบัติของสงฆ์ทั่วจตุรทิศ แต่กาลเวลาได้ทำให้วัดยกสถานะเป็นสมบัติและอำนาจอย่างหนึ่งด้วยสถานที่สร้างวัดอันหมายถึงที่ดินจะต้องอาศัยองค์ประกอบทางกฎหมายกำหนดเขตเฉพาะที่ตั้งอย่างชัดเจน ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ตามมาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัดนั้นหมายถึงที่ดินใน 3 ประเภท คือ 1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น 2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด และ 3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

ที่ดินวัดในครั้งอดีตอาจอยู่ในที่ที่ไม่ต้องการใช้ประโยชน์จากชุมชนหรือสังคมด้วยเหตุผลทางมูลค้าหรือทำเลในการแสวงหาผลประโยชน์แต่เมื่อความเจริญเข้ามาเบียดเบียนที่ดินวัดจึงนำมาสู่การเกิดปัญหาในการแบ่งแย่งถือสิทธิ์ครอบครองเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดที่มีผลประโยชน์ในด้านทำเลการค้า การเช่าที่ทำประโยชน์ในที่ดินธรณีสงฆ์ด้วยความมุ่งหวังในเงินบำรุงวัด ค่าเช่าที่ดิน อาคาร อันนำมาสู่กระบวนการทางกฎหมายในการดำเนินการฟ้องร้องจัดการบริหารถือสิทธิ์ในที่ดินวัดเพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ อันนำประเด็นไปสู่วิพากษ์ในทางกฎหมายและสังคมไทยเกิดขึ้น ดังเช่น กรณีที่ธรณีสงฆ์ของวัดสวนแก้ว หรือโฉนดที่ดินธรณีสงฆ์ที่นำมาสร้างสนามกอล์ฟอัลไพน์และบ้านจัดสรรของวัดธรรมิการามวรวิหาร เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงการได้มาและการจัดการที่ดินของวัดในพุทธศาสนา รวมถึงการจัดการที่ดินให้ถูกต้องในทางกฎหมายเพื่อที่จะทำให้วัดนั้นได้สิทธิชอบธรรมในบริหารจัดวัดบนฐานแห่งความถูกต้องชอบธรรมทางกฎหมายอย่างแท้จริง เพื่อให้วัดเป็นสถานแห่งการเรียนรู้และพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพุทธศาสนาและความสุขสงบเย็นแก่สังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการได้มาและการจัดการที่ดินในพระพุทธศาสนาตามพระธรรมวินัย
2. เพื่อศึกษาการจัดการที่ดินศาสนสมบัติของวัดตามกฎหมายไทย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาและการจัดการที่ดินวัดกรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้ศึกษามุ่งศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นเอกสารสำคัญ (Documentary Research)มีขั้นตอนในการดำเนินการศึกษา 3 ระดับ คือ

1. รวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539

2. รวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)หมายถึง อรรถกถางานเขียนนักปราชญ์ หนังสือ บทความ เอกสาร ตำรา วารสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์อันเป็นผลงานด้านวิชาการของนักวิชาการและนักวิจัยอื่นๆที่มีเนื้อหาสอดรับกับการศึกษาอันจะทำให้งานวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนา ได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับดังนี้

1. การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ที่ดินตามหลักพุทธศาสนาเป็นสถานที่พักอาศัยเพื่อบำเพ็ญพุทธกิจในสมัยพุทธกาลนั้น พระองค์ทรงพักอาศัยตามป่าเขา ดังความปรากฏในคราวประกาศธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์พระองค์ก็ใช้ป่าอิสอปตนมฤคทายวัน อยู่จำพรรษา ณ ป่าอิสิปตน-มฤคทายวันนั้น หลังจากนั้น พระองค์ก็ทรงเสด็จไปโปรด พระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งบริวาร จนพระเจ้าพิมพิสารและบริวารได้บรรลุธรรมชั้นโสดาบันเกิดศรัทธาเลื่อมใส ได้ถวายอุทยานเวฬุวันให้แก่สงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานซึ่งถือว่าเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา (Mahachulalongkornrajavidayalaya University, 1996/4/59/71) ซึ่งเป็นอสังหาริมทรัพย์ พระพุทธองค์ ได้แสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนั้นเป็นเหตุ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับ อาราม ได้ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ที่อยู่อาศัยสำหรับใช้เป็นที่พักบำเพ็ญสมณกิจประกาศพระศาสนานี้เกิดจากผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย ได้น้อมนำมาถวายให้เป็นทรัพย์สินของสงฆ์ โดยได้รับอนุญาตจากพระพุทธเจ้าให้รับอาราม (Mahachulalongkornrajavidayalaya University, 1996/4/59/71-72) คือ สถานที่เป็นอาราม หรือวัดเพื่อบำเพ็ญสมณกิจอันสมควรแก่สมณสารูป

ฉะนั้น ที่ดินวัดหรือเสนาสนะเป็นที่อยู่หรือที่อาศัยถือเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งมีความสำคัญเพราะมีผลต่อการดำรงตนของพระภิกษุสงฆ์ในการทำกิจต่างๆ รวมทั้งใช้สอยเป็นที่อาศัยหลับนอนของภิกษุซึ่งในสมัยพุทธกาลนั้นพระภิกษุสงฆ์ไม่มีที่ดินวัด หรือเสนาสนะที่แน่นอนมี ดังนั้นรูปแบบวิถีชีวิตในระยะแรกคืออาศัยพักที่โคนไม้ หรือถ้ำ เป็นการอยู่กับธรรมชาติเพื่อทำความเพียร ต่อมาทรงอนุญาตให้มีอารามหรือเกิดมีที่ดินของตนในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ ทำให้มีความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาวัดในสมัยพุทธกาลจึงเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุธรรม มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้ซึ่งการสร้างวัดหรือการถวายที่ดินวัดไว้ในพระพุทธศาสนานั้นจุดประสงค์หลักนอกจากเพื่อให้เป็นสถานที่พำนักของมหาชน เพื่อใช้เป็นสถานที่พักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ และพระสงฆ์ผู้ปรารภความเพียรเพื่อทำให้แจ้งพระนิพพานยังมุ่งหวังผลในอานิสงค์จากผลแห่งการถวายทานไปด้วยอีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้วัดยังมีเป้าหมายในการจัดการวัดคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีวัตถุประสงสำคัญเพื่อประโยชน์สุขของมวลมหาประชาชนสมดังพุทธพจน์ว่า“ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” (Mahachulalongkornrajavidayalaya University, 1996/4/32/39) และยังเป็นที่พักของพระสงฆ์จากการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คฤหัสถ์สร้างวัดถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธ-ศาสนาและอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในเสนาสนะในวัดก็เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ทรงแสดงคุณประโยชน์ของวิหารว่า “วิหารย่อมป้องกัน ความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงู ยุงและ

ฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะฉะนั้น ผู้ฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ของตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ถวายภิกษุผู้พหูสูตให้อยู่ในที่นี้เถิด อีกประการหนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในภิกษุพหูสูต ผู้ปฏิบัติตรง พึงถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันควรแก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมอันเป็นเหตุบรรเทาสรรพทุกข์แก่เขา ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้ว จะเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพานได้ในชาตินี้" (Mahachulalongkornrajavidayalaya University, 1996/7/294/91-92) จากพุทธพจน์ดังกล่าวจะเห็นว่าเป้าหมายสำคัญในการวัดตามหลักพระพุทธศาสนามีการพัฒนามาแต่ครั้งโบราณกาล จากพื้นที่ที่เป็นป่ามาปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยที่สงบสงัด และได้เพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นและเอื้อต่อการปฏิบัติประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งต่อมาได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ได้สร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดโดยการมุ่งประโยชน์ใช้สอยทางศาสนาเป็นหลักและถือว่าการสร้างสิ่งเหล่านี้เป็นการบำเพ็ญบุญตามวิธีการทางพระพุทธศาสนา

สำหรับหลักธรรมเพื่อการจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมสำคัญตามลำดับคือ หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองวัดโดยผู้ประครองวัดควรมีหลักธรรมในการปกครองตามลำดับดังนี้คือ 1) หลักพรหมวิหารธรรม 2) หลักอิทธิบาท 3) หลักสังคหวัตถุ 5) หลักกุศลกรรมบถ และหลักธรรมสำหรับผู้อยู่ร่วมกันในวัดโดยมีหลักธรรมตามลำดับดังนี้คือ 1) หลักสาราณียธรรม 2) หลักสัปปุริสธรรม 3) หลักเบญจศีล เบญจธรรม หลักธรรมดังกล่าวเป็นหลักธรรมในการจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนาโดยผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองควรมีหลักธรรมดังกล่าวจึงทำให้การบริหารและการจัดการที่ดินวัดปราศจากปัญหาต่างๆที่จะตามมาได้และยังช่วยแก้ปัญหาเรื่องการบริหารและการจัดการที่ดินได้หลักธรรมดังกล่าวเช่นกัน

2. การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า จากการสัมภาษณ์พระครูวิลาศกิจจาธร เจ้าอาวาสวัดหลวงโดยทางวัดและคณะกรรมการได้ปรึกษากับผู้เช่าโดยเป็นไปตามหลักของเมตตาธรรมมากกว่าจะอ้างระบบกฎหมายจึงทำให้วัดและผู้เช่าที่ดินวัดหลวงไม่มีปัญหาข้อพิพาทใดๆ ทั้งเพราะได้อาศัยหลักเมตตาธรรม วัดมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชนเท่าเทียมกันแต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดลงไปจะพบว่า มีความแตกต่างกันโดยสามารถจัดประเภทของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้แรกเริ่ม คำว่า "วัด" ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ.2445) ในมาตรา 5 ซึ่งกำหนดให้วัดมี 3 ชนิดคือ 1) พระอารามหลวง คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือทรงพระกรุณาโปรดให้เข้าบัญชีนับว่าเป็นพระอารามหลวง 2) อารามราษฎร์ คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแต่มิได้เข้าบัญชีนับว่าเป็นวัดหลวง และ 3) ที่สำนักสงฆ์ คือ วัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต่อมาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ใช้คำว่า วัด ในมาตรา 38 ซึ่งบัญญัติให้วัดมี 2 ชนิด ดังนี้ 1)วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ 2) สำนักสงฆ์

ส่วนการก่อตั้งและวัตถุประสงค์ของวัดวัตถุประสงค์ในการตั้งขึ้นของวัดและในการดำเนินการต่างๆ นอกจากจะต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายแล้วยังต้องอยู่ในพระธรรมวินัย ไม่ใช่การทำธุรกิจหรือการแสวงหา

กำไรจากการประกอบกิจการค้าอย่างนิติบุคคลอื่นตามกฎหมายเอกชน โดยที่หน้าที่สำคัญ ประการหนึ่งของวัดคือมุ่งที่จะตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนในสังคม เนื่องจากศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคมให้รวมกันเป็นหนึ่งและประพฤติปฏิบัติดี อยู่ในกรอบของศีลธรรม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนในสังคมนั้นๆ ร่วมกันได้ วัดเป็นองค์กรที่มีบทบาทต่อประเทศชาติเป็นอย่างสูงและได้รับการยอมรับจากอาณาจักร ดังพระบรมราชโองการว่า “และฝ่ายพุทธจักรนั้น การปกครองสังฆมณฑลย่อมเป็นการสำคัญทั้งในประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนาและในประโยชน์ความเจริญของพระราชอาณาจักร ด้วยและฝ่ายอาณาจักรก็ได้อาศัยพระพุทธศาสนาเพื่อค้ำจุนความมั่นคงของรัฐตลอดจนความสำคัญต่อการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าของความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ขนมธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ในสังคมไทย และต่างฝ่ายต่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ส่วนการได้ที่ดินของวัดนั้น “การได้มา” ตามมาตรา 1299 นี้ในทางกฎหมายย่อมเข้าใจได้ว่า เป็นการได้มาซึ่งสิทธิ เช่น เราพูดว่าเราได้ที่ดินก็ย่อมเข้าใจกันในทางกฎหมายว่าเราได้มาซึ่งสิทธิในที่ดินนั้นคือได้กรรมสิทธิ์และต้องเป็นสิทธิจึงจะเกิดอำนาจต่างๆ ดังระบุไว้ในมาตรา 13366 แต่สิทธิที่ได้มาตามวรรคหนึ่งนั้น ถ้ายังไม่ได้จดทะเบียนจะไม่บริบูรณ์เป็นทรัพย์สิทธิ คือใช้ยันบุคคลอื่นนอกจากคู่สัญญาไม่ได้ กล่าวโดยสรุปหลักการที่ดินของวัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นสามารถแยกได้เป็น 3 กรณี คือ

1. การได้มาโดยนิติกรรมจะต้องมีการทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่
2. การได้มาโดยทางอื่นนอกจากนิติกรรมนั้นวัดย่อมได้กรรมสิทธิ์ทันทีตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย
3. การได้มาโดยมีผู้อุทิศที่ดินให้แก่วัดและวัดได้เข้าครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินนั้นแล้ว ที่ดินนั้นย่อมตกเป็นของวัดโดยไม่จำต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนกับพนักงานเจ้าหน้าที่

นอกจากนี้ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์ ไม่สามารถทำการจำหน่ายจ่ายโอนโดยวิธีธรรมดาคือการทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนกับพนักงานเจ้าหน้าที่อันทำให้ที่ดินของวัดมีลักษณะเป็นทรัพย์นอกพาณิชย์ การซื้อขายที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์จึงกระทำไม่ได้หรือหากแม้จะได้มีการจดทะเบียนเปลี่ยนชื่อผู้ซื้อเป็นเจ้าของแล้วก็ตามผู้ซื้อก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์ ดังนั้น การได้ที่ดินของวัดนั้นอยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย 2 ฉบับด้วยกัน คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กับประมวลกฎหมายที่ดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งที่ดินของเอกชนโดยทั่วไปอยู่ในมาตรา 1299 ซึ่งแบ่งเป็น 2 กรณี คือ การได้มาโดยนิติกรรมกับการได้มาโดยทางอื่นนอกจากนิติกรรม ส่วนประมวลกฎหมายที่ดินได้บัญญัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งที่ดินของวัดไว้ในมาตรา 84 ซึ่งกำหนดให้ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นการได้มาซึ่งที่ดินของวัดจะต้องใช้กฎหมายใดมาปรับ และปรับใช้อย่างไร เพื่อให้ถูกต้องสอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละฉบับนั้นเป็นเนื้อหาที่จะได้ อย่างไรก็ตามยังมีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับที่ดินของวัดอีกฉบับหนึ่งซึ่งจำเป็นจะต้องกล่าวถึงด้วยคือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ซึงแม้จะไม่ได้บัญญัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งที่ดินของวัดโดยตรง แต่กลับมีบทบัญญัติซึ่งครอบครองที่ดินของวัดไว้ เช่น การห้ามโอน การห้ามบังคับคดี และการห้ามยกอายุความขึ้นต่อสู้ที่ดินของวัด

3. การศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การเช่าพื้นที่วัดและวัดร้าง การจัดการศาสนสมบัติของวัดตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 และมาตรา 40 แห่งพระราช-บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้มีรายละเอียดคือ การได้มาทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัด ให้ลงทะเบียนทรัพย์สินของวัดให้เป็นหลักฐานและเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สิน นั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้นโดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วย การได้มาซึ่งที่ดินหรือสิทธิอันเกี่ยวกับที่ดิน เมื่อได้จดทะเบียนการได้มาตามกฎหมายแล้ว การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์กระทำได้ก็ต่อเมื่อ กรมการศาสนาเห็นชอบและได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวจักรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัยไว้ให้ถูกต้องและให้เก็บรักษาทะเบียนและหนังสือ สัญญาเช่าไว้เป็นหลักฐานที่วัดหรือจะฝากกรมการศาสนาให้เก็บไว้รักษาไว้ก็ได้ การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ที่กัลปนาหรือที่วัดที่กันไว้เป็นที่จัดประโยชน์ ที่มีกำหนดระยะเวลาการเช่าเกินสามปี จะกระทำได้ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา การเก็บรักษาเงินของวัด

ในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปนั้น ให้เก็บรักษาโดยฝากการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคารหรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัดการดูแล รักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้งทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง ในกรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทย์ร่วมหรือ จำเลยร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับการดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เจ้าอาวาสแจ้งต่อกรมการศาสนาหรือศึกษาธิการจังหวัด ที่วัดตั้งอยู่ทราบไม่ช้ากว่าห้าวันนับแต่วันรับหมาย ให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นและให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับ การดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้

ในกรณีการเช่าที่ดินของวัดหลวง และการนำที่ดินไปจัดสรรประโยชน์ของวัดด้ามพร้ามีลักษณะเหมือนกัน เพราะทั้งสองวัดนั้นต่างได้ดำเนินการแก้ปัญหาเรื่องค่าเช่าที่วัดและการนำที่ดินวัดไปจัดสรรประโยชน์นั้นผ่านการเจรจาด้วยหลักของเมตตาธรรมมากกว่าจะอ้างระบบกฎหมายจึงทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องการเช่าที่ดินและการจัดสรรผลประโยชน์เท่าใดนัก ส่วนกรณีของวัดป่าพิฆเณศวร์นั้นวัดมีสถานภาพแค่วัดร้างโดยชุมชนและผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนานั้นมีความต้องการอยากยกสถานะของวัดให้เป็นวัดตามปกติจึงได้ดำเนินไปตามขั้นตอนของกฎหมายและขั้นตอนของคณะสงฆ์ จึงทำให้ไม่มีกรณีปัญหาใดๆเพราะเป็นเรื่องที่เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างวัดและชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ที่ดินวัดหรือวัดในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกตั้งแต่ปฐมโพธิกาล โดยการถวายอุทยานเวฬุวันของพระเจ้าพิมพิสาร ด้วยพระราชดำรัสว่า “หม่อมฉันขอถวายอุทยานเวฬุวันนั้นแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ทรงรับอารามแล้ว ทรงแสดงธรรมีกถาให้พระเจ้าพิมพิสารสมาทานอาจหาญรื่นเริง ต่อมาพระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงธรรมีกถารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม” ตั้งแต่นั้นมาจึงได้เริ่มมีวัดเกิดขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน วัดเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษา อบรมให้มีความรู้ในด้านวิชาชีพตำราแพทย์แผนโบราณและศิลปกรรมแขนงต่างๆ ใช้ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครองรวมทั้งเป็นสถานที่สงเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน ดังนั้นวัดจึงเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่ง ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาตลอดมาและเป็นเหมือนสถานที่รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นๆ เพราะวัดถือได้ว่าเป็นที่พึงทางใจ เป็นที่พักทางใจและเป็นที่หาความสงบทางใจได้ดีที่สุด

นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทในหลายๆด้าน อาทิเช่น เป็นสถานที่ศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกฝนอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานพยาบาล ที่แจกจ่ายบอกยาและรักษาคนเจ็บป่วย เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์และหาความรู้ต่างๆ เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและความทุกข์ต่างๆ เป็นศูนย์กลางศิลป-วัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ เป็นคลังพัสดุซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม

ส่วนการได้ที่ดินของวัดนั้นปรากฏในบทบัญญัติของกฎหมาย 2 ฉบับด้วยกัน คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับประมวลกฎหมายที่ดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งที่ดินของเอกชนโดยทั่วไปอยู่ในมาตรา 1299 ซึ่งแบ่งเป็นสองกรณี คือ การได้มาโดยนิติกรรมกับการได้มาโดยทางอื่นนอกจากนิติกรรม ส่วนประมวลกฎหมายที่ดินได้บัญญัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งที่ดินของวัดไว้ในมาตรา 84 ซึ่งกำหนดให้ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นการได้มาซึ่งที่ดินของวัดจะต้องใช้กฎหมายใดมาปรับ และปรับใช้อย่างไร เพื่อให้ถูกต้องสอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละฉบับนั้นเป็นเนื้อหาที่จะได้ อย่างไรก็ตามยังมีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับที่ดินของวัดอีกฉบับหนึ่งซึ่งจำเป็นจะต้องกล่าวถึงด้วยคือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ซึงแม้จะไม่ได้บัญญัติเกี่ยวกับการได้มาซึ่งที่ดินของวัดโดยตรง แต่กลับมีบทบัญญัติซึ่งครอบครองที่ดินของวัดไว้ เช่น การห้ามโอน การห้ามบังคับคดีและการห้ามยกอายุความขึ้นต่อสู้ที่ดินของวัด

ส่วนการจัดการที่ดินวัดในสังคมไทย ในกรณีที่เช่าที่ดินวัดและนำที่ดินไปจัดสรรผลประโยชน์ในจังหวัดอุบลราชธานีมี 2 วัด คือ วัดหลวงและวัดบ้านด้ามพร้านั้นพบว่าทางวัดโดยมีเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัดและผู้เช่าที่ดินวัดนั้นต่างได้เจรจาหรือระงับข้อพิพาทเรื่องเช่าที่ดินวัดด้วยหลักของเมตตาธรรมจึงทำให้วัดและชาวบ้านในฐานะผู้เช่าที่ดินวัดไม่มีปัญหาข้อพิพาทเรื่องเช่าที่ดิน ส่วนกรณีของวัดป่าพิฆเณศวร์ไม่ได้เป็นการเช่าที่ดินวัดแต่เป็นการยกสถานของวัดร้างให้เป็นวัดถูกต้องตามกฎหมาย โดยชุมชนและผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนานั้นมีความต้องการอยากยกสถานะของวัดให้เป็นวัดตามปกติ จึงได้ดำเนินไปตามขั้นตอนของกฎหมายและขั้นตอนของคณะสงฆ์ จึงทำให้ไม่มีกรณีปัญหาใดๆเพราะเป็นเรื่องที่เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างวัดและชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนา ยังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ซึ่งไม่ใช่ประเด็นหลักในการวิจัยนี้ได้อีก ผู้วิจัยขอเสนอหัวข้อ/ประเด็นในการวิจัยเพิ่มเติมในครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการเรื่องดินวัดของเจ้าอาวาสในอำเภออื่นๆ ในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อข้อมูลที่หลากหลายภายในจังหวัดต่อไป

2. ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลายๆ ฝ่ายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลุ่มลึกหลากหลายมุมมอง

3. ควรศึกษาเรื่องที่ดินที่เป็นกัลปนากับการจัดสรรประโยชน์ของเจ้าอาวาส ในจังหวัดอุบลราชธานี

References

Department of Religious Affairs (2002). *A handbook of Monastery Development: Educational resource in monastery; monastery center, spiritual center, sport center*. Bangkok: Kansatsana Printing House

MahachulalongkornrajavidayalayaUniversity. (1996). *Tripitaka: Thai version*. Bangkok: MCU Press.

Phradhamvornayok (Opas Niruttimeti). (2003). *The Dhamma criticism 46*. Bangkok: MCU Press.

Pokritong, P. (1996). *The Monastery Administration and management in globalization period*. Bangkok: Rajbhadha institution.

Ponpirin, M. (1988). *A handbook of The Sangha Administration*. Bangkok: Chutima Printing.

National Office of Buddhism. (2011). *A Handbook of the senior Monk*. Bangkok: National Office of Buddhism Press.

บทบาทของนวัตกรรมต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน*

The Role of Innovation to The Success of Small and Medium-Sized Home Furniture & Decoration Business

[1]ธนกร แก้วมณี และ จิรพล จิยะจันทน์
[1]Thanakorn Kaewmanee and Chiraphol Chiyachantana
มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
Western University, Thailand.
[1]Coresponding Author E-mail: Roomzry2@Yahoo.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) นวัตกรรมการออกแบบที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน และ (2) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน เป็นการใช้วิธีการวิจัยแบบผสานวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน 400 คนทำการสุ่มอย่างง่าย และผู้ประกอบการ 270 คน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน 15 คน และ (2) นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางการตลาด 5 คน โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

*Received November 14, 2017; Accepted April 10, 2018.

ผลการวิจัยพบว่า 1) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการออกแบบของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก 2) เจตคติของผู้บริโภคคุณสมบัติของผู้ประกอบการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการออกแบบมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยยะสำคัญ 0.05 และ 3) กลยุทธ์ด้านนวัตกรรมที่สำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน ได้แก่ การวิจัยทางการตลาด การประเมินจากความพึงพอใจ การออกแบบให้สินค้าสามารถแยกเป็นชิ้นส่วน และการพัฒนาคิดค้นโดยใช้วัสดุที่ทนต่อสภาพแวดล้อม

คำสำคัญ: บทบาทของนวัตกรรม; เฟอร์นิเจอร์; สินค้าตกแต่งบ้าน; ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

Abstract

Purpose of the study were: (1) To study product innovations that affect the success of small and medium sized businesses in furniture and home decoration and (2) To study design innovations that affect the success of small and medium sized businesses in furniture and home decoration. Research Methodology: Mixed Methods Research is the use of quantitative and qualitative methods. The sample was a 400 consumers whom buy furniture and decorative items by using a simple random method and 270 entrepreneurs conducted by using multi-stage sampling and important information provider was: (1) Group of small and medium sized enterprises in business of furniture and home furnishing 15 people. (2) 5 scholars and marketing experts by using a purposive sampling technique, Data were collected through questionnaires and in-depth interviews. Analysis of data by frequency, percentage, average and hypothesis testing by multiple regression analysis (MRA) at the statistical significant level of 0.05.

The result of research were: 1) Product innovation Innovative design of small and medium sized businesses of furniture and home decoration, The overall of feedback level was very high. 2) The hypothesis test showed that the attitudes of consumers toward of features of innovative product entrepreneurs and design innovation has an affect the success of small and medium sized businesses in furniture and home decoration at the statistical significance level of 0.05. and 3) Innovative strategies critical to the success of small and medium sized businesses of furniture and home decoration products were: Marketing research, Evaluation of Satisfaction, Product design can be separated into parts, and Products development using materials resistant to the environment.

Keywords: The role of innovation; Furniture; Home decoration products; Small and medium sized enterprises.

บทนำ

อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศเนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบภายในประเทศเป็นสำคัญ เน้นการจ้างงานช่างฝีมือภายในประเทศผู้ประกอบการ ส่วนใหญ่สัญชาติไทยซึ่งคิดเป็นร้อยละ 90 วัตถุดิบสำคัญที่ใช้ในการผลิต คือ ไม้ยางพารา ไม้สัก ไม้มะม่วง ไม้จามจุรี โดยเน้นการผลิตเพื่อส่งออกและซึ่งตลาดส่งออกที่สำคัญของอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาสหภาพยุโรปและญี่ปุ่นแต่ปัจจุบันมูลค่าการส่งออกกลับมีอัตราการเติบโตที่ลดลงอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับประเทศคู่ค้าหลักซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมภายนอกที่เป็นแรงกดดันกระทบโดยตรงซึ่งก็คือคู่แข่งจากประเทศเวียดนามจีนและมาเลเซียที่หันมาสนใจการส่งออกเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านอย่างจริงจัง โดยรัฐบาลของประเทศนั้นๆ ให้การสนับสนุนผู้ประกอบการและมีการทำการตลาดเชิงรุก (Department of Industrial Promotion, 2012) สินค้าในกลุ่มอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านของไทยนับได้ว่าเป็นหนึ่งในสินค้าที่มีศักยภาพในการผลิตและการส่งออกสามารถทำรายได้ปีละหลายหมื่นล้านบาทแม้ว่าสินค้ากลุ่มนี้จะมีสัดส่วนในการส่งออกเพียงร้อยละ 1 ของมูลค่าส่งออกรวมทั้งประเทศก็ตามแต่ก็ยังมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเป็นอย่างมากเนื่องจากฝีมือที่ประณีตและเป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติจึงทำให้สินค้าในกลุ่มนี้มีศักยภาพในการเป็นสินค้าส่งออกที่ได้มาตรฐานเป็นอย่างมากโดยสินค้าประเภทเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านที่มีการผลิตในระดับครัวเรือนที่อยู่ตามหมู่บ้านไปจนถึงโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลางและขนาดใหญ่รวมไปถึงผู้ผลิตที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนหรือร่วมทุนกับต่างประเทศซึ่งผู้ผลิตที่กล่าวมานี้มีเป็นจำนวนมากกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งผลิตที่ใกล้วัตถุดิบและแรงงานฝีมือ เช่นภาคเหนือทั้งนี้ผู้ผลิตขนาดกลางและขนาดเล็กรวมทั้งผู้ผลิตรายย่อยจะกระจายอยู่ตามหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆ ส่วนผู้ผลิตรายใหญ่มักจะอยู่ในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล (KwanTicha Saisophon and Sakda Siripatrasopon, 2013).

สภาพตลาดเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านจากตัวเลขดังกล่าวเห็นได้ว่าในปี 2558 ไม่มีอัตราการเติบโตเนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจที่ไม่นิ่งทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ตลาดเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านไม่มีการเติบโตในปีที่ผ่านมา ส่วนในปี 2559 คาดการณ์ว่าจะมีอัตราการเติบโตที่ 1-2% จากสภาพเศรษฐกิจที่เริ่มดีขึ้นอย่างเรื่องๆ ปัจจัยที่ทำให้ตลาดเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งปี 2559 เติบโต (1) การลงทุนในโครงการต่างๆ ของภาครัฐ (2) นโยบายการกระตุ้นเศรษฐกิจของภาครัฐ (3) ความมั่นใจของภาคเอกชนต่อนโยบายของภาครัฐ (4) โครงการอสังหาริมทรัพย์ที่ชะลอตัวในปี 2558 เริ่มเดินหน้าต่อในปี 2559 มากขึ้น (5) โครงการคอนโดมิเนียมและทาวน์โฮมที่เริ่มเปิดโครงการใหม่ (Kasikorn Research Center, 2016).

ในสภาวะปัจจุบันที่เศรษฐกิจถดถอยชะลอตัวลงผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจึงต้องมีวิธีการปรับตัวด้านการบริหารการจัดการการตลาดนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์เพื่อรักษากิจการอยู่รอดใน

ช่วง ปี พ.ศ. 2554เป็นต้นมาการจัดการมีการพัฒนารูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมากมายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานในธุรกิจเป็นวงกว้างการสร้างสรรค์เทคโนโลยีใหม่ๆ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ หรือการบริการรูปแบบใหม่ๆ รวมถึงการจัดการการผลิตก็มีการสร้างนวัตกรรมเช่นกันทั้งนี้ก็เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานในองค์กรธุรกิจรวมถึงการเร่งพัฒนาธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกันของประชาคมอาเซียนสืบเนื่องมาจากปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้นดังนั้นการพัฒนาธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์และด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความสำเร็จของธุรกิจโดยเน้นในด้านสถานภาพทางการตลาดคุณภาพของผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่รวมไปถึงความพึงพอใจของผู้บริโภค จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นว่าเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านเป็นหนึ่งในสินค้าที่มีแนวโน้มความต้องการสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีคู่แข่งขันในตลาดค่อนข้างมากดังนั้นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในกลุ่มเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การแข่งขันของธุรกิจดังกล่าวเพื่อปรับตัวให้สามารถแข่งขันในธุรกิจในปัจจุบันได้อย่างประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากลยุทธ์ด้านนวัตกรรมเพื่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์หากลยุทธ์ที่สามารถนำไปใช้หรือแข่งขันทางธุรกิจได้จริงหรือสร้างกลยุทธ์ที่สามารถแทรกแซงตลาดได้อย่างยุติธรรมเพื่อสร้างความสำเร็จให้กับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านอย่างมีมาตรฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน

2. เพื่อศึกษานวัตกรรมการออกแบบที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัย เรื่องบทบาทของนวัตกรรมต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. วิธีดำเนินการวิจัย: ในการวิจัยครั้งนี้ใช้โดยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือการใช้เทคนิควิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

2. กลุ่มตัวอย่าง: กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน 400 คนทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) และผู้ประกอบการ 270 คน ทำการสุ่ม

ตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) และผู้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน 15 คน (2) นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางด้านการตลาด 5 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ และแบบเชิงลึก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล:

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ 2 ส่วน คือ การเก็บรวมรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review Data) และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data) คือ

3.1 การเก็บรวมรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review Data) โดยการศึกษาคู่มือตำราเรียนวิทยานิพนธ์ภาคนิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแนวทางการจัดทำการตลาดเชิงกิจกรรมในแหล่งค้นคว้าของมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศและศึกษาจากสื่ออิเลคทรอนิคส์

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data)

1) ทำการเก็บแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายเป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างจำนวน 400 ชุด เกี่ยวกับความคิดเห็นเพื่อประเมินผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน

แบบสอบถามการวิจัยเชิงปริมาณสำหรับผู้บริโภค ลักษณะของข้อคำถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพและรายได้ต่อเดือน

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับเจตคติของผู้บริโภคต่อนวัตกรรมผลิตภัณฑ์

แบบสอบถามการวิจัยเชิงปริมาณสำหรับผู้ประกอบการ ลักษณะของข้อคำถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ประกอบการ

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับนวัตกรรมการออกแบบ

2) ใช้แบบสัมภาษณ์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นคำถามแบบกึ่งโครงสร้างการกำหนดคำถามออกเป็นประเด็นให้ครอบคลุมเนื้อหากับเรื่องที่ทำวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัยเชิงคุณภาพ ลักษณะของข้อคำถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านในกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ประกอบการของธุรกิจขนาดกลางและขนาด ย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านในกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับนวัตกรรมผลิตภัณฑ์สำหรับธุรกิจขนาดกลางและขนาด ย่อม ประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านในกรุงเทพมหานครควรเป็นอย่างไร

ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับนวัตกรรมการออกแบบสำหรับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านในกรุงเทพมหานครควรเป็นอย่างไร

ตอนที่ 5 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านในกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ลักษณะของแบบสัมภาษณ์ใช้แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อใช้สัมภาษณ์ เชิงลึก ตามแนวทางของแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้แต่ละประเด็นคำถาม โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อหาคำตอบตามความมุ่งหมายของการวิจัย

ก่อนเริ่มสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้แสดงถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์และทำการขออนุญาตในการจดบันทึก และบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ครั้งละ ประมาณ 1 – 2 ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่ในความร่วมมือของผู้ให้สัมภาษณ์และในขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้การจดบันทึกสรุปสั้นๆ เฉพาะประเด็นที่สำคัญและเมื่อจบการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้จากแบบสัมภาษณ์นำมารวบรวมตรวจสอบความถูกต้อง โดยการถอดเทปคำต่อคำประโยคต่อประโยค เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนที่สุด

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง บทบาทของนวัตกรรมต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

1. เจตคติของผู้บริโภคต่อนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านโดยภาพรวมระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

2. คุณสมบัติของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

3. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

4. นวัตกรรมการออกแบบของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

5. ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าเจตคติของผู้บริโภคคุณสมบัติของผู้ประกอบการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการออกแบบมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยยะสำคัญ 0.05

6. กลยุทธ์ด้านนวัตกรรมที่สำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน ได้แก่ (1) การวิจัยทางการตลาด (2) การประเมินจากความพึงพอใจ (3) การออกแบบให้สินค้าสามารถแยกเป็นชิ้นส่วน และ (4) การพัฒนาคิดค้นโดยใช้วัสดุที่ทนต่อสภาพแวดล้อม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลการวิจัยเป็นรายข้อตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยรายละเอียดดังนี้

1. เจตคติของผู้บริโภคต่อนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าผู้ประกอบการประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน สามารถสร้างความจงรักภักดีที่มีผลิตภัณฑ์การสร้างผลิตภัณฑ์ที่สามารถรับรู้ถึงคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือ มีรูปแบบแปลกใหม่ทันสมัยสะดุดตา มีความประณีตความสวยงามและความน่าสนใจมุ่งเน้นไปที่ประโยชน์การใช้งานเป็นการส่งมอบคุณค่าจากสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบสู่ลูกค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจอย่าง ต่อเนื่องจนกลายเป็นความผูกพันกับแบรนด์และส่งผลให้กลายมาเป็นลูกค้าประจำในที่สุดสอดคล้องกับแนวคิดของ (Kotler & Keller, 2009) ที่กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ว่านอกจากผู้บริหารระดับสูง (Top Management) ฝ่ายวิจัยและพัฒนา (R&D Specialists) และพนักงานขาย (Salespersons) เห็นว่าลูกค้า (Customers) ถือเป็นแหล่งข้อมูลที่มีความสำคัญมากเนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่บริษัทจะเสนอขายนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตอบสนองความต้องการของลูกค้าเป็นหลักสอดคล้องกับแนวคิด (INC Quity, 2016) ที่กล่าวว่าผู้บริโภคจะซื้อสินค้าก็ต่อเมื่อสามารถตอบสนองต่อความต้องการได้จริงๆ ดังนั้นการมุ่งพัฒนาคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของกลุ่มตลาดเป้าหมายจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดและสอดคล้องกับแนวคิดของ (Teraphan, 2004) ที่กล่าวว่าการรับข้อวิจารณ์ผลิตภัณฑ์จากลูกค้าหรือร้านค้านับเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญและมีประโยชน์มากในการสร้างแนวคิดของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

2. คุณสมบัติของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าผู้ประกอบการเป็นบุคคลที่มีบทบาทโดยการจัดหาและนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในธุรกิจพร้อมทั้งเป็นผู้พร้อมที่จะแบกรับความเสี่ยงจากการประกอบธุรกิจดังนั้นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถรอบด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและนำนวัตกรรมใหม่สู่ตลาดตลอดเวลา สอดคล้องกับแนวคิดของ (Wingwhon, Satyophat and Wingwhon, 2012) ได้กล่าวถึงผู้ประกอบการว่าเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในการใช้โอกาสที่มีอยู่ในตลาดและมีส่วนเกี่ยวพันกับการจัดหาและนำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ผู้ประกอบการ

คือผู้ที่แบกรับความเสี่ยงในระหว่างการแสวงหาโอกาสและเกิดความคิดสร้างสรรค์และการสร้างนวัตกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยยุทธ เลิศพาชิน (2554) ที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบการแบ่งได้เป็น 8 ด้าน (1) เป็นผู้ใฝ่หาความสำเร็จ (2) เป็นผู้มีความรับผิดชอบ (3) เป็นผู้ยอมรับความเสี่ยง (4) เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (5) เป็นผู้ตอบสนองรวดเร็ว (6) เป็นผู้มีความยืดหยุ่นและอดทน (7) เป็นผู้มีมนุษย์สัมพันธ์ดี และ 8) เป็นผู้มีความรู้ประสบการณ์สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (2555) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อาทิเช่น (1) ความกล้าเสี่ยง (2) ต้องการมุ่งความสำเร็จ (3) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (4) ความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นเป็นต้น

3. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการออกแบบของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่านวัตกรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการในขณะเดียวกันผู้ประกอบการก็เป็นกลไกสำคัญในการสร้างนวัตกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของการเกิดนวัตกรรมของ Schumpeter ที่พบว่าการวิจัยและพัฒนาจะทำให้เกิดนวัตกรรมได้จะต้องส่งผ่านผู้ประกอบการซึ่งเป็นกลไกและตัวกลางสำคัญในการทำให้เกิดนวัตกรรม (พันธุ์อาจ ชัยรัตน์, 2547) อีกทั้งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ว่าผู้ประกอบการไม่ใช่เป็นเพียงเจ้าของธุรกิจผู้บริหารหรือนักประดิษฐ์แต่ผู้ประกอบการจะต้องเป็นผู้ที่สร้างนวัตกรรมอีกด้วย (Smith, 2006) ซึ่งนวัตกรรมจะช่วยทำให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ต่อเมื่อผู้ประกอบการเป็นผู้สร้างนวัตกรรมขึ้นมา

4. ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าเจตคติของผู้บริโภคคุณสมบัติของผู้ประกอบการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์นวัตกรรมการออกแบบมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน มีผลมาจากการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ผู้ประกอบการมีความสามารถในการสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ ดังนั้นเจตคติของผู้บริโภคต่อนวัตกรรมผลิตภัณฑ์คุณสมบัติของผู้ประกอบการนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมการออกแบบ จึงมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน ดังกล่าวสอดคล้องกับ (Zhao, 2005) ที่เสนอแนวคิดในเรื่องเกี่ยวกับนวัตกรรมในมุมมองด้านผู้ประกอบการถือว่าผู้ประกอบการเป็นผู้มีบทบาทและความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนานวัตกรรมและนวัตกรรมก็มีบทบาททำให้การเป็นผู้ประกอบการประสบความสำเร็จด้วยทั้ง 2 อย่างนี้จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในทางบวกสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Wingwhon, Satyophat and Wingwhon, 2012) ได้ทำการศึกษา พบว่าศักยภาพผู้ประกอบการและนวัตกรรมองค์กรมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความสามารถทางการแข่งขันและศักยภาพผู้ประกอบการมีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถทางการแข่งขันและนวัตกรรมองค์กรมีอิทธิพลทั้งทางตรงต่อความสามารถทางการแข่งขัน

5. กลยุทธ์ด้านนวัตกรรมที่สำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน ได้แก่ (1) การวิจัยทางการตลาด (2) การประเมินจากความพึงพอใจ (3) การออกแบบให้สินค้าสามารถแยกเป็นชิ้นส่วน และ (4) การพัฒนาคิดค้นโดยใช้วัสดุที่ทนต่อสภาพแวดล้อมทั้งนี้ในการประกอบธุรกิจผู้ประกอบการจะต้องมีความสามารถที่แตกต่างจากผู้อื่นและผู้ประกอบการจะต้องมีความสามารถด้านการจัดการธุรกิจโดยเฉพาะการสร้างนวัตกรรมองค์กรและเห็นว่าผู้ประกอบการคือผู้ที่นำเสนอสิ่งใหม่ (innovator) ที่ไม่ใช่นักประดิษฐ์ (inventor) แต่จะทำการเปลี่ยนแปลง “ตลาด” ด้วยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาผสมรวมกัน (resource combination) ให้กลายเป็นสิ่งใหม่ ได้แก่ (1) การนำเสนอสินค้าที่มีคุณภาพใหม่ (2) การใช้วิธีการผลิตแบบใหม่ (3) การเปิดตลาดใหม่ (4) การค้นหาแหล่งซื้อวัตถุดิบใหม่หรือการค้นหาวัตถุดิบชนิดใหม่และ (5) การก่อตั้งกิจการใหม่ดังนั้นการเป็นผู้ประกอบที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในวงจรธุรกิจรวมทั้งต้องเป็นผู้รังสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ดังที่ นิติ รัตนปรีชาเวช (2553) พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมได้รับการประยุกต์ใช้ในหลากหลายวัตถุประสงค์ทั้งในด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างโอกาสทางการตลาดให้กับองค์กรและสอดคล้องกับ แนวคิดของ (Insawong and Sritongpiem, 2015) พบว่า การใช้กลยุทธ์ด้านการพัฒนาเพื่อการสร้างนวัตกรรมในผลิตภัณฑ์ทั้งด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อรองรับความต้องการของตลาดที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยการใช้หลักความสามารถในการพัฒนาธุรกิจ ทั้งในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาภูมิปัญญาเดิมมาสู่ผลิตภัณฑ์ที่สร้างนวัตกรรมใหม่อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ (Porter, 1990) ที่กล่าวว่านวัตกรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอันมากในการสร้างให้เกิดผลการดำเนินงานขององค์กรซึ่งนวัตกรรมนั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะแค่เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์ใหม่เท่านั้นแต่หมายรวมถึงการเปลี่ยนเทคโนโลยีการดำเนินการแบบเดิมมาสู่เทคโนโลยีแบบใหม่ โดยองค์กรจะต้องพยายามสร้างโอกาสและเงื่อนไขที่นำพาสู่นวัตกรรมด้วยการนำองค์กรเข้าตอบสนองต่อตลาดที่ซับซ้อนโดยการสร้างกฎแห่งคุณภาพให้อยู่ในระดับยอดเยี่ยมอยู่เสมอ รวมทั้งการมองคู่แข่งเป็นตัวกระตุ้นการพัฒนานวัตกรรมองค์กรสอดคล้องกับแนวคิดของ (Gibbons, 1997) ที่กล่าวไว้ว่านวัตกรรมในระดับขององค์กรเป็นการนำแนวคิดใหม่เข้ามาสู่บริษัทไม่ว่าจะเป็นทางด้านตัวผลิตภัณฑ์กระบวนการผลิตรูปแบบบริการรวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการการดำเนินงานระบบและกิจกรรมทางการตลาดขององค์กรสอดคล้องกับแนวคิดของ Drucker (1985) ที่กล่าวว่านวัตกรรมคือรูปแบบในการสร้างมูลค่าเพิ่มสร้างคุณค่าให้กับทรัพยากรที่มีอยู่โดยอาจเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีตัวตนหรือไม่ก็ได้ ซึ่งจะได้รับการประเมินจากความพึงพอใจของลูกค้าและอาศัยกลยุทธ์มาใช้ในการบริหารจัดการ ดังแนวคิดของ (Porter, 1998) ที่ได้นำเสนอ กลยุทธ์การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันประกอบด้วยกลยุทธ์ 3 ด้านดังนี้ (1) กลยุทธ์ผู้นำด้านต้นทุน (cost leadership strategy) คือ กลยุทธ์การแข่งขันซึ่งใช้ต้นทุนต่ำที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อจูงใจตลาดส่วนใหญ่และสร้างกำไรสูง ผู้บริหารที่จะใช้กลยุทธ์นี้ต้องมีการควบคุมต้นทุนอย่างเคร่งครัดเช่นต้นทุนด้านแรงงานวัตถุดิบและการตลาดตลอดจนประสิทธิภาพในการผลิตการจัดซื้อและอื่นๆความเป็นผู้นำด้านต้นทุนผู้บริหารสามารถลดราคาผลิตภัณฑ์ให้ต่ำกว่าคู่แข่งขันสามารถสร้างส่วนครองตลาดและสร้างกำไรให้สูงขึ้น (2) กลยุทธ์การสร้างความ

แตกต่าง (differentiation strategy) เป็นกลยุทธ์การแข่งขันซึ่งองค์กรสร้างความแตกต่างในผลิตภัณฑ์ที่ให้ลูกค้ารับรู้ว่ามีความแตกต่างที่เด่นชัดจากคู่แข่งขันเมื่อลูกค้าเชื่อว่าผลิตภัณฑ์เหล่านั้นแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ของคู่แข่งขันเขาจะเต็มใจพร้อมที่จะซื้อในราคาที่สูงประโยชน์จากกลยุทธ์การสร้างความแตกต่างคือความภักดีจากลูกค้าและกำไรที่สูงขึ้นองค์กรใช้กลยุทธ์นี้จะเผชิญการแข่งขันที่เลียนแบบหรือปรับปรุงลักษณะความแตกต่างที่สำคัญสำหรับลูกค้า (3) กลยุทธ์มุ่งเฉพาะส่วน (focus strategy) เป็นกลยุทธ์การแข่งขันซึ่งองค์กรมุ่งตลาดที่จำกัดขายผลิตภัณฑ์ที่จำกัดหรือขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่จำกัดกลยุทธ์นี้จะมุ่งที่ตลาดแคบโดยอาศัยกลยุทธ์ความเป็นผู้นำด้านต้นทุนหรือการสร้างความแตกต่างด้วยก็ได้กลยุทธ์มุ่งเฉพาะส่วนนี้องค์กรได้รับประโยชน์จากกำไรที่สูงจากตลาดเล็กซึ่งไม่มีการแข่งขันที่รุนแรงเป็นความสามารถเฉพาะหรือประสบการณ์ที่คู่แข่งไม่มี

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านจะต้องพัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการใช้ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ทักษะและฝึกฝนให้มีความเชี่ยวชาญทางด้านการจัดการและเทคโนโลยีให้มากพอที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ

2. ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านควรส่งเสริมให้พนักงานในองค์การให้ตระหนักถึงความสำคัญของนวัตกรรมและจัดฝึกอบรมให้มีความรู้ความชำนาญอยู่เสมอ

3. ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านควรมุ่งเน้นในการศึกษาวิจัยตลาดเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับตลาด เช่น ความสวยงาม ความร่วมสมัย มีเอกลักษณ์เฉพาะ และคุณภาพ

4. ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้านควรมีการฝึกอบรมพนักงานให้มีความรู้และเชี่ยวชาญในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่เสมอ

5. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางในการจัดงานแสดงสินค้าเฟอร์นิเจอร์ เพื่อให้นักลงทุนทั้งในและต่างประเทศเห็นว่าไทยมีความพร้อมในทุกๆ ด้านทั้งในเรื่องของวัตถุดิบ กระบวนการผลิตรวมถึงการออกแบบสินค้าที่มีดีไซน์สวยโดดเด่น

6. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาของธุรกิจประเภทเฟอร์นิเจอร์และสินค้าตกแต่งบ้าน

7. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนหรือส่งเสริมให้ทุนในการทำวิจัยหรือทำวิจัยร่วมกันหน่วยงานภาครัฐในการลงทุนเพิ่มหรือจัดฝึกอบรม สัมมนา การศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ

8. ควรมีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมนวัตกรรมออกแบบผลิตภัณฑ์และการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะรวมทั้งสนับสนุนให้มีงบประมาณและควรมีการปรับปรุงเงื่อนไขและกฎระเบียบของสถาบันการเงินในการขอเงินกู้หรือเงินสนับสนุนจากภาครัฐให้สอดคล้องกับลักษณะและขนาดของการดำเนินธุรกิจ

9. รัฐบาลควรให้การสนับสนุนเอกชนในการลงทุนในอุตสาหกรรมการผลิตเฟอร์นิเจอร์เพื่อการส่งออกตามนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (EXPORT-ORIENTED INDUSTRALIZATION) และรัฐควรสร้างแรงแรงจูงใจในการลงทุนในอุตสาหกรรมผลิตเฟอร์นิเจอร์สนับสนุนการพัฒนาการผลิตโดยนำเอาเครื่องจักรสมัยใหม่เข้ามาใช้ในขบวนการผลิตและส่งเสริมให้มีการร่วมลงทุนกับต่างชาติสำหรับหน่วยผลิตขนาดใหญ่

10. รัฐควรส่งเสริมการลงทุนแก่ผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์ทุกชนิดที่ทำการผลิตเพื่อส่งออกไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของปริมาณที่ผลิต ทั้งหมดโดยให้ได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีอากรเช่นเดียวกับสินค้าที่ผลิตเพื่อส่งออกที่ได้รับการส่งเสริมอื่นๆ

References

Boonchanit Wingwhon, Panidha Satyophat and Boontawon Wingwhon, (2012) The potential of entrepreneurs and entrepreneurs. Organizational innovation that influences the competitiveness of small and medium enterprises in the upper northern region. Documentation for Ripi Pannee Research Conference. The sixth anniversary of HRH Princess Sirindhorn's 108th anniversary, "on the security of the ASEAN region December 19-20, 2012, Rajabhat University.

Chaiyut Lertpachin (2011, July - December) "New Entrepreneurial Strategies." Journal of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University, 7 (2)

Department of Industrial Promotion. (2012) Furniture Industry and Home Furnishing. Bangkok: Department of Industrial Promotion. Ministry of industry.

Drucker Peter.F.(1965). The effective executive. New York: Harper & Row Publishers Inc.

INC quity.(2016) 9 Tips To Build A Successful Business With Self Retrieved 20 April 2019, from www.INC quity.

Kanyamol Insawong and Wanlop Sritongpiem(2015)Strtegy development of Management Systems from Sufficiency Economy Philosophy for Small and Medium Enterprises. Journal of Western Research Humanities and Social Sciences Western University

KwanTicha Saisophon and Sakda Siripatrasopon. (2013). Availability of enterprise size Small and medium enterprises (SMEs) to enter the international market. Khon Kaen: Master Thesis Master of Business Administration. College Khonkaen University.

KASIKORN RESEARCH CENTER. (2016). The market value of furniture and home furnishings. Retrieved on March 2, 2016, from https://www.kasikornresearch.com/th/keconanalysis/pages/ViewSummary.aspx? docid=31781

Kotler, P., & Keller, K. (2009). Marketing Management. (13th ed.). Pearson Prentice Hall.

Office of Small and Medium Enterprises Promotion The study of the status of SMEs around the country to create a database of SMEs. Retrieved on March 30, 2016, from http://cms.sme.go.th/cms/c/journal_articles/ view_article_content?article_id=05-OSMEP-141209&article_version=1.0

Paiboon Teraphan(2004),Strategic marketing. Bangkok: Amorn Printing.

Smith, David. (2006). *Exploring Innovation.* Berkshire: McGraw-Hill Education.

Zhao, F. (2005). “Exploring the Synergy between Entrepreneurship and Innovation.” *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 11*(1): 25-41.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ*
The Development on Quality of Life for the Elderly by Buddhist Integration

เจริญ นุชนิยม
Charoen Nuchniyom
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus
Email: powercrn9683@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง และ 3) เพื่อศึกษาผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเสริมด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ใช้สถิติค่าร้อยละ สถิติค่าเฉลี่ยมัธยมฐาน และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยวิธีพุทธบูรณาการ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านกาย ศีล จิตและปัญญา ให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง ปฏิบัติตนอยู่ภายใต้ของหลักศีลธรรม

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง โดยนำหลักธรรมมาส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทางด้านกาย คือสามารถยึดถือปฏิบัติ ตามหลักศีล และทางด้านจิต คือเกิดปัญญา ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง สมบูรณ์

3) ผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ด้วยการนำหลักธรรมตรง หลักจักร 4 ภาวนา 4 และหลักธรรมที่ส่งเสริมร่วมในกิจกรรมการฝึกปฏิบัติสมาธิเบื้องต้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุปรับตัวให้เข้าใจในความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตร่วมกับสังคม ดูแลสุขภาพกายและจิต สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต; ผู้สูงอายุ; พุทธบูรณาการ

---

*Received November 7, 2017; Accepted May 29, 2018.

Abstract

The research is aimed at studying the concept and 1) to improve the quality of life theory 2) to study the development of the quality of life of the elderly by integrating Buddhist methods. Wellness Center elderly Nursing College boromarajini Lampang and 3) to study the results of improving the quality of life of the elderly by integrating Buddhist methods. This research is qualitative research with practical research, in-depth interviews, statistical analyses, statistics, the average percent of secondary value, base and standard deviation. The research found that:

1) The concepts and theories of the development on the quality of life by Buddhist integration which are the development on the quality of life of the body, Buddhist precepts, mind, and wisdom to be self-reliant, and act according to the moral principles.

2) The development on the quality of life of the elderly by Buddhist integration at the Elderly Health Promotion Center, Boromrajonani College of Nursing, Nakorn Lampang, using the moral principles to promote the development on the quality of life for the elderly. For body, they act according to the moral principles, and for mind, they have wisdom which makes them physically and mentally healthy.

3) The results from the development on the quality of life for the elderly by Buddhist integration by applying direct moral principles, the Four Virtues Wheeling, the Four Bhavanas, and the moral principles that co-promote the basic meditation practice. These help the elderly adjust to the real-life in society, take care of their physical and mental health, and to be able to live happily.

Keywords: Quality of Life; Elderly; Buddhist Integration

บทนำ

ปัจจุบันผู้สูงอายุในประเทศไทย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากด้านการสาธารณสุขที่ได้รับการพัฒนามากขึ้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นส่งผลให้ภาครัฐได้กำหนดเตรียมการรองรับในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น ในการเตรียมความพร้อมให้สังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ ถือเป็นหนึ่งในหลักแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ด้วยการมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545–2546 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ในความเป็นจริงมีค่านิยมทางวัตถุมากกว่าการส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจ การพัฒนาประเทศ ในระยะสิบปีที่ผ่านมา เน้นหนักในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาจิตใจได้รับความสนใจน้อยการเรียนการสอน ในสถานศึกษาก็มุ่งเน้นการพัฒนาด้านร่างกาย และสติปัญญา รวมทั้งวิชาการด้านต่างๆ มากกว่าการเสริมสร้างด้านคุณธรรมและจริยธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนามนุษย์มีความสำคัญยิ่งกว่าการพัฒนาวัตถุ สิ่งของต่างๆ การพัฒนาคนให้มีความรู้ มีความสามารถและมีทักษะพื้นฐานของความดี มีจิตใจนิสัยที่ดีงาม พร้อมจะช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง เหมาะสม

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านบริการสาธารณสุขแก่ชุมชนแก่ผู้สูงอายุ ที่มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ หลักสำคัญที่จะให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี หมายถึง สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยความสุข ในการมีสุขภาพกายที่แข็งแรง การมีสุขภาพจิตใจดี สังคมครอบครัวดี สิ่งแวดล้อมดี ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่จะมากระทบตน และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นสามารถนำปัญญามาช่วยแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม รู้เท่าทันต่อเหตุการณ์นั้น องค์การสหประชาชาติ (Elderly Society, 1999) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ หมายถึงประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ขึ้นไปและได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ 2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากร อายุ 60 ปี ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ 3) ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปี ขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่องค์การอนามัยโลก ได้กำหนดเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยคำถาม 2 ชนิดคือ แบบภาวะวิสัย (และอัตวิสัย ประกอบด้วยของคุณภาพชีวิต 6 ด้าน (World Health Organization, 2002)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา มีความมุ่งหมายเพื่อผู้ฝึกฝนพัฒนา ให้ได้รับประโยชน์สุข ตั้งแต่ขั้นต้น โดยการลงมือปฏิบัติ รู้จักหลักการปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่ง

เรียกว่า ความสำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย คือ การสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2009) คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา เรียกว่า การพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นหนทางที่พัฒนาให้จิตใจมีความคิดที่ดี และช่วยให้เกิดปัญญา ที่เจริญงอกงามเพื่อพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียนแต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อจะได้พัฒนากาย วาจา และจิตใจ ให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาและปรับตัว ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในหลักพุทธธรรม ได้กล่าวถึงการเป็นผู้มีสุขภาพกายใจที่แข็งแรง และมีอายุยืน คือ ผู้ให้โภชนะโดยเคารพตามกาลเวลาอันสมควรแก่ผู้สำรวม บริโภคโภชนะที่ผู้อื่นให้ ชื่อว่าเพิ่มให้ฐานะ 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ และพละ นรชนผู้ให้อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน การมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บในทุกส่วนของร่างกาย มีสุขภาพจิตดี ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง วัยเริ่มของผู้สูงอายุ 65 ปี ขึ้นไป ถือเป็นผู้สูงอายุ การแก่ชราของคนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยเป็นตัวประกอบ (Srangwan, 1998) สามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และรับรู้ถึงการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างปกติสุข จะเห็นได้ว่าสุขภาพนั้นไม่ได้มีเพียงทางกายและทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างมีความสุข ควรจะรักษาสุขภาพของเราให้ดีอยู่เสมอ เพื่อที่จะได้มีจิตใจที่มีความสุข รื่นเริง มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ ผู้สูงอายุต้องมีสุขภาวะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ภูมิปัญญา อายุ ความดำรงอยู่ ความดำเนินไป ความเคลื่อนไหว ความเป็นไป ความรักษา ความเป็นอยู่ เปิดโอกาสให้ท่านได้ใช้ทักษะต่างๆ รวมถึงการแสดงบทบาทในสังคม ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ

ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ได้จัดกิจกรรมการส่ง-เสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ทุกวันศุกร์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยได้ทำตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก (WHO) อยู่แล้วคือ ให้มีความแข็งแรงของสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนสมาชิก และพบกับสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งปกติหน่วยงานอื่นก็มีการทำกิจกรรมแบบนี้อยู่แล้ว โดยเฉพาะศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง แต่ก็ยังไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควร ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นชาวพุทธ เห็นว่าควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพื่อประยุกต์กับกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ นำไปฝึกอบรมให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม หวังว่าผลจากการฝึกอบรมครั้งนี้ จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ดีมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ โดยการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อส่งเสริม สนับสนุน ก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ เป็นเครื่องมือการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในกิจกรรมศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ และสุขภาพทางด้านจิตที่ตั้งมั่น ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักความเป็นจริงของชีวิตและเกิดความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิต
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง
3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสาร (Documents) เป็นเบื้องต้น และเสริมด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Acting Research) ทำการวิจัยโดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม ที่แจกให้กับกลุ่มตัวอย่างและเก็บคืน จากนั้นผู้วิจัยทำการลงรหัสและนำไปวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยทุกประการ เก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยเครื่องมือประกอบ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ของศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ตามแบบประเมินการวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ (WHOQO) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) ในการทำวิจัยการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ สมาชิกผู้สูงอายุ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง เนื่องจากมีจำนวนมาก ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรม เบื้องต้น ที่ผู้วิจัยทำกิจกรรมร่วมกับศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง คือ นิมนต์พระวิปัสสนาจารย์ มาบรรยายธรรม นำฝึกปฏิบัติธรรมตามวิธีการ คือไหว้พระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ ฝึกการกำหนดลมหายใจ ฝึกการเดินจงกรมเป็นระยะๆ เป็นเวลา 1 ชั่วโมง ทำแบบการสัมภาษณ์ ก่อนและหลังการปฏิบัติธรรม เบื้องต้น จากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ ชายและหญิง ที่มีอายุ 60 – 80 ปี จำนวน 80 คน ในช่วงระหว่าง วันที่ 1 กรกฎาคม 2559 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2559 ในทุกวันศุกร์ จำนวน 12 ครั้ง รวมระยะเวลา ในการดำเนินการวิจัยเป็นเวลา 3 เดือน

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม 1 ชุด โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป เป็นคำถามแบบปลายปิด (Closed Question) แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (Research Questionnaire) จำนวน 6 ข้อ ตอนที่ 2 ถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ตามหลักจักร 4 คือ 1) หลักปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่ดี 2) หลักสัปปุริสูสังเสวะ การสมาคมกับสัตบุรุษ 3) หลักอัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ 4) หลักปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว เป็นแบบสอบถามใช้สถิติค่าร้อยละ สถิติค่าเฉลี่ยมัธยมฐาน (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จำนวน

20 ข้อ ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Opened Question) คือ ผู้ตอบแบบสอบถามจะได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็น จำนวน 6 ข้อ

การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยนี้

เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ตามลำดับขั้นตอนของการวิจัย คือ สร้างเครื่องมือ (แบบสอบถาม) นำเครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และวิเคราะห์หาค่าดัชนีความเหมาะสม ใช้สถิติค่าร้อยละ สถิติค่าเฉลี่ยมัธยมฐาน (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และนำมาเปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลัง ในการเข้าปฏิบัติกิจกรรม ด้วยค่าสถิติ T–Test เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์รายบุคคล และภาพรวมของสมาชิกผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 80 คน สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จะทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ขั้นตอนดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาตรวจสอบหาความสมบูรณ์และให้คะแนน
2. นำผลคะแนนไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ โดยการหาค่าสถิติพื้นฐาน คือ การแจกแจงค่าความถี่ และค่าร้อยละ

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธ-บูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง โดยหาค่าเฉลี่ยมัธยมฐาน (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

วิเคราะห์ข้อเสนอแนะที่ได้จากคำถามปลายเปิด เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง โดยใช้การแจงความถี่ และนำผลการวิจัยโดยการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ผลการวิจัย พบว่า เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ที่ต้องการความสุข คือ ทฤษฎีปล่อยวาง (disengagement theory) ทฤษฎีกิจกรรม (engagement theory) และทฤษฎีตำแหน่งบทบาท (role theory) (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2552) 1) ทฤษฎีปล่อยวาง (disengagement theory) ได้อธิบายว่า การปรับตัวยามสูงวัย คือ การปล่อยวาง ผู้สูงอายุควรลดบทบาทต่างๆ ทางสังคมลงบ้าง การเก็บตัวเหมาะสมดีกับสภาพร่างกายที่เริ่มเสื่อมถอย ผู้สูงอายุควรอยู่อย่างเรียบๆ เงียบๆ ไม่เข้าไปวุ่นวายกับภารกิจทางสังคมและครอบครัวให้มากนัก วิธีนี้จะเป็นวิธีรักษาดุลยภาพแห่งชีวิต อารมณ์ จิตใจ และร่างกาย 2) ทฤษฎีกิจกรรม (engagement theory) มีแนวคิดว่า หากผู้สูงอายุละสังคม สังคมก็จะละทิ้งเขา ตามความเป็นจริงในส่วนลึกของจิตใจแล้ว ผู้สูงอายุยังต้องการสังคม หากผู้สูงอายุยังคงทำกิจกรรมทางสังคมเพื่อสังคม ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความสุขในยามสูงวัย ผู้สูงอายุจะพอใจและมีความสุขในตนเอง ดังนั้นถ้าผู้สูงอายุได้วางมือจากงานอย่างหนึ่งแล้วก็ควรหางานอย่างหนึ่งมาทดแทน 3) ทฤษฎีตำแหน่งบทบาท (role theory) ทฤษฎีนี้ คล้ายคลึงกับทฤษฎีกิจกรรม โดยมีแนวคิดว่ามนุษย์มีความผูกพันกับความสุข ความพอใจ กับตำแหน่งบทบาททางสังคมก่อนวัยสูงอายุ ทั้งสังคมในบ้าน และนอกบ้านในงานอาชีพ การลดบทบาทลงทำให้ตนเสียความมั่นคงของชีวิตในด้านต่างๆ วิธีปรับตัวที่ดีก็คือ การหาบทบาทตำแหน่งใหม่ๆ ต่อไป เช่น หาความสนใจใหม่ๆ หากลุ่มสังคมใหม่ๆ หางานใหม่ๆ แนวคิดของทฤษฎีนี้ คืออัตลักษณ์ของบุคคล ตระหนักรู้ได้จากบทบาทตำแหน่งของตน และคนเราจะปรับตัวได้เมื่อผูกพันตนเองกับบทบาทนั้น

แนวคิดการพัฒนาการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านกาย หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดีในการดำเนินชีวิต เพื่อความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย ต่อการพัฒนาอินทรีย์ทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่ใช้สำหรับสัมพันธ์กับโลกภายนอกให้ได้ผลดี ในทางพุทธศาสนาสอนว่า การที่จะเข้าถึงความจริงนั้น เราใช้อายตนะหรืออินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการที่จะพิสูจน์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การพัฒนาร่างกายให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์ทุกๆด้าน หรือการปราศจากความเจ็บป่วย

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านศีล หมายถึง การมีพฤติกรรมที่ดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่ในวินัยในการพัฒนาหรือฝึกตนเอง ให้หลีกเว้นโทษทางกาย และวาจา ซึ่งเป็นกิเลสระดับที่หยาบ มิให้กำเริบขึ้น และเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงกว่าการให้ทั้งปวง การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านศีล ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยต้อง รู้จักการให้อภัย ไม่เก็บปัญหาเล็กๆ น้อยๆ มาขยายเป็นประเด็นปัญหาให้เกิดความแตกแยก และทำลายความสุขให้กับสังคม

3. การพัฒนาคุณภาพทางด้านจิต หมายถึง การการฝึกจิตให้เจริญขึ้นในด้านคุณธรรม ความดีงาม ให้มีความอดทน ในสังคมปัจจุบันจะพบปัญหาทางด้านอารมณ์ที่มีต่อกัน การควบคุมอารมณ์ให้ได้ดี ต้องเป็นคนที่อดทนต่อปัญหาอุปสรรค์ต่างๆ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การอยู่ร่วมกันในสังคม ขันติ จึงเป็นปัจจัยที่ใช้วัดการรู้เท่าทัน ความเข้าใจ และควบคุมอารมณ์

4. การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต ด้านปัญญา หมายถึง การฝึกอบรมเจริญปัญญาเพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความคิด ให้เข้าใจกับปัญหาสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยปัญญา หากผู้สูงอายุได้ฝึกฝน ให้มีความรู้สามารถมองเห็นถึงเหตุและผล ทำความเข้าใจในสภาวะทั้งหลาย จนเข้าใจถึงความจริง การพิจารณาตัดสินทุกสิ่งทุกอย่างให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยสติ และสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายของชีวิต ให้มีความสุข

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง

ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2540 มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นแหล่งให้ความรู้ด้านบริการสาธารณสุขแก่ชุมชนเป็นศูนย์กลางการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและให้ความสำคัญต่อสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในกิจกรรม พบว่า หลักธรรมส่งเสริมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ดังนี้ คือ

1. การบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 หมายถึง การตั้งสติสัมปชัญญะ เพื่อความเพียร พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ให้เข้าใจในหลักธรรมตามความเป็นจริง เป็นหลักปฏิบัติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก สติปัฏฐาน สามารถทำให้ผู้สูงอายุฝึกปฏิบัติสมาธิเบื้องต้น โดยพระวิปัสสนาจารย์ เป็นผู้นำฝึกปฏิบัติธรรม ตามวิธีการ คือไหว้พระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ ฝึกการกำหนดลมหายใจ เดินจงกรมเป็นระยะๆ เป็นเวลา 12 สัปดาห์ ให้ได้รับผลที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิจริง ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ถึงวิธีการกำหนดอิริยาบถต่างๆ ของร่างกาย ส่งผลในกิจกรรมการออกกำลังกาย มีสติระลึกอยู่เสมอในขณะทำกิจกรรมด้วยความสำรวมระมัดระวัง เพื่อส่งผลให้ร่างกาย และจิตใจ มีความสมบูรณ์ แข็งแรง

2. การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้เกิดความรัก ความสามัคคี ในกลุ่มสมาชิกผู้สูงอานุ การเสียสละ การแบ่งปัน เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริม ต่อการดำรงชีวิตผู้สูงอายุ ให้ทำกิจกรรมร่วมกันในสังคมได้ด้วยความสุข ส่งผลในด้านการช่วยเหลือกันในสังคม ประกอบด้วย 1) การให้ที่หวังให้เกิดความสุขกับทุกคนเพียงหวังที่จะให้ผู้ที่ได้รับมีความสุข 2) การพูดจากับด้วยคำอ่อนหวาน เป็นสื่อให้ความสนใจที่ดีให้กับผู้พบเห็น คนที่พูดไพเราะจะทำให้คนที่พูดคุยสนทนาด้วยมีความสุข 3) การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม ให้ความช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังเท่าที่จะทำได้ และ 4) การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวให้เหมาะสมกับสถานะที่เป็นอยู่ การวางตนเสมอ คือ วางตนให้เสมอภาค

3. การบูรณาการหลักไตรสิกขา 3 คือ ธรรมะเบื้องต้นที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่สำคัญที่สุด ทำให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม การนำหลักไตรสิกขาที่อิงอาศัยกันระหว่าง กายกับจิต มาประพฤติปฏิบัติ เพื่อส่งผลในด้านจิต ต่อการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างมีความสุข

4. การบูรณาการหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นที่ตั้งแห่งการทำความดี เพื่อให้เกิดความสุข และเก็บไว้เพื่อเป็นบุญหนุนนำการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างมีความสุขที่เกิดจาก ทาน ศีล ภาวนา คือ การให้ทานและรักษาศีล ส่งผลในด้านศีล สามารถทำให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย 1) การให้ เป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจที่จะให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนให้กับตัวเองถือว่าเป็นทานบารมีขั้นสูง เพราะเป็นการให้โดยไม่หวังได้ในสิ่งตอบแทน 2) การให้ การเสียสละ การเผื่อแผ่แบ่งปันเป็นการให้เพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลือ การประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็นไปตามกรอบกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ศีล เป็นเกราะป้องกันกิเลสที่จะมาเบียดเบียน เมื่อรักษาไว้ได้ย่อมมีความสุข 3) การอบรมจิตใจให้สะอาด เที่ยงตรงต่อเหตุผล การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ ฝึกอบรมจิตใจให้เจริญด้วยสมาธิ และปัญญา การฝึกจิตให้เป็นสมาธิ เมื่อทำแล้วย่อมได้บุญ มีความสุข

5. การบูรณาการหลักภาวนา 4 คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา การทำให้ชีวิตมีความสุขได้ในปัจจุบัน และในอนาคต (Intasra, 1998) 1) กายภาวนา การดูแลสุขภาพร่างกายให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์และปราศจากความเจ็บป่วย รวมถึงการใส่ใจดูแลสิ่งแวดล้อมภายนอกได้อย่างถูกต้องเหมาะสมดีงาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ และสิ่งอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตผู้สูงอายุให้เกิดความสุข เช่น การรู้จักใช้ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงความเหมาะสมต่อกิจกรรมการส่งเสริมดูแลสุขภาพ คือ การรับประทานอาหารที่พอควร พอเหมาะ เครื่องนุ่งห่มให้เหมาะในกิจกรรม อยู่ในสถานที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพ และผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวต้องไม่ลืมทานยาตามอาการของโรค เพื่อให้มีร่างกายที่พร้อม ในการทำกิจกรรมร่วมกัน 2) ศีลภาวนา การพัฒนาเจริญศีลด้านความประพฤติให้ดีขึ้น มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดำเนินชีวิต เป็นศีลเบื้องต้นเมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่การไม่เบียดเบียน ทั้งทางกาย และวาจา ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมให้ความเกื้อกูลต่อสังคม มีระเบียบวินัยอยู่ร่วมสังคมอย่างมีประโยชน์สุข 3) จิตภาวนา การพัฒนาจิตให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เมื่อมีจิตที่มั่นคงแน่วแน่สามารถรู้ทันต่อเหตุปัจจัย ย่อมดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูก และ 4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาฝึกอบรมปัญญา ให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความเป็นจริง การรับรู้ในหลักธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น สามารถใช้ปัญญาพิจารณาเหตุแห่งปัจจัยที่เข้ามากระทบ ใช้ปัญญาไตร่ตรองยึดมั่นในหลักของคุณธรรมและจริยธรรมมองเห็นหลักของเหตุและผล

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ

การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ หลักธรรมจักร 4 ภาวนา 4 นำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นการพัฒนาทาง

ด้านร่างกาย ศีล จิต และปัญญา โดยเน้นในทางด้านคุณภาพชีวิต รวมถึงความถูกต้องความพอดี มีสุขภาพร่างกายที่ดีมีความแข็งแรง เพื่อที่จะยืนหยัดต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรค ที่จะเกิดขึ้นกับชีวิต โดยไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมใดๆ การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง โดยการนำหลักธรรม จักร 4 ภานา 4 และหลักธรรมส่งเสริมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุให้มีความสุข รู้จักวิธีการดูแลสุขภาพร่างกาย รู้จักการประมาณในการบริโภค ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล เพิ่มพูนความเพียร เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิต ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม การป้องกันในการดูแลรักษา การส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นเรื่องสำคัญ การมีสุขภาพกาย และจิตที่แข็งแรง สมบูรณ์ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเป็นอยู่อย่างปลอดภัย มีความสุข จิตใจผ่องใส ปรับตัวให้เข้าใจและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ความเป็นจริงของชีวิต สามารถดำเนินชีวิตด้วยความสุข และสิ่งสำคัญเข้าใจหลักความเป็นจริงของโลก ในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนและสังคม อย่างมีความสุขในช่วงบั้นปลายของชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ คือ การที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพทางกาย ที่มีความแข็งแรง ทำให้ชีวิตในช่วงที่เหลืออยู่ ให้เป็นช่วงชีวิตที่ดีที่สุดเพื่อสร้างความสมดุลให้แก่ชีวิต (Bunyodhuda, 2000) การทำกิจกรรมส่งเสริมดูแลสุขภาพร่วมกัน ให้มีสามารถที่จะเดินทางไปไหน มาไหนได้อย่างสะดวก โดยที่ไม่ต้องมีความวิตกกังวล การที่ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรืออาการเจ็บป่วยลดน้อยลง ส่งผลทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ที่สามารถทำให้มีการพัฒนาทางด้านศีล ให้มีความสามัคคี รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน ให้เข้าถึงประโยชน์ได้มากที่สุด เพื่อให้ถึงจุดหมายสำเร็จได้ ตามหลักธรรมความเป็นจริง (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2007) เป็นมิตรที่ดี ให้ความโอบอ้อมอารี มีความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน รู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกัน สมาชิกผู้สูงอายุ ได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีความสุข เมื่อผู้สูงอายุได้มีการพัฒนาด้านกาย ศีล และจิต สามารถส่งผลให้มีการพัฒนาปัญญาได้ดียิ่งขึ้น ทำให้ได้รู้จักเหตุ รู้จักผล เพื่อให้ทราบถึงหลักแห่งความเป็นจริงของชีวิต รู้ทันต่อกฎของธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ในด้านปฏิรูปเทสวาสะ การทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุในสถานที่มีความเหมาะสม จากการสัมภาษณ์ก่อนและหลังการร่วมปฏิบัติธรรม พบว่า ผู้สูงอายุได้รับความสะดวกสบาย

และปลอดภัยทั้งการเดินทางมาร่วมกิจกรรมและขณะทำกิจกรรม ภายในห้องประชุมเป็นสามารถรองรับสมาชิกผู้สูงอายุได้จำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความสุขในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า การตอบแบบสัมภาษณ์ มีค่าเฉลี่ยก่อน 4.03 และค่าเฉลี่ยหลัง 4.42 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49 การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคม การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม การมีพฤติกรรมดีงามในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งตนอยู่ในวินัย อยู่ร่วมกันของสมาชิกผู้สูงอายุ ในการทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า การตอบแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุตัวอย่าง มีค่าเฉลี่ยก่อน 3.95 ค่าเฉลี่ยหลัง 4.47 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49 สอดคล้องกับการวิจัยว่า “การได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแลตนเอง การได้พูดคุยกับบุคคลที่ป่วยในลักษณะเดียวกัน จะส่งผลต่อการรับรู้ถึงประโยชน์ในการดูแลตนเอง รู้จักเฝ้าระวังโรคต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น และการได้รับบริการด้านสาธารณสุขด้านต่างๆ ส่งผลให้เกิดผลดีต่อสุขภาพ” (Phrapalad Somchai Payogo Damnoen, 2015) การตั้งตนไว้ชอบ การทำจิตให้สงบ มีความเมตตา กรุณา ความมีน้ำใจเผื่อแผ่ ในการทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า การตอบแบบสัมภาษณ์ กลุ่มผู้สูงอายุตัวอย่าง มีค่าเฉลี่ยก่อน 3.97 มีค่าเฉลี่ยหลัง 4.70 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.46 ความเป็นผู้มีปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักการแก้ปัญหาและการดำเนินกิจการต่างๆ ในการทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า การตอบแบบสัมภาษณ์ กลุ่มผู้สูงอายุตัวอย่าง มีค่าเฉลี่ยก่อน 4.03 มีค่าเฉลี่ยหลัง 4.59 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50

สรุป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ให้มีสุขภาพทางร่างกาย และสุขภาพทางจิตใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่เจริญ มีความสุข ที่ส่งผลดีต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครลำปาง ให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่กับสังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านปัจจัยที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ในด้านที่อยู่อาศัยที่เสื่อมโทรม ควรได้รับความช่วยเหลือในการปรับปรุง ซ่อมแซมจากโครงการผู้มีรายได้น้อย

2. ด้านความพึงพอใจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กับความต้องการด้านสาธารณูปโภค ที่หน่วยงานของภาครัฐควรสำรวจให้ความสำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่มี ความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ควรศึกษาการส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้รู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง

References

Bunyodhuda, V. (2000). *Key to Puzzles*. Bangkok: Health Publishing House.

Elderly Society, (1999). *Implications for Economic Development*. from http://www.stou.ac.th/ index.html.

Intasra, W. (1998). *Buddhist Ethics*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.

Kanyu Chuen Mood. (2000). *Evaluation of the Health Promotion Center for the Elderly*. Boromarajonani Nursing College. Lampang.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Mahamakutrajavidyalaya University. (1963).*Thai Tipitaka and Commentaries, Set of 91Volumes*. (3rd ed.). Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya University Press.

Outchareon, S. et al. (2016). Effectiveness of Depression Reduction Program for the Chronic Disease Patients through Buddhists integrated. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 89-101.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2007). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (11th ed). Bangkok: MCU Press.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.

Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen). (2015). The Quality of Life of Patients with Chronic Diseases and their Health Promotion through Dhamma Practice at Makarak Hospital in Kanchanaburi. *Bulletin of Suanprung*, 31(1), 27-37.

Srangwan, N. (1998). *Elderly Health*. Bangkok: Sukjai Publishing House.

World Health Organization. (2002). *Quality of Life (WHOQOL - BREF - THAI)*. from http:// www. dmh. go. th/ index. html.

การวิเคราะห์รูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้า กรณีศึกษาผู้ประกอบการผลิตชิ้นส่วนเครื่องจักรกลการเกษตร

An Analysis of Transportation Model in Milk Run System by Apply the Warehouse Service: A Case Study of the Manufacturer of Agricultural

วันเพ็ญ เพ็งสมบูรณ์[1] และ รวมพล จันทศาสตร์
Wanpen Pengsomboon and Ruampol Jantasart
มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
[1]Corresponding E-mail : wanpen.pengsomboon@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบต้นทุนการดำเนินการวิเคราะห์ความคาดหวังและความพึงพอใจในการให้บริการของการขนส่งระบบมิลด์รันทั้งแบบให้บริการคลังสินค้าและไม่ให้บริการคลังสินค้าศึกษา 2) เพื่อให้หาแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันโดยการประยุกต์ใช้คลังสินค้าในระบบมิลค์รัน การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์อยู่ 2 ประเภทคือ 1) วิเคราะห์โดยแบบสอบถามและ 2) วิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีแรงกดดัน 5 ประการคือ (Five Forces Model) ซึ่งมีประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้ใช้บริการระบบการขนส่งมิลค์รันแบบไม่ให้บริการคลังสินค้าและแบบการให้บริการคลังสินค้า โดยใช้แบบสอบถามทั้งหมด 30 ชุด โดยการวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา พบว่า 1) การวิเคราะห์ต้นทุนของการดำเนินงาน ต้นทุนของรูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้าต้นทุนรวมในการดำเนินงานคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ร้อยละ 10; 2) ภาพรวมคุณภาพหารให้บริการ ในมุมมองขผงผู้ใช้บริการอยู่ในระดับต่ำค่าเฉลี่ยอยู่ที่ - 0.07 ความพึงพอใจด้านการนำคลังสินค้ามาประยุกต์ในระบบมิลค์รัน มีความพึงพอใจในระดับค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.97 .ในด้านรูปแบบการดำเนินการ และความพึงพอใจต่ำ ด้านต้นทุนการบริการคลังสินค้าค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.33 ; 3) การวิเคราะห์ความเสี่ยงการดำเนินธุรกิจโดยใช้ทฤษฎีแรงกดดัน พบว่า มีความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจเกือบทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินธุรกิจท่ามกลางการใช้กลยุทธ์การแข่งขันด้านราคาจากคู่แข่งขันในธุรกิจเดียวกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะมุ่งประเด็นในการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ ให้กับธุรกิจ โดยการใช้กลยุทธ์การเป็นผู้ให้บริการขนส่งมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้าเป็นเพื่อนำมาเป็นจุดแข็งในการดำเนินธุรกิจต่อไป

คำสำคัญ : การขนส่ง; มิลค์รัน; คลังสินค้า

Abstract

The purposes of this research were to : 1) to make comparison for transportation costs between applying the warehouse service and none applying the warehouse service for the Milk Run System:. 2) To analysis the expectations and satisfaction on the services; 3) to find out the improvement of transportation by applying the warehouse service in to the Milk Run System. The study was a survey research. The sample of the study consists two parts of customers who are using the transportation with applying the warehouse service and none applying the warehouse system in Milk Run system 30 persons. The instruments used were a researcher designed rating scale questionnaire and the theory of Five Forces Model. The data were analyzed through descriptive statistics comprising Percentage, Means, and Standard Deviation.

The results of the study found that 1) The analysis for transportation cost both of pattern showed that the transportation costs for applying the warehouse service into Milk Run system found that the total truck costs was decrease about 10 percentage.; 2) the result of questionnaire showed that the level of the expectation and satisfaction of customers toward the overall service was low level in all aspects at -0.07. For the result of satisfaction the result revealed that the level of the satisfaction of customer toward the service overall service applying the warehouse service into Milk Run system the overall service was high level in all aspects at 3.97 by factors of the implementation, for warehouse service management costs was low level at 2.33; 3) the analysis of business risk by using the Five Forces Model Theory the results revealed that our business may getting a risk from all factors especially if the competitors using strategy price we cannot negotiate because we are a small business. Therefore as researcher opinion the business should to concentrate for creating the uniqueness of business by using a strategy of the leader of logistics service provide by applying warehouse service into Milk Run System.

Keywords : Transportation; Milk Run; Warehouse

บทนำ

การบริการด้านการขนส่งมีจำนวนผู้ให้บริการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการแข่งขันด้วยรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของลูกค้า ดังนั้นธุรกิจจึงต้องทำต้นทุนในการให้บริการที่ต่ำที่สุด โดยคงคุณภาพของบริการที่สูงขึ้นหรือไม่ต่ำไปกว่าระดับการให้บริการที่คู่แข่งขันหรือธุรกิจเคยให้บริการ ดังนั้นการที่ธุรกิจจะทำกำไรได้สูงสุด ก็คือการลดต้นทุนการดำเนินงานให้มากที่สุด ในแง่ของการขนส่งต้นทุนที่เกิดขึ้นมักจะเป็นต้นทุนผันแปรซึ่งยากต่อการควบคุมหรือเกิดความไม่แน่นอนในการจัดการตลอดเวลา คือ ต้นทุนด้านเชื้อเพลิง รวมทั้งปัจจัยและผลกระทบทางเศรษฐกิจและแนวทางการบริหารงานของหน่วยงานรัฐ และการเมืองการปกครองเข้ามาเป็นปัจจัยร่วม ซึ่งภาคธุรกิจเองก็ต้องยอมรับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นซึ่งทำให้มีทั้งฝ่ายที่ได้เปรียบและเสียเปรียบในการดำเนินธุรกิจ ถ้าหากธุรกิจไม่สามารถสร้างความแตกต่าง จุดเด่น โอกาสหรือความได้เปรียบคู่แข่ง อาจทำให้ธุรกิจประสบปัญหากับภาวะการขาดทุนและสูญหายไปจากธุรกิจผู้ให้บริการด้านการขนส่ง ดังนั้นจึงเป็นที่มาของแนวความคิดในการวิเคราะห์รูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้า

กรณีศึกษา ผู้ประกอบการผลิตชิ้นส่วนเครื่องจักรกลการเกษตร โดยวิเคราะห์การดำเนินงานออกเป็น 3 ส่วน กล่าวคือ (Donale, J. Bowersox. & David, J. Closs. 1996 ; Bovee, V. 1995) (1) การวิเคราะห์ต้นทุนขนส่งระบบมิลค์รันทั้งสองรูปแบบ คือแบบมีคลังสินค้าและไม่มีคลังสินค้า เพื่อให้เห็นความแตกต่างของต้นทุนในการดำเนินงาน (2) การวิเคราะห์โดยใช้แบบสอบถามในภาพรวมการบริการและหากมีการนำคลังสินค้ามาประยุกต์ใช้จะช่วยให้สามารถลดต้นทุนด้านใด และอย่างไร และ (3) การวิเคราะห์โดยการนำทฤษฎีแรงกดดัน 5 ประการ (Five Forces Model) มาวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ในการดำเนินธุรกิจ ทั้งนี้เพื่อผู้ใช้บริการนำมาเป็นปัจจัยในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ตามกรอบงบประมาณของโครงการ โดยแนวคิดของระบบมิลค์รันแบบมีบริการคลังสินค้าที่นำมาวิเคราะห์นั้นยังคงอ้างอิงกระบวนการทำงานของระบบมิลค์รัน (Milk Run) แบบดั้งเดิมแต่เพิ่มเติมการให้บริการคลังสินค้า (Warehouse) เข้ามามีส่วนร่วมในการลดขั้นตอนต่างๆเช่น การจัดการด้านเอกสาร รายงานการรับ-ส่งสินค้า ลดต้นทุนของรถบรรทุกในการจัดส่ง ลดขั้นตอนด้านการจัดการสินค้าคงคลัง ลดปัญหาด้านการจัดการเรื่องบุคลากรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในงานขนส่ง (Kung, 2009)

งานวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะมีแนวคิดที่จะนำระบบมิลค์รันทั้งสองรูปแบบมาวิเคราะห์รูปแบบการให้บริการ และต้นทุนการให้บริการ เพื่อสร้างทางเลือกให้กับผู้ใช้บริการแล้ว ยังมุ่งหวังให้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการขนส่งให้เกิดความหลากหลายสร้างจุดเด่น สร้างโอกาสให้กับธุรกิจอื่นในกระบวนการโลจิสติกส์ เช่น การให้บริการคลังสินค้า ครบวงจร

สำหรับข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัย ได้นำข้อมูลมาเปรียบเทียบเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของกระบวนการขนส่งระบบมิลค์รันที่เกิดขึ้นทั้งสองรูปแบบ เช่น ค่าน้ำมัน ค่าเสื่อมรถ เงินเดือนคนขับรถ เงินเดือนพนักงาน ค่าเช่าคลังสินค้า เงินเดือนคนขับโฟล์ลิฟท์ ค่าประกันสินค้า ค่าประกันรถขนส่งสินค้า

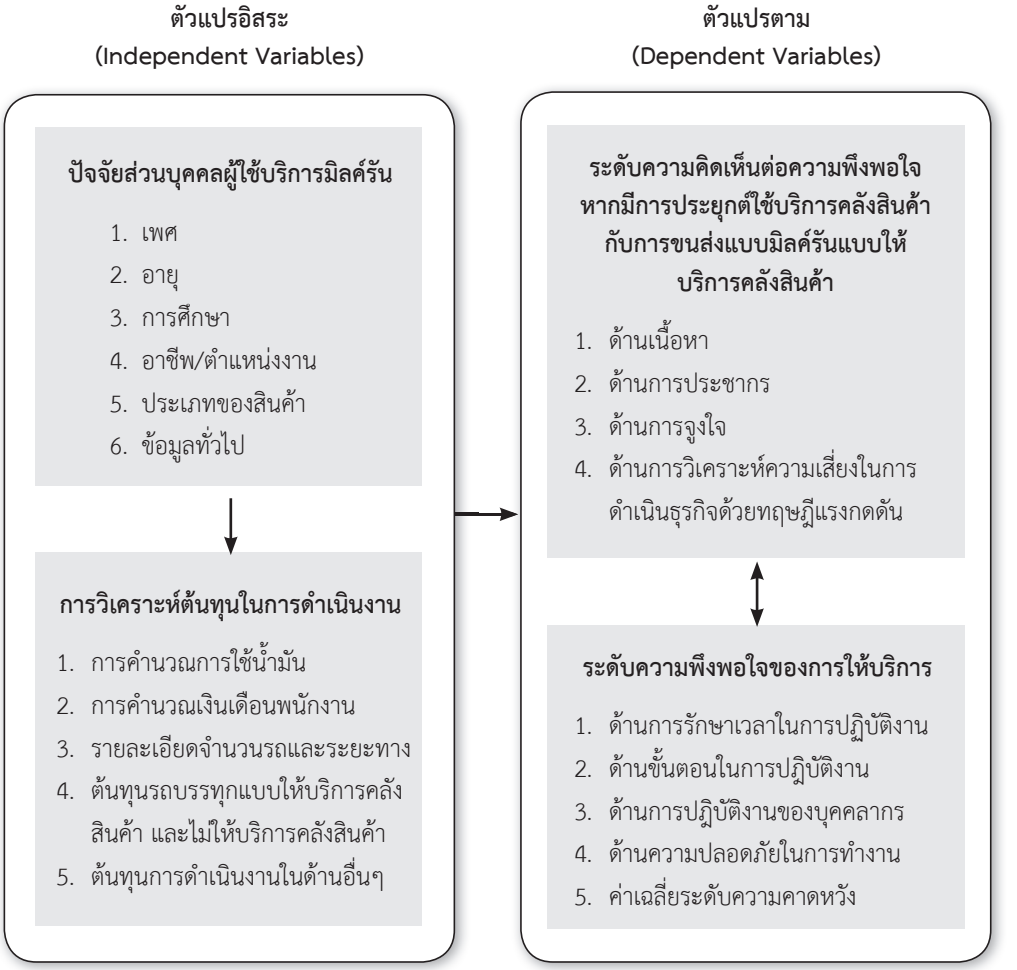
ค่าอุปกรณ์ปิดผนึกตู้สินค้า (Seal Lock) ค่าเอกสาร และค่าบริการยกสินค้าเข้าออก โดยวิเคราะห์เป็นขั้นตอนในการทำงานโดยแสดงให้เห็นในรูปแบบตารางค่าใช้จ่ายต่างๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบต้นทุนการดำเนินงาน วิเคราะห์ความคาดหวังและความพึงพอใจในการให้บริการของการขนส่งระบบมิลค์รันทั้งแบบให้บริการคลังสินค้าและแบบไม่ให้บริการคลังสินค้า

2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางในการปรับปรุงรูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันโดยการประยุกต์ใช้คลังสินค้าในระบบมิลค์รัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัย โดยการวิเคราะห์รูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้า กรณีศึกษาผู้ประกอบการผลิตชิ้นส่วนเครื่องจักรการเกษตรซึ่งมุ่งเน้นที่จะนำระบบมิลค์รันมาพัฒนาเพื่อสร้างความแตกต่างของการดำเนินธุรกิจ รวมไปถึงความสามารถในการเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการการขนส่งอย่างครอบคลุมให้มากขึ้นทั้งนี้การขนส่งมิลค์รันได้เริ่มมีความนิยมนำมาใช้งานครั้งแรกในอุตสาหกรรมการผลิตนมแต่ต่อมามีการนำระบบขนส่งมิลค์รันมาใช้ในอุตสาหกรรมการผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ (Tosinori, Kat Sushiko, Masataka, 2010) เช่น โตโยต้ามอเตอร์ ซึ่งในอดีตเราทราบกันว่าการขนส่งมิลค์รันเป็นการรับชิ้นงานจากบริษัทผู้จัดหาวัตถุดิบ (Supplier) หลายๆที่ ที่มีสถานที่ตั้งในบริเวณใกล้เคียงกัน ให้เต็มคันรถให้มากที่สุด แล้วนำส่งลูกค้าตามเวลาที่กำหนด สำหรับข้อมูลที่นำมาใช้เปรียบเทียบจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของกระบวนการขนส่งระบบมิลค์รันที่เกิดขึ้นของทั้งสองรูปแบบ เช่น ค่าน้ำมัน ค่าเสื่อมรถ เงินเดือนคนขับรถ เงินเดือนพนักงาน ค่าเช่าคลังสินค้า เงินเดือนคนขับ โฟล์ลิฟท์ ค่าประกันสินค้า ค่าประกันรถขนส่ง ค่าทางด่วน ค่าอุปกรณ์ปิดผนึกตู้สินค้า (Seal Lock) ค่าเอกสารและค่าบริหารจัดการเจ้าหน้าที่ระดับการจัดการ ค่าเช่าคลังสินค้า ค่าบริการยกสินค้าเข้าออก โดยวิเคราะห์แยกเป็นขั้นตอนในการทำงานแสดงให้เห็นในรูปแบบตารางค่าใช้จ่ายต่างๆ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

1. รูปแบบวิธีการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการสำรวจแบบอธิบาย (Explanation Survey) โดยสำรวจตัวอย่างจากผู้ใช้บริการการขนส่งมิลค์รันทั้งสองแบบ

2. การกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ผู้ใช้บริการขนส่งระบบมิลค์รันทั้งแบบให้บริการคลังสินค้าและไม่ให้บริการคลังสินค้าของผู้ให้บริการจำนวน 30 ราย (จำนวน 15 ราย จากบริษัทผู้ใช้บริการขนส่งมิลค์รันแบบไม่ให้บริการคลังสินค้าและ 15 รายจากบริษัทผู้ให้บริการคลังสินค้า)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือมาใช้ในการดำเนินงานวิจัยทั้งหมด 2 ประเภทคือ

3.1 การใช้แบบสอบถาม โดยสอบถามจากผู้ใช้บริการการขนส่งมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้าและไม่ให้บริการคลังสินค้าของผู้ให้บริการซึ่งผู้กรอกแบบสอบถาม มีทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรง กับการจัดส่งหรือส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดส่ง เช่น เจ้าหน้าที่ตรวจสอบชิ้นงาน เพื่อนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ แจกแจงความแตกต่างข้อดีและข้อเสียของทั้งสองแบบ รายละเอียดของแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งจะประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน ประเภทสินค้าของบริษัท สังกัดแผนก/บริษัท ปัจจุบันใช้บริการการขนส่งแบบใด จะมีลักษณะเป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ

ตอนที่ 2 ระดับความพึงพอใจ ระดับความคาดหวังของระบบมิลค์รันแบบปัจจุบัน (แบบไม่มีบริการคลังสินค้า) ได้แก่ ด้านเวลา ด้านขั้นตอนการให้บริการ ด้านบุคลากรผู้ให้บริการ ด้านความปลอดภัยในการทำงาน ความพึงพอใจ / ระดับความคาดหวังต่อการให้บริการในภาพรวมอยู่ในระดับใด

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นหากมีการนำคลังสินค้ามาประยุกต์ใช้ในการขนส่งระบบมิลค์รัน ประเด็นด้านรูปแบบการให้บริการ ด้านต้นทุนการดำเนินการ

ตอนที่ 4 การตัดสินใจ ถ้ารูปแบบการทำงานและต้นทุนการดำเนินงานเป็นไปตามขั้นตอน

ตอนที่ 5 ปัญหา / ข้อเสนอแนะ

3.2 การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีแรงกดดัน 5 ประการ (Five Forces Model) โดยวิเคราะห์หาความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจทั้ง 5 ประการ ได้แก่

1. Threat of New Comer หรือภัยจากคู่แข่งขันรายใหม่ที่เข้าสู่ตลาด เป็นปัจจัยที่ยากต่อการป้องกัน

2. Bargaining Power of Supplier หรือ อำนาจต่อรองของ Supplier สำหรับปัจจัยนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจเนื่องจากไม่ได้มีการเช่าซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อมาขายต่อ

3. Bargaining Power of Customer หรือ อำนาจต่อรองของลูกค้า สำหรับปัจจัยนี้อาจจะมีผลกระทบในบางส่วน

4. Threat of Substitution หรือ ภัยคุกคามจากสินค้าทดแทน สำหรับปัจจัยนี้จะเห็นไม่ชัดเจน เนื่องจากขั้นตอนการทำงานแตกต่างจากการขนส่งสินค้าทั่วไป แตกต่างกันที่เป้าหมายของการลดต้นทุนของลูกค้า

5. Internal Rivalry หรือ การแข่งขันที่เกิดขึ้นภายในอุตสาหกรรมเดียวกัน เป็นปัจจัยที่ป้องกันได้ยาก โดยเฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะมุ่งเน้นการใช้บริการและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้มาจาก 2 ส่วน ใหญ่ๆ คือ

4.1 **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data)** ได้จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างโดยการแจกแบบสอบถาม จำนวน 30 ชุด ให้กลุ่มตัวอย่างที่มาใช้บริการการขนส่งมิลค์รันทั้งแบบมีคลังสินค้าและแบบไม่คลังสินค้า โดยให้กลุ่มตัวอย่างทำการตอบเองและผู้ศึกษาวิจัยจะรอรับเอากลับคืนมา

4.2 **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)** ได้จากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารที่ได้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากตำราทางวิชาการ นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

5.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามแต่ละฉบับ

5.2 จำแนกแบบสอบถามออกเป็นกลุ่มๆ ตามตัวแปรที่ศึกษา

5.3 ตรวจให้คะแนนแบบสอบถามแต่ละข้อตามเกณฑ์การให้คะแนน

5.4 การกำหนดช่วงคะแนนของระดับความคิดเห็นในเรื่องความพึงพอใจและความคาดหวังของผู้รับบริการของระบบมิลค์รันนำคะแนน (Likert Scale) จัดเป็นอัตรภาคชั้นเพื่อใช้ในการแปลความหมายระดับการยอมรับ

$$\text{สูตรอันตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}}$$

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง พึงพอใจ/คาดหวัง ระดับต่ำมาก
คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง พึงพอใจ/คาดหวัง ระดับต่ำ
คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง พึงพอใจ/คาดหวัง ระดับปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง พึงพอใจ/คาดหวัง ระดับมาก
คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง พึงพอใจ/คาดหวัง ระดับมากที่สุด

5.5 ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ประมวลด้วยโปรแกรมไมโครซอฟต์ เอ็กเซลล์ ซึ่งได้เลือกสถิติเชิงพรรณา (Descriptive Analysis) ได้แก่ อัตราส่วนร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวัดค่าเฉลี่ยและการกระจายข้อมูล และนำเสนอในรูปแบบตาราง พร้อมกับการพรรณาประกอบเพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจและความคาดหวังในการให้บริการของผู้ให้บริการมิลค์รัน

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ใช้บริการมิลค์รันด้วยค่าร้อยละ

6.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความพึงพอใจนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

6.3 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคาดหวังนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

6.4 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคะแนนคุณภาพของการให้บริการ โดยการคำนวณจากค่าเฉลี่ยความพึงพอใจเป็นแนวตั้งลบออกด้วยคะแนนเฉลี่ยความคาดหวังจะให้ผลต่างเป็นคะแนนการรับรู้คุณภาพของการให้บริการ โดยตีค่าความพึงพอใจออกเป็น 3 ระดับ (Parasuraman et al., 1988) การวิเคราะห์แบบอิงเกณฑ์ (Criterion Reference) โดยแปลผลค่าคะแนนออกเป็นช่วงและให้ความหมายของคะแนน

6.5 คะแนนความคาดหวังสูงกว่าคะแนนความพึงพอใจผลต่างมีค่าเป็นลบแสดงว่าลูกค้าไม่พึงพอใจต่อการให้บริการด้านนั้นๆ

6.6 คะแนนความคาดหวังเท่ากับคะแนนความพึงพอใจผลต่างมีค่าเท่ากับศูนย์แสดงว่าลูกค้าพึงพอใจในการให้บริการด้านนั้นๆ

6.7 คะแนนความคาดหวังต่ำกว่าคะแนนความพึงพอใจผลต่างมีค่าเป็นบวกแสดงว่าลูกค้าพึงพอใจในการให้บริการด้านนั้นๆ

6.8 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความพึงพอใจหากมีการประยุกต์ใช้คลังสินค้ากับการบริการมิลค์รันแบบไม่มีบริการคลังสินค้า

ผลการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์รูปแบบการขนส่งระบบมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้า กรณีศึกษา ผู้ประกอบการผลิตชิ้นส่วนเครื่องจักรกลการเกษตร โดยงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. การวิเคราะห์ต้นทุนการดำเนินงานด้าน ต้นทุนการใช้รถทั้งโครงการ ต้นทุนการบริการคลังสินค้า ผลจากการวิเคราะห์พบว่าต้นทุนการใช้รถของระบบขนส่งมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้าสามารถลดต้นทุนการใช้รถคิดเป็นร้อยละ 10 ของระบบขนส่งมิลค์รันแบบไม่ให้บริการคลังสินค้า สำหรับต้นทุนด้านการดำเนินงาน ซึ่งจะรวมต้นทุนการบริการคลังสินค้าเข้าไปด้วย จึงทำให้ต้นทุนการดำเนินงานของการขนส่งมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้าสูงกว่าเป็นร้อยละ 45 ของระบบขนส่งมิลค์แบบไม่ให้บริการคลังสินค้า

2. ผลการวิจัยด้านการใช้แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 5 ตอนคือ

2.1 จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ที่มีการใช้บริการมิบค์รันแบบใหบริการคลังสินค้าและไม่ให้บริการคลังสินค้า พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย 19 คน คิดเป็นร้อยละ 63 เป็นพนักงานปฏิบัติการ เช่น หัวหน้าคนขับรถ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 57 และจบการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 73

2.2 ผลการให้บริการด้านความพึงพอใจของการให้บริการอยู่ 4 ด้านคือ การรักษาเวลาในการปฏิบัติงาน ด้านขั้นตอนการปฏิบัติงานของบุคลากร และสุดท้ายด้านความปลอดภัยในการทำงาน พบว่าผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจในการให้บริการมากในเกือบทุกด้านโดยมีความพึงพอใจสูงสุดในด้านความปลอดภัยในการทำงานโดยการตรวจเช็คสภาพชิ้นงานพร้อมกับลูกค้าทุกครั้งเวลาเปิดตู้ทำให้ภาพรวมของความพึงพอใจอยู่ในระดับมากแสดงว่าผู้ให้บริการสามารถตอบสนองความต้องการในการใช้บริการของลูกค้า

2.3 ในการสำรวจข้อมูลการให้บริการด้านความคาดหวังของการให้บริการด้านต่างๆ ของผู้ใช้บริการระบบมิลค์รัน โดยแบ่งตามลักษณะการให้บริการอยู่ 4 ด้าน คือ การรักษาเวลาในการปฏิบัติงานด้านขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ด้านการปฏิบัติงานของบุคลากร และสุดท้ายด้านความปลอดภัยในการทำงาน พบว่าผู้ใช้บริการมีความคาดหวังในการให้บริการมากในเกือบทุกด้านแต่จะคาดหวังมากในด้านของความปลอดภัยในเรื่องของตรวจเช็ตชิ้นงานกับลูกค้าทุกครั้งเมื่อมีการเปิดตู้สินค้า และรองลงมาเป็นเรื่องของการปฏิบัตินโยบายและขั้นตอนในการทำงานของลูกค้าและซัพพลายเออร์

2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการโดยการนำค่าเฉลี่ยของความพึงพอใจและความคาดหวังมาหาค่าผลต่างโดยนำผลแตกต่างมาพิจารณาตามเกณฑ์ที่มีการกำหนดไว้ พบว่า ภาพรวมลูกค้ามีความคาดหวังสูงกว่าความพึงพอใจในการให้บริการเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านการปฏิบัติงานของบุคลากรทั้งในด้านความเหมาะสมในการแต่งกายและการปฏิบัติงานตามนโยบายและขั้นตอนการทำงานของลูกค้าและซัพพลายเออร์ซึ่งมีค่าเท่ากับ -0.70 และ -0.63 ตามลำดับแสดงให้เห็นว่างานวิจัยนี้จะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาในเรื่องของภาพลักษณ์การให้บริการของพนักงานขับรถให้เป็นที่น่าพึงพอใจของลูกค้าต่อไป

2.5 ในการสำรวจข้อมูลการให้บริการด้านความพึงพอใจของการให้บริการด้านต่างๆของผู้ใช้บริการระบบมิลค์รันพบว่า มีค่าเฉลี่ยสูง หรือเรียกว่าลูกค้ามีความพึงพอใจสูงมากเกือบทุกด้าน ยกเว้นในเรื่องของปัจจัยที่ทำให้เกิดค่าใช้จ่ายจากการบริการคลังสินค้า หากผู้รับบริการรายใดมีคลังสินค้าอยู่แล้วก็จะทราบถึงต้นทุนในการบริการคลังสินค้า และก็จะมีความคิดเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำมาประยุกต์ใช้ในระบบมิลค์รันให้เกิดค่าใช้จ่าย ดังนั้นการบริการทั้งสองแบบจะขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้บริการ หรือลูกค้าตามขอบเขตและงบประมาณในการดำเนินธุรกิจ

3. ผลการวิจัยด้านการวิเคราะห์ความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจด้วยทฤษฎีแรงกดดัน 5 ประการพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจ ได้แก่

3.1. Threat of New Comer หรือภัยจากคู่แข่งขันรายใหม่ที่เข้าสู่ตลาด เป็นปัจจัยที่ยากต่อการป้องกันเนื่องจากธุรกิจโลจิสติกส์ในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์การบริการและการเป็นเจ้าแรกในการให้บริการในระบบมิลค์รันแบบมีคลังสินค้าและไม่มีคลังสินค้าความต่างก็คือทั้งรถขนส่งและคลังสินค้าต่างก็เป็นธุรกิจของบริษัทอยู่แล้ว จึงทำให้ต้นทุนในการดำเนินการต่ำกว่าการเช่าคลังสินค้าและรถขนส่งจากผู้ให้บริการเช่า

3.2. Bargaining Power of Supplier หรือ อำนาจต่อรองของ Supplier สำหรับปัจจัยนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจเนื่องจากไม่ได้มีการเช่าซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อมาขายบริการต่อจึงทำให้ซัพพลาย-เออร์ไม่มีอำนาจในการต่อรอง

3.3. Bargaining Power of Customer หรือ อำนาจต่อรองของลูกค้า สำหรับปัจจัยนี้อาจจะมีผลกระทบในบางส่วน เช่น ค่าบริการการจัดส่ง ในกรณีจำนวนในการผลิตเพิ่มขึ้นซึ่งทำให้ผู้รับขนส่งมีรายได้เพิ่มขึ้นผู้ใช้บริการก็อาจจะต่อราคาต่อหน่วยให้ต่ำลง ดังนั้นแนวทางในการหลีกเลี่ยงคือการปรับราคาทุกๆ 3 เดือนหรือเรียกว่าปรับรายไตรมาสเพื่อตรวจสอบราคาต่อหน่วยให้สอดคล้องกับจำนวนงานที่จะได้รับในแต่ละเดือน ซึ่งการใช้รถจะขึ้นอยู่กับปริมาณงานและจำนวนวันทำงานด้วย หากปริมาณงานลดลงหรือเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจะไม่ส่งผลกระทบต่อราคาต่อหน่วยเนื่องจากต้นทุนการใช้รถเท่าเดิม คือ จำนวนรถไม่เพิ่มหรือลดลงจากเดิม

3.4. Threat of Substitution หรือ ภัยคุกคามจากสินค้าทดแทน สำหรับปัจจัยนี้จะเห็นไม่ชัดเจนเนื่องจากขั้นตอนการทำงานแตกต่างจากการขนส่งสินค้าทั่วไป แตกต่างกันที่เป้าหมายของการลดต้นทุนของ

ลูกค้าว่าต้องการลดแค่ต้นทุนของสินค้าคงคลังโดยการใช้ระบบมิลค์รันหรือต้องการลดต้นทุนรวมในการขนส่งระบบมิลค์รัน เพราะสินค้าทดแทนของกรณีนี้จะมีแต่ ระบบขนส่งมิลค์รันทั่วไปที่ไม่มีบริการคลังสินค้า แต่สำหรับระบบขนส่งแบบปกติ คือการขนส่งแบบรายเที่ยวไม่สามารถเป็นสินค้าทดแทนได้ เนื่องจากต้นทุนต่อเที่ยวสูงกว่าระบบมิลค์รัน

3.5. Internal Rivalry หรือ การแข่งขันที่เกิดขึ้นภายในอุตสาหกรรมเดียวกัน เป็นปัจจัยที่ป้องกันได้ยาก โดยเฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรมเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนารูปแบบการขนส่งและการให้บริการโดยการคิดกลยุทธ์ใหม่ๆ เพื่อให้ลูกค้าพึงพอใจ

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานวิจัย พบว่า

1. ต้นทุนในการดำนินงานของระบบขนส่งมิลค์รันแบบให้บริการคลังสินค้าและไม่ให้บริการคลังสินค้ามีต้นทุนไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นผู้ทำการวิจัยจึงเห็นควรให้หาแนวทางในการสร้างแรงจูงใจในการเลือกใช้บริการ เพราะทั้งสองระบบต่างก็มีข้อดีและข้อเสีย เช่น การลดจำนวนรถขนส่งในรอบการจัดส่งชิ้นส่วนไปยังโรงงานกรณีศึกษา

2. จำนวนรถขนส่งลดลงส่งผลให้ค่าใช้จ่ายด้านการบริหารจัดการพนักงาน ณ โรงงานกรณีศึกษา และในด้านการจัดสรรพื้นที่สำหรับจุดจอดรถ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับแบบไม่ให้บริการคลังสินค้าจะพบว่าต้นทุนการให้บริการคลังสินค้าเราสามารถควบคุมหรือกำหนดค่าใช้จ่ายได้

References

Bovee, V. (1995). *The Warehouse Management Handbook.* North Carolina : McGraw-Hill.

Donale, J. Bowersox. & David, J. Closs. (1996). *The Integrated Supply Chain Process. Logistics Management.* New York: McGrawhill.

Kung. (2009). *Milk Run System.* 19 January 2016, from http://logisticspro.blogspot.com / 2016/03/milk-run.html

Tosinori, Kat Sushiko, Masataka. (2010). *Milk Run logistics by Japanese Automotive Manauacturers in Thailand.* Hitotsubashi University, Ryutsu Keizai University, Yohohama College of Commerce, Japan.

ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทย*

The Problem and Impact from Expansion of Graduate Education Management of Public Administration, Thailand

บุญช่วย แจ้งเวชฉาย
Boonchuay Cheangwejchai
มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
Bangkokthonburi University
E-mail; ja_titanan@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหาสาเหตุการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทย 2) ศึกษาปัญหาและผลกระทบอันเนื่องมาจากการขยายตัวของการเรียนการสอนดังกล่าว 3) วิเคราะห์แนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะประกอบด้วยคณาจารย์สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ ผู้บริหารจากสำนักมาตรฐานประเมินผลอุดมศึกษา และนักศึกษาในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก จากสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ จำนวน 100 คน ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการแจกแบบสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติเพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนประกอบการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการสนับสนุนและความต้องการจากหน่วยงานภาครัฐ ค่านิยมและความต้องการของนักศึกษาและการมุ่งมั่นแสวงหารายได้เพื่อมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย โดยผลกระทบจากการขยายตัวของหลักสูตรที่ไม่มีมาตรฐานและคุณภาพนั้นจะส่งผลให้นักศึกษาที่จบการศึกษาไม่มีคุณภาพ และเจตนารมณ์ในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพถูกบิดเบือนไป สำหรับแนวทางในการแก้ไขนั้น ควรจะมีการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีและปลูกฝังค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่มหาวิทยาลัย นักศึกษา ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบจากภาคประชาชน

คำสำคัญ: รัฐประศาสนศาสตร์; บัณฑิตศึกษา; มหาวิทยาลัย; ประเทศไทย

*Received December 20, 2017; Accepted May 29, 2017.

Abstract

This study investigates the causes and consequences of the rapid expansion of public administration education at the graduate level in Thailand Universities. The study will also analyze the ways to handle the negative consequences arising from the expansion. The populations and samples of the study are: PA teachers, executives of the educational organization which monitors the standard and quality of graduate studies in Thailand, and MPA and PH.D students in both public and private universities. The research methods used are: documentary research, in-depth interviews and survey research. The study concludes that the causes of PA educational growth originate from the need of government for qualified personnel and the growing popularity among Thais to enroll in MPA programs. Another reason for the growth of PA graduate studies is that several universities are driven by profit making goals.

As a result, the standard and quality of PA graduate studies has fall short of conventional standard as prescribed by the Office of the Higher Education commission. To improve the standard and quality of PA graduate education in Thailand we need to encourage moral consciousness and cultivate proper values among university administrators, teachers, and students. More citizen participation should be encouraged to be involved in checking and monitoring the standard and quality of public administration education in Thailand.

Keywords: Public Administration; Graduate Level; University; Thailand.

บทนำ

การเรียนการสอนในประเทศไทยเริ่มต้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2442 เมื่อมีการสถาปนาโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน เพื่ออบรมนักบริหารระดับกลางและข้าราชการระดับเสมียนพนักงานซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนมหาดเล็ก จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2459 โดยมีคณะหนึ่งชื่อว่า “คณะรัฏฐประศาสนศาสตร์” ซึ่งถือเป็น 1 ใน 4 คณะแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Loahawichian, 1988) ในขณะนั้นรัฐบาลไทยได้เล็งเห็นถึงปัญหาความล้มเหลวและความไม่ชำนาญการ (ineptness) ในการบริหารงานภาครัฐของรัฐบาลในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งสืบเนื่องมาจากการขาดแคลนบุคลากรภาครัฐที่ได้รับการฝึกอบรมและมีความรู้ความสามารถเพียงพอในการบริหารงาน (Kingsbury, 1962) ในปี พ.ศ. 2498 มหาวิทยาลัยอินเดียนา (Indiana University) ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือรัฐบาลไทยในการจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อผลิตข้าราชการให้มีความรู้ทางการบริหาร เพื่อจะได้นำความรู้เหล่านี้ไปบริหารงานให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ

ต่อมาในปี พ.ศ.2509 รัฐบาลไทยได้จัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ขึ้น และได้แยกเอาคณะ รัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมอยู่ภายใต้สังกัดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาบริหารอย่างเป็นเอกเทศในนามของคณะ รัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โดยสถาบันนี้ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็น Professional School ซึ่งจะทำการสอนในระดับปริญญาโทขึ้นไปเท่านั้น (Ruksasat, 2005) การให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่มีต่อประเทศไทยในครั้งนั้น นับเป็นความช่วยเหลือครั้งสำคัญที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวงวิชาการด้านการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์อย่างกว้างขวาง และยังถือเป็นจุดเริ่มต้นครั้งสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้มีคุณภาพ

นับตั้งแต่ปี 1987 การศึกษาระดับปริญญาโทภาคพิเศษ สาขาสังคมศาสตร์ประยุกต์ได้รับการแพร่หลายอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะปริญญาโททางรัฐประศาสตนศาสตร์และบริหารธุรกิจ กับการเรียนการสอนที่จัดเฉพาะนักบริหารระดับสูง ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้นักบริหารระดับสูงของภาครัฐและภาคเอกชนได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสกับองค์ความรู้และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ ช่วยให้นักบริหารที่มีประสบการณ์ได้รับการเสริมสร้างทัศนภาพในการมองปัญหาการบริหารและการตัดสินใจได้ดีขึ้น จึงเป็นผลให้มีการขยายหลักสูตรเหล่านี้ไปสู่ภูมิภาค และจากมหาวิทยาลัยภูมิภาคมาสู่กรุงเทพมหานคร ได้มีการเปิดการสอนอย่างกว้างขวางในมหาวิทยาลัยเอกชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และ ปริญญาเอก ทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Loahawichian, 2008)

วิชารัฐประศาสนศาสตร์บางแห่งเรียกว่า วิชาบริหารรัฐกิจ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Public Administration ซึ่งขณะนี้เป็นวิชาที่มีความนิยมอย่างมากมีคนศึกษาทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอกเป็นจำนวนไม่น้อย ประเด็นสำคัญก็คือ ง่ายต่อการหางานทำตั้งแต่การเข้ารับราชการ การบริหารใน

ภาคเอกชน รวมทั้งการศึกษาต่อจนจบปริญญาเอกทำหน้าที่เป็นครูบาอาจารย์ ในส่วนของการเข้ารับราชการนั้นอาจจะเข้าได้หลายหน่วยงานเพราะเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร (Theeravekin, 2015) การขยายตัวของการเรียนการสอนทางรัฐประศาสนศาสตร์ทั่วประเทศไทยนั้น ทำให้เกิดการตั้งคำถามที่ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐประศาสนศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศนั้น มีมาตรฐานที่เท่าเทียมกันหรือไม่ เนื่องจากหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐประศาสนศาตร์โดยเฉพาะในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกหลายๆ สถาบันนั้นมีการเปิดรับนักศึกษาแบบไม่จำกัดจำนวน ไม่สนใจคุณภาพของนักศึกษาอีกทั้งมีการแจกสิ่งจูงใจต่างๆ พร้อมทั้งให้คำสัญญาว่าจะต้องจบการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนดอย่างแน่นอน

จากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับปริญญาเอก เนื่องจากนักศึกษาปริญญาโทส่วนหนึ่งหลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโทอย่างง่ายดายและรวดเร็วแล้ว จึงต้องการเพิ่มวุฒิการศึกษาของตนโดยไปศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ซึ่งการเรียนการสอนในระดับปริญญาเอกนั้นแน่นอนว่าจะต้องมีกระบวนการเรียนการสอนที่มีคุณภาพสูงมากต้องใช้เวลาและต้องจัดการเรียนการสอนอย่างรอบรอบและพิถีพิถันมากที่สุด เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของหลักสูตรในการเรียนการสอนในระดับปริญญาเอกส่วนใหญ่คือ การผลิตนักวิชาการที่มีคุณภาพเพื่อเป็นอาจารย์และนักวิจัยต่อไป

จากความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นประกอบกับจากการค้นคว้าของผู้ศึกษาพบว่ามีนักวิชาการและนักศึกษาในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ให้ความสนใจศึกษาเรื่องพัฒนาการและการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาตร์ระดับบัณฑิตศึกษาไม่มากนัก และผลสำรวจตลอดจนข้อค้นพบต่างๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วนั้นเป็นข้อมูลที่ผ่านการศึกษามาเป็นเวลานานหลายทศวรรษ ซึ่งในปัจจุบันสภาพการณ์เรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์นั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งในเชิงปริมาณ มาตรฐานและคุณภาพของการเรียนการสอน ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษา เพื่อทบทวนข้อค้นพบที่สำคัญบางประการที่มีผู้ศึกษาไว้ในอดีต และศึกษาเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาไว้ โดยงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ในประเทศไทยว่าเกิดสาเหตุที่สำคัญใดบ้าง และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของหลักสูตรดังกล่าว ที่มีต่อการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบันว่ามีปัญหาที่สำคัญอะไรบ้าง พร้อมทั้งจะเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐ ในการปรับปรุงนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีความเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่สำคัญของการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษา ของประเทศไทยในปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ ระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางในการแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสน-ศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่คณาจารย์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ผู้บริหารจากสำนักมาตรฐานประเมินผลอุดมศึกษา และนักศึกษาในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งในระดับปริญญาโท และปริญญาเอก จากสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ จำนวน 100 คน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก และการแจกแบบสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติ

เพื่อให้การศึกษาและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินไปอย่างเป็นระบบและมีแบบแผนที่ชัดเจน ผู้ศึกษาจะนำเสนอผลการของการศึกษาวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1) นำเสนอถึงที่มาและความสำคัญของการศึกษา คำถามของการศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตของการศึกษา นิยามศัพท์ของการศึกษา สมมติฐานนำในการศึกษา และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

2) นำเสนอถึงแนวคิด ทฤษฎี เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแนวทางในการนำไปสู่คำตอบของการศึกษา

3) นำเสนอถึงวิธีการดำเนินการศึกษา อันประกอบไปด้วย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) นำเสนอถึงข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งระดับปริญญาโท และปริญญาเอกที่เปิดสอนในถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนต่างๆ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร อาจารย์ประจำหลักสูตร เกณฑ์ในการรับสมัครและคัดเลือกเข้าศึกษา เกณฑ์ในการวัดและประเมินผลการศึกษา ค่าใช้จ่ายและสิ่งจูงใจทางการศึกษา ระยะเวลาในการเรียนตลอดหลักสูตร

5) นำเสนอถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนการสอนหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งข้อมูลที่ได้รับจากการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพเป็นหลักเพื่อมุ่งตอบคำถามของการศึกษาที่กำหนดไว้

6) จะนำเสนอถึงการสรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์และคำถามของการศึกษาที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน” สรุปผลของการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. สาเหตุที่สำคัญของการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

พบว่า การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุหลายประการประกอบกัน ดังนี้

ประการแรก การขยายตัวของการบริหารงานภาครัฐ และความจำเป็นในการพัฒนาประเทศส่งผลให้มีส่วนราชการเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากและทำให้ความต้องการกำลังคนของหน่วยงานภาครัฐเพิ่มสูงขึ้น ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้สามารถบริหารงานที่ได้รับมอบหมายให้บรรลุผลสำเร็จทำให้ความต้องการในการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสาตร์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐมีเพิ่มมากขึ้นด้วย มหาวิทยาลัยต่างๆ จึงได้เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ ระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อรองรับความต้องการดังกล่าว

ประการที่สอง การขยายตัวของสถาบันการศึกษาในประเทศไทยที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทำให้มหาวิทยาลัยต่างๆ มีการเปิดการเรียนการสอนในสาขาวิชาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น และรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งถือเป็นหนึ่งในสาขาวิชาที่มหาวิทยาลัยต่างๆ นิยมเป็นเปิดการเรียนการสอนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่มีนักศึกษาต้องการเรียนเป็นจำนวนมาก และสามารถสร้างรายได้ให้แก่คณะและมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี จึงมีการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอน รัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาจำนวนมาก ทั้งที่ท้องถิ่นคนเป็นคนเปิดหลักสูตรขึ้นมาเอง หรือเป็นหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยจากส่วนกลางเข้าไปจัดตั้งศูนย์การศึกษาในท้องถิ่นนั้น

ประการที่สาม การกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นมีความจำเป็นต้องทำงานที่ยากและท้าทายมากยิ่งขึ้น ประกอบกับเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่นนั้นไม่ค่อยมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการ

บริหารงานภาครัฐทำให้เกิดความต้องการและความจำเป็นในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการเรียนรัฐประศาสนศาสตร์มากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันพบว่าข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูงจนถึงลูกจ้างชั่วคราวล้วนแล้วแต่จบการศึกษาในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ทั้งสิ้น

ประการที่สี่ การสนับสนุนหรือความต้องการจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งในปัจจุบันมักพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการทำข้อตกลงร่วมมือ (MOU) กับมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อส่งข้าราชการส่วนท้องถิ่นเข้ามาศึกษาในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ นอกจากนั้น การจบการศึกษาในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ยังเป็นคุณสมบัติหรือเงื่อนไขสำคัญในการสมัครงานทั้งในหน่วยงานราชการ สถาบันทางทหารและพลเรือน อีกทั้งเป็นเงื่อนไขสำหรับการพิจารณาเลื่อนขั้น / ตำแหน่ง ของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย ซึ่งส่งผลให้การเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์เกิดการขยายตัวอย่างมาก

ประการที่ห้า ค่านิยมและความเชื่อบุคคลที่เชื่อว่าการมีคุณวุฒิทางการศึกษาสูงๆ จะทำให้ได้รับการยกย่องและการยอมรับนับถือจากสังคมมากขึ้น คนในปัจจุบันยังคงวัดคุณค่าของคนจบปริญญาบัตรมากกว่าความรู้ความสามารถที่มี ประกอบกับการเรียนในระดับบัณฑิตศึกษานั้นมีผลต่อความก้าวหน้าในอาชีพและเป็นเครื่องแสดงถึงสถานะทางสังคม คนจึงให้ความสำคัญกับการเรียนในระดับบัณฑิตศึกษามากขึ้น และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาเกิดการขยายตัวขึ้น

ประการที่หก การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการศึกษาที่หละหลวม ไม่ว่าจะเป็นการให้อำนาจกับสภามหาวิทยาลัยเป็นผู้พิจารณาอนุมัติในการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนได้เอง และการลดจำนวนหน่วยกิตขั้นต่ำของการศึกษาระดับปริญญาโท การไม่กำหนดสัดส่วนระหว่างอาจารย์ต่อนักศึกษาในหลักสูตรล้วนเป็นปัจจัยที่เอื้อให้การเปิดหลักสูตรการเรียนการสอน รัฐประศาสนศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาทำได้ง่ายดายและรวดเร็วยิ่งขึ้น และส่งผลให้การเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ประการที่เจ็ด ความตื่นตัวทางการเมืองและการบริหารงานภาครัฐของประชาชนจากเหตุการณ์สำคัญต่างๆ มากมายที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งยิ่งใหญ่ในประเทศไทย ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้คนในสังคมเกิดความตื่นตัวและให้ความสำคัญกับปัญหาทางการเมืองและการบริหารงานภาครัฐมากยิ่งขึ้น ประชาชนบางกลุ่มตัดสินใจเลือกศึกษาในสาขารัฐประศาสนศาสตร์/รัฐศาสตร์ เนื่องจากต้องการมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานของภาครัฐ รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมือง ทำให้การเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาเกิดการขยายตัว

ประการที่แปด ความได้เปรียบในเชิงการบริหารจัดการและการนำไปประยุกต์ใช้ เนื่องจากรัฐประศาสนศาสตร์นั้นมีความเป็นสหวิทยาการ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับศาตร์สาขาอื่นๆ ได้ง่าย ทำให้มีนักศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนต้องการเข้ามาเรียนในหลักสูตรดังกล่าว นอกจากนั้น การเปิดหลักสูตร

รัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งเป็นหลักสูตรในสายสังคมศาสตร์นั้นมีต้นทุนค่อนข้างต่ำ สามารถบริหารจัดการได้ง่าย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรที่เปิดง่าย เรียนง่าย สอนง่าย จึงทำให้หลักสูตรเกิดการขยายตัว

ประการที่เก้า ความจำเป็นหรือความต้องการในการแสวงหารายได้ของมหาวิทยาลัย สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง อาทิ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยเอกชนต่างก็มีความต้องการแสวงหารายได้เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ทำให้ต้องอาศัยการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่สามารถหารายได้ง่ายเป็นช่องทางในการสร้างได้รายให้แก่คณะ อย่างไรก็ตาม สถาบันการศึกษาบางแห่งก็มีความต้องการจะเปิดหลักสูตรเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้บริหาร

จากผลการศึกษาและข้อค้นพบทั้งหมดผู้ศึกษาสามารถจัดกลุ่มสาเหตุที่ส่งผลให้การเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) ปัจจัยส่วนบุคคล : ความต้องการในการต่อยอดองค์ความรู้สาขารัฐประศาสนศาสตร์ของนักศึกษา ความต้องการในการแสวงหาความก้าวหน้า และความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ตลอดจนความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ความตื่นตัวและต้องการมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานภาครัฐ ความต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

(2) ปัจจัยทางการเมือง : ความต้องการของหน่วยงานภาครัฐและความจำเป็นในการพัฒนาประเทศการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ อาทิ การให้ทุนการศึกษา การกำหนดคุณสมบัติให้ผู้มีความประสงค์จะเข้ารับราชการหรือทำงานในหน่วยงานภาครัฐ ต้องสำเร็จการศึกษาในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ อีกทั้งกำหนดให้เป็นเงื่อนไขสำหรับการเลื่อนขั้น/ตำแหน่งของข้าราชการ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น การขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษา

(3) ปัจจัยท่างสังคม : ค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับการศึกษา การยกย่องนับถือจากสังคมโดยให้ความสำคัญกับคุณวุฒิทางการศึกษามากกว่าความรู้ ความสามารถ ความต้องการสร้างเครือข่ายทางสังคมของนักศึกษา การศึกษาเพื่อยกระดับสถานภาพทางสังคม

2. ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทย

พบว่า การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการเรียนการสอน รัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยนั้น ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ดังนี้

1) ผลกระทบเชิงบวก (Positive Consequences) จากการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกที่สำคัญ ประกอบด้วย

ประการแรก การขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับนักศึกษาโดยเฉพาะนักศึกษาที่อยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ได้มีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาได้ง่ายขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางเข้ามาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยที่มีสถานที่ตั้งในส่วนกลางเนื่องจากมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่เข้าไปเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในท้องถิ่น

ประการที่สอง นักศึกษามีทางเลือกในการศึกษาตามความต้องการของตนเองมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัจจุบันมีการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในหลากหลายสาขาวิชา และมีการเปิดหลักสูตรภาคพิเศษให้กับนักศึกษาที่ต้องทำงานควบคู่ไปกับการเรียน ซึ่งหลักสูตรจะออกแบบขึ้นมาให้สอดรับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น

ประการที่สาม ทำให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ตลอดจนงานวิจัยในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์เพิ่มมากขึ้น จากผลงานการวิจัยของนักศึกษาในหลักสูตร และยังเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิชาการและนักปฏิบัติอีกด้วย

ประการที่สี่ เกิดการยกระดับการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศ เนื่องจากมีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ตลอดจนมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น เพราะคุณวุฒิทางการศึกษาที่สูงขึ้น อีกทั้งสามารถนำไปใช้ปรับคุณวุฒิและผลตอบแทนในการทำงานให้เพิ่มสูงขึ้น

ประการที่ห้า ประเทศชาติเกิดการพัฒนาเนื่องจากบุคลากรของรัฐส่วนใหญ่นิยมเข้ามาศึกษาต่อในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ทำให้บุคลากรในภาครัฐมีความรู้ในการบริหารงานราชการมากยิ่งขึ้น เพื่อเข้าไปพัฒนาระบบราชการและประเทศชาติต่อไป

จากการสรุปผลการศึกษาข้างต้นพบว่า การขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษา ได้ก่อให้เกิดผลผลประโยชน์โดยตรงต่อนักศึกษาที่เข้าศึกษาในหลักสูตรดังกล่าว และยังส่งผลกระทบต่อการบริหารงานภาครัฐและการพัฒนาประเทศด้วย

2) ผลกระทบเชิงลบ (Negative Consequences) จากการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสาตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทย ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบที่สำคัญประกอบด้วย

ประการแรก เมื่อหลักสูตรเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้ยากต่อการควบคุมคุณภาพ และมาตรฐานของการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา จึงไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ได้รับมอบอำนาจอิสระ (Autonomy) ในการบริหารจัดการการศึกษาไม่สามารถจะรักษามาตรฐานและคุณภาพของการศึกษาไว้ได้

ประการที่สอง สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งอาศัยการเปิดหลักสูตรภาคพิเศษในการสร้างรายได้ให้แก่คณะหรือมหาวิทยาลัย ทำให้เจตนารมณ์ของการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพถูกบิดเบือนไป ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษา โดยมหาวิทยาลัยหลายแห่งมีการส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันเพื่อให้สามารถครองใจลูกค้า (นักศึกษา) อาทิ การประชาสัมพันธ์และการมอบสิ่งจูงใจในการศึกษา การกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกนักศึกษาที่หละหลวม การจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่ไม่เหมาะสมกับการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณาจารย์ประจำหลักสูตรมีคุณวุฒิทางการศึกษาและคุณสมบัติไม่เหมาะสม รวมถึงการวัดประเมินผลการศึกษาแบบเอาใจและเกรงใจนักศึกษา เป็นต้น

ประการที่สาม การขาดแคลนคณาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์การสอนในสาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ เนื่องจากมีสัดส่วนของนักศึกษามากกว่าอาจารย์และคณาจารย์ที่มีคุณสมบัติเหล่านั้นก็ถูกรับเชิญไปบรรยายในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เมื่ออาจารย์มีภาระการสอนที่มากเช่นนี้ ทำให้ท่านไม่มีเวลาในการดูแลให้คำปรึกษากับนักศึกษาได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งไม่สามารถทุ่มเทให้กับการสอน การทำวิจัย การผลิตผลงานทางวิชาการต่างๆ รวมไปถึงการดูแลการทำวิทยานิพนธ์ การค้นคว้าอิสระของนักศึกษาในความดูแลของตนได้อย่างเต็มที่ ทำให้การเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทยมีคุณภาพและมาตรฐานลดต่ำลง

ประการที่สี่ การขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์เป็นเพียงการขยายตัวในเชิงปริมาณแต่ขาดความลุ่มลึกในด้านคุณภาพทางวิชาการ เนื่องด้วยข้อเท็จจริงที่อาจารย์มีภาระในการบริหารงานและการสอนที่มากขึ้นทำให้ไม่มีเวลาในการพัฒนาหรือต่อยอดองค์ความรู้ รวมไปถึงการค้นคว้าวิจัย นอกจากนั้นคุณภาพของผลงานวิจัย ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในปัจจุบันที่ตกต่ำลงนั้น ทำให้โอกาสในการเกิดองค์ความรู้ใหม่ตลอดจนข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการศึกษารัฐประศาสานศาสตร์มีไม่มากนัก

ประการที่ห้า ขาดการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป และอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่มีเวลาในการติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการทำให้การพัฒนาหลักสูตรไม่มีคุณภาพและมาตรฐานเทียบเท่ากับระดับสากลนั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก นอกจากนั้น ยังเป็นหลักสูตรที่ลอกเลียนแบบกันมาซึ่งอาศัยต้นแบบจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับ ทำให้ขาดเอกลักษณ์ของตนเอง

จากการสรุปผลการศึกษาข้างต้น พบว่า การขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษา โดยปราศจากการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานของหลักสูตร เนื่องมาจากความเห็นแก่ตัวของผู้บริหารหลักสูตรที่มองว่าการศึกษาเป็นช่องทางการแสวงหารายได้ และต้องกระทำทุกวิถีทางเพื่อเอาใจลูกค้า โดยต้องยอมลดทอนมาตรฐานและคุณภาพทางวิชาการลงไปบ้างเพื่อให้ได้ลูกค้า (นักศึกษา) จำนวนมาก ได้ก่อให้เกิดปัญหาหรือผลกระทบเชิงลบต่อนักศึกษาที่เข้าศึกษาหลักสูตรดังกล่าว เมื่อจบการศึกษาไปแล้ว ก็ไม่ได้รับความรู้อย่างเต็มที่ และยังสร้างความเสียหายในระยะยาวต่อแวดวงการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ของประเทศไทยด้วย

3. แนวทางในการแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

พบว่า สามารถสรุปแนวทางหรือมาตรการในการแก้ไขปัญหา ดังนี้

ประการแรก การบังคับใช้ระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการกำกับดูแลให้การศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยมีคุณภาพและมาตรฐานตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด อาทิ การจัดทำกรอบมาตราฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ โดยได้มีการประชุมเพื่อจัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิใน

การศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ในระดับปริญญาตรี โท และเอก แล้ว นอกจากนั้น ยังมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษาและการประกันคุณภาพการศึกษา โดยหน่วยงานของรัฐเป็นผู้กำกับดูแลและให้ติดตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ดังกล่าวข้างต้น และสถาบันการศึกษาต่างๆ มีส่วนร่วมในการตรวจประเมินด้วยตนเองเพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ประการที่สอง การใช้ทีมงานในการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการซึ่งรับหน้าที่ในการตรวจสอบรายละเอียดต่างๆ ของการจัดการเรียนการสอนว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดหรือไม่ และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นๆ มาเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำเพิ่มเติมในการตรวจประเมิน ซึ่งรูปแบบของการตรวจประเมินนั้นเน้นว่าเป็นการประเมินเพื่อการพัฒนามากกว่าการลงโทษหรือจับผิด

ประการที่สาม การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ผ่านทางช่องทางต่างๆ เพื่อแจ้งและรายงานข้อมูลการศึกษาและแนวทางการดำเนินงานในการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานของหลักสูตร ตลอดจนลดการต่อต้านจากผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้มีการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด อาทิ การทำประชาพิจารณ์ การสัมมนา การนำข้อมูลเผยแพร่ในเว็บไซต์ ส่งบันทึกให้แก่มหาวิทยาลัยต่างๆ จัดทำเอกสารแจกและแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาร่วมกัน เป็นต้น

ประการที่สี่ การจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานกลางในการกำกับดูแล และแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความสามารถเป็นที่ยอมรับ มีความเชี่ยวชาญ และมีคุณธรรม จริยธรรมสูง ในการตรวจสอบหลักสูตรของทุกมหาวิทยาลัยให้ได้มาตรฐานเดียวกัน

ประการที่ห้า การควบคุมการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้รอบคอบและควบคุมปริมาณนักศึกษา โดยเพิ่มความเข้มงวดในการคัดกรองนักศึกษาที่เข้ามาสมัครศึกษาในหลักสูตร และควรออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องและหมาะสมกับบริบทของสังคม มีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน รปศ. ในประเทศไทยให้ทันสมัยและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

ประการที่หก การกำหนดมาตรฐานของผู้สอน / หลักสูตรที่แน่ชัดเป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อให้มีหลักสูตรที่เข้มข้น มีคุณภาพทางวิชาการและมีวิธีการวัดและประเมินผลอาจารย์ที่สอนว่า มีความรู้ในสาขาวิชาที่สอน และมีความสามารถในการสอน และการถ่ายทอดความรู้ได้ดีเพียงใด หากเป็นไปได้ควรจะใช้มาตรฐานการจัดการศึกษาแบบเดียวกับต่างประเทศ

ประการที่เจ็ด การส่งเสริมให้มีการแข่งขันผลงานวิจัยระหว่างสถาบันต่างๆ จัดกิจกรรมสัมมนาเชิงวิชาการอย่างต่อเนื่องโดยเน้นให้นิสิตเข้ามามีส่วนร่วม และทุกมหาวิทยาลัยควรจะร่วมมือกันในการวางแผนการเรียนการสอนที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันอีกทั้งควรมีการติดตามข้อมูลความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขารัฐประศาสนศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ และเปิดเวทีอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

ประการที่แปด การสอบมาตรฐานนักศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ เหมือนกับการสอบมาตรฐานวิชาชีพสาขาอื่นๆ และควรมีการสอบประมวลผลเมื่อนักศึกษาเรียนจบแล้วโดยใช้มาตรฐานกลางทั่วประเทศ เน้นการตรวจสอบคุณภาพบัณฑิตมากกว่าการวัดผลความสำเร็จทางการศึกษาจากตัวชี้วัดเชิงปริมาณ และจัดส่งเอกสารประกันคุณภาพการศึกษา

ประการที่เก้า รัฐบาลควรมีการเตรียมความพร้อมในการปฏิรูประบบการศึกษาในประเทศตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นการสร้างรากฐานที่ดีสำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อไป เนื่องจากการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเป็นปลายทางของกระบวนการศึกษา นอกจากนั้นไม่ควรให้มีการแทรกแซงทางการเมืองภายในมหาวิทยาลัย และควรมีมาตรการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

จากข้อเสนอแนะหรือมาตรการในการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาข้างต้นนั้น พบว่า ในทางปฏิบัติสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งไม่ได้ให้ความร่วมมือและมองว่าเป็นการเพิ่มภาระของตนเอง ถึงแม้ว่าระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าว จะถูกกำหนดมาอย่างดีเพียงไร แต่กลับพบว่ามีความล้มเหลวในช่วงการนำนโยบายไปปฏิบัติ เนื่องจากสถาบันการศึกษา ยังคงเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง และยึดมั่นในค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง อีกทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังไม่ตระหนักและให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ในการศึกษาเรื่อง “ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน” ผู้ศึกษาวิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ เชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการขยายตัวของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยนั้นได้สะท้อนให้เห็น สภาพความเป็นจริงของการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย ซึ่งหากต้องการวิเคราะห์สภาพปัญหาเรื่องคุณภาพและมาตรฐานการเรียนการสอนรัฐประศาสน-ศาสตร์ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ควรจะมีการขยายผลการศึกษาเพิ่มเติมไปที่หลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในระดับปริญญาตรีด้วย เนื่องจากการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานั้นจะเป็นต้นทางของการศึกษาทั้งหมด และยังส่งผลเชื่อมโยงมาสู่การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาด้วย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย อาทิ ปรัชญาของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร คุณวุฒิของอาจารย์ประจำหลักสูตร พบว่า สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ จะไม่เปิดเผยข้อมูลหลักสูตรของตน ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ และ

เปรียบเทียบเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอนได้มากนัก และทำให้นักศึกษา ซึ่งเป็นผู้บริโภคขาดข้อมูลที่มีความละเอียดถูกต้อง และทันสมัยเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการเข้าศึกษาในหลักสูตรต่างๆ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรมีการทบทวนนโยบายการจัดการศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน เนื่องจากจะเป็นต้นทางของกระบวนการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษาต่อไป โดยจะต้องเน้นการพัฒนานักเรียน นักศึกษาอย่างเข้มข้น เพื่อให้มีความรู้ความสามารถและศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นนักศึกษาที่มีคุณภาพ สามารถแข่งขันในเวทีวิชาการระดับโลกได้

2. รัฐบาลและมหาวิทยาลัยควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมทางวิชาการให้มากขึ้น เพื่อทำให้มหาวิทยาลัยต่างๆ ไม่ใช้การเปิดการเรียนการสอนในหลักสูตรต่างๆ เป็นช่องทางในการแสวงหารายได้เพื่อความอยู่รอด รวมทั้งควรมีการจัดเวทีสัมมนาทางวิชาการเพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้แก่อาจารย์และนักศึกษาได้มีโอกาสสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานทางวิชาการ รวมทั้งต่อยอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งควรมีการทบทวนหลักสูตรการเรียนการสอนรัฐประศาสนศาสตร์ของตนเอง ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี โท และ เอก และพัฒนาให้การเรียนการสอนในแต่ระดับชั้นมีความลุ่มลึกทางวิชาการที่แตกต่างกัน เนื่องจากเนื้อหาวิชาที่ใช้ในการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี และปริญญาโทนั้นในปัจจุบันนั้นแทบจะไม่มีความแตกต่างกัน นอกจากนั้นควรจะมีการติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการอยู่เสมอและออกแบบหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และสร้างเอกลักษณ์ให้กับหลักสูตรการเรียนการสอนของตน

2. นักศึกษาควรมีความเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น หมั่นศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้มากกว่าการเรียนเพื่อหวังปริญญาบัตร เครือข่ายทางสังคม โอกาสกว้าหน้าในหน้าที่การงานและการยกย่องนับถือจากนในสังคม และควรศึกษาข้อมูลหลักสูตรการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ให้ดีก่อนที่จะตัดสินใจเข้าศึกษา ไม่ควรสนับสนุนโดยการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยที่ไม่มีคุณภาพ เพราะท้ายที่สุดเมื่อจบการศึกษาออกมาจะไม่ได้รับความรู้หรือประโยชน์อื่นใดเลยนอกเหนือจากใบปริญญา

3. หน่วยงานในการกำกับดูแลคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นควรกำหนดเงื่อนไขในการรับสมัครและคัดเลือกนักศึกษาของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งเพิ่มเติมด้วย เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาการรับสมัครนักศึกษาแบบไม่จำกัดจำนวน โดยไม่ให้ความสำคัญกับคุณภาพการศึกษา และควรเน้นให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ และจัดตั้งศูนย์ข้อมูล เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารตลอดจนการรับฟังข้อร้องเรียนจากผู้บริโภค (นักศึกษา) เพื่อให้การสอดคล้องและกำกับดูแลคุณภาพและมาตรฐานการเรียนการสอนมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

References

Kingsbury, J.P. (1962). *Improving Public Administration in Thailand: (From Problems of Politics and Administration in Thailand)*. Indiana University: Institute of Training for Public Service.

Loahawichian, U. (1988). *University Management in Thailand*. Bangkok: Skylight and Printing.

Loahawichian, U. (2008). *Focus, Role and Quality of Lecturer, Student Qualification and Quality Teaching Controlling in Teaching Standards of Public Administration Doctoral Degree in Thailand*. 26 June 2008 at Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University.

Ruksasat, Amorn. (2005*). 50 Years of Faculty of Public Administration, National Institute of Development Administration (1995-2005)*. Bangkok: No print location available.

Theeravekin, L. (2015). Teaching Learning Public Administration. Journal of Public Administration and Politces, 4(1), 185-194.

พระเครื่องกับการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย*

The Amulets and Conveying through the Ideologies, Beliefs and Religions in Thai society

พระมหาณัฐพล โพไพ
Phramaha Nattaphon Phophai
คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Faculty of Humanities and social sciences Mahasarakham University
Email: Suphot2711@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอเนื้อหาให้เห็นถึงข้อมูลพระเครื่องในฐานะที่รับรู้ร่วมกันว่าเป็นสัญลักษณ์วัตถุทางความเชื่อและศาสนาที่มีความขลังหรือมีความศักดิ์สิทธิ์กำกับอยู่ การอธิบายเนื้อหาได้จากการวิเคราะห์ตีความเชื่อมโยงข้อมูลให้เห็นถึงวิธีคิดในการนิยามที่มาและความหมายของพระเครื่องตามวัฒนธรรมค่านิยมกระแสหลักที่ปรากฏในสังคมไทย และยังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดแต่ละช่วงเวลาที่มีบริบททางสังคมเป็นตัวกำหนดให้พระเครื่องเกิดการปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลทางความเชื่อและศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนซ่อนแฝงของข้อมูลที่ปรากฏในพระเครื่องอย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: พระเครื่อง; การเปลี่ยนผ่าน; วิธีคิด; ความเชื่อและศาสนา

---

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ชื่อพระเครื่อง : ลักษณะทางภาษากับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย” คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Received November 7, 2017; Accepted May 29, 2018.

Abstract

This paper was focused on presentation and description the data of amulets as a common perception in using of symbols of holy beliefs and religions. The content's description was based on data analysis and interpretation of how concepts were defined in terms of the origin and meaning of amulets according to the cultures and mainstream values that appeared in Thai society and presented the conveying through the ideologies each period which defined by the based social to make a change, move and flow in the beliefs and religions and showed the complexity hidden information appearing in the amulets interestingly.

Keywords: Amulet; conveying; ideologies; beliefs and religions

บทนำ

ชื่อพระเครื่องมีความสำคัญต่อการรับรู้เมื่อถูกกล่าวถึง เมื่อมีการกล่าวถึง ชื่อที่กล่าวถึงนั้นเป็นการเรียกให้รับรู้ได้ว่าชื่อนี้ใช้เรียกพระเครื่อง หรือใช้กำกับระบุบ่งบอกให้รับรู้ได้ว่าชื่อนี้ใช้เรียกเพื่อสื่อให้รู้ว่า แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งและสามารถรับรู้ร่วมกันได้ว่าชื่อนั้นสื่อแทนถึงสิ่งใด ในสังคมไทยให้ความสำคัญเกี่ยวกับชื่อมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของชื่อนั้นพบว่ามีผลการศึกษาการใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทยพบว่ามีลักษณะบ่งบอกที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ฉันญาติ และมีอุดมคติมุ่งเอาความเจริญรุ่งเรือง ปลอดภัยมั่นคงรวมถึงแสดงรูปธรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต บุญยงค์ เกศเทศ (Kedted, 1992) ได้อธิบายเกี่ยวกับชื่อไว้ว่า สังคมไทยนิยมใช้ภาษาในการตั้งชื่อสิ่งต่างๆ โดยมุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุคสมัย สังคม ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ซึ่งชื่อหรือถ้อยคำภาษาดังกล่าวจะเห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นภาพรวมได้ และชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจของผู้พบเห็น บ่งบอกลักษณะที่เป็นตัวแทนบางประการของสิ่งต่างๆ หรือสืบค้นหาประวัติความเป็นมาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้

ชื่อพระเครื่องเป็นอีกหนึ่งคลังข้อมูลทางคติชนวิทยาที่มีเรื่องราวบันทึกผ่านสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นคติความเชื่อในสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนศาสนาที่นับถือ ประกอบสร้างขึ้นจากฐานแนวคิดแนวเชื่อ รวมถึงแบบแผนจารีตประเพณีปฏิบัติของผู้นับถือในสังคม ความเชื่อ (Beliefs) แนวคิด (conception) ที่ถ่ายทอดผ่านสัญลักษณ์ (symbol) เป็นข้อมูลสื่อความหมายที่สังคมร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น คลังข้อมูลที่ได้บันทึกเหตุการณ์เรื่องราวสะท้อนผ่านให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยได้ ในบทความนี้จึงต้องการอธิบายข้อมูลที่ปรากฏซ่อนแฝงซ้อนทับผ่านชื่อพระเครื่องในด้านที่มาและความหมายกับการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

ประวัติและพัฒนาการของพระเครื่อง

พระเครื่องเป็นเรื่องที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในสังคมไทยตั้งแต่อดีตกาลมาแล้ว จากการพบหลักฐานทางโบราณวัตถุประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีว่า มีมาก่อนยุคสมัยทวารวดีที่นิยมการสร้างอย่างแพร่หลาย พระเครื่องในประเทศไทยจากข้อมูลการศึกษาของวัชรกรรัตนกิจ (Rattanakij, 2007) ได้กล่าวไว้ว่า พระเครื่องในประเทศไทยปรากฏจากหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ว่า พระเครื่องหรือพระพิมพ์น่าจะเข้ามาสู่พื้นที่ประเทศไทยในช่วงราวศตวรรษที่ 4 จุดเริ่มต้นจากการติดต่อค้าขายทางเรือ ลัทธิศาสนาและศิลปะแบบคันธาระจึงได้กระจายมาสู่ภูมิภาคสุวรรณภูมิ ซึ่งมีการปกครองด้วยระบบกษัตริย์หลายเชื้อชาติ เช่น อินเดีย มอญละว้า ขอมละว้า ละว้า ลาว และไทย ต่างยอมรับเอาวัฒนธรรมของอินเดียและเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้าของมหายาน โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นสื่อกลาง เกิดการสร้างเจดีย์ พระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์ขึ้นมากมาย และตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 เป็นต้นมา มีการขุดพบพระพิมพ์รุ่นแรกสุดเป็นจำนวนมากที่ตำบลคูบัว

อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี กับอำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระพุทธลักษณะพระพิมพ์ขนาดเล็กบ่งบอกว่าเป็นการสร้างในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ศิลปะคันธาระที่เริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปแทนองค์พระพุทธเจ้ามหายานขึ้นกราบไหว้บูชา เป็นรูปเคารพ (Image) เป็นการเริ่มปรัชญาทางวัตถุ (Iconography) พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นส่วนใหญ่มีฝีมือการสร้างสวยงามและชัดเจน มักหล่อด้วยโลหะอย่างดี ใช้ทองคำและเงินเป็นส่วนผสมในอัตราสัดส่วนที่มาก ทำให้ไม่เกิดสนิมและผุกร่อน มีความคงทนแม้เวลาผ่านไปเกือบสองพันปีก็ยังมีสภาพดี

อย่างไรก็ตาม การรับรู้เรื่องพิมพ์กับพระเครื่องในสังคมไทย มีผู้ศึกษาไว้ เช่นยอร์ช เซเดส์ (Coedes, 1969) กล่าวไว้ในหนังสือตำนานพระพิมพ์ว่า “พระพิมพ์มีผู้ทำขึ้นตั้งแต่ตอนต้นพระพุทธศาสนา คือ ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าดับขันธ์ปรินิพพานไปไม่นานนัก ได้เกิดมีประเพณีการสร้างรูปพระพุทธเจ้าโดยวิธีกดรูปด้วยแม่พิมพ์ ซึ่งเป็นแนวคิดของสัตบุรุษจัดทำขึ้นเพื่อเป็นของที่ระลึกประจำสถานที่อันสำคัญทั้ง 4 ตำบล วัสดุที่ใช้ก่อรูปพิมพ์มีบนแผ่นผ้าบ้าง หรือก่อรูปด้วยดิน ไม้ งา แร่ เป็นต้น” ส่วนศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (Walliphoedom, 1996) กล่าวไว้ว่า ถ้ามองเพียงแค่วัตถุ พระเครื่องกับพระพิมพ์ก็คืออย่างเดียวกัน แต่ถ้าเป็นเรื่องของอายุ พระเครื่องเป็นของเกิดใหม่มีอายุเก่าแก่ไม่เกินสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่พระพิมพ์มีมาแต่เดิมย้อนหลังขึ้นไปถึงพุทธศตวรรษที่ 10-11 และพระพิมพ์ก็ถูกกำหนดให้เป็นพระเครื่องในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เรียกพระพิมพ์เพราะว่าผลิตมาจากแม่พิมพ์เป็นสำคัญ และยังพบอีกว่าพระเหล่านี้มักพบรวมอยู่กับแม่พิมพ์ มีการฝังหรือเก็บรวมไว้ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา ไม่นิยมเก็บไว้เป็นของส่วนตัวหรือไม่นิยมเก็บไว้ในเรือน ในสมัยก่อนที่จะมีพระเครื่องนั้น คนไทยไม่นิยมนำเอาพระพุทธรูปเข้ามาไว้ในบ้านเรือน เพราะเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่บริสุทธิ์ ควรอยู่ที่วัดไม่ใช่อยู่ในบ้านเรือน การนำเข้ามาบ้านเรือนอาจเป็นอัปมงคล ด้วยเหตุนี้เวลาสำรวจและศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นไป จึงไม่พบบรรดาวัตถุศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณที่อยู่อาศัยของบุคคลผู้เป็นสามัญชน แม้กระทั่งบริเวณที่มีความเชื่อว่าเป็นวังของกษัตริย์และเจ้านาย ยกเว้นแต่สถานที่เหล่านี้ถูกยกให้เป็นวัด

ตามความเข้าใจในปัจจุบัน คำว่าพระเครื่องจะใช้ในความหมายกว้างกว่าคำว่าพระพิมพ์ เพราะพระเครื่องไม่ได้มีเฉพาะพระที่ผลิตจากแม่พิมพ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงพระที่สร้างขึ้นด้วยเทคนิคอื่นๆ เช่น หล่อ ปั๊ม ฉีด เป็นต้น และยังรวมถึงรูปพระเกจิอาจารย์ พระเครื่องเป็นพระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่นับถือตามความเชื่อกันว่าเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์สามารถคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายให้กับผู้ครอบครองเป็นเจ้าของได้ คำว่าพระเครื่องย่อมาจากคำว่าเครื่องราง เดิมมาจากคำว่าเครื่องรางของขลัง (The Royal Academy, 1999) พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายสื่อถึงพระพุทธศาสนา การสร้างได้รับอิทธิพลจากชาวเปอร์เซียที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศอินเดีย การก่อเกิดพระเครื่องก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าสามารถนำติดตัวไปได้ สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานได้แบ่งพระเครื่องออกเป็น 4 ประเภท คือ ประเภทพระพุทธรูปขนาดเล็ก ประเภทพระกริ่ง ประเภทพระพิมพ์ และประเภทเหรียญ (Chidtakhop, 2006) สื่อสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระเครื่องพบว่า เกิดขึ้นจากฐานทางความคิดประดิษฐ์สร้างของผู้เคารพนับถือจนกลายเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลสิ่งที่ปรารถนาให้กับผู้ครอบครองตามความเชื่อถือ

ที่มาของชื่อพระเครื่อง

ที่มาของชื่อพระเครื่องสามารถจัดจำแนกกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

1. ที่มาจากนามพระพุทธเจ้าและสาวก จำแนกเพื่ออธิบายได้ดังต่อไปนี้

(1) ที่มาของชื่อพระเครื่องจากนามของพระพุทธเจ้า เช่น พระกริ่งสิทธัตโถพระเจ้าห้าพระองค์ สมเด็จพระศาสดาพระพุทธสิหิงค์พระชินสีห์พระพุทธชินราชสมเด็จพระอะระหัง เป็นต้น

(2) ที่มาจากชื่อสาวก เช่น พระสิวลี พระมหาสังกัจจายน์ เป็นต้น

2. ที่มาจากลักษณะปาง จำแนกเพื่ออธิบายได้ดังต่อไปนี้

(1) ปางสมาธิ คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่านั่ง ปางนี้มีความสัมพันธ์กับเรื่องเล่าในพุทธประวัติมากที่สุด จากการตั้งสังเกตพบว่า ปางสมาธิสามารถอธิบายถึงเหตุการณ์ที่สัมพันธ์ในเรื่องเล่าพุทธประวัติได้หลายตอน เช่น การแสดงธรรม การแสดงยมกปาฏิหาริย์ ประทานพร ชนะมาร เป็นต้น และยังพบอีกว่า ไม่ปรากฏการเรียกปางกับพระเครื่องของพระสาวก และพระเกจิอาจารย์ ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะท่าทางอิริยาบถของการนั่งสมาธิก็ตาม

(2) ปางนาคปรก คือมีลักษณะเด่นพิเศษเข้ามาประกอบคือมีนาคแผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร และมีขนดของลำตัวนาคเป็นแท่นบัลลังก์ เป็นที่มาของชื่อพระเครื่องในกลุ่มพระนาคปรกทั้งหมด

(3) ปางยืน คือลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่ายืน จากการศึกษาข้อมูลพบว่ามีที่มาของชื่อตามลักษณะปาง คือ ในกลุ่มพระร่วงหลังรางปืน และในกลุ่มพระกำแพง

(4) ปางลีลาหรือลีลาส คือลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าก้าวย่างเดิน จากที่ศึกษาพบที่มา คือ ในกลุ่มพระพิมพ์ลีลา

(5) ปางเขย่ง คือลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่านั่งเขย่ง จากที่ศึกษาพบที่มา คือ พระกำแพงเขย่ง พระกำแพงลีลาเขย่ง พระเม็ดขนุนลีลาเขย่งพระคันธารราฐ

(6) ปางซ่อนหาคือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าที่หลบเพื่อไม่ให้พบเห็น จากที่ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวกับที่มาของชื่อ พบว่า เป็นการเนรมิตกายของพระพุทธเจ้าให้เล็กลง แล้วหลบซ่อนกายที่ปลายเส้นผมของพระอิศวร ทำให้พระอิศวรไม่สามารถค้นหาที่หลบซ่อนของพระพุทธจ้าได้ พบที่มา คือ พระปาง-ซ่อนหากรุเมืองเก่า

(7) ปางมหาอุตม์หรือปิดทวาร คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าปิดอายตนะของร่างกาย จากที่ศึกษาพบที่มา คือ ในกลุ่มพระปิดตาหรือพระมหาอุตม์

(8) ปางลักษณะเด่นพิเศษ คือ ลักษณะท่าทางของร่างกายในท่าที่เรียกไม่ตรงกับลักษณะของปาง เช่น พระนาดูน พระชุ้มกอ พระชุ้มยอ พระชุ้มเรือนแก้ว พระพิมพ์ชุ้มแหลมแขนหักศอก พระจตุรพักตร-พรหมา

3. ที่มาจากวัตถุมวลสาร จำแนกได้ดังนี้

(1) ดิน ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารเนื้อดิน เช่น ในกลุ่มพระซุ้มกอ พระรอด พระซุ้มยอ พระขุนแผน พระยอดขุนพล พระนางพญา พระนาดูน พระสมเด็จฯ เป็นต้น และพบว่า ถึงแม้ว่าการสร้างพระเครื่องในปัจจุบันมีการพัฒนาการด้วยการนำเอาวัสดุและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้มากขึ้น แต่ก็ยังได้นำดินเข้ามาเป็นส่วนผสมมวลสารในกรรมวิธีผลิต จึงพบว่า พระเนื้อดินที่ได้รับกระแสนิยมศรัทธาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถูกคัดลอกแบบพิมพ์เพื่อกรรมวิธีการผลิตซ้ำ จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องพระเครื่องเก่าของแท้หรือพระเครื่องใหม่คัดลอกพิมพ์

(2) ผง ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทผง เช่น ในกลุ่มพระผงสุพรรณ พระผงสมเด็จฯ พระผงหลวงพ่อวัดไร่ขิง พระผงรุ่นแรกพิมพ์พระคงวัดประดู่ฉิมพลี เป็นต้น พระเครื่องบางชื่อไม่ได้ระบุบ่งบอกว่ามีมวลสารประเภทผงประกอบอยู่ ตั้งข้อสังเกตได้ว่า เพราะพระผงมีชื่อของผู้สร้างโดดเด่นกว่าหรือชื่อรุ่นชื่อพิมพ์โดดเด่นกว่า จึงมีที่มาของชื่ออย่างนั้น

(3) โลหะ ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทโลหะ เช่น เหรียญพระพุทธชินราชเนื้อทองคำ เหรียญเจ้าสัวเนื้อทองแดง พระยอดขุนพลเนื้อทองคำ พระกริ่งชินบัญชรเนื้อทองคำ เป็นต้น จากที่ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องเนื้อโลหะจะปรากฏในกลุ่มของพระเกจิอาจารย์มากที่สุด รองลงมาอยู่ในกลุ่มของพระเครื่องที่ได้รับความนิยมในครั้งก่อนแล้วนำมาคัดลอกแบบพิมพ์ใหม่

(4) ชิน พระเนื้อชินมีส่วนผสมของวัตถุมวลสารประเภทดีบุกกับตระกั่ว ผสมกันแล้วเรียกว่าเนื้อชิน เช่น พระชินเล็กกรุสุโขทัย พระชินราชเรือนแก้วกรุอู่ทอง พระชินหน้าทองคำกรุสุโขทัย เป็นต้น และมีกลุ่มที่มาของชื่อพระเครื่องเนื้อชินที่มาขยายต่อท้ายชื่อ เช่น พระปิดตาลอยองค์เนื้อชินตะกั่ว พระยอดขุนพลเนื้อชิน พระชินสีห์เนื้อชินเงิน พระกำแพงซุ้มยอเนื้อชิน พระกำแพงเม็ดขนุนเนื้อชิน พระกำแพงทุ่งเศรษฐีเนื้อชิน เป็นต้น จากที่ยกตัวอย่างมาตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องเนื้อชินมีที่มาของชื่อเพื่อระบุชื่อรุ่นหรือขยายที่มาของชื่อให้ชัดขึ้น

(5) ว่าน ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทว่าน เช่น พระว่านหน้าทองคำกรุสุโขทัย พระว่านหน้าเงินกรุสุโขทัย พระกำแพงสามเหลี่ยมเนื้อว่าน พระขุนแผนกรุสุพรรณผสมว่าน พระซุ้มยอสุโขทัยเนื้อว่าน เป็นต้น จากที่ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า กลุ่มที่มาของชื่อพระเครื่องตามลักษณะของวัตถุมวลสารนั้น มีกระแสนิยมนำเอาว่านที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นมวลสารสร้างพระเครื่องให้เกิดความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

(6) วัสดุอื่น ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทอื่นๆ จากที่ศึกษาข้อมูลพบที่มาของชื่อดังตัวอย่างเช่น ในกลุ่มที่ใช้ปรอทมีพระโคนสมอกรุวัดพระแก้ว กลุ่มที่ใช้หินมีพระนาดูน กลุ่มที่ใช้เกสรดอกไม้มีพระสมเด็จจิตรลดา พระเจ้าคุณวรพจน์สกุลหลวงพ่อแก้ว กลุ่มที่ใช้ธัญญาหารมีพระสมเด็จวัดระฆัง กลุ่มที่ใช้เส้นเกศามีพระเกษมงคล พระสมเด็จจิตรลดา กลุ่มที่ใช้น้ำมันมีพระขุนแผนพรายคู่ พระสมเด็จฯ พระกริ่ง

4. ที่มาจากสถานที่

ชื่อพระเครื่องที่มาจากสถานที่ เช่น กำแพงทุ่งเศรษฐี กรุวัดลิงขบ กรุน้ำ กรุท่าเรือนครศรีธรรมราช คลองตะเคียน ถ้ำเสือ ถ้ำลั่นทม วัดโคนอน วัดปืน วัดปากน้ำ วัดกระโจมทอง วัดสามปลื้ม วัดบางระกำ สกุลลำพูน สุพรรณยอดโถ เหรียญพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น

5. ที่มาจากเหตุการณ์สำคัญ

เหตุการณ์สำคัญเป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง เช่น พระยอดธง พระไพรีพินาศ พระกริ่ง พระมงคลบพิตรประชุมคณาจารย์ พระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ เหรียญที่ระลึกของพระเกจิอาจารย์ที่สร้างขึ้นในวาระต่างๆ พระเหรียญพลังแผ่นดินหนึ่งในสยาม พระกริ่งยอดแห่งฟ้าศิรากาศมงคลชุดคุ้มเกล้า สมเด็จจิตรลดา เป็นต้น ซึ่งชื่อเหล่านี้มีที่มาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งนั้น

6. ที่มาจากลักษณะเด่น

ลักษณะเด่นเป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง อธิบายได้ว่า เด่นจากรูปลักษณะแบบพิมพ์ เช่น พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงข้าหยิก เป็นต้น เด่นจากจำนวน เช่น พระกำแพงพัน พระกำแพงห้าร้อย พระเจ้าห้าพระองค์ พระซาวแปด พระสิบสองกรุเก่าลำพูน เด่นจากลักษณะองค์ประกอบ เช่น พระซุ้มกอ พระซุ้มยอ พระปิดตา พระเศียรโล้น พระพิมพ์ซุ้มแหลม เป็นต้น

7. ที่มาจากนามพระสงฆ์และราชทินนาม จำแนกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

(1) นามพระสงฆ์ทั่วไป คือ นามพระสงฆ์ที่เป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง แบ่งเป็นนามพระสงฆ์ และนามที่อยู่ของพระสงฆ์ ดังต่อไปนี้

(2) นามพระสงฆ์ เช่น หลวงพ่อแก้ว หลวงพ่อโต หลวงพ่อปาน หลวงพ่อเงิน หลวงพ่อคูณ หลวงปู่แหวน หลวงปู่ทวด พระอุปัชฌาย์คง พ่อท่านชัง พระอาจารย์ฝั้น หลวงพ่ออุตตมะ เป็นต้น

(3) นามที่อยู่ของพระสงฆ์เช่น หลวงพ่อวัดมะขามเฒ่า หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อวัดปากน้ำ หลวงพ่อวัดป่า เป็นต้น

(4) ราชทินนาม คือ นามที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเพื่อใช้เรียกยศสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งเป็นราชทินนามพระสงฆ์ และราชทินนามที่ระบุที่อยู่ของพระสงฆ์

(5) ราชทินนามพระสงฆ์ เช่น พระสมเด็จพระสังฆราชไก่เถื่อน พระสมเด็จปิลันทน์ พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระสังฆราชสุก พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระญาณสังวร พระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) พระเทพมงคลรังษี พระวิสุทธิรังษี พระสุนทรีวาณี พระเจ้าคุณวรพจน์ เจ้าคุณนรฯ (พระยานรรัตนราชมานิต พระอรหันต์กลางกรุงวัดเทพศิรินทร์) เหรียญพระครูพรหมสาร เป็นต้น

(6) ราชทินนามและระบุที่อยู่ของพระสงฆ์ พระสมเด็จวัดระฆัง พระสมเด็จวัดเกศโย พระสมเด็จบางขุนพรหม สมเด็จวัดปากน้ำ เป็นต้น

8. ที่มาจากนามบุคคล

นามของพระโพธิสัตว์ เช่น พระเจ้าห้าพระองค์ นามบุคคลทั่วไป เช่น พระยายศุขและนามบุคคลในวรรณคดีเช่น พระขุนแผน เป็นต้น

9. ที่มาจากสมญานาม

สมญานามที่เป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง เช่น เหรียญเจ้าสัว เหรียญกิ๊กโก๋ มหาจักรพรรดิ พระยอดธง พระยอดขุนพล พระนางพญา เทวดาเล่นดิน เทพเจ้าแห่งที่ราบสูงเป็นต้น

10. ที่มาจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

ศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์เป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง เช่น พระขอม พระเขมร พระคันธาร-ราฐ พระอู่ทอง พระเชียงแสน เป็นต้น

จากที่อธิบายถึงที่มาของชื่อพระเครื่องทั้ง 10 กลุ่ม ตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องบางกลุ่มมีอยู่แล้วมาตั้งชื่อเรียกภายหลัง เช่น พระกำแพง พระนาดูน พระถ้ำเสือ พระซุ้มกอ เป็นต้น การตั้งชื่อเรียกมีวิธีคิดตามบริบทที่โดดเด่น ส่วนบางกลุ่มมีการตั้งชื่อก่อนแล้วจึงสร้างพระเครื่อง ลักษณะนี้ปรากฏพบในกลุ่มที่สร้างโดยพระเกจิอาจารย์ รวมถึงหน่วยงานที่ตั้งวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น เหรียญที่สร้างขึ้นในโอกาสต่างๆ เหรียญอนุสรณ์ที่ระลึก เป็นต้น และยังพบว่า มีการสร้างพระเครื่องซ้ำพิมพ์และตั้งชื่อเรียกเหมือนเดิม แต่มีระบุรุ่นเพื่อให้แตกต่าง เช่น หลวงพ่อคูณ รุ่นเสาร์ห้า รุ่นสร้างบารมี รุ่นเพชรน้ำเอก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ที่มาของชื่อพระเครื่องแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมีนัย

ความหมายของชื่อพระเครื่อง

การตีความหมายจากชื่อพระเครื่อง พบว่า ชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีความหมายประกอบอยู่ บางชื่อมีความหมายเดียวที่สื่อถึงสิ่งเดียว แต่บางชื่อมีหลายความหมายที่สื่อถึงหลายสิ่ง ชื่อพระเครื่องเกิดจากการประกอบคำประกอบความหมายผ่านภาษาและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม ตัวอย่างองค์ประกอบทางความหมายที่ปรากฏในชื่อพระเครื่อง

พระกริ่ง มีองค์ประกอบทางความหมาย คือ พระไภสัชคุรุพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของฝ่ายมหายาน นิยมนำไปบูชาเพื่อให้เกิดคุณด้านความเจริญรุ่งเรืองคุ้มครองรักษา ข้างในกวางมีก้อนโลหะ มีเสียงดังเมื่อจับเขย่า

พระกรุน้ำ มีองค์ประกอบทางความหมาย คือพระบรรจุไว้ในหม้อ ฝังในที่ลุ่ม น้ำท่วมขัง

พระขุนแผน มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเป็นชื่อบรรดาศักดิ์ฝ่ายทหารของตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

พระกริ่งธิเบต (พระกริ่ง-ธิเบต) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือ พระไภสัชคุรุพระพุทะเจ้าเป็นที่นับถือของพุทธศาสนามหายานนิยมนำไปบูชาเพื่อให้เกิดคุณด้านความเจริญรุ่งเรืองคุ้มครองรักษาข้างในกวางมีก้อนโลหะ มีเสียงดังเมื่อจับเขย่าและมีถิ่นกำเนิดที่ประเทศธิเบต

พระกำแพงสามเหลี่ยม (พระกำแพง-สามเหลี่ยม) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเป็นชื่อย่อของเมืองกำแพงเพชรหมายถึงปราการที่แข็งแกร่ง เป็นพระพิมพ์มีรูปลักษณะสามเหลี่ยม

พระกำแพงเม็ดขนุน (พระกำแพง-เม็ดขนุน) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเป็นชื่อย่อของเมืองกำแพงเพชรหมายถึงปราการที่แข็งแกร่งเป็นพระพิมพ์มีพุทธลักษณะปางลีลาพระรูปยาวมน หลังนูนคล้ายเม็ดขนุน จึงเรียกเช่นนั้น

พระกริ่งสมเด็จสังฆราชแพ (พระกริ่ง-สมเด็จ-สังฆราช-แพ) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือพระไภสัชคุรุพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของฝ่ายมหายาน นิยมนำไปบูชาเพื่อให้เกิดคุณด้านความเจริญรุ่งเรืองคุ้มครองรักษา พระเครื่องที่ทำด้วยโลหะ ข้างในกลวงมีก้อนโลหะมีเสียงดังเมื่อจับเขย่า–ตำแหน่งประมุขคณะสงฆ์ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาให้ดำรงตำแหน่ง หรือเรียกได้ว่า ราชาแห่งสงฆ์–เป็นชื่อเดิมของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 12 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระกำแพงชินทุ่งเศรษฐี (พระกำแพง-ชิน-ทุ่งเศรษฐี) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเป็นชื่อย่อของเมืองกำแพงเพชรหมายถึงปราการที่แข็งแกร่ง–เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากชิน - พื้นที่อยู่บริเวณฝั่งซ้ายหรือตะวันตกของลำน้ำปิง มีชื่อที่เรียกว่าฝั่งนครชุม เรียกบริเวณนี้ว่าลานทุ่งเศรษฐีหรือตำบลทุ่งเศรษฐีในปัจจุบัน

พระเหรียญเจ้าสัวเนื้อแร่ศักดิ์สิทธิ์ (พระเหรียญ-เจ้าสัว-เนื้อแร่-ศักดิ์สิทธิ์) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือโลหะที่มีลักษณะกลมแบนหรือรูปเหลี่ยมแบน มีภาพนูนหรือบุ๋ม หรือมีตัวอักษรอยู่บนพื้น–คนที่มั่งมีร่ำรวยมักหมายถึงเศรษฐี–เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากแร่–เชื่อถือว่ามีอำนาจความขลังความวิเศษสามารถบันดาลให้สำเร็จตามประสงค์ได้

พระจักรพรรดิพระเครื่องพระสมเด็จพิมพ์ใหญ่วัดระฆังโฆสิตาราม (พระจักรพรรดิ–พระเครื่อง–พระสมเด็จ–พิมพ์ใหญ่–วัดระฆังโฆสิตาราม) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือประมุขผู้เป็นใหญ่–สัญลักษณ์สิ่งแทนพระพุทธเจ้า พระสาวก รวมถึงพระเกจิอาจารย์ในพระพุทธศาสนา รับรู้ร่วมกันถึงการเรียกพระพิมพ์ พระกรุ พระกริ่ง พระเหรียญ–ตำแหน่งประมุขคณะสงฆ์ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาให้ดำรงตำแหน่ง หรือเรียกได้ว่า ราชาแห่งสงฆ์–เป็นพิมพ์พระประธาน–เป็นชื่อเรียกวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

พระหลวงพ่อทวดเตารีดพิมพ์ใหญ่ (พระหลวงพ่อ–ทวด–เตารีด–พิมพ์ใหญ่) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก - ชื่อเรียกหลวงพ่อทวดวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี–มีรูปลักษณะด้านหลังเหมือนเตารีด–พิมพ์พระประธาน

พระหลวงพ่อทวดวัดช้างให้เนื้อว่านพิมพ์ใหญ่ (พระหลวงพ่อ–ทวด–วัดช้างให้–เนื้อว่าน–พิมพ์ใหญ่) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก - ชื่อเรียกหลวงพ่อทวดวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี–เป็นชื่อเรียกวัดช้างให้จังหวัดปัตตานี–เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากว่าน–พิมพ์พระประธาน

พระผงแช่น้ำมนต์ชุ้มเรือนแก้วรุ่นแรกหลวงปู่โต๊ะวัดประดู่ฉิมพลี (พระผง–แช่–น้ำมนต์–ชุ้ม–เรือนแก้ว–รุ่นแรก–หลวงปู่–โต๊ะ–วัดประดู่ฉิมพลี) มีองค์ประกอบทางความหมาย คือเนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากผง–วางให้น้ำท่วมขัง–น้ำที่ผ่านพิธีปลุกเสกความเข้มขลัง–ลักษณะรูปลายเส้นโค้งงอครอบองค์พระ–ระบุเพื่อบ่งบอกลำดับ–เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก–เป็นชื่อเรียกหลวงปู่โต๊ะ–เป็นชื่อเรียกวัดประดู่ฉิมพลีกรุงเทพมหานคร

จากตัวอย่างชื่อพระเครื่องตามที่ยกมาอธิบายประกอบครั้งนี้ พบว่า ชื่อมีการประกอบคำจำนวนน้อยคำหรือมากคำขึ้นอยู่กับการจะสื่อความหมายด้วย บางชื่อสื่อเพียงความหมายเดียว บางชื่อสื่อหลายความหมาย การสื่อความหมายแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่สัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างวิธีคิดที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางความเชื่อและศาสนาในสังคมได้ความหมายเป็นได้ทั้งการตีความผ่านอัตวิสัยหรือภาววิสัยหรือการตีความแบบอรรถหรือนัยขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

ชื่อพระเครื่องกับการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย

ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยในประเด็นดังต่อไปนี้

การผสมผสานทางความเชื่อและศาสนา

ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยพบว่า มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วอันเป็นความทรงจำกับการยอมรับนับถือความเชื่อใหม่ที่เข้ามาอย่างกลมกลืน ศิราพร ฐิตะฐาน (Thitathan, (2002) ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา ชื่อพระเครื่องมีการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดด้วยการผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างลงตัว การสร้างพื้นที่ทางความเชื่อและศาสนาปรากฏให้เห็นความทับซ้อนกันผ่านวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่แตกต่างแต่ให้เข้าอยู่ร่วมในสิ่งเดียวกัน เช่น การเรียกชื่อพระเครื่องในกลุ่มของพระนาคปรก พระเป็นชื่อเรียกสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา แต่นาคปรกเป็นสัญลักษณ์ของพราหมณ์ พระพลายคู่ พระเป็นชื่อเรียกสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา แต่พลายคู่เป็นสัญลักษณ์ของผีกุมาร เป็นต้น นอกจากนี้ยังตั้งข้อสังเกตได้อีกว่า การผสมผสานทางความเชื่อและศาสนาไม่ปรากฏเฉพาะในชื่อพระเครื่องเท่านั้น แต่พบว่ามีการสร้างพระแม่กวนอิม พระพิฆเนศ พระยานาค ยักษ์ เทพ ฤๅษี รวมถึงอัฐิธาตุของบรรพบุรุษไว้ในบริเวณวัดอีกด้วย เหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดที่ผสมผสานความเชื่อและศาสนาให้อยู่ร่วมกันอย่างลงตัวในสังคมไทย ผสมผสานความเชื่อ วัฒนธรรม ภาษา และทำให้เกิดพุทธศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะสมัย (Phrabaidega Supot Tabaselo, 2017)

ภาษาที่ปรากฏในชื่อพระเครื่อง

ภาษาที่ปรากฏในชื่อพระเครื่องพบว่า มีการเลือกคำที่มีความหมายเพื่อสื่อสนองตอบตามความเชื่อและบริบทกระแสนิยมทางสังคม สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1) ความอยู่ยงคงกระพัน เช่น พระไพรีพินาศ พระนิโรคันตราย พระปิดตามหาอุตม์ พระยันต์ยุ่ง พระรอด พระยอดธง พระคง หลวงพ่อโต หลวงปู่ทวด หลวงพ่อคูณ เป็นต้น

2) ความมียศศักดิ์มหาอำนาจ เช่น พระสมเด็จ พระนางพญา พระยอดขุนพล พระกริ่งยอดแห่งฟ้า เป็นต้น

3) ความมีเสน่ห์มหานิยม เช่น พระขุนแผน พระเมตตาหลวงปู่สิม พระหลวงปู่ทิม พระว่านมหาเสน่ห์ พระผงจุ่มรัก พระซุ้มยอ เป็นต้น (Anunsiriwat, 2016)

4) ความมั่งมีศรีสุข เช่น หลวงพ่อเงิน หลวงปู่มั่น หลวงปู่ศุข พระเจ้าสัว พระกริ่งเจริญโภคทรัพย์ เป็นต้น

5) ความมีโชคลาภ เช่นพระผงมงคลมหาลาภ พระหลวงปู่โต๊ะ หลวงพ่อรุ่ง หลวงพ่อโชค พระชูชก หลวงพ่อชม พระสังกัจจายน์ พระสีวลี เป็นต้น

การวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องในเชิงสัญญะ

การนิยามความหมายของสัญญะในฐานะที่มีความสัมพันธ์กับการตีความนั้นสัญศาสตร์มองว่าภาษาเมื่อมีการสื่อสัญญะออกไปก็ปรากฏความหมายออกมา แม้ทั้งสองส่วนจะไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันก็ตาม ในกระบวนการสร้างความหมายก็อาศัยสองส่วนในการประกอบเป็นสัญญะ (Sign) คือรูปสัญญะ (Signifier) และความหมายสัญญะ (Signified) ถ้าเทียบกับระบบของภาษา รูปสัญญะก็คือถ้อยคำที่พูดหรือข้อความที่ถูกเขียนออกมา และความหมายของสัญญะก็คือสิ่งที่เข้าใจได้จากถ้อยคำหรือข้อความนั้นๆ ขณะเดียวกันกระบวนการสร้างความหมายมีลักษณะไม่แน่นอนตายตัวและไม่มีความหมายในตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมากกว่าเป็นเป็นไปโดยธรรมชาติ ความหมายจึงขึ้นอยู่กับข้อตกลงของสังคม ในการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัญญะจำเป็นต้องพิจารณาสององค์ประกอบด้วย คือ รหัส (Code) และวัฒนธรรม (Cultural) โดยรหัสการให้ความหมายอยู่ในลักษณะของสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรม บริบททางสังคมในช่วงเวลาหนึ่งก็เป็นตัวกำหนดรหัสและการให้ความหมายกับสิ่งนั้น ส่วนวัฒนธรรมเป็นตัวให้ความหมายแก่สัญญะและรหัสต่างๆ ด้วย เพราะสัญญะและรหัสจะมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งได้นั้นจะขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นเมื่อรหัสหรือสัญญะที่เหมือนกันก็อาจมีความหมายแตกต่างกันได้เมื่ออยู่ในสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน

การวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องในเชิงสัญญะ พบงานวิจัย อภินันท์ จันตะนี (Chantanee, 2016) ได้สรุปอภิปรายผลจากการวิจัยไว้ว่า ปัจจัยที่ใช้ตัดสินใจซื้อหรือเช่าพระเครื่อง คือความเก่าแก่ของพระเครื่อง ความหายากของพระเครื่อง ความเป็นพระเครื่องแท้สภาพของพระเครื่องมีรูปลักษณะพระเครื่องต้องไม่มี

รอยหัก บิ่น สึกหรอใดๆ ปรากฏขึ้นรวมทั้งพิธีกรรมและเรื่องราวพระเครื่องเป็นพิธีกรรมหรือความขลังในทางไสยศาสตร์ ความเชื่อในแง่ของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ถ้าเคยเกิดเหตุอัศจรรย์ใดๆกับผู้ที่สวมใส่พระเครื่องนั้นจะท าให้ความนิยมซื้อหามากขึ้น นอกจากนั้น วัชรกร รัตนกิจ (Rattanakij, 2007) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่องพระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ ผลการวิจัยพบว่า การบริโภคเชิงการใช้ประโยชน์มากที่สุด รองลงมาคือการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ อันดับสามคือการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน และได้สรุปวิจัยอีกว่า ท้ายที่สุดเมื่อพระเครื่องเปลี่ยนจากความศักดิ์สิทธิ์ และกลายเป็นสินค้ามากขึ้น สินค้านั้นจะพยายามขายสัญญะให้กับผู้บริโภค แต่ทว่าพระเครื่องเป็นสินค้าที่มีความเชื่อ เป็นสินค้าที่มีศาสนาหล่อเลี้ยง ซึ่งก็พบว่ามีผู้บริโภคเชิงสัญญะอยู่จริง เช่น พระเครื่องรุ่นเบญจภาคี หรือพระเครื่องวัดระฆัง ถ้ามีพระรุ่นนี้จะดูดีกว่ารุ่นอื่น แต่ตรงนี้ไม่ใช่สาระของคนเล่นพระ เพราะถึงสาระสำคัญจะเป็นไปตามรูปแบบของตรรกวิทยาการบริโภคที่ค้นพบ คือ 1) ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงประโยชน์จากพระเครื่อง 2) ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ 3) ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นแบบแผนการบริโภคพระเครื่อง คือยังเสพเพื่อประโยชน์ใช้สอย พระเครื่องยังเป็นปัจจัยสำคัญ แม้ว่าพระเครื่องจะมีการขายสัญญะก็จริง แต่ไม่ใช่ว่าคุณค่าอื่นๆ ถูกลดคุณค่าลง คือระบบทุนนิยมนั้นไม่สามารถมาทำลายคุณค่าอื่นๆ ได้หมด เวลาพูดถึงพุทธพาณิชน์นั้นเป็นเสี้ยวหนึ่ง แต่ยังมีคำว่าพุทธอยู่ ตรงนั้นไม่ได้หายไป เรื่องสัญลักษณ์เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นตัวแทนของพระศาสนา แม้กลุ่มอื่นๆ จะเสพพระเครื่องทั่วไป ก็ยังเสพในฐานเครื่องบูชาระดับหนึ่ง ถึงแม้พระเครื่องเป็นสินค้าแต่ก็เป็นสินค้าที่มีมิติความศักดิ์สิทธิ์กำกับอยู่

อย่างไรก็ตาม พระเครื่องได้ก่อรูปขึ้นจากพลังอำนาจความคิดความเชื่อและแพร่กระจายสู่พื้นที่ของผู้เคารพนับถืออย่างต่อเนื่อง มีการสะสม การเช่าซื้อ การแลกเปลี่ยน การเสาะแสวงหา การประชาสัมพันธ์ การจัดสร้างหลากรุ่นหลายรูปแบบ การผลิตซ้ำ อีกทั้งยังมีกลุ่มหรือชมรมพระเครื่อง มีการประกวดแข่งขันประมูลราคาอีกด้วย เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากพลังอำนาจความคิดความเชื่อของผู้เคารพนับถือทั้งสิ้น พระเครื่องถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นมาโดยมีมิติความศักดิ์สิทธิ์กำหนดอยู่ วัฒนธรรมทางภาษาก็ถูกกำหนดสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นคำเรียกพระเครื่องให้สื่อความหมายแทน

บทสรุป

บทความที่นำเสนอได้แสดงให้เห็นถึงคลังข้อมูลที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องว่ามีการเปลี่ยนผ่านวิธีคิดเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สรุปได้ว่าที่มาของชื่อพระเครื่องมีวิธีคิด 3 ลักษณะ คือ 1) ที่มาจากองค์ประกอบ คือ จากนามพระพุทธเจ้าและสาวกจากลักษณะปางจากวัตถุมวลสาร จากสถานที่ จากเหตุการณ์สำคัญ จากลักษณะเด่น จากนามพระสงฆ์และราชทินนาม จากนามบุคคล จากสมญานาม จากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ 2) ที่มาจากการผลิตซ้ำ คือ ชื่อที่ได้รับกระแสนิยมอยู่แล้ว แต่ต้องการผลิตซ้ำพิมพ์ซ้ำชื่อ จึงต้องการให้แตกต่างจากพิมพ์เดิมชื่อเดิมด้วยการระบุรุ่น ระบุปีสร้าง สถานที่สร้าง รวมถึงผู้สร้าง และ 3) ที่มาจากการผสมผสาน คือ การผสมผสานระหว่างชื่อเดิมที่

มีอยู่แล้วกับชื่อใหม่ที่กำลังได้รับกระแสนิยมหรือต้องการปลุกกระแสนิยม ส่วนความหมายของชื่อพระเครื่องแสดงให้เห็นถึงวิธีคิด 3 ลักษณะ คือ การปรับรื้อความหมายเดิมแล้วสร้างความหมายใหม่ การปรับรื้อความหมายเดิมบางส่วนแล้วตอกย้ำความหมายเดิมให้โดดเด่นขึ้น และปรับรื้อความหมายเดิมบางส่วนแล้วสร้างความหมายใหม่บางส่วน ทั้งหมดนี้จึงเป็นข้อมูลที่รับรู้ได้ว่าแต่ละช่วงเวลาแห่งยุคสมัยชื่อพระเครื่องได้ถูกรื้อถอน ปรับเปลี่ยน และสร้างใหม่อย่างมีนัย

References

Anunsiriwat, P. (2016). An Analysis of Phra Khun Phaen Wat Yai Chai Mong Khon. *Mekong-Salween Civilization Studies Journal*, 7(2), 177-189.

Chantanee, A. (2016). Economy of Amulets in Thailand. *Journal of graduate studies Valaya Alongkorn Rajabhat University*, 10(1), 94-105.

Chidtakhop, K. (2006). *The Amulet*. Bangkok: The Office of National Buddhism Buddhist.

Coedes, G. (1969). *The Amulet legend*. (18th ed.). Bangkok: krung Siam Printing.

Kedted, B. (1992). *Science and Art of language*. Kalasin: Prasan Printing.

Phrabaidega Supot Tabaselo. (2017). History, Propagation Routes of Buddhism and Principle of Buddhadhamma in the Lopburi Period. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2), 75-85.

Rattanakij, W. (2007). *Amuletic Buddha Images: Communication and the Consumption of Sign*s. M.A. thesis Thammasat University.

The Royal Academy. (1999). *Royal Institute Dictionary B.E. 2542* (1999). Bangkok: Aksorncharoentad.

Thitathan, S. (2002). *Faith and Religion in Thailand Society*. Nonthaburi: Sukhothai thammathirat Open University.

Walliphoedom, S. (1996). *Amulet in Siam*. Bangkok: Matichon.

พุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา*

The Buddhist Integrated Educational Institution Administration into High Performance Organizations for Schools under the Primary Educational Service Area Office

ปารณีย์ เปี้ยทา[1], สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, และระวิง เรืองสังข์

Pharanee Phaitha[1], Suddhipong Srivichai, and Rawing Ruangsanka

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

[1]Email: Pharanee_hnu_key@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมและการบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 3) เพื่อตรวจสอบแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี ศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 คน การสนทนากลุ่ม 10 คน และผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 368 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์ทางสถิติ

ผลการวิจัยพบว่า สภาพและปัญหาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า บุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการพัฒนาหลักสูตรน้อย สถานศึกษาต้องมีการพัฒนาระบบการทำงาน การวางแผน PDCA สถานศึกษาต้องมีการ

*Received September, 9 2017; Accepted December, 20 2018.

บริหารงานที่ดีมีหลักธรรมาภิบาล มีระบบที่เปิดโอกาสให้สังคมได้ตรวจสอบผลการดำเนินการ สถานศึกษาต้องสร้างค่านิยมร่วมกันของบุคลากรทั่วทั้งองค์กร สถานศึกษาต้องสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การพัฒนาแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า มีส่วนประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ (1) การศึกษาสภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกของสถานศึกษา (2) พุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง

การตรวจสอบพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า ด้านความถูกต้อง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านความเป็นไปได้ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ; การบริหารการศึกษา; องค์กรสมรรถนะสูง

Abstract

The objectives of this research were; 1) To study the status of institution administration into high performance organizations for schools under the Primary Educational Service Area Office, 2) To study Dhamma principles and integration of Dhamma in institution administration into high performance organizations for schools under the Primary Educational Service Area Office, and 3) To evaluate the Buddhist integration in institution administration into high performance organizations for schools under the Primary Educational Service Area Office. The mixed research methods were used in the study by in-depth interview with 3 key-informants, focus group discussions with 10 key-informants, and questionnaires from 368 subjects. The data were analyzed by content analysis and statistical analysis.

The results of the study found that: The status of institution administration into high performance organizations for schools under the Primary Educational Service Area Office; the experienced teachers in curriculum development were in need in every school, the work and administration in school must be improved, PDCA, good governance, ethics, transparency, accountability, teamwork, and institutional values should be implemented in school.

The development of a guideline in Buddhist integration in institution administration into high performance organizations for schools under the Primary Educational Service Area Office; there are 2 factors, (1) school internal and external environment, and (2) Buddhist integration in institution administration into high performance organizations.

The evaluation of Buddhist integration in institution administration into high performance organizations for schools under the Primary Educational Service Area Office; accuracy was at the highest level, possibility, advantage, and appropriateness were at the high level.

Keywords: The Buddhist Integrated; Educational Institution Administration; High Performance Organizations

บทนำ

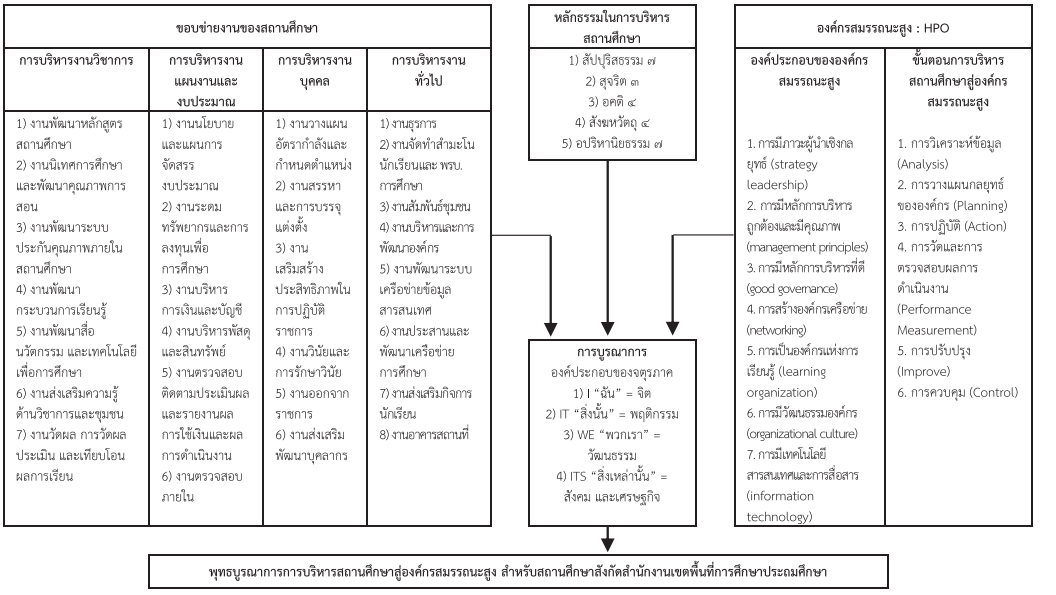
ความเจริญก้าวหน้าสังคมในยุคปัจจุบัน ทำให้เกิดการแข่งขันกันทั่วโลก องค์กรต่างๆ ต้องเตรียมความพร้อม เพื่อที่จะแข่งขัน และพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาใหม่ๆ รวมถึงมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ และอย่างต่อเนื่อง องค์กรต่างๆ ต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนเองให้เข้ากับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีการสร้างความรู้ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาองค์กรให้มีความพร้อม และสามารถปรับให้องค์กรอยู่รอดได้ ซึ่งไม่เว้นแต่องค์กรด้านการศึกษา การศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อพัฒนาคนอย่างรอบด้าน และสมดุล โดยมีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี เก่ง มีความสุข และมีสมรรถนะทางวิชาชีพ ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการแสวงหากลยุทธ์ในการพัฒนาสมรรถนะขององค์กร โดยเฉพาะด้านการศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม (Phra Thep Sophon Prayoon Dhammajitto, 2004) ผู้บริหารต้องมีความพร้อมและมีศักยภาพในการพัฒนาองค์กร มีสามารถเป็นผู้นำให้แก่ ครูและบุคลาการทางการศึกษาในสถานศึกษาของตนเองได้

ด้วยหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษานี้ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบาทของตนหลายอย่างในการบริหารจัดการสถานศึกษาของตนให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยต้องมีการกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจนในฐานะที่เป็นผู้นำสถานศึกษา และจำเป็นต้องกำหนดบทบาทในการดำเนินงานกับคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาเพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายในสถานศึกษาร่วมกัน รวมทั้งการกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบของโรงเรียนให้ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้นั้นคือการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งโรงเรียน (Kammanee and Pramonsinchai, 2004) ซึ่งการจะทำให้ได้ผลเช่นนี้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำสถานศึกษาต้องมีแนวทาง หลักทฤษฎี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญเพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาทั้งระบบ

ปัญหาคุณภาพการศึกษาไทย คือ การขาดความต่อเนื่องเชิงนโยบายเนื่องจาก การเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย ขาดการควบคุม เชิงคุณภาพ (Hongthong, 2016) ทั้งนี้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาทำอย่างไรจะสามารถพัฒนาองค์กรภาครัฐไปสู่องค์กรที่มีสมรรถนะสูงได้นั้น ควรพิจารณาการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างระบบ และวัฒนธรรมองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งวัฒนธรรม มีองค์ประกอบ 5 ด้านคือ ด้านโรงเรียน ด้านผู้ปกครอง ด้านคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านชุมชน และองค์กรศาสนา จะเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม (Nuchaboon, 2016) สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ยึดระบบบังคับบัญชาที่เข้มจนเกินไป และที่สำคัญคือ การกระตุ้นให้คนในองค์กรรักษาระดับความเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะ การปฏิบัติงานได้อย่างยั่งยืน ปัจจัยที่จะสามารถขับเคลื่อนให้องค์กรเปลี่ยนแปลงได้คือ การสร้างให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรโดยระบบการจัดระบบการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลภายในองค์กรบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรม เพราะความรู้ในพุทธศาสนามิได้จำกัดที่โลกแห่งผัสสะของวิทยาศาสตร์ และโลกแห่งการตรวจสอบด้วยเหตุผลของมนุษย์ แต่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างคน สร้างความรู้ และสร้างสังคม ให้เกิดการผสมผสานอย่างเหมาะสม (Dumronggittigule and Anansuchatgule, 2017; Vichai, 2016)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยพบว่าสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายังไม่มีการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้เป็นองค์กรสมรรถนะสูง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การที่สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจะบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังขับเคลื่อนให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มพูนศักยภาพของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูงในด้านต่างๆ สถานศึกษาจะต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับการบริหารสถานศึกษา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับสถานศึกษานำไปพัฒนาเพิ่มขีดความสามารถของสถานศึกษา มีความสามารถที่จะรับและเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและในทุกสถานการณ์ รวมถึงมีศักยภาพความพร้อมในการแข่งขันต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2) เพื่อศึกษาหลักธรรมและการบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

3) เพื่อตรวจสอบแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method) คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพทั่วไปของการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มี 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร 2) การสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาหลักธรรมและการบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร 2) การสัมภาษณ์ 3) การยกร่างแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 4) การพัฒนาแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มี 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ตรวจสอบแนวทางการ บูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2) ปรับปรุง แก้ไข และนำเสนอ แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร : ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 28,339 โรงเรียน โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ให้ข้อมูล

2.2 กลุ่มตัวอย่าง : กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 379 โรงเรียน โดยการใช้ตารางของเครซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบศึกษาเอกสาร (Document Analysis) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

3.2 แบบสัมภาษณ์ (interviewing) แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ที่มีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องที่ผู้วิจัยศึกษา โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

3.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน โดยเลือกแบบเจาะจง ซึ่งกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก เป็นกลุ่มปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

3.4 แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (ฉบับร่างที่ 1 ตรวจสอบมาตรฐานการตรวจสอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นประโยชน์ 2) ความเป็นไปได้ 3) ความเหมาะสม และ 4) ความถูกต้อง แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) เพื่อตรวจสอบแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ

4.2 การศึกษาจากภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการเก็บบันทึกด้วยภาพถ่าย เพื่อเก็บข้อมูลตามความเป็นจริงที่ถูกต้องมากที่สุด

4.3 การแจกแบบสอบถาม เพื่อตรวจสอบพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารเสนอปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร และได้จากการสนทนากลุ่ม โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เส้า ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล เป็นการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ด้วยการศึกษาจากแหล่งเอกสาร การสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษาต่างบุคคล ต่างเวลา และต่างสถานที่ (Chantavanich, 2009)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สอบถามเพื่อตรวจสอบพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยใช้มาตรฐานการตรวจสอบ 4 ด้าน คือ 1) ด้านความเป็นประโยชน์ 2) ด้านความเป็นไปได้ 3) ด้านความเหมาะสม และ 4) ด้านความถูกต้อง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า

1. สภาพปัญหาด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่า โรงเรียนมีบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการพัฒนาหลักสูตรน้อย โรงเรียนต้องมีการพัฒนาระบบการทำงาน การวางแผน PDCA (วงจรการบริหารงานคุณภาพ)

2. สภาพปัญหาด้านการบริหารงานแผนงานและงบประมาณ พบว่า งบประมาณที่ได้จากการจัดสรรไม่เพียงพอ ต้องมีหลักธรรมาภิบาล มีความโปร่งใส เปิดเผยและสามารถตรวจสอบได้

3. สภาพปัญหาด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า โรงเรียนขาดอัตรากำลังข้าราชการครูไม่เพียงพอในสาขาวิชาที่ต้องการ บุคลากรมีการโยกย้ายบ่อย ระบบการนิเทศ กำกับ ติดตามประเมินผลไม่ต่อเนื่อง

4. สภาพปัญหาด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่า โรงเรียนขาดความพร้อมในด้านอุปกรณ์และอาคารสถานที่ นักเรียนส่วนมากจะเป็นผู้อพยพ และโรงเรียนอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเทคโนโลยี

ผลการวิจัยศึกษาหลักธรรมและการบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า

1. หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารสถานศึกษา ใช้หลักอปริหานิยธรรม 7 มาบูรณาการในการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม 3) ไม่ตั้งกฎระเบียบที่ขัดต่อระเบียบเดิม 4) มีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชา 5) ให้ความเคารพต่อเพศสตรี 6) ให้ความเคารพต่อสถานที่ 7) ให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อท่านผู้มาเยือน

โดยบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการบริหารงาน 4 ฝ่าย ได้แก่

1) การบริหารงานวิชาการ ใช้หลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 กล่าวคือเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ ได้แก่ 1) ธัมมัญญุตา รู้จักหลักการ รู้จักเหตุผล 2) อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล 3) อัตตัญญุตา รู้จักตนตามความเป็นจริง 4) มัตตัญญุตา การรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์สิน 5) กาลัญญุตา รู้กาลเวลาอันสมควร 6) ปริสัญญุตา การรู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคลัญญุตา การรู้บุคคล และเข้าใจความแตกต่างของบุคคล

2) การบริหารงานแผนงานและงบประมาณ ใช้หลักธรรมสุจริต 3 กล่าวคือเน้นในเรื่องของการโปร่งใสในการบริหารปราศจากการทุจริตคดโกง มีสินบน ได้แก่ 1) กายสุจริต 2) วจีสุจริต 3) มโนสุจริต

3) การบริหารงานบุคคล ใช้หลักธรรมอคติ 4 กล่าวคือการทำอะไรมักจะคิดถึงประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้องก่อนเสมอ ทำให้เกิดความลำเอียงขึ้น ได้แก่ 1. ฉันทาคติ 2. โทสาคติ 3. ภยาคติ 4. โมหาคติ

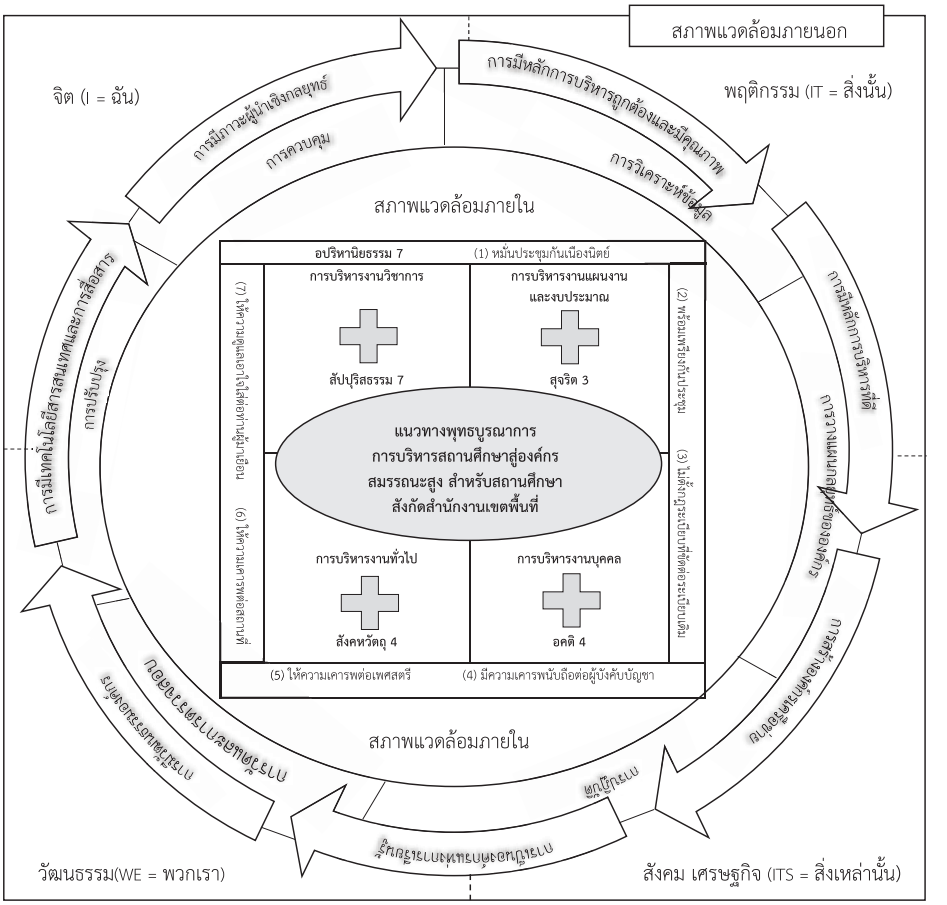
4) การบริหารงานทั่วไป ใช้หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 กล่าวคือเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และเป็นการช่วยเหลือกัน ได้แก่ 1. ทาน 2. ปิยวาจา 3. อัตถจริยา 4. สมานัตตตา

2. การบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษาใช้การบริหารแบบจตุรภาคของเคน วิลเบอร์ (Ken Wilber) มี 4 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) จิต (I) คือ การเข้าใจการตระหนัก การมีความรู้สึกรับรู้ 2) พฤติกรรม (IT) คือ การหาความรู้/ปฏิบัติเอง การค้นคว้า การวางแผนในการทำงาน ให้ความร่วมมือที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน 3) วัฒนธรรม (WE) คือ ความร่วมมือของคนในครอบครัว ท้องถิ่น ชุมชน ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามให้คงไว้ 4) เศรษฐกิจและสังคม (ITS) คือ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ผลการตรวจสอบแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า

จากการตรวจสอบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ประกอบไปด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของสถานศึกษา 2) พุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ จากผลการวิจัยพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ดังภาพ 2 รายละเอียดดังนี้

ภาพ 2 แนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา

จากภาพ 2 แนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา อธิบายได้ว่า พุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นขั้นตอนนำเสนอแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา ประกอบด้วย การศึกษาสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในของสถานศึกษา โดยบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารสถานศึกษาแบบจตุรภาค ได้แก่ การบูรณาการการบริหารงานวิชาการกับสัปปุริสธรรม 7 การบูรณาการการบริหารงานแผนงานและ

งบประมานกับสุจริต 3 การบูรณาการการบริหารงานบุคคลกับอคติ 4 และการบูรณาการการบริหารงานทั่วไปกับสังคหวัตถุ 4 โดยมีวิธีการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง มี 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูล 2) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร 3) การปฏิบัติ 4) การวัดและการตรวจสอบผลการดำเนินงาน 5) การปรับปรุง และ 6) การควบคุม และองค์ประกอบขององค์กรสมรรถนะสูง มี 7 องค์ประกอบ ประกอบด้วย 1) การมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ 2) การมีหลักการบริหารถูกต้องและมีคุณภาพ 3) การมีหลักการบริหารที่ดี (ธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม) 4) การสร้างองค์กรเครือข่าย 5) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ 6) การมีวัฒนธรรมองค์กร และ 7) การมีเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และนำหลักอปริหานิยธรรมมาใช้ขับเคลื่อนการบริหารงาน เพื่อนำไปสู่การบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูงแบบยังยืน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นสำคัญในการอภิปรายผล ดังนี้

จากการศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของสถานศึกษา พบว่า 1. สถานศึกษาต้องมีการพัฒนาระบบการทำงาน การวางแผน PDCA (วงจรการบริหารงานคุณภาพ) มีความสอดคล้องกับ ยงยุทธ ยะบุญยง ที่กล่าวว่า ผู้บริหารใช้การมีส่วนร่วม PDCA ในการบริหารสถานศึกษา (Yaboonthong, 2008) 2. สถานศึกษาต้องมีการบริหารงานที่ดี มีหลักธรรมาภิบาล มีความโปร่งใส เปิดเผยและสามารถตรวจสอบได้ มีความสอดคล้องกับ สุริยะ ทวีบุญญาวัตร ที่กล่าวว่า การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลมีอิทธิพลโดยตรงต่อ การบริหารแบบมุ่งเน้นผลสำเร็จขององค์กร (Thaweeboonyawat, 2016)

จากการศึกษาการบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา องค์ประกอบขององค์กรสมรรถนะสูง พบว่า 1) การมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategy Leadership) มีความสอดคล้องกับ ทรงพล เจริญคำ ที่กล่าวว่า การมีภาวะผู้นำผู้อำนวยการโรงเรียนมีการกำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ค่านิยม ความคาดหวัง การสร้างคุณค่าและผลของการดำเนินการและความสำเร็จของโรงเรียน (Charoenkham, 2009) 2) การมีหลักการบริหารถูกต้องและมีคุณภาพ (Management Principles) มีความสอดคล้องกับ เชอร์เมอร์ฮอร์น ฮัน และออสบอร์น (Schermerhorn Hunt and Osborn) ที่กล่าวว่า การบริหารถูกต้องและมีคุณภาพจะเกี่ยวข้องกับการมุ่งผลลัพธ์ที่มีคุณภาพสูง การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และตอบสนองความต้องการของลูกค้าปัจจุบัน การบริหารถูกต้องและมีคุณภาพเป็นส่วนหนึ่ง และสิ่งที่จำเป็นมากขององค์การสมรรถนะสูง (Schermerhorn Hunt & Osborn, 2003) 3) การมีหลักการบริหารที่ดี (ธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคม) มีความสอดคล้องกับ คณะวิจัยสถาบันรอฟเฟย์ พาร์ค (Roffey Parks Institute) ที่กล่าวว่า องค์กรสมรรถนะสูง

เป็นองค์กรที่เน้นคุณค่า คือ การที่องค์กรต้องสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจให้กับพนักงานมีบรรยากาศของการเปิดเผย เป็นประชาธิปไตย และผู้นำต้องมีคุณธรรม (Roffey Parks Institute, 2007) 4. การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) มีความสอดคล้องกับ เชอร์เมอร์ ฮอร์น ฮัน และออสบอร์น (Schermerhorn Hunt and Osborn) ที่กล่าวว่า องค์กรสมรรถนะสูง จะมีลักษณะในการออกแบบเพื่อการเรียนรู้ขององค์กร โดยจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศระหว่างหน้าที่ต่างๆ เพื่อปรับปรุงความสามารถและความต้องการในการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ (Schermerhorn Hunt & Osborn, 2003) และ 5) การมีวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) มีความสอดคล้องกับ บายเทนดิจค (Buytendijk) ที่กล่าวว่า องค์กรสมรรถนะสูงควรมีการสร้างค่านิยมร่วมของบุคลากรทั้งในและนอกองค์กร (Buytendijk, 2006)

วิธีการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง พบว่า 1) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) 2) การวางแผนกลยุทธ์ขององค์กร (Planning) 3) การปฏิบัติ (Action) 4) การวัดและการตรวจสอบผลการดำเนินงาน (Performance Measurement) 5) การปรับปรุง (Improve) 6) การควบคุม (Control) มีความสอดคล้องกับ ดุ๊ก (Duke) กล่าวว่า โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพควรมีการควบคุมด้วยการประเมินอย่างต่อเนื่อง (Duke, 1987)

จากการตรวจสอบแนวทางพุทธบูรณาการการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา การบูรณาการหลักธรรมในการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูงสำหรับสถานศึกษาใช้หลัก อปริหานิยธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่ง ความไม่เสื่อม 7 ประการ โดยนำมาบูรณาการกับการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ได้แก่ มีการประชุม การปรึกษาหารือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ให้สำเสร็จบรรลุเป้าหมายตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ได้แก่ มีการประชุม – เลิกประชุมอย่างพร้อมเพรียง ทำกิจกรรมที่ควรทำโดยพร้อมเพียงกันของคนในสถานศึกษา หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีการลงมติเห็นชอบร่วมกัน 3) ไม่ตั้งกฎระเบียบที่ขัดต่อระเบียบเดิม ได้แก่ ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ตามความต้องการของบุคลใดบุคคลหนึ่ง หรือตามความต้องการของกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่ง หรือตามอิทธิพลใดอิทธิพลหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง และชอบธรรมในการปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการที่ได้กำหนดไว้ 4) มีความเคารพนับถือต่อผู้บังคับบัญชา ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเพื่อให้บรรลุไปตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา 5) ให้ความเคารพต่อเพศสตรี ได้แก่ ให้เกียรติสตรีผู้ร่วมงานในสถานศึกษาเดียวกัน 6) ให้ความเคารพต่อสถานที่ ได้แก่ ไม่ลบหลู่สถานที่ทำงาน มีการส่งเสริม และรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น 7) ให้ความดูแลเอาใจใส่ต่อท่านผู้มาเยือน ได้แก่ การให้ความเอาใจใส่ต่อผู้มาติดต่อราชการ แสดงความเป็นมิตรสำหรับผู้มาเยือน มีความสอดคล้องกับ เสนอ อัศวมันตา (Assawamanta, 2014) กล่าวว่า แนวทางการนำหลักอปริหานิยธรรมไปบูรณาการเพื่อการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี เป็นแนวทางในการบริหารงานเพื่อให้การทำงานเป็นระบบ ระเบียบ/คำสั่งสามารถนำไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามจะต้องมีองค์ประกอบด้วย

การวางแผนยุทธศาสตร์ การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การสั่งการ การประสานงาน การตรวจสอบ ควบคุมและงบประมาณเข้าไปกำกับดูแล โดยยึดหลักคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม ให้มีการทำงานเป็นทีม ความสมัครสมานสามัคคี เคารพผู้ใหญ่อาวุโส ไม่รื้อทิ้งกฎเกณฑ์ระเบียบที่ถูกต้องชอบธรรม ธำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมจริยธรรมอันดีงาม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลทางปฏิบัติต่อไปอย่างยั่งยืนขององค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานระดับนโยบาย สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูล ในการกำหนดนโยบาย และขั้นตอนการดำเนินงานการบริหารให้สถานศึกษาให้มีสมรรถนะสูงเพิ่มประสิทธิภาพทางการบริหารให้มากยิ่งขึ้น

1.2 หน่วยงานระดับปฏิบัติ สามารถนำแนวทางการบริหารไปประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาขององค์กรให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1) ควรมีการพัฒนาตัวบ่งชี้การบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2.2) ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารสถานศึกษาสู่องค์กรสมรรถนะสูง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

References

Assawamanta, S. (2014). *The Model of Administration According to Aparihaniyadhamma of Nonthaburi Provincial Administrative Organization*. Doctor of Philosophy, Public Administration. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. [in Thai]

Chantavanich, S. (2009). *Data analysis in qualitative research*. Bangkok: chulalongkorn university press. [in Thai]

Charoenkham, S. (2009). *The Model of Excellence Schools under Bangkok Metropolitan Administration*. Doctor of Philosophy, Department of Educational Administration. Graduate School: Silpakorn University. [in Thai]

Dumronggittigule, P. and Anansuchatgule, B. (2017). Research Management based on Buddhist Discipline : A New Paradigm of University Community Engagement. *Journal of Graduate Studies Review*, 13(1), 67-80.

Hongthong, T. (2016). Buddhist Response to Educational Crisis : Regain Faithful for Thai Education. *Journal of MCU Peace Studies,* 4(sp), 52-63.

John R. Schemerhorn, James G. Hunt and Richard, N. Osborn. (2003). Organization Behavior, ()8 th ed.) USA: John Wiley and Son, Inc.

Kammanee, T. and Pramonsinchai, P. (2004). *Experience and strategy of management in school reform*. Bangkok: Pakorn Silp Printing. [in Thai]

Krejcie, R.V. and Morgan, D.M. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement.

Nuchaboon, O. (2016). Administrative Network of Knowledge Management Model for Organizational Learning School under Suphanburi Primary Educational Service Are Office II. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(2), 104-119.

Phra Thep Sophon (Prayoon Dhammajitto).(2004). The Directions of Thai Education, Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing.

Roffey Parks Institute. (2007). HR and The High Performance Organizations. Strategic HR Review, vol 5.

Thaweeboonyawat, S. (2016). *High Performance Organization Model of Secondary School Under The office of The Basic Education Commission*. Doctor of Philosophy Program, Department of Educational Administration, Faculty of Education. Graduate School: Silpakorn University. [in Thai]

Vichai, V. (2016). Methods for Buddhist Academic Studies, *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 106-118.

Yaboonthong, Y. (2008). *A Proposed Model of Participative Administration in Basic Education Institution Transferred to office of Local Administrative Organization*. Thesis Ph.D. in Educational Administration. Graduate School: Naresuan University. [in Thai]

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา*

A Model of Excellence Educational Institution Administration Based on Buddhadhamma for Schools under the Primary Education Service Area Office

ณัฏฐนันท์ มันตะพงศ์[1], สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, และระวิง เรืองสังข์

Natthanun Muntapong[1], Suddhipong Srivichai, and Rawing Ruangsanka

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

[1]Email: natthanan_oh@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 3) เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการวิจัย พบว่า

1) สภาพการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา คือ ผู้บริหารมีทักษะการกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผนค่อนข้างน้อย ผู้บริหารกับบุคลากรมีความเข้าใจไม่ตรงกันการนำแผนไปปฏิบัติ ทำให้การประเมินผลการปฏิบัติงานไม่ครบถ้วนตามแผนการปฏิบัติงาน และสถานศึกษามีงบประมาณไม่เพียงพอต่อการบริหาร

*Received September, 9 2017; Accepted December, 20 2018.

2) การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ได้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ดังนี้ ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ และ 3) บริบท ส่วนที่ 2 ตัวแบบ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) องค์ประกอบการบริหาร 2) วิธีการบริหาร 3) ขอบข่ายการบริหารงาน 4 ฝ่าย และ 4) หลักพุทธธรรม ส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 1) การเตรียมการ 2) การดำเนินงาน 3) การประเมินผล ส่วนที่ 4 เงื่อนไขการนำไปใช้ ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการเชิงรุก 2) การสร้างความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน 3) การบริหารคนเก่งในองค์การ

3) การตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความเป็นประโยชน์ รองลงมา คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความไปได้ และด้านความเหมาะสม ตามลำดับ

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร; ความเป็นเลิศ; หลักพุทธธรรม

Abstract

The aims of this dissertation are; 1) to study administration status of educational institutions under the Primary Education Service Area Office, 2) to develop a model of excellence educational institution administration based on Buddhadhamma for schools under the Primary Education Service Area Office, and 3) to evaluate the model of excellence educational institution administration based on Buddhadhamma for schools under the Primary Education Service Area Office.

The results of the study found that:-

1) Executives have relatively little planning policy planning skill. Executives and personnel have no understanding of the plan implementation. The performance evaluation is not complete according to the work plan. And schools have inadequate budget for administration.

2) The development of a model of excellence educational institution administration based on Buddhadhamma for schools under the Primary Education Service Area Office: there are 4 main components; 1. Lead; consisting principle, objectives, and context, 2. pattern; consisting of 4 factors; factors institution, method to, network, and Buddhadhamma principles, 3. The application of the model; consisting of preparation, action, and evaluation, and 4. Condition in application of the model consists of pro-active administration, co-ownership creation, and talent personnel in the organization.

3) The evaluation of the model of excellence educational institution administration based on Buddhadhamma for schools under the Primary Education Service Area Office; advantage is at the highest level, followed by accuracy, possibility and appropriateness respectively.

Keyword: A Model Educational Administration; Excellence; Buddhadhamma

บทนำ

สถานศึกษาของรัฐที่เป็นสถานศึกษาขนาดกลางและขนาดเล็กที่มีผลงานไม่โดดเด่นจึงจำเป็นต้องหาแนวทาง หรือระบบการจัดการที่จะทำให้สถานศึกษามีความโดดเด่น มีมาตรฐานสูง (The Office for National Education Standards and Quality Assessment) (Public Organization, 2006) กลยุทธ์ที่ทำให้องค์กรเจริญเติบโตทันต่อการเปลี่ยนแปลงและตอบสนองความต้องการของลูกค้า สามารถสร้างโอกาสใหม่ทางธุรกิจ และเป็นการพัฒนาที่ ยั่งยืน คือ การบริหารเพื่อความเป็นเลิศ รางวัลทางด้านมาตรฐานที่เป็นเลิศขององค์กรในประเทศไทย ที่เป็นที่ กล่าวถึงก็คือ รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award : TQA) เป็นรางวัลที่รัฐบาลมอบให้กับองค์กรต่างๆ ที่เป็นเลิศในการบริหารจัดการทุกด้าน TQA การบริหารงานที่ยึดแนวทางตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติหรือมาตรฐานของ สมศ. ที่ถือได้ว่าเป็นเพียงข้อกำหนดขั้นต้นที่สถานศึกษาต้องมี (Runcharoen, 2005) อาจไม่เพียงพอต่อสภาพปัญหาที่สถานศึกษาเผชิญอยู่ ประกอบกับการที่ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียง และมีคุณภาพมาตรฐานสูงเท่านั้น

ปัจจุบันได้มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานความเป็นเลิศสำหรับพิจารณาเทียบเคียงใช้กับสถานศึกษาด้วยการจัดการที่ดีเพื่อความเป็นเลิศของสถานศึกษาเปรียบเหมือนหางเสือที่จะนำเรือไปสู่จุดหมายปลายทาง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สถานศึกษาดำเนินงานเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ดีและทำให้สถานศึกษาเป็นที่ยอมรับขององค์การอื่นๆ สร้างชื่อเสียงให้กับองค์การ ทำให้เกิดความนิยม เลื่อมใสศรัทธา ของผู้ปกครอง ตลอดจนเกิดความเชื่อมมั่น ในคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งปัจจัยระดับผู้เรียนด้านทักษะและคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 แรงจูงใจของผู้เรียน และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ส่งผลต่อประสิทธิผลทางการศึกษาของสถานศึกษา (Ussavanuphap, Kesonpad, Boontima and Wattananarong, 2017) จะเป็นแรงจูงใจให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียน เพราะการพัฒนาสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ นั่นคือ การเพิ่ม ผลผลิต (through put) การลดรอบเวลาทำงาน (cycle time) และการสร้างความพึงพอใจให้กับผู้เกี่ยวข้อง ในสถานศึกษา (Chaiyadith, Kesornpat, Ployduangrat and Sesan, 2017)

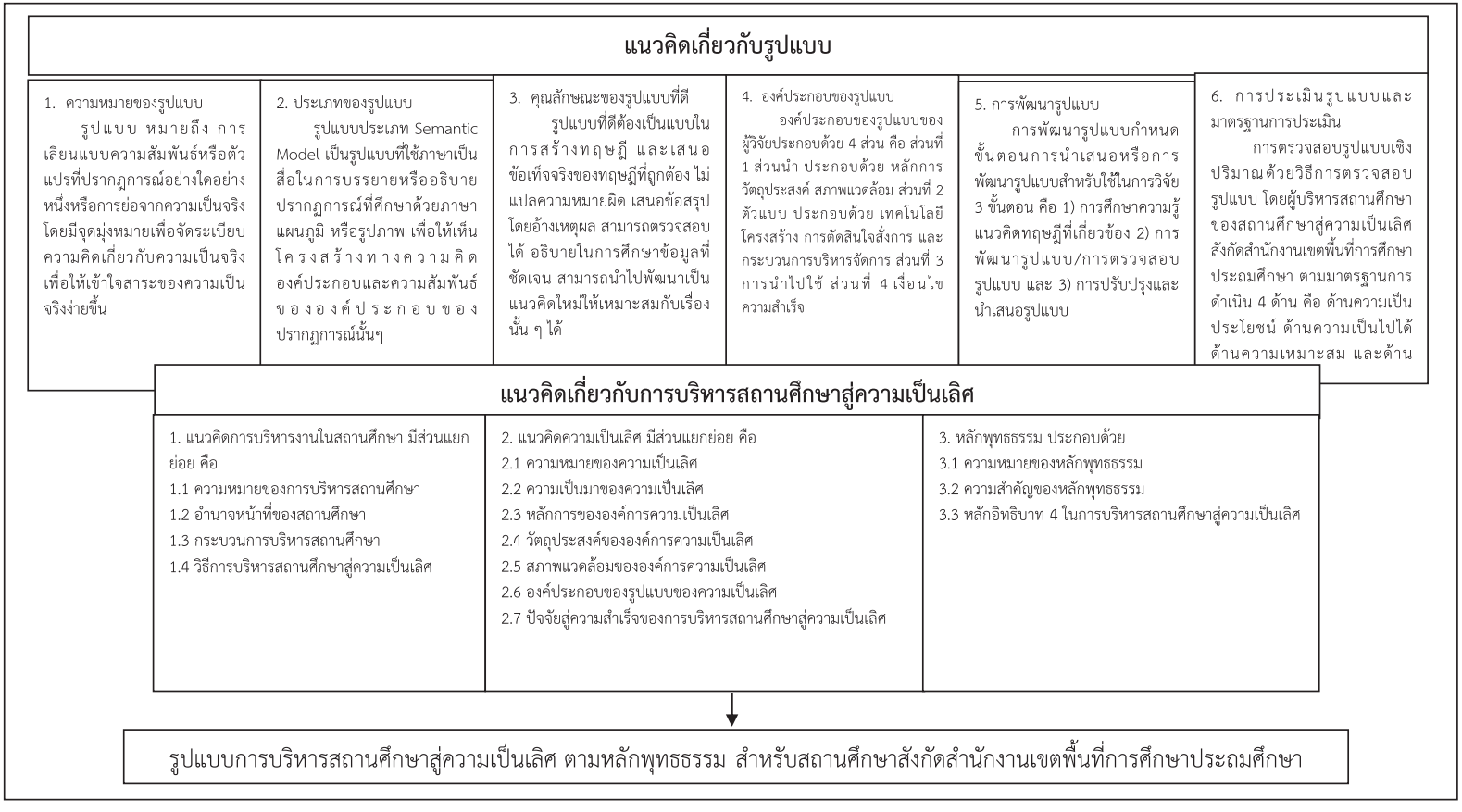
จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

3) เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ คือ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มี 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ศึกษาเอกสาร 2. การสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มี 2 ขั้นตอน คือ 1. ยกร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2. พัฒนารูปแบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มี 2 ขั้นตอน คือ 1. การตรวจสอบ โดยการแจกแบบสอบถามรูปแบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสถานศึกษา 2. ปรับปรุง แก้ไข รูปแบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสถานศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 28,339 โรงเรียน โดยมีผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้ให้ข้อมูล

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 379 โรงเรียน โดยเปิดตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เมื่อได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างแล้วผู้วิจัยจึงจะทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยกำหนดขั้นตอนปฏิบัติดังต่อไปนี้ 1) แบ่งกลุ่มสถานศึกษาตามเขตภูมิศาสตร์ออกเป็น 6 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ ในประเทศไทย 2) กำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีเทียบบัญญัติไตรยางค์ เพื่อกำหนดแบ่งอัตราส่วนของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภาคของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 3) นำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย เพื่อให้ได้ตัวอย่างครบตามจำนวนสัดส่วนที่กำหนดเอาไว้ในขั้นที่ 2

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 2 กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการด้านวิชาการ และนักวิชาการด้านหลักธรรม จำนวน 10 คน ซึ่งกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ จบปริญญาเอก มีประสบการณ์ในด้านการบริหารสถานศึกษา มีผลงานในด้านการบริหารสถานศึกษา โดยการสนทนากลุ่ม กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ซึ่งกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ 1. เป็นสถานศึกษาที่ผ่านการประเมินคุณภาพภายนอกในระดับดี-ดีมาก ติดต่อกัน ตั้งแต่การประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่ 1-3 2. สถานศึกษาที่มีผู้บริหารได้รับรางวัลผู้บริหารดีเด่นทางการบริหารการศึกษา และ3. สถานศึกษาได้รับรางวัลพระราชทาน โดยการสัมภาษณ์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีมาสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้ 1) แบบศึกษาเอกสาร (Document Analysis) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องที่สอดคล้องกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2) แบบสัมภาษณ์ (Interviewing) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 3) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 รูป/คน เป็นกลุ่มปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และ 4) แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยใช้สอบถามความเป็นประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม ความถูกต้อง กับผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 379 ชุด เพื่อการตรวจสอบร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ดังนี้ 1) ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ 2) ศึกษาจากภาคสนาม (Field Studies) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการเก็บบันทึกด้วยภาพถ่าย เพื่อเก็บข้อมูลตามความเป็นจริงที่ถูกต้องมากที่สุด และ 3) แจกแบบสอบถาม เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถาน-ศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามแบบออนไลน์ และการจัดส่งทางไปรษณีย์

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และแจกแบบสอบถามมาวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ การวิเคราะห์ผลการศึกษานี้จะใช้แบบการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎี ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการนำผลของการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เส้า (Triangulation) ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล เป็นการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ด้วยการศึกษาจากแหล่งเอกสาร การสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิต่างบุคคล ต่างเวลา และต่างสถานที่ (Chantavanich, 2009) 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้จากการนำข้อมูลจากการแจกแบบสอบถามแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) (Srisa ard, 2013) สอบถามเพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยใช้มาตรฐานการตรวจสอบ 4 ด้าน คือ 1) ความเป็นประโยชน์ 2) ความเป็นไปได้ 3) ความเหมาะสม 4) ความถูกต้อง จากนั้นนำมาวิเคราะห์ทางสถิติด้วยโปรแกรมทางสังคมศาสตร์

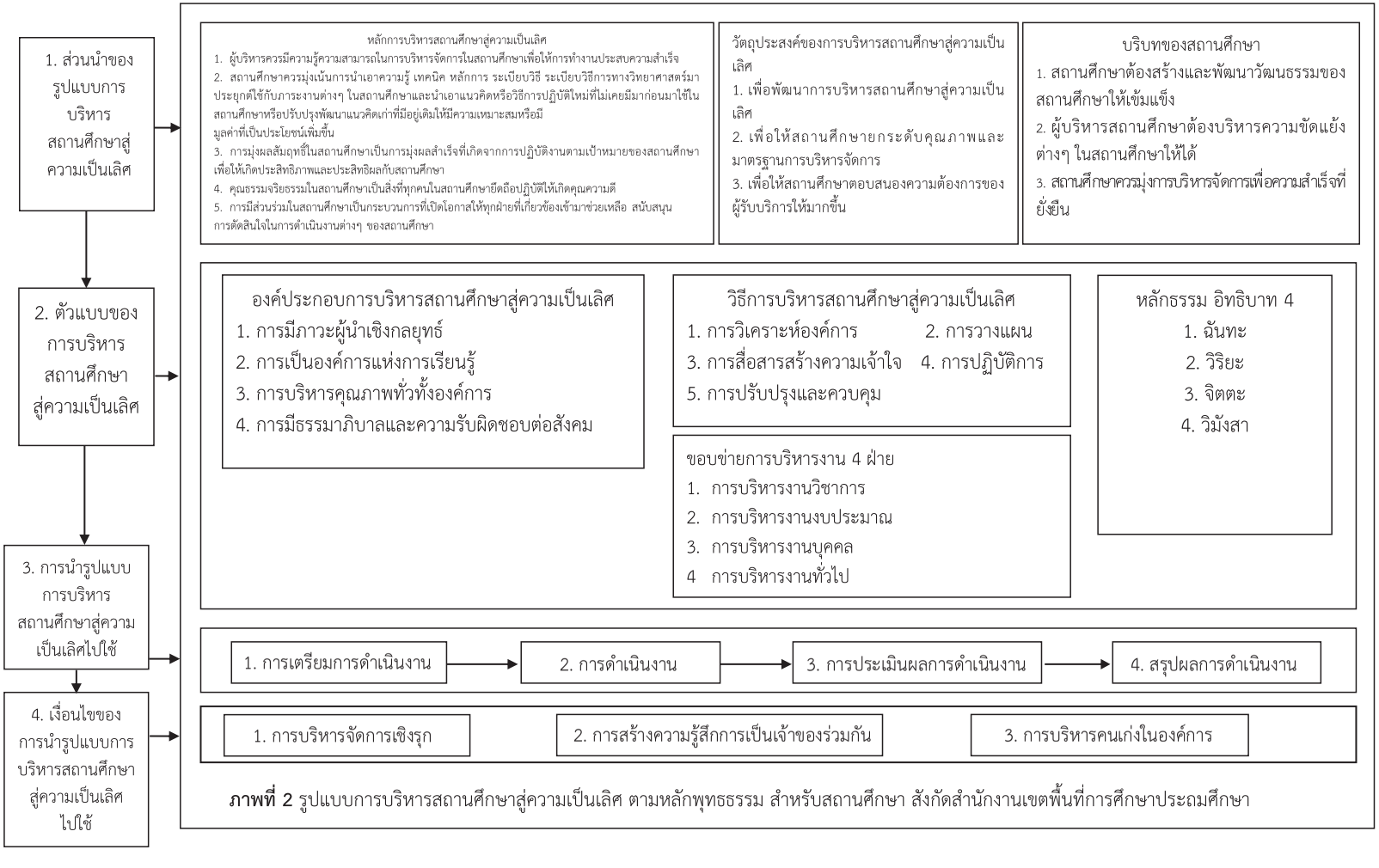
ผลการวิจัย

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ สภาพการบริหารสถานศึกษา สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารมีการกำหนดเป้าหมายและกำหนดนโยบาย และสะท้อนปัญหาที่แท้จริงของสถานศึกษาไม่ชัดเจน 2) ผู้บริหารมีทักษะการวางแผนในการดำเนินงานค่อนข้างน้อย 3) สถานศึกษามีงบประมาณไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ 4) การประสานงานระหว่างของผู้บริหารกับบุคลากรในการนำแผนไปปฏิบัติมีความเข้าใจไม่ตรงกัน 5) มีการประเมินผลการปฏิบัติงานไม่ครบถ้วนตามแผนการปฏิบัติงาน เนื่องจากการศึกษาสภาพจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยยังพบประเด็นในการแก้ไขปัญหาการบริหารสถานศึกษา คือ สถานศึกษาควรกำหนดทิศทาง วัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย วางแผนและความต้องการของสถานศึกษาที่จะเกิดผลลัพธ์กับนักเรียน การใช้งบประมาณของสถานศึกษาควรมีการจัดทำแผนงาน ควรจัดทำแผน รายละเอียดของแผน รวบรวมข้อมูล การบริหารงานของสถานศึกษาผู้บริหารควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุด

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ประกอบด้วย 1) หลักการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ 2) วัตถุประสงค์ของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ และ 3) บริบทของสถานศึกษา ส่วนที่ 2 ตัวแบบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ 2) วิธีการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ 3) ขอบข่ายการบริหารงาน 4 ฝ่าย และ 4) หลักพุทธธรรม ส่วนที่ 3 การนำรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศไปใช้ ประกอบด้วย 1) การเตรียมการดำเนินงาน 2) การดำเนินงาน 3) การประเมินผลการดำเนินงาน ส่วนที่ 4 เงื่อนไขของการนำรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศไปใช้ ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการเชิงรุก 2) การสร้างความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน 3) การบริหารคนเก่งในองค์การ จากรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้วิจัยได้นำมาเขียนเป็นแผนภาพที่ดังนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการตรวจสอบรูปแบบโดยการแจกแบบสอบถาม และการนำเสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า ด้านความเป็นประโยชน์ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การนำรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศไปใช้ ข้อรองลงมา คือ เงื่อนไขของการนำรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศไปใช้ ตัวแบบของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ และข้อค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ส่วนนำของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษา สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ การกำหนดเป้าหมาย นโยบาย และการวางแผนไม่ชัดเจน งบประมาณไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับ รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานการ” ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการนำองค์การและการวางแผนกลยุทธ์ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพอย่างชัดเจน แสดงถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพ มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ด้านระบบและกระบวนการ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้เน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ กระบวนการเน้นผู้เรียน ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ระบบดูแลช่วยเหลือให้ผู้เรียนมีคุณภาพมีความสามารถที่โดดเด่น ด้านทรัพยากรบุคคลและทีมงาน มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ แผนการพัฒนาบุคลากร แต่งตั้งคณะกรรมการและมอบอำนาจหน้าที่ให้กับหัวหน้าทีมคุณภาพมีการมอบหมายหน้าที่ชัดเจนตามระเบียบปฏิบัติราชการ ด้านการวิเคราะห์ การประเมิน และการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีโครงสร้างองค์การอย่างเป็นระบบประเมินสภาพความต้องการทั้งระบบเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์สภาพความต้องการ และจำเป็นของสถานศึกษา (Vehachart, 2005)

จากการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ได้องค์ประกอบของรูปแบบ 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ และบริบทของสถานศึกษา ส่วนที่ 2 ตัวแบบ ประกอบด้วย องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ วิธีการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ขอบข่ายการบริหารงาน 4 ฝ่าย และหลักพุทธธรรม ส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย การเตรียมการดำเนินงาน การดำเนินงาน และการประเมินผลการดำเนินงาน ส่วนที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย การบริหารจัดการเชิงรุก การสร้างความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน และการบริหารคนเก่งในองค์การ ซึ่งมี

ความแตกต่างกับ สยาม สุ่มงาม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ส่วนที่ 2 แนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และสาระสำคัญของรูปแบบมี 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ มี 9 ด้าน การบริหารงานงบประมาณ มี 4 ด้าน การบริหารงานบุคคลมี 5 ด้าน และการบริหารทั่วไปมี 9 ด้าน ส่วนที่ 3 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ เงื่อนไขความสำเร็จและข้อจำกัดของรูปแบบ (Sumngam, 2009)

จากการตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้วิจัยพบว่าผลในภาพรวมของรูปแบบอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้อง และด้านความเหมาะสม ตามลำดับ ดังนั้นรูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักพุทธธรรม สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา แสดงว่า รูปแบบมีความสอดคล้องต่อความต้องการ ความสนใจ สร้างความมั่นใจ และสร้างความน่าเชื่อถือต่อการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ของผู้บริหารสถานศึกษาได้ดี ซึ่งสอดคล้องกับ นิวัตร นาคะเวช (Nakawech, 2011) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนในฝัน” ผลการวิจัยพบว่า การตรวจสอบคุณลักษณะของรูปแบบการบริหารโรงเรียนในฝันด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนมีคุณลักษณะด้านความมีประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้องอยู่ในระดับมาก และผลการตรวจสอบคุณลักษณะของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ทั้งในด้านความมีประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ ด้านความเหมาะสม และด้านความถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถานศึกษา ควรมีการบริหารจัดการเชิงรุก มีการวางแผนในการทำงาน เพื่อป้องกันการผิดพลาด การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยการใช้กลยุทธ์ต่างๆ อย่างเหมาะสม

1.2 สถานศึกษา ควรมีการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

1.3 สถานศึกษา ควรสร้างความตระหนักให้กับบุคลากรเกิดความหวงแหน และจงรักภักดีต่อสถานศึกษา

1.4 สถานศึกษา ควรบริหารบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถมาทำหน้าที่เป็นผู้นำทำหน้าที่พัฒนา

บุคลากรในสถานศึกษาให้มีความรู้ ความสามารถสูงขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษากลุ่มประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างจากสังกัดอื่น เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามีวิธีการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ มีความเหมือนหรือแตกต่างกันจากการวิจัยครั้งนี้

2.2 ควรศึกษาการนำหลักพุทธธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา มาร่วมใช้ในการบริหารสถานศึกษา

References

Chaiyadith, J., Kesornpat, P., Ployduangrat J. and Sesan, B. (2017). A Development of School Resources Management Model for the Private Vocational College Using Lean Thinking Concept. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 198-210.

Chantavanich, S. (2009). *Qualitative research*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Krejcie, R.V., and Morgan, D.M. (1970). "Determining sample size for research activities". Educational and Psychological Measurement.

Nakawech, N. (2011). *Development of a Model for Lab School Administration*. Doctor of Education Program in Educational Administration of Eastern Asia University.

Runcharoen, T. (2005). State and Problems of Management and Basic Education Management of Educational Institutions in Thailand. Bangkok: Office of the Education Council

Srisa-ard, B. (2013). *Preliminary research*. Bangkok: Surat ya message service.

Sumngam, S. (2009). *Model of Basic Education School Administration as Juristic Persons under the Office of the Basic Education Commission*. Doctor of Education (Educational Administration). Department of Education of Kasetsart University.

Ussavanuphap, A., Kesonpad, P., Boontima, R. and Wattananarong, A. (2017). The Multilevel Factors Affecting the Educational Effectiveness of Education Institutes under Vocational Education Commission in the Bangkok Metropolitan Area. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 225-237.

Vehachart, R. (2005). *The Development of a Model of Total Quality Management in Basic Education Institutions*. Doctor of Education Program in Educational Administration of Burapha University.

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน*

A Model for Developing Competency of the Morality Teaching Monks in School

พระมหาสุทธินารถ ญาณชโย[1] และ อำนวย เดชชัยศรี[2]

Phramaha Suttinart Ñānajayo and Amanune Dajchaisre

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[2]มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

[2]Bansomdejchaopraya Rajabhat University

[1]Corresponding Author. Email: drmcu4@outlook.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยใช้ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญโดยการสัมภาษณ์(Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 รูป การสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) จำนวน 9 รูป/คน และการสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูป/คน ซึ่งถือเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Field Work) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง แบบคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม และแบบตรวจสอบร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า

1) สภาพปัญหาการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติศาสนกิจของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า มี 6 ด้าน คือ ด้านบทบาทหน้าที่ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอน ด้านกิจกรรมการสอน และด้านการวัดและประเมินผล

2. รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ หลักธรรมที่นำมาเป็นแนวคิดในการพัฒนาสมรรถนะ คือ กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ งานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 6 ด้าน และสมรรถนะการปฏิบัติงาน 4 กลุ่ม คือ สมรรถนะทั่วไป สมรรถนะส่วนตน

*Received August 7, 2017; Accepted May 11, 2018.

สมรรถนะการจัดการความรู้ และสมรรถนะการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีสมรรถนะย่อยกลุ่มละ 3 รวมทั้งหมด 12 สมรรถนะ

3. สำหรับรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ส่วนงานที่เกี่ยวข้องสามารถประยุกต์ใช้ “S.NART MODEL” เพื่อนำไปพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีสมรรถนะเพิ่มขึ้นได้ เนื่องจากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มากที่จะนำไปใช้

คำสำคัญ: การพัฒนา; สมรรถนะ; พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Abstract

This research aimed to propose a model for competency development of the morality teaching monks in schools. The mixed research methods were used in the study. The data were collected from documents, in-depth interview with 16 key informants through semi-structured interview form, focus group discussions with 9 key-informants and 10 experts through patterned questions. The results of the study found that.

1. The status of competency of the morality teaching monks in schools to be developed in 6 aspects; duty performance, curriculum, teaching and learning management, teaching media, and evaluation.

2. A model for competency development of the morality teaching monks in schools consists of 3 components and Kalyanamitta Dhamma is the best suitable in applying in the work of monks teaching morality in schools in 6 aspects and in competency in 4 groups; general competency, individual competency, knowledge management competency, and team-work competency. In total, there are 12 competencies divided into group of 4 in 3 sub-groups.

3. S.NART Model is proposed to be used as a model for competency development of the morality teaching monks in schools since it is developed and evaluated with most possibility.

Keywords: Developing; Competency; The Morality Teaching Monks In School

บทนำ

การพัฒนาคนเป็นเรื่องสำคัญของประเทศชาติที่จะสร้างเสริมให้คนไทยที่มีร่างกายและจิตใจที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่จะเป็นบุคลากรในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต จะเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการพัฒนาจากภาครัฐเป็นอย่างยิ่ง แต่ปัญหาที่พบในสถานการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน กลับพบว่าปัญหาสังคมไทยควบคู่ไปกับปัญหาเด็กและเยาวชน ได้ทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา ข่าวที่ได้รับทราบจากสื่อต่างๆ ล้วนแต่เป็นปัญหาที่รุนแรงอย่าไม่น่าเชื่อ แต่สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ ที่เป็นปทัสฐานทางสังคม การเปิดรับข่าวสาร การปลูกฝังจากครอบครัว ตัวแบบทางสังคม (Sitsira-at, 2017) เพื่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการมองโลก มองสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมและมีศักดิ์ศรี และพัฒนาวิธีคิดของตนเอง และสามารถนำศักยภาพของตนออกมาใช้มุ่งพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Chaowata, Pipatpen and Dhammasaccakarn, 2015, Puchthonglang, 2016; Lalittanapatr, 2017) แต่หากสิ่งเหล่านั้นต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น แต่เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ปัญหาสังคมหลายด้าน ยังรุมล้อมคุกคามเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามตามโครงสร้างของสังคมไทยจางหายไปพร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัวซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อมต้องขาดความมั่นคง จนเกิดปัญหาต่างๆของสังคมตามมา เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญหานักเรียน นักศึกษาประพฤติตนไม่เหมาสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนและปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548 - 2550 โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน 10,000,000 บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ 600 รูป ภายหลังต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกันพบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอนศีลธรรมไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า 58,073 รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า 10,000 แห่ง (Phrarajrattanamogkol, 2011) เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชน กรมการศาสนาได้จัดดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งภาครัฐให้ความสำคัญโดยอนุมัติงบประมาณกลางจากคณะรัฐมนตรีให้กรมการศาสนาดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ในการสรุปแนวทางการพัฒนาสมรรถนะสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วยการฝึกอบรม การปฐมนิเทศ การกำกับติดตาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประเมินผลและการรายงาน (Cheusamut, 2015) เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ รวมจำนวน 10,000 รูป โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รับมอบงานพระสอนศีลธรรมจากกระทรวงศึกษาธิการ

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พระได้เข้าไปสอนในโรงเรียน อันเป็นการช่วยเหลือครูประจำการที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา (Department of Religion, 2005) โดยดำเนินการระหว่าง พ.ศ. 2546-2550 เป็นการจัดขึ้นอย่างเร่งด่วน จึงพบปัญหาด้านขาดความเข้าใจวิธีการสอนที่เหมาะสม อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถช่วยในการปรับพฤติกรรมของผู้เรียนได้เท่าที่ควร จากการศึกษาโครงการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคมไทย พบว่า ปัญหาของการสอนวิชาศีลธรรม คือ ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมไม่ได้จบการศึกษาด้านศาสนาหรือการสอนศีลธรรม ทำให้ขาดความมั่นใจในการสอน ในขณะเดียวกันยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเนื้อหา เล่าพุทธประวัติขาดการวิเคราะห์เพื่อนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตจริง ส่วนพระสอนศีลธรรมยังสอนแบบบรรยายเน้นพิธีกรรมทางศาสนา (Achawabumrung, and others, 2006)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ที่จะศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรม ที่ปฏิบัติศาสนกิจสอนอยู่ในโรงเรียนต่างๆ ว่าควรมีรูปแบบในการพัฒนาพระสอนศีลธรรมอย่างไร ควรที่จะเพิ่มเติมสมรรถนะในส่วนใด เพื่อให้เกิดการพัฒนางานศาสนกิจที่ได้รับมอบหมายได้บรรลุผลสำเร็จ อันจะนำมาซึ่งสันติสุขให้บังเกิดขึ้นทั่วแผ่นดินไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยประกอบด้วย 9 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากหนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากหนังสือ บทความ คำสั่ง ประกาศของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ สังเคราะห์ การพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน

3) ด้านสื่อการเรียนการสอน 4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 5) ด้านการวัดผลและประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์จะได้การพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมโรงเรียน

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาหลักการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากหนังสือ บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษาหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และจากหนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์ สังเคราะห์ หลักการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์จะได้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 4 – 6 ปรากฏในบทที่ 3 ของงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 7 พัฒนารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กับหลักพุทธธรรม ผลการศึกษาจะได้รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม ใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านบทบาทหน้าที่ 2) หลักสูตร 3) ด้านการจัดการเรียนการสอน 4) ด้านสื่อการเรียนการสอน 5) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 6) ด้านการวัดผลและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 8 การตรวจสอบความเหมาะสมของร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้วยกระบวนการสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 7-8 ปรากฏในบทที่ 4 ของงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 9 เสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และสรุปผลการวิจัย ผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 9 ปรากฏในบทที่ 5 ของงานวิจัย

1) บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมมนา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านการบริหารและการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 9 รูป/คน

2) เครื่องมือ เป็นแบบสอบถามสำหรับการสัมมนาในประเด็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของร่างหลักรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการจัดสัมมนาและกำหนดประเด็นในการสัมมนา สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสัมมนาในการตรวจสอบความเหมาะสมของร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เนื่องจากการสัมมนาจะได้รับความคิดเห็นที่หลากหลายจากบุคคลหลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยมีขั้นตอนการเตรียมการสัมมนา ดังนี้

(1) ขั้นตอนการเตรียมการ

- การจัดทำกำหนดการสัมมนา
- การจัดทำหนังสือเชิญประธานพร้อมคำกล่าวเปิด และคำกล่าวรายงานต่อประธาน
- การประสานงานเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เข้าร่วมสัมมนา
- การขออนุมัติใช้สถานที่พร้อมโสตทัศนูปกรณ์ในการจัดสัมมนา
- การจัดทำเอกสารประกอบการสัมมนา ประกอบด้วย ร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

(2) ขั้นตอนการสัมมนา นำเสนอร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดำเนินการอภิปราย และจดบันทึกข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งทำการบันทึกภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่ง

(3) ขั้นตอนการวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญ และข้อเสนอแนะจากการสัมมนา

(4) การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลการสัมมนาใช้การการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลตามแบบสอบถามสำหรับการสัมมนา

ผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 16 รูป ที่มีความเชี่ยวชาญการปฏิบัติงานเกี่ยวกับสมรรถนะการปฏิบัติศาสนกิจของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว จึงได้ดำเนินการสังเคราะห์จัดกลุ่มสมรรถนะตามหลักการจัดกลุ่มสมรรถนะ (Competency Clusters) ผลการสังเคราะห์ ตามขั้นตอนวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผลการวิจัยดังต่อไปนี้

การสังเคราะห์ และกำหนดองค์ประกอบสมรรถนะ

เพื่อให้ได้สมรรถนะ และองค์ประกอบของสมรรถนะ ได้แก่ ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skill) และทัศนคติ (attitude) ของแต่ละสมรรถนะ ผู้วิจัยดำเนินการใน 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสังเคราะห์สมรรถนะ

ผู้วิจัยนำสมรรถนะจากการวิเคราะห์ตามกรอบหลักกัลยาณมิตร มาสังเคราะห์เป็น สมรรถนะการปฏิบัติศาสนกิจของพระสอนศีลธรรม ประกอบด้วย 4 กลุ่ม 12 สมรรถนะ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มสมรรถนะทั่วไป (General Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ

1. คุณธรรม จริยธรรม (Moral and Ethical)

2. การสื่อสารที่ดี (Good Communication)
3. การเป็นแบบอย่างที่ดี (Good Role Model)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสมรรถนะตนเอง (Individual Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ

1. ภาวะผู้นำตนเอง (Self-Leadership)
2. การมีสติปัญญา (Emotional Intelligence)
3. การพัฒนาบุคลิกภาพตนเอง (Self-Personality Development)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสมรรถนะการทำงานกับคนอื่น (Working with Others Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ คือ

1. การทำงานเป็นทีม (Working in Teams)
2. การช่วยเหลือผู้อื่น (Helping Others)
3. ความเชื่อถือไว้วางใจได้ (Credibility)

กลุ่มที่ 4 กลุ่มสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ (Learning Management Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ คือ

1. การจัดการชั้นเรียน (Classroom Management)
2. ความรอบรู้ในการจัดการเรียนรู้ (Technical Learning Skill)
3. การใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ (Using Innovation and Information Technology)

ส่วนที่ 2 การกำหนดองค์ประกอบสมรรถนะ

ผู้วิจัยนำกรอบสมรรถนะการปฏิบัติศาสนกิจของพระสอนศีลธรรม มากำหนดองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 สมรรถนะทั่วไป (General competency) รวม 3 สมรรถนะ ประกอบด้วย

1. *คุณธรรม จริยธรรม (Moral and Ethical)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ
   1) ความรู้ (Knowledge) คือ อธิบายหลักพุทธธรรม และพระวินัยได้ถูกต้องตามหลักการ และฝึกฝนปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม และพระวินัยสม่ำเสมอเป็นรูปธรรม
   2) ทักษะ (Skill) คือ นำหลักพุทธธรรม และพระวินัย มาใช้ปฏิบัติงาน และให้คำปรึกษาแนะนำการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม และพระวินัยที่ถูกต้อง
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ แสดงบุคลิกภาพเป็นที่เคารพ เชื่อถือในความมีคุณธรรม จริยธรรม มุ่งมั่นตั้งใจส่งเสริมหลักพุทธธรรม ให้บรรลุเป้าหมาย และเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้หลักพุทธธรรมในการสอน

2. *การสื่อสารที่ดี (Good Communication)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

   1) ความรู้ (Knowledge) คือ ถ่ายทอดหลักการสื่อสารที่ดีได้อย่างถูกต้อง และปรับปรุงพัฒนาทักษะการสื่อสารตนเองเสมอ
   2) ทักษะ (Skill) คือ สื่อสารความรู้ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างเป็นกันเอง และใช้ทักษะการสื่อสารที่ดี และหลากหลายกับเพื่อนร่วมงาน
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ แสดงพฤติกรรมการสื่อสารทั้งวาจา และการเขียนเหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นแบบอย่างที่ดี และมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่ดีในการสื่อสาร และเผยแพร่ส่งเสริมงานสู่ชุมชน และสังคม

3. *เป็นแบบอย่างที่ดี (Good Role Model)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

   1) ความรู้ (Knowledge) คือ ระบุ หรือชี้แนะ แนวทางการเป็นแบบอย่างที่ดีได้อย่างลึกซึ้ง และปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ และสถานการณ์ได้อย่างน่ายกย่อง
   2) ทักษะ (Skill) คือ ปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม และวินัยได้อย่างน่ารัก เป็นกันเอง และจูงใจผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลัก และแนวทางที่ถูกต้อง
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ แสดงความพฤติกรรมที่สร้างความอบอุ่น ปลอดภัยแก่ศิษย์ มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียน เพื่อนร่วมงาน ผู้รับบริการ และเป็นที่ยอมรับเชิงประจักษ์ในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสมรรถนะตนเอง (Individual Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ

1. *ภาวะผู้นำตนเอง (Self-Leadership)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

   1) ความรู้ (Knowledge) คือ อธิบาย คุณลักษณะภาวะผู้นำตนเองได้ชัดเจน และระบุแนวทางจัดการ/พัฒนาภาวะผู้นำตนเองที่เหมาะสม
   2) ทักษะ (Skill) คือ แนะนำ ช่วยเหลือ การเรียนการสอนผู้เรียนอย่างน่ารัก และให้คำปรึกษาแนะนำการค้น คว้าข้อมูลอย่างเป็นเหตุเป็นผล
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ สามารถเข้าถึงจิตใจ และเป็นกันเองกับผู้อื่น ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างทางวุฒิภาวะทางอารมณ์ของผู้นำการสอนในสำนักเรียนฯ และนำหมู่คณะ/นักเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา

2. *การมีสติปัญญา (Emotional Intelligence)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

   1) ความรู้ (Knowledge) คือ ระบุองค์ประกอบของผู้มีสติปัญญาได้ชัดเจน และใช้สติปัญญาปฏิบัติงานตนเองได้อย่างน่ายกย่อง

2) ทักษะ (Skill) คือ ใช้วิธีการ แนวทางจูงใจผู้เรียนปฏิบัติงานได้อย่างน่ารัก และให้คำปรึกษา การสอน แนะนำที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนใช้ปฏิบัติงาน

3) ทัศนคติ (Attitude) คือ ประพฤติตนเหมาะสมกับฐานะ และบทบาทหน้าที่ ใช้หลักการผู้นำแบบมีสติปัญญาในการจัดการเรียนการสอน และแสดงออกถึงภาวะผู้นำผู้มีสติปัญญา

3. การพัฒนาบุคลิกภาพตนเอง (Self-Personality Development) มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

1) ความรู้ (Knowledge) คือ อธิบายความหมายของผู้มีบุคลิกภาพที่ดี และระบุพฤติกรรมบุคลิกภาพดี และไม่ดีในการทำงาน

2) ทักษะ (Skill) คือ ฝึกฝนการปฏิบัติให้มีบุคลิกภาพที่ดี น่ารัก และโน้มน้าว จูงใจ ให้ผู้อื่นปรับปรุงพัฒนาบุคลิกภาพ

3) ทัศนคติ (Attitude) คือ แสดงออกถึงบุคลิกภาพของครูที่น่าเคารพ ขยัน อดทน ทำการฝึกบุคลิกภาพนักเรียน และเผยแพร่ แนวทางการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของครูผู้สอน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสมรรถนะการทำงานกับคนอื่น (Working with Others Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ คือ

1. การทำงานเป็นทีม (Working in Teams) มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

1) ความรู้ (Knowledge) คือ แจ้งข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ให้ผู้อื่นทราบร่วมมือทำงานกับผู้อื่นอย่างน่ายกย่อง

2) ทักษะ (Skill) คือ แสดงออกถึงการสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเป็นกันเอง ให้คำปรึกษา แนะนำแก่ทีมงานอย่างมีเหตุผล

3) ทัศนคติ (Attitude) คือ สร้างความรู้สึกอบอุ่นใจแก่ทีมงานอย่างน่าเคารพ ยอมรับสนับสนุน ให้อำนาจ และความสำคัญต่อผู้อื่น และชื่นชมความสำเร็จของทีมงาน ในโอกาสอันควร

2. การช่วยเหลือผู้อื่น (Helping Others) มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

1) ความรู้ (Knowledge) คือ การวิเคราะห์ความต้องการ ความรู้สึก และคำพูดของคนอื่น และให้บริการช่วยเหลือที่ตรงตามความต้องการที่แท้จริงของผู้รับบริการ

2) ทักษะ (Skill) คือ ใช้เทคนิค และรูปแบบต่างๆ ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างน่ารัก และให้เหตุผลในการช่วยเหลือผู้อื่นพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพ

3) ทัศนคติ (Attitude) คือ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความจริงใจ น่าเคารพ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความอดทนให้บรรลุความต้องการ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการช่วยเหลือผู้อื่นเชิงประจักษ์

3. *ความเชื่อถือไว้วางใจได้ (Credibility)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

   1) ความรู้ (Knowledge) คือ ระบุองค์ประกอบความเป็นบุคคลที่เชื่อถือได้ และแสดงบทบาทการเป็นผู้รอบรู้ถูกต้องตามเนื้อหาวิชา
   2) ทักษะ (Skill) คือ แสดงออกถึงความเป็นกันเองสนิทสนมอย่างน่ารัก และโน้มน้าวจูงใจเพื่อช่วยเหลือดำเนินงาน หรือแก้ไขปัญหา
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ เรียนรู้ เข้าถึงจิตใจคนอื่นได้อย่างอย่างน่ารัก เป็นกันเองเปิดใจกว้างยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลอื่น และเป็นผู้นำทางวิชาการที่เชื่อถือได้ในการปฏิบัติงาน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ (Learning Management Competency) ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 3 สมรรถนะ คือ

1. *การจัดการชั้นเรียน (Classroom Management)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

   1) ความรู้ (Knowledge) คือ อธิบาย วิธีการจัดการชั้นเรียนอย่างชัดเจน และจัดการชั้นเรียนที่รับผิดชอบตามวิธีการที่กำหนด
   2) ทักษะ (Skill) คือ จัดบรรยากาศชั้นเรียนได้อย่างเป็นระบบ จูงใจให้เข้าเรียน และปรึกษาวางแผนจัดการชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ มุ่งมั่นจัดการชั้นเรียนตามหลักการ และวิธีการที่กำหนดไว้ ยอมรับปรับปรุงรูปแบบ วิธีการจัดการชั้นเรียนตามข้อเสนอแนะ และวิจัยชั้นเรียน และเผยแพร่ไปสู่องค์กรที่เกี่ยวข้อง

2. *ความรอบรู้ในการจัดการเรียนรู้ (Technical Learning Skill)* มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

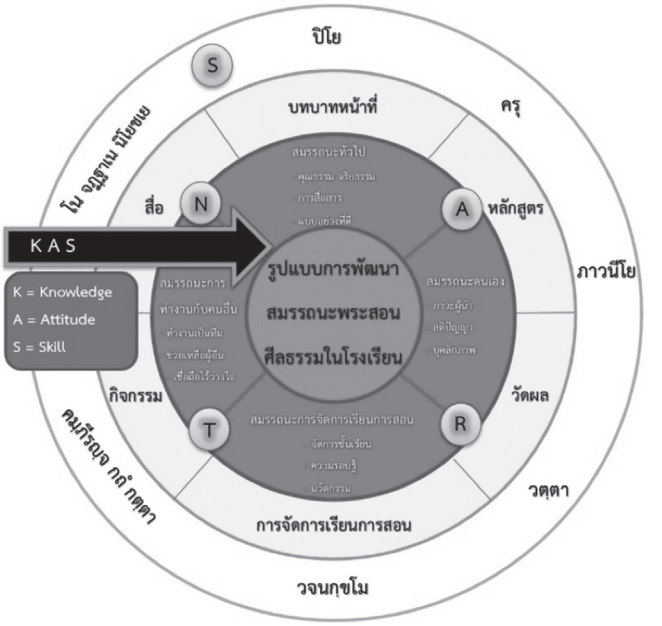
   1) ความรู้ (Knowledge) คือ อธิบายความหมาย และองค์ประกอบ ความรอบรู้ในการจัดการเรียนรู้ และเลือกกิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับผู้เรียนอย่างน่าเป็นแบบอย่าง
   2) ทักษะ (Skill) คือ ออกแบบจัดการเรียนรู้ที่จูงใจผู้เรียนเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และให้คำปรึกษาแนะนำการวางแผนจัดการเรียนรู้แก่ผู้อื่น
   3) ทัศนคติ (Attitude) คือ ประพฤติตนเหมาะสมกับการเป็นครูได้อย่างน่ารัก อดทน อดกลั้นต่อวุฒิภาวะทางอารมณ์ของผู้อื่นได้ดี และเป็นผู้นำจัดการเรียนรู้ และเผยแพร่แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. การใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ (Using Innovation and Information Technology) มีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ

1) ความรู้ (Knowledge) คือ อธิบายความสำคัญ และประโยชน์ของนวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาได้อย่างชัดเจน และฝึกปฏิบัติการใช้นวัตกรรมฯ เพื่อปฏิบัติงานอยู่เสมอ
2) ทักษะ (Skill) คือ จูงใจผู้ร่วมงานใช้นวัตกรรมฯ สร้างสื่อการเรียนการสอน และให้คำปรึกษา แนะนำทีมงานสร้างสื่อ และบทเรียนด้วยคอมพิวเตอร์
3) ทัศนคติ (Attitude) คือ ได้รับการยอมรับความสามารถการใช้สื่อ นวัตกรรมฯ การจัดการเรียนการสอน มุ่งมั่นแก้ไขปัญหา และยอมรับคำวิจารณ์ในการใช้นวัตกรรมฯ จัดการเรียนการสอน และใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายในการดำเนินงาน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยหลักการที่เกี่ยวข้อง หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น โดยทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 16 รูป/คน จึงได้สรุปเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย : S.NART MODEL

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย : S.NART MODEL, ผู้วิจัยได้ให้คำอธิบายขยายความโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

S (Standing Point of Relations) = จุดยืนความสัมพันธ์ของหลักกัลยาณมิตร 7

N (Normal Performance) = สมรรถนะทั่วไป

A (Ability of Own) = สมรรถนะตนเอง

R (Room for Learning) = สมรรถนะการจัดการเรียนการสอน

T (Together) = สมรรถนะการทำงานร่วมกับคนอื่น

S (Standing Point of Relations) = ความดีงามสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตรที่จะช่วยก่อให้เกิด การประสานสัมพันธ์ หรือปฏิสัมพันธ์ให้เกิดประสิทธิผลเชิงกัลยาณมิตร ซึ่งจะทำให้สมรรถนะทั้ง 4 กลุ่มหลัก 12 กลุ่มย่อย เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลในการทำงานยิ่งขึ้นไป

N (Normal Performance) = สมรรถนะทั่วไป ประกอบด้วย คุณธรรม จริยธรรม การสื่อสาร และแบบอย่างที่ดี ทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ เป็นความสามารถทั่วไป ซึ่งครูผู้สอนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรมในความเป็นครู นั่นคือ มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ ทั้งต้องมีหัวใจนักปราชญ์ในการสื่อสารกับศิษย์ (สุ จิ ปุ ลิ) เมื่อศิษย์เห็นแบบอย่างที่ดี ก็นำไปประพฤติปฏิบัติตาม

A (Ability of Own) = สมรรถนะตนเองประกอบด้วย ภาวะผู้นำ สติปัญญา และบุคลิกภาพ ทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ เป็นความสามารถเฉพาะตนเอง ซึ่งผู้จะเป็นครูผู้สอนต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ พร้อมทั้งมีสติปัญญาในการทำงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และต้องมีบุคลิกภาพที่ดีด้วย

R (Room for Learning) = สมรรถนะการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การจัดการชั้นเรียน ความรอบรู้ และนวัตกรรม ทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ เป็นความสามารถให้การบริหารจัดการการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ซึ่งครูผู้สอนต้องมีวิธีการบริหารจัดการชั้นเรียน ให้ผู้เรียนมีความสนใจกระตือรือร้น ที่จะเรียน ต้องมีความรอบรู้ทั้งทางโลก ทางธรรม พร้อมกับนำเทคโนโลยีมาประกอบในการเรียนการสอนให้ผู้เรียนสนใจอยากจะเรียนรู้ในเรื่องนั้น

T (Together) = สมรรถนะการทำงานร่วมกับคนอื่น ประกอบด้วย การทำงานเป็นทีม การช่วยเหลือผู้อื่น และความเชื่อถือไว้วางใจได้ ทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ เป็นความสามารถในการทำงานร่วมกับคนอื่น ซึ่งผู้ที่จะเป็นครูสอนนั้น จะต้องทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข และต้องคอยช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน งานจึงดำเนินไปได้สะดวก อีกทั้งต้องมีความไว้เนื้อเชื่อใจเพื่อนร่วมงานด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เพื่อให้การขับเคลื่อนการปฏิรูปการเรียนการสอน สร้างกระบวนการเรียนการสอน และพัฒนาเทคนิคการสอนบูรณาการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการสอนของครูผู้สอน

2. การจัดการแนวทางการพัฒนากลไกที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการเรียนการสอน และความต้องการของผู้เรียน และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะศึกษาเรื่องสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจของพระสอนศีลธรรมตามตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินสมรรถนะการปฏิบัติศาสนกิจของพระสอนศีลธรรม เพื่อใช้ในการประเมินต่อไป

2. ควรจะศึกษาวิจัยเรื่องสมรรถนะที่เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาพระสอนศีลธรรมแบบต่างๆ เพื่อให้ได้วิธีการพัฒนาที่หลากหลาย เพื่อนำมาใช้พัฒนาพระสอนศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพต่อไป

3. ควรจะทำการศึกษาเรื่องสมรรถนะที่เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาสอนศีลธรรมในจังหวัดอื่นๆ นอกเหนือจากปทุมธานี เพื่อนำผลมาใช้วางแผนพัฒนาพระสอนศีลธรรมต่อไป

References

Achawabumrung, P. and others. (2006). *Study Review of Moral Teaching in Schools Project Department of Religion, the Ministry of Culture Budget Year B.E. 2548-2549*. Bangkok: Department of Religion.

Chaowata, K., Pipatpen, M. and Dhammasaccakarn, W. (2015). Knowledge Building for Self-Identity Changes of Miss-Stepping Children and Youth. *Srinakharinwirot Research and Development (Journal of Humanities and Social Sciences)*, 7(13), 1-15.

Cheusamut, S. (2015). Competency Development Model of Morality Teaching by Monks in Secondary Schools. *EAU Heritage Journal: Social Science and Humanities*, 5(2), 87-99.

Department of Religion. (2005). *Guide to the Implementation of the Project to Teach Morals In Schools*. Bangkok: Ministry of Culture.

Lalittanapatr. W. (2017). Buddhist Method in Home School. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(3), 1-12.

Phrarajrattanamogkol. (2011). *Training Curriculum Development on Ethics Teaching Method in Junior Secondary School Level for Ethics Teaching Monks According to the Ministry of Education Project*. Ph.D. Dissertation Srinakharinwirot University.

Puchthonglang, P. (2016).Learning Provision Model for Develop Right Consumption Behavior Based on the Philosophy of Sufficiency Economy for Adolescents. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(2), 17-37.

Sitsira-at, S. (2017). A Study of Psychosocial Factors Related to Thai-Valued Behavior of Undergraduate Students. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 28-40.

รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต*
A Model of Thai Sangha Administration in the Future

พระมหาสัญญา ขนฺติธมฺโม (ตรีสวัสดิ์)
Phramaha Sanya khantidhammo (Treesawat)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University
Email: sanyatreesawat@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 อย่าง คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองสงฆ์ในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการปกครองสงฆ์ไทย 3) เพื่อเสนอรูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ในเชิงการพรรณนา เพื่อให้เห็นข้อมูลครอบคลุมอย่างชัดเจน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นสำหรับผู้ครองชีวิตโดยชอบธรรม มีจุดมุ่งหมายสูงสุดกล่าวคือ มรรค ผล นิพพาน รูปแบบการปกครองสงฆ์ส่วนมากมีปรากฏในคัมภีร์ พระวินัยปิฎก ในยุคต้นๆ พระองค์ทรงปกครองด้วยพระองค์เอง ในยุคต่อมา ทรงปกครองเองบ้าง ทรงให้พระสาวกช่วยปกครองบ้าง ครั้นถึงตอนปลาย ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้สงฆ์ในการปกครอง

2) การปกครองสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ ได้มีการพัฒนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังมีจุดอ่อนที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพราะการปกครองที่รวมศูนย์ที่มหาเถรสมาคมไม่มีการกระจายอำนาจ ขาดหลักธรรมาภิบาล ส่วนพระภิกษุเองก็ประพฤติย่อหย่อนพระธรรมวินัย จึงทำให้คณะสงฆ์มีความอ่อนแอ

*Received September 5, 2017; Accepted February 5, 2018.

3) รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต คณะสงฆ์ต้องปฏิรูประบบโครงสร้างการปกครองโดยยึดหลักพระธรรมวินัย และมีการกระจายอำนาจ มหาเถรสมาคมต้องมีหน่วยงานที่เป็นระดับรองลงมาตั้งเป็นคณะกรรมการสังฆสภาบริหารกิจการคณะสงฆ์ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ให้พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตนั้นๆ ได้มีโอกาสคัดเลือกผู้นำของตน มีการตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับที่ถาวร และมีแนวทางป้องกันภัยของพระพุทธศาสนาอันจะพึงมีในอนาคต

คำสำคัญ: รูปแบบการปกครอง; คณะสงฆ์ไทย; ในอนาคต

Abstract

This dissertation entitled 'A Model of Thai Sangha Administration in the Future' has three objectives: 1) to study the model in governing Sangha in Tipiṭaka, 2) to study the problems and obstacles in governing Thai Sangha, and 3) to propose the model in governing Thai Sangha in the future. This research was a qualitative research with documentary and in-depth interviews with 12 key informants. The data were analyzed in descriptive manner. To clearly see the data.

The research result was found that

1) was found that in the Buddha's times testablishment of Sangha community with a view to provide the certain place wherein one can detach one's mind from defilement and can seek Summum Bonum, Nibbāna. As far as the Order in Vinayapiṭaka is concerned, most of models in governing Sangha at earlier period were done by the Buddha Himself and later on He sometimes ruled the Sangha and also passed the works to His disciples. However, when it came to the final period, He established Sangha to act on behalf.

2) In Thailand, the governing of Sangha has been being developed since the past till now. It is claimed that many weak points in it need to be amended because the centralization in governing assumed by the supreme council of Sangha has been giving rise to the narrowness and thereby giving non-decentralization to governing body. Consequently, it has brought about non-good governance causing Buddhist monks' misbehaviors in Dhamma and Vinaya. Such phenomena have been weakening Sangha respectively.

3) In this research, the future model in governing Sangha proposed by this research was shown as follows: In reforming it, Adhere Dhamma and Vinaya the decentralization should be made so that Buddhist monks' taking part in higher level could be expected. With respect to this, the supreme council of Sangha should set up the certain sub-unit by appointing them to be committees in the Sangha parliament for Sangha administrations. In the appointment of the Sangha leaders in various positions, Buddhist monks in that region should be taken into account, many permanent departments for the different levels of ecclesiastical regional governors should be established so that the accusation raised in the area could be solved in due time and the awareness of the ways leading to prevent the arising of Buddhist future problems.

Keywords: A Model of Administration; Thai Sangha; In the Future

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ตรัสธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (Thai TipitaKa/4/13/20) เมื่อจบพระธรรมเทศนา ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลีมลทินได้เกิดขึ้นแก่โกณฑัญญะ สามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน จึงกราบทูลขออุปสมบท ซึ่งนับเป็นพระสงฆ์องค์แรกในโลก และมีพระรัตนตรัยครบบริบูรณ์ ต่อมา พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมเพื่อโปรดพระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนบรรลุเป็นพระโสดาบันทั้งหมด หลังจากนั้นพระองค์ทรงแสดงธรรมอนัตตลักขณสูตร (Thai TipitaKa/4/20/27) ทำให้ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ต่อจากนั้น พระองค์ได้แสดงธรรมโปรดพระยสะและพวกอีก 54 ท่าน จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ครั้งนั้นจึงมีพระอรหันต์รวมทั้งพระองค์ด้วยทั้งสิ้น 61 พระองค์ พระองค์ได้ส่งพระสาวกออกไปเพื่อประกาศพระศาสนาโดยมีพระปฐมวาจาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (Thai TipitaKa/4/32/40)

เมื่อกุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยอันบริสุทธิ์ ในตอนแรกพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติพระวินัย แต่ต่อมาผู้บวชมีมากขึ้นเกิดความยุ่งยากขึ้นในสงฆ์ พระองค์จึงทรงบัญญัติพระวินัยโดยสมควรแก่เหตุนั้นๆ เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายแก่หมู่สงฆ์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า หลังจากพระองค์ปรินิพพานแล้วพระองค์จะทรงตั้งใครเป็นศาสดาแทน พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (Thai TipitaKa/10/216/164)

ประเทศไทยได้สืบทอดพระพุทธศาสนามาจากประเทศอินเดียโดยเฉพาะการสังคายนา ครั้งที่ 3 ได้มีการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ 9 สาย ส่วนในสายที่ 8 พระโสณเถระและพระอุตตรเถระพร้อมด้วยคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ (Udomsri, 1990) การปกครองสงฆ์ในสมัยนั้นยังยึดหลักตามพุทธบัญญัติที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ต่อมาพระภิกษุมากขึ้นและมีความสัมพันธ์กับฝ่ายบ้านเมือง โดยอาศัยพระราชามหากษัตริย์เป็นฝ่ายอุปถัมภ์ดูแลให้การสนับสนุน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จึงเกิดมีบทบัญญัติต่างๆ ที่เพิ่มจากพระธรรมวินัย โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองสงฆ์ ปัจจุบันใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 นอกจากนี้ยังมีการใช้กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมอีกด้วย

การปกครองสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ยังมีจุดบกพร่องอีกหลายประการที่ต้องแก้ไขปฏิรูปให้ดีขึ้น เช่น ปัญหาด้านพระภิกษุประพฤติผิดพระธรรมวินัย ย่อหย่อนในการศึกษาและปฏิบัติภาวนา ตั้งลัทธิบิดเบือนคำสอนขององค์สัมมาพระพุทธเจ้า ปัญหาด้านการปกครองในเชิงโครงสร้างของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่มีลักษณะรวบอำนาจ ไม่กระจายอำนาจ และถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐ (Phra Pisal Visāro, 2015) ปัญหาจากภายนอกองค์กร คือ ภัยเกิดจากศาสนิกอื่นที่เป็นศัตรูกันด้วยเหตุของชาติพันธุ์ และลัทธิศาสนา

(Phra Promghunaporn P. A. Payutto), 2002) เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองสงฆ์ในพระไตรปิฎกว่าเป็นเช่นไร รูปแบบของการปกครองสงฆ์ในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร โครงสร้างการปกครองสงฆ์ไทยมีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยหรือไม่ และโครงสร้างการปกครองสงฆ์ไทยทำให้เกิดความเจริญหรือความเสื่อมอันจะเกิดมีขึ้นในอนาคตอย่างไร ตลอดถึงการวิเคราะห์ประเด็นสำคัญอื่นๆ ที่เป็นวัตถุประสงค์ของการเขียนดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาและรักษาพุทธพจน์ไว้สืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยาวนาน ยิ่งๆ ขึ้นไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองสงฆ์ในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการปกครองสงฆ์ไทย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีรูปแบบและขั้นตอนการวิจัย มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองสงฆ์

2. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย จากวิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร และ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองสงฆ์ในสังคมไทย

3. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ เช่น พระสังฆาธิการ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 12 รูป/คน ได้แก่ พระธรรมปัญญาบดี (พีร์ สุชาโต), พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สญฺญโต), พระเทพสุธี (สายชล ฐานวุฑฺโฒ), พระเทพวิสุทธิโสภณ (เฉลา เตชวนฺโต), พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตฺติปญฺโญ), พระราชปัญญาสุธี (อุทัย ญาโณทโย), พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก), พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร จนฺทสาโร), พระไพศาล วิสาโล, ศ.พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ, ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ผศ.ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์ โดยกำหนดบุคคลตามความเห็นชอบของอาจารย์ที่ปรึกษา และให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจแบบสอบถามก่อนนำไปสัมภาษณ์

4. นำข้อมูลในข้อที่ 1-3 มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดหมวดหมู่ เพื่อให้เห็นแนวคิดทางการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน

5. นำผลการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 มาวิเคราะห์และกำหนดไว้เป็นบทตั้ง แล้วจึงนำผลการสัมภาษณ์จากขั้นตอนที่ 3 มาบูรณาการ เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเสนอรูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคตว่ามีผลลัพธ์ประการใดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

6. วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อที่ 1-5 อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เห็นข้อมูลอย่างครอบคลุมชัดเจน

7. สรุปนำเสนอผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

รูปแบบการปกครองสงฆ์ในครั้งพุทธกาล ถือว่าแบบแผนของการปกครองสงฆ์สมัยปัจจุบันมีองค์ประกอบที่มีความสำคัญของสังคมสงฆ์ ที่กำหนดโครงสร้างทางการปกครองและกฎระเบียบต่างๆ ที่ชัดเจน ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมสงฆ์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางการปกครองเพื่อควบคุมสังคมสงฆ์ ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีรายละเอียดดังนี้

1) ปกครองโดยพระพุทธเจ้า สมัยต้นพุทธกาลตั้งแต่พรรษาที่ 1-20 ผู้เข้ามาบวชมีไม่มาก ภิกษุทั้งหลายล้วนเป็นพระอรหันต์ และอย่างต่ำก็ได้เป็นพระโสดาบัน พระผู้มีพระภาคได้ประทานโอวาทปาติโมกข์ (Thai TipitaKa/25/183/90) ไว้เป็นหลักปฏิบัติ เมื่อมีพระสงฆ์ไม่บริสุทธิ์ พระองค์จึงให้ภิกษุสงฆ์ยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงกันเอง และมีการประชุมสงฆ์เพื่อบัญญัติสิกขาบทเป็นมูลบัญญัติและอนุบัญญัติตามลำดับ

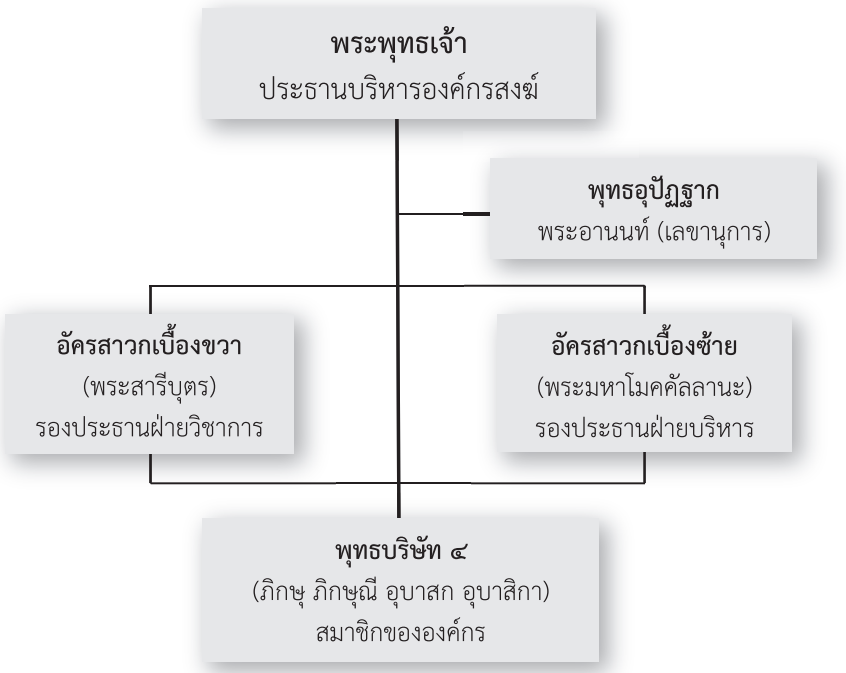
2) ปกครองโดยพระสาวก เมื่อมีพระสงฆ์มากขึ้นโดยลำดับ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์สาวกเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการปกครอง เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระและเป็นการแบ่งอำนาจการปกครองสงฆ์ จึงประทานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นทำหน้าที่บวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์ (Thai TipitaKas/4/34/42) และมีการมอบตำแหน่งเอตทัคคะ เพื่อเป็นการยกย่องบุคคลต้นแบบ ดังที่ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศรัทธาพึงปรารถนาอย่างนี้ว่า ขอให้เราเป็นเช่นพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะนี้เป็นบรรทัดฐาน เป็นมาตรฐานของภิกษุสาวกของเรา (Thai TipitaKas/21/176/248)

3) ปกครองโดยสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงวางระบบสังคมสงฆ์บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมกันของพระภิกษุทุกรูป ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ในปกครองบริหารงาน เรียกว่า สังฆกรรม ได้แก่ อปโลกน-กรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ที่สงฆ์ทำโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ นี้ชื่อว่ากรรมที่ทำถูกต้อง (Thai TipitaKa/2/476/572) โดยให้มีเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ ให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมคัดเลือกบุคคลที่มีเหมาะสมแก่งานโดยไม่มีอคติ 4 และ รู้จักวิธีในกิจนั้นๆ มีอยู่ 14 ตำแหน่ง มีภัตตุทเทสกะ (เจ้าหน้าที่แจกภัตร) เป็นต้น (Thai TipitaKas/22/272-284/399-430) นอกจากนี้ ยังมีวัตรปฏิบัติที่สงฆ์พึง

กระทำ มีอยู่ 14 อย่าง มีอาคันตุกวัตร วัตรปฏิบัติของภิกษุผู้จรมา เป็นต้น (Thai TipitaKas/7/356-382/222-267)

พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้นำ เข้าหมู่สงฆ์ และทรงบัญญัติพระวินัยโดยสมควรแก่เหตุนั้นๆ นอกจากพระองค์จะใช้หลักพระวินัยแล้วยังมีหลักธรรมในการสนับสนุนการปกครอง เช่น อคติ 4, สาราณียธรรม 6, อปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ถึงแม้ว่ารูปแบบการปกครองสงฆ์จะมีรูปแบบเฉพาะ แต่ก็ยังคล้อยตามฝ่ายบ้านเมืองในเรื่องที่ชอบธรรม ความสัมพันธ์กับด้วยอำนาจรัฐมีทุกยุคทุกสมัยมา จะปฏิเสธหรือไม่ยอมรับการบังคับใช้กฎหมายของรัฐไม่ได้ และรัฐจะปฏิเสธหรือไม่รับรู้การดำรงของศาสนาก็ไม่ได้อีกเช่นเดียวกัน (Sawaeng Xudmsri, 1990) อย่างเช่น ในกรณีที่ พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชประสงค์จะให้ภิกษุทั้งหลายเลื่อนวันเข้าพรรษาออกไป พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” (Thai TipitaKas/4/186/294)พระองค์ทรงบริหารจัดการองค์กรโดยยึดหลักธรรมาธิปไตย

โครงสร้างรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล มีดังนี้

2. ปัญหาและอุปสรรคการปกครองสงฆ์ในสังคมไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย ซึ่งพระสมณทูตได้นำเข้ามาเป็นพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เป็นนิกายดั้งเดิมเคารพมติพระอรหันต์ ครั้งปฐมสังคายนา การปกครองสงฆ์ในประเทศไทยมีพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

2.1 พัฒนาการการปกครองสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย-สมัยกรุงธนบุรี

(1) คณะสงฆ์สมัยสุโขทัย แบ่งการปกครองออกเป็น 2 คณะ คือ 1. คณะคามวาสี พระสงฆ์ฝ่ายคันถธุระ 2. คณะอรัญวาสี พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ (Buddhist Studies Division, 2010)

(2) การปกครองสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังถือแบบอย่างสุโขทัย แต่เพิ่มขึ้นมาอีกคณะคือ คณะป่าแก้ว แบ่งเป็น 3 คณะ ได้แก่ 1. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย พระสงฆ์นิกายเดิมแต่กรุงสุโขทัย 2. คณะอรัญวาสี คณะที่สืบต่อประเพณีลังกาวงศ์ของสุโขทัย 3. คณะคามวาสีฝ่ายขวา คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไปบวชแปลงที่ลังกา (Phra Methidhammaphorn (Prayun Dhammacitto), 1996)

(3) การปกครองสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ตกต่ำตั้งแต่คราวเสียกรุง การทำนุบำรุงสังฆมณฑลอยู่ในระยะอันสั้นเพียง 15 ปี (Khamwạnsa, 1999)

2.2 พัฒนาการการปกครองสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตแล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพเอกของไทย ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ.2325 ตั้งพระราชวงศ์จักรีขึ้น ทรงพัฒนาทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรได้ดำเนินกิจการควบคู่กันไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1) การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 1 แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ และคณะอรัญวาสี สิ่งที่พิเศษก็คือ รัชกาลที่ 1 ทรงตรากฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์เป็นครั้งแรก 10 ฉบับ เพื่อควบคุมพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ไม่มีกฎหมายฉบับใดกล่าวถึงการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ (Phra Methidhammaphorn (Prayun Thammachitto), 1996)

2) การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 3 โครงสร้างเดิมที่ถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การปกครองออกเป็น 3 คณะ มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มอีก ก็คือ คณะกลาง คณะเหนือ คณะใต้ คณะอรัญวาสี (Sawaeng Xudmsri, 1990) นอกจากนี้ยังมีธรรมยุติกนิกายเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ผู้ก่อตั้งคือ พระวชิรญาณภิกขุ ขณะผนวชอยู่ ต่อมาได้ทรงลาสิกขาแล้วเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 4 จึงเริ่มเกิดเป็นคณะสงฆ์ อันมาได้นามในภายหลังว่า “ธรรมยุติกา” แต่นั้นเป็นต้นมา (Fine Arts Department, 1999)

3) การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ 4 คณะใหญ่ก็คงแบ่งเป็น 4 เหมือนรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนากรมหมื่นนุชิตชิโนรส ขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นประธานแห่งสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งมหานิกายและธรรมยุต

4) ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ใน พ.ศ.2445 พระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะเป็นธรรมนูญการปกครองคณะสงฆ์ นับเป็นครั้งแรกที่มีกฎหมายกำหนดระบอบการปกครองคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติฉบับนี้มีผลบังคับใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 8

(5) การปกครองสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 8 พระราชบัญญัติ ร.ศ.121 เป็นรูปแบบอัตตาธิปไตยคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักรตามระบอบราชาธิปไตยในสมัยนั้น การคณะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงหลายประการ แม้จะใช้การได้คล่องตัว แต่ก็คล้ายกับแบบเผด็จการ นับเป็นเหตุหนึ่งที่ให้มี “คณะปฏิสังขรณ์พระพุทธศาสนา” เกิดขึ้นในปี 2475 พระราชบัญญัตินี้ใช้มาเป็นเวลา 39 ปี ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 (Phra Thepsutthisuthi (Worawit), 2002) การปกครองภายใต้ระบบดังกล่าวก่อให้เกิดความสามัคคีและความเจริญก้าวหน้า แต่ขณะเดียวกันก็ได้ถูกฝ่ายนิกายใหม่ผู้สูญเสียอำนาจ เกิดความไม่พอใจทำให้มีการเคลื่อนไหวเพื่อที่จะล้มล้างระบบที่ก้าวหน้า เป็นธรรม และเป็นประชาธิปไตยนั้นลงเสียให้ได้ (Nạnthphothi, 2001)

(6) การปกครองสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2484 ได้ตราพระราช-บัญญัติคณะสงฆ์ 2505 ขึ้น การบริหารคณะสงฆ์ประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช, มหาเถรสมาคม, เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 5 คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก หนใต้ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต และการปกครองส่วนภูมิภาค มีภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด (Phra Methidhammaphorn (Prayun Dhammacitto), 1996) พระราชบัญญัตินี้ได้ใช้มาเป็นเวลา 30 ปี จึงได้แก้ไขเพิ่มเติมในปี พ. ศ. 2535 และมีการได้แก้ไขเพิ่มเติมขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 10 ในปัจจุบัน

2.3 ปัญหาอุปสรรคการปกครองสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การปกครองสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยจะได้แยกประเด็นถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น จากการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์บทสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการปกครองสงฆ์ไทยดังต่อไปนี้

2.3.1 ปัญหาของพระสงฆ์

(1) พระภิกษุประพฤติย่อหย่อนพระธรรมวินัย เน้นพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ ทำให้พระเราย่อหย่อนในทางประพฤติปฏิบัติ สิ่งยั่วยวนมีมากขึ้น ผู้ที่เข้ามาบวชก็มีปัญหาส่วนพระเก่าก็ขาดการสำรวม (Phra Medhavinaiyaros (Suthep Pasiviko), 2017) ขาดความรับผิดชอบที่เรียกว่า ขาดสมณสัญญา (Montri Sirarojananant, 2017)

(2) ไม่ได้นำหลักพระธรรมวินัยมาใช้แก้ปัญหา เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นไม่ได้ใช้อธิกรณสมถะ 7 ในการตัดสินคดีหรือระงับอธิกรณ์ (Phra Thepsuthi (Saychon Thanawuththo, 2017)

(3) ความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรย่อหย่อน พระอุปัชฌาย์มุ่งจะได้สัทธิวิหาริกมากๆ ไม่ตรวจสอบประวัติของผู้จะบวชอย่างชัดเจน เน้นไปในทางลาภสักการะ ไม่เอาใจใส่สัทธิวิหาริก

บวชแล้วปล่อยปละละเลย (Somdecphramahathirachan (niyom), 1998)

(4) ลัทธิบริโภคนิยมหรือทุนนิยมครอบงำ ทำให้บั่นทอนคณะสงฆ์กัดกร่อนความเป็นสมณะ ที่พระสงฆ์มองไม่เห็น พระที่เป็นข่าวอื้อฉาว หรือแม้วัดพระธรรมกาย ก็เป็นบริโภคนิยม พุทธพาณิชย์เรื่องเงินเรื่องทอง แม้แต่เรื่องผู้หญิงก็เป็นผลมาจากบริโภคนิยม (Phra Pisal Visāro, 2017)

(5) สัทธรรมปฏิรูป ปัจจุบันนี้มีการบิดเบือนแนวคิดใหม่ลงไปในคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อแสวงหาลาภ สักการะ ปัญหาหลักๆ ก็คือ ประพฤตินอกพระธรรมวินัยและการสอนธรรมโดยเป็นสัทธรรมปฏิรูป (Phra Thepsuwanmathi (Suchart Kittipunyo, 2017)

2.3.2 ปัญหาด้านโครงสร้างระบบการปกครอง

(1) พ.ร.บ. คณะสงฆ์มีลักษณะเป็นอำนาจนิยม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ต้องเป็นฐานรองรับพระธรรมวินัยกำกับพระเณรให้เจริญในไตรสิกขา (Phra PromKhunaporn (P.A. Puyutto), 2002) ระบบการรวมศูนย์เป็นระบบที่ไม่โปร่งใส เป็นช่องทางแห่งความไม่สุจริต อำนาจการตัดสินใจอยู่ในมือของคนเพียงไม่กี่คนหรือเพียงคนเดียว ไม่มีระบบตรวจสอบอย่างจริงจัง (Phra Pisal Visāro, 2003) ไม่มีการกระจายอำนาจ ทำให้การแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ล่าช้าไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ

(2) การพระศาสนาทั้ง 6 ด้าน ไม่มีประสิทธิภาพ การบริหารควรเป็นงานขององค์กรระดับรองจากมหาเถรสมาคมที่เป็นไปในรูปของคณะกรรมการ ส่วนมหาเถรสมาคมมีหน้าที่เพียงกำหนดนโยบาย ให้คำปรึกษาหรือชี้แนะ มีมติอนุมัติหรือไม่อนุมัติสิ่งที่เสนอขึ้นมา (Phra Dhrrmkittimethi (Kasem sanyato), 2017).

(3) ถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐ รัฐเข้าไปกำหนดระบบของคณะสงฆ์มาก คณะสงฆ์อยู่ใต้อำนาจของฝ่ายรัฐ เอาระบบราชการมาครอบการปกครองคณะสงฆ์ (Phra Pisal Visāro, 2017)

(4) องค์กรสงฆ์ไม่มีหน่วยงานปกครองที่ถาวร การบริหารองค์กรสงฆ์ทุกระดับชั้นควรตั้งทีมคณะกรรมการและทีมที่ปรึกษา (Montri Sirarojananant, 2017)

2.3.3 ปัญหาจากภายนอกองค์กร

(1) แทรกแซงด้านกฎหมาย กฎหมายที่ออกมาเกี่ยวกับคณะสงฆ์ควรจะปรึกษาหารือกับพระเถระที่มีส่วนเกี่ยวข้องก่อนว่ามีคุณหรือมีโทษ (Phra Rajpanyasuhi (Uthai Yanothayo), 2017)

(2) ภัยคุกคามจากศาสนิกอื่น ที่เข้ามาทำลาย เช่น ปลอมตัวเข้ามาบวช ใช้สื่อโฆษณาเพื่อทำลายภาพลักษณ์ที่ดีของพระสงฆ์ ใช้สตรีเข้ามาทำลายพระให้เสียหาย ฆ่าพระโดยการวางยาพิษพระที่เป็นผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง Phra Thepwisuththisophon (Chela techawanto, 2017)

ผู้วิจัยได้นำเสนอสิ่งที่บกพร่องและแนวทางในการแก้ไข ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

ปัญหาของพระสงฆ์	แนวทางแก้ไข
1. พระภิกษุประพฤติย่อหย่อนพระธรรมวินัย 2. ไม่ได้นำหลักพระธรรมวินัยมาใช้แก้ปัญหา 3. ความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรย่อหย่อน 4. ลัทธิบริโภคนิยมหรือทุนนิยมครอบงำ 5. สัทธรรมปฏิรูป	1. พระสงฆ์ต้องศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง 2. พระสงฆ์ต้องปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 3. มีระบบการคัดกรองสมาชิกสงฆ์ที่ดี 4. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรให้สมบูรณ์
ปัญหาด้านโครงสร้างระบบการปกครอง	**แนวทางแก้ไข**
1. พ.ร.บ.คณะสงฆ์ เป็นลักษณะอำนาจนิยม 2. การพระศาสนาทั้ง 6 ด้านไม่มีประสิทธิภาพ 3. การครอบงำด้วยอำนาจรัฐ 4. องค์กรสงฆ์ไม่มีหน่วยงานปกครองที่ถาวร	1. กระจายอำนาจการปกครองสงฆ์ 2. แต่งตั้งคณะกรรมการสังฆสภา 3. แต่งตั้งพระสังฆาธิการที่คัดสรรกันในเขตนั้นๆ แล้วเสนอตามลำดับชั้น 4. ตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองที่ถาวร
ปัญหาจากภายนอกองค์กร	**แนวทางแก้ไข**
1. การแทรกแซงด้านกฎหมาย 2. การส่งศาสนิกอื่นเข้ามาในองค์กรเพื่อทำลายพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ	1. สร้างศาสนทายาท 2. มีกฎหมายอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา 3. สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

3. รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคการปกครองสงฆ์ในปัจจุบันนี้ มีปัญหาทั้งผู้ปกครองเองและผู้อยู่ใต้ปกครองที่ประพฤติย่อหย่อนพระธรรมวินัย ปัญหาจากระบบโครงสร้างของ พ.ร.บ.สงฆ์ที่ไม่มีการกระจายอำนาจ ถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐ และปัญหาที่เกิดจากภายนอกองค์กร ภัยคุกคามจากศาสนิกอื่นที่เข้ามาทำลายองค์กรสงฆ์ ปัญหาที่กล่าวมานี้ต้องได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการนำหลักพระธรรมวินัยและระบบโครงสร้างของการปกครองสงฆ์ตามพ.ร.บ.สงฆ์มาบูรณาการและปฏิรูปให้ดีขึ้นเพื่อให้ได้รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ปฏิรูปพระสงฆ์เพื่อสร้างความมั่นคงภายในองค์กร

(1) ศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง การที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้ คันถธุระเรียนอย่างเดียวไม่พอต้องมีวิปัสสนาธุระด้วย (Phra Rajpanyasuhi Uthai Yanothayo, 2017)

(2) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักการไว้เพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม มีอยู่ 5 ประการ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพ ยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในสมาธิ (Thai TipitaKa/16/156/263)

(3) มีระบบการคัดกรองสมาชิกสงฆ์ที่ดี ในสมัยก่อนอุปัชฌาย์มักจะรู้จักผู้ที่จะบวช เพราะเคยเห็นหน้ากันเนื่องจากอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน จึงจะรู้จักอุปนิสัยดีว่าสมควรบวชให้หรือไม่ (Phra Pisal Visāro, 2003)

(4) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรให้สมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมกันฉันบิดากับบุตร มีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ (Thai TipitaKas/4/65/81)

3.2 ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต

(1) การกระจายอำนาจการปกครองสงฆ์ ในอนาคตการปกครองต้องกระจายอำนาจให้มากขึ้น พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ล้าหลังต้องมีการปฏิรูป อย่างมาตรา 19 สามารถที่จะออกกฎหมายลูกได้อีก (Phra Dhamkittimethi (Kasem Sanyato), 2017) มหาเถรสมาคมก็ต้องมีการปฏิรูปเพื่อให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย ควรนำเอากฎหมายเดิม พ.ร.บ. 2484 มาบูรณาการกับ พ.ร.บ. 2505 เพื่อเป็นการกระจายอำนาจ (Phra Dhampaṇyabodi (Phiŕ Suchato), 2017) และ มีหน่วยงานที่เข้ามาช่วยงานของมหาเถร-สมาคมที่อยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการสังฆสภา มีรายละเอียดดังนี้

1) การปกครองส่วนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคมมีจำนวนไม่เกิน 20 รูป ประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ ประธานกรรมการสังฆสภา และรองประธานกรรมการสังฆสภา เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงตั้งเป็นกรรมการ อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้
2) การปกครองส่วนภูมิภาค การแต่งแต่งตั้งเจ้าคณะภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส ควรให้มีการกระจายอำนาจโดยให้พระที่อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ ได้มีส่วนคัดเลือกผู้นำของตนได้อย่างมีเอกภาพ แล้วนำเสนอตามลำดับชั้น มีการตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองอย่างถาวร

(2) แต่งตั้งคณะกรรมการสังฆสภาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อช่วยกรองงานแบ่งเบาภาระให้กับมหาเถรสมาคม เป็นพระเถระที่ทรงคุณวุฒิอายุระหว่าง 45-75 ปี คณะกรรมการสังฆสภามีจำนวนไม่เกิน 30 รูป คือ เจ้าคณะภาคทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติ จำนวน 26 รูป ถ้ายังไม่ครบ 30 รูป ก็ให้แต่งตั้งรูปอื่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสม อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีก ให้คณะกรรมการสังฆสภาคัดเลือกผู้ที่มีความสามารถมาทำหน้าที่สังฆมนตรีว่าการองค์การ และรองสังฆมนตรีว่าการองค์การ ที่ทำการของสังฆสภาควรตั้งอยู่ที่พุทธมณฑล ศาลายา จังหวัดนครปฐม กิจการพระศาสนาจากเดิมมี 6 ด้าน ควรเพิ่มเติมอีก คือ องค์การวิปัสสนา.องค์การศาลสงฆ์ รวมเป็น 8 องค์การ

1) องค์การวิปัสสนา ปัจจุบันนี้คณะสงฆ์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับวิปัสสนาน้อยมาก เห็นมีก็เฉพาะหนกลางเท่านั้นที่ให้ความสำคัญ ควรให้พระสังฆาธิการและพระภิกษุทุกรูปได้มีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทั่วกันทุกจังหวัดทั่วประเทศ (Phra Thepsuthi (Saychon Thanawuththo), 2017) ควรตั้งเป็นแม่กองวิปัสสนาแห่งชาติ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. หลักสูตรที่ใช้เรียน คือ วิสุทธิมรรค ภาค 1-3, และหลักธรรมที่เรียน คือ สติปัฏฐาน 4, อิทธิบาท 4, สัมมัปปธาน 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, มรรคมีองค์ 8 เป็นต้น
2. แบ่งการเรียนเป็น 3 ระดับ เกณฑ์การสอบผ่านของแต่ละขั้นมีดังนี้
   - ว.ป. ตรี เมื่อสอบผ่านทางด้านทฤษฎีแล้ว ปฏิบัติวิปัสสนา จำนวน 30 วัน
   - ว.ป. โท เมื่อสอบผ่านทางด้านทฤษฎีแล้ว ปฏิบัติวิปัสสนา จำนวน 45 วัน
   - ว.ป. เอก เมื่อสอบผ่านทางด้านทฤษฎีแล้ว ปฏิบัติวิปัสสนา จำนวน 60 วัน
3. การสอบภาคทฤษฎีให้มีการสอบในช่วงหลังปีใหม่ 1 อาทิตย์ ส่วนการปฏิบัติวิปัสสนาให้กำหนดปฏิบัติวันมาฆบูชาเป็นต้นไป วันประกาศผล คือ วันวิสาขบูชาของทุกปี ในด้านการวัดผลของการปฏิบัติต้องมีพระวิปัสสนาจารย์คอยสอบอารมณ์เป็นระยะๆ และมีการประเมินผลการปฏิบัติ
4. เมื่อจบหลักสูตรนี้แล้ว นักเรียนสามารถจะไปศึกษาต่อปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้เลย

2) องค์การศาลสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 และ มาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นั้น ควรมีหน่วยงานที่ชัดเจนในการตั้งศาลของสงฆ์ เพื่อไม่ให้ถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐ รัฐเป็นผู้ช่วยเหลือในกรณีที่มีการร้องขอจากทางคณะสงฆ์ ต้องแยกกฎหมายคณะสงฆ์ออกจากอำนาจรัฐ ทำเหมือนศาลทหาร ควรมีศาลสงฆ์ (Wutthanan Kantatien, 2017) ถ้าสมเด็จพระมหาธีราจารย์วัดชนะสงคราม ยังไม่มรณภาพ จะตั้งพระวินยาธิการระดับกองปราบทั่วประเทศทุกจังหวัดเหมือนตั้งศาลสงฆ์ (Phra Dhampaṇyabodi (Phiŕ Suchato), 2017) การตั้งศาลสงฆ์ มีลักษณะดังนี้

1. ให้สังฆมนตรีว่าการองค์การศาลสงฆ์เป็นผู้แต่งตั้งคณะกรรมศาลสงฆ์ประจำจังหวัด
2. ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานโดยตำแหน่ง
3. อาจมีที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมายทางโลกด้วย
4. ในกรณีบางอำเภอที่มีวัดอยู่มาก อาจจะมีการตั้งเป็นศาลสงฆ์ประจำอำเภอด้วยก็ได้

(3) การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการยังมีข้อบกพร่องอยู่ ควรปฏิรูปเพื่อให้มีการกระจายอำนาจ ให้พระที่อยู่ในเขตปกครองได้มีส่วนคัดเลือกผู้นำตนเองได้อย่างมีเอกภาพ แล้วนำเสนอกันตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

1) กรรมการมหาเถรสมาคมที่ได้รับแต่งตั้ง ควรมาจากการเลือกสรรจากหนต่างๆ

2) การแต่งตั้งเจ้าคณะหน ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งควรเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมที่เป็นโดยตำแหน่งหรือกรรมการมหาเถรสมาคมที่ได้รับการแต่งตั้ง โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน
3) การแต่งตั้งเจ้าคณะภาค ควรคัดสรรพระภิกษุในภาคนั้นๆ โดยให้เจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นๆ คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม โดยที่เจ้าคณะหนเป็นประธาน แล้วนำเสนอมหาเถรสมาคมต่อไป
4) การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัด ควรให้รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นๆ คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม โดยที่มีเจ้าคณะภาคนั้นๆ เป็นประธาน แล้วนำเสนอตามลำดับชั้นต่อไป
5) การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ ควรให้รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นๆ คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม โดยที่มีเจ้าคณะจังหวัดนั้นๆ เป็นประธานแล้วนำเสนอตามลำดับชั้นต่อไป
6) การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล ควรให้เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสในตำบลนั้นๆ คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม โดยที่มีเจ้าคณะอำเภอนั้นๆ เป็นประธานแล้วนำเสนอตามลำดับชั้นต่อไป
7) การแต่งตั้งเจ้าอาวาส ควรให้ให้พระในวัดนั้นๆ ญาติโยมในชุมชนนั้นๆ คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม โดยที่มีเจ้าคณะตำบลนั้นเป็นประธานแล้วนำเสนอตามลำดับชั้นต่อไป

(4) ตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองที่ถาวร การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคแบ่งเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด แยกตามนิกาย มีสภาสงฆ์ระดับตำบล หรือระดับประเทศ มีตัวแทนจากพระสงฆ์ส่วนต่างๆ มามีส่วนร่วม อันนี้เป็นกลไกที่ช่วยทำให้การปกครองรับรู้ปัญหาและข้อคิดเห็นของพระสงฆ์ (Phra Pisal Visāro, 2017) เมื่อพระสังฆาธิการรูปใดเป็นเจ้าคณะก็มาทำงานที่นั้น สำนักงานควรตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางของพื้นที่ในเขตนั้นๆ และเป็นพื้นที่ของศาสนสมบัติกลาง โดยที่ฝ่ายรัฐเป็นผู้อุปถัมภ์โดยขึ้นตรงกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) มีสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ บอร์ดผู้บริหาร คือ เจ้าคณะอำเภอ รอง เลขานุการเจ้าคณะตำบลทุกตำบล รอง เลขานุการ พระภิกษุและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานประจำ นายอำเภอ สำนักพุทธอำเภอ วัฒนธรรมอำเภอ และอื่นๆ เป็นกรรมการสนองงานคณะสงฆ์
2) มีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัด บอร์ดผู้บริหารของคณะสงฆ์ คือ เจ้าคณะจังหวัด รอง เลขานุการ เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ รองเลขานุการ พระภิกษุและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานประจำผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักพุทธจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด และอื่นๆ เป็นกรรมการสนองงานคณะสงฆ์

พระภิกษุและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานประจำมีคุณสมบัติ คือ ต้องจบการศึกษา น.ธ.เอก หรือ ธ.ศ.เอก และปริญญาตรีทางพระพุทธศาสนาจาก มจร.หรือ มมร. ขึ้นไป

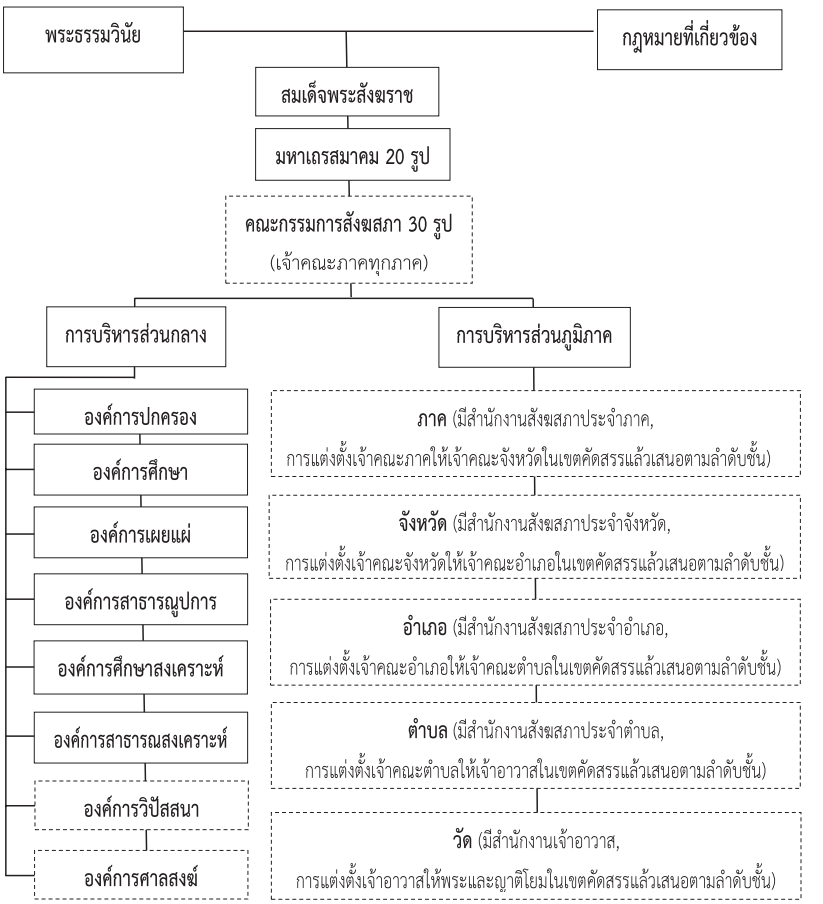
3.3 แนวทางป้องกันภัยของพระพุทธศาสนาในอนาคต

(1) สร้างศาสนทายาท คณะสงฆ์ต้องร่วมมือกันทำงานเชิงรุกให้มากขึ้น โดยสร้างบุคคลากรทางศาสนาทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตให้มากขึ้นโดยเริ่มที่เยาวชนเป็นลำดับแรก

(2) มีกฎหมายอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยให้รัฐออกพระราชบัญญัติ เพื่อป้องกันภัยคุกคามจากศาสนิกอื่น (Phra Dhamkittimethi Kasem Sanyato, 2017)

(3) สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ คณะสงฆ์ต้องมีความรู้ มีระบบที่ดี ที่ทำให้ระบบการปกครองสงฆ์ประสบความสำเร็จ (Phra Medheedhammachan (Prasarn Chanthasaro), 2017) คณะสงฆ์ต้องตื่นตัวสามัคคีกันมากขึ้น หนามยอกเอาหนามบ่ง หาผู้กล้าผู้นำคณะสงฆ์ที่มีคุณภาพเพื่อแก้ไขปัญหา (Phra ThepwisuththiSophon Chela Techawanto, 2017)

จากการศึกษาและนำเสนอแนวคิดหลักการและโครงสร้างการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต ผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญทั้งหมด โดยร่างเป็นรูปแบบ (Model) “รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทย ในอนาคต” จึงทำให้ได้โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ไทยในอนาคตดังต่อไปนี้

สรุป

ปัญหาหลักๆ ของการปกครองสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ คือ 1. พระสงฆ์ประพฤติย่อหย่อนพระธรรมวินัย 2. โครงสร้างการปกครองไม่มีการกระจายอำนาจ ขาดหลักธรรมาภิบาล 3. ภัยคุกคามจากศาสนิกอื่นที่เข้ามาในองค์กรเพื่อทำลาย ฉะนั้น คณะสงฆ์ต้องมีการปฏิรูปให้พระสงฆ์ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง ส่งเสริมให้มีการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา ระบบการปกครองต้องมีการกระจายอำนาจมีหลักธรรมาภิบาล มีการตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองที่ถาวร และสร้างความสามัคคีในองค์กรและพุทธบริษัท 4 เพื่อความเจริญรุ่งเรืองดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีงบประมาณจากภาครัฐหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการกำหนด นโยบายให้มีการประชุม สัมมนา อบรม หรือการปฏิบัติวิปัสสนาให้แก่พระสังฆาธิการทุกระดับ

2. ควรให้พระสงฆ์ทั่วประเทศที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการใหม่ทุกระดับชั้นได้มีการปฏิบัติวิปัสสนาอย่างน้อย 15 วัน เพื่อสร้างผู้นำที่มีคุณภาพ

3. คณะสงฆ์ควรมีหน่วยงานในการทำงานด้านกฎหมายเพื่อดูแลแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาที่มีการฟ้องร้องเกี่ยวกับที่ดินของวัด โดยพระไม่ต้องไปขึ้นศาลหรือดำเนินคดีด้วยตนเอง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ควรจัดให้มีการอบรมประชุมเพื่อวางนโยบายในการปกครองร่วมกัน เรื่องกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการบริหารวัด

2. การบริหารต้องประกอบไปด้วยหลักธรรมาภิบาล มีความรับผิดชอบ ไม่ผิดกฎหมาย มีความโปร่งใส มีส่วนร่วมทั้งพระสงฆ์และชุมชนในการบริหาร และเน้นความสามัคคี

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต” พบว่ายังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้ผู้ที่จะทำการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้ในปัจจุบันนี้ มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้มากน้อยเพียงใด?

2. กฎนิคหกรรมที่ใช้ในปัจจุบัน สอดคล้องกับนิคหกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ มากน้อยเพียงใด?

3. การจัดองค์กรทางด้านการศึกษา มีความเหมาะสมกับสังคมไทยปัจจุบันและอนาคตมากน้อยเพียงใด?

References

Buddhist Studies Division. (2010). *History of the importance of the propagation of Buddhism. Bangkok*: National Bureau of Buddhist Printing.

Fine Arts Department. (1999). *The Chronicle of the Golden Jubilee Book 4*. Bangkok: Literary and Historical Division, Fine Arts Department.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Montri Sirarojananant. (2017). Lecturer, Thammasat University. *Interview*. 23 March.

Ṇanthphothi, K. (2001). *Mahanikai - Dhammayuttika. Internal conflict of the Thai Buddhist Sangha*. Bangkok: Amorn Printing.

Phra Dhampaṇyabodi (Phiŕ Suchato). (2017). Director General of Wat Mahathat Yuwarat Rangsarit. *Interview*. 30 March.

Phra Medhavinaiyaros (Suthep Pasiviko). (2017). Vice President for Academic Affairs Mahamakut Buddhist University. *Interview*. 4 August.

Phra Medheedhammachan (Prasarn Chanthasaro). (2017). Vice President for Public Relations and Propaganda Mahachulalongkorntajavidyalaya University. *Interview*. 8 July.

Phra Methidhammaphorn (Prayun Dhammacitto). (1996). *Thai Sangha Administration*. Bangkok: Printing Co., Ltd..

Phra Pisal Visāro. (2003). *Thai Buddhism in the future outlook from the critical*. Bangkok: Printing House.

Phra Pisal Visāro. (2015). "Reform can not be reformed, do not think of reforming the country. Post Today [online]. Source: http://www.visalo.org/columnInterview/5802 PostToday.html, [2 May 60].

Phra Pisal Visāro. (2017). Abbot of Wat Pasukotao. *Interview* 2 April.

Phra Promghunaporn (P. A. Payutto). (2002). *Development of the religion of the people. No. 23*. Bangkok: Printing Company Limited.

Phra Rajpanyasuthi (Uthai Yanothayo). (2017).. *Interview*. 28 March.

Phra Thepsuthi (Saychon Thanawuththo). (2017). Primate Region 1. *Interview*. 28 March.

Phra Thepsuwanmathi (Suchart Kittipunyo). (2017). Secondary Councilor, *Interview*. 28 March.

Phra ThepwisuththiSophon (Chela techawanto). (2017). Secondary Primate Region 2. *Interview*. 12 March.

PhraTheppariyatisuthi (Worawit). (2002). *The monks and the religious*. Bangkok: MCU Press.

Udomsri, S. (1990). *Thai Sangha Administration*. Bangkok: MCU Press.

Khamwansa, S. (1999). *History of Buddhism in Thailand*. Bangkok: Charan Sanitwong Printing.

Somdet Phramahathirachan (niyom). (1998). Problems, obstacles in the performance of duties of the Preceptor. in *The Seminar Documents*. Bangkok: Department of Religious Affairs.

Wutthanan Kantatien. (2017). Lecturer, Mahidol University. *Interview*. 14 March.

Phra Dhamkittimethi (Kasem Sanyato). (2017). Primate Region 16-17-18 (Dh). *Interview*. 15 August.

Thongprasert, C. (2017). *Interview*. 16 March.

กระบวนการบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล*
The Processes and Stages of Attainment the Four Noble Truth of the Noble Person

[1]สมบูรณ์ ตาสนธิ, พระครูพิพิธสุตาทร, เทพประวิณ จันทร์แรง และ พูนชัย ปันธิยะ
Somboon Tasonthi, Pharkru Piphitsutatorm, Thepprawin Janreang and Poonchai Pantiya
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus.
[1]Corresponding Author Email: sdtasonthi@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาอริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษากระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจของพระอริยบุคคล (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการและขั้นตอนการบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า อริยสัจ หมายถึง ความจริงสากลแท้ไม่เป็นอย่างอื่น 4 ประการ คือ (1) ทุกขอริยสัจ ความจริงที่พระอริยบุคคล รู้ว่าเป็นทุกข์ คือ ขันธ์ 5 สรรพสัตว์ที่เนื่องด้วยขันธ์ 5 อยู่ในภพภูมิไหนก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น (2) สมุทยอริยสัจ ความจริงที่พระอริยะเจ้ารู้ว่า ตัณหาความเพลิดเพลินในทุกข์คือขันธ์ 5 นั่นแหละเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ (3) ทุกขนิโรธอริยสัจ ความจริงที่พระอริยบุคคลเข้าไปรู้ภาวะแห่งการดับทุกข์มีจริง เรียกว่า นิโรธ หรือนิพพาน (4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ความจริงที่พระอริยบุคคลเข้าไปรู้ว่าทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์มีอยู่ด้วยอริยมรรคองค์ 8 ที่เกิดขึ้นพร้อมกันอย่างสมดุล

กระบวนการตรัสรู้คือการบำเพ็ญบารมีของพระสัมมาสัมพุทธต้องครบบารมีครบ 10 ประการ ระยะเวลา 4 อสงไขยเป็นอย่างน้อย แล้วแต่ประเภทแห่งปัญญาธิกะ วิริยาธิกะ สัทธาธิกะ พระปัจเจกพุทธไม่ครบ 10 ประการและระยะเวลาอย่างน้อย 2 อสงไขย ขั้นตอนตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสรู้ปฏิจจมุปปาท ส่วนอริยสาวกกระบวนการก่อนจะเป็นอริยบุคคลต้องผ่านการอบรมบารมีจากอดีตชาติอย่างน้อย 91 กัป และต้องตรัสรู้อริยสัจ 4 จึงจะเปลี่ยนผ่านเป็นพระอริยบุคคลได้

*Received August 5, 2017; Accepted May 11, 2018.

ผลการวิเคราะห์พบว่า กระบวนการนั้นแยกออกเป็น 2 คือ (1) กัปหรือระยะเวลา เป็นไปเพื่อธรรมดาของพระโพธิสัตว์ เช่น ประสูติแล้วเดินได้ 7 ก้าว (2) การสร้างบารมี เป็นไปเพื่อการตรัสรู้ และขั้นตอนของผู้จะตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจโดยพิสดาร 24 ได้แก่ ปฏิจจสมปุปบาทอนุโลม 12 ปฏิจจสมุปบาทปฏิโลม 12 ส่วนพระอริยสาวกตรัสรู้อริยสัจโดยย่อ 4 ได้แก่ อริยสัจ 4

คำสำคัญ: กระบวนการ; อริยสัจ 4; พระอริยบุคคล

Abstract

This research is of three objectives as: 1) to study the Four Noble Truths in the Theravada Buddhist Scriptures 2) to explore the processes and steps of attaining the Noble Truths of the noble person and 3) to conduct an analytical study on the processes and steps of attaining the Four Noble Truths of the noble person.

The results revealed that:- 1) the Noble Truth refers to the four universal truth viz., 1) the Truth of Sufferings or Dkukha Ariyasacca that the Noble One realized that all human beings are suffering with the Five Aggregates, 2) Samudaya Ariyasacca or the Noble Truth of the Condition of the Arising of Suffering that a Noble One realized that the origin of suffering is Taõhà that all human craving for the Five Aggregates, 3) Dudkha Nirodha Ariyasacca – the Noble Truth of the Extinction of Suffering that a Noble One attains the Unconditioned State or Nibbàna and 4) Dukkha-nirodhagàminã pañipadà: the path leading to the cessation of suffering, that a Noble One knows that the Noble Eightfold Paths is the path of purification.

2) Process is to develop the Ten Perfections or virtues practiced by a *Bodhisatta* and one needs to practice for at least four *Asaïkheyya* or incalculable and depending on the type of wisdom, effort and faith. Although, the Paccekabuddha : Individually Enlightened One practiced less than 10 of Perfection for at least two *Asaïkheyya* or incalculable. The process of attaining the Enlightenment of Buddha and Paccekabuddha, they attainted the Pañicca-samuppàda or the Dependent Origination. For the Noble Disciples, they have developed and practiced the ten principal virtues at least ninety eons and require attaining the Four Noble Truths, thus they are called the Noble One.

3) The analysis found that the process was classified into two parts as 1) Kappa or the duration of life is the way of the Bodhisattva such as He was born and walked 7 steps and 2) to observe the Ten Perfections is for achieving the enlightenment. In addition, the process of achieving Enlightenment of the Buddha, He attained the direct Dependent Origination and reverse Dependent Origination and the Noble Disciples achieved the Noble Truth in brief, that is the Four Noble Truth.

Keywords: The Processes; The Four Noble Truth; The Noble Person

บทนำ

คำว่า โลก สำหรับคนทั่วไปอาจเข้าว่า โลกเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์อันเป็นกลไกลหนึ่งของระบบสุริยจักรวาลในสารานุกรมเสรีวิกิพีเดียกล่าว่า โลก (บาลี: loka; อังกฤษ: world) มีความหมายโดยปริยายหมายถึงหมู่มนุษย์รวมทั้งอารยธรรมมนุษย์โดยรวม (https://th.wikipedia.org/wiki/,11/11/2559) โลกในสังคมทั่วไปจึงกล่าวถึงโลกในมิติของวัตถุธรรม ซึ่งไม่เกี่ยวกับสภาพจิตใจ ส่วนในทางพระพุทธศาสนาอธิบายโลกหลายนัยยะ เช่น ขันธโลก (โลกคือขันธ์) ธาตุโลก (โลกคือธาตุ) อายตนโลก (โลกคืออายตนะ) วิปัตติ-ภวโลก วิปัตติสัมภวโลก สัมปัตติภวโลก สัมปัตติสัมภวโลก โลกทางพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง วัตถุธรรมและนามธรรม ซึ่งรวมความหมายกว้างไปถึงนามธรรมด้วย โลกจึงหมายถึงรูปนามก็ดี การเกิดอยู่ในโลกก็ดี ไม่ว่าจะเป็นทุคติภูมิ 4 คือ นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน รวมเรียกว่าโลกิยะ การเกิดในทัศนะทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ว่าจะเป็นภพภูมิสุคติหรือทุคคติก็ตาม วนเวียนอันเป็นโลกิยะอยู่อย่างนี้ จึงมีแต่โทษมีพิษร้ายแรงเหมือนกันหมด จึงเรียกว่า วัฏฏสงสารที่เป็นยาพิษ (Thai Tripitaka 25/38/386) ภพเป็นแดนเกิดแห่งกองทุกข์ (Phra Puttharakkitthera, 2009) ตราบที่สรรพสัตว์ยังเกิดอยู่ต้องตกอยู่สภาพภายใต้อำนาจครอบงำแห่งทุกข์ พุทธองค์จึงสอนแต่เรื่องทุกข์ 4 ประการเท่านั้น ดังที่ตรัสว่า “เราตอบเรื่องทุกข์ เรื่องทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) เรื่องทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) เรื่องทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” (Thai Tripitaka 9/421/184) พระพุทธองค์จึงแสวงหาทางดับทุกข์เสียได้

การรู้อริยสัจ 4 จึงเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา พระบะลังโกฑะ อานันทไมตรีมหาเถระ พระนักปราชญ์ประเทศศรีลังกากล่าวว่า “ศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นต่อเมื่อบุคคลยอมรับว่า ความทุกข์มีอยู่ ไม่ว่าเขาจะเข้าใจความทุกข์ในลักษณะใด ย่อมต้องยอมรับในเบื้องแรกเสียก่อนว่า มีความทุกข์อยู่ในโลกนี้และเพื่อบรรลุความหลุดพ้นจากความทุกข์นี้เอง เขาจึงต้องมีศาสนา นอกจากนั้นเขาควรต้องยอมรับว่า ถ้าหากมีความทุกข์อยู่ในโลกนี้ สิ่งที่เป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้บรรลุซึ่งความสุขได้นั้น ได้แก่ ความไม่รู้แจ้งในความทุกข์ตามความจริง (อวิชชา) หรือความเข้าใจผิดไปว่า ความทุกข์ทั้งปวง หรือบางส่วนของความทุกข์นั้นเป็นความสุข จึงหลงยึดติดอยู่ในความทุกข์ อริยสัจ 4 ถือได้ว่าเป็นเป้าหมายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือของพระพุทธศาสนา ผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในสัจธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ชื่อว่าไม่รู้คำสอนในพระพุทธศาสนาด้วยเหตุนั้น ผู้ที่สนใจใฝ่รู้พระพุทธศาสนา จึงควรศึกษาสัจธรรมทั้ง 4 อย่างละเอียด การศึกษาหลักธรรมนี้จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้แจ้งแท้งตลอดในความจริงต่อไปได้” การที่พระพุทธองค์ตรัสเรื่องการให้ทาน การรักษาศีล ธรรมเทศนาเรื่องอื่นๆ เป็นการแสดงเพื่อให้ปรับจิตใจที่เรียกว่าอนุบุพพิกถาเพื่อให้มีความพร้อม ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลัก พอทรงทราบว่าผู้ฟังทั้งหลายมีจิตอ่อนโยน สะอาดปราศจากนิวรณ์เหมาะแก่การงานแล้ว จิตเบามีสมาธิดีแล้วก็ทรงประกาศอริยสัจ เรื่องอริยสัจนี้เป็นเรื่องหลักที่พระพุทธองค์ทรงประกาศ (Thumthong, 2014)

การเข้าถึงอริยสัจ 4 นอกจากจะดับทุกข์ในโลกได้แล้ว ผู้ที่เข้าถึงอริยสัจชื่อว่าเข้าถึงพระรัตนตรัย ด้วยดังพระบาลีว่า “โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณ์ คโต จตฺตาริ อริยสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ (Pali Tripitaka 25/190/50) แปลว่า ผู้ใดเข้าถึงพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ผู้นั้นย่อมเห็นอริยสัจ 4 ด้วยสัมมาปัญญา ดังนั้น พระพุทธศาสนาหลักธรรมที่สำคัญที่แก้ปัญหาเรื่องทุกข์ ความขัดแย้ง ปัญญา คือ รู้อริยสัจ 4 อริยสัจ 4 จึงเป็นธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบ แล้วพระพุทธองค์นำมาเผยแผ่สอนแก่สรรพสัตว์ ได้แก่ มนุษย์ เทวดา และพรหมให้รู้ตามด้วยหลักจตุอริยสัจจธรรม พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องศึกษา ต้องกำหนดรู้แจ้งตาม ผู้ที่รู้แจ้งตามในจตุสัจจธรรม เรียกว่า อริยสาวก ตามหลักฐานดังกล่าวความเป็นพุทธะก็ดี เป็นอนุพุทธหรืออริยสาวกก็ดี ต้องผ่านขั้นตอนสูงสุดคือตรัสรู้อริยสัจ 4 เท่านั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์อริยสัจ 4 และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอริยสัจจ 4 ได้แก่ ปฏิจจสมุบาท และ ญาณ 3 คือ สัจจญาณ กิจจญาณ กตญาณ รวมถึงกระบวนการและขั้นตอนการบรรลุอริยสัจ 4 ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ (1) อริยสัจ 4 เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา (P.A.Payutto, 1997) และเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา (2) พระพุทธเจ้าทุกพระองค์และพระอริยสาวกต้องตรัสรู้อริยสัจ 4 เหมือนกันทุกพระองค์ทุกรูป จึงจะเป็นพระอริยะบุคคลหรืออริยะเจ้าได้ (3) พุทธกาลผ่านไป 2500 กว่าปี ปัจจุบันยังไม่มีการอธิบายการบรรลุอริยสัจ 4 ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นขั้นตอนและบรรลุธรรมของพระอริยะเจ้าด้วยภาษาและวิธีการที่ง่าย

เมื่อศึกษาและได้คำตอบแล้ว น่าจะเป็นประโยชน์ต่อชาวพุทธและสังคมทั่วไปหันมาศึกษาและปฏิบัติเพื่อจะได้เข้าถึงอริยสัจ 4 ให้ถูกวิธี เมื่อเข้าถึงอริยสัจ 4 ก็ชื่อว่าเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วย สูงสุดคือความเป็นอิสรภาพภายในจิตใจ ที่พ้นจากทุกข์ในการดำรงชีวิตอยู่ในปัจจุบันชาติและทำลายการเกิดรำ่ไปเสียได้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาอริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจของพระอริยบุคคล และวิเคราะห์กระบวนการและขั้นตอนการบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งขอบเขตการวิจัย ออกเป็น 2 ด้าน คือ (1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจ เรื่องอริยสัจ 4 ความเกี่ยวข้องระหว่างอริยสัจ 4 กับปฏิจจสมุปบาทและญาณทั้ง 3 ได้แก่ สัจจญาณ กิจจญาณ กตญาณ และกระบวนการขั้นตอนตรัสรู้อริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธ-ศาสนากล่าวไว้อย่างไร (2) ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และเอกสารขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์

อรรถกถา (commentary) เช่น เปฏโกปเทสปกรณ์ วิสุทธิมรรค เนตติปกรณ์ อภิธัมมัตถสังคหะ วิมุตติมรรค พจนานุกรมบาลี เช่น อภิธานัปปทีปิกา ธาตุมาลา เป็นต้น และตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนาอื่นๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ (1) ศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2500 และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 (2) ศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานจากเอกสารระดับทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีและภาษไทย เช่น เปฏโกปเทสปกรณ์ เนตติปกรณ์ วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค อภิธัมมัตถสังคหะ ปรมัตถทีปนี เป็นต้น พจนานุกรมคัมภีร์บาลีและฉบับภาษาไทย และตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งหนังสือ บทความ เอกสารงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง (3) การวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของ Content analysis และ Descriptive analysis จากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิในบทที่ 1 2 และ 3 (4) การสังเคราะห์ข้อมูล งานเขียนนิพนธ์ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์และเอกสารต่างๆ จากทุกบท (5) เรียบเรียงเนื้อหาของแต่ละบทๆ ให้สอดคล้องกัน (6) สรุปผลการศึกษาโดยเขียนรายงานในรูปแบบพรรณนา (Description) นำเสนอผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1) อริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า อริยสัจ 4 นั้นเป็นความสำคัญสูงที่สุดของพระพุทธศาสนา หรือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่จะผ่านความเป็นปุถุชน ข้ามไปสู่พระอริยะเจ้า ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ หรือ เกิดความตระหนักอย่างซาบซึ้งธรรมทั้ง 4 ประการนี้ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน อนาคตก็ต้องตรัสรู้อริยสัจ 4 เหมือนกันหมดทุกพระองค์ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตกาลได้ตรัสรู้อริยสัจ 4 ประการตามความเป็นจริง แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาลจักตรัสรู้อริยสัจ 4 ประการตามความเป็นจริง แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในปัจจุบันกาลย่อมตรัสรู้อริยสัจ 4 ประการตามความเป็นจริงเช่นเดียวกัน” (Thai Tripitaka 19/1094/607-608)

พระพุทธโฆสมหาเถระกล่าวว่า อริยะ หากหมายถึง บุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า ปัจเจกพุทธเจ้า และพุทธสาวกเท่านั้น ส่วนคำว่า “สัจจะ” มีความหมายไว้ 7 ประการ คือ (1) สภาพที่ไม่เพี้ยน (วิปัลลาส) เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ (โลภะ) เป็นเหตุ (2) สภาพเกี่ยวด้วยสัจจ 4 ประการ (3) สภาพที่ทำลายทุกข์ (4) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทำลายกิเลสหรือมรรคญาณและผลญาณเป็นความจริงของพระพุทธเจ้าเท่านั้น (5) จริงแท้ หรือ ตถตา (6) ไม่เป็นเท็จ หรือ อวิตถา (7) ไม่เป็นอย่างอื่น (Phra Buddhakosajarn, 2005) พระ

อุปติสสเถระให้ความหมายว่า สัจจะที่ปฏิบัติโดยพระอริยบุคคล ชื่อว่า อริยสัจ (สัจจะของพระอริยบุคคล) และพระอริยบุคคลพึงรู้แจ้งอริยสัจทั้ง 4 (Phraauppatisasathera, 2016).)

จากรูปวิเคราะห์ของนักปราชญ์พุทธศาสนาและด้านบาลีไวยากรณ์ คำว่า อริยสัจจะ สรุปแปลว่า ธรรมชาติที่มีสภาพของตนเอง คือ จริง แท้ ไม่แปรผัน ไม่เป็นอย่างอื่น ที่ผู้อบรมบารมี (นับแสนกัป) มีพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเท่านั้นที่มีปัญญาขั้นสูงสุดเข้าไปรู้ได้

ในอริยสัจ 4 นั้น ทุกขอริยสัจจะ มีลักษณะแห่งทุกขสัจจะไว้ว่า พาธนลกฺขณํ ทุกฺขสจฺจํ สนฺตาปนรสํ ปวตฺติปจฺจุปฏฺฐานํ (Phra Buddhakosajarn, 2005) แปลว่า ทุกขสัจจะ มีความเบียดเบียนเป็นลักษณะ มีหน้าที่ทำให้เร่าร้อน มีการเกิดร่ำไปเป็นผล อีกอย่างหนึ่ง ทุกข์ มีลักษณะปวตฺติ คือ หมุนไป หรือเป็นสังขตะ ดังนั้น ทุกขสัจจะ ผู้วิจัยจึงแปลว่า รูปนามขันธ์ 5 อันเกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตะ) เป็นของว่างเปล่า มีสภาพบีบคั้น กดดันซึ่งกันและกัน เป็นความจริงที่ไม่เป็นอย่างอื่นเป็นของสาธารณสากลแก่สรรพสัตว์ และคำว่า ทุกขอริยสัจจะ จึงหมายถึง บุคคลที่มีปัญญาเข้าไปรู้ว่า รูปนามขันธ์ 5 อันเกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตะ) เป็นของว่างเปล่า มีสภาพบีบคั้น กดดันซึ่งกันและกันให้แตกดับ เป็นความจริงที่ไม่เป็นอย่างอื่นเป็นของสาธารณสากลแก่สรรพสัตว์

สมุทยอริยสัจจะ คำว่า “สมุทยสัจจะ” ประกอบศัพท์ 2 ส่วน คือ สมุทย + สัจจะ สมุทย มีรูปวิเคราะห์ว่า สห อวยเวน อุทยตีติ สมุทโย แปลว่า หมู่ที่เกิดพร้อมกับส่วนร่วมกัน ชื่อว่า สมุทัย (Mokhakhalanlannathera, 1999) สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้ต้องปฏิสนธิ (ทุกข์) หรือ สาเหตุที่ประมวลพัวพันดึงภพชาติมาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่ร่ำไป ได้แก่ ตัณหาหรือโลภะ พระผู้มีพระภาคจึงได้รับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด 2 อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ (1) กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชนไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (2) อัตตกิลมถานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (Thai Tripitaka 4/13/20) ความพอใจ ความอาลัย ความยินดี ความหมกมุ่นฝังใจในอุปาทานขันธ์ 5 ประการนี้ ชื่อว่าทุกขสมุทัย (Thai Tripitaka 12/306/338)

สมุทยสัจจะ จึงแปลว่า ความจริงที่ไม่แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น เป็นความจริงสาธารณสากลว่า ตัณหานั่นแหละเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องปฏิสนธิ (ทุกข์) หรือ สาเหตุที่ประมวลพัวพันดึงภพชาติมาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่ร่ำไป ความจริงอย่างนี้จะมีคนรู้ก็ตาม ไม่รู้ก็ตามก็คงเป็นอยู่อย่างนี้ สมุทยอริยสัจจ จึงหมายถึง บุคคลผู้มีปัญญารู้ความจริงแห่งชีวิตที่ไม่แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น เป็นความจริงสาธารณสากลว่า ตัณหานั่นแหละเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องปฏิสนธิ (ทุกข์) หรือ สาเหตุที่ประมวลพัวพันดึงภพชาติมาให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่ร่ำไป และเป็นธรรมที่ต้องละ

นิโรธสัจจะ หมายถึง ความจริงสากลมีอยู่ ได้แก่ภาวะที่หมดจากกิเลส นิโรธสัจจะมีลักษณะนิวัตติ คือ ย้อนกลับ เป็น อสังขตะ การกำจัดความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ การละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในอุปาทานขันธ์ 5 ประการ นี้ชื่อว่า ทุกขนิโรธ (Thai Tripitaka12/306/338) พระสารีบุตรสรุปนิโรธสัจจะ ไว้ว่า นิโรธสฺส นิสฺสรณฏฺโ วิเวกฏฺโ อสงฺขตฏฺโ อมตฏฺโ สจฺฉิกิริยฏฺโ (Pali Tripitaka31/108/122) แปลว่า สภาวะที่เป็นเครื่องสลัดออก สภาวะที่เป็นวิเวก สภาวะที่เป็น อสังขตะ สภาวะที่เป็นอมตะ สภาวะที่ควรทำให้แจ้งแห่งนิโรธ (Thai Tripitaka 31/108/169) แนวคิดของพระเรรุกาเนเถระ กล่าวถึงนิโรธสัจจะไว้ 2 ประเด็น คือ (1) ดับตัณหาอย่างสิ้นเชิง (2) เมื่อดับตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดภพชาติ ภพชาติในอนาคตก็ดับ นิโรธ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า นิพพาน นิโรธสัจจะ คือ นิพพานที่สลัดจากทุกขสัจจะ และสุมทยสัจจะ อย่างสิ้นเชิง เป็นความจริงที่มีอยู่ โดยมี 2 ประเภท คือ นิโรธสัจจะที่ปรากฏแก่ญาณแห่งพระอริยบุคคล เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน นิพพานเช่นนี้คือปัญญาที่เกิดกับพระอริยบุคคลอย่างสมบูรณ์ที่สุด และ นิโรธสัจจะที่ดับกิเลสและขันธ์ 5 อย่างสิ้นเชิงเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพาน นิโรธสัจจะที่ปรากฏแก่ปัญญาของพระอริยบุคคล เรียกว่า นิโรธอริยสัจ

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายอริยมรรคว่า “กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺธงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต อริยํ อฏฺธงฺคิกํ มคฺคํ พหุลีกโรนฺโต วมเตว ปาปเก อกุสเล ธมฺเม โน ปจฺจาวมติ (Pali Tripitaka19/297/73) . แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มากย่อมคายบาปอกุศลธรรมออกอย่างเดียว ไม่ให้กลับมา”(Thai Tripitaka (ไทย) 19/ 297/ 83) พระสารีบุตรกล่าวสภาพแห่งมรรคว่า “มคฺคสฺส นิยฺยานฏฺโ เหตฺวฏฺโ ทสฺสนฏฺโ อาธิปเตยฺยฏฺโ ภาวนฏฺโ” แปลว่า สภาวะที่นำออก สภาวะที่เป็นเหตุ สภาวะที่เห็น สภาวะที่เป็นใหญ่ สภาวะที่ควรเจริญแห่งมรรค (Thai Tripitaka31/109/169) องค์มรรคแต่ละข้อมีสภาพหรือคุณสมบัติ ดังนี้ (1) สัมมาทิฏฐิ หมายถึงเห็นอริยสัจ 4 เห็นไตรลักษณ์และเห็นปฏิจจสมุปบาท (2) สัมมาสังกัปปะ หมายถึงความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม ความนึกคิดปลอดจากพยาบาท และความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน (3) สัมมาวาจา หมายถึงพูดคำสัตย์ พูดไม่ส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน พูดสิ่งมีสาระ (4) สัมมากัมมันตะ หมายถึงไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม (5) สัมมาอาชีวะ หมายถึงเว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาอาชีพ (6) สัมมาวายามะ หมายถึงเพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิด เพียรรักษาความดีไว้ (7) สัมมาสติ หมายถึงพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม (8) สัมมาสมาธิ หมายถึงฌาน 4 (Thai Tripitaka 10/329/214.) มรรคที่จะเป็นองค์อริยมรรคนั้น ต้องเป็นมัคคสมังคีหรือสามัคคีมรรค หรือ อัฏฐังคิกมัคค์ หรือ อัษฎางคิกมรรค พระฎีกาจารย์อธิบายมรรคว่า “เป็นที่ประชุมแห่งโพธิปักขิยธรรมทั้งปวง ประดุจมหาสมุทรอันเป็นที่ประชุมแห่งแม่น้ำทั้งปวง แม่น้ำน้อยใหญ่ในโลกธาตุนี้ ย่อมมีกระแสอันใหญ่ไหลหลั่งถั่งไปสู่มหาสมุทรทั้งสิ้น จะพ้นจากมหาสมุทรนั้นหามิได้ ฉันใด อัษฎางคิกมรรคนี้เป็นยานอันอุดมเป็นที่ประชุมแห่งโพธิปักขิยธรรมทั้งปวง

2) กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล

กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล ผู้วิจัยได้แบ่งวลีในประโยคนี้ออกเป็น 2 วลี คือ (1) กระบวนการ หมายถึง การสะสมบารมีของพระสาวกโพธิสัตว์ ในอดีตชาตินับจำนวนประมาณ 91 กัปเป็นอย่างน้อย (Thai Tripitaka 32/บทนำ/97) และการสะสมบารมีขอบพระโพธิสัตว์ประเภทพุทธ ได้แก่ ปัจเจกพุทธและสัมมาสัมพุทธ (2) ขั้นตอน หมายถึง เหตุ ปัจจัย ที่จะส่งผลต่อการบรรลุมรรค ผล นิพพานขณะปัจจุบัน พระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้สรุปไว้มี 2 ประเภท คือ (1) พุทโธ พระพุทธเจ้า ได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า (2) อนุพุทโธ หรือ อริยสาวโก (Phramahakadjayathera, 2016) ได้แก่ พระอริยบุคคล 4 จำพวก คือ พระโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์ รวมแล้วมี 6 บุคคล คือ (1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า(2) พระปัจเจกพุทธเจ้า (3) พระโสดาบัน (4) พระสกทาคามี (5) พระอนาคามี (6) พระอรหันต์ พระอริยบุคคลทั้ง 6 ประเภทนี้ ย่อมมีกระบวนการ ขั้นตอน และผลแห่งการตรัสรู้ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พระโพธิสัตว์จะต้องมีอุปนิสัยอยู่ในขันธ์สันดานด้วยการสะสมบารมีอยู่อย่างต่อเนื่อง คำว่า บารมี ภาษาบาลีว่า ปารมี (Phraakkawangsathera, 2014) หมายถึง บุคคลที่มุ่งหน้าไปสู่นิพพานอันประเสริฐด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา หรือบารมี 10 ประการ (Phra Buddhakosajarn, 2005) บุคคลเช่นนี้เรียกว่า พระโพธิสัตว์

กระบวนการก่อนที่จะตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก เรียกอีกอย่างว่า อธิคมนิทาน (Phra Buddhakosajarn, 2005) สาเหตุแห่งการตรัสรู้ พระองค์นั้นต้องบำเพ็ญบารมีนับไม่ได้ เรียกว่า อสงไขย การบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ไม่เหมือนกัน บุคคลที่บำเพ็ญบารมีก่อนจะเป็นพระพุทธเจ้าเรียกว่า พระโพธิสัตว์ประเภทบรมโพธิสัตว์เจ้า ก่อนที่จะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณนั้น พระโพธิสัตว์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้า ได้เตรียมการสะสมบารมีเพื่อที่จักได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พุทธโฆสมหาเถระ, 2554) นั้นมี 3 ระดับ คือ (1) บารมี 10 ประเภท (2) อุปบารมี 10 ประเภท (3) ปรมัตถบารมี 10 เช่น ทาน มี 3 ระดับ จากหยาบไปหาประณีตหรือสูงสุด ระดับที่ 1 การบริจาคสิ่งของภายนอกเป็นทานบารมี ระดับที่ 2 การบริจาคอวัยวะเป็นทานอุปบารมี ระดับที่ 3 การบริจาคชีวิตเป็นทานปรมัตถบารมี

(2) สาวกบารมี คือ การบำเพ็ญความเพียรเพื่อที่จะตรัสรู้ตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สาวกบารมี มี 3 ประเภท

การบำเพ็ญบารมีของพระสาวกนั้นมี 3 ประเภท คือ

(2.1) อัครสาวกบารมี หมายถึง ผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวง ได้แก่ พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ใช้ระยะเวลา 1 อสงไขย 100,000 กัป

(2.2) มหาสาวกบารมี หมายถึงสาวกผู้ใหญ่ ได้แก่ อสีติมหาสาวก 80 รูป ต้องบำเพ็ญเพียรระยะเวลาอย่างน้อย 100,000 กัปขึ้นไป

(2.3) ปกติสาวกบารมี สาวกทั่วไปนอกจากอัครสาวกและมหาสาวก ต้องบำเพ็ญเพียรระยะเวลาแสนกัปลงมา อย่างต่ำ 91 กัป ส่วนใหญ่จะเป็น 100 กัป หรือ 1,000 กัป (ขุ.อป. (ไทย) 32/บทนำ/97)

ดังนั้น กระบวนการการก่อนที่จะตรัสรู้อริยธรรมนั้น พระโพธิสัตว์ประเภทพระพุทธสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องบำเพ็ญบารมี 30 ทัศ ระยะเวลา 4 อสงไขยแสนมหากัปเป็นอย่างน้อย พระโพธิสัตว์ประเภทพระปัจเจกพุทธเจ้าต้องบำเพ็ญบารมี 2 อสงไขยเป็นอย่างน้อย ส่วนสาวกบารมีต้องบำเพ็ญบารมี 91 กัปเป็นอย่างน้อย

การตรัสรู้ของพระสัมมสัมพุทธเจ้า ก่อนที่พระบรมโพธิสัตว์เจ้าจะบรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกองค์ต้องมีการตรัสรู้ธรรม 3 ขั้นญาณคือ (1) ปฐมยาม ก็ทรงได้บุพเพนิวาสานุสสติญาณ (2) มัชฌิมยาม ก็ทรงชำระทิพยจักขุญาณ ได้แก่จุตุปปาตญาณ (3) ปัจฉิมยาม ก็ทรงหยั่งพระญาณลงในปฏิจจสมุปบาท ทรงพิจารณาวัฏฏะและวิวัฏฏะ พออรุณอุทัยก็ทรงเป็นพระพุทธเจ้า (Thai Tripitaka 12/212-214/222-223) ญาณที่เข้าไปรู้ในปฏิจสมุปบาท คือ อาสวักขยญาณ คือ ละอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดก็ขึ้น ดังพระบาลีว่า “อวิชฺชา ปหีนา โหติ วิชฺชา อุปฺปนฺนา” (Thai Tripitaka16/1/80) ในการตรัสรู้ในการทำให้อาสวะให้สิ้นนั้นทรงตรัสรู้ปฏิจจสมุปบาทโดยอนุโลม 1 รอบ และปฏิโลม 1 รอบ แล้วจึงสำเร็จอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ หลังจากตรัสรู้แล้ว ทรงเกิดความดำริขึ้นในพระทัยว่า “ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีตไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้ สำหรับหมู่ประชาผู้รื่นรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย เพลิดเพลินในอาลัย ฐานะอันนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือหลักอิทัปปัจจยตา หลักปฏิจจสมุปบาท (Thai Tripitaka 4/7-9/7)

ส่วนขั้นตอนคือขณะที่จะบรรลุเป็นพระอริยบุคคลประเภทสาวกนั้น ต้องปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องเริ่มต้นจากกุศลอันเป็นโลกิยะหรือโพธิปักขิยธรรมอันเป็นโลกิยะก่อน แต่โพธิปักขิยธรรมนั้นเป็นนามธรรมหรือนามขันธ์อย่างเดียว การปฏิบัตินั้นจะต้องประกอบในส่วนของรูปขันธ์และหลักการปฏิบัติด้วย พระพุทธองค์จึงได้อัณณกปฏิปทาธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อปฏิบัติไม่ผิด ไม่เป็นสองแง่ เป็นเอกภาพ มีเป้าหมายเพื่อมรรค ผล นิพพานมีอยู่ 3 ประการ คือ (1) มีสติคุ้มครองทวารในอินทรีย์ (อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร/โพธิปักขิยธรรมอันเป็นโลกิยะและสูงสุดคือโลกุตตรมรรคอันทำงานร่วมกับรูปขันธ์) (2) รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร (โภชเน มตฺตญฺญู/หลักการปฏิบัติ) (3) ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอยู่เนืองๆ (ชาคริยํ อนุยุตฺโต/โพธิปักขิยธรรมอันเป็นโลกิยะและสูงสุดคือโลกุตตรมรรคอันทำงานร่วมกับรูปขันธ์) บุคคลที่จะเจริญจตุสัจจกัมมัฏฐานภาวนานั้นต้องไม่เป็นอภัพพบุคคคล คือ บุคคลที่ไม่เหมาะแก่การบรรลุธรรมมีดังนี้ บุคคลผู้ประกอบด้วยเครื่องกั้นคือกรรม เครื่องกั้นคือกิเลส เครื่องกั้นคือวิบาก เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ มีปัญญาทราม โง่เขลา ไม่ควรหยั่งลงสู่นิยาม (มรรค) ที่ถูกต้องในกุศลธรรมทั้งหลาย บุคคลเหล่านี้เรียกว่า ผู้เป็นอภัพพาคมนะ (Thai Tripitaka 36/12/153) ขณะเดียวกันกัลยาณปุถุชนนั้นต้องเป็นปฏิสนธิด้วยไตรเหตุ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ (ปัญญา) และเป็นภัพพบุคคล ผู้เหมาะแก่การตรัสรู้ธรรม (ตรงข้ามกับอภัพพบุคคล)

ขั้นตอนการตรัสรู้อริยสัจ 4 ของพระอริยสาวก การเจริญจตุสัจจกัมมัฏฐาน ต้องอยู่ในวิปัสสนาภูมิหมวดใดหมวดหนึ่งในวิปัสสนาภูมิ 6 ได้แก่ ขันธ์ 5 หรือ อายตน 12 หรือ ธาตุ 18 หรือ อินทรีย์ 22 โดย

ความเป็นไตรลักษณ์ เมื่อนำเอาขันธ์ 5 เป็นต้น มาพิจารณา โดยความเป็นไตรลักษณ์แล้ว ก่อนที่โสดาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ปฏิบัติต้องมีคุณสมบัติพร้อม 4 ประการ คือ (1) สัปปุริสสังเสวะ การคบหาสัตบุรุษคือพระอริยบุคคล (2) สัทธัมมัสสวนะ การฟังพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า (3) โยนิโส-มนสิการ การมนสิการโดยแยบคายในไตรลักษณ์ (4) ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ ปฏิบัติ ข้อปฏิบัติอันมีในส่วนเบื้องต้น อันเป็นธรรมเพื่อสอดคล้องโลกุตตรธรรม (Thai Tripitaka11/311/286)

ขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้นนั้น พระสารีบุตรกล่าวถึงมรรคญาณทั้ง 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหันตมรรค มีสภาพ และหน้าที่ดังนี้ มคฺคสฺส นิยฺยานฏฺโ เหตฏฺโ ทสฺสนฏฺโ อาธิปเตยฺยฏฺโ ภาวนฏฺโ (PaliTripitaka 31/108/122) แปลว่า สภาวะที่นำออก สภาวะที่เป็นเหตุ สภาวะที่เห็น สภาวะที่เป็นใหญ่ สภาวะที่ควรเจริญแห่งมรรค (Thai Tripitaka31/108/169) อีกประการหนึ่งมรรคสัจจะมีลักษณะนิวัตตนะคือเหตุให้ย้อนกลับ เป็นทสฺสนะ ความเห็นจริง (Phra Buddhakosajarn, 1996) ดังนั้น พระอริยบุคคลต้องภาวนารู้ในขันธ์ 5 เป็นต้นโดยความเป็นทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคเป็นอารมณ์ประกอบเนืองๆ ในจตุสัจจกัมมัฏฐานภาวนา เมื่อมัคคญาณเกิดขึ้น 1 ขณะจิต ย่อมทำหน้าที่พร้อมกันทีเดียว 5 ประการ คือ (1) ญาณทัสสน เห็นแจ้งในจตุสัจจธรรม (2) ทำลายกิเลส (3) สัมผัสพระนิพพาน ไม่หวนกลับมาเกิดอีก (4) เข้าสู่ความเป็นอริยบุคคลหรืออริยโคตรโดยสมบูรณ์ (5) ปิดประตูแห่งอบายได้โดยเด็ดขาด พระอริยบุคคลที่เป็นประเภทสาวกต้องผ่านการบวนการรู้เหตุรู้ผล (อริยสัจ 4) อย่างลึกซึ้งขั้นนี้ทุกรูปทุกองค์

3) วิเคราะห์กระบวนการและขั้นตอนการบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล

สัจจะธรรมที่พระพุทธองค์เข้าถึงด้วยพระองค์เองจึงเรียกตรัสบอกอุทานแก่พระองค์เองครั้งแรกยังไม่มีชื่อเรียก ต่อมาเรียกชื่อว่าอริยสัจจะๆ มี 2 ชุด คือ (1) สำหรับพระพุทธเจ้า ซึ่งอริยสัจจะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้ามี 24 คือ องค์ปฏิจจสมุปบาทสายเกิดคือ อุปปาทวาระ 12 สายดับคือนิโรธวาระ 12 (2) สำหรับพระอริยสาวก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังตรัสรู้แล้วได้เสวยวิมุตติสุขใช้เวลา 5 สัปดาห์ (Thai Tripitaka 4/1-7/1-8) แล้วได้ค้นพบอริยสัจจะ สำหรับนำไปสอนผู้อื่นให้รู้ตามอนุพุทธะ) จึงได้ตรัสรู้สูตรใหม่ขึ้นมา แล้วทรงนำมาสอนปัญจวัคคีย์ครั้งแรก เรียกว่า จตุสัจจะ หรืออริยสัจ 4 ดังนั้น อริยสัจโดยพิสดารจึงมี 24 เป็นอริยสัจของพระพุทธเจ้า อริยสัจโดยย่อที่พระพุทธเจ้าแสดง เป็นอริยสัจของพระอริยสาวก ดังที่พระพุทธองค์นำมาแสดงแล้วแก่อัญญโกณฑัญญะ รู้สัจจะธรรม 4 ประการขึ้นมา (ทิฏฐิธมฺโม) พร้อมกับเท้ามหาพรหมจำนวนประมาณ 18 โกฏิ ทั่ว 10,000 โลกธาตุ อันเป็นพุทธเขตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็บรรลุอรหันต์ไปด้วย สัจจธรรมที่มีผู้เห็น รู้ 4 ประการนี้ จึงกลายเป็น จตุอริยสัจจะ แปลว่า ความจริงสากล 4 ประการ ที่มีผู้เข้าไปรับรู้แล้วเปลี่ยนบุคคลหนึ่งยกระดับจิตไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง หรือจากปุถุชนไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคล แต่กว่าจะมารับรู้เข้าใจสัจจธรรมทั้ง 4 ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม หลักธรรมที่จะเข้าไปรู้จตุสัจจธรรม มีทั้งหมด 7 หมวด รวมแล้วมี 37 ประการ กระบวนการตรัสรู้นั้นพระสัมมาสัมพุทธะต้องผ่านการบำเพ็ญบารมีมาอย่างน้อย 4 อสงไขย พระปัจเจกพุทธเจ้า

2 อสงไขย พระอริยสาวก อย่างน้อย 91 กัป ถึงจะตรัสรู้อริยสัจได้ อริยสัจ 4 จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากปุถุชนไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลหรืออริยสาวกได้ โดยพระอริยบุคคลที่เป็นประเภทอริยสาวกทุกท่านต้องผ่านกระบวรการเรียนรู้ โดยผ่านการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนพระปัจจเจกพุทธเจ้าไม่สามารถจะเข้าใจได้ เพราะผู้ที่ตรัสรู้อริยสัจ 4 ต้องสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ พระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจพิสดาร 24 เท่านั้น เมื่อบุคคลรู้จตุสัจจธรรม 3 รอบ และอาการทั้ง 12 นิโรธหรือนิพพานก็ปรากฏ คือภาวะแห่งปัญญาที่เห็นโทษแห่งทุกข์ในวัฏฏะและเหตุแห่งทุกข์ในวัฏฏะเกิดจากอวิชชาและโมหะนั่นเอง เมื่อเข้าไปรู้แล้วสว่างแล้ว จิตหลุดพ้น เป็นอิสระจากโลกทั้ง 3 คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก นั่นแหละเรียนว่า อรหัตตะ หรือ จิตเข้ารู้ในอวิชชาเข้าสู่อมตนิพพาน ตลอดไป ดังนั้น กระบวนการนั้นแยกออกเป็น 2 คือ (1) กัปหรือระยะเวลา เป็นไปเพื่อธรรมดาของพระโพธิสัตว์ เช่น ประสูติแล้วเดินได้ 7 ก้าว (2) การสร้างบารมี เป็นไปเพื่อการตรัสรู้ และขั้นตอนของผู้จะตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทรงตรัสรู้อริยสัจโดยพิสดาร 24 ได้แก่ ปฏิจจสมุปปบาทอนุโลม 12 ปฏิจจสมุปบาทปฏิโลม 12 ส่วนพระอริยสาวกตรัสรู้อริยสัจโดยย่อ 4 ได้แก่ อริยสัจ 4

สรุป

การตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้าต้องอาศัยอินทรีย์ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา อย่างต่อเนื่องนับภพ นับชาติอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตชาติ จนถึงปัจจุบันชาติ และต้องกระทำต่อไปจนลมหายใจสุดท้ายเพื่อมรรค ผล นิพพาน ผู้วิจัยเห็นความสำคัญแห่งพระปริยัติธรรม คือ การศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระปริยัติธรรมประดุจดังแผนที่เดินทาง หรือประดุจดังป้ายบอกเส้นทางกับผู้หลงทางส่วนข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป งานวิจัยครั้งนี้เน้นเรื่องกระบวนการสะสมบารมีในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ ขั้นตอนเน้นไปที่ขณะจิตไปรับอารมณ์อริยสัจจะ งานวิจัยครั้งนี้นับว่ายังไม่สมบูรณ์รอบด้านยังไม่สมบูรณ์ในขั้นตอนขณะเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในรูปแบบใดเพื่อให้อริยสัจจะอารมณ์เกิดขึ้นเหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ

References

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Pali Tripitaka.* Bangkok: MCU Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *ThaiTripitaka.* Bangkok: MCU Press.

Phra Puttharakkitthera, (2009). *Shinalungkar*, Phra Kunthasaraphiwong translator and describe, Bangkok: Prayounrsanthaikarnpim.

Phra Rerukane Junthavimolthera. (2011). *Noble Truth 4***.** Bangkok: Janpen.

Thumthong, S. (2014). *Noble Truth 4.* Bangkok: Phappim

P.A. Payutto. (1997). *Jarikboon – Jarikdharm*. (6th ed.). Bangkok: Sahathammika.

Phra Buddhakosajarn. (2005) *Wisuthimurk***.** Somdetphrabuddajarn (Ard Arsaphamahathera) translator and edited. (6th ed.). Taiwan: R.O.C.

Buddhakosajarn. (1996). *Wisuthimurkpakorn.* Bangkok: Winyan.

Phraauppatisasathera. (2016). *Wisuthimurk*. (8th ed.). Bangkok: MCU Press.

Mokhakhalanlannathera, (1999). *Khąmpḥee Aphithanwannana*.Phramahasomphong Muthito translator. Bangkok: Thammsapha.

Phardthera. (1987). *Dikathammacąkkąppawąttanasutra*. Naka Pratheep tranastor. Bangkok: Winyan.

Phramahakadjayathera. (2016). *Padgopathedpakorn*. Bhoomi Bhikkhu Foundation translator. Bangkok: Bhoomi Bhikkhu Foundation.

Phraakkawangsathera. (2014). *Saththanethithatumala*. Bangkok: Prayoonshanthaikanpim.

ธรรมจักษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท*
Dhammacakkhu In Theravada Buddhism

มณีรัตน์ ตั้งฐานทรัพย์
Maneerat Tangthansup
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email : mcumaneerattang@gmail.com

บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า จากคำสอนของพระพุทธเจ้า “ธรรมจักษุ” มิใช่การบรรลุธรรมเพียงระดับโสดาบันเท่านั้น แต่เป็นการบรรลุธรรมที่มีขอบเขตครอบคลุมไปถึงระดับสกทาคามี ระดับอนาคามี และระดับอรหันต์ ธรรมจักษุเป็นการเกิดจักษุ หรือ ดวงตาเห็นธรรม คือ ตาปัญญาใน “มรรค 4” และ “ผล 4” เป็นการเห็นแจ้ง “ธรรม” ทั้งใน “โลกียธรรม” และ “โลกุตตรธรรม” เกิดญาณทัสสนะในการตัดสังโยชน์ เพราะรู้เห็นตามเป็นจริงใน“อริยสัจ 4” อย่างหมดจด เมื่อเกิดปัญญาจักษุ จิตจะมีความบริสุทธิ์จากมลทิน มีทัศนวิสัยที่ชัดเจน เปี่ยมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น รู้ชัดในเหตุเกิดดับ (ปฏิจจสมุปบาท) ถึงความเป็นผู้แกล้วกล้าเพราะสามารถขจัดอวิชชาด้วยปัญญาได้สำเร็จ

การปฏิบัติเพื่อให้ได้ธรรมจักษุนั้น เป็นการอบรมจิตด้วยการเลือกปฏิบัติในธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใน 7 กลุ่ม ของหมวดธรรมโพธิปักขิยธรรม อันเป็นหมวดธรรมที่มีพลานุภาพที่ยิ่งใหญ่และมีคุณลักษณะที่น่าอัศจรรย์ ประกอบกับการเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาควบคู่กัน ตามแนวทางของสติปัฏฐาน 4 โดยการอาศัยหลักของปัญญา 3 และโสตาปัตติยังคะ สนับสนุนให้การปฏิบัติเกิดพัฒนาการที่ถูกทางและราบรื่น เมื่อบุคคลเกิดธรรมจักษุ จะเกิดการครบองค์แห่งโพธิปักขิยธรรม ทั้ง 7 กลุ่มธรรมขึ้น เกิดการครบองค์แห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ มีความบริสุทธิ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ได้แก่ สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ และทิฏฐิวิสุทธิ เกิดการบรรลุธรรมจักษุในระดับใดระดับหนึ่งของมรรค 4 และผล 4

*Received January 25, 2017; Accepted June 22, 2018.

ในการศึกษาธรรมจักษุกับปรากฏการณ์ในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา 2 วิธี คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการค้นคว้าข้อมูล โดยศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์อัน หมายถึง ความเข้าใจในธรรมจักษุ การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ พบว่า ในด้านความเข้าใจความหมายของธรรมจักษุในสังคมไทยปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง อย่างไรก็ดี ในด้านการปฏิบัติ พบว่า ปัจจุบันสังคมไทยมีความสนใจที่จะเข้าปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนากันมากขึ้น ระยะเวลาการปฏิบัติที่ต่อเนื่องเหมาะสมมีความสำคัญในการเอื้ออำนวยให้เกิดความก้าวหน้าในการปฏิบัติมากกว่าการปฏิบัติในระยะสั้น ปัจจุบันในสังคมไทยมีรูปแบบการสอนสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาโดยหลัก 7 รูปแบบ โดยทั้ง 7 รูปแบบต่างล้วนปฏิบัติตามแนวหลักสติปัฏฐาน 4 เน้นตามหลักการสิกขา 3 เพื่อให้เกิดอธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เพื่อไปสู่เป้าหมายการหลุดพ้นจากกิเลส คือ นิพพาน ตามหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งทำให้มีทางเลือกในการปฏิบัติที่หลากหลาย สามารถเลือกรูปแบบที่ถูกจริตเป็นหลักในการปฏิบัติให้กับตนเองได้

คำสำคัญ: ธรรมจักษุ; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research entitled 'Dhammacakkhu in Theravada Buddhism' has three objectives: 1) to study the concept of Dhammacakkhu in Theravada Buddhism, 2) to study the practice conducive to gain Dhammacakkhu in Theravada Buddhism, and 3) to analyze Dhammacakkhu and Phenomena in Thai society. This is mixed methods research, documentary and in-depth interview.

From the studies, it was found that according to Buddha Teachings, Dhammacakkhu was not scoped only stage of Sotapanna, but covered to stages of Sakadagami, Anāgāmi, and Arahat. There were four levels of Dhammacakkhu which called 4 Magga-s and 4 Phala-s. Dhammacakkhu meant Wisdom Eye which realiazed insight knowledge of Dhamma both Worldly-Dhamma (Lokiya-Dhamma) and Supramundane-Dhamma (Lokuttara-Dhamma). One who gains Dhammacakkhu will obtain purity of knowledge and vision giving rise to cutting off Sañyojana (fetters or bondages) through perfect understanding of four noble truths for three rounds and twelvefold circle; it basically means knowledge of Ariyasacca (the four noble truths). When arising of Wisdom Eye, mind would be absolutely purified from defilements, had clearly vision, had strong potential to develop to higher level, fully understood the Dependent Origination (Paṭicca-samuppāda) and being a brave conquered one as he achieved using wisdom to abandon ignorance.

With respect to the practice leading to gain Dhammacakkhu, one can select any Dhamma out of 7 sets of enlightenment (Bodhipakkhiya-dhamma) for one's practice wherein the strong and miracle power such Dhamma contains; it consists in Samatha-bhă vană (the tranquility development) and Vipassană-bhăvană (insight development) based on four foundations of mindfulness at the same time. In this matter, three kinds of 'Paññă 3' as well as 'Sotăpattiyañga' are supported ways to gain correct and smooth development of mental development. In the output where Dhammacakkhu arises, one will finally completely achieve 7 sets of Bodhipakkhiya-dhamma in total and achieve total of the noble eightfold path, consequently, one will have purity in characteristics of morally, mind and wisdom - Sīla-visuddhi, Citta-visuddhi, Ditthi-visuddhi - as well as enlightened one level of Dhammacakkhu – 4 Magga-s and 4 Phala-s.

As regards the analysis of Dhammacakkhu and Phenomena in Thai society, in this study, 2 methods were used: In-depth Interview and documentary research in order to study the phenomena for understanding the meaning of the word 'Dhammacakkhu', the practice and the output of Dhammacakkhu. Regarding the meaning of the word 'Dhammacakkhu', it was found that most of people do not know the right meaning of Dhammacakkhu. However, in terms of the practice, the attention of the practice of Samatha-bhăvană and Vipassană-bhăvană is increasing. Proper long period of time is a significant factor for encouraging better right output of the practice than short period. There are about 7 major techniques teaching in present Thai society. All these major techniques were based on the doctrine of 4 Satipaööhăna (Four Foundations of Mindfulness) according to Theravada Buddhism, it focused on training mind to attain Ti-Sikkhă (the threefold learning) – training in Adhisīla-sikkhă (higher morality), training in Adhicitta-sikkhă (higher mentality), training in Adhipañña-sikkhă (higher wisdom) – in order to reach the extinction of defilements - Nibbăna. So it was convenient for people in Thai society to choose proper technique which suit them most to practice.

Keywords: Dhammacakkhu; Theravada Buddhism

บทนำ

“ธรรมจักษุ” หรือ ดวงตาเห็นธรรม เป็นคำสำคัญที่เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา ทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะ (หนึ่งในภิกษุปัญจวัคคีย์) สามารถบรรลุธรรมจักษุได้เป็นโสดาบัน อันถือเป็นบุคคลแรกที่บรรลุธรรมจักษุจากการสดับธรรมของพระพุทธเจ้า และคำว่า “ธรรมจักษุ” นี้ ยังคงมีปรากฏใช้อยู่จนกระทั่งจวบจนปัจจุบัน

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า ในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเข้าใจว่า ธรรมจักษุเป็นการบรรลุธรรมระดับโสดาบัน ส่วนในพระพุทธศาสนามหายานนิกายเซ็น เรียกการบรรลุธรรมว่า “ซาโตริ” เป็นสภาวะการเห็นแจ้งธรรมที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอนให้ค้นพบสัจธรรมโดยไม่อาศัยคัมภีร์หรือตัวหนังสือ ส่วนในพุทธศาสนานิกายวัชรยาน มีปริศนาธรรมเป็นรูปดวงตาใหญ่ปรากฏบนองค์สถูป “สวยัมภูนาถ” ทั้งสี่ด้านซึ่งเป็นสถูปที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศเนปาลอยู่ในวัดเจดีย์-โพธินาถหรือพุทธนาถ ชาวเนปาลเรียกดวงตาคู่นี้ว่า “ฮัมมิกะ” (Harmika) อันแสดงความหมายถึงดวงตาเห็นธรรมหรือ Dhamma Eyes ซึ่งสื่อความหมายถึง จักษุของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง พระนามว่า “พระไวโรจนพุทธเจ้า” ที่เพ่งมองด้วยพระปัญญา สันติ ความสงบ และความกรุณา ไปยังทั้งสี่ทิศ (กรมธรณีวิทยา กระทรวงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวและการบินพลเรือน ของสหพันธ์สาธารณรัฐประชาธิปไตยเนปาล, 2558)

จะเห็นได้ว่า การให้ความหมายของธรรมจักษุหรือการเห็นธรรมในพระพุทธศาสนานั้น มีการให้ความหมายไปต่างๆ กัน ซึ่งการบรรลุธรรมนับเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งประเสริฐยิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงนำมาประกาศสั่งสอนเพื่อให้ผู้คนพ้นจากทุกข์ และยังไม่มีงานวิจัยที่เน้นศึกษาเฉพาะเรื่องธรรมจักษุ จึงทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญในการที่จะศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งว่า แท้จริงแล้วพระพุทธองค์ทรงให้ความหมายของธรรมจักษุไว้อย่างไร มีขอบเขตเพียงเฉพาะระดับโสดาบันเท่านั้นหรือไม่อย่างไร และประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่สืบทอดธำรงรักษาพระพุทธศาสนาเถรวาทไว้ได้อย่างยาวนานนี้ ปัจจุบันในสังคมไทยมีปรากฏการณ์เกี่ยวกับธรรมจักษุ ในด้านของความหมาย วิธีการปฏิบัติ และผลการปฏิบัติเพื่อให้ได้ธรรมจักษุ เป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้หรือไม่อย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาในแนวทางที่ถูกต้องตรงกับคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงบัญญัติไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องธรรมจักษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติเพื่อให้ได้ธรรมจักษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์ธรรมจักษุกับปรากฏการณ์ในสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ การวิจัยนี้เป็นการค้นคว้าวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขอบเขตการศึกษาตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นหลัก โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และอรรถกถาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2534

2. รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากสื่อต่างๆ และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง นำเสนอรายชื่อต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาความเหมาะสม โดยได้พิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ อันประกอบด้วยวิปัสสนาจารย์และอาจารย์ทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านปริยัติและปฏิบัติ รวม 6 รูป/คน ได้แก่

1) พระธรรมวิมลโมลี (สงคราม อสิญาโณ)
เจ้าคณะภาค 16 วัดไตรธรรมาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2) พระราชสิทธิมุนี วิ
ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อำเภอวังน้อย จังหวัดอยุธยา

3) พระภาวนาวิริยคุณ วิ
ผู้อำนวยการศูนย์วิปัสสนานานาชาติ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

4) พระอธิการสุทัศน์ โกสโล
เจ้าอาวาสวัดกระโจมทอง ตำบลวัดชลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี

5) ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต สาขาตรรกศาสตร์ ประจำราชบัณฑิตยสถาน,
ที่ปรึกษาอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
อุปนายกสภามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก

6) ดร.บุญเลิศ โอฐสู
ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกเป็นหลัก

4. เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า “ธรรมจักษุ” หรือ ดวงตาเห็นธรรม หมายถึง ตาปัญญาอันเกิดจากการบรรลุธรรม เป็นการตรัสรู้ ใน“ธรรม” ทั้งใน “โลกิยธรรม”และ “โลกุตตรธรรม” โดยรู้เห็นตามที่เป็นจริงว่า “โลกิยธรรม” นั้นเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และรู้เห็นตามที่เป็นจริงว่า “โลกุตตรธรรม” นั้นเที่ยง ดับทุกข์ และเป็นอนัตตา การเกิด “จักษุ” (ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง) หรือการได้ธรรมจักษุ เป็นการเกิดญาณทัสสนะในการตัด “สังโยชน์” ซึ่งเป็นกิเลสที่ผูกสัตว์ไว้ในภพลงได้ เพราะได้รู้เห็นตามเป็นจริงใน “อริยสัจ 4” (ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ) อย่างหมดจด ครบ 3 รอบ 12 อาการ คือ ครบองค์ประกอบของการหยั่งรู้สัจจะใน“อริยสัจ 4” (สัจจญาณ) การหยั่งรู้กิจใน “อริยสัจ 4” (กิจญาณ) การรู้การอันทำแล้วใน “อริยสัจ 4” (กตญาณ) เมื่อเกิดจักษุ จิตจะขจัดสังโยชน์ออกได้ และเป็นการขจัดออกได้อย่างเด็ดขาด โดยจะไม่มีการหวนกลับมาสู่กิเลสสังโยชน์นั้นๆ อีก เรียกว่า “สมุจเฉทปหานะ” (การละด้วยการตัดขาด) เกิดเป็นมรรคญาณและผลญาณ จิตที่เกิดธรรมจักษุเป็นจิตที่มีความบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน (ธุลี) เป็นจิตมีทัศนวิสัยที่ชัดเจน เปี่ยมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่ระดับญาณที่สูงขึ้น เกิดความรู้ที่เด็ดขาดข้ามพ้นความสงสัยในการเกิดดับของทุกข์ เพราะรู้ชัดในความสัมพันธ์ในเหตุเกิดดับของทุกข์ (ปฏิจจสมุปบาท) โดยดำเนินตามแนวทางแห่ง “มัชฌิมาปฏิปทา” ผู้เกิดธรรมจักษุเป็นผู้มีความเชื่อมั่นทางภูมิปัญญาและเป็นผู้แกล้วกล้าเพราะสามารถขจัดอวิชชาด้วยปัญญาได้สำเร็จ

ผลการวิจัยพบว่า ธรรมจักษุมิใช่การตรัสรู้เพียงระดับโสดาบันเท่านั้น แต่มีขอบเขตครอบคลุมถึง 4 ระดับ เป็นการบรรลุนิพพานเป็นลำดับขั้น คือการบรรลุ “มรรค 4” ได้แก่ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และ“ผล 4” ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตตผล ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นโดยทรงใช้หลักการละ “สังโยชน์ 10” เป็นเกณฑ์ในการแบ่งขอบเขตของธรรมจักษุ โดยธรรมจักษุในระดับมรรคผลที่สูงขึ้น แสดงถึงความบริสุทธิ์ของจิตที่เป็นผลจากการผ่านการอบรมมากขึ้นจนสามารถขจัดสังโยชน์ที่ละเอียดยิ่งขึ้นออกไปได้ตามลำดับของมรรคญาณและผลญาณแต่ละขั้น ผู้บรรลุธรรมจักษุผู้นั้นจะสามารถก้าวผ่านความเป็นปุถุชนผู้เต็มไปด้วยกิเลสและยังไม่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ มาสู่ความเป็นพระอริยบุคคลผู้สามารถตรัสรู้ได้ตามลำดับขั้นของญาณทัสสนะ (มรรคญาณและผลญาณ) และจะบรรลุถึงเป้าหมายอันสูงสุด คือ พระนิพพานได้อย่างแน่นอนในที่สุด ซึ่งพระองค์จัดว่าเป็นพระสงฆ์แท้ การไปถึงพระนิพพานนั้น ไปถึงได้ด้วยญาณหรือจักษุเท่านั้น เป็นญาณที่เรียกว่า มรรคญาณและผลญาณ อันเป็นญาณที่หลุดพ้นจากวิสัยของโลกแล้ว บุคคลสำคัญซึ่งจะสนับสนุนการเกิดธรรมจักษุได้ประกอบด้วยบุคคล 2 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายผู้ชี้แนะ หรือ “มิตรดี”(กัลยาณมิตร) ซึ่งเป็นผู้ชี้แนวทางแห่งมรรคหรือปฏิปทาที่ถูกต้อง และฝ่ายผู้ปฏิบัติ หรือตนเอง ซึ่งต้องลงมือทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง การปฏิบัติเพื่อให้เกิดธรรมจักษุจัดเป็นกิจที่พึงกระทำยิ่งและพึงเริ่มต้นทันที คือในปัจจุบันขณะ ไม่ควรประมาทปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไป เพราะตราบใดที่ยังมีกิเลสเหลืออยู่ในจิต ก็ยังต้องตกอยู่ในความเสื่อมของวงจรการเวียนว่ายตายเกิด

ยังไม่สามารถพ้นจากภัยใหญ่ คือ ภัยจากมรณะและภัยจากวัฏสงสาร ในขณที่การเกิดธรรมจักษุจะทำให้บุคคลนั้นสามารถตัดภัยของการเกิดในวัฏสงสารที่มีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน เหลืออย่างมาก 7 ชาติ ก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังนั้น เมื่อประสบโอกาสอันเป็นกุศลนี้แล้ว คือ การได้เกิดเป็นมนุษย์ การได้พบพระสัทธรรม การเกิดในยุคแห่งพระพุทธศาสนา จึงควรหมั่นเพียรศึกษาและปฏิบัติเพื่อดับกองทุกข์ที่มี ยังตนให้เกิดธรรมจักษุ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การปฏิบัติเพื่อให้ได้ธรรมจักษุ ต้องอาศัยมรรคและปฏิปทาที่ถูกต้อง คือ “มัชฌิมาปฏิปทา” อันก่อให้เกิดจักษุ โดยสรุปเป็นขั้นตอนหลัก ดังนี้

องค์ประกอบที่ใช้ในการปฏิบัติ ได้แก่

1. กุศลธรรมเบื้องต้น คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดี และความเห็นที่ตรง (สัมมาทิฏฐิ)

2.“โพธิปักขิยธรรม” ในกลุ่มธรรมใดกลุ่มธรรมหนึ่ง ซึ่งมี 7 กลุ่มธรรม รวม 37 ประการ กระบวนการอันก่อให้เกิดจักษุ ได้แก่

1. สมถภาวนา การทำจิตให้เป็นสมาธิปราศจาก “นิวรณ์ 5” ซึ่งจะทำให้เกิดผลคือ “ฌาน”

2. วิปัสสนาภาวนา การพิจารณาให้เห็นแจ้งใน ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ซึ่งจะทำให้เกิดผลคือ “ญาณ” โดยธรรมทั้งสองนี้ต้องปฏิบัติควบคู่กันตามแนวทางของ “สติปัฏฐาน 4”

ผลสำเร็จที่ได้จากการปฏิบัติ คือ “มรรค 4” โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และ“ผล 4” โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล ซึ่งเมื่อเกิดมรรคญาณและผลญารจะเกิดการครบองค์แห่ง

1. “โพธิปักขิยธรรม” ครบทั้ง 7 กลุ่มธรรม 37 ประการ

2. “อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ”

3. เกิดความบริสุทธิ์ในศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ สีลวิทธิ จิตตวิสุทธิ และทิฏฐิวิสุทธิ โดยสีลวิสุทธินั้นมีบริบูรณ์ในทุกระดับของมรรคญาณและผลญาณ ส่วนจิตตวิสุทธิและทิฏฐิวิสุทธินั้น จะมีความบริสุทธิ์ที่เพิ่มขึ้นตามระดับของญาณทัสสนะ จนกระทั่งถึงความหมดจดอย่างบริบูรณ์ในระดับอรหันต์

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ในการศึกษาถึงธรรมจักษุกับปรากฏการณ์ในสังคมไทยนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ ของธรรมจักษุในด้านของ ความหมาย การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ โดยใช้การวิจัย 2 แนว ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการค้นคว้าข้อมูลจากสื่อต่างๆ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) พบว่า

ด้านความเข้าใจในความหมายของคำว่า “ธรรมจักษุ” ในสังคมไทยปัจจุบันนั้น โดยส่วนใหญ่จะไม่ทราบว่ามีความหมายที่แท้จริงอย่างไร ยกเว้นแต่ผู้ที่มีการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนามาโดยเฉพาะหรือผู้ที่อยู่ในวงการพระพุทธศาสนา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ต่างแสดงทัศนะว่า การที่จะเข้าใจ

ความหมายของธรรมจักษุนั้น มิใช่อยู่ที่การรู้ศัพท์อันเป็นสิ่งสมมติ แต่หลักสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาให้เห็นแจ้งถึงการเกิดการดับของทุกข์ เกิดวิปัสสนาญาณ จึงจะเป็นการเข้าใจถึงความหมายของธรรมจักษุได้อย่างถ่องแท้

ด้านการปฏิบัติ พบว่า ปัจจุบันมีแนวโน้มผู้ให้ความสนใจในการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต มีทั้งชาวไทยและต่างชาติ ประกอบด้วยทุกเพศ ทุกวัย โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อยู่ในวัยเกษียณอายุ แต่ที่น่าสนใจคือ ปัจจุบันมีกลุ่มวัยรุ่นและเด็กนักเรียนเข้ามาปฏิบัติกันมากขึ้น ทำให้อายุเฉลี่ยของผู้ปฏิบัติลดลง ซึ่งนับเป็นนิมิตหมายที่ดีที่เด็กเริ่มศึกษาและปฏิบัติตั้งแต่อายุยังน้อย สำหรับวัตถุประสงค์ในการมาปฏิบัตินั้นจะแตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มผู้ที่มีความทุกข์ทางใจ กลุ่มผู้ที่ได้รับการชักชวนมา กลุ่มผู้เกษียณอายุ กลุ่มผู้ที่มีความพร้อมในชีวิตมีชีวิตที่เป็นสุขอยู่แล้วมาปฏิบัติเพื่อสร้างสมบารมีในภพหน้า กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะมีระดับของ “ความศรัทธา” ที่ต่างกัน โดย กลุ่มที่มีความมุ่งมั่นปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์เป็นกลุ่มที่มาเพราะมีความศรัทธามากที่สุด แต่ก็จัดเป็นกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ความศรัทธานี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อผลของการปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะส่งผลให้เกิดความเพียร (วิริยะ) สติ สมาธิ ปัญญา คือการเกิด “อินทรีย์ 5” ในด้านแนวทางในการปฏิบัตินั้นใช้หลัก “สติปัฏฐาน 4” โดยปฏิบัติให้รู้ชัดใน “ธรรม 3 ประการที่เป็นไปเพื่อหมวด 6” คือ ให้รู้ชัดในการเกิดดับของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นของเรา เป็นอัตตาตัวตนของเรา ในด้านการติดตามผลการปฏิบัติ จะใช้วิธีดูพัฒนาการในการปฏิบัติ คือ ดูทั้งพฤติกรรมทางกายและทางวาจา เพราะพฤติกรรมทางกายกับทางวาจานั้นสามารถเห็นได้ง่ายว่ามีพัฒนาการมีความเจริญในทางกัมมัฏฐานอย่างไร ด้วยการสนทนาซักถามระหว่างวิปัสสนาจารย์กับผู้ปฏิบัติ และการปฏิบัติในบางรูปแบบ เช่น แบบ “ยุบหนอ-พองหนอ” จะมีการติดตามผลโดยการ “สอบอารมณ์” ผู้ปฏิบัติ ระยะเวลาการปฏิบัติที่ต่อเนื่องในการปฏิบัติแต่ละครั้ง มีผลต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติ โดยปกติควรปฏิบัติอย่างต่ำ 7 วัน เพื่อให้เข้าใจถึงหลักการพื้นฐานที่จะสามารถนำไปปฏิบัติต่อในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะทำให้อ่านตนเองออก เห็นกิเลสในใจตัวเอง รู้จักตัวเอง และเมื่อเข้าใจตนเองแล้ว ก็จะสามารถเข้าใจผู้อื่นว่า มีปัญหา มีกิเลส มีทุกข์เช่นเดียวกัน เมื่อพบกับปัญหาในชีวิตจะทำให้มีสติ มีปัญญาที่จะควบคุมดูแลตนเองได้ และสามารถที่จะไปช่วยแก้ปัญหาคนอื่นในสังคมได้อีกด้วย

และจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล พบว่า ปัจจุบันมีการพยายามศึกษาใฝ่หาความรู้ทางธรรมะที่เริ่มสูงขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติธรรมปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องและกระจายในสื่อทุกประเภท ทั้งสื่อภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ประกอบกับปัจจุบัน สถานที่ปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาในไทยนั้น มีอยู่ในทุกภาคของไทย มีทั้งรูปแบบที่เป็นวัดและเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่สร้างขึ้นโดยวัดหรือฆราวาส ซึ่งทำให้ผู้ที่มีความสนใจในการปฏิบัติธรรม สามารถศึกษาเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนจัดตารางเวลาของตนให้เกิดความสะดวกได้ อีกทั้งมีหลักสูตรการปฏิบัติธรรมที่หลากหลาย ที่จัดให้เพื่อให้สอดคล้องกับความสะดวกในการมาปฏิบัติและพื้นฐานประสบการณ์การปฏิบัติของแต่ละบุคคล

ในด้านรูปแบบการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย พบว่ามีรูปแบบใหญ่ๆ 7 รูปแบบ เรียกกันว่า “สาย” หรือ “สำนัก” ได้แก่ 1. แบบ “อานาปานสติ” โดยพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2549) 2. แบบ “พุทโธ” โดยหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต (วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม, 2543) 3. แบบ “ยุบหนอ-พองหนอ” โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ อาจ อาสภเถระ (2543) 4. แบบ “รูป-นาม” โดยพระวิกรมุนี (ผล อุปติสฺโส) (2543) 5. แบบ “สัมมาอรหัง” โดยพระมงคลมุนี (สด จนฺทสโร) (2543) 6. แบบ “เคลื่อนไหว” โดย หลวงพ่อเทียน จิตฺตสุโภ (หลวงพ่อเทียน จิตฺตสุโภ, 2550) 7. แบบ “อานาปานสติแนวโกเอ็นก้า” โดย อาจารย์โกเอ็นก้า (S.N. Goenka) (อาจารย์โกเอ็นก้า, 2550) การปฏิบัติทั้ง 7 รูปแบบที่กล่าวมานี้ ยึดหลักตามแนวหลัก “สติปัฏฐาน 4” โดยมีความแตกต่างกันในส่วนเทคนิครายละเอียดของการปฏิบัติ สาระสำคัญในการอบรม เน้นหลักการของ “สิกขา 3” คือ อธิสีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) อธิจิตต-สิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) และมุ่งสอนเพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสเพื่อให้เกิดนิพพาน

โดยสรุปจากการวิจัย พบว่า ธรรมจักษุในสังคมไทยนั้น มีองค์ประกอบของ จุดแข็ง (Strenth) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) อุปสรรค (Threat) โดยหลักได้แก่ “ด้านความเข้าใจ” มี “จุดแข็ง” คือ สังคมไทยมีความสนใจที่จะบรรเทาทุกข์ หันมาพึ่งธรรมเมื่อประสบทุกข์ และมีความพยายามที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวธรรมจักษุ “จุดอ่อน” คือ ผู้ที่สนใจจะดับทุกข์อย่างจริงจังนั้นมีจำนวนน้อย และคำธรรมจักษุเป็นภาษาบาลี ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้ทางภาษาบาลี “โอกาส” คือ ปัจจุบันมีผู้ทรงความรู้ที่ผ่านการศึกษาและปฏิบัติที่มีความเข้าใจในธรรมจักษุมากพอสมควร และมีสื่อหลายประเภท เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สื่ออินเตอร์เน็ต ซึ่งเป็นแหล่งสื่อสารข้อมูลของพระไตรปิฎกให้กับผู้สนใจสามารถศึกษาได้หลายทางและสะดวกรวดเร็ว “อุปสรรค” คือ สังคมไทยมุ่งสนใจในวัตถุนิยมมากกว่าจะสนใจศึกษาธรรม “ด้านการปฏิบัติ” มี “จุดแข็ง” คือ ปัจจุบันมีผู้ปฏิบัติธรรมมากขึ้นและมีวัยเด็กเพิ่มสูงขึ้น มีสถานที่ปฏิบัติธรรมกระจายทุกภูมิภาค และมีการจัดหลักสูตรที่หลากหลายโดยใช้หลักของ “สติปฏฐาน 4” เพื่อให้สอดคล้องกับพื้นฐาน ความสะดวก และความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติที่มีหลายประเภท “จุดอ่อน” คือ หากขาดความศรัทธาเป็นที่ตั้ง จะทำให้ยากที่จะเกิดความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา ในการปฏิบัติให้สำเร็จ“โอกาส” คือ สภาพสังคมที่เต็มไปด้วยทุกข์ ผู้คนเผชิญกับความเครียดในชีวิตเผชิญกับทุกข์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นสุข ทุกข์ ไม่สุขและไม่ทุกข์ ซึ่งจะทำให้คนเข้าใจถึงทุกข์ได้ง่าย “อุปสรรค” คือ สภาพเศรษฐกิจปัจจุบันมีการแข่งขันสูง ทำให้คนไม่มีเวลาในการศึกษาปฏิบัติเท่าที่ควร “ด้านผลการปฏิบัติ” มี“จุดแข็ง”คือ มีการติดตามพัฒนาการของผู้ปฏิบัติโดยใช้การสนทนาหรือการสอบอารมณ์ เพื่อปรับแก้ให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องและราบรื่นไม่ติดขัด ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดวิปัสสนาญาณ “จุดอ่อน” คือ หากไม่มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องก็ยากที่จะขจัดสังโยชน์ออกจากจิตได้ “โอกาส” คือ สถานการณ์ต่างๆ ที่ผู้ปฏิบัติเผชิญในชีวิต ล้วนทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถใช้หลักของ “สติปัฏฐาน 4” เพื่อพิจารณาจัดการแก้ไขได้ “อุปสรรค” คือ การศึกษาและการปฏิบัติควรศึกษาข้อมูลที่แท้จริงและแนววิธีที่ถูกต้องตามหลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้

ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถจัดการได้ โดยใช้แนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้คือหลัก “ปัญญา 3” ได้แก่ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา คือ “จินตามยปัญญา” (ปัญญาที่เกิดจากการคิด) ควรตั้งจิตให้ถูกทาง ด้วยการใช้หลัก “โยนิโสมนสิการ” พิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยจิตที่เป็นกลาง ปราศจากอคติ พิจารณาอย่างมีเหตุมีผล มีสติและศีลธรรมกำกับเสมอ “สุตมยปัญญา” (ปัญญาที่เกิดจากการฟัง) ควรศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในด้านหลักธรรมและแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมจักษุในพระไตรปิฎกให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และศึกษาจากข้อมูลที่ถูกต้อง ซึ่งสามารถค้นคว้าได้หลายช่องทาง และสังคมไทยเป็นสังคมที่ประกอบด้วยสัตบุรุษ ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกทั้งมีผู้ทรงความรู้ที่มีศีลงามธรรมงามอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งท่านเหล่านี้สามารถถ่ายทอดพระสัทธรรมอันทรงคุณค่าให้กับผู้คนทั้งหลาย เพื่อให้ได้ความรู้ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติที่ถูกต้อง “ภาวนามยปัญญา” (ปัญญาที่เกิดจากการอบรมจิต) ควรนำ “ทุกข์” ที่เผชิญอยู่มาเป็นโอกาสพาตนสู่การปฏิบัติให้เกิดธรรมจักษุ เพราะความเข้าใจในด้านปริยัติเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการเกิดธรรมจักษุ ต้องประกอบด้วยการปฏิบัติเป็นสำคัญ

สรุป

“ธรรมจักษุ” เป็นสิ่งที่เหนือสมมติบัญญัติ ไม่ว่าจะชนชาติใด ภาษาใด หรือแม้แต่ชนชั้นใดก็ตาม ก็สามารถบรรลุได้ และตราบใดที่ยังมีผู้มุ่งมั่นปฏิบัติตามแนวปฏิปทาที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ซึ่งมีปรากฏในพระไตรปิฎกที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดีมาจนปัจจุบัน สังคมไทยและรวมถึงสังคมโลกก็ไม่ขาดโอกาสที่จะพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริงได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้

1. บุคคลพึงสร้างกุศลธรรมเบื้องต้นให้มีขึ้นในจิตใจ โดยปฏิบัติตนให้มีศีลที่บริสุทธิ์และมีสัมมาทิฏฐิ มีหิริโอตตัปปะ ประกอบตนให้มีกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริตอยู่เสมอ

2. พึงสร้าง “ปัญญา” ให้เกิดขึ้น โดยใช้หลัก “ปัญญา 3” คือ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา ทั้งนี้ ด้วยการเลือกคบ “มิตรดี” ผู้มีศีลธรรม ผู้ทรงความรู้ ไม่อยู่ใกล้หรือคบมิตรชั่วที่ไม่มีศีลธรรม และฟังพระสัทธรรม ประกอบกับการใช้ “โยนิโสมนสิการ” พิจารณาอย่างแยบคาย ศึกษาให้เข้าใจการเกิดของกองทุกข์และการดับของกองทุกข์ที่ถูกต้อง ควบคู่กับการปฏิบัติสมถและวิปัสสนาเพื่อตัดกิเลสในใจ

3. ใช้ “ปัญญา”ในการนำทางชีวิต โดยไม่เพลิดเพลินหลงกับกิเลสที่เข้ามาทางอายตนะทั้งหลาย ให้“สติสัมปชัญญะ” กำกับตลอดเวลาในการตัดสินใจ ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

4. นำหลักธรรมจาก “โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ” มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

5. หมั่นปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาตามแนวทางแห่ง “ธรรมจักษุ” ฝึกอบรมจิตให้เกิดการรู้เห็นในอริยสัจ 4 โดยฝึกหัดให้เป็นนิสัย เพื่อให้จิตสามารถขจัดสังโยชน์ออกได้สำเร็จ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การประยุกต์นำหลักปฏิบัติเพื่อให้ได้ “ธรรมจักษุ” คือ อริยมรรคมีองค์ 8 มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาทิเช่น แนวทางปฏิบัติสำหรับใช้ในสถาบันครอบครัว ในการทำงาน ในการดูแลสุขภาพกายและจิต เป็นต้น

2. ศึกษาแนวทางในการวัด “สังโยชน์” เช่น สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามา เป็นต้น โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

3. ศึกษาแนวทางการสร้างศรัทธาที่นำไปสู่การเกิดปัญญา

References

Abbacy Sutat Kosalo. (2016). Abbot of Wat Krajomethong. *Interview* October 4.

Buddhadasa Bhikkhu. (2006). *Anapanasati Practice : Full Edition*. (3rd ed). BKK : Tathakatha.

Goenka, S.N. (2007). *Dhamma Narration : Full Edition Arranged from Dhamma Narration of 10 Day Principle Course*. (7th ed). Bkk Prachachon.

Luangphor Tian Jittasubho. (2007). *Expressway to Wisdom*. (2nd ed). BKK : Luangphor Tian Jittasubho Foundation (Pan Intapew).

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1991). *The Commentary : Thai version*. BKK : MCU Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Tipitaka : Thai version*. BKK : MCU Press.

Otsu Boonlert, Dr. (2016). Director of Master of Arts Program in Dhamma Communication (MCU). *Interview* October 5.

Phra Buddhakosajarn. (2015). *Visutthimak.* BKK : Prayoonsarnthai Printing.

Prabhavanaviriyakhun. (2016). Director of Vipassana Kammañhàna International Center (Wat Mahathat Yuwarajarangsarit Rajaworamahavihara). *Interview* October 6.

Pradhamwimolmolee (Songkram Asiyano). (2016). Wat Tridhammaram. *Interview* December 30.

Prarajasitthimuni. (2016). Director of Vipassanà-Dhura (Mahachulalongkornrajavidyalaya University). *Interview* October 5.

Thongprasert Chamnong. (2016). Royal Academic (Office of Royal Society). *Interview* October

Wat Luangphorsod Dhammakayaram. (2010). *5 Ways of Samatha Vipassanà Manual*. Nakornprathom : Petchkasem Printing.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของจังหวัดสุพรรณบุรี*

Strategies for Development of Sustainable Tourism of Suphan Buri Province

ประสิทธิ์ เวทประสิทธิ์[1], ศิริชัย เพชรรักษ์ และ รังสรรค์ ประเสริฐศรี

Prasit Wetprasit[1], Sirichai Petcharak and Rangsan Prasertsri

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Thepsatri Rajabhat University

[1]Corresponding Author. E-mail: bungchawak1@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือบุคคลากรในหน่วยงานภาครัฐ ประกอบไปด้วย ผู้บริหารภาครัฐ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรี ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ซึ่งแบบสัมภาษณ์มีการตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์แบบอุปนัยและเชิงเนื้อหา กลุ่มตัวอย่างคือนักท่องเที่ยวจากสถานที่ท่องเที่ยวเด่น 10 แหล่งจจำนวน 400 คนใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ และนำมาประมวลผลโดยใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า 1) สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี มีการเติบโตขึ้นต่อเนื่อง เป็นจังหวัดที่มีความปลอดภัยในการท่องเที่ยวสูง 2) มีปัญหาและอุปสรรคในหลายด้านซึ่งขาดความเชื่อมโยงและมีความต่อเนื่องของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ยังไม่มากเท่าที่ควร 3)ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษามาวิเคราะห์ SWOT เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี ที่ครอบคลุมใน 3 ส่วน 1) โครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

Received January 21, 2018; Accepted May 28, 2018

ที่สมบูรณ์ 2) นำหลักการส่วนประสมทางการตลาดบริการ ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้ ด้าน 7 ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคคล ด้านกายภาพ และด้านกระบวนการมาใช้ในการกำหนดยุทธ์ศาสตร์ และ 3) การมีส่วนร่วมคือมุ่งเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้นให้เกิดความรักความหวงแหน ความภาคภูมิใจ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์; การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน; จังหวัดสุพรรณบุรี

Abstract

This research aimed to 1) study the situation of tourism of Suphanburi province 2) study the problems and obstacles encountered in the development of tourism of Suphanburi province and 3) the propose strategies for development of sustainable tourism of Suphanburi province. The target group is executives in government sector and others who are related to Suphanburi Tourism by The questionnaire was tested for consistency with the objectives. Qualitative research by inductive and content analysis. The samples were tourists from 10 tourist destinations, of which 400 were used as questionnaires. The descriptive statistics were analyzed.

The research results were found as follows; that the numbers of tourist is increasing every year for Suphanburitourism. However, 2) there are problems and obstacles in many aspects, which lack of continuity of individual tourist attractions. Public Relations are still not enough. 3) strategies for development of sustainable tourism The SWOT analysis was used to analyze the environment both inside and outside of Suphanburi province should have three significant parts. 1) Infrastructure: public utility system and renovation system. 2) Marketing strategies consists of seven elements: products or services, pricing, distribution channels, marketing promotion, human resources, physical evidence, process determined strategies. 3) The engagement focuses on local community to contribute more loving, caring, pride and creation of awareness on preserving resources and protecting the environment.

Keyword: Strategies, Development of Sustainable Tourism, Suphanburi Province

บทนำ

สถานการณ์และแนวโน้มของการท่องเที่ยวของไทยนั้น มีองค์ประกอบหลากหลายไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ เช่น ทิศทางการท่องเที่ยวในตลาดโลก ภาวการณ์แข่งขัน ความเสี่ยง พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว เป็นต้น จะเห็นได้ว่าสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีความผกผันในหลายๆ อย่างเกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่านมาของการท่องเที่ยวไทย ความไม่มั่นคงด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และ ภัยธรรมชาติโรคระบาดของหลายประเทศทั่วโลก ก็ล้วนแต่เป็นปัญหาและอุปสรรคอีกมากมาย อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ความสะดวกสบายในการเดินทาง และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปตามกระแสของโลกาภิวัฒน์ ทำให้แนวโน้มของจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อประโยชน์และสร้างโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย ส่งผลให้เกิดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สู่ท้องถิ่นจากส่วนกลาง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Saefang, 2016) มีการจัดการอย่างประสิทธิภาพ จะนำไปสู่เป้าหมาย ความเจริญรุ่งเรือง และยั่งยืน (Phrakru Kosaiyapattanapundit and Phra Sakdithat Sangthong, 2017)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนที่มีมูลค่านับแสนล้านบาท ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ และมีผลดีในด้านอื่นๆ อีกหลายด้าน เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเปิดโลกทัศน์ ที่ทำให้มนุษย์มีทัศน์คติกว้างไกลขึ้น การท่องเที่ยวช่วยผ่อนคลายความเครียด เกิดความสนุกสนาน เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ สามารถสร้างความเข้าใจอันดีและสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชนในชาติและนานาชาติ สำหรับในด้านเศรษฐกิจนั้น ต่างก็เป็นที่ยอมรับกันว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยือนสถานที่แห่งใดๆก็ตาม จะต้องมีการใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าบริการ อาหาร ที่พักและอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย และก็จะมีเงินหมุนเวียนเกิดขึ้นมากมาย และการท่องเที่ยวก็สามารถสร้างงานใหม่ให้แก่บุคคลในท้องถิ่น ทั้งแบบงานประจำและงานชั่วคราว สินค้าพื้นเมืองก็สามารถขายได้มากขึ้นและสินค้าเกษตรของเกษตรกรก็จะสามารถขายได้ราคาดีขึ้น ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ยังช่วยให้ประชาชนได้เห็นถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปถึง ซึ่งเปรียบเสมือนการทำให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างประชาชน

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การท่องเที่ยวเป็นภาคธุรกิจที่สำคัญของสังคมโลก รายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวของไทยและชาวต่างประเทศก่อให้เกิดการหมุนเวียนของการใช้จ่าย ซึ่งจะตกอยู่ในหลายกลุ่มอาชีพช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับสังคมทั้งระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับประเทศ (Wannathanom, 2009) นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงการค้าและการลงทุน อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีแนวโน้มการแข่งขันรุนแรงขึ้นตามลำดับ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีความอ่อนไหวง่ายจากปัจจัยลบทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (Ministry of Tourism and Sports, 2011) การเข้ามา

ของนายทุนและนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างไปจากการท่องเที่ยวชุมชนแบบดั้งเดิมนอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดปัญหาขยะ ปัญหาการจราจรปัญหามลพิษทางเสียงและทางอากาศ (Apichartkulchai, 2015) สำหรับแรงจูงใจ หรือปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ความสนใจด้านสถานที่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการนำเสนอลักษณะทาง กายภาพ ด้านราคาและด้านส่งเสริมการตลาด (Jongkol, 2009)

“สุพรรณบุรีเมืองยุทธหัตถี วรรณคดีขึ้นชื่อ เลื่องลือพระเครื่อง รุ่งเรืองเกษตรกรรม สูงล้ำประวัติศาสตร์ แหล่งปราชญ์ศิลปิน ภาษาถิ่นชวนฟัง” ประวัติศาสตร์ความเป็นมาจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่ที่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำสุพรรณบุรี ในเขตภาคกลางด้านตะวันตกของประเทศไทย มีอายุถึงยุคหินใหม่ ประมาณ 3,500 – 4,000 ปี สืบต่อเนื่องมาจนถึงยุคสัมฤทธิ์และยุคเหล็กอายุราว 2,500 ปี ล่วงเข้าสู่ยุคสุวรรณภูมิ ฟูนัน อมรวดี ทวารวดี ลพบุรี อู่ทอง อยุธยาจวบจนถึงปัจจุบัน สุพรรณบุรีตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 4 ลิปดา ถึง 15 องศา 5 ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 99 องศา 17 ลิปดา ถึง 100 องศา 16 ลิปดาตะวันออก อยู่สูงจากระดับน้ำ มีพื้นที่ประมาณ 5,358 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,348,755 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ทางรถยนต์ 107 กิโลเมตรจังหวัดสุพรรณบุรีมีสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง รวมทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมที่น่าท่องเที่ยวมากมาย

ผู้วิจัยเห็นว่าจังหวัดสุพรรณบุรีมีนักท่องเที่ยว นักทัศนาจร และผู้เยี่ยมเยียน ซึ่งในอดีตมิได้มีความโดดเด่นมากนัก แต่ในปัจจุบัน มีนักท่องเที่ยวจากภายในและต่างประเทศเดินทางเข้ามาจังหวัดสุพรรณบุรีมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวต้องปรับตัวและควรมียุทธศาตร์ที่เหมาะสม ในการบริหารทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้กับจังหวัดสุพรรณบุรี ทั่วถึงและคุ้มค่าอีกทั้งจังหวัดสุพรรณบุรีมีความเหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาถึงลักษณะยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี
2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี
3. นำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

1) แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์

กลยุทธ์ คำว่า กลยุทธ์ มีรากศัพท์มาจากศาสตร์ทางการทหาร ในภาษาอังกฤษคำว่า Strategy มีรากมาจากคำว่า Strategos ในภาษากรีกโบราณ มีความหมายว่า นายพลผู้นำทัพ แต่ถ้าใช้เป็นคำกิริยา จะหมายถึง การวางกลวิธีเพื่อโจมตีฝ่ายศัตรู ส่วนปรีชา หงส์ไกรเลิศ (Hongkrailert, 2006) กล่าวว่า กระบวนการวางแผนกลยุทธ์ เป็นการ วางแผนทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นแผนกลยุทธ์ แผนกลวิธีและแผนปฏิบัติการ ก็จะต้องมีขั้นตอนของการวางแผน ที่เรียกว่า กระบวนการวางแผน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ 1) วิเคราะห์สิ่งแวดล้อม (Analyze Environment) 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set Objectives) 3)กำหนดสิ่งที่ต้องการ (Determine Requirements) 4)ความพร้อมของทรัพยากร (Access Resources) 5)พัฒนาแผนปฏิบัติการ (Develop Action Plan) กลยุทธ์ในที่นี้ หมายถึง ขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นระบบตามที่องค์กรได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

2) แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยังยืน

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (Pimolsompong, 2007) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) ว่าหมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน และพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือประการที่ 1 เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ประการที่ 2 เดินทางด้วยความสมัครใจประการที่ 3 เดินทางด้วย เพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ได้ แต่ไม่ใช่ เพื่อประกอบอาชีพ หรือหารายได้ ส่วนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) คือการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นมีการปกป้องและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังไป (Jittungwattana, 1999; Suansri, 1996; Payak,1996) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนก็คือ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวให้มีความยั่งยืนและมีเอกลักษณ์ดังเดิม เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวมาเยือนอย่างสม่ำเสมอ แม้จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องเป็นผลกระทบน้อยที่สุด จึงสามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้ยาวนานที่สุด

3) แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สากล สถิตวิทยานันท์ และคณะ (Sathidwittayanont and et al., 2011) ได้ให้แนวคิดสำคัญการมีส่วนร่วม 3 ประการ ที่ได้เสนอไว้ดังนี้ 1) ความสนใจและความห่วงใยกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความหวง กังวลส่วนบุคคลที่บังเอิญต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม 2) ความเดือดร้อนและความไม่พอใจร่วมกัน ที่มีอยู่ต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน 3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนให้ไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การมีส่วนร่วมในมิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิทยาศาสตร์

และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (Institute of Science and Technology of Thailand (1997) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าคือ “แนวคิดการมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและมีแนวการพัฒนาที่ไปในทิศทางเดียวกัน”

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) แบบสอบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ (consistency)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือบุคคลกรในหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ผู้บริหารภาครัฐ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอการวิเคราะห์ซึ่งได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการทบทวนวรรณกรรมและสัมภาษณ์เชิงลึก และอภิปรายกลุ่มย่อย จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี มีการเติบโตขึ้นต่อเนื่อง เป็นจังหวัดที่มีความปลอดภัยในการท่องเที่ยวสูง มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากจะมีที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมแล้ว เรายังมีที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ เกิดขึ้น และพยายามจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสุพรรณบุรีอยู่เสมอ อยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร สามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี เป็นจังหวัดอันดับ 1 ในการเดินทางสะดวกมาก มีสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลายประเภท หลายรูปแบบ สุพรรณบุรีเป็นเมืองเกษตรกรรม สถานที่ท่องเที่ยวกระจายอยู่ทั่วจังหวัด มีทุกอำเภอ และมีสถานที่ท่องเที่ยวติดตลาดหลายที่ สถานที่พัก อาหาร ของฝาก ราคาไม่แพงรสชาติอาหารอร่อย ราคาสินค้าโดยทั่วไปมีคุณภาพระดับดี

2. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัย พบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีขาดความต่อเนื่อง ขาดความเชื่อมโยงของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ยังไม่มากเท่าที่ควร ยังมีสถานที่หลายแห่ง ขาดการปรับปรุง ขาดการจัดระเบียบ

ขาดสมรรถนะทางภาษาต่างประเทศของบุคลากร ด้านการบริการท่องเที่ยวบางช่วงเวลาร้านค้าอาจจะมีการขายสินค้าขาดคุณภาพ และเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านต่างๆ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัย พบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรีที่ครอบคลุมใน 3 ส่วนดังนี้

1) โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) คือสิ่งปลูกสร้าง หรือระบบที่รองรับ หรือเป็นพื้นฐานของชุมชน จังหวัดสุพรรณบุรีควรรองรับการขยายของมี ระบบชลประทาน ระบบขนส่ง ถนน อุโมงค์ สะพาน ทางรถไฟ ท่าเรือ ท่าอากาศยาน และระบบท่อ สาธารณูปโภค โรงกรองน้ำประปา โรงผลิตไฟฟ้า ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบกำจัดขยะ โครงสร้างพื้นฐานเป็นกลไกแห่งความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) การพัฒนาชุมชน และประเทศ การทบทวนประวัติพัฒนาการของโครงสร้างพื้นฐาน ช่วยให้เข้าใจบทบาทนัยสำคัญและการพัฒนาในอนาคตเช่น (1) ระบบสาธารณูปโภค คือการบริการของรัฐในด้านต่างๆ ไฟฟ้า น้ำประปา โทรคมนาคม ถนน รถไฟ และ 2) สาธารณูปการ คือบริการเพื่อสาธารณะซึ่งดำเนินการโดยองค์กรของรัฐเคหะการ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม การอนามัย ความปลอดภัย สันทนาการ และบริการอื่นๆ ตามความต้องการของประชาชน และเป็นกิจการที่ไม่หวังผลกำไร

2) กลยุทธ์ทางการตลาดหรือที่เรียกว่าส่วนผสมทางการตลาด (Kotler, 2003) คือปัจจัยทางการตลาดที่สามารถควบคุมได้และ เป็นแนวคิดการตลาดแบบสมัยใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตอบสนองความพึงพอใจของกลุ่มลูกค้าที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีเป้าหมาย และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งจะมีผลคือนักท่องเที่ยวเดิม อยากกลับมาใหม่ และทำให้เกิดลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวรายใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

(1) ด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ (Product/Service) นั่นคือสถานที่ท่องเที่ยวหรือบริการของจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นสิ่งที่จับต้องได้ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยว สินค้า เบ็ดเตล็ด อาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึก เป็นต้น ในส่วนที่จับต้องไม่ได้คือ การบริการ เช่น การให้ข้อมูล แหล่งท่องเที่ยว การเตือนภัย การรับแจ้งเหตุและการดูแลด้านความปลอดภัย เป็นต้น ผลิตภัณฑ์หรือ บริการนั้นจะต้องตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญเพื่อทำให้เกิดความพึงพอใจ สูงสุด

(2) ด้านราคา (Price) คือผลิตภัณฑ์หรือบริการที่อยู่ในรูปที่จะต้องใช้ตัวเงินในการจ่าย สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ประกอบด้วย ร้านค้าอาหารและเครื่องดื่ม ราคาค่าผ่านประตู สถานที่ท่องเที่ยว ที่พักร้านค้าสินค้าเบ็ดเตล็ด และของที่ ระลึก ต้องมีราคาเหมาะสม และยุติธรรมต่อนักท่องเที่ยว

(3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ในที่นี้หมายถึงจังหวัดสุพรรณบุรีอาจมีการส่งเสริมและพัฒนาทำเล ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความสะดวกในการเข้ามาท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทาง การจัดจำหน่ายของสถานที่ท่องเที่ยว ต้องพิจารณาถึงความสะดวกของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

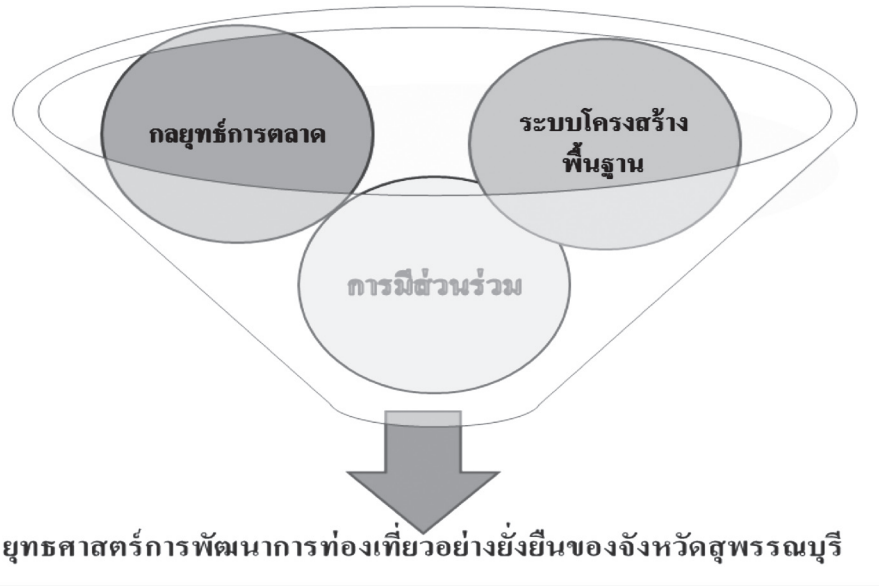
(4) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) คือ การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ต้องทำเต็มรูปแบบและทุกช่องทาง เป็นการนำเสนอข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวโดยผ่านสื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักและจูงใจให้เกิดความรู้สึก อยากจะเข้ามาท่องเที่ยว จึงจำเป็นจะต้องใช้สื่อหลายประเภทด้วยกัน เช่น โทรทัศน์ นิตยสาร เว็บไซต์ แผ่นพับ เป็นต้น

(5) ด้านบุคคล (People) จังหวัดสุพรรณบุรีต้องส่งเสริมและพัฒนาให้บุคคลากรทั้งหมดในองค์กรภายในจังหวัด ตั้งแต่ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติ มีสมรรถนะทางด้านการท่องเที่ยว พร้อมรับกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ เพราะในกระบวนการบริการโดยส่วนใหญ่จะต้องมีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องกัน ให้บริการกับนักท่องเที่ยว

(6) ด้านกายภาพ (Physical Evidence) คือ สิ่งที่ปรากฏต่อสายตานักท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มองเห็นได้ซึ่งเป็นทั้งสิ่งที่เกิด ขึ้นตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นต้องมีอัตลักษณ์โดดเด่น ความสวยงามและทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งปลูกสร้างภายในแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว อย่างน้อยที่สุดต้องมีความสะอาดและสะดวกสบาย ดังนั้น จึงควรต้องมีการดูแลและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้ดูดีอยู่เสมอเพื่อเป็นการสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวให้ อยากกลับมาท่องเที่ยวอีกในอนาคต

(7) ด้านกระบวนการ (Process) จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นการสร้างกระบวนการที่วางแผนมาเป็นอย่างดี เพื่อให้การขับเคลื่อนเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดการบูรณาการร่วมกัน จะทำให้ทำงานได้อย่างสะดวก ถูกต้อง และมีแบบแผนเดียวกัน เช่น กฎระเบียบ ภายในแหล่งท่องเที่ยว มาตรการรักษาความปลอดภัย

3) การมีส่วนร่วม คือมุ่งเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่รับรู้ปัญหาและได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยว จึงจำ เป็นที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกขั้นตอนและให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดความรักความหวงแหน ความภาคภูมิใจ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนเพราะเมื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวย่อมได้รับการสนับสนุนอย่างเต็ม ที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสะดวกรวดเร็วและไม่ขัดแย้งกัน อธิบายโดยภาพ

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี มีการเติบโตขึ้นต่อเนื่อง เป็นจังหวัดที่มีความปลอดภัยในการท่องเที่ยวสูง มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากจะมีที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมแล้ว เรายังมีที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ เกิดขึ้น และพยายามจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวสุพรรณบุรี อยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร สามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี เป็นจังหวัดอันดับต้นๆ ในการเดินทางสะดวกมาก มีสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลายประเภท หลายรูปแบบ สุพรรณบุรีเป็นเมืองเกษตรกรรมที่ท่องเที่ยวกระจายอยู่ทั่วจังหวัด มีทุกอำเภอมีสถานที่ท่องเที่ยวติดตลาดหลายที่พักอาหาร ของฝาก ราคาไม่แพงรสชาติอาหารอร่อย ราคาไม่แพง สินค้าโดยทั่วไปมีคุณภาพที่ดีสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ของ ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาระบบบริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี (2016) จังหวัดสุพรรณบุรีแนวโน้มดีมาก มีนักท่องเที่ยวเข้ามาตลอดทุกเทศกาล มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตลอดปี ระบบสาธารณูปโภคพร้อม ถนน ไฟฟ้า ประปา การสื่อสาร ดีมาก แหล่งท่องเที่ยวกระจายอยู่ในทุกอำเภอ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีขาดความต่อเนื่อง ขาดความเชื่อมโยงของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ยังไม่มากเท่าที่ควร ยังมีสถานที่หลายแห่ง ขาดการปรับปรุง ขาดการจัดระเบียบ บริเวณสถานที่ท่องเที่ยว

ขาดสมรรถนะทางภาษาต่างประเทศของบุคลากร ด้านการบริการท่องเที่ยวบางช่วงเวลาร้านค้าอาจจะมีการขายสินค้าขาดคุณภาพ และเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านต่างๆ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี สอดคล้องกับการนำเสนอของท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุพรรณบุรี (2016) ในมุมมองของการท่องเที่ยวจังหวัดจะเห็นได้ว่าจังหวัดสุพรรณบุรียังขาดความต่อเนื่อง ขาดความเชื่อมโยงของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์ขาดการพัฒนา ขาดการปรับปรุง ขาดการจัดระเบียบ บริเวณสถานที่ท่องเที่ยว ที่จอดรถสถานที่ท่องเที่ยวรไม่เป็นระเบียบที่ท่องเที่ยวขาดกิจกรรมเสริมภาษาต่างประเทศของบุคลากรด้านการบริการท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ มีการจัดการอย่างประสิทธิภาพ จะนำไปสู่เป้าหมาย ความเจริญรุ่งเรือง และยั่งยืน (Phrakru Kosaiyapattanapundit and Phra Sakdithat Sangthong, 2017)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรีที่ครอบคลุมใน 3 ส่วน ดังนี้ 1) โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) 2) ระบบสาธารณูปโภค และ 3) สาธารณูปการ

กลยุทธ์ทางการตลาดที่เรียกว่าส่วนผสมทางการตลาด คือ ปัจจัยทางการตลาดซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ สถานที่ท่องเที่ยวหรือบริการของจังหวัดสุพรรณบุรี จะต้องตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญเพื่อทำให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด ผลิตภัณฑ์หรือบริการที่อยู่ในรูปที่จะต้องใช้ตัวเงินในการจ่ายราคาค่าผ่านประตู สถานที่ท่องเที่ยว ที่พักร้านค้าสินค้าเบ็ดเตล็ด และของที่ระลึก ต้องมีราคาเหมาะสม และยุติธรรมต่อนักท่องเที่ยว การจัดจำหน่ายของสถานที่ท่องเที่ยว ต้องพิจารณาถึงความสะดวกของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ต้องทำเต็มรูปแบบและทุกช่องทาง ส่งเสริมและพัฒนาให้บุคคลากรทั้งหมดในองค์กรภายในจังหวัด ตั้งแต่ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ มีสมรรถนะทางด้านการท่องเที่ยวเป็นการสร้างกระบวนการที่วางแผนมาเป็นอย่างดี เพื่อให้การขับเคลื่อนเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดการบูรณาการร่วมกัน จะทำให้ทำงานได้อย่างสะดวก ถูกต้อง และมีแบบแผนเดียวกัน สอดคล้องกับการนำเสนอว่า กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการนำเสนอลักษณะทาง กายภาพ ด้านราคาและด้านส่งเสริมการตลาด และด้านกระบวนการให้บริการซึ่งจะมีผลคือนักท่องเที่ยวเดิม อยากกลับมาใหม่ และทำให้เกิดลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวรายใหม่ๆ เพิ่มขึ้น (Jongkol, Siripanich, Mooknee and Thongneunkhung, 2016; Intarasatayapong, 2009; Kotler, 2003) และเลือกแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดความยั่งยืน และมีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนโดยมีภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนไปพร้อมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดีได้

สรุป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสุพรรณบุรี จะต้องมีการปรับโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค และ สาธารณูปการ ตลอดจนกลยุทธ์ทางการตลาดที่เรียกว่าส่วนผสมทางการตลาด จึงจำเป็นที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกขั้นตอนและให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดความรักความหวงแหน ความภาคภูมิใจ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี มีการเติบโตขึ้นต่อเนื่อง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการให้เกิดความปลอดภัยในการท่องเที่ยว

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีขาดความต่อเนื่อง ขาดความเชื่อมโยงของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ยังไม่มากเท่าที่ควร ยังมีสถานที่หลายแห่ง ขาดการปรับปรุง ขาดการจัดระเบียบบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว ขาดสมรรถนะทางภาษาต่างประเทศของบุคลากร ด้านการบริการท่องเที่ยวบางช่วงเวลาร้านค้าอาจจะมีการขายสินค้าขาดคุณภาพ และเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ให้เกิดกระบวนในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า จังหวัดสุพรรณบุรีควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรีที่ครอบคลุมใน 3 ส่วน คือ โครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค และ สาธารณูปการ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ดังนี้ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ ควรมีสมรรถนะทางด้านการท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระบวนการที่วางแผนมาเป็นอย่างดี เพื่อให้การขับเคลื่อนเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดการบูรณาการร่วมกัน จะทำให้ทำงานได้อย่างสะดวก ถูกต้อง และมีแบบแผนเดียวกัน

References

Apichartkulchai, S. (2015). Networks Enhancement of the Community-Based Tourism for Peaceful Communities A Case Study of Amphawa Floating Market, Samut Songkhram Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 3(1), 115-129.

Hongkrailert, P. (2006). *Principle of Planning. Development of Bangkok.* Bangkok: Office of the Permanent Secretary of the Interior.

Institute of Science and Technology of Thailand. (1997). *Last report Implementation of ecotourism policy*. Bangkok: Institute of Science and Technology of Thailand.

Intarasatayapong, S. (2009). *Factors Influencing the Selection of Attractions for Adventure Activities, Foreign Tourists in Chiang Mai Province*. Master's Degree. Chiang Mai University.

Jittungwattana, B. (1999). *Sustainable Tourism Development*. Chiang Mai: Chiang Mai University.

Jongkol, P. (2016). *Marketing Strategy for Tourism in Singhanakhon District, Songkhla Province*. Master of Business Administration Bachelor of Business Administration Songkhla Rajabhat University.

Kotler, P. (2003). Marketing Management (11th ed.) Upper Sanddle River, New Jersey: Prentice Hall.

Kotler, P. (2003). *The Marketing Mix*. [Online]. http://spssthesis.blogspot.com/. Retrieved March 30, 2017.

Ministry of Tourism and Sports. (2011). *The Plan of National Tourism Development B.E.2555-2559*. Bangkok: Ministry of Tourism and Sports.

Payakwichai, P. (1996). Thailand Tourism Development in a Sustainable Direction. *Travel Booklet*, 15(2): 4-7.

Phrakru Kosaiyapattanapundit and Phra Sakdithat Sangthong. (2017). Executives in the New Age with Thailand 4.0. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(3), 67-74.

Pimolsompong. C. (2007). *Planning and Development of Tourism Market*. Bangkok: Kasetsart University Press.

Saefang, Y. (2016). The Policies to promote cultural tourism by local tradition Poi Sang Long (ordination) Mae Hong Son Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(2), 89-103.

Sathidwittayanont, S. et al. (2011). *Environment, Technology, and Life*. (3rd ed.). Bangkok: Thammasat University.

Suansri, P. (1996). *Manual of Community-Based Tourism Management*. Bangkok: Tourism Projects for Life and Nature.

Wannathanom, C. (2009). *The Tourism Industry*. Bangkok: Samlada.

การพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดสุพรรณบุรี*

A Competencies Development of the Village Health Volunteers of Suphan Buri Province

นาฏยา นุชนารถ[1], ศิริชัย เพชรรักษ์ และ สุเทพ เชาวลิต

Nattaya Nutchanart[1], Sirichai Petcharak and Suthep Chaovalit

สาขารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Program in Public Administration, Thepsatri Rajabhat University

[1]Coresponding Author. Email: nattaya_2636@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสมรรถนะ และนำไปสู่สร้างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามหลักเกณฑ์ของผู้วิจัย เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ใช้การยืนยันข้อมูลโดยการวิจัยแบบเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างคืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในจังหวัดสุพรรณบุรีโดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ใช้การคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ได้จำนวน 400 ชุด

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี อสม.ส่วนใหญ่ขาดสมรรถนะด้านการทำบัญชีและมีอายุมาก สำเร็จการศึกษาในระดับไม่สูงนัก การทำงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้กำกับดูแล เน้นการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมป้องกันโรค การรักษาพยาบาลเบื้องต้น การส่งต่อผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นด้วย ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ป่วยไม่ให้ความร่วมมือเนื่องจากยังไม่มั่นใจในการทำงาน อสม. การทำงานขาดการบันทึกที่ถูกต้อง และขาดหลักฐานในการดำเนินงาน หน่วยงานต่างๆมอบหมายงานให้ มากเกินไป รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ต้องมีสมรรถนะในการปฏิบัติงานเชิงรุก 4 ด้าน 4 หลักการซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จ

คำสำคัญ: การพัฒนา; สมรรถนะ; อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.); จังหวัดสุพรรณบุรี

---

*Received September 20, 2017; Accepted April 24, 2018

Abstract

The articles examined the current condition, problems and obstacles regarding the village health volunteer competencies development and the sequential development of VHV competencies model in Suphanburi Province. It is the mixed methods research; including interviewing with key informants and focus group by the participants under the criteria provided by the researchers. The research instrument included the structured in-depth interviews with the triangulation and confirmation using the exploratory design. The samples a total of 400 village health volunteers in Suphanburi province. Sample size was determined using the Taro Yamane formula.

The results unveiled the current condition in the VHV competencies development in Suphanburi province that most village health volunteers have remained inexact and non-systematical in reporting, they are aged and somewhat unskilled, Provincial Public Health plays role in supervision, focusing on health promotion, disease control, first aid care, effective patient referrals, as well as works together with other agencies. Problems and Obstacles of Village Health Volunteer Capacity Development in Suphan Buri Province. In regard to the obstacles regarding the VHV competencies development, it found the lack of patients' cooperation due to the feeling of uncertainty in VHV competencies, lack of the effective recording, lack of operational evidence, and the overload assigned by the agencies. The proposed models of VHV competencies development include 4 proactive competencies practices and 4 principles of achievements.

Keywords: Development; Competencies; Village Health Volunteer (VHV); Suphanburi Province

บทนำ

จากการที่รัฐบาลจัดโครงการส่งเสริมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เชิงรุก ซึ่งเป็นการดำเนินงานโครงการฯ ต่อเนื่องมาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ.2520 และเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ.2552 ซึ่งได้มีการจัดสรรงบประมาณเป็นค่าป่วยการให้กับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คนละ 600 บาทต่อเดือน เพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ช่วยเป็นกลไกหนึ่งของงานสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยผ่านกระบวนการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขซึ่งอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จะต้องเป็นผู้ที่มีสมรรถนะที่สามารถนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับพื้นที่ เป็นผู้นำในงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค รักษาพยาบาลเบื้องต้น ฟื้นฟูสมรรถภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค สามารถสร้างและบริหารเครือข่ายในการดำเนินงานสร้างสุขภาพแบบหุ้นส่วน สามารถรณรงค์ขับเคลื่อนชุมชนและสังคมให้ตื่นตัวและรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมของชุมชน สามารถเตรียมและริเริ่มมาตรการทางสังคมใหม่ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อสุขภาพ สามารถสร้างจิตสำนึกเรื่องจิตอาสาในการร่วมจัดการสุขภาพชุมชน และสามารถสร้างโอกาสให้เด็กเยาวชน แกนนำอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพชุมชน (Department of Health Service Support, 2011)

อสม.จึงต้องเรียนหลักการศึกษาพยาบาลเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในศาสตร์สาขาพยาบาลศาสตร์และศาสตร์สาขาอื่นๆ ตลอดจนผลการวิจัยในการปฏิบัติการพยาบาลด้วยการคิดวิเคราะห์ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นผู้ใฝ่รู้ตลอดชีวิตยึดมั่นในจรรยาบรรณของวิชาชีพมีเมตตาธรรม คุณธรรมจริยธรรมเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเองวิชาชีพและสังคมอย่างต่อเนื่องทั้งนี้จะคำนึงถึงความสุขและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ (Euphum, 2017)

จังหวัดสุพรรณบุรีมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นหน่วยงานที่สำคัญและเป็นรูปธรรมที่โดดเด่นที่สุดของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาพ แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเข้ามาเป็นอาสาสมัครด้วยเหตุผลต่างๆ กัน แต่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนใหญ่ก็ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นบุคคลที่เห็นแก่ส่วนรวม มีน้ำใจและมีความรู้ในเรื่องสุขภาพ นอกจากนั้นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี เหล่านี้ มีความสัมพันธ์และรู้สึกผูกพันกับงานสาธารณสุข พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการทำงานต่างๆ จึงนับเป็นทุนทางสังคมที่มีศักยภาพของระบบสุขภาพไทย การดำเนินงานหรือดำเนินกิจกรรมใดในหมู่บ้านหรือชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนตลอดระยะเวลา 38 ปี ของการก่อเกิดอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในประเทศไทย นับตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา ต้องยอมรับว่าเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการสร้างการมีส่วน

ร่วมในการพัฒนาสุขภาพ และเป็นมรดกและทุนที่สะสมอยู่ในระบบการสาธารณสุขไทยที่ทำให้การพัฒนาสุขภาพชุมชนที่ผ่านมาประสบความสำเร็จมากกว่าที่จะบรรลุได้ ด้วยการดำเนินการที่ไม่ผ่านกลไกภาครัฐแต่เพียงลำพัง (K. Geungsathun and et al. (2004)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์การ โดยมีปัจจัยซึ่งองค์การจะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างที่เหมาะสม โดยจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยย่อยที่สำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านนโยบายที่ครอบคลุมถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดพันธกิจที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์การดำเนินงาน และเป้าหมายขององค์การ เป็นต้น 2) ปัจจัยด้านการบริหารและการจัดการที่ครอบคลุมถึงการจัดโครงสร้าง ความซับซ้อน ความเป็นทางการ การรวมศูนย์หรือการกระจายอำนาจ การจัดสายงาน การบังคับบัญชา การจัดกลุ่มงาน การจัดการความสัมพันธ์แต่ละกลุ่มงาน การวางแผน การสั่งการ การควบคุมการทำงาน การจัดสรรทรัพยากร การติดตามกำกับดูแล และการประเมินผลการทำงาน ปัจจัยที่สอง คือ ปัจจัยด้านบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะบุคคลคือหมู่คณะที่รวมตัวกันเป็นองค์การ มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีบทบาทในการทำงานหรือดำเนินงานต่างๆ สัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ (Certo, 2000) ความสามารถสำเร็จ ที่ทำให้เกิดความสำเร็จตามความปรารถนาโดยใช้เวลาและความพยายามเล็กน้อย ก็สามารถให้ผลงานที่ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์ (Good, 1973) ประกอบด้วยการมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) การบริการที่ดี (Service Mind) การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม (Integrity) และการทำงานเป็นทีม (Team work) (Development of civil servants according to the main competencies, 2010) การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารที่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการบริหารงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งบางวิธีสามารถกระทำได้อย่างง่าย หรือบ้างก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในด้านการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง (Kanapol, 2016) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะธรรมชาติอย่างแท้จริง มองโลกมองสังคม ในแง่ดี มีจิตใจเป็นอิสระ รู้จักปล่อยวางทุกสิ่งทุกอย่างด้วยสติปัญญา (Phra Sarawut Paññavuddho, 2017)

จังหวัดสุพรรณบุรีควรตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาด้านสุขภาพ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านการแพทย์ การสาธารณสุข และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อรับมือกับปัญหาสุขภาพซึ่งนับวันจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัด บุคลากรสาธารณสุขจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจไปสู่เป้าหมาย คือ การมีสุขภาวะที่ดีของประชาชน คุณภาพของบุคลากรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ได้สัมฤทธิ์ผล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ต้องมี ความรู้ ทักษะ สมรรถนะ ที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพของจังหวัดสุพรรณบุรี ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เนื่องจากภารกิจของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีปัญหาเกิดขึ้นอยู่หลายประการ ได้แก่

1) บทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านยังเป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ เป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ และ 2) บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ยังเป็นการตั้งรับมากกว่าบทบาทเชิงรุก (Development of civil servants according to the main competencies, 2010) การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ให้ประสบผลสำเร็จ ตามรายงานผลการปฏิบัติงานรายเดือน โครงการอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เชิงรุก ปี 2552 ถึงปัจจุบัน ซึ่งเน้นอุดมการณ์ของ อสม. และบทบาทในการสื่อสารสุขภาพ รวมทั้งการบริหารจัดการสุขภาพ (Development of civil servants according to the main competencies, 2010) ปัญหาสุขภาพของประชาชน จังหวัดสุพรรณบุรี ต้องได้รับการแก้ไขดูแลตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน เป็นภาระหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

ผู้วิจัยมีความสนใจทำวิจัย เรื่อง การพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี สนใจศึกษากลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ใน 10 อำเภอ ของจังหวัดสุพรรณบุรี และวิเคราะห์เพื่อให้ได้หลักการสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของ อสม.ในงานสาธารณสุขมูลฐานเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

3. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้รูปแบบการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบบ Mixed Method Research โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และการวิจัยเชิงปริมาณสนับสนุน ในรูปแบบของ Sequential Exploratory Design ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามรูปแบบของการวิจัยแบบเชิงสำรวจ (Exploratory Design) ดังนี้

1) การเข้าพื้นที่ในขอบเขตพื้นที่การวิจัย

2) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิจัย (Research Participant) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) และผู้มีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

3) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

4) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง (Structured In-Depth-Interview) และแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Guideline) หัวข้อการสนทนาพัฒนามาจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสอบถามที่พัฒนามาจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การศึกษาจากเอกสาร (documentary) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-Interview) มีการตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-Depth-Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสนับสนุนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีรูปแบบการวิจัย โดยเป็นการศึกษาวิจัยข้อมูลที่ได้รับจากเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ แบบสอบถาม ที่พัฒนามาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ในปี 2558 จำนวน 15,242 คน และกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane(1976) คำนวณขนาดตัวอย่างสัดส่วน 1 กลุ่มโดยสมมติค่าสัดส่วนเท่ากับ 0.5 และที่ระดับความเชื่อมั่น 95% เก็บข้อมูล จำนวน 400 คน โดยได้ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

ข้อมูลที่ได้ ใช้การตรวจสอบข้อมูลของ David Silverman(2000) จัดทำเรื่องที่ศึกษาให้เป็นระบบ (Systemizing) ข้อมูล (Data) และจัดทำข้อมูลให้เป็นปริมาณ (Quantity) เพื่อการอภิปรายเชิงปริมาณประกอบในบางประเด็น ระบุไว้ 3 ด้าน คือ เรื่องเวลา เรื่องสถานที่ และด้านบุคคล เพื่อตรวจสอบดูว่าเวลาวิจัยที่ต่างกัน สถานที่วิจัยต่างกันและบุคคลที่ให้ข้อมูลต่างกัน

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัยพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ส่วนใหญ่ ประมาณ ร้อยละ 80 เปอร์เซ็นต์ ยังทำรายงาน อสม.ไม่ถูกต้อง และบางคนไม่ได้ทำรายงาน ต้องยอมรับความจริงว่า อสม.ส่วนมากอายุมาก และการศึกษายังไม่สูงส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นกลุ่มคนที่จังหวัดให้ความสำคัญ เพราะสามารถขับเคลื่อนงานของจังหวัดได้หลายด้าน ในส่วนของการทำงาน มอบให้สาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้ดูแลให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการ สมรรถนะด้านนี้ก็ควรต้องได้รับการพัฒนา และมีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพของประเทศไทย เป้าหมายคือ ประชาชน สามารถดูแลตนเองด้านสุขภาพได้ โดยเน้น การส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมป้องกันโรค การรักษาพยาบาลเบื้องต้น การส่งต่อผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) เป็นศูนย์กลางการทำงานของประเทศ และอสม.

เป็นองค์กรใหญ่ที่ให้ความร่วมมือกับจังหวัดเป็นอย่างดี ให้ความร่วมมือและประสานการทำงานอย่างใกล้ชิดกับทุกภาคส่วนของจังหวัด ไม่เฉพาะแค่กิจกรรมด้านสาธารณสุขเท่านั้น ทั้งด้านการศึกษา การกีฬา กรมศาสนา

2. ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัยพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้ป่วยไม่ให้ความร่วมมือในการทำงานอันเนื่องจากยังไม่มั่นใจในการทำงานของ อสม.ไม่มั่นใจในศักยภาพของตนเองเจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรมีวิธีการสร้างความมั่นใจให้กับ อสม.ซึ่งควรฝึกปฏิบัติให้ อสม.มีความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น อีกทั้ง อสม.ทำงานมาก แต่ขาดการจดบันทึก หรือบันทึกไม่ถูกต้อง ควรมีการฝึกปฏิบัติ และขาดหลักฐานการทำงานที่เป็นระบบ อีกทั้งหลายหน่วยงานชอบมอบหมายงานให้ อสม.มากเกินไปทำให้เกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากทำงาน

3. รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.) ต้องประกอบไปด้วย มีการรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้ความรู้ เชี่ยวชาญในสาขาอาชีพที่ปฏิบัติอยู่ และมีทักษะ ทัศนคติที่ดีในการให้บริการ และต้องมีสมรรถนะในการปฏิบัติงานเชิงรุก 4 ด้าน 4 หลักการ ซึ่งประกอบไปด้วย

1) ด้านตารางการทำงาน อสม.ควรมีระยะเวลาการทำงานที่แน่นอน อย่างน้อย 1 วันต่อสัปดาห์ หรืออย่างน้อย 4 วันต่อ เดือน ในกิจกรรมที่ไดรับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบ ทั้งนี้จะต้องมีการอบรมดำเนินกิจกรรมและการรายงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อย่างเป็นระบบตามแนวทางที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดและปัญหาของพื้นที่ ควรจัดให้มีคู่มือการทำงานแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน

2) ด้านการส่งเสริมสมรรถนะ ควรมีการอบรมและปฏิบัติหน้าที่จริงในหมู่บ้านหรือชุมชน มีการรายงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อย่างเป็นระบบตามแนวทางที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

3) ด้านการควบคุมการปฏิบัติงาน การควบคุมการปฏิบัติงานจะต้องลงชื่อเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง เพื่อใช้เป็นหลักฐาน โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ระดับตำบล เป็นผู้ตรวจสอบและรับรอง

4) ด้านการรายงานผลการดำเนินงาน ควรมีการรายงานผลของของอาสาสมัครสาธารณสุขเป็นประจำทุกเดือน โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขรับรองผลการดำเนินงานในฐานะผู้สนับสนุนทางด้านวิชาการและการพัฒนาศักยภาพ และประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ระดับตำบล รับรองผลการดำเนินงานในฐานะผู้กำกับการทำงานของ อสม.ในตำบล ให้เป็นระบบ

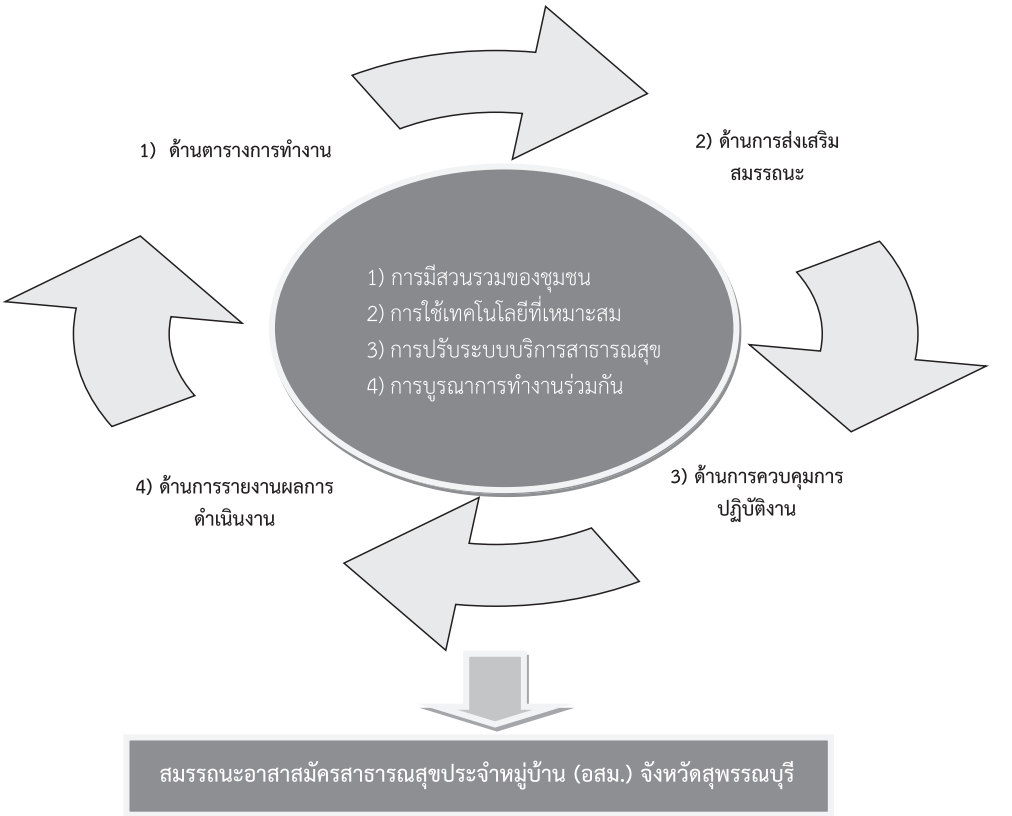
สมรรถนะตามหลักการสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานบรรลุความสำเร็จ 4 หลักการ คือ

1) การมีส่วนรวมของชุมชน (People Participation หรือ Community Involvement) จากเหตุผลที่มองเห็นว่าอัตราการใช้บริการสาธารณะสุขขั้นพื้นฐานที่ยังต่ำและขาดความร่วมมือของชุมชนจึงควรนำเอาประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จะทำให้การทำงานของ อสม.เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์ตามหน้าที่ อาทิเช่น 1) ความร่วมมือในส่วนของการให้ความร่วมมือกับอสม.ในโครงการต่างๆ หรือ 2) ให้ความร่วมมือร่วมคิดร่วมวางแผนกับ อสม. กล่าวคือในกระบวนการต่างๆ ให้ข้อเสนอแนะให้คำนำที่จะจะทำให้เกิดการพัฒนาและให้บริการอย่างมีคุณภาพ

2) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เพื่อให้สมาชิกในเครือข่าย อสม.ใช้ข้อมูลและออนไลน์ ทำให้สามารถรับรู้ข้อมูล ข่าวสารและเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวด้านสาธารณสุขภายในชุมชนของตนเอง อาทิเช่น การประยุกต์ใช้ระบบ การลงฐานข้อมูลเพื่อการสะดวกในการใช้ข้อมูลของคนไข้ เป็นต้น

3) การปรับปรุงระบบบริการสาธารณสุขพื้นฐานของรัฐ (Reoriented Basic Health Service) เพื่อทำให้มั่นใจว่าการบริการสุขภาพนั้นได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในระดับที่น่าพอใจ และการจัดระบบบริการที่ยังต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันเป็นหหน้าทีที่ทุกฝ่ายกำลังดำเนินการและปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา

4) การบูรณาการงานสาธารณสุขกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสาธารณสุขของไทยในปัจจุบันนับได้ว่าพัฒนาไปในทุกมิติ โดยการจัดบริการด้านสุขภาพนั้น ได้ขยายบริการออกไปทุกระดับ ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ระดับ อบต. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลประจำ อำเภอ/จังหวัด หน่วงงานสาธารณสุขในระดับต่างที่ต้องทำงานประสานร่วมมือกัน โดยเฉพาะภาคท้องถิ่นต้องบูรณาการเชิงรุกคือ การมีเป้าหมายทางด้านสุขภาพชุมชนอย่างชัดเจนและดำเนินการโดยเร่งด่วนและเป็นรูปธรรม สามารถอธิบายในลักษณะของแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงสมรรถนะในการปฏิบัติงานเชิงรุก 4 ด้าน 4 หลักการสู่ความสำเร็จ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี อสม.ส่วนมากยังทำรายงานไม่ถูกต้องและไม่เป็นระบบ มีอายุมาก สำเร็จการศึกษาในระดับไม่สูงนัก การทำงานสาธารณสุขจังหวัดเป็นผู้กำกับดูแล เน้นการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมป้องกันโรค การรักษาพยาบาลเบื้องต้น การส่งต่อผู้ป่วยที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับมินตรา สาระรักษ์ (Sornrak, 2010) ที่นำเสนอว่า อสม. เป็นผู้ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้านและแกนนำสุขภาพประจำครอบครัว ในเรื่องต่างๆ ได้แก่การใช้สถานบริการสาธารณสุขและการใช้ยา การรักษาอนามัยของร่างกาย การให้ภูมิคุ้มกันโรคการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด โภชนาการและสุขาภิบาลอาหาร การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อประจำถิ่น การอนามัยและการวางแผนครอบครัว

2. ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ป่วยไม่ให้ความร่วมมือเนื่องจากยังไม่มั่นใจในการทำงาน อสม. การทำงานขาดการบันทึกที่ถูกต้อง และขาดหลักฐานการทำงาน หน่วยงานต่างๆ มอบหมายภารกิจให้ปฏิบัติมากเกินไป ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนยังไม่มั่นใจในการปฏิบัติงานของ อสม. เพราะว่า การส่งเสริมความรู้ การสาธิตการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ และการนำประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีความรู้ ทักษะ รวมถึงได้รับความมั่นใจในการดำเนินงาน จนได้รับการยอมรับจากประชาชน โดยควรมีการสนับสนุนให้หน่วยงานด้านสาธารณสุขมีการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครของตนเองในพื้นที่ โดยให้หน่วยงานสร้างระบบการสนับสนุนอาสาสมัครในด้านที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของตนเพื่อที่จะไม่ต้องนำงานของทุกกรมกองไปลงที่อาสาสมัครสาธารณสุข แต่การมีเครือข่ายความร่วมมือนั้นจะช่วยแบ่งเบาภาระของอาสาสมัครสาธารณสุขไปอีกทาง (Sripiboon, 2010)

3. รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

การพัฒนาสมรรถนะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ต้องประกอบไปด้วย มีการรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้ความรู้และเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพที่ปฏิบัติอยู่ และมีทักษะ ทัศนคติที่ดีในการให้บริการ และต้องมีสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้จะต้องมีการอบรมการดำเนินกิจกรรมและการรายงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อย่างเป็นระบบตามแนวทางที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดและปัญหาของพื้นที่ และควรจัดให้มีคู่มือการจัดทำรายงาน อย่างเป็นระบบตามแนวทางที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด มีการควบคุมการปฏิบัติงานต้องมีมาตรการควบคุมที่เป็นที่ยอมรับและไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน (Pongsatawara , 2016; Chungsatiansup al., 2004; Mechat, 2008)

ทั้งนี้การปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขนั้นจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมความรู้อย่างดีก่อนที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่จริงๆ ซึ่งถ้าอาสาสมัครสาธารณสุขขาดทักษะด้านการสาธารณสุข อาจก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาวะในชุมชนได้ เพราะว่าการควบคุมมาตรฐานจะส่งผลให้เกิดการยอมรับในการปฏิบัติ การควบคุมการปฏิบัติงานจะต้องลงชื่อเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง เพื่อใช้เป็นหลักฐาน โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ระดับตำบล เป็นผู้ตรวจสอบและรับรองแต่จากการประเมินที่ผ่านมา พบว่า อาสาสมัครสาธารณสุข ส่วนใหญ่ที่ได้รับการคัดเลือกไม่ได้เป็นตัวแทนของผู้นำทางสุขภาพในหมู่บ้านอย่างแท้จริงและไม่กระตือรือร้นในการทำงาน หรือทำงานตามที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขร้องขอเป็นหลัก นอกจากนี้ด้านการรายงานผลการดำเนินงานต้องเป็นระบบผ่านการรับรอง โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขรับรองผลการดำเนินงานในฐานะผู้สนับสนุนทางด้านวิชาการและการพัฒนาศักยภาพ และประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ระดับตำบล รับรองผลการดำเนินงานในฐานะผู้กำกับการทำงานของ อสม. ในตำบลให้เป็นระบบ (Tantisirin et al., 1981)

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นการปฏิบัติงานด้านจิตอาสา จึงเป็นภารกิจที่ไม่สามารถเรียกร้องผลประโยชน์ หรือค่าตอบแทนได้ การปฏบัติในบางพื้นที่อาจจะไม่ได้ตามผลที่คาดหวังไว้ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับสนับสนุนให้เหกิดการพัฒนาในกระบวนการต่างๆ ที่ส่งผลต่อผู้ปฏิบัติงานต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1) ผู้วิจัยเห็นว่า ควรปรับปรุงและพัฒนาหลักเกณฑ์ระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวกับ อสม. ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นไปได้ และเหมาะสมกับสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน

2) จากผลการศึกษา พบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน มีความรู้ระดับปานกลางซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดูแลสุขภาพและฟื้นฟูคนในชุมชน ที่จะต้องทำงานร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล แต่การพัฒนาระบบอาสาสมัครสาธารณสุข สามารถดำเนินการได้ทันที ไม่เกี่ยวกับการปรับระดับความรู้ของอาสาสมัครสาธารณสุขให้เท่าเทียมกันก่อน

References

Certo, Samuel C. (2000). *Modern management*. New Jersey: Prentice-Hall.

Chungsatiansup, K. and et al. (2004). *Health dynamics and dependence*. Bangkok: Bureau of Social and Health Research.

Department of Health Service Support. (2011). *New Guidebook*, Bangkok: the Agricultural Cooperative federation of Thailand.

Development of civil servants according to the main competencies. (2010). Civil Service Development Institute Office of the Development of Position and Compensation System. Nonthaburi: Office of the Provincial Custody.

Euphum, N. (2017). Innovation of Community Mental Health Nursing to create the Drug Free Society Accordance with Principles of Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (Special Issue), 348-362.

Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill Book.

Kanapol, R. Kenaphoom, S. and Yupas, Y. (2016). The Local Administration Partnership : Social Role to Strengthening the Peace Communities. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 243-256.

Kotter, J. P. (1996). Leading Change: Why Transformation Efforts Fail. *Harvard Business Review*, 2, 59-67.

Kotter, John P. (1996). *Leading Change*. Harvard: Harvard Business School Press.

Kraisit Tantisirin et al. (1981). *Summary report of the master plan in the Thai Health Development Research Project*. Bangkok: National Research Council of Thailand.

Mechat, M. (2008). *Public Administration Behavior*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Phra Sarawut Pañña̅vuddho. (2017). A Development of the Elderly People's Life Quality Buddhist Way in Wanghong Sub-district Municipality, Muang Phrae District, Phrae Province. Journal of MCU Buddhapanya Review, 2(2), 55-67.

Pongsatawara, P. (2016). Management to Excellence of Tambon Health Promoting Hospital Chainat Province. *Rajapark Journal*, 10(20), 128-140.

Public Health Service Division Ministry of Public Health. (2010). *Training Course for the Volunteers in Public Health Voluntary Service (BEAM) 2010*. Nonthaburi: Department of Health Service Support.

Public Health Volunteer Training Program B.E. 2550. (2007). *Public Health Division Department of Health Service Suppor*t. Nonthaburi: Ministry of Public Health.

Silverman, D. (2000). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Thousand Oaks.

Sornrak, M. (2010). Empowering Village Health Volunteers Journal of Baking, *Journal of science & technology, Ubon Ratchathani Universit*y, 12(2), 39-48.

Sripiboon, P. (2010). Guidelines for developing the role of public health volunteers. To the basic public health Case Study in Phayathai. *Academic Services Journal, Prince of Songkla University*, 21(2), 30-44.

Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). New York: Harper and Row Publication.

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย*

Strategies to Promote Leaning of School Children in Loei Primary Education Office Area 3 by Integrating the Life insurance Business in Loei Province

[1]ชัยรัต สุทนต์, ภัทรธิรา ผลงาม, จุลดิษฐ อุปฮาต และ พิมพ์อร สดเอี่ยม

[1]Chairast Suthon, Patthira Phon-ngarm, Julladit Ooppahat and Pimorn Sodeam

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Graduate School Loei Rajabhat University

[1]Corresponding Author. Email: thonthat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย 2) เพื่อนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย สู่การปฏิบัติ และ 3) เพื่อประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน เป็นการวิจัยและพัฒนา จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย ได้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ (1) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้เด็กนักเรียนตามทักษะในศตวรรษที่ 21 (2) ยุทธศาสตร์การการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี (3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาทักษะอาชีพสู่อนาคต และ (4) ยุทธศาสตร์การบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการเรียนรู้ 2) นำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้

*Received October 28, 2017; Accepted March 20, 2018.

ของนักเรียน ลงมือปฏิบัติ เป็นเวลา 1 ภาคเรียน ที่โรงเรียนบ้านท่อน ตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย 3) การประเมินผลยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน พบว่า ทุกกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเป็นอย่างดี ทุกคนเข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่างๆได้รับประโยชน์ มีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียนรู้ และใส่ใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 กล้าคิดกล้าแสดงออก นำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้; บูรณาการความร่วมมือ; ธุรกิจประกันชีวิต

Abstract

This research aims to 1) To develop strategies for promoting learning of students in primary Education Office Area 3 by integrating the life insurance business in Loei province; 2) for lead push learning strategy of a student by cooperation integration of insurance policy business in Loei to the practice and 3) for evaluate using strategy learning push of a student The research methodology of Qualitative Field Research has been used by studying from the documents and an in-depth interview and brainstorming.

The results of the study were revealed as follows: 1) strategy push learning development of a student by cooperation integration of insurance policy business in Loei get 4 the strategy (1) the strategy for students learning development promotion according to the 21st Century skills , (2)the strategy for learning promotion through cultural and traditional experiences, (3) the strategy for skills and careers development to the future , and (4) the strategy for cooperative integration of all sectors for knowledge management. 2) Lead push learning strategy of a student start minister for 1 the semester at banton school Loei. 3) strategy push learning evaluation of a student meet that every the activity succeeds to follow the aim like good everybody attends activity all project receives the advantage there is the attentiveness take an interest in learning and attend build learning using Technology activity in learning development in 21 centuries dare to think dare express lead accuse know go to apply in the everyday life.

Keywords: Strategies to promote leaning; Cooperation integration; Life insurance business

บทนำ

ธุรกิจของบริษัทประกันชีวิต ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับหลายภาคส่วน การดำเนินธุรกิจแสวงหากำไรเพียงอย่างเดียว อาจมิใช่หลักประกันของการเติบโตและพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะธุรกิจประกันชีวิต เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ดีแก่เด็กนักเรียน การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมด้านการศึกษา ให้เด็กนักเรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านพฤติกรรม มีทักษะการเรียนรู้คิดการอ่าน มีความสามารถและความสนใจในกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ กล้าแสดงออก มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์สมวัย บริษัทประกันชีวิตได้มีส่วนร่วมความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ (CSR) คือการทำให้ธุรกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีสมดุล อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ยังไม่มีการผนึกกำลังร่วมมือกันอย่างบูรณาการ จึงเกิดการซ้ำซ้อนการทำงานในบางครั้งและบางพื้นที่ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตเพื่อการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเด็กนักเรียน เพื่อให้เป็นกำลังที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป โดยที่การพัฒนาการเรียนรู้เป็นสิ่งที่จำเป็นมากของเยาวชนไทย โดยควรวางรากฐานการพัฒนาให้เยาวชนในช่วงอายุ 6-15 ปี เพราะเป็นวัยที่เป็นรากฐานการเรียนรู้ เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน นำไปสู่การเรียนรู้ในสังคมอย่างมีความสุข (Jamkumrut, 2014; Lalittanapatr, 2017)

การบูรณาการเป็นลักษณะการผสมผสานความร่วมมือของหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ สำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาเลย เขต 3 มีเขตให้บริการขอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ของจังหวัดเลย ดังนี้ อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้ว มีโรงเรียนในสังกัดพื้นที่เขต 3 ทั้งสิ้น จำนวน 117 โรง ซึ่งโรงเรียนบ้านท่อน ตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย เป็นโรงเรียนในสังกัดขนาดเล็กที่ห่างไกลจากจากจังหวัดเลย 45 กิโลเมตร จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีข้าราชการครูจำนวน 4 คน มีนักเรียนทั้งสิ้น 38 คน จากการที่โรงเรียนอยู่ห่างไกล จึงขาดหน่วยงานทางส่วนราชการตลอดทั้งหน่วยงานภาคเอกชนให้การสนับสนุนหรือช่วยเหลือไม่ทั่วถึง จะต้องมีการบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน จำเป็นต้องสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้เด็กนักเรียนโดยบูรณาการความร่วมมือธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย ซึ่งยุทธศาสตร์เป็นวิธีการ แนวทางอันชาญฉลาดในการดำเนินการในเรื่องพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 คือ ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารบริษัทประกันชีวิต ตัวแทนประกันชีวิตในจังหวัดเลย เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหา กำหนดวิสัยทัศน์และประเด็นยุทธศาสตร์ (Bureepak, 2008)

จากสภาพปัญหาที่กล่าวผู้วิจัยในฐานะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจประกันชีวิตบริษัทเอไอเอจำกัดร่วมกับภาคีธุรกิจประกันชีวิตอื่นๆ ในจังหวัดเลย มีความเห็นว่าควรมีการพัฒนายุทธศาสตร์โดยการบูรณา-

การความร่วมมือธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย ร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนโดยการร่วมมือกัน พัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ผลที่ได้จากการวิจัยใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลยให้เด็กนักเรียนมีความรู้ มีทักษะ เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย

2. เพื่อนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย สู่การปฏิบัติ

3. เพื่อประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษา การบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาศึกษา การบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตจังหวัดเลยต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 3 โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview)

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย โดย เปิดเวทีระดมความคิดแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน และการตรวจสอบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 การนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ไปสู่การปฏิบัติที่โรงเรียนบ้านท่อน ตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยการประเมินความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักเรียน ครูผู้สอน และผู้ปกครองนักเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้สร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยในการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสอบถาม รายละเอียดมีดังนี้โดยจัดประเด็นคำถามเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การตรวจสอบเครื่องมือ ใช้กระบวนการ Index of Objective Congruence (IOC) ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ 5 คน โดยเครื่องมือที่จะนำไปใช้ได้รับการให้น้ำหนักความน่าเชื่อถือจากคณะกรรมการร้อยละ 80 ขึ้นไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ส่วน ด้วยกันประกอบด้วย

1) การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ เอกสารงานวิจัยตำราด้านการบูรณาการความร่วมมือและการส่งเสริมการเรียนรู้และตำราอื่นๆ รวมทั้งบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – Depth interview)

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม (brainstorm)

4) การประเมินผลการนำยุทธศาสตร์ไปใช้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เริ่มตั้งแต่เบื้องต้นของการเก็บข้อมูลที่ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)การสนทนากลุ่ม การประชุมระดมความคิดเห็นมีส่วนตามประเด็นที่ค้นหาและบันทึกอย่างละเอียด และนำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากนั้นทำการสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาและใช้การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ด้านแหล่งข้อมูล ด้านวิธีการ แล้วนำข้อมูลที่ได้คืนข้อมูลสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบข้อมูล ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ค้นจากการบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3

ผลการวิจัย

1. การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย พบว่า ธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย ได้ประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกันกับเขตพื้นที่การศึกษา นักวิชาการและภาคีที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษา โดยสรุปยุทธศาสตร์การส่ง

เสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 มี 3 โครงการ คือ โครงการทักษะการคิดอ่านเขียนผ่านแทปเลตเพื่อการเรียนรู้ โครงการค่ายศิลปะ และโครงการค่ายภาษาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ยุทธศาสตร์ที่ 2 มี 3 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน โครงการสืบสานการแต่งกายตามประเพณี และโครงการส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา และยุทธศาสตร์ที่ 3 มี 3 โครงการ คือ โครงการเลี้ยงไก่ไข่ โครงการเรียนรู้เพาะเห็ดนางฟ้า และโครงการส่งเสริมอาชีพจักรสานพลาสติก ยุทธศาสตร์ที่ 4 มี 2 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมการออมเงิน โครงการส่งเสริมประกันภัยให้ความรู้ในโรงเรียนและชุมชน

2. การนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย สู่การปฏิบัติ พบว่า ตัวแทนบริษัทประกันชีวิตและภาคีที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกับครูผู้สอนโรงเรียนบ้านท่อน อำเภอภูเรือ จังวัดเลย มีการบูรณาการร่วมกันเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้เด็กนักเรียนตลอดระยะเวลา 1 ภาคเรียน ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้เด็กนักเรียนตามทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียน ระดับประถมศึกษาปีที่1-6 จำนวน 38 คน มีการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด ทักษะการอ่านและทักษะการเขียนเรียนรู้การนับเลข จำนวนนับ การบวกเลข ลบเลข จากบัตรภาพ บัตรตัวเลข โดยผ่านอุปกรณ์แทปเลต ฝึกความคิดสร้างสรรค์ในโครงการค่ายศิลปะ โดยนำวัสดุทางธรรมชาติมาระบายสีภาพตามจิตนาการของเด็กนักเรียน สร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะด้วยวัสดุทางธรรมชาติ นำเสนองานศิลปะของตนเองให้เพื่อนๆ หน้าชั้นเรียน และโครงการค่ายภาษาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 บุคลากรจากบริษัทประกันชีวิต สอนภาษาอังกฤษพื้นฐานแก่เด็กนักเรียนให้เรียนรู้ ร้องเพลง เล่นเกมและการทายคำศัพท์ภาษาอังกฤษให้สอดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนนำนักเรียนชั้นประถมการศึกษาปีที่ 5-6 จำนวน 13 คน เข้าร่วมกิจกรรมวันวัฒนธรรมท้องถิ่นภูเรือ โดยร่วมกับโรงเรียนเครือข่ายในพื้นที่ตำบลท่าศาลา ร่วมกิจกรรมแต่งกายท้องถิ่นตามประเพณี การละเล่นการละเล่นพื้นบ้าน เข้าร่วมแข่งกีฬาพื้นบ้าน และเข้าร่วมแข่งขันตอบปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่น นำนั่งสมาธิก่อนเข้าชั้นเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปี่ 1- 6 จำนวน 38 คน โดยมีตัวแทนบริษัทประกันชีวิต และครู ได้บูรณาการร่วมกันทุกภาคส่วนกับชุมชนเพื่อพัฒนาวัดโนนสะอาดบ้านท่อน ด้วยการทำความสะอาดลานวัด ห้องน้ำ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้วิจัย จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ให้นักเรียนต่อยอดการเรียนรู้ในอนาคต ได้นำชาวบ้านและเด็กนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 17 คน เข้ารับการอบรม วิธีการเลี้ยงไก่จากฟาร์มบริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์อำเภอภูเรือ กลุ่มธุรกิจประกันชีวิต สร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่

และมอบไก่ไข่ให้ทางโรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ในการเพาะเลี้ยงไก่ไข่ให้นักเรียนและชาวบ้าน ตัวแทนประกันชีวิตสนับสนุนพันธุ์พืชและร่วมกับเกษตรตำบลได้มาให้ความรู้และสอนขั้นตอนกระบวนการต่างๆ ในการเพาะเห็ดนางฟ้า แก่เด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่1-6 จำนวน 38 คน และยังส่งเสริมอาชีพจักสานพลาสติกแก่เด็กนักเรียนในทุกระดับชั้นตามความถนัดของแต่ละช่วงวัยโดยเจ้าหน้าที่จากเทศบาลอำเภอภูเรือ และศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการเรียนรู้ โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง ชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งผู้วิจัย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วน ส่งเสริมการออมเงินโดยครูประจำชั้น สนับสนุนให้เด็กนักเรียนมีการออมเงิน ส่งเสริมให้เด็กนักเรียน รู้จักใช้ รู้จักเก็บ รู้จักออม เกิดความพอเพียง ส่งเสริมประกันภัยให้ความรู้ในโรงเรียนและชุมชน ตัวแทนบริษัทประกันภัยบูรณาการร่วมกัน ให้ความรู้เด็กนักเรียนในโรงเรียนและชุมชน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการสื่อสารผ่านเด็กนักเรียนสู่ครอบครัว ตระหนักถึงความสำคัญของการประกันภัย เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกันภัย ส่งเสริมนักเรียนให้มีจิตอาสาในการบริการช่วยเหลือสังคมให้ใช้ประโยชน์จากการประกันภัยที่จำเป็นในชีวิตประจำวันได้

3. การประเมินผลการใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโดยการประเมินผลผลิต (Output) พบว่า ทุกกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเป็นอย่างดี ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการดำเนินโครงการผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 61.00 เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ร้อยละ 79.00 โครงการที่ชอบมากที่สุด คือ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการออมเงิน (ร้อยละ 58.00) และจากการประเมิน (Outcome) พบว่า ทุกคนเข้าร่วมโครงการกิจกรรมต่างๆ ได้รับประโยชน์ โดยครูผู้สอนมีการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อนักเรียน โดยการบันทึก วิเคราะห์ สังเกตจากพฤติกรรมต่างๆ ของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนมีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียนรู้ และใส่ใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนภายนอก กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้าแสดงออก และผู้ปกครองมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ และได้นำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นคนดีมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้คนในชุมชน

อภิปรายผล

1. ผลการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยสรุปรูปแบบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้เด็กนักเรียนตามทักษะในศตวรรษที่ 21

มี 3 โครงการ คือ โครงการทักษะการคิดอ่านเขียนผ่านแทปเลตเพื่อการเรียนรู้ โครงการค่ายศิลปะ และโครงการค่ายภาษาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี มี 3 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน โครงการสืบสานการแต่งกายตามประเพณี และโครงการส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ มี 3 โครงการ คือ โครงการเลี้ยงไก่ไข่ โครงการเรียนรู้เพาะเห็ดนางฟ้า และโครงการส่งเสริมอาชีพจักรสานพลาสติก ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการเรียนรู้ มี 2 โครงการ ดังนี้ โครงการส่งเสริมการออมเงิน โครงการส่งเสริมประกันภัยให้ความรู้ในโรงเรียนและชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาจากความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในบริบทของโรงเรียนประถมศึกษาเลย เขต 3 เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม และตรงตามความต้องการของโรงเรียน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนายุทธศาสตร์การจัดกิจกรรม เพื่อให้ครูผู้สอนนำแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้มาใช้ประโยชน์ และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย เมื่อจัดกิจกรรมตามความต้องการแล้วย่อมนำมาสู่ความสำเร็จ ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของ ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน (Puseeoon, 2015) แนวทางหรือวิธีการใดที่ครูจะทำให้นักเรียนสามารถพัฒนาการคิดวิเคราะห์ได้ มีทักษะทางความคิดและพัฒนาแก้ไขปัญหา แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง นำโครงการไปใช้ในการจัดการเรียนรู้และส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

2. ผลการนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย สู่การปฏิบัติ ตลอดระยะเวลา 1 ภาคเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้เด็กนักเรียนตามทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียน ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 38 คน มีการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด ทักษะการอ่านและทักษะการเขียน เรียนรู้การนับเลข จำนวนนับ การบวกเลข ลบเลข จากบัตรภาพ บัตรตัวเลข โดยผ่านอุปกรณ์แทปเลต ฝึกความคิดสร้างสรรค์ในโครงการค่ายศิลปะ สร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยวัสดุทางธรรมชาติ นำเสนองานศิลปะของตนเองให้เพื่อนๆ หน้าชั้นเรียน และโครงการค่ายภาษาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในทุกกิจกรรมได้ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ มีพัฒนาการทุกด้าน เต็มตามวัยและเต็มศักยภาพ พัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาผู้เรียน เกิดความคิดแปลกใหม่ เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ค้นคว้า ทดลอง ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ร่วมแก้ไขปัญหาและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของดิวอี้ (Dewey, 1992) สรุปว่าเด็กเรียนรู้ได้ดีจากการ และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยการลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ได้สังเกต ค้นคว้า ทดลอง กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองร่วมคิดแก้ปัญหาและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยชาติ แสงอรุณ (Sangarun, 1983) ได้กล่าวว่ากิจกรรมทางศิลปะ เด็กจะเกิดการพัฒนาการ

เรียนรู้ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะความคิดจินตนาการ สามารถแสดงออกถึงการรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ค้นคว้าทดลอง รู้จักใช้เหตุผล รู้จักสร้างสื่อที่ตนเข้าใจจากจินตนาการของตนเอง เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาสติปัญญาและความเจริญเติบโตของเด็กต่อไป และสอดคล้องกับแนวคิดของ พิมพ์พันธุ์ เดชะคุปต์ (Tachakoup, 2014) กล่าวว่า ด้วยความสำคัญของทักษะดังกล่าวทำให้ครูซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะเด็กนักเรียนจะต้องตระหนักถึงวิธีการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรม ทักษะการใช้ชีวิตในวัฒนธรรมข้ามชาติ ที่จำเป็นต้องอาศัยทักษะทางภาษาเป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณี โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนนำนักเรียนชั้นประถมการศึกษาปีที่5-6 จำนวน 13 คน พบว่า เด็กนักเรียนมีการพัฒนาด้านความคิด ทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมสุขภาพร่างกายและจิตใจ เกิดความสนุกสนานเป็นทั้งผู้นำและผู้ตาม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีพฤติกรรมทางการปรับตัวในสังคมร่วมกับคนอื่นได้ดี รู้จักแบ่งปันและสามารถปฏิบัติตามกฎกติกา เกิดความสามัคคี เสริมสร้างความรู้ให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหา และกล้าแสดงออก สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของบรูเนอร์ และคณะ (Jerome, 1956) ที่เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมเด็ก ซึ่งจะพัฒนาได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก และชี้ให้เห็นว่าการศึกษาว่าเด็กเรียนรู้อย่างไร ตามหลักการที่เป็นโครงสร้างของความรู้ของมนุษย์

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้วิจัย จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ให้นักเรียนต่อยอดการเรียนรู้ในอนาคต ได้นำชาวบ้านและเด็กนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 17 คน พบว่า โครงการเลี้ยงไก่ไข่ไว้เป็นอาหารกลางวัน ส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะอาชีพ ขั้นตอนกระบวนการเลี้ยงไก่พันธ์ไข่ รู้จักวิธีการเลี้ยงไก่ เด็กนักเรียนนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ครอบครัว และยังเป็นอาหารกลางวันให้กับทุกคนในโรงเรียน ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษา ของสุมิตรา ประพันธ์ (Prapun, 2014) พบว่า เด็กนักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงานการเลี้ยงไก่ไข่ ทำให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยตนเอง นำความรู้และทักษะที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงนักเรียนได้เรียนรู้ทักษะการปฏิบัติงานและทุกคนมีส่วนร่วมกิจกรรม การทำงานกลุ่มทำให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันการแก้ปัญหาและเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ผลการการศึกษายังสอดคล้องกับแนวความคิดของนาวา ศรีษะเนตร (Sresanart, 1980) สรุปว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาที่พัฒนาขึ้นนักเรียนมีเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายทำให้นักเรียนเห็นประโยชน์และคุณค่าของการเรียนรู้

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการเรียนรู้ โดยตัวแทนบริษัทประกันชีวิต ครูและภาคีที่เกี่ยวข้อง ชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งผู้วิจัยได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

สร้างความร่วมมือทุกภาคส่วน ส่งเสริมการออมเงินโดยครูประจำชั้น สนับสนุนให้เด็กนักเรียนมีการออมเงิน ส่งเสริมการเรียนรู้ ให้มีทักษะทั้งด้านความคิดและ รู้จักใช้ รู้จักเก็บ รู้จักออม เกิดความพอเพียง ตระหนักและเห็นคุณค่าของการออมเงิน และยังส่งเสริมประกันภัย ให้ความรู้ในโรงเรียนและชุมชน ม่งผลต่อการพัฒนาทักษะการเรียนรู้การอยู่ในสังคม ส่งผลต่อพฤติกรรมความสามัคคี สนุกสนานกับการเรียน มีน้ำใจ รู้จักรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมาน นวลศรี และคณะ (Nolsree, 2005) ได้ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดย ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนบ้านสบขุ่น อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน พบว่า ผลจากการจัดการเรียนรู้ นักเรียนมีความสุขกับการสอน สนุกสนานกับการเรียน มีน้ำใจ รู้จักรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย ส่วนผลที่มีต่อชุมชน พบว่า ผู้ปกครองทุกคนมีความพอใจและเข้ามามีส่วนร่วมในการนำปัญหาของชุมชน มาสู่การเรียนการสอนในระดับห้องเรียนซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเดวิด (David, 2002) ที่กล่าวไว้ว่า กระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม องค์การ ชุมชน เพื่อสวางแผน เพื่อสร้างสรรค์ แก้ปัญหา และตัดสินใจร่วมกัน มีความสามัคคีรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง

3. ผลการนำยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 โดยบูรณาการความร่วมมือของธุรกิจประกันชีวิตในจังหวัดเลย พบว่า ทุกกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะโครงการนี้ทำให้เกิดรายได้ และมีอาชีพ ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ให้นักเรียนมีทักษะการคิด วิเคราะห์ และทักษะอาชีพในการนำไปปฏิบัติได้จริง นักเรียนมีความกระตือรือร้น สนใจในการเรียนรู้ และใส่ใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนภายนอก กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้าแสดงออก และผู้ปกครองมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน นักเรียนได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ นำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นคนดีมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้คนในชุมชน ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศุภยุทธ สาครบุตร (Sakronbuhd, 2006) ที่อธิบายไว้ว่า ความต้องการและความสนใจ (Need and Interests) ของผู้เรียนจะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากว่าความรู้นั้นตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมาและจะเกิดความพึงพอใจ เพราะฉะนั้นควรเริ่มต้นในสิ่งเหล่านี้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น และผลการศึกษาครั้งนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ สมชาย บุญสุ่น (Bunsun, 2011) พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจ ต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการใช้สื่อและเทคโนโลยี หรือนวัตกรรมในการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่นักศึกษาอย่างเหมาะสม ใช้วิธีการสอนหลากหลายเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียน มีกิจกรรมการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ได้อภิปรายซักถาม และแสดงความคิดเห็น มีกิจกรรมการเรียนการสอนส่งเสริมการค้นคว้าและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง และกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้มีการใช้ภาษาอังกฤษและการสืบค้นข้อมูลความรู้ต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ถ้าหากนักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และได้มีการฝึกปฏิบัติจริง จะทำให้นักเรียนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ดังนั้นโรงเรียนจึงควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำยุทธศาสตร์นี้ไปเป็นแนวปฏิบัติส่งเสริมในโรงเรียนอื่นๆ

ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสถานศึกษาและควรมีการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

2. สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในชุมชน ควรจัดทำหลักสูตรการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยบูรณาการความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำเอกสารให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนโดยบูรณาการความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในสถานศึกษาทุกแห่งในประเทศไทย

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจความสนใจ และความต้องการของนักเรียนโรงเรียนอื่นๆ เกี่ยวกับการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในประเด็นอื่นๆ

3. ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนานวัตกรรม สื่อการสอน ที่ใช้ในการวัดส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ

References

Bruner, J. (1956). *A Study of Thing.* New York: John Wiley & Sons.

Bunsun, S. (2011). *Student Satisfaction the University of the Thai Chamber of Commerce Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phra Nakhon Si Ayutthaya Province.* Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Bangkok: Srinakarinwirot University

Bureepak, C. (2015). *Research and development methods*. Phetchaburi: Phetchaburi Rajabhat University

Dewey, J. (1975). *How We Thinking.* New York: Science Education.

Jamkumrut, K. 2014). *Corporate Social Responsibility Concept and Preferable Activities Analysis of Master of Business Administration's Students*, Bangkok: Silpakorn University.

Lalittanapatr, W. (2017). Buddhist Method in Home School. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, *2*(3), 1-12.

Nolsree, N. (2005). *Integrated learning management facilitates the conservation and Development of the environment School Collaboration with Ban Sop Khun Community Tha Wang Pha District Nan Research Institute*. Bangkok: The Thailand Research Fund.

Prapan, S. (2014). Development of a Course Curriculum on 'Raising Layer-Chickens' in the Learning Substance Group of Work, Career and Technology for Mathayom Suksa 1 Students at Ban-Nongbuasang-Withayakan School under the Office of Sakon Nakhon Primary Education Service Area 1. *Nakhon University Journal*, 2(4), 35-43.

Puseeoon, S. (2015). Hypothesis testing Math statistics Tyson Square Hotel Test. *Journal of Educational Measurement*. 12, 133-137.

Sakronbuhd, S. (2006). *Forms and guidelines for promoting knowledge sharing in energy Conservation: A case study of energy conservation projects in educational institutions.* Chonburi: Burapha University.

Sangarun, P. (1983). *Art for Kids: Toys to add value to life.* Bangkok: Subcommittee on Child Development.

Sresanart, N. (1980). *Development of development curriculum School curriculum the fish sauce from Prathom 6, Ban Tha Wat kururhatbumrungwit School Office of Sakon Nakhon Educational Service Area 1*. Sakon Nakhon: Sakon Nakhon Rajabhat University.

Straus, D. (2002). *How to Make Collaboration Work.* San Francisco: BerrettKoehler Publishers.

Tachakoup, P. (2014). *Science Project Management for Integrated Teaching and Learning.* Bangkok: Chulalongkorn University.

การพัฒนาองค์กรอัจฉริยะตามหลักคำสอนในปหาราทสูตร*

Development of Smart Organization According to the Doctrine in Paharada Sutta

พระมหาวิศิต ธีรวโส[1*], พระปลัดสุระ ญาณธโร[1] และ อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ[2]

Phramaha Wisit Dhiravangso[1], Phrapalad Sura Yanatharo[1] and Orapin Piyasakulkiat[2]

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus.

[2]มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

[2]Kasembundit University

[1]*Corresponding Author. Email: Wisit53@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาองค์กรตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในปหาราทสูตร พระสุตตันตปิฎก จากการศึกษาพบว่า ในปหาราทสูตร พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร และความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” กับ “งาน” ทรงชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจนจะช่วยให้การบริหารจัดการองค์กรหรือองค์การประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทรัพยากรบุคคลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร และจะต้องได้รับการพัฒนาให้ดี มีการศึกษาเรียนรู้ มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมจริยธรรม มีความมั่นคงจงรักภักดี มีความเสมอภาค มีเอกภาพ มีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพ ซึ่งจะช่วยให้องค์กรหรือองค์การประสบความสำเร็จได้ดีมีความมั่นคงสามารถพัฒนาสู่ความเป็น “องค์กรแห่งความเป็นเลิศ” ได้อย่างน่าอัศจรรย์ เรียกว่าเป็น “องค์กรอัจฉริยะ”

คำสำคัญ: องค์กรอัจฉริยะ; องค์กรแห่งความเป็นเลิศ

*Received March 10, 2017; Accepted January 15, 2018

Abstract

The purpose of this paper was to study a concept of development of an organization according to the Buddha's teaching in Paharada Sutta, Suttanta Pitaka. From Paharada Sutta, the Buddha focused on the importance of human resource in an organization and the relationship between "human" and "work". He showed that the development of human resource with a clear purpose would make an administration of organization effective and productive succeed. Therefore, Human resource is very important to an organization and it needs to be developed with well education, discipline, morality, loyalty, equality, unity, efficiency, unity, efficiency and quality. These will make an organization stable succeed and develop it to "Excellent Organization" or "Smart Organization".

Keywords: Smart Organization; Excellent Organization

บทนำ

องค์กรที่ประสบความสำเร็จอย่างมั่นคงยั่งยืนคือองค์กรที่พึงประสงค์ เป็นองค์กรในฝันที่ทุกคนปรารถนาจะได้รับได้ครอบครองเป็นเจ้าของ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ให้มีโอกาสได้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรในฝันนั้น จึงพยายามดำเนินการไปเพื่อให้สมหวังดังความปรารถนาที่ตั้งไว้ กระนั้น การสร้างให้องค์กรประสบความสำเร็จได้ตามที่ฝันปรารถนาไว้นั้นนับเป็นสิ่งที่ยากลำบาก แต่สิ่งที่ยากลำบากยิ่งกว่านั้นก็คือการธำรงรักษาความสำเร็จนั้นให้ดำรงคงอยู่กับองค์กรได้ตลอดกาลยาวนาน ยิ่งในสภาพแวดล้อมของโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการเกิดเหตุการณ์วิกฤติต่างๆ อยู่เป็นประจำไม่ขาดสาย การที่จะรักษาความสำเร็จขององค์กรให้ยืนยงมั่นคงต่อไปได้ดีนั้น องค์กรต้องสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้ได้อย่างเหมาะสมดีที่สุด การปรับตัวขององค์กรนี้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ระบบกระบวนการในการทำงาน เครื่องมือที่ใช้ในการทำงาน กระทั่งวัฒนธรรมและความเชื่อของบุคลากรในองค์กรนั้นๆ ด้วย ที่สำคัญยิ่งก็คือในปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าความสำเร็จขององค์กรขึ้นอยู่กับคนคิดคนจัดการ คนในองค์กรคือทุนมนุษย์ที่ทรงคุณค่า (Maharatsakul, 2011; Wongthongdee, 2013) องค์ประกอบพื้นฐานสำคัญขององค์กรคือ “คน” กับ “งาน” การจะสร้างองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้นั้น คนในองค์กรจะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และพัฒนาเป็นพิเศษมากที่สุด เนื่องด้วยในการประกอบกิจการใดๆ ก็ตามต้องอาศัยคนในการคิดและจัดการให้องค์กรขับเคลื่อนไปได้ให้ถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

พระพุทธเจ้าครั้นตรัสรู้แล้วพระองค์ทรงมีพระดำริจะสร้างองค์กรสงฆ์ขึ้น ทรงกำหนดองค์ประกอบขององค์กรไว้ 2 ประการ คือ “งาน”กับ“คน” งานนั้นได้แก่การปฏิบัติธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว รวมถึงการเทศนาสั่งสอนประกาศพระธรรมนั้น และคนได้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมและผู้ประกาศธรรมนั้นทรงจำแนกคนเป็น 2 ประเภท คือ (1) คนที่เป็นบัณฑิตหมดสิ้นกิเลส กับ (2) ปุถุชนคนมีกิเลส ทรงเกิดความดำริขึ้นว่าธรรมที่พระองค์ได้บรรลุแล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะละเอียด (Thai Tipitakas 4/7-9/11-14) ทรงเห็นว่างานประพฤติปฏิบัติธรรมตามพระองค์นั้นเป็นงานที่หนักมากและยากยิ่งนักที่คนอื่นจะปฏิบัติได้ คนที่จะปฏิบัติงานของพระองค์ได้จะต้องเป็นบัณฑิตเท่านั้น คนอื่นนอกจากบัณฑิตไม่สามารถปฏิบัติได้แน่นอน ถ้าพระองค์จะพึงสร้างองค์กรสงฆ์ด้วยการแสดงธรรมประกาศพระพุทธศาสนา และคนอื่นไม่มีใครสามารถเรียนรู้และเข้าใจธรรมของพระองค์ได้ จะทำให้ทรงเหน็ดเหนื่อยลำบากพระวรกายเสียเปล่า แต่ในการสร้างองค์กรนั้น คนเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดที่จะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรและสามารถช่วยให้องค์กรธำรงความได้เปรียบทางการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ทรงใช้พุทธจักษุตรวจพิจารณาดูสัตว์โลกแล้วได้ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายของคนว่ามีอยู่หลายกลุ่มหลายระดับต่างๆ กัน เปรียบเทียบได้กับในกออุบลก็มีทั้งดอกบัวที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ และจมอยู่ในน้ำ แสดงให้เห็นว่าดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอาทิตย์แล้วบานได้นั้นล้วนผ่านวิกฤติความเป็นบัวในระดับต่างๆ มาแล้วตามลำดับ การทำงานในองค์กรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยและให้

โอกาสแก่ความหลากหลายของทรัพยากรมนุษย์ในสังคมอย่างเท่าเทียมกันตามอัตภาพของแต่ละบุคคล (Noknoi, 2013; Sawatburi, 2013) และนำมาปฏิบัติจนบรรลุผลให้เห็นจริงในประสบการณ์ของมนุษย์ (Vichai, 2016)

ปหาราทสูตร (Thai Tipitakas 23/19/246-251) มีคำสอนที่เป็นแนวคิดซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณลักษณะขององค์กรและบุคลากรผู้เป็นสมาชิกขององค์กรไว้ว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษน่าอัศจรรย์ ซึ่งสามารถนำมาอธิบายประยุกต์เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่กำหนดเป็นรูปแบบการสร้างและพัฒนาองค์กรสู่ความเป็น “องค์กรอัจฉริยะ” ที่มีลักษณะเป็นองค์กรมีความเป็นเลิศในด้านต่างๆ มากถึง 8 ประการ เป็นองค์กรน่าอยู่และน่าร่วมงานด้วย

บทความนี้จึงนำเสนอแนวการสร้างและพัฒนาองค์กรสู่ความเป็น **“องค์กรอัจฉริยะ”** ตามแนวคิดที่ปรากฏในปหาราทสูตร โดยมุ่งเน้นนำแนวคิดคำสอนในปหาราทสูตรมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างและพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรน่ายินดี น่าอยู่ น่าร่วมงาน อันจะอำนวยผลให้องค์กรดำเนินสู่ความเป็นเลิศและความเป็นอัจฉริยะในด้านต่างๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่งคั่งสันติสุขยั่งยืนในบริบทสังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างน่าอัศจรรย์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดองค์กรอัจฉริยะในยุคโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์เป็นการหลอมรวมโลกหรือเชื่อมโยงโลก ทำให้โลกเป็นใบเดียวหรือระบบเดียวกัน ซึ่งการหลอมรวมหรือเชื่อมโยงมีขนาดและความเร็วในอัตราเร่งกว่าที่เคยเป็นในสมัยก่อนมาก ทางด้านกระบวนการหลอมรวมหรือเชื่อมโยงนั้น โลกาภิวัตน์เป็นกระบวนการที่โลก ระบบเศรษฐกิจ และสังคมเป็นรูปแบบเดียวกัน บูรณาการและพึ่งพิงกัน ปัจจัยที่ทำให้โลกเล็กลงคือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร และการขนส่ง การรวมพลังทางภูมิศาสตร์และการเมืองและเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน ผลที่เกิดคือระบบสังคมและการเมืองที่เคยเป็นระบบปิด ได้เปิดออกและอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลง (Getsuwan, 2012)

องค์กรยุคโลกาภิวัตน์ ต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมอยู่ตลอดเวลา ให้มีความสามารถปรับตัวจัดการกับเหตุการณ์วิกฤติต่างๆ ไม่ให้ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เพราะเมื่อวันเวลาผ่านไป สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แนวคิดและเทคนิคการบริหารที่เคยใช้ได้ดีมาก่อนอาจถูกทดแทนด้วยแนวคิดและเทคนิคการบริหารที่พัฒนาขึ้นมาใหม่และทันสมัยกว่า โดยเฉพาะในสังคมโลกปัจจุบันที่เป็นโลกยุคข้อมูลข่าวสารมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการบริหารจัดการอย่างแพร่หลาย สิ่งสำคัญยิ่งคือบุคลากรองค์กรทั้งผู้บริหารและพนักงานต้องรู้ทันกระแสโลกาภิวัตน์อย่างเกาะติดสถานการณ์ (Maharatsakul, 2011)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช (Panit, 2016) ได้กล่าวถึงวิถีกรอัจฉริยะ ไว้ว่าจะต้องพัฒนาขีดความสามารถ (Competencies) อย่างน้อย 12 ประการ คือ

1) มีความมุ่งหมาย มุ่งมั่นที่ชัดเจน มั่นคง ไม่คลอนแคลน ได้แก่ มีเป้าหมาย ปณิธาน วิสัยทัศน์ที่ชัดเจน มีการบริหารจัดการวิสัยทัศน์ร่วม คุณค่าร่วม ความมั่งมั่นร่วมเป็นเครื่องมือในการสร้างขวัญ กำลังใจ และความมีชีวิตชีวาในการปฏิบัติงานพัฒนาองค์กรเพื่อขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย

2) มีความไม่ประมาท ได้แก่ มีการจัดการความเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก สร้างหรือควบคุมสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรได้ โดยต้องมีการทบทวนตรวจสอบตนเอง และตรวจสอบสถานการณ์แวดล้อม อยู่สม่ำเสมอ

3) มีการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ที่กลมกลืนกับแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร ได้แก่ มีทีมแกนนำจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของการจัดการความรู้ และแผนต้องเป็นแผนใช้ KM ไม่ใช่แผนทำ KM มีความยืดหยุ่น มีชีวิต มีการใช้ ปรับปรุง และตีความอยู่ตลอดเวลา

4) ใช้ภาวะผู้นำ และทีมแกนนำจัดการความรู้ ได้แก่ รู้จักใช้พลังของภาวะผู้นำของผู้นำระดับสูงที่มุ่งมั่นสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และผู้นำทุกระดับขององค์กร มีการดำเนินการให้บุคลากรทุกคนเป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” เน้นดำเนินการในส่วนที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ

5) มีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคน ได้แก่ มีความสัมพันธ์ระหว่างคนนำไปสู่ความสุข ความสนุกสนานในการทำงาน ยิ่งดำเนินการความสัมพันธ์ระหว่างคนก็ยิ่งดี คล้ายเป็น “สวรรค์ในที่ทำงาน” เป็นสภาพที่เอื้อต่อการใช้ความริเริ่มสร้างสรรค์ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรม

6) มีการพัฒนาทักษะพื้นฐานของพนักงาน ได้แก่ ทักษะด้านวิธีคิด ด้านคุณค่า และวิธีปฏิบัติ ซึ่งเรียนรู้ได้จากการฝึกฝนจากการปฏิบัติงานจริง การอบรมเชิงปฏิบัติการ มีการพัฒนาความชำนาญในการใช้ทักษะพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นทักษะรวมหมู่ ที่เกิดขึ้นเมื่อพนักงานที่ “รู้ใจ” กันทำงานร่วมกัน

7) มีการพัฒนาทักษะในการใช้ “ตัวช่วย” ต่อการจัดการความรู้ ได้แก่ เครื่องมือที่ช่วยให้การพัฒนางานควบคู่ไปกับการดูดซับความรู้ สร้างความรู้ ใช้ความรู้ และยกระดับความรู้เกิดขึ้นอย่างเป็นอัตโนมัติ โดยต้องใช้ตัวช่วยหลายตัวประกอบกันเป็นชุด ซึ่งได้แก่วิธีการบริหารจัดการ ตลอดทั้งเทคโนโลยีต่างๆ

8) เป็นองค์กรที่ “ไร้กำแพง” ได้แก่ โครงสร้างแนวดิ่งอ่อนตัวลง เกิดโครงสร้างแนวระนาบและแนวเฉียงขึ้นมา มีการติดต่อสื่อสารและไหลเวียนของความรู้ในทุกทิศทุกทาง เกิดมีระบบการทำงานแบบ “ทีมข้ามสายงาน” เกิดโครงสร้างการทำงานและติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการขึ้นมาทำหน้าที่คู่ขนานกับโครงสร้างที่เป็นทางการ

9) มีบรรยากาศอิสรภาพ และบรรยากาศเชิงบวก ได้แก่ มีความสามารถทำให้ปัญหาหรือวิกฤตกลายเป็นโอกาส ทำให้ความแตกต่างหลากหลายกลายเป็นพลัง ทำให้กระบวนทัศน์ที่แตกต่างเกิดการเสริมพลังกัน ทำให้ผู้อาวุโสพร้อมถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีค่าให้แก่พนักงานรุ่นหลัง มีบรรยากาศของการสร้างสรรค์ที่ไม่เครียด เป็นบรรยากาศความสนุกสนาน ที่มีสาระของการสร้างสรรค์อยู่ด้วย

10) มีการจัดการคนเก่ง จัดการขุมทรัพย์ทางปัญญา ได้แก่ มีการจัดการคนเก่ง อย่างเหมาะสม คนที่ตั้งใจมุ่งมั่นทำงาน ทุ่มเทความสามารถต่องานมีโอกาสทำงานที่ท้าทาย เป็นประโยชน์ต่อเป้าหมายหลักขององค์กร จนได้รับการมอบหมายหน้าที่ ตำแหน่งงาน และค่าตอบแทนที่เหมาะสม มีความสามารถในการทำให้ปัญหากลายเป็นโอกาส หรือกลายเป็น “ขุมทรัพย์ทางปัญญา” ได้อย่างชาญฉลาด

11) มีและใช้ระบบบันทึก “ขุมความรู้” และ “คลังความรู้” ได้แก่ ขุมความรู้ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์การทำงานและการพัฒนางานอย่างเป็นระบบ จัดหมวดหมู่และจัดเก็บให้ค้นหาได้ง่าย เน้นความรู้ปฏิบัติหรือความรู้ที่ไม่มีในตำรา โดยเฉพาะข้อมูลอีเล็กทรอนิกส์กับเครื่องมือด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

12) มีและใช้ระบบเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศ ได้แก่ มีความสามารถในการใช้พลังของระบบข้อมูลข่าวสารอีเล็กทรอนิกส์เพื่อช่วยให้การติดต่อสื่อสารรวดเร็ว สามารถเข้าถึงความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ทุกที่และทุกเวลา

อาจกล่าวได้ว่า “องค์กรอัจฉริยะในยุคโลกาภิวัตน์” นั้นจะต้องมีความพร้อมทันสมัยและคล่องตัวทั้งในด้านมิติของงาน ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างองค์กร การบริหารจัดการ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และมิติของคนได้แก่บุคลากรขององค์กรทุกส่วนทุกระดับจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมทุกๆ ด้านในการปฏิบัติหน้าที่ สามารถปรับตัวได้เท่าทันกับวิกฤติการณ์และการเปลี่ยนแปลงในกระแสสังคมยุคโลกาภิวัตน์และทำงานได้ดีมีสวัสดิการดำรงตนอยู่อย่างมีความสุขทั้งในองค์กรและในสังคม

การพัฒนาองค์กรอัจฉริยะตามหลักคำสอนในปหาราทสูตร

สาระสำคัญของปหาราทสูตร

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ควงต้นสะเดาอันเป็นที่อยู่ของนเพรุยักษ์ เขตเมืองเวรัญชา ครั้งนั้น ท้าวปหาราทะจอมอสูร เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สมควร พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ปหาราทะ พวกอสูรต่างพากันยินดีในมหาสมุทรบ้างไหม” ท้าวปหาราทะจอมอสูรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกอสูรต่างพากันยินดีในมหาสมุทร” พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “ปหาราทะ ในมหาสมุทร มีสิ่งน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏเท่าไร ที่พวกอสูรเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร” ท้าวปหาราทะจอมอสูรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในมหาสมุทร มีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ 8 ประการ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดี คือ

1. มหาสมุทรมีต่ำ ลาด ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งลงไปทันที
2. มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง
3. มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมซัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที

4. มหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วไม่เรียกชื่อเดิมอีก คงเรียกว่ามหาสมุทรเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

5. แม่น้ำทุกสายฝนทุกห่าที่ไหลมารวมกันที่มหาสมุทรก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพร่องหรือเต็มได้

6. มหาสมุทรมีรสเดียว คือรสเค็ม

7. มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว

8. มหาสมุทรเป็นที่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่มากมาย คือ ปลาติมิติมิงคละ ปลาติมิรมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์"

จากนั้น ท้าวปหาราทะจอมอสูรได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายต่างพากันยินดีในพระธรรมวินัยบ้างไหม" พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ปหาราทะ ภิกษุทั้งหลายต่างพากันยินดีในพระธรรมวินัยนี้" ท้าวปหาราทะจอมอสูรทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในธรรมวินัยนี้มีธรรมน่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏเท่าไร ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัย" พระพุทธเจ้าตรัสตอบ "ปหาราทะ ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ 8 ประการ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัย คือ

1. ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ (จนบรรลุถึงอรหัตตผล) ไม่ใช่มีการบรรลุอรหัตตผลโดยทันที

2. สาวกทั้งหลายไม่ละเมิดสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต

3. บุคคลใดทุศีล มีธรรมเลวทราม ไม่สะอาด ไม่ประพฤติตามพระธรรมวินัย ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันนำเธอออกไปทันที

4. วรรณะ 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยนี้ ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า "สมณศากยบุตร" ทั้งสิ้น

5. ภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุก็ไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้

6. พระธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส

7. พระธรรมวินัยมีรัตนะมากมาย คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8

8. พระธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ คือ พระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามิผล พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล (Thai Tipitakas 23/19/246-251, Thai Tipitakas 7/384-385/289-285)

แนวคิดการพัฒนาองค์กรในปหาราทสูตร

คำสอนในปหาราทสูตรนี้ สามารถนำมากำหนดเป็นแนวคิดในการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรน่ายินดี องค์กรน่าอยู่ จนสามารถเรียกว่าเป็น “องค์กรอัจฉริยะ” ได้ เพราะมีสิ่งน่าอัศจรรย์หรือสิ่งที่ดีเลิศอยู่ในองค์กร ซึ่งสามารถสังเคราะห์สรุปเทียบเคียงล้อตามแนวแห่งปหาราทสูตรทั้ง 8 ข้อตามลำดับได้ดังนี้

1. มีการจัดการความเรียนรู้ และมีการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์อย่างเป็นระบบ เพราะมีการจัดการเรียนรู้ เทียบได้กับการศึกษาไปตามลำดับ ได้แก่การศึกษาสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (Phra Dhammapidok P.A.Payutto, 2003) มีการจัดการเชิงกลยุทธ์อย่างเป็นระบบ เพราะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักที่ชัดเจนเทียบได้กับอรหัตตผล และมีระบบและกระบวนการดำเนินการตามวัตถุประสงค์เพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนและเชื่อถือได้เทียบได้กับการการบำเพ็ญไปตามลำดับ ได้แก่ การบำเพ็ญธุดงค์ 13 และปฏิบัติไปตามลำดับ ได้แก่ อนุปัสสนา 9 มหาวิปัสสนา 18 อารัมมณวิภัตติ 38 และโพธิปักขิยธรรม 37 นับเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่มีการพัฒนาไปตามลำดับ ตามบทบาท ภารกิจ แผนกลยุทธ์ และมีการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์

2. มีการวางระบบการปฏิบัติผ่านกฎ ระเบียบ บุคลากรมีความเคารพกฎ ระเบียบอย่างเคร่งครัดยิ่งกว่าชีวิต เป็นองค์กรแห่งระเบียบวินัย มีการวางระบบปฏิบัติงานที่ระบุบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร เทียบได้กับการไม่ละเมิดสิกขาบทของสาวก

3. มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ บุคลากรมีศีลธรรม ประพฤติดีปฏิบัติชอบ นิยมความถูกต้องดีงาม เป็นองค์กรแห่งคุณธรรม สมาชิกทุกคนรับผิดชอบและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ เทียบได้กับการมีคุณธรรมจริยธรรม ประพฤติตามพระธรรมวินัยรับผิดชอบต่อตนเอง

4. มีความเสมอภาค บุคลากรมีศักดิ์ สิทธิ เสรีภาพ และเท่าเทียมกันทุกระดับชั้น เป็นองค์กรแห่งความเสมอภาค เทียบได้กับวรรณะทั้ง 4 ออกบวชก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็น สมณศากยบุตรเหมือนกัน

5. มีเสถียรภาพมั่นคง บุคลากรเข้ามาหรือออกไปจำนวนมากเท่าไร องค์กรก็ดำรงอยู่ได้ตลอดไปไม่ถึงจุดอิ่มตัวหรือล่มสลาย เป็นองค์กรแห่งความมั่นคงยั่งยืน เทียบกับการบวชและปรินิพพานของภิกษุไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็ม

6. มีความเป็นเอกภาพ บุคลากรมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว มีความรักสมัครสมานสามัคคีปรองดองกัน เป็นองค์กรแห่งเอกภาพ เทียบได้กับพระธรรมวินัยที่มีจำนวนมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์แต่ก็มีรสชาติเพียงรสเดียวเท่านั้นคือวิมุตติรส ได้แก่พระนิพพานความหลุดพ้น

7. มีการเพิ่มคุณค่าและมูลค่า มีกระบวนการหรือเครื่องมือที่ทรงคุณค่า หลากหลาย และใช้ได้ผลดียิ่ง สำหรับใช้พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นองค์กรแห่งประสิทธิภาพ เป็นองค์กรที่นำมาซึ่งคุณค่าให้กับสมาชิก เช่น ความมั่นคงในการประกอบอาชีพ การได้รับสวัสดิการที่ดี เทียบได้กับองค์ธรรมต่างๆ เช่น สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 ที่เป็นคุณธรรมพัฒนา

ภิกษุให้ได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลระดับต่างๆ เป็นการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าจากปุถุชนคนธรรมดาเป็นพระอริยสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรมชั้นสูง

8. มีการจัดการคนเก่ง บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้ว มีคุณภาพและสมรรถนะ เหมาะสมกับฐานะตำแหน่งที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไปตามลำดับ เป็นองค์กรแห่งคนคุณภาพ นำมาซึ่งชื่อเสียงเกียรติยศให้กับองค์กรและสมาชิกขององค์กร เทียบได้กับพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นอริยบุคคลผู้มีศักยภาพและสมรรถนะสูงสุด

สรุปว่า “องค์กรอัจฉริยะ” ตามแนวคิดในปหาราทสูตร ต้องเป็นองค์กรที่ (1) มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายชัดเจน มีกระบวนการดำเนินไปสู่เป้าหมายนั้นอย่างเป็นระบบ และ (2) ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญพิเศษอย่างน้อย 8 ประการ คือ (1) มีการจัดการความรู้ เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีการจัดการเรียนรู้และมีการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์อย่างเป็นระบบ (2) มีการวางระบบการปฏิบัติผ่านกฎ ระเบียบ บุคลากรมีระเบียบวินัย (3) มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ เป็นองค์กรแห่งระเบียบวินัย บุคลากรมีคุณธรรมจริยธรรมมีความรับผิดชอบ (4) มีเสถียรภาพมั่นคง เป็นองค์กรแห่งความมั่นคงยั่งยืน บุคลากรมีความมั่นคง (5) มีความเสมอภาค เป็นองค์กรแห่งความเสมอภาค บุคลากรมีความเสมอภาค (6) มีความเป็นเอกภาพ เป็นองค์กรแห่งเอกภาพ บุคลากรมีความเป็นเอกภาพ (7) มีการเพิ่มคุณค่าและมูลค่า เป็นองค์กรแห่งประสิทธิภาพ บุคลากรมีประสิทธิภาพในการทำงาน และ (8) มีการจัดการคนเก่ง เป็นองค์กรแห่งคนคุณภาพ บุคลากรมีคุณภาพมีสมรรถนะสูง

การประยุกต์ใช้คำสอนในปหาราทสูตรเพื่อการสร้างและพัฒนาองค์กรอัจฉริยะ

คำสอนในปหาราทสูตรมุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการไปตามลำดับและพัฒนาบุคลากรให้มีคุณสมบัติดีเลิศมุ่งสู่ความเป็นองค์กรอัจฉริยะ ซึ่งนอกจากจะต้องมีวัตถุประสงค์เป้าหมาย มีความมุ่งหมายมุ่งมั่น ที่ชัดเจน มั่นคง ไม่คลอนแคลน อีกทั้งผู้บริหารและสมาชิกขององค์กรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท รู้จักใช้วิสัยทัศน์ร่วม คุณค่าร่วม ความมุ่งมั่นร่วมอย่างมีชีวิตชีวา และมีระบบ กระบวนการ มีการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรอย่างดีมีประสิทธิภาพแล้ว องค์กรอัจฉริยะตามแนวปหาราทสูตรจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดีเลิศพิเศษ 8 ประการ กล่าวคือต้องสร้างองค์กรและพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เป็นองค์กรมีความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถสังเคราะห์อธิบายเป็นหลักการในการนำไปประยุกต์ใช้บริหารจัดการองค์กร เทียบเคียงล้อตามแนวแห่งปหาราทสูตร 8 ประการตามลำดับได้ดังนี้

1) องค์กรที่มีการจัดการความรู้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการตื่นรู้ พระพุทธเจ้าตรัสเป็นนัยว่าองค์กรมีความเสี่ยงเป็นอย่างมากหากบุคลากรไร้ศักยภาพไม่มีการเรียนรู้ และองค์กรไม่มีการจัดการความรู้ พระองค์ทรงเปรียบเทียบคนไม่มีการเรียนรู้กับกระบือบอดว่า “หากชนจำนวนมากไม่มีความรู้เป็นของตน ก็จะพึงเที่ยวไปเหมือนกระบือบอดเที่ยวไปใน (Thai Tipitakas 27/81/279) องค์กรอัจฉริยะจึงต้องมีการจัดการความรู้และส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการศึกษาค้นคว้าวิชาความรู้อยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นกลไกในการกระตุ้นให้บุคลากรเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เป็นการสร้างความพร้อมให้กับบุคลากรที่จะตอบสนองต่อการพัฒนาการทางวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างเท่าทัน รวมทั้งรู้เท่าทันกระแสของการแข่งขันแบบไร้ขอบเขตของโลกไร้พรมแดน เมื่อบุคลากรมีความรู้ความสามารถที่ทันต่อสถานการณ์แล้ว ก็จะมีพลังที่จะต่อสู้กับคู่แข่งได้ทุกเวลาและสถานที่ (Maharatsakul, 2011) องค์กรแห่งการเรียนรู้จึงต้องสามารถสร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง กระจายความรู้ดังกล่าวไปทั่วองค์กร และนำความรู้นั้นมาใช้กับเทคโนโลยีและผลิตผลใหม่ขององค์กรได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการปรับเปลี่ยนที่ตัวบุคคลและองค์กรที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดองค์กรและบุคลากรแบบใหม่ขึ้นอยู่เสมอ (Drucker, 2006) องค์กรอัจฉริยะจึงควรมีการพัฒนาทักษะพื้นฐานและกำหนดมาตรฐานด้านการเรียนรู้ของบุคลากรอย่างชัดเจน

2) องค์กรที่มีการวางระบบการปฏิบัติงานผ่านกฎระเบียบ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการจัดระเบียบและสร้างความเรียบร้อยดีงามในสังคม มีศรัทธามีความเคารพนับถือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงความไม่มีระเบียบวินัยว่าเป็นความเสี่ยงอย่างมากขององค์กร พระองค์ทรงเปรียบเทียบคนไม่มีระเบียบวินัยกับกระบือบอดเช่นกันว่า “หากชนจำนวนมากไม่ได้ศึกษาวินัยอย่างดี ก็จะพึงเที่ยวไปเหมือนกระบือบอดเที่ยวไปในป่า (Thai Tipitakas 27/81/279) และตรัสถึงวินัยการร่วมงานในองค์กรว่า (1) มีศรัทธาเคารพยำเกรงผู้นำหรือผู้บังคับบัญชา (2) มีศรัทธาเคารพระบบการบริหาร (วัฒนธรรมองค์กร) (3) มีศรัทธาเคารพกฎระเบียบขององค์กร (4) มีศรัทธาเคารพยำเกรงเพื่อนร่วมงาน ตรัสรับรองว่าผู้มีวินัยการร่วมงานในองค์กรเช่นนี้ไม่มีทางตกต่ำ ทรงสรุปว่า ระเบียบวินัยในองค์กรเป็นอุดมมงคลคือเป็นเหตุสนับสนุนให้องค์กรประสบความสำเร็จ (Thai Tipitakas 25/5/7; 25/264/562; 21/76/121-122; 12/149/134) องค์กรอัจฉริยะจึงต้องออกแบบบุคลากรให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกาขององค์กร และกฎหมาย มีวินัยในการทำงาน เช่น ตรงต่อเวลา ยึดหลักการ 5 ส. มีวินัยในการร่วมงาน เคารพสิทธิของผู้อื่นทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน และมีวินัยในการดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข องค์กรอัจฉริยะจึงควรมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนและกำหนดมาตรฐานด้านระเบียบวินัยของบุคลากรอย่างชัดเจน เพราะระเบียบวินัยเป็นระบบที่จำเป็นสำหรับองค์กรเพื่อใช้ฝึกคนให้มีศรัทธาในงานและในองค์กร โดยเฉพาะคนเก่งที่มีประโยชน์แต่ยังเป็นคนไม่ดี (Paithamchotiwattana, 2013)

3) องค์กรที่มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรักความเมตตากรุณาถูกต้องยุติธรรม พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่าคุณธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนองค์กรให้ประสบความสำเร็จไว้ว่า “สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ” (Thai Tipitakas 21/32/51) องค์กรอัจฉริยะต้องส่งเสริมบุคลากรให้ความรับผิดชอบ มีคุณธรรมจริยธรรม ยึดหลักความรักความเมตตาในการทำงาน ร่วมงานด้วยความโอบอ้อมอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปันน้ำใจและกำลังใจแก่เพื่อนร่วมงาน มีความปรารถนาดี คำนึงประโยชน์ตน ประโยชน์เพื่อนร่วมงาน และประโยชน์ขององค์กรเป็นสำคัญ และต้องยึดหลักการบริหารผลงาน มีระบบการให้รางวัลความดีความชอบตามผลงานที่เป็นธรรม (Wannapok, 1997) ซึ่งจะสามารถดึงดูดและจูงใจให้บุคลากรสร้างผลงานที่ดีขึ้นในปีต่อๆ ไป องค์กรอัจฉริยะจึงควรมีการสร้างบรรยากาศแห่งอิสรภาพให้เป็นบรรยากาศเชิงบวกและกำหนดมาตรฐานด้านคุณธรรมจริยธรรมและการสร้างผลงานของบุคลากรอย่างชัดเจน

4) องค์กรที่มีเสถียรภาพมั่นคงยั่งยืน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คำนึงถึงความมั่นคงของมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงรับรองความมั่นคงในองค์กรสงฆ์ไว้ว่า การบวชในองค์กรสงฆ์พุทธศาสนามีความมั่นคงตามลำดับ 3 ระดับคือ (1) สามารถเปลี่ยนสถานภาพของผู้บวชซึ่งเดิมอาจเป็นทาส กรรมกรและชาวนา ซึ่งเป็นสามัญชน ให้มีสถานภาพสูงขึ้นคือเป็นภิกษุ แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินก็เคารพนับถือ (2) สามารถยกระดับจิตของผู้บวชให้สูงขึ้นถึงขั้นได้ฌาน 4 (3) สามารถพัฒนาจิตให้ได้วิชชา 8 และความมั่นคงอย่างยิ่งคือเข้าถึงพระนิพพาน (Thai Tipitakas 9/182-249/69-84) องค์กรอัจฉริยะจึงต้องมีหลักประกันความมั่นคงเพื่อสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรหรือบุคคลภายนอกรู้ว่า ถ้าเข้ามาทำงานในองค์กรนี้แล้ว เขาจะเป็นอย่างไร มีการเติบโตอย่างไร และสามารถที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานได้อย่างไร ตลอดทั้งมีการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวครอบครัวตลอดทั้งสังคมของบุคลากร องค์กรต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อดึงประโยชน์ในตัวบุคลากรออกมาใช้ให้ได้ให้มากที่สุด โดยเฉพาะบุคลากรที่เป็น “คนเก่งและดีแต่ยังไม่มีประโยชน์” (Paithamchotiwattana, 2013) องค์กรอัจฉริยะจึงควรมีการจัดการคนเก่ง จัดการขุมทรัพย์ทางปัญญาและกำหนดมาตรฐานด้านสวัสดิการความมั่นคงในอาชีพและชีวิตของบุคลากรอย่างชัดเจน

5) องค์กรที่มีความเสมอภาค

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม ความมีสิทธิเสรีภาพเสมอเหมือนกัน เคารพความแตกต่าง พระมหากัจจายนะได้กล่าวถึงความเสมอภาคเท่าเทียมในองค์กรสงฆ์ไว้ว่า “วรรณะใดออกบวช ตั้งอยู่ในศีลธรรม วรรณะนั้นย่อมได้รับความนับถือ ได้รับการบำรุงและได้รับการคุ้มครองรักษา

เสมอกันหมด ไม่มีเว้น" (Thai Tipitakas 13/317-323/382-391 องค์กรอัจฉริยะต้องบริหารจัดการองค์กรให้เกิดความเสมอภาคด้านศักดิ์ศรี เสรีภาพ สิทธิและโอกาสในการได้รับการพัฒนา สิทธิและโอกาสในการได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการ สิทธิและโอกาสที่จะเจริญเติบโตและประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ตลอดทั้งความเสมอภาคด้านอื่นๆ ของบุคลากรทุกระดับอย่างเท่าเทียมในทุกมิติ ไม่เลือกปฏิบัติ องค์กรต้องคำนึงถึงและให้โอกาสแก่ความหลากหลายของบุคลากรในองค์กรอย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นชาย หญิง คนผิวสี คนพิการ คนสูงอายุ และผู้มีอัตลักษณ์หลากหลายทางเพศ (Noknoi, 2013) และต้องแสดงให้เห็นว่าทุกคนในองค์กรจะได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสิทธิและโอกาสที่จะได้รับจากองค์กรอย่างชัดเจนตั้งแต่แรกเข้า องค์กรอัจฉริยะจึงควรเป็นองค์กรที่ไร้กำแพง และมีการกำหนดมาตรฐานด้านความเสมอภาคและสิทธิประโยชน์ของบุคลากรในทุกๆ ด้านอย่างชัดเจน

6) องค์กรที่มีเอกภาพ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเอกภาพเพื่อสันติภาพ พระพุทธเจ้าตรัสถึงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตความเป็นภิกษุที่ถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกันในองค์กรสงฆ์ไว้เรียกว่านิสสัยคือเครื่องอาศัยของบรรพชิต ซึ่งพระภิกษุสงฆ์จะต้องยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมองค์กรนี้จนตลอดชีวิต มี 4 อย่าง คือ (1) เที่ยวบิณฑบาต (บรรพชาอาศัยโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยปลีแข้ง) (2) นุ่งห่มผ้าบังสุกุลจีวร (บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล) (3) อยู่โคนไม้ (บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือโคนไม้) (4) ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า (บรรพชาอาศัยยาคือน้ำมูตรเน่า) (Thai Tipitakas 4/73, 128/191-192, 197) และตรัสความสามัคคีพร้อมเพรียงในองค์กรว่าเป็นเหตุนำความสุขความสำเร็จมาให้ (Thai Tipitakas 25/19/362-363) มีผู้กล่าวว่า "องค์กรที่ดีจะมีระบบที่ดูแลบุคคลในทิศ (ระดับ) ต่างๆ ไว้เป็นอย่างดี อีกทั้งแต่ละบุคคลก็มีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือต่างก็รู้หน้าที่ของตนเองต่อบุคคลอื่น และหน้าที่ของตนต่อองค์กรเป็นอย่างดีเช่นกัน" (Paithamchotiwattana, 2013) องค์กรอัจฉิยะจึงต้องสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แสดงถึงความสามัคคีปรองดองมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันในองค์กร สร้างระบบบริหารจัดการที่ให้โอกาสบุคลากรได้มีส่วนร่วมคือร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมิน ร่วมปรับปรุงพัฒนา และควรมีการกำหนด "วัฒนธรรมองค์กร" ที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ เอกลักษณ์องค์กรสำหรับเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติของบุคลากรอย่างเป็นเอกภาพชัดเจน

7) องค์กรที่มีการเพิ่มคุณค่าและมูลค่า

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความหลากหลาย เป็นวิภัชวาที มีการวิเคราะห์จำแนกแยกแยะด้วยเหตุผล ให้ความสำคัญถึงความแตกต่างด้านจริตอัธยาศัยและระดับสติปัญญาของมนุษย์ กำหนดหลักธรรมสำหรับพัฒนาไว้หลากหลายหมวดธรรมให้เหมาะสมเป็นที่สบายตามจริตอัธยาศัยและระดับสติปัญญาของปัจเจกบุคคล พระพุทธเจ้าตรัสถึงการทำงานตามหน้าที่ของคนไว้ว่า "คนไขน้ำย่อมไขน้ำ ช่างศรย่อมดัดลูกศร ช่างไม้ย่อมถากไม้ ผู้มีวัตรดี (บัณฑิต) ย่อมฝึกตน" (Thai Tipitakas 25/145/76)องค์กรอัจฉริยะต้องมีวิธีการบริหารจัดการที่หลากหลาย โดยเฉพาะด้านเครื่องมือสำหรับใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่ใหม่ๆ

และทันสมัย สามารถนำมาใช้ได้ทันทีอย่างเหมาะสมกับบุคลากรที่แตกต่างและหลากหลายในองค์กรทั้งมิติด้านทักษะสมรรถนะในการทำงาน และมิติของภาระงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะกลุ่ม “คนดีและเป็นประโยชน์แต่ยังไม่เก่ง” มีการสร้างระบบบริหารคนเก่งไว้ โดยสร้างแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากร มีผู้กล่าวว่า “การหมุนเวียนงานเป็นการฝึกบุคลากรให้มีวิสัยทัศน์และมองเห็นในมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งจะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน รวมถึงยังเป็นวิธีการพัฒนามุมมองเชิงกลยุทธ์ได้เป็นอย่างดี” (Paithamchotiwattana, 2013) องค์กรอัจฉริยะจึงควรมีการกำหนดมาตรฐานด้านการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกระดับอย่างชัดเจน

8) องค์กรที่มีการจัดการคนเก่ง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งพระอริยบุคคลซึ่งเป็นบุคลากรสำคัญที่มีความสามารถสูง (Talent) มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ที่สำคัญคือเป็นทั้ง “คนเก่งดีและมีประโยชน์” ควรแก่การรับผิดชอบงานพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการคนเก่งในพระพุทธศาสนา เรียกว่าการตั้งเอตทัคคะยกย่องคนเก่งด้านต่างๆ ไว้จำนวนมาก จากพุทธบริษัท 4 ผู้เป็นพระอริยบุคคลทั้งหมด เช่น พระสารีบุตรผู้มีปัญญามาก มีตำแหน่งหน้าที่เป็นอัครสาวกเบื้องขวา พระมหาโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มากมีตำแหน่งหน้าที่เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย (Thai Tipitakas 29/188-267/25-33) องค์กรอัจฉริยะจึงต้องผลิตและรักษาทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพสูงที่เรียกว่า “การบริหารจัดการคนเก่ง” ในองค์กร ด้วยระบบการรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพสมรรถนะสูงไว้ทำงานกับองค์กร มีระบบบริหารค่าตอบแทนที่ดี ระบบการบริหารค่าตอบแทนที่ไม่เป็นตัวเงิน ตลอดทั้งมีการสร้างระบบพัฒนาผู้นำของตนเอง ทำให้บุคลากรทุกคนมีโอกาสเติบโตขึ้นมาเป็นผู้นำของหน่วยงานและผู้นำขององค์กรตามลำดับ พยายามส่งเสริมให้หัวหน้างานทุกระดับจะต้องสร้างและพัฒนาผู้นำของหน่วยงานของตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมรองรับการเติบโตขององค์กรในอนาคต องค์กรอัจฉริยะจึงควรมีการกำหนดมาตรฐานผู้นำองค์กรทั้งระดับส่วนงานและระดับองค์กรไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะควรเน้นคุณสมบัติว่าต้องเป็น “คนเก่งดีและมีประโยชน์” (Paithamchotiwattana, 2013)

องค์กรอัจฉริยะเป็นองค์กรที่ประสบความสำเร็จในทุกสถานการณ์ มีความมั่นคง เป็นเลิศทุกๆ ด้าน ทั้งด้านมิติของงาน ได้แก่ โครงสร้างองค์กร การบริหารจัดการ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านมิติของคน ได้แก่บุคลากรขององค์กรทุกระดับที่มีความหลากหลาย ตลอดทั้งด้านมิติของชุมชนสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสำเร็จขององค์กรที่ไม่ส่งผลกระทบด้านลบต่อชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่เกื้อกูลสนับสนุนความมีสุขภาวะที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ทุกภาคส่วนทุกระดับอย่างเป็นกัลยาณมิตร

สรุป

องค์กรที่ประสบความสำเร็จอย่างมั่นคงยั่งยืนคือองค์กรที่พึงประสงค์ เป็นองค์กรในฝันที่ทุกคนปรารถนาจะได้รับได้ครอบครองเป็นเจ้าของ หรืออย่างน้อยที่สุดก็ให้มีโอกาสได้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรในฝันนั้น จึงพยายามดำเนินการไปเพื่อให้สมหวังดังความปรารถนาที่ตั้งไว้ องค์กรอัจฉริยะจึงต้องประกอบด้วยคุณสมบัติได้แก่ 1) มีระบบการบริหารจัดการที่ดี 2) มีการวางระบบการปฏิบัติงานผ่านกฎระเบียบ 3) มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม 4) มีเสถียรภาพมั่นคงยั่งยืน มีความสามารถบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลง 5) มีความเสมอภาค เคารพในศักดิ์ศรี สิทธิ และเสรีภาพของเพื่อนร่วมงาน 6) มีเอกภาพ มีศรัทธา สามัคคี 7) มีการเพิ่มคุณค่าและมูลค่า พัฒนาศักยภาพบุคลากรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 8) มีการจัดการคนเก่ง อย่างไรก็ตาม เมื่อว่าโดยหลักการบริหารจัดการแล้ว “องค์อัจฉริยะ” ตามแนวปหาราทสูตร และ “องค์การอัจฉริยะ” ในโลกปัจจุบันย่อมมีความสอดคล้องกันในเรื่อง คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เพียงด้านเทคโนโลยีและยุคสมัยเท่านั้นที่แตกต่างกัน

References

Drucker, P. F. (2006). *Harvard Business Review on Knowledge Management*. Sintrakanpon, N. and Makasiranonta. (Trans). Bangkok: X-pernet.

Getsuwan, R. (2012). *Globalization with Local*. Bangkok: Baphit Printing.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Maharatsakul, P. (2011). *Organization and Management*. Bangkok: Punyachon Distributer.

Noknoi, J. (2013). *12 Chaos Concepts Organization*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Paithamchotiwattana, P. (2013). The Organization Man. Bangkok: Chulalongkorn University.

Panit, W. (2016). *Way of the Intelligent Enterprise*. Retrieved From https://www.gotoknow.org /posts/519504> (July 14).

Phra Dhammapidok (P.A.Payutto). (2003). *Dictionary of Buddhism.* Bangkok: MCU Press.

Sawatburi, O. (2013). *Behavior and Communication in the Organization*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Sirimahasakorn, B. and kwangtong, P. (2009). *Knowledge Management to Intelligent Organizatio*n. Bangkok: Sangdoa.

Vichai, V. (2016). Methods for Buddhist Academic Studies*. Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 106-118.

Wannapok, S. (1997). *The Explanation of Tipitaka*. Bangkok: Horatnachaikarnpim.

Wongthongdee, S. (2013). *The Development of Human Resources*. Bangkok: Chulalongkorn University.

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการความขัดแย้งในหน่วยงานของรัฐในยุคปัจจุบัน*

The Application of Buddhist Ethics for Conflict Management in Modern Government

นงลักษณ์ ลักษณะโภคิน
Nongluk Luksanaphokin
สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Peace Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: 3orchid.co.51@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการการประยุกต์ใช้หลักหลักพุทธจริยศาสตร์ในการบริหารจัดการความขัดแย้งในองค์กรภาครัฐสมัยใหม่ ภายใต้นโยบายการปฏิรูปประเทศเพื่อความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน โดยผู้เขียนใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายประเทศไทย 4.0 ด้านการปฏิรูประบบราชการ ร่วมกับหลักการเชิงพุทธศาสนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์บูรณาการร่วมกับหลักการจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธ เพื่อค้นหาแนวทางที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดการปรองดองในในองค์กรภาครัฐสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศและการสร้างธรรมาภิบาลชาติ ซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาครั้งนี้คือ ได้แนวทางหรือวิธีการในการบริหารจัดการความขัดแย้งในองค์กรภาครัฐสมัยใหม่ยุคประเทศไทยในยุค 4.0 โดยอาศัยหลักการเชิงพุทธเข้ามาช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้บริหารราชการแผ่นดินสามารถที่จะทำงานร่วมกันได้อย่างสันติ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และร่วมมือกันพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหนาต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารจัดการความขัดแย้ง; การปฏิรูประบบราชการ; พุทธจริยศาสตร์; องค์กรภาครัฐสมัยใหม่

*Received September 13, 2017; Accepted January 5, 2018

Abstract

This article aims to study the guideline to application of the Buddhist ethics principles of conflict management in modern Government under the policy of reforming the country for security rich and sustainable. The author uses the literature review methodology related to Thailand policy 4.0 in the reform of bureaucracy together with Buddhist principles based on Buddhist ethics which integration with the principles of Buddhist conflict management to find ways to promote reconciliation in modern government to be consistent with national reform and the creation of national governance. The benefits of this study is approach or method of managing conflict in the modern government in Thailand 4.0 era, based on Buddhist principles to help the minds of government officials, administrators can work together peacefully. Help each other and collaborate to develop the country to flourish further.

Keywords: Confrict management; Bureaucratic reform; Buddhist Ethics; Modern Government Organizations

บทนำ

มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคม จึงเป็นธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องมีการติดต่อ สื่อสารระหว่างกัน มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตามตามบทบาทของแต่ละคน ในสภาพสังคมในอดีตนั้น มีจุดประสงค์อยู่ที่การอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก เนื่องจากทุกคนส่วนใหญ่มักเป็นพี่น้องกัน ทำให้ไม่มีการแบ่งกลุ่มที่ทำหน้าที่แตกต่างกันมากนัก แต่สำหรับสังคมในยุคปัจจุบัน จะเป็นการจัดลำดับชนชั้นที่มนุษย์สร้างขึ้นตามกฎเกณฑ์ของตน เพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่ออำนาจหรือผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง นั่นเป็นเหตุให้สังคมไร้ระเบียบ เช่นเดียวกับสังคมไทยที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงตลอดหลายปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นจากหลายเหตุปัจจัย นำไปสู่การแตกแยกทางความคิด การแบ่งฝักฝ่าย และเกิดความไม่ลงรอยกันทางความคิด ไม่สามารถที่จะประสานรอยร้าวที่เกิดจากความไม่เข้าใจร่วมกันให้เป็นเอกภาพได้ ภาวะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้มิใช่เฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้ลุกลามไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แม้กระทั่งศาสนา จนเกิดขบวนการที่นำปัญหาต่างๆ เหล่านั้นโยงไปสู่การแบ่งแยกทางสังคมจนยากที่จะก่อให้เกิดสังคมสมานฉันท์ได้โดยง่าย

การบริหารราชการแผ่นดินของข้าราชการและหน่วยงานภาครัฐของไทยในปัจจุบัน ประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับหลายมิติ ทั้งทางด้านสังคม การเมืองและการบริหารจัดการ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและค่านิยมในการบริหารจัดการหน่วยงานของรัฐที่ล้าหลังและด้อยพัฒนา หากข้าราชการและพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐมีการใช้อำนาจทางราชการโดยมิชอบเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนเอง กลุ่ม พรรค พวกพ้อง เหนือผลประโยชน์ส่วนรวม ย่อมสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติและประชาชน (Senanuch, 2015) ในที่สุดประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ไม่อาจจะทนต่อสิ่งเหล่านี้ได้ ก็จะแสดงออกถึงการต่อต้านและนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงในที่สุด ทั้งความขัดแย้งระหว่างบุคคลและระหว่างหน่วยงาน ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงการประยุกต์หลักการสร้างสันติและความปรองดองเชิงพุทธศาสนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ในการค้นหาแนวทางที่จะสามารถนำไปส่การปรองดองในหน่วยงานภาครัฐสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสามารถส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูปประเทศตามเจตนารมณ์ของนโยบายรัฐบาลอย่างแท้จริง

ปัญหาการบริหารราชการไทยและความขัดแย้งในหน่วยงานภาครัฐ

ปัญหาการบริหารราชการไทย

ระบบราชการไทยองค์เป็นองค์กรขนาดใหญ่ ซึ่งจะประสบปัญหาในการบริหารงานมาอย่างยาวนาน เนื่องจากภารกิจต่างๆเกี่ยวข้องกับประชาชนทั้งประเทศ ซึ่งมีความต้องการที่หลากหลาย แต่ทรัพยากรในการบริหารมีอย่างจำกัด รวมทั้งต้องบริหารงานภายใต้กฎหมายและระเบียบที่เคร่งครัด ส่งผลให้การบริหารราชการไทยประสบปัญหาหลายประการ ดังนี้ (Amorn Dhammasophon, 2009; Office of the secretary of defense, 2014; Kowit Poung-Ngarm, 2007)

1. ปัญหาเชิงโครงสร้าง ระบบราชการมีขนาดใหญ่ มีการแบ่งโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ที่ซับซ้อน มีสายการบังคับบัญชาและการกำกับดูแลหลายชั้น จึงทำให้การทำงานของระบบราชการล่าช้า และเกิดความสิ้นเปลืองในการบริหารงาน ผู้บังคับบัญชาไม่สามารถกำกับดูแลการปฏิบัติงานได้อย่างครบถ้วนและรอบคอบ รวมถึงมีความซ้ำซ้อนในการทำงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ

2. ปัญหาระบบอุปถัมภ์ ระบบราชการไทยยึดหลักการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ผู้บังคับบัญชามีอำนาจเด็ดขาดในการให้ความดีความชอบแก่ข้าราชการผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ทำให้ข้าราชการยอมปฏิบัติตามคำสั่งของนักการเมืองและผู้บังคับบัญชา ต่างมีผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน ปัญหาดังกล่าวได้ฝังรากลึกมาอย่างยาวนานในสังคมไทยและยากที่จะแก้ไขได้ในเร็ววัน

3. ปัญหาในการปรับตัวตามสภาพแวดล้อม ระบบราชการไม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงการบริหารงานได้ทันตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่มีการพลวัตอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ส่งผลให้ระบบราชการไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น

4. ปัญหาในการบริหารงานบุคคล ข้าราชการขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ส่งผลให้ไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่

5. ปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบ แทรกซึมอยู่ในสังคมทุกระดับ และเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเป็นการทำลายหลักคุณธรรมในระบบราชการทั้งศีลธรรม จริยธรรม และความชอบธรรม

6. ปัญหาในการบริหารราชการส่วนภูมิภาค เป็นผลมาจากการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น การขาดเอกภาพในการบริหารราชการของผู้ว่าราชการจังหวัด ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคลดลง ไม่สามารถบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดให้ได้ผลอย่างเต็มที่

7. ปัญหาในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นน้อยเกินไป และมีการควบคุมตรวจสอบมากเกินไป โครงสร้างระบบการบริหารงานของท้องถิ่นไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่ชัดเจนและเหลื่อมล้ำกับการบริหารประเทศในภาพรวม ปัญหาการกำหนดนโยบายและแผน ปัญหาด้านทรัพยากรบุคคลของท้องถิ่น ปัญหาทางด้านการคลังของท้องถิ่น และปัญหาการทุจริตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สาเหตุความขัดแย้งในหน่วยงานภาครัฐของไทย

ปัจจุบันแหล่งที่มาของความขัดแย้งในหน่วยงานภาครัฐของไทยอาจมีที่มาจากสาเหตุ 6 ประการตามแนวคิดของ Aldag and Stern (1987) ที่กล่าวว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรนั้นมักเกิดจาก

1. การพึ่งพากันระหว่างหน่วยงาน เพราะการบริหารราชการแผ่นดินอาจจะประกอบด้วยหลายหน่วยงานทำงานร่วมกัน การพึ่งพากันอาจทำให้เกิดกระความขัดแย้งขึ้นได้ เช่น ความล่าช้าของการตอบสนอง หรือความผิดผลาดในด้านต่างๆ จากการประสานงานกัน

2. ความมุ่งหวังต่างกัน เมือหน่วยงานภาครัฐมีเป้าหมาย ความคาดหวังของแต่ละหน่วยงานหรือแต่ละบุคคลก็ต่างกัน การไม่เป็นไปตามที่มุ่งหวัง จึงอาจก่อให้เกิดความไม่พอใจและนำไปสู่การขัดแย้งรุนแรงได้

3. การแบ่งปันทรัพยากรในหน่วยงาน ปัญหาด้านการขาดแคลนทรัพยากรเป็นอุปสรรคของการพัฒนาระบบการบริหารราชการของไทยมาอย่างบาวนาน การแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. ข้อแตกต่างบางประการในหน่วยงาน ความหลากหลายทางความคิด อุดมการณ์ บทบาทหน้าที่และฐานะทางสังคม ทำให้เกิดความหลากหลายขึ้นในหน่วยงานของรัฐ เมื่อใดที่เกิดการเหลื่อมล้ำหรือไม่เท่าเทียมขึ้น ก็จะเกิดความขัดแย้งตามมาอยู่เสมอ

5. ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม อาจทำให้ให้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามทัน

6. ระบบการให้รางวัล สังคมไทยยึดติดกับระบบอุปถัมป์ มีนายมีลูกน้อง ผู้ที่ได้รับรางวัลจึงไม่ได้หมายความถึงคนเก่งหรือคนดีเพียงเท่านั้น แต่อาจหมายถึงคนของใครด้วย เพราะเหตุนี้ หน่วยงานภาครัฐของไทย จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการให้รางวัลที่ไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ

ในขณะที่ March and Simon (1998) นักพฤติกรรมศาสตร์ กลับเสนอทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้งในสังคมที่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหน่วยงานต่างๆ ในองค์กรได้ โดยพวกเขามองว่า ความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น สามาถจำแนกหมวดหมู่ได้ 3 ประเภท คือ

1. ความขัดแย้งต่อตนเอง แบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ความขัดแย้งที่เกิดจากความต้องการเท่าเทียมกัน 2) ความขัดแย้งที่เกิดจากความไม่ต้องการทั้งสองอย่าง และ 3) ความขัดแย้งที่เกิดจากความจำใจ

2. ความขัดแย้งในองค์การ เป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลในองค์การเดียวกัน หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหน่วยงานต่างๆ อาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือ ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม

3. ความขัดแย้งระหว่างองค์การ เป็นการไม่ลงรอยกันระหว่างหน่วยงานหนึ่งกับอีกหน่วยงานหนึ่ง ความขัดแย้งประเภทนี้มักจะสร้างพลังต่อรองระหว่างกลุ่มอิทธิพลของกลุ่มใดมีมากกว่าก็ได้รับชัยชนะ

โดยสรุปแล้ว ไม่ว่าความขัดแย้งในหน่วยงานภาครัฐของไทยจะเกิดมาจากสาเหตุใดก็ตาม แต่สิ่งที่จะตามมาภายหลังจากการเกิดความขัดแย้งนั้นๆ ก็คือ ประสิทธิภาพในการทำงานในหน่วยงานภาครัฐเหล่านั้นจะตกต่ำและจะประสบเพบเจอแต่ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ในที่สุดผู้ที่ได้รับความเสียหายก็คือประชาชนและประเทศชาติ ถึงแม้ในปัจจุบันประเทศไทยจะมีความพยายามที่จะปฏิรูปหน่วยงานภาครัฐของไทย แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะขจัดปัญหานี้ให้หมดไปจากระบบราชการของไทยได้

การปฏิรูประบบราชการ

ที่ผ่านมาทุกประเทศในโลกต่างก็มีการปฏิรูประบบราชการให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศตามลำดับ โดยทดลองใช้วิธีการหลายรูปแบบ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบภายในของแต่ละประเทศด้วย อย่างไรก็ดี แนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิรูประบบราชการที่หลายประเทศต่างก็มีการนำมาปรับใช้มีอยู่หลายแนวความคิด ได้แก่ (Chalermpong Meesomnai, Trirat Phokphalakorn et al., 2008)

1. แนวความคิดการประดิษฐ์คิดค้นระบบใหม่ ผู้คิดค้นแนวความคิดนี้ได้แก่ Osborne และ Gaebler เนื้อหาโดยสรุปมีดังนี้ คือ หน่วยงานภาครัฐควรมีโครงสร้างองค์กรให้มีชั้นการบังคับบัญชาน้อยลง เปลี่ยนแปลงกฎระเบียบ กฎหมายให้เอื้อต่อการให้บริการประชาชน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและรวดเร็วในการปฏิบัติภารกิจ มีระบบการจัดสรรงบประมาณโดยยึดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแต่ละภารกิจเป็นหลัก รวมถึงรัฐจะต้องลดบทบาทการเป็นผู้ปฏิบัติมาเป็นผู้ควบคุม กำหนดและตรวจสอบมาตรฐานให้องค์กรเอกชนรับผิดชอบเป็นผู้ปฏิบัติ และสร้างระบบการแข่งขันด้วยความเสมอภาค มิให้เกิดการผูกขาด รวมถึงเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบตนเองให้มากที่สุด บุคลากรของรัฐต้องใกล้ชิดประชาชนเพื่อรับทราบความต้องการปัญหาความเดือดร้อน และหาแนวทางแก้ไขได้ถูกต้อง เหมาะสม โดยมุ่งเน้นการจัดหาทรัพยากรจากนอกองค์กรมาใช้จ่ายเพื่อการบริหารจัดการให้คุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุด ควบคู่กันไปกับการวิเคราะห์ที่ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และเสนอแนะแนวทางป้องกัน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการปรับรื้อระบบใหม่ (Reengineering) คิดค้นแนวความคิดนี้ได้แก่ Hammer และ Champy เนื้อหาโดยสรุปมีดังนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงจะต้องเกิดจากผู้บริหารระดับสูงที่มีอำนาจตัดสินใจทางการบริหารขององค์การ ต้องพิจารณาทั้งระบบโดยภาพรวม มิใช่พิจารณาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น โดยจะต้องมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ตามความเหมาะสม เพื่อลดต้นทุนการผลิต รวมงานที่มีลักษณะเหมือนกันเข้าด้วยกัน เพื่อขจัดความซ้ำซ้อนและลดต้นทุนทางการบริหาร รวมถึงลดการตรวจสอบและการควบคุมให้น้อยลง และมีความยืดหยุ่นในกระบวนการปฏิบัติงานเพื่องานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการลดกำลังคนภาครัฐ (Dessler, 2003) กล่าวว่า การที่องค์การใดๆ ลดขนาดกำลังคนนั้น ก่อให้เกิดผลดีหลายประการ เช่น ทำให้รูปแบบโครงสร้างขององค์การมีลักษณะแบบราบ มีชั้นการบังคับบัญชาน้อยลง เมื่อหน่วยงานมีขนาดเล็กลงจะเอื้อต่อการติดต่อประสานงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น อีกทั้งเกิดการกระจายอำนาจการตัดสินใจ มีการบริหารจัดการที่รวดเร็วและคล่องตัวในที่สุด

4. แนวความคิดเกี่ยวกับการแปรรูปองค์การภาครัฐ การแปรรูปองค์การภาครัฐจะเน้นให้ภาครัฐลดบทบาทในการเน้นผู้ปฏิบัติมาเน้นผู้กำหนดนโยบาย การกำหนดกฎระเบียบ การควบคุม ส่งเสริมสนับสนุนมากขึ้น ซึ่งการแปรรูปองค์การภาครัฐนี้จะมีรูปแบบหรือลักษณะของการแปรรูปในหลายลักษณะ

การจัดตั้งองค์การมหาชน การแปรรูปองค์การภาครัฐให้เป็นเอกชน การแปรรูปองค์การรัฐวิสาหกิจให้เป็นองค์การเอกชน และการทำสัญญาให้เอกชนรับจ้างเหมาดำเนินการ

5. แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล แนวความคิดนี้บางครั้งก็มีผู้เรียกว่า แนวคิดการบริหารจัดการที่ดี แนวความคิดนี้ได้รับการผลักดันจากธนาคารโลก (World Bank) ในการมุ่งเน้นให้ระบบการบริหารงานของราชการได้รับความเชื่อถือและศรัทธาจากประชาชนอย่างแท้จริง ตลอดจนยังผลให้ประเทศพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิรูประบบราชการ

การปฏิรูประบบราชการไทยในปัจจุบันประสบปัญหาและอุปสรรคที่สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (Karawegphan et al., 2017)

1. ปัญหาเชิงโครงสร้าง ปัจจุบันยังไม่สามารถลดขนาดและลดการซ้ำซ้อนของส่วนราชการต่างๆได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การปฏิรูประบบราชการอีกหลายครั้งส่งผลให้ข้าราชการเกิดความตระหนกและขวัญเสียขาดกำลังใจในการทำงาน

2. ปัญหาในการบริหารงาน ข้าราชการบางส่วนมองว่าวิธีการทำงานแบบใหม่ที่รัฐบาลกำหนดมาทั้งการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี รวมทั้งการบริหารเชิงกลยุทธ์ เป็นวิธีการที่ยุ่งยากและเป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ ดังนั้นจึงได้รับการต่อต้านจากข้าราชการบางกลุ่ม

3. ปัญหาด้านงบประมาณ เนื่องจากงบประมาณมีจำกัด ไม่สามารถจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อการบริหารงานรูปแบบใหม่ได้ นอกจากนี้ข้าราชการยังได้รับผลตอบแทนต่ำ ทำให้ขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน จึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปฏิรูประบบราชการ

4. ปัญหาด้านบุคลากร ข้าราชการเคยชินกับการทำงานแบบเดิมและต่อต้านการปฏิรูป กลัวการเปลี่ยนแปลงการปรับโครงสร้างองค์การและอัตรากำลังของหน่วยงาน ก่อให้เกิดความลำบากและยุ่งยากในการทำงาน หรือสูญเสียผลประโยชน์ที่เคยได้รับ

5. ปัญหาการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากข้าราชการระดับสูงและนักการเมืองจากการเสียผลประโยชน์หรือฐานอำนาจเดิมที่มี

6. ปัญหาด้านความร่วมมือจากสาธารณะ เนื่องจากประชาชนมองว่าเป็นเรื่องของหน่วยงานและข้าราชการซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับตน จึงเพิกเฉยต่อการปฏิรูประบบราชการ

7. การขาดความต่อเนื่องของเจตนารมณ์ทางการเมือง (Political Will) รัฐบาลผสมมีการบริหารงานที่ขาดเสถียรภาพ ทำให้เปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย ทำให้การปฏิรูประบบราชการขาดความต่อเนื่องและขาดการดำเนินงานที่จริงจัง

หลักพุทธจริยศาสตร์และจริยธรรมในการบริหาร

พุทธจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติที่มีความสัมพันธ์อยู่กับชีวิตของมนุษย์ในเชิงพุทธ กล่าวถึงลักษณะที่ดีหรือเลวแห่งความประพฤติของมนุษย์ โดยเปรียบเทียบความประพฤตินั้น กับความดีเลิศทั้งหลาย และยังบ่งถึงความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ธรรมและอธรรมที่แตกต่างของคนเรา เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย (Weerasak P.A. Suramethee, 2017; Norarit Sutthisang, 2017) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พุทธจริยศาสตร์ เป็นกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติของมนุษย์ในทางพุทธ (Phamahahunsa Dhammahaso, 2011)

พระพุทธศาสนาได้แสดงอรรถประโยชน์ คือ จุดมุ่งหมายของชีวิตที่ดีงาม ที่มนุษย์พึงหวังได้ 3 ระดับด้วยกัน คือ

ระดับแรก คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์บัดนี้ ประโยชน์ชีวิตนี้หรือประโยชน์ปัจจุบัน

ระดับกลาง คือ สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า เรื่องบุญเรื่องกุศล

ระดับสูง คือ ปรมัตถะ ได้แก่ ประโยชน์อย่างยวดยิ่ง หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุตติและนิพพาน

การบริหารอย่างมีจริยธรรมนั้น ผู้บริหารองค์กรจะต้องยึดหลักในการบริหารจัดการ ดังนี้ (Thongprasert, 2009)

1. จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย และ ความสามารถ กระจายอำนาจ แบ่งภาระงานตามตำแหน่งหน้าที่การทำงาน จะทำให้การบริหารงานประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว

2. ให้ค่าจ้างรางวัลหรือเงินเดือนสมควรแก่งานและการครองชีพ เป็นสิ่งจูงใจให้กับคนทำงาน การยกย่องให้เกียรติบุคลากรที่ทำงานดีเด่น เป็นการกระตุ้น พัฒนาบุคลากรโดยมีแบบอย่างในการทำงานที่ดีการจูงใจในการการทำงานมี 2 ประเภท คือ การจูงใจโดยการให้รางวัลแบบสิ่งของ และโดยการยกย่องชมเชย

3. จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพาบาลในยามเจ็บไข้ได้ป่วย เพื่อช่วยจูงใจ ผูกใจบุคลากรให้รักในองค์กรทำงานให้กับองค์กรอย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้การทำงานมีประสิทธิภาพในการทำงาน และควรให้ความเท่าเทียมกันในการได้รับโอกาสทางด้านสวัสดีการขั้นพื้นฐานด้วย

4. เมื่อได้อะไรมาเป็นพิเศษก็แบ่งปันกันให้เกิดความยุติธรรม ทัดเทียมเสมอภาคในฐานบุคลากรในหน่วยงานเดียวกัน ควรมีการประเมินผลการทำงานด้วยความเป็นกลาง ไม่มีอคติลาเอียงในการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง หรือให้อภิสิทธิแก่คนใกล้ชิดมากกว่าคนที่ทำงานในตำแหน่งหน้าที่อื่นที่อยู่ห่างผู้บริหารเพื่อความเสมอเท่าเทียมกัน

5. ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันสมควร บุคลากรควรได้รับโอกาสในการหยุดงาน ลางานตามสมควรแก่โอกาสที่ทางระเบียบราชการกำหนดไว้ให้ เพื่อการพักผ่อนอยู่กับครอบครัว เที่ยวเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ ความตึงเครียดจากการทำงานการอนุญาตให้บุคลากรในองค์กรได้หยุดงานในวันหยุดซึ่งเป็นสิทธิที่เขาพึงจะได้ก็จะสร้างความเข้มแข็งในการทำงานให้กับองค์กรได้ดียิ่งขึ้น

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการความขัดแย้งในหน่วยงานของรัฐ

การบริหารราชการแผ่นดินของข้าราชการและหน่วยงานภาครัฐของไทยในปัจจุบัน ประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง มีระบบระบบอุปถัมภ์เข้ามาควบคุม ซึ่งทำให้เกิดการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมถึงการบริหารงานบุคคล และระบบการให้รางวัลที่ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม ซึ่งเกิดขึ้นกับทั้งการบริหารในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ทำให้ไม่สามาถปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ (Dhammasophon, 2009; Office of the secretary of defense, 2014; Poung-Ngarm, 2007) การใช้หลักพุทธจริยศาสตร์จริยธรรมในการบริหาร จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและการพร้อมที่จะรับการตรวจสอบอย่างความโปร่งใสในกระบวนการบริหารจัดการทุกขั้นตอน และมีการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง สร้างการมีส่วนร่วมภายใต้หลักนิติธรรมนิติรัฐ สามารถที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการบนพื้นฐานตามหลักจริยธรรม เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในหน่วยงานของรัฐ (Weerasak P.A. Suramethee, 2017; Sutthisang, 2017) ซึ่งจากแนวคิดต่างๆที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้ข้างต้น ผู้เขียนสามารถสรุปกรอบแนวคิดของการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการความขัดแย้งในหน่วยงานภาครัฐสมัยใหม่ ได้ดังนี้

กรอบแนวคิดของการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม

สรุป

การปฏิรูประบบราชการไทยอย่างจริงจังและทำให้เกิดเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับมรรคมีองค์ 8 ในเรื่อง ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ซึ่งการปฏิรูประบบราชการไทยนั้น ผู้บริหารประเทศจะต้องมีความเห็นในทางที่ถูกต้องและมีศีลธรรมอันดีจึงจะสามารถประสบผลสำเร็จได้ ทั้งนี้ก็ต้องมีพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) และตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ) ที่จะฝ่าฟันอุปสรรคจากการต่อต้านที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการปฏิรูปได้ สอดคล้องกับธรรมาภิบาลในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมและการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่อยากจะเห็นระบบราชการไทยได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง เกิดกระบวนการให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของรัฐอย่างเท่าเทียม ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเห็นชอบทั้งสองฝ่าย การเจรจาที่สันติและการทำข้อตกลงที่ชัดเจนโปร่งใส จะช่วยให้ทั้งสองฝ่ายสามารถที่จะทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น สอดคล้องกับธรรมาภิบาลในเรื่อง หลักจริยธรรม ที่ผู้บริหารขององค์กรจต้องบริหารจัดการคนในองค์กรของตนบนพื้นฐานของจริยธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียม เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรขึ้น โดยในทุกกระบวนการในการบริหารจะต้องมีธรรมาภิบาล เปิดเผยและ

สามารถตรวจสอบได้ กระทำการใดๆ ให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของสังคม ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงาน รวมถึงสังคมวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การปรับตัวจะช่วยให้หน่วยงานของรัฐสามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามรูปแบบสังคมและกาลเวลาที่เปลี่ยนไป โดยจะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผยและเท่าเทียม

References

Aldag, R. J. and Stearns, T. M. Cases. (1987). *Readings, and Special Topics in Management.* Ohio: South-Western Publishing.

Auntrongjit, C. (2007). *Political ideology***.** Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Burikul, T. (2007). *Measure of good management*. (3rd ed.). Bangkok: King Prajadhipok's Institute.

Dessler, G. (2003). *Human Resource Management***.** (9th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.

Dhammasophon, A. (2009). *Problems of regional administration***.** Documentary analysis of the sheriff curriculum. College of administration, Department of local administration, Ministry of Interior.

Karawegphan, B. (2017). *Bureaucratic reform***.** Retrieved from: http://wiki.kpi.ac.th/ index.php?title= Bureaucratic reform. (August 17, 2017).

March, J. G. & Simon, H. A. (1998). *Organization***.** New York: John Wiley and sons.

Meesomnai, C. et al. (2008). *Thai Administration***.** (5th ed.). Nonthaburi: Sukhothaithammathirat.

Office of the secretary of defense. (2014). *Framework for Thailand's reform of local government*. Bangkok: Office of the secretary of defense.

P.A. Prayutto. (2014). *Buddhist Management Method*. Bangkok: Mahachulalongkorn University.

Phamahahunsa Dhammahaso (2011). *Buddhist Peace Integration of principles and conflict management tools***.** Bangkok: 21 Century.

Poung-Ngarm, K. (2007). Corruption in local government organizations: Measures and prevention mechanisms. *Journal of King Prajadhipok's Institute*, 5(3).

Senanuch, M. (2015). Conflicts on the state system between personal and public benefitsof a local administrative**.** *Journal of graduate network studies Northern Rajabhat University*, 5, (9).

Sutthisang, N. (2017). *6 principal's virtues for fraternal living and Practice***.** [Online]. Source: http://thaihealthlife.com/August 9.

Thongprasert, J. (2009). Sovereignty 3. *Journal of IESA*, 14(2).

Thongsut, W. (2008). *Good management*. Bangkok: Interphas.

Weerasak P.A. Suramethee. *6 principal's virtues for fraternal living*. [Online]. Source: https:/ /www.gotoknow.org/posts/460447 (August 9, 2017).

การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ผ่านมิติปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา*

The Maintaining of Buddhism in Modern Thai Society through the View of Buddhist Philosophers

[1]ทักษิณาร์ ไกรราช, [2]เด่นพงษ์ แสนคำ, [3]กฤตย์ ไกรราช

[1]Thaksina Krairach, [2]Denpong Sankum and [3]Grid Krairach

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น,

[2]มหาวิทยาลัยขอนแก่น,

[3]มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

[2]Khon Kaen University,

[3]Maha sarakham University.

[1]Email: thaksina7@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอประเด็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ผ่านมิติปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองด้านความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐ และในเชิงปฏิบัติด้านบทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนาโดยได้รับอิทธิพลแนวคิดหลักจากปราชญ์สำคัญทางพระพุทธ ศาสนาสองท่านคือ ท่านพุทธทาสภิกขุ และ ป.อ. ปยุตฺโต นำมาซึ่งกระบวนการสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาสามารถธำรงอยู่ได้ในสังคมไทยสมัยใหม่ ส่วนในเชิงปฏิบัตินั้นพระพุทธศาสนาควรปรับบทบาทให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของสังคมที่ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลวิธีคิดมาจากตะวันตก บทความนี้มุ่งหวังนำเสนอแนวคิดเพื่อการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ก้าวทันต่อสังคมไทยสมัยใหม่และสามารถยืนหยัดมั่นคงอยู่ได้ตลอดไป โดยมีรัฐ พระสงฆ์และฆราวาสเป็นส่วนสำคัญในการคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในทุกยุคสมัย

คำสำคัญ: การธำรงไว้พระพุทธศาสนา; สังคมไทยสมัยใหม่; ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

*Received October 23, 2017; Accepted March 26, 2018.

Abstract

This article is intended to present the issues of maintaining Buddhism in modern Thai society through Buddhist sages, in terms of the concept of politics, governance, the relationship of Buddhism with the state, and in terms of practice, about the important role of Buddhism, that has been influenced by two Buddhism philosophers: Buddhadasa Bhikkhu and P.A. Payutto, bring important processes that help maintain Buddhism in Thai society. In terms of practice, Buddhism should adapt itself to the changing way of life of society, mostly influenced by Western thinking. This article aims to present concepts of Buddhism development in order to keep up with modern Thai society and to be able to stand firmly. The state, monks and lay people are important parts in preserving Buddhism in every eras.

Keywords: Maintaining Buddhism; Modern Thai Society; Buddhism Philosopher

บทนำ

พุทธศาสนาเองเกิดขึ้นมาจากปณิธานที่จะยังความดีงามและประโยชน์สุขแก่สัตว์ทั้งปวง และการที่พุทธศาสนาสามารถพัฒนาจนตั้งมั่นนานนับศตวรรษได้ ก็ด้วยการเกื้อกูลสรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากความร้อยรัดทั้งหลายทั้งปวง จนสามารถพัฒนาไปสู่สภาวะอันควรแก่การเป็นมนุษย์ได้ จากอดีตสู่ปัจจุบันอิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้แทรกซึมเข้ามีบทบาทต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา จนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทยมายาวนาน อย่างไรก็ตามเมื่อปัจจุบันสังคมก้าวเข้าสู่ความสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อพระพุทธศาสนาด้านต่างๆ ไม่ว่าด้านบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ รวมถึงการลดคุณค่าและความหมายของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องปรับบางสิ่งเพื่อให้สามารถธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่นี้ได้ โดยบทความนี้ได้ขอนำแนวคิดของปราชญ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาสองท่านคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำเรียกแทนว่า ป.อ. ปยุตฺโต และพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำเรียกแทนว่า พุทธทาสภิกขุ ซึ่งจะนำเสนอแนวคิดของท่านทั้งสองมาเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญในการจะธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่นี้ได้ต่อไป

แนวคิดและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ทัศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทยนั้น มีคำอธิบายจากท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ว่า “วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาจึงซึมแทรกผสมผสานอยู่ในความคิด จิตใจ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวไทยมายาวนาน โดยยังคงความดั้งเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มีหรือถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มี ประเพณีและพิธีการต่างๆ ในวงจรชีวิตของแต่ละบุคคลก็ดี ในวงจรเวลาหรือฤดูกาลของสังคมหรือชุมชนก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ถ้าไม่เป็นเรื่องของศาสนาหรือสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาโดยตรงก็ต้องมีกิจกรรมตามคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย” (Somdet Phrabuddhakosajarn P.A. Payutto, 2013)

ที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาในไทยยังคงให้ความสำคัญกับพระสงฆ์และพิธีกรรม เห็นได้จาก วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทสูงในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้นำที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาและชุมชนให้ความร่วมมืออย่างดี พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาสังคมในหลากหลายมิติ ให้ความช่วยเหลือประชาชนไม่เพียงแต่ในด้านจิตใจเท่านั้น แต่ช่วยในด้านวัตถุ คือ การพัฒนาการศึกษา วิชาชีพ อนามัย การเกษตร การโภชนาอาชีพ และการออมทรัพย์ รวมถึงการปลุกเร้าจิตใจด้วยธรรมะให้ชาวบ้านช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่ารัฐกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่างก็มีส่วนเกื้อกูลกันทั้งสองฝ่ายในด้านการพัฒนาสังคม ซึ่ง ทินพันธุ์ นาคะตะ กล่าวไว้ว่า

> *"วัดในพระพุทธศาสนา ...แบ่งเบาภาระในการบริการของรัฐบาลไทยไปได้มาก ทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคงและเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐอีกด้วย นอกจากนั้นวัดยังเป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรม จรรยา และศีลธรรมของคนไทย และเป็นสื่อกลางชักนำให้ประชาชนทั้งหลายเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นสถาบันและสัญลักษณ์ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่มาก"* (Thinapan, 2000)

เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนากับสังคมไทยต่างมีอิทธิพลต่อกันอย่างชัดเจน สามารถจำแนกเพื่อสร้างความเข้าใจออกเป็น 2 ประเด็นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับชาวบ้าน ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยแบบยึดเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐที่ยึดถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางและทำหน้าที่แทนในการควบคุมและสั่งสอนศีลธรรมให้กับประชาชน ทั้งสองความสัมพันธ์ดังกล่าวปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนและยังเป็นส่วนที่คนไทยยอมรับและเชื่อว่าจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ เมื่อพิจารณาให้ละเอียดรอบด้านพบว่าความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของคนไทยยังฝังแน่นในพระพุทธศาสนา

สังคมไทยสมัยใหม่กับการไหล่บ่าเข้ามาของแนวคิดตะวันตก

ในสังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่พัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่โดยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา เช่น ระบบการศึกษา ระบบการค้าขาย เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังสามารถที่จะธำรงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ได้ อาจเนื่องจากอิทธิพลของแนวคิดอนุรักษ์นิยมที่ยังฝังลึกอยู่ในใจของกลุ่มคนส่วนใหญ่ แต่ไม่ได้หมายความว่าจะก้าวไปสู่สังคมสมัยใหม่ไม่ได้เลยทีเดียว การเข้ามาของสังคมสมัยใหม่ทำให้พุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่

แนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากในการปรับเปลี่ยนพุทธศาสนาคือแนวคิดเหตุผลนิยมที่ไหลบ่าเข้ามาในรูปกระแสวิทยาศาสตร์ เป็นกระแสที่ไหลบ่ามาจากตะวันตกและแผ่ปกคลุมไปทั่วทุกทวีป (Paisal Visalo, 2009) การทำให้ประเทศมีความเป็นสมัยใหม่นั้นการนิยามและสามารถวัดได้ด้วยเกณฑ์ที่หลากหลาย แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องอยู่บนแนวคิดเหตุผลนิยมและโลกียวิสัย ซึ่งเน้นในเรื่องประสิทธิภาพและผลที่ประจักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยวิธีการที่วัดผลได้ มากกว่าที่จะอ้างอิงจารีตประเพณีหรือหลักธรรมทางศาสนาที่เคยทำมากันแต่ดั้งเดิมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การจำกัดขอบเขตหรือลดทอนบทบาทของศาสนาในกิจการระดับสังคม ผลที่ตามมาคือวัดแยกห่างจากชุมชนมากยิ่งขึ้น พระกับฆราวาสมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันน้อยลง โดยเฉพาะในสังคมเมืองฆราวาสที่เป็นชนชั้นกลางแทบไม่ได้รับอิทธิพลในทางจริยธรรมจากพระสงฆ์เลยก็ว่าได้ (Phra Paisal Visalo, 2009)

สังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ สิ่งแรกที่กระทำในเชิงสังคมคือการปรับตัวเข้าสู่การเป็นสังคมเมือง ซึ่งวิธีคิดและวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและต่อ

สิ่งแวดล้อม ความเป็นปัจเจกบุคคลทำให้อยู่แบบตัวใครตัวมัน ต่างฝ่ายต่างขวนขวายดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว แม้แต่ภายในครอบครัวเองก็มีความสัมพันธ์กันน้อยลง วิถีชีวิตที่ต้องเร่งรีบ เสพติดเทคโนโลยี ทำให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชน อีกทั้งการก่ออาชญากรรม ลักทรัพย์จี้ปล้น ตีรันฟันแทง ซ่องสุม เสพยา ขับยานยนต์ป่วนเมือง การข่มขืน การตั้งครรภ์ของหญิงวัยรุ่นที่ยังไม่พร้อมจะมีบุตร การฆ่าตัวตาย จนลามไปถึงการฆ่าบุพการีก็มี ฯลฯ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในข่าวสารบ้านเมืองที่มีให้เห็นกันอยู่ทุกวัน นอกจากนี้รวมถึงปัญหาผู้สูงอายุ จากการที่ประเทศไทยมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นและกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า มีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งจากความไม่พร้อมของสังคม ซึ่งสถาบันครอบครัวกำลังจะหมดความสำคัญลงไปทุกขณะ

การก้าวเข้าสู่ยุคสมัยแห่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้แนวคิดดังกล่าวเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมในแง่ของการเป็นหลักคิดพื้นฐาน ที่สังคมสมัยใหม่ได้นำมาใช้เป็นกรอบกำหนดในการดำเนินชีวิต การที่สังคมสมัยใหม่ได้พัฒนามาถึงจุดสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเช่นนี้จึงส่งผลให้พุทธศาสนาได้รับผลกระทบตามไปด้วยเช่นกัน พุทธศาสนาจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบในการนำเสนอพระพุทธศาสนาให้เข้ากันได้กับวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนี้มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและเข้ากันได้กับแนวคิดที่สังคมใหม่ยึดถือกันเป็นหลัก นอกจากนี้รูปแบบการปกครองของรัฐก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อแนวคิดแบบสมัยใหม่ด้วย กล่าวคือรัฐได้ทำหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบการปกครอง การศึกษา ตลอดจนเศรษฐกิจของสังคม จึงทำให้วิธีคิดและแนวทางของการดำเนินการทางสังคมต้องถือเอารัฐเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการที่จะนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงได้ในสังคมสมัยใหม่ รูปแบบและการนำเสนอดังกล่าวส่วนหนึ่งปรากฏเด่นชัดในกรณีของการนำเสนอหลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งสองท่านคือ ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต และท่านพุทธทาสภิกขุ ที่เป็นการนำเสนอพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่และเป็นการนำเสนอประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม

อาจกล่าวได้ว่า จากการพัฒนาเป็นสังคมไทยสมัยใหม่ได้สร้างวิธีคิดและวิถีชีวิตแบบใหม่ให้แต่ละบุคคลโดยไม่ต้องพึ่งพาใคร ขอเพียงมีเงิน มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบบริบูรณ์ให้กับชีวิตก็สามารถมีความสุขได้ ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ไม่จำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวยึดเหนี่ยวจิตใจ เหตุผลดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ : ผ่านมิติของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุผลข้างต้น คณะสงฆ์จึงควรเริ่มคิดและปฏิบัติอย่างจริงจังในการธำรงซึ่งพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาของรัฐ อย่าให้เป็นดังเช่นประเทศญี่ปุ่น ประเทศศรีลังกา เลย เนื่องจากที่ผ่านมารัฐดังกล่าวไม่ให้ความสำคัญในการมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา เมื่อรัฐคิด

เช่นนั้น คณะสงฆ์จึงปกครองดูแลกันเอง ความสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงลดลงตามกาลเวลาเพราะไม่มี “มือของรัฐ” เช่นตัวกฎหมายเข้ามาช่วยเหลือ (Promta, 2006) ซึ่งส่วนสำคัญในการปฏิรูปกระบวนทัศน์ทางการศึกษาพุทธศาสนาพิจารณาได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ของรัฐกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทย ที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาแสดงออกผ่านปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา 2 ท่าน คือ ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต และท่านพุทธทาสภิกขุ ที่แสดงออกผ่านงานนิพนธ์ สมเด็จพระพุฒโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศว่าเป็นนักคิดทางพุทธศาสนาเถรวาทไทยที่มีผลงานการตีความพุทธศาสนาประยุกต์กับความรู้สมัยใหม่มากที่สุด สแวเรอร์ (Donald K. Swearer) อธิบายว่าท่าน ป.อ. ปยุตฺโต เป็นนักคิดเถรวาทสายก้าวหน้า เช่นเดียวกับท่านพุทธทาสภิกขุ ประเวศ วะสี โดย ท่าน ป.อ.ปยุตฺโต เห็นว่า รัฐมีสถานะเป็น “รัฐกึ่งศาสนา” คือเป็นรัฐที่มีระบบปกครองแบบทางโลก (ประชาธิปไตย/เผด็จการแบบไทย) และมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (และควรจะถูกรับรองอย่างเป็นทางการโดยระบุในรัฐธรรมนูญ) รัฐเช่นนี้ย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบต่อความเจริญหรือเสื่อมของพุทธศาสนา โดยตรากฎหมายวางระบบการปกครองและการศึกษาสงฆ์ และวางระบบการศึกษาของชาติ ที่เน้นการปลูกฝังศีลธรรมพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพราะศีลธรรมพุทธศาสนาเป็นระบบศีลธรรมที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาชีวิตปัจเจกบุคคลให้ดีงาม มีความสุข มีอิสรภาพทางจิตวิญญาณ และเป็นหลักกำกับสนับสนุนให้เสรีภาพประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนมีความเป็นจริงเชิงเนื้อหาสาระมากขึ้น เพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่สังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง (Taweesak, 2016)

สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุ ในปัญหาเกี่ยวกับสังคมท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า ความเกี่ยวข้องระหว่างธรรมหรือศีลธรรมกับการเมือง หรืออีกนัยหนึ่ง การที่ชาวพุทธเข้าไปมีส่วนร่วมกับกระบวนการทางการเมือง จะช่วยป้องกันมิให้การเมืองกลายเป็นเรื่องเสื่อมเสียและไม่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง เรื่องนี้คือเหตุผลของการที่ท่านได้กล่าวเอาไว้ว่า “*อาตมามีความเห็นว่าธรรมคืออุดมการณ์ทางการเมืองนั่นเอง*”

ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่าปัญหาทางสังคมเกิดจากการที่สังคมฆราวาสเข้าใจและปฏิบัติศีลธรรมไม่ดีพอ ซึ่งก็เป็นความล้มเหลวที่มีสาเหตุมาจากความบกพร่องของพุทธศาสนจักร ท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนาทำหน้าที่บกพร่องเพราะสนับสนุนส่งเสริมคำตีความที่ผิดพลาดของหลักคำสอนในพระศาสนา อันเป็นคำตีความที่ไม่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาใช้ได้กับชีวิตในยุคสมัยใหม่ ซึ่งก็ทำให้ฆราวาสหันหลังให้แก่ศาสนาและทำให้ศาสนิกชนที่สังกัดอยู่กับสถาบันที่เป็นทางการของศาสนานั้นหมดศักยภาพที่จะช่วยเหลือสังคมและการเมือง

ท่านพุทธทาสภิกขุกับ ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต มีแนวคิดที่เหมือนกันคือ พระสงฆ์สูญเสียบทบาทผู้นำทางปัญญาในบริบทสังคมไทยสมัยใหม่ และเชื่อว่าพุทธศาสนาคือแหล่งภูมิปัญญา แรงบันดาลใจ จินตนาการและความใฝ่ฝันที่จะนำสังคมไทยและสังคมโลกไปสู่อิสรภาพทางจิตวิญญาณและสันติภาพได้อย่างแท้จริง

จุดยืนของท่านพุทธทาสภิกขุ คือ ความคิดทางการเมืองต้องไม่เป็นทาสทางสติปัญญาของทฤษฎีการเมืองแนวใดแนวหนึ่ง ไม่ว่าซ้ายหรือขวา แต่ต้องเสนอบนพื้นฐานของอิสรภาพ 4 ประการ คือ 1) อิสรภาพในการรวบรวมข้อมูลทุกด้านมาสำหรับวินิจฉัย 2) อิสรภาพในการวินิจฉัย 3) อิสรภาพในการเลือกตามที่วินิจฉัย และ 4) อิสรภาพในการปฏิบัติตามที่เลือก ซึ่งการเลือกว่าจะเสนอระบบการเมืองแบบใดมาใช้ปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องเข้าใจพื้นฐาน “ความเป็นไทย” และเลือกให้เหมาะกับสภาพของสังคมเราเองมากที่สุด ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาททางการเมือง แต่เป็นการเมืองที่มีความหมายเป็นการจัดการทำให้คนหมู่มากอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีปัญหาหรืออย่างผาสุกโดยไม่ใช้อาชญา ไม่ใช่การเมืองในความหมายของการแก่งแย่งอำนาจและผลประโยชน์ และพระสงฆ์ก็ควรมีบทบาทส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน (ความคิดดังกล่าวนี้ของท่านพุทธทาสภิกขุถูกผลิตซ้ำมากขึ้นในระยะหลัง เช่น “กลุ่มศึกษาที่สวนโมกข์” ได้รวบรวม “บทธรรมะอันเนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงไว้ต่างวาระ รวม 5 บท มาตีพิมพ์รวมเล่มชื่อ “พระราชา กำลังเพื่อความชนะอย่างสูงสุดทุกชนิด” ตีพิมพ์เนื่องในวโรกาสฉลองการครองราชย์ครบ 60 และ เฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษาของรัชกาลที่ 9 (Taweesak, 2016) ซึ่งอิทธิพลแนวคิดของปราชญ์ทั้งสองท่านนี้ได้ส่งผลต่อการนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองของพระสงฆ์มากยิ่งขึ้นตัวอย่างเช่น

มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทยในการศึกษาวิจัยของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส เรื่อง “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” ซึ่งพบบทบาทที่พึงประสงค์ 6 ประเด็นหลักคือ 1) การเป็นวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี 2) การชี้แนะและชี้นำทางการเมือง 3) การพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย 4) การใช้สิทธิวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองและนโยบายแห่งรัฐ 5) การชุมนุมเพื่อเรียกร้องทางการเมือง และ 6) การใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมือง และเมื่อสังคมกำลังเผชิญความแตกแยก บทบาทที่ถือได้ว่าเป็นภารกิจของพระสงฆ์คือการเข้าไปทำหน้าที่ “วิศวกรสันติภาพ” ในด้านการพัฒนาพลเมืองเพื่อการปกครองแบบประชาธิปไตย พระสงฆ์ควรพัฒนาทักษะในการสื่อสารทางการเมือง ด้านการชุมนุมเพื่อประท้วงนักการเมืองหรือรัฐนั้น แม้ว่าประเพณีในสังคมไทย พระธรรมวินัย และกฎหมาย รัฐธรรมนูญจะอนุญาตให้ทำได้ กล่าวคือ ก) พระสงฆ์สามารถดำเนินการประกาศคว่ำบาตรด้วยมติของสงฆ์ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำผิดต่อพระพุทธศาสนา ข) คว่ำบาตรรัฐหรือนักการเมืองที่ดำเนินนโยบายกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมืองและวิถีธรรมของชุมชน สังคม และศาสนา แต่พระสงฆ์ควรดำเนินการประท้วงโดยพิจารณาองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) แนวคิด 2) เนื้อหา และ 3) บริบท (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2014)

การปรับตัวขององค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่

คุณสมบัติของพระสงฆ์ในการฟื้นฟูบทบาทพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่มีอยู่หลากหลาย แต่ประการหนึ่งที่สำคัญมากที่สุดคือ พระสงฆ์ต้องมีภูมิรู้ในระดับโลกตุรธรรมเพียงพอที่จะอธิบายความซับซ้อนของความทุกข์สมัยใหม่มิใช่เพียงการเผยแผ่ธรรมะระดับโลกยีธรรมหรือศีลธรรมทั่วๆ ไป เนื่องจากสภาพ

สังคมอันซับซ้อนได้ก่อให้เกิดสภาพสังคมและระบบความสัมพันธ์อย่างใหม่ที่บ้างก็บีบคั้นชีวิตบ้างก็ล่อใจให้บุคคลโดยเฉพาะเยาวชนและบุคคลทั่วไปดำรงรักษาศีลธรรมได้ยากกว่าสังคมดั้งเดิม การคลี่คลายความทุกข์ในสังคมสมัยใหม่จึงต้องการความรู้ความเข้าใจที่ประจักษ์แจ้งในระดับแก่นแท้ของพุทธธรรม สามารถแจกแจงแสดงเหตุปัจจัยแห่งทุกข์และสุขได้อย่างเป็นขั้นตอน แนะนำทางออกและวิธีปฏิบัติ กล่าวโดยสรุปคือแสดงอริยสัจสี่เพื่อการพัฒนาบุคคล สังคมให้พ้นทุกข์มีอิสรภาพทางจิตวิญญาณได้ (Ngamwittayapong, et al., 2016)

แนวทางและวิธีการนำเสนอพระพุทธศาสนาเพื่อการปรับตัวขององค์กรพระพุทธศาสนาดูเหมือนว่าท่านพุทธทาสภิกขุนำเสนอแนวทางไว้ค่อนข้างชัดเจน เพื่อที่จะนำเสนอและส่งผ่านแนวคิดให้กับองค์กรพระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์และนำไปใช้ต่อไป สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุหนึ่งในนักคิดคนสำคัญของไทยที่ถือว่าเป็นบุคคลที่เริ่มศึกษาและตีความพุทธศาสนาตามกรอบคิดของวิทยาศาสตร์ กล่าวคือกระบวนการทำงานของท่านพุทธทาสภิกขุไม่ใช่การจดจำและการคัดลอกคัมภีร์ตามประเพณีวิถีเดิมที่เคยกระทำมา แต่การทำงานของท่านพุทธทาสภิกขุนั้นมุ่งนำเสนอพุทธศาสนาตามหลัก “เหตุผล” มากกว่าหลักความเชื่อ การนำเสนอตามหลักเหตุผลก็คือการสำรวจพระไตรปิฎกและตีความให้เข้ากับความคิดเชิงสาเหตุ จึงทำให้อิทธิพลแนวคิดทางพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมสมัยใหม่ที่มีการพยายามใช้พุทธศาสนาเป็นกรอบอ้างอิงและนำทางให้กับหลักการอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคม วัฒนธรรม การศึกษา ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจ

ด้วยเหตุดังกล่าว ส่งผลสืบทอดให้ปัจจุบันมีการนำเสนอเทคนิคที่หลากหลายและเหนือชั้นกว่าศาสนาอื่นๆ ซึ่งมีองค์กรพระพุทธศาสนาบางแห่งใช้วิธีการทางการตลาดเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จ เช่น สถาบันวิมุตตยาลัย วัดพระธรรมกาย และเสถียรธรรมสถาน เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการตลาดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถกำหนดแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการทางการตลาดว่า ควรประกอบด้วยส่วนผสมของทางการตลาด 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์หรือการบริการ 2) ด้านบุคคล 3) ด้านกระบวนการการให้บริการ 4) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ 5) ด้านการส่งเสริมทางการตลาด 6) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และ 7) ด้านราคา ที่จะสามารถวัดความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะจากการยอมรับของสังคมและจากรางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ เป็นต้น (Songamornsiri, 2014)

การที่มีการนำเสนอพุทธศาสนาโดยใช้หลักการตะวันตกนั้นนับเป็นผลของแนวคิดหลักจากท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้วางรากฐานการนำเอาแนววิธีวิทยาทางตะวันตกมาใช้กับพุทธศาสนา การตีความคำสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมในสมัยปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นได้อย่างมากมายในวิธีการตีความคำสอนในพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า เป็นการนำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ “สหวิทยาการ” และ “บูรณาการ” วิธีการที่เรียกว่าสหวิทยาการและบูรณาการของท่านพุทธทาสภิกขุนี้เกิดจากท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ลำพังการใช้ศาสตร์ความรู้เพรียวๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาหรือ

ตอบคำถามปัญหาให้ได้นั้นท่านเห็นว่ามีความเป็นไปได้ยากที่จะสำเร็จลุล่วงได้ เช่น ถ้าจะแก้ไขปัญหาโดยใช้เพียงแค่พุทธศาสนาเท่านั้นจะกระทำไม่ได้ สาเหตุที่ท่านพุทธทาสภิกขุพยายามใช้ศาสตร์บูรณาการร่วมกันท่านพุทธทาสภิกขุนั้นเพราะท่านมองเห็นว่า สังคมไทยศึกษา คำสอนทางพุทธศาสนาแบบท่องจำและอนุรักษ์เท่านั้นแต่ไม่เคยนำมาใช้และไม่เคยตั้งคำถามว่าอะไรเป็นไปได้หรือเป็นไปไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้เริ่มทำการสำรวจตรวจสอบพระไตรปิฎกเพื่อสืบค้นและเลือกเฟ้นหาแนวคิดในพระไตรปิฎกว่าอะไรคือคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าและนอกจากนั้นท่านพุทธทาสภิกขุทำการตรวจสอบพระไตรปิฎกนั้นท่านไม่ได้กระทำขึ้นมาอย่างลอยๆ หากแต่มีเครื่องมือที่จะสำรวจตรวจสอบ ก็คือคำสอนใดเป็นไปเพื่อการดับทุกข์คำสอนนั้นคือคำสอนของพุทธเจ้า ส่วนนอกเหนือจากนี้เป็นคำแต่งขึ้นมาใหม่ การนำเสนอแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุด้วยหลักการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่จึงเป็นการตอบโจทย์ในแง่ที่ว่า พระพุทธศาสนาจะปรับตัวและดำรงอยู่ในท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไร รูปแบบการเผยแผ่ความรู้ของท่านพุทธทาสภิกขุได้ริเริ่มด้วยวิธีคิดสร้างองค์ความรู้นวัตกรรมที่เหมาะสมเพื่อเผยแผ่หลักธรรมที่ท่านศึกษาค้นคว้าด้วยเทคนิควิธีการและสื่อสิ่งพิมพ์มีหลายรูปแบบนำมาประกอบในการสอนธรรมให้มองเห็นด้วยตาเนื้อ เพื่อที่จะให้เกิดความคิดและความรู้สึกที่ดี อันเกิดจากการคิดนึกทางจิตวิญญาณของภายใน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาให้เหมาะสมตามยุคสมัย (Phra Kobchai khemānanto, 2017)

นอกจากท่านพุทธทาสภิกขุแล้ว ปราชญ์คนสำคัญอีกท่านหนึ่งก็คือ ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ในแนวคิดของท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ท่านนำเสนอว่า ถ้ามนุษย์หวังผลจากการกระทำเขาก็จะทำการด้วยตนเองและการฝึกฝนตนเองก็จะเกิดขึ้นด้วย แล้วอันนี้ก็จะสอดคล้องกับหลักกรรมและหลักการศึกษาพัฒนาตน ซึ่งเข้าสู่แนวทางของพระพุทธศาสนา แต่ในสภาพสังคมที่เป็นอยู่นี้ การที่จะให้ได้ผลตามเป้าหมายคือให้คนฝึกตนและหวังผลจากการกระทำให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายามของตนนั้นเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างโดยเฉพาะการสั่งสอน (Somdet Phrabuddhakosajarn P.A. Payutto, 2013) การสั่งสอนที่จะสำเร็จผลถึงจุดหมายอย่างนี้ต้องขึ้นกับองค์ประกอบอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1. ความสามารถของผู้สอน 2. ความหลากหลายในระดับการพัฒนาของผู้ฟัง ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต เสนอว่า แนวทางที่จะปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับและไม่ผิดก็คือ

หนึ่ง ดึงจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา โดยมองไปที่พระรัตนตรัยซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นให้เขาฝึกฝนพัฒนาตนสูงขึ้นได้ต่อไป

สอง แม้เขาจะมองพระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ก็ให้เขาเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัยนั้นในทำนองที่สนับสนุนหลักกรรม คือให้เกิดกำลังใจที่จะเพียรพยายามทำการให้เข้มแข็ง มั่นคงยิ่งขึ้น ไม่ใช่เชื่อแล้วเลยยกชะตากรรมไปให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็หวังผลจากการดลบันดาล ซึ่งผิดหลักกรรมดังที่ว่า

ในทัศนะของท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ท่านพยายามที่จะเสนอให้พระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่อบรมศีลธรรมของพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนปรับเปลี่ยนวิธีสอน กล่าวคือ การสอนพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่นี้ให้ยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางของวิทยาศาสตร์ ก็คือว่าในสังคมปัจจุบันต้องมองคนเป็นหลักเนื่องจากคนใช้

วิทยาศาสตร์เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตซึ่งทำให้อิทธิพลของวัตถุนิยมที่มากับวิทยาศาสตร์มีมากขึ้น ท่านจึงเสนอว่าการนำเสนอพระพุทธศาสนาต้องนำเสนอแบบวิทยาศาสตร์เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งรากฐานทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ยังเสนอข้อคิดบางประการที่ส่งผลให้พระพุทธศาสนาสามารถสืบสานเจตนารมและสามารถเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทยไว้ว่า พระพุทธศาสนานั้น เราถือกันว่าเป็นศาสนาประจำชาติ การถืออย่างนี้เป็นประเพณีที่สืบต่อมาโดยถูกต้องตามสมควรแก่เหตุ คือ การที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ในทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทยสืบเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมคลุกเคล้ากับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทย ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและเนื้อหาของตนเอง ที่เน้นเด่นบางแง่บางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่วๆ ไป ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นพระพุทธศาสนาแบบไทยหรือพระพุทธศาสนาของชาวไทย (P.A. Payutto, 2013)

เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการนำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนาของปราชญ์ทั้งสองท่านเป็นไปเพื่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ โดยสรุปแล้วในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุท่านได้เสนอให้ใช้วิธีการทางตะวันตกหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาเป็นตัวหลักสำคัญในการนำเสนอพระพุทธศาสนา และมีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่อื่นๆ เข้าด้วยกัน สำหรับท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ท่านนำเสนอไว้สองหลักการใหญ่ๆ คือ ให้สอนศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นไปแบบวิทยาศาสตร์และนำเสนอว่าให้คนไทยหวนกลับไปหาวัฒนธรรมของไทยอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ปราชญ์ทั้งสองท่านที่กล่าวไปนี้นับว่าได้นำเสนอแนวคิดที่ส่งผลดีต่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ไว้มากและมีเหตุผลที่แข็งแรงพอสมควร

สรุป

พระพุทธศาสนาของสังคมไทยสมัยใหม่ได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย โดยการพัฒนาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคมีการพัฒนาผ่านการนำเสนอแนวคิดของปราชญ์คนสำคัญในแต่ละยุคนั้น สำหรับสังคมไทยสมัยใหม่นี้พระพุทธศาสนาที่เป็นอยู่ได้รับอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมจากปราชญ์สองท่านคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) หรือ ท่าน ป.อ. ปยุตฺโต และพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือ ท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ได้วางรากฐานการนำเสนอแนวคิดของพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสถานการณ์ของยุคสมัยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่อย่างหนึ่งก็คือความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐสมัยใหม่ เนื่องจากรัฐถือเป็นสิ่งที่สำคัญมากในสังคมสมัยใหม่เพราะกิจกรรมทางสังคมหนึ่งๆ จะสำเร็จลงไปได้ต้องอาศัยรัฐเป็นหลัก ดังนั้นพระพุทธศาสนาเองต้องอาศัยความสัมพันธ์จากรัฐด้วย สำหรับทัศนะของปราชญ์ทั้งสองท่านที่มีต่อความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐสามารถสรุปข้อเสนอที่มีจุดร่วมเดียวกันได้ก็คือว่า ทั้งสองท่านต่างก็เห็นว่าการดำเนินการทางสังคมและการเมืองการปกครองของไทยนั้นต้องใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านได้นำเสนอแนวคิดทางการเมืองที่เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งให้มองถึงศีลธรรมของผู้ปกครองเป็นหลักและมองประโยชน์สุขส่วนรวมของสังคมเป็นหลัก และสำหรับท่าน ป.อ. ปยุตฺโต ท่านนำเสนอว่าการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยถือเป็นเรื่องที่ดีแต่หากขาดธรรมก็จะนำพาประเทศชาติก้าวหน้าไม่ได้ ท่านจึงเสนอว่าการปกครองต้องเป็นไปในแบบที่เรียกกันว่า “ธรรมาธิปไตย” เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่าเราสามารถนำเสนอพระพุทธศาสนาให้เป็นหลักการที่นำมาซึ่งแนวคิดที่เป็นสากลและสามารถสืบทอดธำรงอยู่อย่างยาวนานได้

นอกจากนี้ข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับตัวขององค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ในทัศนะของปราชญ์ทั้งสองท่านต่างได้ให้ข้อเสนอที่มีคุณานุประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างมาก สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุการที่จะทำให้พระพุทธศาสนาปรับตัวกับสังคมสมัยใหม่ได้นั้นท่านเห็นว่า การนำเสนอพุทธศาสนาโดยใช้หลักการตะวันตก การนำเอาแนววิธีวิทยาทางตะวันตกมาใช้กับพุทธศาสนา และการตีความคำสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมในสมัยปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นได้อย่างมากมายในวิธีการตีความคำสอนในพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า เป็นการนำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ “สหวิทยาการ” และ “บูรณาการ” ที่จะทำให้องค์กรทางพระพุทธศาสนามั่นคงแข็งแรงได้ในสังคมสมัยใหม่ และสำหรับท่าน ป.อ. ปยุตฺโตนั้น ท่านเห็นว่าให้สอนศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นไปแบบวิทยาศาสตร์และนำเสนอว่าให้คนไทยหวนกลับไปหาวัฒนธรรมของไทยอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาก็จะทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในสังคมไทยสมัยใหม่และสืบทอดเจตนารมของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ต่อไป

References

Buddhism in Thailand. Retrieved July 29, 2017, from https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism _in_Thailand.

Cœdès, G. (1966). *The making of South East Asia*. California: University of California Press.

Gombrich, R. F. (2006). *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. London: Routledge.

Nakhata, T. (2000). *Buddhism and Thai Society*. (2nd ed). Bangkok: Sahy Block & Karnpim.

Ngamwittayapong, O. et al. (2016). *Revival Temples, Bring the City Back*. Bangkok: Arsom Silp Institute of the Arts.

Phra Kobchai khemānanto. (2017). The Knowledge Management Model of Buddhadāsa Bhikkhu for Propagation of Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 128-139.

Phra Paisal Visalo. (2009). Thai Buddhism in Future, Trends and Solutions for Crisis. Bangkok: Komolkeemthong.

Phra. Dhammapitaka (P.A. Payutto), (2000). *The Importance of Buddhism as a National Religion*. (10th ed). Bangkok: Sahathammik.

Phramaha Hansa Dhammahaso, (2014). Trend in Sangha's Role towards Thai Politics in the Next Two Decades. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 21(3).

Promta, S. (2006). The future of Buddhism in Thai society. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 13(3).

Somdet Phra Buddhakosajarn (P.A. Payutto), (2013). *The importance of Buddhism as a national religion*. (19th ed). Nakhon Pathom: Phra Dhampitaka Education for Peace Foundation.

Songamornsiri, C. (2014). Essence of Buddhist Propagation by Buddhist Marketing. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies,* 21(1), 11-34.

Sujato, Bhikkhu. (2006). *Sects & Sectarianism*. Taiwan: The Corporate Body.

Suksamran, S. (1984). *Buddhism and Political and Social Change*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Swearer, D.K. (1992). *Sulak Sivaraksa's Buddhist Vision for Renewing Society (Narong Wittayapaisan)*. Bangkok: Suksit Siam. (Original work published 1991).

Taweesak, S. (2016). Buddhism and modern state-politics: The intellectual influence of Phra Phromkhunaphorn and Buddhadasa Bhikkhu. *Ratthasart Sarn*, 37(3).

Thinapan, N. (2000). *Buddhism and Thai society*. (2th ed.). Bangkok: Sahy Block & Karnpim.

“ปรัชญาการศึกษา”
Philosophy of Education

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (เหมประไพ)
Phramaha Khwanchai Kittimethi (Hemprapai)
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhapanya Sri Thawaravadhee Buddhist College
E-Mail: Kittimetee@gmail.com

ผู้แต่ง : วิทย์ วิศทเวทย์
ครั้งที่พิมพ์ : ครั้งที่ 1
พิมพลักษณ์ : กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555
ISBN: 978-616-551-530-3

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ปรัชญาการศึกษา” เขียนโดยวิทย์ วิศทเวทย์ เป็นหนังสือในโครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2555 จำนวนหน้า 356 หน้า หนังสือเล่มนี้ได้เสนอผ่านงานวิจัยเรื่อง “ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475” โดยวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวว่ามีแนวทางและอุดมคติอย่างไร เป็นการวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นจริง และนอกจากนั้นผู้เขียนยังเสนอแนวทางวิจัยที่สองคือ เสนอปรัชญาการศึกษาสำหรับสังคมไทย โดยได้นำเสนอปรัชญาการศึกษาที่มี

ศาสนาพุทธเป็นฐานเป็นที่มาของงานวิจัยอีกเรื่องคือ “ปรัชญาการศึกษา แนวพุทธ : แนวทางและปัญหา” นอกจากนั้นยังได้นำเอาบทความที่เขียนเกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง “มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย” มาร่วมตีพิมพ์ไว้ในเล่มนี้ด้วย โดยได้แบ่งเนื้อหาหนังสือออกเป็น 4 บท คือ 1.. ปรัชญากับการศึกษา 2. ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475 3. ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ : แนวทางและปัญหา 4. มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย

เนื้อหา

1. ปรัชญากับการศึกษา

ช่วงต้นของบทนี้ผู้เขียนนำเสนอ**แนวคิดด้านปรัชญา** โดยแบ่งเป็น 3 ตอนคือ

ก. ความเป็นมาของปรัชญา ตั้งแต่ยุคกรีกโบราณที่พยามหาแก่นแท้ของจักรวาล ก่อนที่โสเครติสจะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ต่อการค้นหาแก่นแท้นั้น แต่ควรหันมาให้สนในมนุษย์ในแง่ของธรรมชาติมนุษย์ ชีวิตประเสริฐ คุณธรรมที่ควรยึดถือ กิจที่ควรรู้จึงจะมีประโยชน์กว่า จนถึงยุคที่วิทยาศาสตร์เจริญรุ่งเรือง ในศตวรรษที่ 10 จึงเริ่มมีการพิสูจน์ความจริงด้วยการสังเกตแบบวิธีอุปนัย (Induction) มากกว่าวิธีนิรนัย และแยกปรัชญาเป็นความรู้เชิงประจักษ์ (Empirical Knowledge) ในศตวรรษที่ 20 ได้แยกวิทยาศาสตร์กับปรัชญาออกจากกันโดยวิทยาศาสตร์มีหน้าที่แสวงหาความจริงของสสารวัตถุ ส่วนปรัชญาทำหน้าที่วิเคราะห์ภาษา โดยถือว่าปัญหาของนักปรัชญาในอดีตคือโต้แย้งกันเรื่องการใช้ความหมายไม่ตรงกัน จึงเป็นหน้าที่ของปรัชญาที่จะต้องแก้ไข ไม่ต้องทำอะไรนอกจากวิเคราะห์ภาษาที่ใช้สื่อความหมายเท่านั้น

ส่วนปรัชญาตะวันออก อย่างจีนมีลักษณะเป็นหลักจริยธรรม หลักการปกครอง เน้นในการดำรงชีวิตทั้งชีวิตส่วนตัวและชีวิตสังคม ไม่มีลักษณะในการแสวงหาความจริงแบบตะวันตก ส่วนปรัชญาอินเดียมาจากคัมภีร์พระเวท และไม่ยอมรับพระเวท เช่น พุทธศาสนาและเชน เป็นต้น เป็นปรัชญาชีวิต ที่หาทางออกจากทุกข์และสภาพที่ไร้ศีลธรรม

ข. สาขาต่างๆ ในปรัชญา ประกอบด้วย อภิปรัชญา (Metaphysics) ถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องสภาวะแห่งความเป็นจริงอันที่สุด ตรรกวิทยา (Logic) ศึกษากฎเกณฑ์การใช้เหตุผล ทฤษฎีความรู้ (Epistemology) เรารู้ความจริงได้อย่างไร มีหลักอะไรในการตัดสิน จริยศาสตร์ (Ethics) ชีวิตที่ดีมีลักษณะอย่างไร อะไรคือสิ่งที่พึงปรารถนาที่สุดของชีวิต ความดีคืออะไร อะไรคือเกณฑ์วัด

ค. กิจของปรัชญา คือ การวาดภาพรวมหรือการสร้างโลกทัศน์ เพราะคนที่มีโลกทัศน์คือนที่รู้จักตัวเอง, การแสวงหาค่า โดยอาศัยกิจกรรมของมนุษย์ที่ประกอบเพื่อองค์ประกอบ 2 อย่างคือ มุ่งอะไร และจะดำเนินไปถึงได้อย่างไร เพราะไม่มีใครดำเนินไปอย่างไร้จุดหมาย, การวิพากษ์และวิเคราะห์ โดยเน้นที่ว่าเนื้อหานั้นใช้ได้หรือไม่ มีข้อบกพร่องและขัดแย้งกันเองหรือไม่

แนวคิดด้าน**ปรัชญากับการศึกษา** โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ก. การศึกษาคืออะไร ความหมายกว้าง หมายถึงอิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต การศึกษาในแง่นี้ไม่มีวันสิ้นสุดเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ในแง่แคบ การศึกษาคือกระบวนการที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ การศึกษาคือการแปรสภาพ โดยมีการเลือกตามเป้าหมายที่มีค่าที่สุด และทำผ่านระบบองค์กรของสังคม

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา โดยปรัชญาได้เสนอเป้าหมายทางการศึกษาในประเด็นไหนบ้าง โดยในหนังสือเล่มนี้ได้สรุปไว้ 2 ประการคือ 1. เป้าหมายที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา สังคมต้องตัดสินใจว่าเป้าหมายอะไรเหมาะสมที่สุด 2. เป้ามหายขัดแย้งกับเป้าหมายของกิจกรรมอื่นๆ ของสังคม ถ้าขัดจะทิ้งเป้าหมายไหน หรือแก้ไขให้สอดคล้องกัน ๓. เป้าหมายทางการศึกษาต้องสอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดีหรือไม่ ชีวิตที่ดีควรเป็นอย่างไร ธรรมชาติของมนุษย์คืออะไร

อีกส่วนหนึ่ง ปรัชญาพยายามวิพากษ์และวิเคราะห์ โดยปรัชญาพยายามวิเคราะห์สมมติฐานเพื่อหามูลบทเดิมของตน พิจารณาจุดยืนนั้นว่ามั่นคงเพียงพอหรือไม่ ขณะเดียวกันก็พยายามแก้ปัญหาให้ชัดขึ้น เพราะปรัชญานั้นไม่อาจตอบปัญหาได้แต่ช่วยทำให้ปัญหานั้นกระจ่างชัดขึ้น และอีกประเด็นที่ปรัชญาพยายามคือช่วยแก้ไขปัญหากำกวมด้วยการสร้างคำนิยามที่มีเหตุผลมาลองรับความคิดเห็น

อีกเรื่องที่ปรัชญากับศาสนาทำร่วมกันคือ สร้างความกลมกลืนในการประยุกต์ใช้ กล่าวคือเป็นการสร้างความเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างแผนที่รวมกัน เป็นการลดความขัดแย้งลง

ค. ปรัชญากับการศึกษาไทย ในหนังสือนี้ได้นำเสนองานวิจัยผ่านสภาพปัญหาของปรัชญาในประเทศไทย ก็คือพุทธธรรมและธรรมของศาสนาอื่นๆ เพราะมีผู้ตีความพุทธธรรมออกมาให้สอดคล้องกับความคิดของคนในปัจจุบัน และมีการเรียนการสอนปรัชยาและตรรกวิทยาเป็นวิชาพื้นฐานในทุกมหาวิทยาลัย

ประเด็นต่อมาคือสภาพปัจจุบันของปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย มีผู้พยายามนำเสนอแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษา เช่น สาโรช บัวศรี พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) ระวี ภาวิไล สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นต้น โดยสรุปบข้อเสนอด้านปรัชญาการศึกษามุ่งเสนอเป้าหมายทางการศึกษา แต่บทบาทในการแสวงหาภาพรวมที่กลมกลืนและบทบาทในการวิเคราะห์และวิพากษ์นั้นมีอยู่น้อย และส่วนใหญ่ยึดพุทธศาสนาเป็นแม่บท

ประเด็นต่อมาได้เสนอเกี่ยวกับการวิจัยปรัชญาการศึกษาของไทย โดยผู้เขียนได้เสนอบทบาทปรัชญาการศึกษาไว้อย่างกว้างๆ 3 ข้อ คือ การแสวงหาเป้าหมายของการศึกษา การวิพากษ์และวิเคราะห์และการวาดภาพรวม โดยได้เสนอเป็นผลการวิจัย ดังนี้ คือ

1) องค์ประกอบของระบบการศึกษาไทยปัจจุบัน โดยวิเคราะห์ออกมาว่าสิ่งที่เรากำลังทำอยู่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคาวมเชื่ออะไร และควรประสานความเห็นขัดแย้ง และหาความร่วมมือกันอย่างไรได้บ้าง

2) พุทธธรรมถือเป็นแม่บทในการเสนอปรัชญาการศึกษาของไทย แต่ผู้เขียนกลับถือว่าส่วนใหญ่ดู “เลื่อนลอย” ไม่รัดกุม ควรจะมีการวางแผน เป็นขั้นตอน และอาจนำธรรมะจากศาสนาอื่นมาประสมเพื่อสร้างความกลมกลืน โดยมีเป้าหมายการศึกษาที่จำต้องพิจารณาถึงปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง

3) ควรมีการวิเคราะห์ข้อเสนอแนวทางปฏิรูปการศึกษาว่ามีข้อขัดแย้งในตัวหรือไม่ นอกจากนี้ควรมีการสนับสนุนให้วิเคราะห์ภาษาของนักการศึกษาด้วย

4) ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยประวัติการศึกษาไทย ประวัติการศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อสร้างภาพปัจจุบันและแนวทางในอนาคตได้ชัดขึ้น

2. ปรัชญาการศึกษาไทย 2411–2475

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอเนื้อหาการวิจัย จึงมีการวางโครงสร้างการเขียนโดยถอดมาจากการงานวิจัยดังนี้

2.1 ความนำ กล่าวถึงประเด็นถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ซึ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาปัญหา 2 ประเด็นคือ ปัญหาด้านเทคนิค คือ ปัญหาที่ว่าเมื่อเรามีเป้าหมายทางการศึกษาอันใดอันหนึ่งแน่นอนแล้ว ทำอย่างไรจึงจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เร็วที่สุด ประหยัดที่สุด ก่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด กับปัญหาด้านอุดมการณ์ คือ สิ่งหรือสภาวะที่มีค่าที่สุด ดีที่สุด น่าพึงปรารถนาที่สุด ในส่วนของอุดมการณ์ทางการศึกษานั้นได้พิจารณาใน 2 ประเด็น คือ

ก. ประเด็นเรื่องปัญหาการศึกษาควรมีตำแหน่งอยู่ ณ ที่ใดในสังคม คือ รัฐจะจัดระบบการศึกษาให้อยู่ในตำแหน่งที่สอดคล้องกับนโยบายพื้นฐานทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม

ข. ประเด็นเรื่องคุณลักษณ์ที่การศึกษามุ่งจะสร้างขึ้น ควรมีลักษณะอย่างไร คือการสร้างคนที่พึงประสงค์นั้น ต้องมีลักษณ์ ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมทางสังคมด้วย เช่น ถ้าสังคมถืออุดมการณ์แบบเผด็จการ พลเมืองในอุดมคติที่รัฐประสงค์จะสร้างให้มีลักษณะว่านอนสอนง่าย ไม่กล้าคิดโต้แย้ง ถ้าสังคมยึดอุดมการณ์ประชาธิปไตย รัฐก็จะส่งเสริมให้สอดคล้องกัน เช่น สังคมแรกอาจสอนแบบครอบงำและเน้นวินัย สังคมหลังอาจสอนแบบปล่อยเสรี เป็นต้น

ปรัชญาการศึกษาจึงเป็นเรื่องอุดมการณ์มิใช่เรื่องเทคนิค ปรัชญาการศึกษาจึงต้องค้นคว้าและถกเถียงกันว่าอะไรคือสิ่งมีค่าที่สุดที่การศึกษาจะให้ได้ แต่เมื่อสังคมที่รัฐควบคุมการศึกษาอุดมการณ์ทางการศึกษาจึงถูกกำหนดด้วยอุดมการณ์ของรัฐ อันมีอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นแกนการศึกษาเป็นเพียงตัวประกอบและแทรกอยู่ในสังคมอีกที

ประเด็นต่อมาคือเรื่องวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น ส่วนนี้ได้กล่าวถึงเป้าหมายของงานวิจัยที่พูดถึงการศึกษาไทยตั้งแต่ พ.ศ.2411-2475 โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ประเด็นคือ 1) ระบบการศึกษาในสมัยนั้นมีตำแหน่ง ณ ที่ใดในโครงสร้างของสังคม และสัมพันธ์กับนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

วัฒนธรรมอย่างไร 2) การจัดการศึกษาสมัยนั้นมุ่งสร้างบุคคลให้มีลักษณะอย่างไร 3) วิเคราะห์อุดมการณ์เหล่านี้สัมพันธ์กับโลกทัศน์ของชนชั้นนำผู้จัดการศึกษาอย่างไร

ประเด็นเรื่องสังเขปการจัดการศึกษาไทย พ.ศ.2411-2475 เป็นการศึกษาข้อมูลให้เห็นภาพกว้างของการศึกษาในสมัยนั้น เช่น การตั้งโรงเรียนตามสถานศึกษา ได้แก่ วัด วัง บ้าน และสำนักครูอาจารย์ต่างๆ มีการตั้งโรงเรียนสอนศาสนา หนังสือ วิชาความรู้ด้านต่างๆ เมื่อ พ.ศ.2391 ส่วนตามหัวเมืองมีเป็นจริงจังครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2433 มีการจัดตั้งดรงเรียนหลวงขึ้นตามหัวเมืองใหญ่ กระทั่งปี 2461 รัฐบาลได้ออกประกาศใช้ พ.ร.บ.โรงเรียนราษฎร์ โดยมีแผนการศึกษาทั้งหมด 6 ฉบับด้วยกัน คือ โครงการศึกษา ร.ศ.111 (พ.ศ.2535) โครงการศึกษา 2441 โครงการศึกษา 2445 โครงการศึกษา 2446 โครงการศึกษา 2458 คล้ายกับ 2445 โครงการศึกษา 2464 คล้ายโครงการศึกษา 2458

2.2 การศึกษากับการเมืองการปกครอง ในตอนนี้ได้กล่าวถึงการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับนโยบายทางการเมือง การปกครอง ซึ่งถูกแบ่งเป็น 3 หัวข้อ คือ

ก. การศึกษากับการป้องกันประเทศ โรงเรียนที่ตั้งส่วนใหญ่นั้นมุ่งเน้นไปที่การป้องกันประเทศ เพราะหากประเทศชาติไม่คงอยู่แล้ว การศึกษาเพื่อการใดๆ ก็ตามที่เราปรารถนาจะเป็นไปไม่ได้ โดยช่วงนั้นรัฐบาลไทยในยุคที่มีการล่าอาณานิคมคงตระหนักความข้อนี้เป็นอย่างดี การศึกษาด้านกิจการทหารจึงได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ในปี พ.ศ.2440 ได้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแรกขึ้น ได้ตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารเรือขึ้น โดยผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตต่อแนวการศึกษาเพื่อสนองนโยบายด้านการป้องกันประเทศไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก ช่วงแรกนั้นเราได้รับวิทยาการต่างๆ จากประเทศอินเดีย แต่ในด้านการทหารนั้นเริ่มแพร่เข้าในรัฐบาลที่ 4 โดยเป็นการวิทยาการตะวันตกในแง่กำลังอาวุธและเทคนิคการฝึกกองทัพ ประการที่ 2 แต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่ทหารจะเรียนกันในหมู่บุตรหลายชนชั้นสูง แต่พอ พ.ศ.2471 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ารับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษาจากกระทรวงธรรมการเข้าเรียนต่อ ประการที่สาม กิจกรรมป้องกันประเทศมี 2 ส่วนคือ ส่วนฐานได้แก่การผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ ส่วนกิจส่วนบนคือเทคนิคในการจัดกองทัพเพื่อใช้อาวุธ เราสนใจด้านเทคนิคมากกว่าด้านการผลิตอาวุธ เพราะการผลิตอาวุธจำต้องอาศัยอุตสาหกรรมหนัก แต่ประเทศเราไม่มี

ข. การศึกษากับการผลิตข้าราชการ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีความต้องการคนเข้ารับราชการเป็นจำนวนมาก อันเกิดจากนโยบายสร้างรัฐประชาชาติโดยการโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง มีการเปลี่ยนแปลงชาติไปสู่ความเป็นอารยประเทศ จึงต้องการข้าราชการที่พร้อมทั้งปริมาณและคุณภาพในการนำประเทศไปสู่ความเจริญ ภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ และอีกเหตุผลหนึ่งคือมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้รัฐบาลต้องการข้าราชการมากขึ้นเพื่อสนองตอบความเปลี่ยนแปลงการขยายตัวทางการค้า ที่ทำให้เกิดความต้องการข้าราชการที่จะไปทำหน้าที่ปกครองด้านต่างๆ ในหัวเมือง จะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ขยายฐานะโรงเรียนมหาดเล็ก เป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2453 ก่อนจะขยายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2459 โดยนอกจากจะผลิตข้าราชการแล้ว ยังต้องการให้ผู้มีความประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงให้เข้าเรียนได้เช่นกัน

ค. การศึกษากับการสร้างสมาชิกที่ดีของรัฐหรือสร้างพลเมืองดี การศึกษามีบทบาททางการเมือง คือเตรียมคนเข้าสู่ระบบการปกครองที่พึงปรารถนา โดยผู้เขียนได้เสนอว่า ประการแรกรัฐทุกรัฐมีความประสงค์จะสร้างพลเมืองดีผ่านการบังคับใช้กฎหมายและมีการลงโทษทางกายกับผู้ฝ่าฝืน และอบรมจิตใจให้มีทัศนคติสอดคล้องกับความประสงค์ ประการที่สอง ในการอบรมจิตใจ ได้ใช้วิชา จรรยา ภูมิศาสตร์ การร้องเพลง การลูกเสือ เป็นต้น รัฐต้องการให้เยาวชนมีคือ ความประพฤติดี มีศีลธรรม เคร่งระเบียบวินัย เชื่อฟังผู้ที่เหนือกว่า รักชาติ สำนักความเป็นไทย จงรักภักดีสถาบันพระมหากษัตริย์ ประการการทีสาม รัฐบาลถือว่าประสบความสำเร็จในการหลอมทัศนคติได้ดีพอควร ทำให้คนไทยยึดมั่นในสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหาษัตริย์ แต่เมื่อกระแสเปลี่ยนไปจึงเริ่มมีการปรับการศึกษาไปสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น

2.3 การศึกษากับสังคมวัฒนธรรม ผู้เขียนได้หยิบประเด็นเรื่องนโยบายทางสังคมและวัฒนธรรมในเมืองไทยสมัยโบราณที่สถานศึกษานั้นให้ความสำคัญกับวัง บ้าน และวัดเป็นที่ถือถ่ายทอดวัฒนธรรม จึงได้นำแนวทางเหล่านี้มาอภิปรายในตอนนี้ คือ ประเด็นแรกเรื่องการศึกษากับการสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติด้วยการถ่ายทอดทั้งไม่ผ่านตัวหนังสือ เช่น การหยุดเรียนตามวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีต่างๆ เพื่อรักษาศาสนาพุทธให้เป็นศาสนาประจำชาติ ในรายงานกรมศึกษาธิการ พ.ศ.2441-2442 ได้แสดงความชื่นชมว่าเด็กๆ ที่เข้าโรงเรียนได้รับขนบธรรมเนียมของโรงเรียนไป ทำให้เด็กเป็นระเบียบเรียบร้อย ปราศจากความโสมมน่ารังเกียจที่มีอยู่ก่อนเข้าโรงเรียน ถือเป็นการพยายามรักษาวัฒนธรรมไทยไว้โดยไม่จำต้องผ่านตัวหนังสือ และการถ่ายทอดผ่านตัวหนังสือก็ด้วยอาศัยระบบโรงเรียนเป็นสื่อในการถ่ายทอด ได้แก่ภาษากับวรรณคดีอันถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติได้ดีที่สุด โดยรัฐบาลบังคับให้เรียนวรรณคดีในหลักสูตร 2452 เพื่อให้คุ้นเคยกับหนังสือจนสร้างภาษาและวรรณคดีของชาติที่ทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์ของชาติตั้งแต่นั้นมา

ประเด็นที่สอง คือ การศึกษากับการเคลื่อนตำแหน่งทางสังคม โดยการเคลื่อนนั้นเป็นไปทางแนวราบ คือ การเปลี่ยนอาชีพการงานโดยมิได้ทำให้ฐานะทางสังคมสูงขึ้น เนื่องจากในสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 อาชีพการงานในสังคมกสิกรรมแบบดั้งเดิม การเปลี่ยนอาชีพจึงเป็นไปไม่ได้เลย และการเคลื่อนในแนวตั้ง คือ การที่มีฐานะสูงขึ้นไม่ว่าจะโดยการเปลี่ยนแปลงอาชีพหรือไม่ก็ตาม การบวชเป็นพระถือเป็นการเคลื่อนเปลี่ยนสังคมจากโลกหนึ่งไปโลกหนึ่ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มจัดระบบศึกษาแผนใหม่ทำให้เกิดการเคลื่อนของสังคมทำให้เกิดการปลดปล่อยทาสและไพร่ คนไทยมีอิสระในการเลือกอาชีพ เหตุนี้ทำให้กำเนิดคนชั้นกลาง เพราะก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ยังไม่มีชนชั้นกลาง แต่เริ่มมีในสมัยที่มีการศึกษา โดยที่ชัดเจนสุดก็คือกลุ่มที่เคลื่อนเข้าสู่ระบบธุรกิจซึ่งเป็นคนจีน เพราะคนจีนไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน จึงมีโอกาสค้าขายได้มากกว่านี้ และอาชีพบริการอื่นๆ เกี่ยวกับสาธารณสุข สาธารณูปโภค การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย การหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นคนชั้นกลาง ในภาคเกษตรกรรม รัฐบาลมีนโยบายเพิ่มปริมาณผลผลิตมากขึ้นกลัวว่าจะไม่มีที่ขายจึงมีความพยายามจะใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการเคลื่อนตำแหน่งทางสังคม ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะว่า คนชั้นกลางจากแนวคิดดังกล่าวไม่ได้ทำให้คนชั้นล่างขยับขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางอย่างที่เข้าใจ แต่กลับทำให้คนชั้นกลางในเมืองเปลี่ยนเป็นคนชั้นกลางในชนบทแทน ส่วนชนชั้นนำ รัฐบาล

เริ่มคิดมาตั้งแต่แผนการศึกษาฉบับแรกของประเทศ คือ โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 โดยระยะต้นไม่เก็บค่าเล่าเรียน แต่ระดับกลางและสูงจะต้องเก็บค่าเล่าเรียน แต่จะยกเว้นให้สำหรับผู้ยากจนแต่เฉียบแหลมอาจขอทุนค่าเล่าเรียนหลวงได้ และมีการผลิตชนชั้นนำโดยการส่งไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ระบบการศึกษาได้เลือกสรรชนชั้นนำไปโดยปริยาย

ประเด็นที่สาม คือ แนวความคิดของอนุรักษ์นิยม ผู้เขียนได้ลำดับเหตุการณ์ว่า ในปลายทศวรรษ 2440 คือ ประมาณ 20 ปี หลังจากเปิดโรงเรียนหลวงสำหรับประชาชนทั่วไปแห่งแรก ก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับความสูญเปล่าทางการศึกษา คือ ผู้ที่ได้รับการศึกษามาแล้วไม่มีงานทำ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเห็นว่า (พ.ศ.2448) การศึกษาที่ได้จัดมาแล้วนั้นมีส่วนทำให้คนทิ้งอาชีพเดิมของบิดามารดา เพราะเมื่อเรียนหนังสือแล้วหางานราชการทำไม่ได้ก็ไม่ยอมกลับไปสู่ไร่นาของตระกูล เลยกลายเป็นคนเคว้งคว้างไม่มีงานทำ การศึกษานั้นไม่เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ จึงทรงแนะให้ความรู้ระดับต้นไปสอนกันที่วัดโดยพระสงฆ์อย่างเดิม มีกระทรวงศึกษาธิการจัดหาแบบเรียนให้ การแก้ปัญหาแบบนี้ผู้เขียนมองว่าเป็นการแก้แบบอนุรักษ์นิยม โดยคงสภาพเดิมของสังคมเกษตรกรรมแบบเก่าที่สังคมประกอบด้วยชนชั้นปกครองกับสามัญชน โดยแผนการศึกษาที่ออกมาก็เสนอให้เด็กควรกลับไปประกอบอาชีพตามตระกูลของตน นอกจากผู้มีทุนทรัพย์หรือปัญญาดีพอจะเรียนต่อได้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลพยายามผลักดันให้คนกลับถิ่นเดิม

2.4 การศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเศรษฐกิจนั้นแยกเป็นส่วนได้คือ ประการแรก คือส่วนการผลิตคือภาคเกษตรกรรม ผู้เขียนได้เขียนไล่แผนการศึกษา พ.ศ.2441, 2445 และ 2456 ซึ่งสรุปว่าการศึกษาแผนใหม่เหล่านี้ไม่ได้มีส่วนในการพัฒนาระบบการผลิตทางเกษตรให้สูงขึ้น เพราะว่ารัฐบาลไม่มีนโยบายจะปฏิรูปการผลิตทางเกษตรจึงลงทุนในด้านนี้น้อย ทำให้กสิกรรมศึกษาไม่อาจดำเนินไปได้เพราะขาดทุนทรัพย์ หรือแม้จะมีการสอนวิชากสิกรรมบ้าง แต่การสอนไม่ถูกต้องตามเกณฑ์จึงไม่ได้ผล ทั้งพืชที่ปลูกในโรงเรียนก็สู้ของชาวบ้านไม่ได้

ประการที่สอง คือ การศึกษากับการพัฒนาอุตสาหกรรม ผู้เขียนถือว่าประเทศไทยยังไม่อาจเรียกได้มีระบบอุตสาหกรรมชัดเจน เพราะรัฐมิได้ริเริ่มและสนับสนุนอุตสาหกรรม แต่การค้นคว้าทดลองเพื่อการแสวงหาเครื่องมือในการผลิตแบบใหม่ๆ เป็นผลความริเริ่มจากภาคเอกชนและได้รับการพัฒนามาเรื่อยๆ แต่จะพูดถึงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาอุตสาหกรรมในสมัยนั้น ซึ่งผลปรากฏว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่อยู่ในความคิดของชนชั้นนำในคณะรัฐบาลทำให้การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการผลิตด้านนี้จึงยังไม่มี

ประการที่สาม คือส่วนการนำส่วนผลิตไปบริโภค คือ ภาคพาณิชยกรรม โดยกิจกรรมหลักของสังคมไทยก่อนสมัยรัชการที่ 5 เป็นเรื่องของการเมือง การปกครอง และการศึกษาจึงพอกล่าวได้ว่าในสมัยนั้นการศึกษาเพื่อพาณิชยกรรมไม่มี แต่ระบบการศึกษาที่สนับสนุนพาณิชยกรรมตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อสนองต่อการค้าค้ายและขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น

2.5 จุดมุ่งหมายของการศึกษา ผู้เขียนได้แยกให้เห็นจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยพูดถึงผ่านประเด็นเหล่านี้ คือ ประเด็นแรก คือ อำนาจของความรู้ โดยคนไทยเริ่มเห็นว่ามนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ และอำนาจนี้ได้มาจากความรู้ ความรู้ซึ่งแต่ไหนแต่ไรมาเป็นมรรคที่จะพาไปสู่โลกหน้านั้น ได้กลายเป็นเครื่องมือที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในโลกปัจจุบัน ความรู้ซึ่งแต่เดิมมีไว้เพื่อเปลี่ยนคุณลักษณะของบุคคลนั้น ได้กลายเป็นเครื่องมือที่จะเปลี่ยนคุณสมบัติของวัตถุสิ่งของและแม้จะเปลี่ยนคุณลักษณะของบุคคลก็มิใช่เปลี่ยนให้เป็นโลกุตตรบุคคลแต่เป็นโลกิยบุคคล มีความเห็นการจัดการศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2445 ว่า ทรัพย์เป็นกำลังของบ้านเมือง บ้านเมืองจะอยู่ไม่ได้ถ้าปราศจากกำลังทรัพย์ แต่ทรัพย์จะเกิดขึ้นได้เพราะความรู้

ประเด็นที่สอง คือ ลักษณะสำเร็จรูปของความรู้ โดยความรู้นั้นเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ชาวตะวันตกคิดขึ้น อยู่ที่เราจะใช้ภาษาไปขนเอาความรู้เหล่านั้นมา การเรียนรู้การสอนจึงเป็นการบอก และท่องจำ

ประเด็นที่สาม คือ จุดหมายของการศึกษา โดยจุดหมายดังกล่าวของการศึกษาไทยสมัย 2411-2475 ตามแนวทาง ดังนี้ 1) อาชีวศึกษา เป็นการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้รับการฝึกมีความสามารถที่จะทำงานเฉพาะกิจอย่างใดอย่างหนึ่งได้ 2) บุคลิกศึกษา คือการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลทางด้านร่างกาย ทัศนคติและด้านจิตใจ 3) พุทธิศึกษา คือการให้ความรู้และความสามารถบางอย่างที่คนทั่วไปควรจะมี โดยเน้นการฝึกสมอง การให้และการให้ประสบการณ์

ประเด็นที่ 4 การศึกษาเพื่อพัฒนาคนหรือกำลังคน โดยการสร้างคนให้เป็นเครื่องมือสำหรับอะไรบางอย่าง เช่นเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การเมืองการปกครองดำเนินไปด้วยดี หรือเป็นเครื่องมือเสริมสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นต้น ส่วนการศึกษาเพื่อพัฒนาคนนั้นหมายถึงการศึกษาเพื่อทำคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มิใช่สร้างให้เขาเป็นเครื่องมือเพื่อกิจการอื่น ส่วนวิชาบางวิชามีลักษณะเป็นการสอนเพื่อพัฒนาคนมิใช่พัฒนากำลังคน เช่นวิชาจรรยา เรียกว่าวิชาศีลธรรมควรจะเป็นวิชาที่พัฒนาจิตใจตามแนวทางศาสนาพุทธ แต่ก็ถูกใช้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกำลังคนทางการเมืองด้วย

2.6 หลักสูตรและการสอน โดยหลักสูตรนั้นต้องมุ่งเน้น 3 อย่างตามแนวทางปรัชญาการศึกษาคือ กลุ่มแรกคือกลุ่มที่เน้นเนื้อหาความรู้โดยเชื่อว่าปาระสบการณ์และคุณค่าจะค่อยๆ เกิดขึ้นเองในขณะที่เรียนเนื้อหาความรู้ กลุ่มที่สองเน้นประสบการณ์โดยเชื่อว่า หากเราฝึกให้เด็กได้ประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ อีกสองอย่างก็จะตามมาเอง และกลุ่มที่สามเห็นว่าในการดำเนินชีวิตของมนุษย์สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือคุณค่า และเมื่อพิจารณาในแง่ของหลักสูตรนั้น กลุ่มที่เน้นการให้เนื้อหาความรู้จะเน้นการแบ่งตามลำดับขึ้นเพื่อจัดจากง่ายไปหายาก ซึ่งผิดกับนักปรัชญากลุ่มประสบการณ์ที่เห็นว่าเนื้อหาความรู้และการฝึกสมองไม่จำเป็น เพราะการศึกษาควรมุ่งไปที่การชี้ชวนให้แก้ปัญหาได้มากกว่าจะมานั่งบอกทฤษฎีหรือความรู้ให้ตรงๆ จึงไม่ควรมีการจัดลำดับขึ้น ในสังคมไทยเองเห็นว่าสาเหตุที่มีการแบ่งระดับชั้นนั้นก็เพราะรัฐไม่สามารถที่จะให้คนทุกคนเรียนรสูงได้เท่ากัน เพราะเห็นว่าความรู้นั้นสมควรแก่คนบางคน ตามความต้องการแก่อัตภาพ และมีการจัดหลักสูตรเป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศเพื่อจัดการศึกษาโดยเน้นการให้เนื้อหาและถือเอาความรู้แบบสำเร็จรูป โดยเน้นการสอนแบบบอกและท่องจำ โดยผู้เขียนให้เหตุผลว่า สังคมไทยเชื่อว่าความรู้เป็น

สิ่งตายตัว ความดีเป็นสิ่งตายตัว ทั้งสองเป็นจุดหมายปลายทางที่ดีและเป็นประโยชน์ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องทำหน้าที่บังคับนักเรียนให้ไปสู่ภาวะนั้น

2.7 โลกทัศน์ของชนชั้นนำ เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ คือ ประเด็นแรกจักรวาล ซึ่งแต่เดิมเราเชื่อในอำนาจลี้ลับ ก่อนที่เราจะพบว่าโลกวัตถุที่มองเห็นว่าธรรมชาติมีกฎเกณฑ์ตามแนวคิดของวิทยาศาสตร์และกลายเป็นแบบเรียนตั้งแต่ประถมศึกษา และในเรื่องโลกหน้าซึ่งถือว่ามาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกต่อมาก็มองว่าโลกหน้านั้นไม่ใช่นรกสวรรค์อย่างที่เข้าใจ แต่เป็นการพูดถึงนรกสวรรค์ทางร่างกาย และบาปนั้นก็คือผลทำให้คนทำต้องทุกข์ใจ ส่วนกฎธรรมชาติคือกฎที่มีดั้งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งกฎศีลธรรมนั้นไม่ใช่กฎธรรมชาติ แต่เป็นกฎที่มนุษย์ตั้งขึ้นซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา แต่พระบาทสมเด็จพระมงกฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วยกับคตินี้ เพราะหลักธรรมะย่อมเป็นสิ่งเที่ยงแท้อยู่อย่างเดียวในโลก และถึงสิ่งไรๆ จะเปลี่ยนแปลงไป หลักธรรมะก็จะไม่ดับสูญไป ทำให้คนไทยเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมมากกว่า

ประเด็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ คนไทยเป็นชีวิตที่สัมพันธ์กันระหว่างวัตถุกับจิตใจ แต่การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจทำให้คนผูกพันกับการแสวงหาเงินตรามากขึ้น เมื่อก่อนคนที่สมบูรณ์จะเน้นที่การเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐกว่าเป็นสัตว์เดรัจฉาน พอบัดนี้ ความสามารถในทางเศรษฐกิจและการเป็นพลเมืองดีของรัฐทำให้คนมีความสมบูรณ์ขึ้น คติที่เปลี่ยนไปทำให้ปรัชญาการศึกษาเปลี่ยนไปตาม และค่าของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตที่ดี โดยคนไทยมีจุดหมายปลายทางที่โลกหน้า แต่พอคนหันมาชื่นชมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ทำให้ไม่สนใจเรื่องโลกหน้าอีกต่อไป รวมถึงแนวคิดเรื่องคนดีคนเลวก็เปลี่ยนไป ไม่ได้เกี่ยวกับชาติกำเนิด เพราะไพร่จะเป็นผู้ดีก็ได้ ผู้ดีจะเป็นไพร่ก็ได้ ผู้คน เขาหมายถึงคนที่ประพฤติดี เป็นคนดี

ประเด็นเรื่องรัฐในอุดมคติ เกี่ยวข้องกับลัทธิการเมืองที่จะกำหนดนโยบายและโครงสร้างทางการศึกษา กล่าวคือ ลัทธิองคาพยพ เป็นการปกครองเหมือนกับครอบครัวมีพ่อแม่เป็นหัวหน้า โดยจะมีคนชี้ตัดสินชี้ขาดคนเดียว เป็นลัทธิที่มีผู้ปกครองโดยกำเนิด และเป็นผู้มีความชอบธรรมที่จะให้ผู้อยู่ใต้ปกครองมีความผาสุก ในด้านความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงเป็นไปได้ดีเมื่อพลเมืองของรัฐไม่มีเรื่องขัดแย้งกัน และถือว่าความเสมอภาคคือการที่แต่ละคนได้รับสิ่งที่เหมาะสมกับอัตภาพที่ตนเกิดมา ทุกคนมีตำแหน่งถาวรในสังคมเหมือนกับอวัยวะมีตำแหน่งถาวรในร่างกาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยไม่เหมาะสำหรับเมืองไทย เพราะคนยังขาดความรู้ ฉะนั้น รัฐต้องมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ

2.8 สรุป ผู้เขียนได้สรุปไว้เป็นประเด็นคือ 1) อุดมคติทางการศึกษา เป็นการเน้นแนวสารัตถนิยม คือเน้น การถ่ายทอดสารัตถะคือประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนแก่คนรุ่นหลัง เน้นหลักสูตรกลางเป็นแม่แบบโยงให้เด็กเข้ามาอยู่ในแนวเดียวกัน ครูมีบทบาทที่สุด เพราะเน้นวินัย แม้นักเรียนไม่ชอบแต่ก็ต้องเรียน ครูจึงมีสิทธิบังคับให้เด็กเรียน เพื่อผลดีของเด็ก และการสอนแบบนี้ช่วยให้สังคมสงบ 2) ตำแหน่งของการศึกษาในโครงสร้างของสังคม โดยชนชั้นนำของไทยในยุคนั้นได้จัดตำแหน่งของระบบการศึกษาให้เป็นอนุระบบของ

ระบบการเมืองและวัฒนธรรม แต่ยังไม่จัดให้เป็นอนุระบบของระบบเศรษฐกิจ รัฐบาลมิได้ใช้การศึกษาแผนใหม่เพื่อพัฒนาส่วนฐานของเศรษฐกิจไทย แต่นโยบายด้านอื่นก็ได้บรรลุเป้าหมายมากพอควร 3) การจัดการศึกษากับโลกทัศน์ของชนชั้นนำ โดยผู้เขียนมองว่าสังคมไทยนั้นเป็นสังคมปิดคือมีอุดมการณ์ของรัฐแน่นอนตายตัวและอุดมการณ์นี้ชนชั้นปกครองซึ่งเป็นคนส่วนน้อยเป็นผู้กำหนด ทำให้สังคมปิดนั้นครูและโรงเรียนมีหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างอุดมการณ์ของรัฐกับเยาวชน ครูมีหน้าที่หล่อหลอมให้เยาวชนเข้ามาอยู่ในแม่แบบที่รัฐกำหนดขึ้น มีหน้าที่สร้างเด็กให้เป็น “กำลังคน” ที่มีประสิทธิภาพ และให้เป็น “คนไทย” ที่ดีในสายตาชนชั้นนำ

3. ปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ : แนวทางและปัญหา บทนี้ผู้เขียนได้นำเสนอเป็นประเด็นดังนี้ คือ

3.1 ปัญหา กล่าวถึงการศึกษากับปรัชญาสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมคนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพื่ออบรมบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามลัทธิความเชื่อบางอย่างที่คนในสังคมยึดถือ และเพื่อเป็นการประเทืองปัญญา การศึกษาจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่จะพาบุคคลไปสู่เกียรติ อำนาจและโภคทรัพย์ คนที่ได้รับการศึกษาสูงจึงมีโอกาสที่จะได้อยู่ส่วนบนของสังคม ทำให้รัฐต้องเข้ามาแทรกแซงเพื่อให้คนยากจนมีโอกาสมากขึ้น และได้นำเสนอปรัชญาสังคมแนวพุทธ เป็นการสร้างสังคมที่ดีตามแนวพุทธคือทำให้คนแต่ละคนดีจากภายใน เพราะเมื่อพัฒนาตนเองจากภายในให้ดีขึ้นสังคมจะดีขึ้นเอง ระเบียบสังคมก็จะดี ศาสนาพุทธเน้นบุคคลมากกว่าระบบ ปัญหาของมนุษย์ต้องแก้ที่มนุษย์ไม่ใช่แก้ที่ระบบ สังคมที่ดีจึงไม่ใช่สังคมที่มีระบบดี แต่เป็นสังคมที่มีผู้ปกครองดี มีคุณธรรม พุทธทาสภิกขุเสนอว่า ระบบสังคมที่ดีคือระบบประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม ซึ่งเป็นเผด็จการโดยธรรม ส่วนปัญหาในการเสนอปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ โดยเสนอให้ตั้งพุทธธรรมเป็นปรัชญาแม่บทหรือเป็นฐานแล้วสาวเอาเรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาออกจากฐานแม่บทนี้มากกว่าจะนำพุทธธรรมมาสอนในโรงเรียนเพื่ออบรมจิตใจเยาวชนให้เป็นคนดีเท่านั้น

3.2 ฐานในการจัดการศึกษาแนวพุทธ ผู้เขียนนำเสนอสังคมในอุดมคติคือสังคมไทยควรยึดหลักการบริโภคระดับกลาง และที่สำคัญต้องยึดหลักการพึ่งตนเอง ซึ่งมีแนวคิดทางสังคมที่เกี่ยวข้องคือ ปัจเจกนิยมถือว่าคนแต่ละคนในสังคมมีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดหรือขัดขวางเสรีภาพของผู้อื่นที่จะทำอย่างนั้นด้วย และสหนิยม ซึ่งตรงข้ามคือขณะที่ปัจเจกนิยมถือเสรีภาพส่วนตนเป็นเรื่องใหญ่ แต่ละคนมีสิทธิเต็มเปี่ยมในสิ่งที่เป็นของตนและสิ่งที่ตนหามาได้ แต่สหนิยมเห็นว่านั่นยังไม่ยุติธรรม รัฐต้องเข้าแทรกแซงเพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาค คือต้องให้โอกาสเท่ากันและผลลัพธ์เท่ากัน ผู้เขียนได้สรุปประเด็นสังคมอุดมคติในแนวทางศาสนาพุทธว่าต้องอาศัยหลักทุนนิยมแบบปัจเจกนิยม แต่เป็นการเน้นทุนทางด้านจิตใจด้วยคือให้คนเกิดความสุขทางใจไม่ใช่มุ่งแต่วัตถุอย่างเดียว

นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้เสนอประเด็นเรื่องบุคคลในอุดมคติ เพราะปรัชญาการศึกษาที่เน้นความต้องการของสังคมทำให้มนุษย์เป็นเพียงแค่ “ทรัพยากร” โดยปราศจากศักดิ์ศรี แต่ปรัชญาการศึกษาตาม

แนวพุทธธรรมนอกจากจะสร้างคนให้เป็น “พลเมืองดี” ยังเป็นการทำให้คนเคารพตัวเอง คือเชื่อมั่นในศักยภาพของตน เชื่อว่าตนมีอิสรเสรี มีสิทธิที่จะเลือกทางเดินชีวิตของตน และมีความต้องการมีชีวิตทางโลกคือไม่หลอกตัวเองว่าเงินไม่สำคัญในชีวิตคือไม่เหยียดหยามความสุขทางวัตถุ ไม่ใช่คนมักน้อย รักความยุติธรรม รู้ว่าตนเองเป็นใคร

3.3 แนวทางในการจัดการศึกษา ผู้เขียนได้เสนอภาพว่าทั้งสังคมอุดมคติและบุคคลอุดมคติไม่ได้เป็นจุดหมายสูงสุดของศาสนาพุทธ แต่ก็ไม่ขัดแย้งกับคติของพุทธและเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางไปสู่จุดหมายสูงสุด โดยการจัดการศึกษาจึงต้องเน้นให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา ซึ่งก็คือความไม่เสมอภาคทางสังคม โดยสร้างโอกาสและผลลัพธ์ที่เท่าเทียมกัน และสร้างเสรีภาพทางการศึกษา คือรัฐอาจบังคับได้ระดับหนึ่ง แต่ก็ต้องเปิดเสรีบ้าง โดยมีหลักสูตรที่ทำให้คนรู้จักตนเองและผู้อื่นในสังคม รู้ว่าตนเองเป็นสมาชิกของอะไรบางอย่าง เพื่อทำให้ตนเองเล็กลงและพอใจในการเป็นสมาชิกที่ดี ผู้เขียนยังได้เสริมว่าควรมีการฝึกสมาธิให้จิตสงบเพื่อให้เกิดปัญญา เพราะควรเริ่มจากจิตใจก่อน โดยมีวิธีการสอนที่มุ้งเน้นไปที่ความสงสัย ให้เด็กซักถาม อภิปราย แสวงหาคำตอบด้วยตนเองจึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง และสิ่งที่สำคัญคือโรงเรียนกับชุมชนนั้นควรจะเป็นศูนย์กลางทางความรู้ วัฒนธรรม กีฬาและอื่นๆ เพื่อทำให้ชุมชนเข้มแข็ง นอกจากสอนแล้วยังค้นคว้าเพื่อปรับปรุงเทคโนโลยีให้เหมาะสมยิ่งขึ้นไป

4. มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย ผู้เขียนได้นำเสนอในประเด็น ดังนี้

4.1 มหาวิทยาลัยมีไว้เพื่ออะไร มีแนวคิด 3 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเชื่อว่ามหาวิทยาลัยคือที่แสวงหาความจริง เท่านั้น เป็นชุมชนของผู้อยากเรียนรู้ กลุ่มที่สองมหาวิทยาลัยต้องสนองความต้องการของสังคม และกลุ่มที่สาม เป็นแหล่งอบรมคนให้สมบูรณ์ ตามลักษณะของคุณธรรมหรือความจริงสูงสุด

4.2 มหาวิทยาลัยกับสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน มหาวิทยาลัยไทยนั้นไม่ใช่กลุ่มแรกและกลุ่มที่สามแต่เป็นกลุ่มที่สอง คือตั้งขึ้นเพื่อความต้องการของรัฐเพื่อสนองนโยบายของรัฐ มหาวิทยาลัยในแง่หนึ่งต้องการสร้างแนวคิดแบบประชาธิปไตย แต่ขณะที่ความเป็นจริงทั้งเนื้อหาและการสอนเน้นไปที่การบอกการท่องจำ และการให้คะแนนโดยดูว่าจดจำได้มากแค่ไหน ไม่ได้เน้นการโต้แย้ง ทำให้อาจารย์มีฐานะไม่ต่างจากศาสดาทำให้นักศึกษาเป็นผู้ตามที่ดี ขณะที่มหาวิทยาลัยกับการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ส่วนใหญ่ก็ผลิตแต่นักเทคนิคไปใช้เครื่องมือ ไม่ใช่ผลิตไปสร้างเครื่องมือ ส่วนมหาวิทยาลัยกับวัฒนธรรม โดยการศึกษาและวิจารณ์วรรณคดียังมีอยู่น้อย ส่วนใหญ่จะเน้นนำวัฒนธรรมของต่างประเทศมาให้คนไทยรู้จักมากกว่า

4.3 สรุปและข้อเสนอแนะ ผู้เขียนได้เสนอให้เห็นประเด็นปัญหาของมหาวิทยาลัยไทยในแง่ว่าไม่ได้สร้างคนมาทำงานกับส่วนล่างของสังคมไทยหรือทำงานในส่วนบนในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนล่าง ชนชั้นนำไทยเคยหวังหรือยังหวังอยู่ว่า เมื่อส่วนหนึ่งของสังคมไทยมีความเป็นอยู่เหมือนโลกตะวันตกแล้วส่วนใหญ่ที่เหลือจะได้เขยิบขึ้นมาบ้าง แต่สิ่งนี้ยังไม่เกิด และยังไม่เห็นทางจะเกิดหากทุกสิ่งยังดำเนินไปอย่างปัจจุบัน

ส่วนข้อเสนอแนะ ในยุคอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยไทยควรจะปรับปรุงอุดมคติทางเศรษฐกิจให้เป็นแบบบริโภคระดับกลาง ในด้านการเมืองควรจะเน้นไปที่ระบบการพัฒนาประชาธิปไตยมากขึ้น และควรเน้นที่อนาคตที่จะเตรียมคนเช่น วิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ที่ไม่เน้นประยุกต์และควรเลิกสอนวิธีชั่วคราว เช่น บริหารธุรกิจ ประชาสัมพันธ์บางสาขา และภาษาเพื่อการใช้สอย เป็นต้น และควรขยายมหาวิทยาลัยเปิดมากขึ้น เพราะเป็นการลงทุนน้อย โดยมหาวิทยาลัยเปิดเหล่านี้ยังไม่ควรสอนวิชาที่อาจารย์และนักศึกษาต้องพบกัน เช่น วิชาแพทย์ เป็นต้น

บทวิจารณ์: คุณค่าของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้นำเสนอประเด็นทางด้านปรัชญาการศึกษา โดยโยงกับการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และเมื่อศึกษาแล้วจะพบรายละเอียดที่หนังสือพยายามนำเสนอ ดังนี้

1. รูปแบบการเขียน เป็นการเขียนโดยถอดเนื้อหามาจากงานวิจัย และบทความวิชาการ ที่เขียนโดยอาศัยการรวมรวมข้อมูลทางการศึกษาเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ แต่ภาษาที่เรียบเรียงนั้นเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน มีความเชื่อมโยงทางด้านเนื้อหาและเหตุผล โดยมีการเสนอประเด็นปัญหาทางการศึกษาและใช้วิธีการทางปรัชญาเพื่อเสนอว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง ซึ่งแนวทางการศึกษาที่ชัดและตรงนั้น ผู้เขียนได้อาศัยข้อมูลในอดีตเพื่อศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วิพากษ์ เพื่อสร้างแนวทางในการจัดระบบการศึกษา โดยมีการนำหลักพุทธศาสนาจากอาจารย์ในยุคหลัง เช่น พุทธทาสภิกขุ มานำเสนอทำให้เกิดความสอดคล้องตามยุคสมัยยิ่งขึ้น

2. รูปแบบเนื้อหา การนำเสนอเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ มีประเด็นหลัก 2 เรื่องคือ

ก. ปรัชญากับการศึกษา ผู้เขียนได้เชื่อมโยงประเด็นการนำเสนอทางปรัชญาไว้กับการศึกษาได้อย่างน่าสนใจ เพราะแนวทางการจัดการศึกษาต้องมีฐานของอุดมคติบางอย่างซ่อนอยู่เบื้องหลัง การจะนำเอาแนวคิดนั้นมาวิพากษ์และวิเคราะห์เพื่อสร้างความชัดเจนและคลี่คลายถือว่าหนังสือเล่มนี้ทำได้ดีพอควร โดยแง่หนึ่งมีการนำเสนอหลักฐานให้เห็นภาพการศึกษาในยุคหนึ่งของไทยเพื่อให้เห็นข้อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน และในบางตอนของหนังสือเล่มนี้ก็มีการชี้ให้เห็นการนำปรัชญาการศึกษาแบบพุทธมานำเสนอ แม้เนื้อหาส่วนนี้จะเน้นไปที่แนวคิดของนักคิดสมัยหลัง ไม่ใช่ในสมัยพุทธกาล แต่ถึงอย่างนั้นก็หนักแน่นและเพียงพอต่อการเข้าใจแนวคิดที่เกิดขึ้นจามยุคสมัยได้ไม่ยาก

ข. สถาบันกับบุคคล ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า สถาบันหรือสังคม กับปัจเจกบุคคลนั้นต่างจำต้องอาศัยกัน บางครั้งสังคมเชื่อว่าการที่สังคมดีจะสร้างปัจเจกชนที่ดี ขณะที่ผู้เขียนดูจะมุ่งไปที่แนวทางแบบพุทธที่เน้นปัจเจกบุคคลที่ดีจะช่วยสร้างสังคมที่ดีได้ ฉะนั้น จึงดูเหมือนว่าหากมีคนดีมากพอ ไม่ว่าจะพิจารณาแบบใดก็จะสร้างคนดีได้ ผิดกับสถาบันหรือสังคมที่พยายามปิดกั้นไม่ให้ปัจเจกชนได้พัฒนาตนเองขึ้นมาได้ แต่

พยายามยัดเยียดความเป็นสังคมเข้าไป อาจทำให้คนนั้นขาดเสรีภาพได้ แต่อย่างใดก็ตามผู้เขียนยังชี้ว่าควรมีทั้งการบังคับและให้เสรีภาพอยู่ด้วยกัน ไม่บังคับทุกอย่าง และไม่เปิดเสรีภาพทุกอย่าง

3. เป้าหมาย หนังสือเล่มนี้มีเป้าหมาย คือต้องการคลี่คลายปัญหาเรื่องการศึกษาควรอยู่ ณ ตำแหน่งใดในสังคมและผู้สำเร็จการศึกษาควรเป็นบุคคลอย่างไร ต่อสองคำถามนี้ทำให้เห็นว่าการศึกษาไม่ทิ้งกระบวนการทางสังคม เช่นกันคนที่จบการศึกษาก็ต้องกลับมารับใช้สังคม แต่ที่ลึกซึ้งไปมากกว่านั้นคือการนำแนวทางการใช้ปรัชญามานำเสนอเนื้อหาเหล่านี้ ผู้เขียนได้ชักนำให้ตั้งคำถามว่า แท้จริงการศึกษาได้ตอบโจทย์เหล่านั้นหรือไม่ เช่น ต้องการให้สังคมเป็นประชาธิปไตย แต่ไม่เปิดเสรีภาพในการเรียน รูปแบบการเรียนยังเน้นท่องจำ เป็นต้น ข้อขัดแย้งเหล่านี้ทำให้มองต่อไปอีกว่า การศึกษาแบบสำเร็จรูปนี้มาพร้อมกับแนวคิดด้านการควบคุมมากกว่า เพื่อให้คนว่านอนสอนง่าย และรับทุกอย่างที่เป็นไปตามยุคสมัยใหม่ที่คนอื่นให้ความหมาย โดยลืมมองว่าตนเองเป็นใคร ประเด็นเหล่านี้ผู้เขียนได้ทำให้หนังสือปรัชญาการศึกษานี้ย้อนกลับมาถามตนเองอีกครั้งว่า เราเรียนแล้วได้อะไร รู้จักตนเองมากแค่ไหน

สรุป

หนังสือเล่มนี้ แม้จะเป็นการถ่ายทอดบทความวิจัย แต่เป็นงานวิชาการที่เข้าใจได้ไม่ยาก เพราะชวนให้คิดผ่านคำถามพื้นฐานทางด้านการศึกษาและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกข้อง พร้อมนำเสนอวิพากษ์และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ให้มุมมองที่ชัดเจนขึ้นทั้งในแง่การศึกษาและปรัชญาการศึกษา รวมถึงเสนอแนะแนวทางการศึกษาแบบพระพุทธศาสนาไว้อย่างน่าสนใจ โดยตีความบนฐานของข้อเท็จจริงเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าถึงได้ง่ายยิ่งขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ก็เหมาะสมกับนักการศึกษาและนักปรัชญาที่สนใจด้านการศึกษา แม้แต่นักเรียน นักศึกษาก็ควรอ่านจากหนังสือเล่มนี้ เพื่อจะหาคำตอบต่อตัวเองได้ว่า เราเรียนไปเพื่ออะไร จุดมุ่งหมายของการศึกษาคืออะไร เรียนจบแล้วควรไปทำอะไร

ผู้วิจารณ์ถือว่า หนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ในแง่ที่พยายามชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการศึกษาในสังคมไทยตั้งแต่อดีต และศึกษาปัญหาการศึกษาของไทยในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังนำเสนอแนวทางการใช้พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพิจารณาว่ามหาวิทยาลัยควรมีสถานะแบบไหน สังคมควรมีอุดมคติแบบใด และรัฐบาลควรสนับสนุนการศึกษานั้นอย่างไรบ้าง แม้ว่าผู้เขียนจะพยายามนำเสนอไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว แต่อย่างไรก็ตามระบบการศึกษาไทยนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง แม้จะเรียนรู้อุดมคติต่างๆ จากไหนก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดมาจากการที่เราคิดได้และพิจารณาบนฐานของการตั้งข้อสงสัยแบบที่หนังสือเล่มนี้นำเสนอ เป็นการรับต่อความรู้จากอินเดียบ้าง ตะวันตกบ้าง คิดแล้วเราไปนำมาใช้ต่อ ลืมว่าการศึกษานั้นเริ่มต้นจากสิ่งที่เป็นพื้นฐานสุดคือเราควรคิดอะไร เพราะความคิดหรือความเห็น (สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ) ถือว่าเป็น 2 ข้อแรกในมรรค 8 เมื่อย่อลงก็คือไตรสิกขาซึ่งเป็นแบบ

การเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา โดยเมื่อคิดได้ถูกหรือเห็นถูกก็จะทำถูก และสิ่งแรกก็คือคิดเรื่องทุกข์ คือต้องหาทุกข์ในสังคม ทุกข์ในชีวิตให้พบก่อนแล้วกระบวนการคิดและลงมือปฏิบัติเพื่อดับทุกข์จึงจะตามมา และการศึกษาเพื่อดับทุกข์ก็คือการศึกษาที่แท้จริง

References

Wisadavet, W. (2012). *Philosophy of Education*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

ข้อแนะนำสำหรับผู้เขียน

หลักเกณฑ์การนำเสนอบทความวิชาการหรือบทความงานวิจัยเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร (Journal of MCU Peace Studies : JMPS)

1. วารสารจะให้ความสนใจและพิจารณาคัดเลือกบทความที่มีลักษณะเป็นนวัตกรรมใหม่ อย่างน้อยในมิติใดมิติหนึ่งดังต่อไปนี้ อันได้แก่

1) มีความคิดริเริ่มทางด้านระเบียบวิธีและการออกแบบงานวิจัย

2) มีข้อคิดเห็นหรือข้อโต้แย้งใหม่ ๆ เชิงทฤษฎี

3) มีการค้นพบนวัตกรรมทางการบริหารใหม่ ๆ

2. กองบรรณาธิการจะเป็นผู้รับผิดชอบในการพิจารณาบทความ กองบรรณาธิการจะทำการคัดเลือกโดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังต่อไปนี้

1) การใช้ภาษาและการเขียนที่มีความสละสลวย มีโครงสร้างของบทความที่ถูกต้องตามหลักการเขียน

2) มีความเหมาะสมของระเบียบวิธีวิจัย มีการอ้างอิงและสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

3) ผลงานที่ศึกษามีศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. บทความที่ส่งมาจะต้องมีลักษณะเป็นความเรียงเพื่อเสนอผลการปริทัศน์งานวิจัยที่มีเค้าโครงการดำเนินเรื่องที่สอดคล้องวัตถุประสงค์ของบทความอย่างชัดเจน และไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารใดมาก่อน

4. บทความต้องมีส่วนประกอบดังนี้

1) ชื่อเรื่องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และชื่อผู้เขียนทุกคน

2) มีบทคัดย่อภาษาไทยที่มีความยาวไม่เกิน 300 คำ และบทคัดย่อภาษาอังกฤษที่มีความยาวไม่เกิน 300 คำ และต้องเป็นบทคัดย่อภาษาอังกฤษที่มีความถูกต้องตามหลักโครงสร้างและไวยากรณ์ของภาษาอังกฤษ ตามมาตรฐานวิชาชีพ

3) หน่วยงานที่สังกัดของผู้เขียนทุกคน

4) คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

5) เนื้อหาของบทความ ประกอบด้วยหัวข้อดังนี้

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย กรอบแนวคิด และระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3) ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัย การได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)

7) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ ทั้งในเนื้อเรื่องและเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ

บทความพิเศษ บทความวิชาการ บทความปริทรรศน์ ปกิณกะ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) บทสรุป (Conclusion)

5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)

6) เอกสารอ้างอิง (References)

5. ต้นฉบับต้องมีไม่ต่ำกว่า 8 หน้า ความยาวไม่เกิน 10 หน้ากระดาษ ขนาด A4 พร้อมบันทึกไฟล์บทความที่อยู่ในรูปแบบ Microsoft Word พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างการจัดพิมพ์บทความ

1 นิ้ว ↓ ระบุหมายเลขไว้ด้านบนขวา (16 pt)

ชื่อบทความภาษาไทย (20 pt)

TITLE IN ENGLISH (18 pt)

← 1 นิ้ว 1 นิ้ว →

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ (16 pt)

Author (16 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (14 pt)

Email (14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(16 pt) (ไม่เกิน 300คำ).....

.....

คำสำคัญ : 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) (ไม่เกิน 300คำ).....

.....

Keywords :

บทนำ (18 pt)

(16 pt) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ .....

.....

สรุป (18 pt)

พิมพ์ด้วยตัวอักษร ขนาด 16 pt.....

References (18 pt)

(16 pt).....

.....

1 นิ้ว

↓

การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูป ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

6. บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review) ต้องประกอบด้วยชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ สถานที่พิมพ์ สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ และจำนวนหน้าของหนังสือ โดยผู้ปริทัศน์สามารถเขียนด้วยความยาวไม่เกิน 10 หน้ากระดาษ A4 พร้อมบันทึกไฟล์บทความที่อยู่ในรูปแบบ Microsoft Word (*.doc หรือ *.docx)

7. การอ้างอิง ให้ใช้รูปแบบ APA (6th Edition) เป็นมาตรฐาน โดยสามารถตัวอย่างวิธีการเขียนเอกสารอ้างอิง ที่ถูกต้องเพิ่มเติมได้จากเว็บไซต์ของ APA http://www.apastyle.org

8. การเขียนเอกสารอ้างอิงที่เป็นของคนไทยจะต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษทุกรายการ โดยให้แปลเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด ทั้งนี้ การอ้างอิงในเนื้อหา ต้องอ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน (โดยสามารถดูตัวอย่างในท้ายรายการนี้)

9. สามารถส่งบทความผ่านระบบออนไลน์ได้ https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/user/register

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

1. การอ้างอิงในเนื้อหา ให้ใช้การอ้างอิงระบบนามปี โดยกำหนดดังนี้

1.1 หากชื่อผู้แต่งอยู่หน้าข้อความที่อ้างถึง ให้ใช้ ชื่อผู้แต่ง (ปีพิมพ์) เช่น พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์ (2549), Kamnuansilpa (2006)

1.2 หากชื่อผู้แต่งอยู่ท้ายข้อความที่อ้างถึง ให้ใช้ (ชื่อผู้แต่ง, ปีพิมพ์)

1) กรณีผู้แต่ง 1 คน ให้เขียนเป็น (ชื่อผู้เขียน, ปีพิมพ์)

เช่น (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2014), (Keown, 2003)

2) กรณีผู้แต่ง 2 คน ให้เขียนเป็น (ชื่อที่ 1 และชื่อที่ 2, ปีพิมพ์)

เช่น (Hersey & Blanchard, 2006)

3) กรณีผู้แต่ง 3 คน ให้เขียนเป็น (ชื่อที่ 1, ชื่อที่ 2, และชื่อที่ 3, ปีพิมพ์)

เช่น (Keown, Hersey & Blanchard, 2015)

4) กรณีผู้แต่งมากกว่า 5 คน ครั้งแรกให้เขียนชื่อผู้เขียนทั้งหมด และครั้งต่อไปให้เขียนเป็น (ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 และคณะ, ปีพิมพ์) หรือ (last name of 1st author et al, publish year)

เช่น (Kaiser et al., 2008)

2. การอ้างอิงท้ายบทความ ให้ใช้รูปแบบ APA 6 ดังตัวอย่าง

1) หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). *ชื่อเรื่อง*. (ครั้งที่พิมพ์). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

เช่น (1) Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

(2) Wasee, P.. (2007). Sufficient *Economics and Civil Society of Social Economic Revived Way*. (6th ed.). Bangkok: Pimdee.

2) บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. *ชื่อวารสาร*, ปีที่ (ฉบับที่), เลขหน้าที่ปรากฏบทความในวารสาร.

เช่น (1) Dhillon, J.K. (2001). Challenges and strategies for improving the quality of information in a university setting : A case study. *Total Quality Management*, 12 (2), 167-177.

(2) Sucaromana, A. (2016). Resilience Quotient : RQ. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 209-220.

3) แหล่งข้อมูลจากเว็บไซต์

ชื่อผู้เขียน. (ปีที่พิมพ์). *ชื่อเรื่องหรือบทความ*. สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี, จาก Url ของแหล่งข้อมูล.

เช่น (1) CNN Wire Staff. (2011). *How U.S. forces killed Osama bin Laden*. Retrieved May 3, 2011, from http://www.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/05/02/bin. laden.raid/ index.html.

การเขียนบทเอกสารอ้างอิงและการแปลรายการอ้างอิงที่เป็นของคนไทย

References

Boramanun, N. (2009). *Principle of administrative law on public service*. (4th ed.). Bangkok: Winyuchon Printing House.

CNN Wire Staff. (2011). *How U.S. forces killed Osama bin Laden*. Retrieved May 3, 2011, from http://www.cnn.com/2011/WORLD/asiapcf/05/02/bin. laden.raid/ index.html.

Krueasaeng, P. (2015). Quality of the Thai Education and Directive Principle of Fundamental State Policy. *Executive Journal*, 35 (2), 46-60.

Mahachulalongkorn University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Prochaska, J. & Norcross, J. (2007). *Systems of Psychotherapy*. (2007). (6th ed.). CA: Thomson Brook/Cole.

Sucaromana, A. (2016). Resilience Quotient : RQ. *Journal of MCU Peace Studies*. 4 (1), 209-220.

Suttivanich, P. et al. (2016). The Development of Administration Model for Learner Development Activities for Social and Public Interest of Mathayomsuksa Students. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (2), 190-204.

แบบฟอร์มเสนอผลงาน

เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.

ชื่อเรื่อง

(ภาษาไทย) .....

.....

(ภาษาอังกฤษ) .....

.....

ประเภทบทความ

- ☐ บทความพิเศษ
- ☐ บทความวิจัย
- ☐ บทความปกิณกะ (Miscellany)
- ☐ บทความทางวิชาการ
- ☐ บทความปริทรรศน์ (Review Article)
- ☐ บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ชื่อ-นามสกุล ผู้แต่ง

ภาษาไทย.....

ภาษาอังกฤษ.....

หน่วยงาน

สังกัด.....

ที่อยู่.....

E-mail.....โทรศัพท์.....ID line.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า บทความที่ส่งตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ไม่เคยส่งตีพิมพ์ หรือ เผยแพร่ในวารสารใดก่อนส่งมาตีพิมพ์ ยินยอมให้กองบรรณาธิการแก้ไขได้ตามความเหมาะสม และยินยอมว่าบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นลิขสิทธิ์ของวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร พร้อมทั้งกรณีบทความไม่ผ่านการประเมินคุณภาพจะไม่ขอรับเงินคืน

ลงชื่อ.....ผู้แต่ง

(.....)

...../...../.....

หมายเหตุ:- เมื่อเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ต้องทำการสมัครสมาชิกวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างน้อย 1 ปี (500บาท)

คำรับรอง

จากประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์/ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก (กรณีนักศึกษา/นิสิต)

ชื่อ-นามสกุล

(ภาษาไทย) .....

.....

(ภาษาอังกฤษ) .....

.....

คณะ.....

มหาวิทยาลัย.....

E-mail.....โทรศัพท์.....ID line.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความวิจัยในการดูแลของข้าพเจ้า ผ่านการพิจารณาให้สามารถตีพิมพ์ได้และขอยืนยันว่าบทความนี้ไม่เคยเสนอหรือกำลังตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และยินยอมให้กองบรรณาธิการ สามารถตรวจแก้ไขต้นฉบับดังกล่าวได้ตามสมควร และยินยอมว่า บทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารนี้เป็นลิขสิทธิ์ของวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

ลงนาม.....

(.....)

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์/อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

...../...../.....

แบบฟอร์มสมัครสมาชิก

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เรียน บรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

ข้าพเจ้า (ชื่อภาษาไทย).....

(ชื่อภาษาอังกฤษ).....

ที่อยู่ (ที่สามารถติดต่อได้ชัดเจน).....

.....

E-mail.....โทรศัพท์.....ID line.....

มีความประสงค์จะสมัครสมาชิกวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ดังนี้

☐ 1 ปี (500 บาท) ☐ 2 ปี (1,000 บาท) ☐ 3 ปี (1,500 บาท)

☐ ซื้อปลีก (เล่มละ 500 บาท) จำนวน.....เล่ม รวม.....

โดยมีความประสงค์จะรับตั้งแต่วารสาร ปีที่.....ฉบับที่.....ถึงปีที่.....ฉบับที่.....

และขอรับใบเสร็จรับเงินในนาม.....

ขอให้ท่านจัดส่งวารสารให้ข้าพเจ้าตามที่อยู่ ดังนี้

สถานที่ติดต่อ ☐ ที่บ้าน ☐ ที่ทำงาน ชื่อที่อยู่..... เลขที่.....หมู่ที่.....

ถนน.....ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

ลงชื่อ.....ผู้แต่ง

(.....)

...../...../.....

ค่าใช้จ่ายเพื่อพิจารณาเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

- ค่าธรรมเนียมการเสนอผลงานเพื่อการตีพิมพ์ จำนวน 5,000 บาท
- ค่าสมัครสมาชิกวารสารฯ อย่างน้อย 1 ปี จำนวน 500 บาท (กรณีที่ไม่เคยสมัครสมาชิก สามารถดาวน์โหลดได้ฟรี)
- ค่าจัดส่ง จำนวน 100 บาท

บัญชีธนาคารทหารไทย สาขาอยุธยา พาร์ค ชื่อบัญชี “มจร หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา” เลขที่ 663-2-50230-8

–สแกนหลักฐาน–

1. แบบฟอร์มสมัครสมาชิกวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
2. แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
3. หลักฐานการโอนเงิน

} มาที่ E-mail: sirinad2743@gmail.com
ktpeacemcu@gmail.com